

ΒΙΚΤΩΡ ΟΥΓΓΩ

Ψίστη ἀπεσβέσθη κατὰ τὸ οἰχόμενον ἔτος διάνοια ἐν Γαλλίᾳ, μεγάλη προσωπικότης, σπανία ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς ἱστορίας, ἔκτακτον φαινόμενον ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος, οἷα δὲν παρουσιάζονται καθ' ἑκάστην, καὶ ἅτινα προορίζονται εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν ἱστορικῆς τινος περιόδου ἢ αἰῶνος. Ἡ δημιουργία καὶ ἡ γέννησις τοιούτων ἀνδρῶν δὲν εἶνέ τι εὐχερές καὶ σύνθητες. Ἀπαιτοῦνται πρὸς τοῦτο ἔκτακτοι φυσιολογικαὶ καὶ κοινωνικαὶ συνθήκαι, ἱστορικὴ περίοδος πρόσφορος, λαὸς ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ δημιουργικῇ ἐντάσει καὶ ἐξελίξει, φύσις ἀτομικὴ ἐπὶ τέλους, δυναμένη νὰ ἐκπροσωπήσῃ καὶ νὰ συντελέσῃ διὰ τῆς ἰδίας ἀτομικότητος εἰς τὴν ἐξωτερικὴν παράστασιν τῶν συνθηκῶν τούτων. Ἀληθῶς, ἡ γέννησις μεγάλου ἀνδρὸς δὲν εἶνέ τι τυχαῖον καὶ ἐξ ἀδιαφόρων αἰτίων προερχόμενον γεγονός. Ἐκδηλῶν οὗτος τὸν αἰῶνά του, τὴν πατρίδα του, τὴν προηγηθεῖσαν ἱστορικὴν κατάστασιν τῆς κοινωνίας, τὰς συγχρόνους αὐτῆς τάσεις καὶ τὰ ἰδεώδη, ἵσταται πράγματι ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πολιτισμοῦ, περιφανῆς αὐτοῦ τύπος καὶ ἀντιπρόσωπος. Ἡ σύγχρονος ἀνθρωπότης αἰσθάνεται παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ τὸ πνεῦμά της, βλέπει ἐν αὐτῷ τὴν εἰκόνα της· εἶνε μυστηριώδης σύνθεσις, κατορθοῦσα νὰ περιλάβῃ ἐν ἐνὶ προσώπῳ ὀλόκληρον αἰῶνα, πλήρη κοινωνίαν, ἢ ἀποτυπώσῃ αὐτὴν φωτεινὴν καὶ ἀνεξίτηλον ἐν τῷ Πανθῷ τῆς ἱστορίας.

Ὁ Βικτωρ Οὐγγὼ ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν προνομιούχων τούτων ὄντων, *ισχυρῶν ἐνώπιον κυρίου*, τῶν ἀποκαλυπτομένων ἐν ἐκτάκτοις περιόδοις τῆς ἱστορίας, ἵνα μαρτυρήσῃ τὴν θεϊκὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ὁ μέγας ποιητὴς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος κατήγετο ἐκ τῆς γενεᾶς τῶν γιγάντων ἐκείνων τῆς ἱστορίας, οὓς ἔφαλεν ἐν τοῖς «Θρύλοις τῶν Αἰώνων», ἔξοχος ὡς αὐτοὶ, ἀδάμαστος, μηδέποτε ὀπισθοχωρήσας πρὸ τῶν προσκομμάτων, νικητὴς, ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν πίστιν τῆς ἰδέας, ὡς μεγάλης ἱστορικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ

καὶ τὴν πεποίθησιν τοῦ θριάμβου αὐτῆς ἐν ὀνόματι τῶν δικαίων τῆς ἀνθρωπότητος. Ὀλίγιστοι εἰσέδυσαν ὡς αὐτὸς εἰς τὰ ἐσώτατα βᾶθη τῆς φύσεως, τῆς ἱστορίας, τῆς κοινωνίας, πρὸς ἔρευναν καὶ ἀνακάλυψιν τῶν ἐν αὐταῖς μυστηρίων. Καὶ ἐξῆλθε νικητὴς ἀπὸ πάσης ἐρεύνης, διότι ἐκέκμητο τὴν δύναμιν τῆς πίστεως, διότι ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ εἰργάζετο ἄνευ διακοπῆς τὸ ἡφαιστειον ἐξόχου δημιουργίας. Νικητὴς, καθ' ὃν χρόνον, δεκαπενταετῆς ἔτι νεανίας, ἐθριάμβευεν ἐν ποιητικῷ ἀγῶνι· νικητὴς ἐπὶ τοῦ σταδίου τῆς πνευματικῆς ἐργασίας, καθ' ὃν χρόνον κατεβίβαζεν ἀπὸ πεπαλαιωμένου βωμοῦ τὰ εἰδῶλα κλασσικοῦ καλουμένου παρελθόντος· νικητὴς ἐν ὀνόματι τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν τῆς πατρίδος του νικητὴς ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτοῦ καὶ τῇ ἀμύνη ὑπὲρ τῶν κοινωνικῶν καὶ ἐθνικῶν δικαίων τῆς ἀνθρωπότητος· νικητὴς ἐπὶ τέλους κατὰ τοῦ χρόνου, ὁ διελθὼν τρεῖς γενεὰς μερόπων, χωρὶς ν' ἀπολέσῃ ἐξ ἑαυτοῦ τὴν ἐλάχιστην ἰκμάδα φυσικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς, τὸ ἐλάχιστον ἔχνος τῆς δημιουργικῆς ἐκείνης δυνάμεως, ἧτις εἶνε ἰδίᾳ τοῖς μεγάλοις ποιηταῖς, ὡς ἐνθέοις ὑποφήταις καὶ ἐρευνηταῖς τῶν μυστηρίων τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας.

Πρὸ τοῦ θανάτου ἔτι εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὸ πάνθεον τῆς ἀθανασίας. Αὐτὸς, ζῶν ἡμίθεος τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, ταχθεὶς εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀποθανόντων πνευματικῶν ἡρώων τῆς ἀνθρωπότητος ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν λαῶν, εἶχε τοὺς λάτρεις αὐτοῦ καὶ τοὺς θαυμαστάς, ἀλλ' ὡς πᾶς προφήτης, τοὺς σκεπτικούς ἐπίσης καὶ τοὺς ἀπίστους, τοὺς ἐχθρούς καὶ τοὺς κατηγορούς. Οἱ θαυμασταὶ αὐτοῦ ἦσαν τοιοῦτοι ἄνευ δισταγμοῦ οἱ κατήγοροι ἄνευ ἐλέους· ἀλλ' ἀμφοτέροι ὡμολόγουν, οἳ τε θαυμάζοντες, καὶ οἳ ἀρνούμενοι, διὰ τοῦ θαυμασμοῦ αὐτῶν καὶ τῆς ἀρνήσεως, ὅτι ἦτο μέγας. Μόνον μεγάλοι ἄνδρες δύνανται νὰ ἔχῃσι συγχρόνως τοσοῦτον θερμοῦς ἐπαινέτας καὶ τοσοῦτον ἀμειλικτους κατηγορούς. Ὡς ὁ Μωϋσῆς, δεῖξας εἰς τὸ γαλλικὸν ἔθνος τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἤσθάνθη τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ νέου ἱστορικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος, οὐχὶ διὰ τῶν ἀστραπῶν καὶ βροντῶν τοῦ ὄρους Σινᾶ, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀστραπῶν καὶ βροντῶν τῆς Ἐπαναστάσεως· ἀλλ' εὐτυχέστερος αὐτοῦ, δὲν ἔμελλε ν' ἀποθάνῃ ἐν γῆ ξένη, πρὶν ἢ ἰδῆ τὴν ἀπολύτρωσιν. Ἦτο συγχρόνως ὁ ἐξιχνιαστὴς τῶν μυστηρίων τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης τοῦ μέλλοντος. Ἐγράφε καὶ ἐλάλει ὑπὸ τὸ κράτος ἐνθέου ὀπτασίας· ἔβλεπε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς. Οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἐννοοῦσιν, ἢ ἐκεῖνο μόνον, οὐ ἀν-

τιλαμβάνονται διὰ τῶν σαρκικῶν ὀφθαλμῶν. Ἄλλ' ὑπάρχουσι προνομιοῦχοι, ἔχοντες ὑπὸ τῆς φύσεως τὸ δῶρον τῆς διπλῆς ὁράσεως, βλέποντες ὅσα οἱ πολλοὶ δὲν βλέπουσιν, ἐνωτιζόμενοι τὰς μυστικὰς ἀπηχῆσεις θαυμασίου κόσμου, τὸν ὁποῖον ἀποκαλύπτουσι τοῖς θνητοῖς, τοῖς ἐστερημένοις τῶν ἐξαισιῶν τούτων πνευματικῶν προτερημάτων.

Μόνον οἱ ἀγωνιζόμενοι ζῶσιν, ἔλ.γεν ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ μόνον ἐκεῖνοι ζῶσι, τῶν ὁποίων τὴν ψυχὴν καὶ τὴν κεφαλὴν ἀπασχολεῖ διηνεκὲς σχέδιον· οἱ βαδίζοντες σκεπτικοί, οἱ κατειλημμένοι ὑπὸ σκοποῦ ὕψηλῷ, οἱ ἀκαταπαύστως, νυχθημερόν, ἔχοντες πρὸ αὐτῶν εἴτε ἱεράν τινα ἐργασίαν, εἴτε μέγαν τινὰ ἔρωτα. Καὶ ἔζησεν, ἔζησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ ψάλτης τῶν «Ἀνατολικῶν Ἀσμάτων», ὁ δραματικὸς μεταρρυθμιστὴς τοῦ «Κρομβέλλου» καὶ τοῦ «Ἐρνάνη», ὁ κοινωνικὸς ἐπαναστάτης τῶν «Ἀθλιῶν», ὁ ἐποποιὸς τῶν «Θρύλων τῶν Αἰώνων», ὅσον ὀλίγιστοι πρὸ αὐτοῦ, καὶ μετ' αὐτὸν ἀναμφιβόλως. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ βίου του, ἀφ' ὅτου ἐκλήθη *ὕψιμον παιδίον* ὑπὸ τοῦ Σατωβριάνδου, ἀφ' ὅτου ἠσθάνθη τὸν πρῶτον παιδικὸν πρὸς τὴν ἐρωμένην του πόθον, μέχρι τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἡμερῶν, ὁπότε κατείχετο ἀκαταπαύστως ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς ἀνθρωπότητος, μία ἦτο αἰεποτε ἡ ἐπίκλησις τῆς ψυχῆς του — ἡ ἐργασία, ἡ πάλη. Αἰεποτε ἐπηκολούθησε τὴν ἐργασίαν ταύτην ἡ νίκη. Καὶ σήμερον, παρὰ τὸν θερμὸν ἔτι αὐτοῦ τάφον, οὐδεὶς δύναται νὰ διαμφισβητήσῃ τὸν ἔπαινον, τὸν θαυμασμόν, οἷον ἐξεδήλωσαν παρὰ τὸ φέρετρον αὐτοῦ, πρὸ τινῶν μηνῶν ἔτι, ἡ Γαλλία, ἡ ἀνθρωπότης. Ἡ κηδεῖα αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀληθῶς παγκόσμιος, συμμετασχόντων ἐν αὐτῇ ἀντιπροσώπων πασῶν τῶν ἡπείρων. Οἱ ἐπὶ τοῦ τάφου του, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδεῖας, κατατεθέντες στέφανοι τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν λαῶν, διατηροῦνται νωποὶ ἔτι, διότι δὲν προήρχοντο ἀπὸ εὐσεβοῦς ἐπιεικείας ἐπὶ τῇ ἀποβιώσει θνητοῦ, ἀπὸ τῶν αἰσθημάτων συμπαθοῦς φιλίας, ἢ προσωπικῆς ἐκτιμήσεως. Δὲν ἐξεδήλουν μόνον τὸ πένθος τῶν ἐρημουμένων οἰκείων, τῶν φίλων, τῶν συνγωνιστῶν, οὔτε καὶ τὴν προσποίησην τῆς κολακείας, ἢ τὴν θεραπείαν τῆς ἰσχύος. Οὐδέποτε τὸ γαλλικὸν ἔθνος παρέστη ἐν τοιαύτῃ τελετῇ· οὐδὲ ὅτε κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐκήδευε τὸν Βολταῖρον, οὐδὲ ὅτε κατὰ τὴν τετάρτην δεκαετηρίδα τοῦ αἰῶνος τούτου ἀρίστατο εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τῶν λειψάνων τοῦ δεσμῶτου τῆς Ἀγίας Ἐλένης. Ἄλλ' οὐδέποτε ἐπίσης ἡ ἀνθρωπότης μετέσχε τοιαύτης κηδεῖας, διότι οὐδέποτε ἕως ἀνῆρ ἠγωνίσθη ὡς αὐτὸς μετὰ

τοσαύτης πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως ὑπὲρ τῶν παγκοσμίων δικαίων. Διότι τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ ἡ ἐργασία δὲν ἀνήκεν εἰς τὴν Γαλλίαν μόνον, ἀλλ' εἰς ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα.

I.

Ὁ δέκατος ἑνατος αἰὼν ἦγε τὸ δεύτερον αὐτοῦ ἔτος. Ἦτο ἔτος θυέλλης, πληρούμενον ὑπὸ τῆς παγκοσμίου φήμης καὶ δόξης τοῦ Ναπολέοντος, ἐπιβάλλον κατ' ἀνάγκην τὴν σφραγίδα τῆς ἀνησυχίας καὶ τῆς δημιουργικότητος ἐν τῇ κεφαλῇ παντὸς ὄντος, τὸ ὁποῖον ἤρχετο εἰς τὸν κόσμον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκαταπαύστου ἐκείνης ἐργασίας, ἣν ἐκληροδότησεν εἰς τὸν νικητὴν αὐτῆς καὶ αὐτόκλητον ἀντιπρόσωπον ἢ Ἐπανάστασις. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Υἱὸς ἀξιωματικοῦ τοῦ Ναπολέοντος καὶ μητρὸς, ἐκ Βανδέας καταγομένης, διῆλθε τὰ παιδικὰ τῆς ἡλικίας του ἔτη ἐν *θυέλλῃ καὶ πάλῃ*, συμμέτοχος τῶν περιπετειῶν τῆς οἰκογενείας του ἐν τῇ στρατιωτικῇ αὐτῆς πλάναις ἀνὰ τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, διαρκουσῶν ἔτι τῶν ἐστρατειῶν τοῦ Ναπολέοντος. Αἱ πρῶται, αἱ ἄμεσοι τοῦ βίου του ἐντυπώσεις, δὲν ἦσαν ξένοι τῆς ἐπιρροῆς τῆς μητρὸς του, ἦτις, ὡς ἐκ τῆς βρεττανικῆς αὐτῆς καταγωγῆς, ἦτο ἀφοσιωμένη εἰς τὴν *Ἀρχαίαν Γαλλίαν* καὶ εἰς τὰ ἰδεώδη τοῦ βωμοῦ καὶ τοῦ θρόνου. Ταῦτα δὲ τὰ ἰδεώδη ἔψαλε κατὰ πρῶτον ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ, πρὶν ἢ κηρυχθῆ ἐπαναστάτης καὶ ἐν τῇ τέχνῃ καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ κατὰ τοῦ παρελθόντος. Ἦσαν τὰ ἰδεώδη τῆς Γαλλίας τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου καὶ τοῦ ἀσπίλου ἱππότητος Βαγιάρδου, τὰ ὁποῖα ἔμελλε μετὰ ταῦτα ὁ ἀνδρωθεὶς ποιητὴς νὰ λητμονήσῃ ἐνώπιον τῶν νέων εἰδώλων τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας, τοῦ Μιραβώ, τοῦ Ροβεσπιέρρου, τοῦ Ναπολέοντος. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ, θετικὸς ἀνῆρ, ἀνήκων ἐκ τῆς ἀνατροφῆς εἰς τὴν σχολὴν τῶν σιδηρῶν ἐκείνων χαρκτηρῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, τῶν κατακτητῶν τῆς Εὐρώπης, ἐζήτησε νὰ παράσχῃ εἰς τὸν υἱόν του τὴν αὐτὴν ἀνατροφὴν, οὕτω δ' εἰσῆγαγεν αὐτὸν εἰς πολυτεχνικὸν Σχολεῖον. Ἄλλ' ὁ νεαρὸς ἐμπνευσμένος διεμαρτυρήθη μετ' ὀλίγον κατὰ τῶν θετικῶν τάσεων τοῦ πατρὸς του, προὔτιμησε δὲ τῶν μαθηματικῶν γραμμῶν τὰς αἰθερίας εἰκόνας τῆς ποιήσεως καὶ τῆς τέχνης. Καὶ ἐξῆλθε τοῦ σχολείου, διεστηκῶς πρὸς τὴν οἰκογενεῖάν του, ἀλλὰ φέρων ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐμπνευσιν καὶ τοὺς πόθους τοῦ μέλλοντος.

Ὁ Μικώλαιϋ διηγῆται, ὅτι κατῆλθε ποτὲ πρὸς αὐτὸν, ἐν τινι κρισίμῳ στιγμή τοῦ βίου του, ἡ Μοῦσα τῆς ἱστορίας, ἵνα τῷ ἐπιδείξῃ

τούς άγνωστούς εκείνους κόσμους, πρὸς τὴν παράστασιν τῶν ὁποίων ἦτο προωρισμένοι. Τίς ποιητὴς, ἐν τῷ μυστικῷ σπηλαίῳ τῶν βεμβα-
σμῶν αὐτοῦ, δὲν ἤσθάνη τὴν μαγικὴν δύναμιν τῆς φαντασίας, τὴν Μοῦ-
σάν τῆς ποιήσεως, λαμβάνουσαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς χειρὸς, ὑψοῦσαν αὐτὸν
ἐπὶ ὄρους, κεκαλυμμένου ὑπὸ νεφελῶν, γειτονεύοντος πρὸς τοὺς οὐρανοὺς,
ἀπὸ τινος τοῦ ὁποίου ἐξώστου φαίνονται ἐκτεινόμεναι γῆ καὶ θάλασσα,
καὶ ἄνωθεν αὐτῶν τὸ οὐράνιον στερέωμα; καὶ δὲν ἀντελήφθη ἐν μέσῳ
τοῦ πανοράματος τούτου ὅ,τι ἐσκέφθη, ὅ,τι ἐζήτησεν, ὅ,τι ἐπεθύμησε
κατὰ τὴν στιγμήν εκείνην; Ὁ νεαρὸς φυγάς τοῦ πολυτεχνικοῦ Σχο-
λείου ἔσχεν ἐπίσης τὴν Πάτμον τῆς ποιητικῆς του ἀποκαλύψεως, ἠσθάνθη
τὴν δύναμιν τῆς ποιήσεως, ὡς ὁ Δάντης τὴν ψυχὴν τῆς Βεατρίκης,
ἀποκαλύπτουσαν αὐτῷ τὰ μυστήρια τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ τὰ ἀπό-
κρυφα τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν ἐν κολοσσαίῳ πανοράματι δεικνύουσαν
τῷ ποιητῇ τὸ ἀθῶον μεδίαιμα τοῦ βρέφους, ὑπνώττοντος ἐπὶ τῶν γο-
νάτων ἐργηγορῶσας φιλοστόργου μητρός· τοὺς ρεμβασμῶς τῆς παρθέ-
νου, ἀναμενούσης τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἡγαπημένου τῆς καρδιάς της· τὰς
συγκινήσεις καὶ τὰς ἀνησυχίας τῆς μητρός καὶ τῆς συζύγου ἐπὶ τῇ
ἀσθενείᾳ ἢ τῇ ἀπουσίᾳ πεφλημένων ὄντων· τὸν ἐργάτην τῆς ἐπιστή-
μης καὶ τῆς προόδου, τὸν προγεγραμμένον τοῦ ἐνεστώτος, τὸν μέγαν
ἄνδρα τοῦ μέλλοντος, ἐργηγοροῦντα παννύχιον παρὰ λυχνίαν, ἀμυ-
δρῶς καίουσαν, ἢ ἀνακαλύψῃ φωτεινὴν τινα ἀκτῖνα ἀληθείας· τὸν νο-
μοθέτην, μελετῶντα τοὺς νόμους τῶν κοινωνιῶν καὶ ἐργαζόμενον πρὸς
δημιουργίαν εὐκόσμου κοινωνικοῦ καθεστώτος· τὸν μέγαν στρατηγόν,
σημειοῦντα ἐπὶ πίνακος τὸ σχέδιον κρίσεως μάχης, ἐξ ἧς θέλει δη-
μιουργηθῆ ἴσως νέα τῆς ἱστορίας περίοδος· τὸν πολιτικὸν ἐγκληματίαν,
ἐν τῷ γραφεῖῳ αὐτοῦ προπαρασκευάζοντα τὰ δεσμὰ τῶν λαῶν καὶ
κωλύοντα τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς κοινωνίας· τὸν ἱερέα,
τὸν μυσταγωγὸν τοῦτον τῶν βουλευμάτων τῆς θεότητος, ἐνώπιον μὲν
τῶν ἀνθρώπων ὑποκρινόμενον, ἀλλ' ἐν τοῖς ἰδιαιτέροις αὐτοῦ ἀδύτοις
ἀποκαλυπτόμενον ἐν πάσῃ τῇ ἐγκληματικῇ εἰλικρινείᾳ, ὄργανον καὶ
ἐκτελεστὴν καταχθονίων βουλευμάτων· τὸν μάρτυρα τῆς ἀρετῆς, πει-
ραζόμενον ὑπὸ τοῦ δαίμονος τῆς διαφθορᾶς, ὑποσχομένου εἰς αὐτὸν τρυ-
φὰς καὶ ἀπολαύσεις, ἀλλ' ἀνθιστάμενον ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν τῆς ἀδυ-
σωπῆτος φωνῆς τοῦ καθήκοντος· καὶ τσαυτάς ἄλλας εἰκόνας, τσαυτὰ
ἐπεισόδια τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ὑψηλὰ ἢ ταπεινά, μεγάλα ἢ μικρὰ,
προκαλοῦντα τὸν θαυμασμόν ἢ τὴν περιφρόνησιν, τὴν ἀγάπην ἢ τὸ

μῖσος, ἅπαντα χρησιμεύοντα ὡς διδάγματα εἰς τοὺς ἀνθρώπους· Καὶ
ἐν τῷ πανδαιμονίῳ τούτῳ τῶν ποικίλων παθῶν καὶ αἰσθημάτων, ὑπὸ
τὴν μέθην τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀρρήτων ἐντυπώσεων, ἠκροάσθη τῆς φωνῆς
τῆς Μούσης, γλυκυτέρως τοῦ ἄσματος τῆς Ἀηδόνας, ψιθυρίζουσας αὐτῷ
εὐσίωνον πρόσκλησιν. Ποιητὰ, πάντα ταῦτα σὺ θέλεις διηγηθῆ καὶ
ἀποκαλύψει ποτὲ τοῖς ἀνθρώποις, ἂν πιστῶς μὲ θεραπεύσης· οὐδεὶς ἱκα-
νώτερός σου νὰ ὑμνήσῃ τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως, νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ
διηγηθῆ τὰ μυστήρια τῆς ἱστορίας! Ποιητὰ, λάβε τὴν λύραν σου,
καὶ δός μοι ἐν φίλημα!

Διὰ τὸν Βίκτωρα Οὐγγῶ ὑπῆρξεν ἡ Μοῦσα ἡ μυστικὴ εκείνη Μαῖα
τῆς Ἰνδικῆς μυθολογίας, ἧτις ἔμελλε ν' ἀποκαλύψῃ εἰς αὐτὸν τσαυτὰ
μυστήρια, νὰ ὑπαγορεύσῃ τσαυτάς νέας ιδέας. Ἐν ἔτει 1817, ἄγων
τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας παρουσιάσθη ἐν τῷ ἀπὸ παλαιοῦ
χρόνου ὑφισταμένῳ ποιητικῷ ἀγῶνι τῆς Τουλούζης. Ἄλλ' εἶχε τὴν
εἰλικρίνειαν ἐν ἐπικεφαλίδι τῶν στίχων του νὰ δηλολογήσῃ τὴν ἡλικίαν
του. Καὶ δὲν ἐστέφθη, διότι· οἱ κριταὶ ἐνόμισαν ὅτι ἠπατώντο ὑπὸ τοῦ
ποιητοῦ, ἀποκρύψαντος τὴν πραγματικὴν ἡλικίαν του, ἵνα ἐλκύσῃ ὑπὲρ
ἑαυτοῦ τὴν συμπάθειαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον.

Ἡ Γαλλία περὶ τοὺς χρόνους εκείνους διετέλει ἐν πλήρει πραγμα-
τικῇ ἱστορικῇ Παλινορθώσει, καταλαβόντων αὐτὴς τὸ βασίλειον αὐτῆς
στέμμα τῶν ἀπογόνων τῶν ἀρχαίων αὐτῆς ἡγεμόνων. Ἐφαίνετο ἐπὶ
τινας στιγμὰς, ὅτι αἱ θεωρίαι τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ἅπαντα ἡ
ἐργασία τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, τὰ δόγματα τοῦ Βολταίρου καὶ τοῦ
Ρουσσῶ κατατροπώθησαν ὑπὸ τῶν ἀναβιωσασῶν ιδεῶν τῆς παλαιᾶς
Γαλλίας, ὅτι αἱ ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἀνακηρυχθεῖσαι ἀρχαὶ προ-
κάλουν καθ' ἑαυτῶν τὴν δυσπιστίαν καὶ τὴν λήθην, καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν
ἐρειπίων αὐτῶν ἔμελλε νὰ κατισχύσῃ καὶ πάλιν ἡ θεοκρατικὴ Μοναρ-
χία τοῦ Μέσου αἰῶνος, ἡ παμβασιλεία τοῦ Δεκάτου Τετάρτου Λουδο-
βίκου, κατὰ τὰς θεωρίας τοῦ σκοτεινοῦ ὀπτασιαστοῦ τοῦ «Πάπα» καὶ
τῶν «Ἐρσπερίδων τῆς Πετροπόλεως», ἢ τοῦ συγγραφέως τῆς «Φυ-
σικῆς Νομοθεσίας». Ὑπῆρχον ἐν ταῖς γαλλικαῖς βουλαῖς, ταῖς κατὰ
τύπον μόνον ἐκπροσωπούσαις τὴν νεωτέραν πολιτικὴν θεωρίαν τῆς
ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας, ἀλλὰ πράγματι ὑφισταμέναις ἅπασαν τὴν αὐ-
θεντεῖαν τῆς μοναρχίας, ὑπῆρχον ἀντιπρόσωποι, βασιλικώτεροι τοῦ
βασιλέως, ἐν δὲ τῇ κυβερνήσει ἦτο ἀπολύτως ἀνεγνωρισμένον τὸ δόγμα
τοῦ θεοῦ δικαίου· καὶ ἐφαίνετο ὅτι τὸ δόγμα τοῦτο εἶχεν εἰσδύσει

ἐκ νέου μέχρι τῶν ἐγκάτων τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Σπανίως διέκοπτε τὴν μονότονον σιγὴν τῆς βασιλευούσης θεοκρατίας ζωνρά τις διαμαρτύρησις, δυναμένη νὰ συγκινήσῃ καὶ νὰ θερμάνῃ τὴν μέχρι τῆς χθὲς τοσοῦτον εὐφλεκτον κεφαλήν τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Μετὰ τὰς μακροχρονίους συγκινήσεις τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας εἶχε κατὰληφθῆ οὗτος ἐξ ἀτονίας, τέλειον καταβλαύσεως ἐπὶ τινα χρόνον τὸν φυσικὸν καὶ ἠθικὸν αὐτοῦ ὄργανισμὸν. Ἡ ποίησις καὶ ἡ φιλοσοφία, τὰ δύο ταῦτα εὐγενέστατα προϊόντα τοῦ ἐλευθέρου πνεύματος τῶν λαῶν, εἶχον καταστῆ ὑπηρετικὰ ὄργανα τῶν τάσεων τῆς θρησκείας καὶ τοῦ κρατουέντος δεσποτικοῦ καθεστώτος, τοῦ ὁποίου ὑμνωδοὶ ἐπίσημοι καὶ ζηλωταὶ ἦσαν οἱ εὐφύστεροι τῶν ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων τοῦ καιροῦ ἐκείνου: ὁ Σατωβριάνδος, ὁ Λαμενναί, ὁ Λαμαρτίνος.

Ὑπὸ τοιαύτην κοινωνικὴν ἀτμόσφαιραν ἐγκαλοχρήθη κατὰ πρῶτον ὁ Βίκτωρ Οὐγγώ. Δὲν ἦτο μόνον τὸ τέκνον τῆς βανδευανῆς μητρὸς του, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὸ τέκνον τῆς *ρομιμόρφου* καὶ μοναρχικῆς Γαλλίας. Τί εἶνε ὁ ποιητής; ὁ ἄμεσος καρπὸς τοῦ κοινωνικοῦ ἐδάφους, θερμοῦ ἢ πεπηγότος, τὸ πόρισμα τῆς συγχρόνου διανοητικῆς ἐργασίας, ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἢ ἐν τῇ ψεύδει διατελούσης. Κατὰ τὸν μακρὸν ποιητικὸν βίον τοῦ Βίκτωρος Οὐγγώ θέλομεν παρατηρήσει τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐπανειλημμένως πιστούμενον, ἀπὸ τῶν πρώτων ἐκδηλώσεων συντηρητικωτάτης νομιμοφροσύνης, μέχρι τῶν τελευταίων λαμπηθόνων ἀγερώχου ἐπαναστατικοῦ πνεύματος, τολμῶντος νὰ προσβάλῃ μετ' ἐνθέου προφητικοῦ οἴστρου τὰς παλαιότητας καὶ σεβαστοτάτας τῶν δοξασιῶν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐν ἔτει 1820, καθ' ἣν ἐποχὴν δημοσιεύονται αἱ πρῶται αὐτοῦ «Ὠδαί», ὁ Βίκτωρ Οὐγγώ εἶνε Νομιμόρφων. Ὁ βωμὸς ἐν Γαλλίᾳ καπνίζει, εἶνε πυκνὸν τὸ ἀπ' αὐτοῦ ἀνερχόμενον θυμίαμα, πυκνὸν δὲ καὶ τὸ περὶ αὐτὸν πλῆθος. Ὁ θρόνος περιβάλλεται ὑπὸ περιφανοῦς καὶ μυσικῆς λαμπηθόνος, ἀξίας τῶν ἀρχαίων ἡμερῶν τῆς μοναρχικῆς Γαλλίας, τῆς πρωτοπόρου ταύτης θυγατρὸς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Ὁ ποιητὴς τῶν «Ὠδῶν» σπεύδει νὰ προσενέγκῃ ἐπίσης καὶ οὗτος μετὰ τοῦ πλῆθους τὸν φόρον τῆς ἀφοσιώσεώς του. «Ἡμιστὰ σκοπεῖ ν' ἀποκρύψῃ τὸ αἶσθημά του· εἶνε ὁ βάρδος τῆς θρησκείας καὶ τῆς νομιμοφροσύνης, ἀντλῶν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ τὰς ἐμπνεύσεις του, ἀποκαλύπτων εἰς τὸν κόσμον τὰς τύχας αὐτοῦ ἐν τῇ μέλλοντι. Ὁμολογεῖ μετὰ περησίας, ὅτι δημοσιεύων τὸ βιβλίον του, «διπλὸν προτίθεται σκοπὸν:

φιλολογικὸν καὶ πολιτικόν· ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ σκέψει αὐτοῦ ὁ δεύτερος εἶνε συνέπεια τοῦ πρώτου, διότι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ ποίησις παρίσταται κρινομένη ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν μοναρχικῶν ἰδεῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων.» Καὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο αὐστηρῶν θρησκευτικῶν ἐμπνεύσεων ἐξυμνεῖ καὶ ψάλλει ἅπαντα τὰ ἰδεώδη τῆς τότε μοναρχικῆς καὶ θεοκρατικῆς Γαλλίας. Κλίνει τὸ μέτωπον πρὸ τοῦ βωμοῦ καὶ τοῦ θρόνου, καὶ σήμερον μὲν ὑμνεῖ τὴν *Ἱερὰν Στέψιν* Καρόλου τοῦ Δεκάτου, αὐριον δὲ τὴν *Γέννησιν* τοῦ Δουκὸς τῶν Βορδιγαλλῶν, ἢ τὸ *Βάπτισμα* αὐτοῦ. Ἡ Ἐπαρόρθωσις τοῦ ἀγάλματος Ἐρρίκου τοῦ Τετάρτου, ὁ Θάνατος τοῦ δουκὸς τοῦ Βερρῦ, ἡ *Κηδεία* Λουδοβίκου τοῦ Δεκάτου Ὀγδόου ἀποσπῶσι στροφὰς περιπαθεῖς ἀπὸ τῆς εὐσεβοῦς λύρας τοῦ ποιητοῦ. Ἄλλ' ἡ Ἱερὰ Στέψις Καρόλου τοῦ Δεκάτου προκαλεῖ τὴν εἰλικρινεστέραν τῆς πολιτικῆς ὁμολογίας τοῦ βάρδου ἐκδήλωσιν. Ἰκετεύει τὸν Θεὸν νὰ σκέπῃ ἐς χεῖ τὸν βασιλέα τοῦτον, τὸν ὑπὸ τοῦ λαοῦ λατρευόμενον. Ὁ βασιλεὺς ὀρκίζεται ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βωμοῦ. Μοναδικὴ στιγμή. Ἐγείρεται ἀπὸ τοῦ τάφου του ὁ παλαιὸς Κλόβις διὰ νὰ τὸν ἀκούσῃ, καὶ οἱ δύο ἱεροὶ πολεμισταί, ὁ Καρολομάχνος καὶ ὁ Λουδοβίκος, ἀντὶ διαδήματος φέροντες ἱερὸν ἐκ δαρῶν στέφανον· καὶ ὁ εὐδαμὸς Κάρολος, ὀδηγούμενος ὑπὸ τῆς ἐκστατικῆς εἰσέτι Ἰωάννας, καὶ Φραγκίσκος ὁ πρῶτος, τοῦ ὁποίου εὖρεν ἀμώμητον τὴν *πανοπλίαν* ἢ *Παθία*· καὶ τὸ ἥρωικον φάσμα τοῦ ὑστάτου μάρτυρος, τοῦ βασιλέως ἐκείνου, ὅστις δις ἐχρίσθη δια δαυλοῦν βασιλεῖον παρὰ τὸν βωμὸν καὶ ἐπὶ τοῦ ἱερώματος.

Ἡ μοναρχικὴ μερίς ἐν Γαλλίᾳ ἤλπισεν ἀναμφιβόλως νὰ εὕρῃ ἐν τῇ θερμῇ τούτῳ τῆς παλινορθώσεως τοῦ βωμοῦ καὶ τοῦ θρόνου αἰοιδῶ τὸν διάδοχον τοῦ ποιητοῦ τῶν «Μαρτύρων», ὅστις καὶ ἀπεκάλεσε τὸν νέον ποιητὴν «ὕψινον παιδίον.» Ἄλλ' ἡ ὀπτασία τοῦ παρελθόντος βραχὺν διήρκεσε χρόνον ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Βίκτωρος Οὐγγώ. Ὡς ὁ Λαμαρτίνος, ἐμελλε νὰ ὑποκύψῃ καὶ οὗτος εἰς τὰ νέα ἰδεώδη, τὰ ἰδεώδη τῆς Ἐπαναστάσεως, τὰ παραγκωνισθέντα μὲν ἐπὶ τινα χρόνον ὑπὸ τῆς ἀντιδράσεως τῆς *Παλινορθώσεως*, ἀλλ' ἀναλαθόντα καὶ πάλιν τὰ σκῆπτρα τῆς ἰσχύος ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Κατὰ τοὺς πρώτους τῆς μοναρχίας τῶν Βουρβόνων χρόνους, ὑπὸ τὸ κράτος τῶν μισαλλοδόξων δογμάτων ἐνὸς Δεμαίτρου, ἐνὸς Βονάλδου καὶ τῶν τούτοις προσηλύτων, ἐλλείπει ἐπαρκοῦς φῶτος καὶ ἐλευθέρως ἀτμοσφαιρας, πνευματικὴ ἐπεκράτησε καχεξία καὶ ἀτονία ἐν Γαλλίᾳ. Ἄλλ' ἐπῆλθεν, ἀρχομένης τῆς

τρίτης δεκαετηρίδος του αιώνας, ισχυρά εξέγερσις καθ' ὅλας τὰς σχέσεις του πνευματικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου. Μετὰ τὸν ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως κρατήσαντα χειμῶνα, κατὰ τὴν μακρὰν τοῦ ὁποίου νύκτα παροδικὸς τις, μονήρης ἀστὴρ, ἐφωτοβόλει ἐνίοτε ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ στερεώματος, ἤρχετο τὸ ἔαρ μὲ τὰ εὐώδη αὐτοῦ ἄνθη καὶ τοὺς εὐρώστους καρπούς, ὑπὸ νέους οἰωνοὺς καὶ προσδοκίας. Λαμπρὰ πνεύματα ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμασι, ἔξοχοι πολιτικοὶ χαρακτηριστῆρες, ὕψουν τὴν σημαίαν τοῦ νέου καθεστῶτος, ὅποιον ἐνεκαινίσθη διὰ τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ πνευματικὴ αὕτη περίοδος εἶνε ἐφάμιλλος τῶν δύο προηγηθεισῶν τοῦ δεκάτου ἐβδόμου καὶ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ ἔμελλε νὰ ὑποκύψῃ ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν ἐπίδρασιν ταύτην· καὶ κατῆλθεν ἀμέσως ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τῶν νέων ἰδεῶν, ἀγῶνος γονιμωτάτου, εἰς ὃν ἔμελλε νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ ὑπέροχον αὐτοῦ κῦρος καὶ τὴν σφραγίδα. Τὸ πνεῦμα τῆς Ἐπαναστάσεως κατίσχυεν ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμασι. Οὐδεὶς δ' ἴσως ὑπέστη μᾶλλον τὴν ἐπίδρασιν ταύτην, ὅσον ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ, κατὰ τὴν νέαν ταύτην τῆς μεταμορφώσεώς του περίοδον.

Ὁ πρῶτος καρπὸς τῆς μεταμορφώσεως ταύτης ἦσαν τὰ « Ἀνατολικά Ἄσματα. » Ὁ ποιητὴς τῆς θεοκρατικῆς μοναρχίας καθίσταται ἤδη ὁ ραψῶδὸς τῆς ἐλευθερίας: τῆς ἐλευθερίας ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ποιητικῆς ταύτης συλλογῆς του κηρύττει ἐν πρώτοις τὸν πόλεμον κατὰ τῆς κριτικῆς, ἀμφισβητῶν αὐτῇ τὸ δικαίωμα νὰ ἐξετάζῃ τὸν ποιητὴν περὶ τῆς φαντασίας του, νὰ ἐρωτᾷ αὐτὸν διατί ἐξελέξατο τοῦτο τὸ ἀντικείμενον, διατί μετεχειρίσθη τοιοῦτον χρῶμα, ἔδρεψεν ἀπὸ τοιοῦτου δένδρου, ἠντλησεν ἀπὸ τοιαύτης πηγῆς. Καὶ ἔχει δίκαιον. Τί εἶνε ἡ τέχνη, ἡ ποίησις; τέκνα τῆς φαντασίας. Ἄλλ' ἡ φαντασία δυσχερῶς δύναται νὰ φέρῃ τὰ δεσμὰ ὠριμένου κανόνος, καθεστηκότος τύπου· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀσφυκτιᾷ, μαραινέται, κόπτει μόνη τὰς πτέρυγας τῆς. Ἡ φαντασία εἰσδύει πανταχοῦ, ἐκλέγουσα ὅ,τι ἄριστον, ὅ,τι ἄξιον τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπιδιώκει. Μὴ ζητήσητε παρὰ τοῦ ποιητοῦ πίστιν εἰς τὰ κρατοῦντα κείμενα· οἱ κανόνες τῆς τέχνης δὲν εἶνε ἀπόλυτα θέσφατα, εἰς οὐδεμίαν ὑποκαίμενα διαμφισβήτησιν. Ἐχει καὶ ἡ τέχνη τὰ μυστηριώδη αὐτῆς Avatar, τὰς θελκτικὰς μεταμορφώσεις, ὡς ἔχει τοιαύτας ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ κοινωνία. Ἀπαιτήσατε μόνον παρὰ τοῦ ποιητοῦ τὸν σεβασμὸν τῆς ἀληθείας, τὴν εὐλικρινῆ παράστασιν τοῦ καλοῦ, ἀδιαφοροῦντες ἂν ἐν τῇ ἐργασίᾳ του

ἠκολούθησε νέας τρίβους, ἀγνώστους τέως, ἀρκεῖ ὅτι αὐταὶ ὀδηγοῦσι πρὸς τὸ ἀληθές, τὸ ἀγαθόν, τὸ καλόν.

Ἡ ποίησις τῶν « Ἀνατολικῶν Ἄσμάτων » εἶνε ἡ ποίησις τῆς ἐλευθερίας. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτῆς, ὡς ἐπὶ αἰθέριου δίφρου ἐλαυνόμενος ὁ ποιητὴς, μεταβαίνει πανταχοῦ, ὅπου ἡ φαντασία ἀποκαλύπτει αὐτῷ νέους κόσμους, ὅπου δεικνύει ἀγνώστους ὀρίζοντας. Ἡ στιχουργία του εἶνε ἀρμονικὴ, εὐκαμπτος, αἰθερία· ἀκτινοβολεῖ ἐπ' αὐτῆς ὁ αἶθρ τῆς Ἀνατολῆς, παρ' ἧς κατ' ἐξοχὴν ζητεῖ τὰς ἐμπνεύσεις του. Ὁ ποιητὴς μεταδίδει πιστότατα δι' ἀπαραμιλλῶν, μαγευτικῶν εἰκόνων, τὸ πνεῦμα τῶν τόπων ἐκείνων, οὓς κατὰ πρῶτον φωτίζει ὁ ἥλιος ἐν τῇ μεγαλοπρέπειᾳ αὐτοῦ περιφορᾷ, καὶ τὸ φῶς τοῦτο εἶνε τὸ σύμβολον τῆς ποιήσεως τῶν « Ἀνατολικῶν Ἄσμάτων. » Ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, ἐν ἣ ἡ ποίησις εἶνε ἐξίσου ἀρμονικὴ, ὅσον τὸ ἔσμα τῶν πτηνῶν, περιπαθῆς καὶ θερμῆ, ὡς τὸ πῦρ, τὸ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκπεμπόμενον τῆς παρθένου, φερομένης ἐν μέσῳ τῶν ροδωνίων ἀρωματώδους Γκιουλιστάν, ζητεῖ ἐμπνεύσεις παρὰ ποιητῶν, ἐπίσης ἀρμονικῶν, ὡς ἡ ἀρμονία τοῦ τόπου. Ἐκῆθησε παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Χαφίζ, τοῦ Σααδῆ, τοῦ Φιρδούση, καὶ ἀπεκόμισεν ἄφθονον συγκομιδὴν μελωδίας, ἀρμονίας, ἀθρότητος, ρεμβασμῶν, ὡσεὶ διετέλεσε μετ' αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ μυστικοῦ ὁποῦ τῆς ἀνατολικῆς ποιήσεως, τοῦ λύνοντος τοσοῦτον ἐπαφροδίτως τὰ δεσμὰ τῆς γήινης ὑπάρξεως, ἀναβιβάζοντος δὲ διὰ κολοσσιαίας κλίμακος τὸ πνεῦμα ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν. Ἐκ περιτροπῆς ψάλλει τὸ Οὐράνιον πῦρ, τὸ κατακαίον τοὺς ἀσεβεῖς, τοὺς κεραυνοὺς τῆς Τελευταίας Κρίσεως, καὶ τοὺς ἠδυπαθεῖς ρεμβασμοὺς ἐν τῇ Σάρκι τῇ Λουομένην. Αἱ ἡμέραι αὐτοῦ παρέρχονται διὰ τῶν ὄνειρων τῆς φαντασίας καὶ τῶν ἐμπνεύσεων. Τὰ πάντα καθιστῶσιν αὐτὸν ὄνειροπόλον! ἡ ἀτμόσφαιρα, οἱ λειμῶνες, τὰ ὄρη, τὰ δάση· ὅταν ὑποφώσκῃ τὸ λυκαυγές, ἐν τῷ βῆθει μελαίνης μικρᾶς κοιλάδος, ἀρέσκειται νὰ θεωρῇ μεγάλην κατάργυρον λίμνην, βαθύ καὶ διαυγές κάτοπτρον, ἐφ' οὗ κατοπτρίζονται τὰ νέφη. Τοιοῦτοτρόπως πλανᾶται πανταχοῦ, ὅπου δύναται νὰ θέλῃ αὐτὸν τὸ φῶς τῶν φώτων: ἀπὸ τῆς πόρρω Ἀνατολῆς μέχρι τῶν μαγικῶν ὄχθων τοῦ Βοσπόρου, καὶ ἀπὸ τῶν τεμενῶν τῆς μαυριτανικῆς Ἰσπανίας μέχρι τῶν ἀκτῶν, τῶν δασῶν καὶ τῶν ὄρεων τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος.

Εἶπον ὅτι ἡ ποίησις τῶν « Ἀνατολικῶν Ἄσμάτων » εἶνε ἡ ποίησις τῆς ἐλευθερίας. Καθ' ὃν χρόνον ἐνεπνέοντο τὰ ἄσματα ταῦτα, ἡ ἐλευ-

θερία δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιδείξη τὴν ἰσχὺν αὐτῆς καθαρώτερον, ἢ διὰ τῆς ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτῆς ἀναστάσεως τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ μυστηριώδους Ὀλύμπου ἐξέρχεται ἡ ὁμολογία τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους ἐκείνου, τοῦ ὁποίου κατ' ἐξοχὴν ἡ ἱστορία εἶνε ἡ ἱστορία τῆς ἐλευθερίας. Ἦτο ἡ πρώτη ἔνοπλος διαμαρτύρησις κατὰ τῶν ἐν Βιέννη ἀνακηρυχθέντων πολιτικῶν δογμάτων ὑπὸ τῆς κληθείσης Ἰεραῆς συμμαχίας· ἡ πρώτη ἐξέγερσις τῆς ἐλευθερίας, ἐπικαλουμένης ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ τῶν θαλασσῶν τῆς Ἑλλάδος τὰς ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἀνακηρυχθείσας ἀρχάς. Τὰ νέα ἀνδραγαθήματα ἀπαρμιλλῶν ἀγωνιστῶν τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ὑπομιμνήσκουσιν εἰς τὴν ἐκπληκτον Εὐρώπην τὰς μεγάλας ἡμέρας τῶν περσικῶν πολέμων. Ἦτο ὀλόκληρος ἐποποιία, μὲ τοὺς Ἀχιλλεῖς αὐτῆς καὶ τοὺς Ὀδυσσεῖς, μὲ τοὺς Μιλτιάδους καὶ τοὺς Κυναιγεῖρους, ἧς ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ὑμνήσῃ τὰ ἐπεισόδια καὶ τὰς περιπετείας ἡ εὐρωπαϊκὴ ποίησις, οἰανδήποτε καὶ ἂν ὠμολόγει πολιτικὴν πίστιν. Ὁ ἐν Μεσολογγίῳ θάνατος τοῦ μετὰ τὸν Γκαίτην μεγίστου τῶν ποιητῶν τῆς περιόδου ἐκείνης Βύρωνος δὲν ἦτο μοναδικὸν φαινόμενον τοῦ καταλαθόντος ἐνθουσιασμοῦ τὴν Εὐρώπην ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ἐνθουσιώδεις ποιηταὶ καὶ ὑπολογισταὶ πολιτικοὶ παρεσύρθησαν ἐκ περιτροπῆς ὑπὸ τοῦ φλογεροῦ ἐκείνου πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἰσθήματος, τὸ ὅποσον ἀπεκλήθη *glaueλληρισμός*. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ, καθ' ἣν στιγμὴν διὰ τῶν «Ἀνατολικῶν Ἀσμάτων» ἔθυε τῇ ἐλευθερίῃ ὑπὸ πάσας αὐτῆς τὰς σχέσεις, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ συγινηθῇ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Οἱ ἥρωες αὐτῆς, τοὺς ὁποίους ἀναμένουσι, θνήσκοντες ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὁ *Ὀλυμπος* καὶ ὁ *Οὐρανός*, πλανῶνται ἐπὶ τῶν χορδῶν τῆς λύρας τοῦ ἀπαράμιλλου ἄσματος ἐξέρχονται ἀπὸ τῆς μαγικῆς λύρας, ἣν μέχρι τῆς χθῆς ἐγόητεον τὰ ρόδα τοῦ *Γκιουμιστὰρ* καὶ τῆς *Μπουλμποῦλ* τὸ αἰθέριον μέλος· εἶνε τὸ *ἐνάλιον ἄσμα* τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἦρωες, παραπλήσιον τοῦ ὁποίου δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἄλλον ἡ ἱστορία, προσφέρει, διὰ τῆς χειρὸς του μόνον, μυριονέκρους ἐκτόμβους εἰς τὴν θεότητα τῆς ἐλευθερίας· ὡς αἱ ἄγριαι τῶν πρώτων λαῶν θεότητες, τρέφεται δι' ἀνθρωπίνου αἵματος καὶ αὕτη, ὅσον καὶ ἂν λαθῶσιν οἱ πολιτικοὶ ὑποκριταί, εἴτε ἀπὸ ἀπροσπελάστων θρόνων, εἴτε ἀπὸ τοῦ βήματος τῶν Κοινοβουλίων, μετὰ στόμου περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἰσότητος, περὶ ἐλευθερίας. Ἡ Ἑλλὰς προσφέρει τὴν θυσίαν ταύτην, θυσιάζουσα καὶ θυσιάζομένη· δὲν ὑπάρχει κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας τῆς σφαγῆς καὶ τῶν δηλώσεων μεγαλύτερος ἱεροθύ-

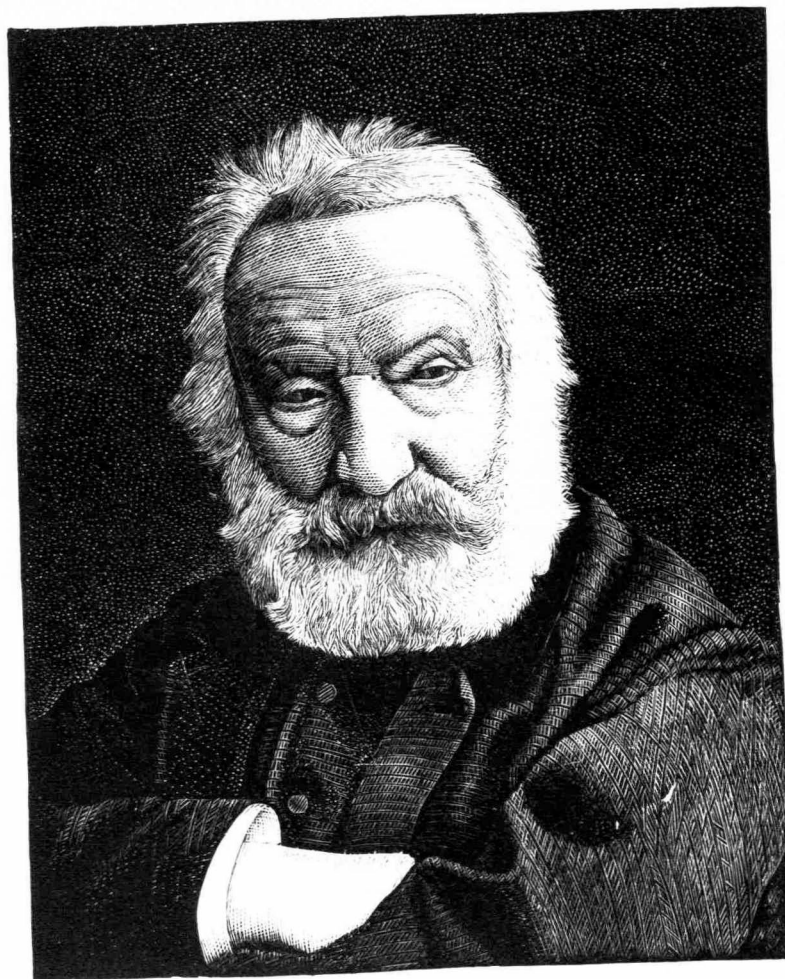
της, ἀδυσωπητότερος τοῦ *Ναύτου* τῶν Ψαρρῶν. Ἐπὶ τῷ μελωδικῷ ὀνόματί του ὁ κόσμος σύμπας καταλαμβάνεται ὑπὸ καταπλήξεως, ἀλλ' ἄμα καὶ ὑπὸ δέους καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ σύγχρονος ποίησις προσπαθεῖ νὰ πλέξῃ τὸν ὠραιότατον τῶν στεφάνων, ἵνα προσενέγκῃ αὐτὸν εἰς τὸν νικητὴν τῆς Χίου καὶ τῆς Μυκάλης, εἰς τὸν ἀποτυχόντα ναυβάτην τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀλλ' αἰείποτε ἀπαράμιλλον ἦρωα· καὶ δὲν ἔχει χεῖρα νὰ πλέξῃ τὸν στέφανον τοῦτον καταλληλοτέραν τῆς χειρὸς τοῦ ψάλτου τῶν «Ἀνατολικῶν Ἀσμάτων.» Ὁ Κανάρης εἶνε ὁ λυρικός ἦρωες τῆς ἀνδρικῆς ταύτης ποιήσεως, ἧτις ἐνέπνευσε νέους ὀρίζοντας εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, ἧτις ἐπανεφέρεν ἐμπράκτως εἰς τὴν μνήμην τὰς εὐκλεσετέρας ἡμέρας τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλὰς, ἧτις εἶνε τόσον ὠραία, γεννημένη διὰ τὴν ζωὴν, ἢ διὰ τὸν θάνατον, εἶνε τὸ ἀντικείμενον πλείστων σελίδων τῆς μαγικῆς ταύτης ποιήσεως, ἧτις ἐλευθερία ὡς ἡ φαντασία, τίθησι τὰ θεμέλια νέας ποιητικῆς ἐν Γαλλίᾳ δημιουργίας, ἧς αἰρесиάρχης ἀνεγνωρίσθη ἀναντιρρήτως ὁ ποιητὴς τῶν «Ἀνατολικῶν Ἀσμάτων.»

Ἡ θερμὴ αὕτη, γοργὴ καὶ ἰσχυρὰ ἐμπνευσις διαπνέει καὶ τὰ μετὰ ταῦτα δημοσιευθέντα λυρικά ἔργα τοῦ ποιητοῦ. «Τὰ φύλλα τοῦ Φθινοπώρου», τὰ «Ἄσματα τοῦ Λυκαυγοῦς», αἱ «Ἐνδόμυχοι Φωναί», αἱ «Σικαὶ καὶ αἱ Ἀκτίνες», καὶ ἡ ἐξοχωτάτη ἴσως πασῶν τούτων λυρική συλλογὴ κατὰ τὴν μετὰ τὸ 1830 ἱστορικὴν περίοδον τῆς Γαλλίας, νέαν δὲ περίοδον τοῦ βίου τοῦ ποιητοῦ, προφανῶς διάφορον, νεωτερίζουσαν ἤδη ἐν πολλοῖς, ἡ συλλογὴ τῶν «Μελετῶν», φέρουσι τὸν αὐτὸν τύπον τῆς δημιουργικῆς ἐμπνεύσεως, τῆς πρωτοτυπίας, ἀλλὰ καὶ μελαγχολίας, σκεπτικοῦ τινος δισταγμοῦ, ἐλλείποντος πάντη ἀπὸ τῆς πρώτης περιόδου, ἧς τὸ κατακόρυφον σημεῖον ἀπὸ τῆς ποιητικῆς ἀπόψεως πρέπει νὰ θεωρηθῶσι τὰ «Ἀνατολικά Ἄσματα». Μειοῦται ὁ ἐνθουσιασμός ἀπὸ τῶν νέων τούτων ποιήσεων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ περιπέθεια, ἡ πίστις, ἡ στοργὴ πρὸς πᾶν τὸ καλὸν καὶ ἰδεώδες. Ἡ στιχουργία εἶνε ἀπαράμιλλος, ἐνεργητικὴ, ἀκατάσχετος. Αἱ ἰδέαι εὐγενεῖς ὡς τὰ θέματα, ὑπὲρ ὧν ἀπολογεῖται· καὶ δὲν περιορίζει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ἀληθῶς παγκόσμιον, ὁ ποιητὴς, εἰς ἐν μόνον ἀντικείμενον, εἰς τὴν παράστασιν μιᾶς μόνον ἰδέας. Ἀναβαίνει εἰς τὰς ὑψηλὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν οὐρανῶν, ἐνώπιον ἀπεράντου παραλίας, καὶ ἐκεῖ κλίνων ἐπὶ τοῦ κύματος καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπείρου, ἀφ' ἐνὸς μὲν θεωρεῖ τὴν γῆν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν θάλασσαν· ἀκροάζεται τὸν εὐρὺν

καὶ συγκεχυμένον ψίθυρον τοῦ παντός, πλήρη λαμπρᾶς μελωδίας, ἀκούει τὸ παγκόσμιον ἄσμα τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης, τὸ μὲν ψάλλον τὴν δόξαν, ἄσμα εὐτυχίας· τὸ δὲ θλιβερόν· εἶνε ὁ ψίθυρος τῶν ἀνθρώπων. Ἡ χαλίνωτος αὐτοῦ φαντασία πλανᾶται ἀπὸ τοῦ κολοσσιαίου Ἄτλαντος μέχρι τῶν χαρωπῶν ἀκτῶν ἡρέμου παραλίας, διὰ σκέψεως ἀετίου τάχους μεταβαίνουσα εἰς τὰ μᾶλλον ἀντίθετα ἀντικείμενα. Εἶνε Πρωτεύς ὁ ποιητής, ἀλλὰ Πρωτεύς, ἔχων ὑπ' ὄψει τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀληθές· καὶ ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ, ὑπὸ Πρωτέως μεταμορφώσεις, μεταφέρεται ἀκατάσχετος εἰς τὰς ποικίλας χώρας τοῦ καλοῦ, ὅσον αὐταὶ καὶ ἂν εἶνε ἀπ' ἀλλήλων διάφοροι καὶ μεμακρυσμένοι.

Καὶ ἐνῶ ψάλλει κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην ἀτρόμητον μυθικὸν ἥρωα, ἀκατάβλητον πρὸ τῶν κινδύνων, ἐκδικητὴν τῆς ἀρετῆς, φιλάνθρωπον πρὸς τοὺς πάσχοντας, ἀμείλικτον κατὰ τῶν κακοποιῶν, ἕνα Νεβρώδ, ἕνα Κυνάγειρον, ἕνα Ῥολάνδον, ἕνα Κανάρην, καὶ νομίζει τις ὅτι εἶνε αὐτὸς οὗτος ὁ ἥρωας, ἐν τῷ ποιητῇ ὑποστᾶς μυστηριώδη τινα μεταμόρφωσιν, αἰφνης αὐτὸς, ὁ ἀδυσώπητος ὡς τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζει, ὁ ἄγχιος, καθίσταται τρυφερώτατος πρὸ τῆς μορφῆς κοιμωμένου βρέφους, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἐκχέεται εἰς περιπαθεστάτας στροφάς, διεκδικητῆς παραγνωριζομένης ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἀρετῆς καὶ ἀξίας μεγάλου ἀνδρός, εἰς ὃν ἀνήκει τὸ μέλλον. Καὶ τίς ἀγνοεῖ ὅτι ὁ ποιητής εἶνε ὁ ὑποφύτης τοῦ μέλλοντος; Σήμερον καλεῖ τὸ ἀθῶν παιδίον νὰ βίψῃ ἐπ' αὐτοῦ ὀλίγας χρυσᾶς ἀκτίνες, καὶ διὰ τῆς φωνῆς του νὰ θέλξῃ τὰς ὥρας του. Αὔριον ὁ ἄλλοτε μοναρχικὸς αἰεθὸς διέρχεται ἐν τελετῇ ἐνώπιον βασιλέως. Βασιλέως! guarda e passa. Αὐτὸς εἶδε τοσοῦτους βασιλεῖς ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα! δὲν ἐνδικφέρεται πλέον ἡ καρδιά του ἐπὶ ταῖς γεννήσεσι τῶν βασιλέων· στρέφει τὸ βλέμμα του ἀλλαχού, πρὸς τὸν Θεὸν μόνον. Λάμπουσι τὰ στέμματα καὶ αἱ χρυσαὶ μίτραι, ἀλλὰ διαρκοῦσιν ὀλίγον· καὶ οὔτε ἔχουσι τὴν ἀξίαν τοῦ δένδρου, τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ ὁ Θεὸς διὰ τὴν φωλεάν τῆς χελιδόνος! Εἶνε ἀνώτερος τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, ὀπτασιαστῆς τοῦ μέλλοντος, ἀποτυπῶν τὰς ὀπτασίας του ἐπὶ τοῦ χάρτου, ὡσεὶ ἦσαν πραγματικαὶ παραστάσεις τοῦ παρόντος, εἰς οὐδεμίαν ὑποκείμεναι ἀμφιβολίαν.

Ἡ περίοδος αὕτη τοῦ ποιητικοῦ βίου τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ εἶνε ἀληθῶς ιδεώδης. Διατελεῖ εἰς ρῆξιν μετὰ τοῦ παρόντος, ἀλλ' ἡ ρῆξις αὕτη δὲν φέρει ἔτι τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς, ἣν λαμβάνει

ΒΙΚΤΩΡ ΟΥΓΓΩ

βραδύτερον, μετὰ τὸ πολιτικὸν τόλμημα τοῦ Δεκεμβρίου. Παλαίει, ἀλλ' οὐχὶ καθ' ὄρισμένων κοινωνικῶν ἢ πολιτικῶν ἐχθρῶν, μᾶλλον δὲ κατὰ τῶν ἀμφιβολιῶν τῆς περὶ αὐτὸν κοινωνίας. Καὶ ἐν ταῖς λυρिकाῖς αὐτοῦ ποιήσεσι καὶ ἐν τοῖς δράμασι δὲν παρίσταται ἔτι ὁ ἀμείλικτος ἐχθρὸς τοῦ Βοναπαρτισμοῦ, τοῦ ἱερέως, τοῦ κερχλιαίου, τοῦ ξένου ἐπιδρομέως, ὁ ὀργίλος καὶ αὐστηρὸς ἀναθεματιστὴς τοῦ πολιτικοῦ τολμήματος ἢ τῆς ξένης κατακτῆσεως. Ἀποκλίνει πάντοτε, ἰδίως ἐν ταῖς λυρिकाῖς ποιήσεσι, πρὸς τὴν θεωρίαν, πρὸς τὴν μελαγχολικὴν μελέτην τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, τὰ ὅποια λυπεῖται βλέπων ἀνελίσσόμενα παρὰ τὸ δίκαιον, τὸ ἀγαθόν, τὸ προτῆλον. Ἐν ταῖς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἰδίως γραφεῖσαι, βραδύτερον δὲ δημοσιευθείσαι «Μελέταις» (Contemplations), ἐπικρατεῖ ἰδίως ὁ χαρακτὴρ οὗτος. Ὁ ποιητὴς παλαίει καὶ ὄνειροπολεῖ. Ὅποια ὄνειροπολία! Κεφάλαιον τῆς συλλογῆς φέρει τὴν ἐπιγραφήν: Ἄγῶνες καὶ Ὀνειροί. Μία δὲ τῶν ἐν αὐτῇ ποιήσεων λέγεται *Μελαγχολία*. Ἐνθυμεῖσθε τὴν ἀλληγορικὴν ἐκείνην παράστασιν τῶν ἀγῶνων τῆς Μεταρρυθμίσεως, τὴν γραφεῖσάν ὑπὸ τοῦ ζωγράφου τῶν χρόνων τούτων, τοῦ ἐκ Νυρεμβέργης Ἀλθέρτου Δύρερ; Νομίζει τις, ὅτι ὑπὸ τὰς πτέρυγας κολοσσίου πτηνοῦ, αὐτὸ τὸ κακὸν παριστῶντος, περιφέρεται ἡ ἀνθρωπότης παλαίουσα, ὑποφέρουσα, βασανιζομένη, ὄνειροπολοῦσα, σήμερον λιπτόθυμος, αὔριον ἐξεγειρομένη, ἀλλὰ στρέφουσα πάντοτε τοὺς πόθους τῆς πρὸς τὴν εὐτυχίαν, ἧτις διαφεύγει αὐτὴν ἐκάστοτε. Τοιοῦτόν τι αἶσθημα, αὐστηρὸν καὶ παθητικόν, διαπνέει τὰς στροφὰς τῆς ποιήσεως ταύτης. Ἀντιγράφω ὀλίγας στροφάς. Εἶνε ἡ ἐκδικησις τῆς μεγαλοφυίας, παρκαγωνιζομένης, ἀποτινούσης τὸν φόρον τῆς ὀδύνης καὶ τῆς ἀγρυπνίας, διότι ἠγάπησε πολὺ, διότι ἐτίμησεν ὑπὲρ τὰ συμφέροντα αὐτῆς τὰ συμφέροντα τῆς ἀνθρωπότητος.

«Μεγαλοφυῆς ἀνὴρ ἐπιφαίνεται. Εἶνε γλυκὺς, εἶνε ἰσχυρὸς, εἶνε μέγας· εἶνε ὠφέλιμος εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ὡς τὸ λυκόφως, τὸ κυλιόμενον ἐπάνω τοῦ ὠκεανοῦ, χρυσιζει δι' ἀκτῖνος ἅπαντα τοῦ πλήθους τὰ μέτωπα· ἀκτινοβολεῖ καὶ εἶνε λαμπρὸν τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπεμπόμενον φῶς φέρει ἰδέαν εἰς τὸν αἰῶνα, ὅστις ἀναμένει αὐτήν· ἐκτελεῖ τὸ ἔργον του ζητεῖ πράγματα ἀναγκαῖα, νὰ καταστήσῃ τὰ πνεύματα μεγαλήτερα, νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἀθλιότητα... Ἔρχεται... Βεβαίως θείουσι τὸν στεφανώσῃ! Γιουχαῖζουσιν αὐτόν! γραφίσκαι, σοφοί, λογοποιοί, αἱ αἰθουσαι, ὁ ὄχλος, οἱ μηδὲν ἀγνοοῦντες, οἱ περὶ πάντων ἀμφιβάλλοντες, οἱ κολακῆς τοῦ βασιλέως, οἱ κολακῆς τοῦ βορβόρου, ἅπαντες ταυτοχρόνως

ώρουνται, άπαισίως θορυβούντες. Συρίζεται, είτε ρήτωρ είνε, είτε ύπουργός. "Αν είνε ποιητής, άκούει έν χορῶ: «'Ανόητον! ψευδές! τερατώδες, κινεῖ εἰς άγανάκτησιν». 'Αλλ' εκείνος, ένῶ στολίζουσι τόν στέφανόν του, ὄρθιος, έσταυρωμένους έχων τούς βραχιόνιας, ύπερήφανον τὸ μέτωπον, γαλήνιον τόν ὄφθαλμόν, μελετᾷ ἡρεμος τὸ ἰδεῶδες καὶ τὸ καλόν. 'Ονειροπολεῖ, σείων ένίστε λαμπάδα, ἥτις ύπὸ τούς πόδας του, έν τῇ σιῶ, έκθαμβούσα τὸ μῖσος, φωτίζει αἴφνης τὰ ένδύτατα τῆς άνθρωπίνης ψυχῆς. "Η, ύπουργός, καταναλίσκει τὰς ἡμέρας αὐτοῦ καὶ τὰς νύκτας· ρήτωρ, έπισωρεύει άγῶνας, έργασίαν, άγορεύσεις· βαδίζει, παλαίει! Φεῦ! ἡ σφοδρά καὶ θλιθερά ὕβρις, εἰς έκαστον αὐτοῦ βήμα, μεταμορφούται καὶ καρτερεῖ... Θνήσκει. 'Τότε ὁ φθόνος, ὁ άγρυπνος οὔτος δαίμων, σπεύδει, τόν άναγνωρίζει, κλείει τὰ βλέφαρα αὐτοῦ· φροντίζει νά τόν καθηλώσῃ διὰ τῶν χειρῶν του έν τῷ φερέτρῳ κλίνει, άκροᾶται, κατασκοπεύει έν τῇ σκοτεινῇ ταύτῃ νυκτὶ, άν ὄντως άπέθανεν, άν δέν προξενῇ θόρυβον, άν δέν δύναται πλέον νά γινώσκῃ διὰ τίνος προσφωνεῖται ὀνόματος, καὶ τότε σπογγίζων τούς ὄφθαλμούς, έπιφωνεῖ: Μέγας άνήρ!»

Οὔτως ύψοῦται καθ' ὄλην ταύτην τὴν μακρὰν, τὴν άνδρικήν ἤδη, περίοδον τοῦ βίου του πρὸς τὰ τολμηρότατα ὄνειρα, πρὸς τὰς ὑψίστας τῶν έμπνεύσεων. Μυσταγωγός νέων ἰδεῶν, αίρεσιάρχης, άρχεται ρίπτων ἤδη τὸ χειρόκτιον κατὰ τῆς κοινωνίας, ἥτις θέλει ὑποταχθῆ ἡμέραν τινά, ἵνα τόν άναγνωρίσῃ καὶ τόν προσκυνήσῃ, άγωνιζόμενον καὶ θριαμβεύοντα επί εὐρυτέρου καὶ γενναιοτέρου σταδίου, ἥτις θέλει τῷ εἶπει μετὰ τοῦ Δάντου:

«tu duca, tu signore, e tu maestro».

II.

'Η έπανάστασις έν τῷ βίῳ τοῦ ποιητοῦ τῶν «'Ανατολικῶν 'Ασματων» προβαίνει κατὰ διαλεκτικὴν εξέλιξιν από τῶν άπλουστέρων εἰς τὰ σύνθετα. Διὰ τῶν λυρικῶν συλλογῶν τῆς περιόδου ταύτης, ἥτις κυρίως εἰπεῖν άρχεται από τῆς τελευταίας περιόδου τῆς Παλινορθώσεως καὶ λήγει εἰς τὴν έπανάστασιν τοῦ 1848, άνέτρεψε τούς παραθεδγεμένους τεχνικούς τύπους καὶ κανόνια, άναπτύξας νέους ὀρίζοντας, οἷους δέν έφαντάσθη μέχρι τῶν χρόνων εκείνων τὸ γαλλικὸν πνεῦμα. 'Η λυρικὴ ποίησις τοῦ Βίκτωρος Οὔγγῳ δέν ἦτο ἡ νωχελῆς, πρυφερά, μαλακὴ ποίησις τοῦ λοιδοῦ τῶν «Παιητικῶν Μελετών», τοῦ ὁποῖου ἡ Μούσα, ὡς αίθερία τις νύμφη τῶν άκτῶν τῆς μεσημβρινῆς 'Ιταλίας, ὡς

τις Πυθώνισσα τοῦ έπαφροδίτου κόλπου τῆς Νεαπόλεως, ἠδύνατο επί μίαν στιγμὴν νά συγκινήσῃ ὄνειροπολοῦσαν παρθένον, ἀλλὰ χωρὶς νά καταλίπη ὀπίσω ἕγνος. Δέν ἦτο ἡ μέχρι μισανθρωπίας έξικνουμένη ποίησις τοῦ ποιητοῦ τοῦ 'Ρόλλα, τῶν Νυκτῶν καὶ τῆς Ναμουναῆς ποίησις λαμβάνουσα πλέον ἡ άπαξ τούς άκκισμούς καὶ τὰ θέληγτρα παρισινῆς ὕββαλίδος· δέν ἦτο ἡ ποίησις τοῦ μεγάλου τῆς Γαλλίας άσματογράφου, επιπόλαιος, χαριεντιζόμενη, κατερχομένη πολλακίς εἰς τὴν θεραπείαν κοινωνικῶν παθῶν καὶ ένστικτων. Ἦτο ποίησις ἀληθῶς πρωτότυπος, άνδρική, διαπνεομένη ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς άνγκαινίσεως, έπαναστατικὴ ἄμα καὶ δημιουργικὴ κατὰ τε τούς έξωτερικούς τύπους καὶ τὴν έσωτερικὴν οὐσίαν. 'Απετύπου πράγματι τὸ πνεῦμα τῆς ιστορικῆς εκείνης περιόδου έν Γαλλίᾳ, ἥτις χθές εἶτι εξέλθοῦσα από τῶν κλονήσεων τῆς μεγάλης έπαναστάσεως, ἤσθάνετο έπιβαλλόμενον έαυτῇ τὸ καθῆκον τῆς δημιουργίας, συμφῶνως πρὸς τούς νέους τύπους τῆς ὑφισταμένης καὶ λειτουργούσης κοινωνικῆς εξέλιξεως.

'Αλλ' ἡ έπανάστασις αὕτη, ἡ έν τῇ λυρικῇ ποίησει κατὰ πρῶτον τοῦ Βίκτωρος Οὔγγῳ έκδηλουμένη, δέν παριστᾷ ἡ τὴν πρώτην μόνον αὐτῆς πρᾶξιν έν τῷ βίῳ τοῦ ποιητοῦ· διὰ νά ἦνε αὕτη πλήρης, πρέπει νά έκδηλωθῇ καθ' ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς άναπτύξεως τοῦ πνεύματος του. 'Η λύρα έκπροσωπεῖ βαθυτάτην μὲν, ἀλλ' ὑποκειμενικὴν μόνον καὶ άφηρημένην διάθεσιν τῆς ψυχῆς. Πρέπει ἡ έπανάστασις νά εισδύτῃ εἰς τὰ ένδύτατα τοῦ ποιητοῦ, τοιοῦτοτρόπως δὲ νά άποκαλύψῃ αὐτῷ τὴν εὐρυτάτην άποστολήν, ἣν κέκληται νά πραγματοποιήσῃ καθ' ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ πνευματικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου. Οὔτως ὁ Βίκτωρ Οὔγγῳ, καθ' ἣν στιγμὴν άνεκήρυττεν έν Γαλλίᾳ νέους τῆς λυρικῆς ποιήσεως κανόνιας, διετύπου συγχρόνως καὶ νέαν θεωρίαν έν τῇ δραματικῇ τέχνῃ. Τὸ δράμα εἶνε ἡ καθαρωτάτη ποιητικὴ έκδήλωσις κοινωνίας ὀρίμου ἤδη καὶ πεπολιτισμένης, κεκτημένης πολυσύνθετον βίον, έν ᾧ παλαίους διάφορα στοιχεῖα, αντίθετα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἀλλ' ἄπαντα τείνοντα πρὸς τόν σκοπόν τῆς κοινωνικῆς καθάρσεως. 'Εν τῷ δράματι κατ' έξοχὴν δείκνυται ἡ δημιουργικὴ τοῦ ποιητοῦ δύναμις, συνδυάζουσα έν άρμονίᾳ τὸν εἰς ὑποκειμένου καὶ εἰς άντικειμένου κόσμον, άποκαλύπτουσα, οἷονεί έντός περιφανοῦς πλαισίου, τὰ ποικίλα αἰσθήματα καὶ παθη, τὰ συγκινούντα καὶ άπασχολούντα τὸν βίον τῆς κοινωνίας. Συνήθως οἱ μεγάλοι λυρικοὶ ποιηταὶ, οἱ κεκλεισμένοι άποκλειστικῶς έν τῷ κόσμῳ τῆς ὑποκειμενι-

κόττης αὐτῶν, ἤμιστα εἶνε προσφεῖς πρὸς τὴν δραματοουργίαν, ἀπαιτοῦσαν κατ' ἐξοχὴν τὰ χαρίσματα τῆς ἀντικειμενικῆς μελέτης τῆς κοινωνίας. Ὀλίγα ὑπάρχουσιν ἐξαιρέσεις· καὶ αὗται λέγονται Σχίλλεροσ, Γκαίτης, καὶ εἴ τις ἄλλοσ. Ὁ λυρικὸσ ποιητῆσ συγκεντροῖ ἅπαντα τὸν κόσμον ἐν ἑαυτῷ, ἀγνοεῖ ἢ προσποιεῖται ὅτι ἀγνοεῖ πάντα τὰ μὴ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὠθῶν τὸ αἶσθημα τοῦτο μέχρι φιλαυτίας, μέχρις ἐλαττωματικότητοσ. Ἐνῷ οἱ περὶ αὐτὸν διεξάγουσι καθ' ἑκάστην τὸν περὶ τοῦ βίου ἀγῶνα, ἐκστατικὸσ οὗτοσ θεωρεῖ μόνον τὸ ἀργυροῦν φῶσ τῆσ Σελήνησ, τὴν μελαγχολικὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου, τοὺσ γλαυκοὺσ ἢ τοὺσ μέλανασ ὀφθαλμοὺσ τῆσ παρθένου, τὸ μεθίδιαμα τοῦ βρέφουσ, ἐνωτίζεταί τὸ ἔξημα αἰολικῆσ κινύρασ, ἢ ἐρημικῆσ ἀηδόνοσ, τὸν ψίθυρον πολυφλίσθουσ παραλίασ, χαίνων πρὸ τοῦ στίλθοντοσ φωτόσ τῶν ἀστέρων, ἢ πρὸ τῶν μεμικρυσμένων νυκτερινῶν στόνων ἐρωτικῆσ κιθάρασ. Τούναντιόν ὁ δραματικὸσ ποιητῆσ εἶνε ὁ ἀγωνιστῆσ τῆσ κοινωνικῆσ δημιουργίασ. Αὐτόσ εἶνε κεκλημένος ἐκ τῆσ ἀποστολήσ του νὰ ἀνασκάψῃ ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα, νὰ ἐρευνήσῃ ἅπαντα τὰ πάθη, νὰ μελετήσῃ πάσασ τὰσ ἀρετὰσ καὶ τὰσ ἀδυναμίασ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ δὲν εἶνε μόνον ψυχολόγοσ ζωγράφοσ, ἀδιαφόρωσ ἀποτυπῶν ὅ,τι εἶδε καὶ ἐμελέτησεν ἐπὶ τοῦ χάρτου, ἀναβιβάζων πάντα ταῦτα ἐπὶ τῆσ σκηνῆσ δικην νευροσπάστων ἀψύχων, ὀφείλει καὶ αὐτόσ νὰ συμμετάσχη τοῦ ἀγῶνοσ τούτου, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον πλήρωσ ἀμεροληψίασ. Ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διεξάγουσι καταστρεπτικὸν ἀγῶνα ζωῆσ καὶ θανάτου, τὸν περὶ ὑπάρξεωσ τῆσ κοινωνίασ, δύο ἀντίθετοι ἀρχαί, ἀλληλαναιρούμεναί, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, ὁ Ἀριμάνησ καὶ ὁ Ὁρομάσθησ, ἢ δὲ πάλη αὕτη πληροῖ τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν. Τὴν πάλην ταύτην καθ' ὅλασ τὰσ σχέσεισ τοῦ βίου εἶνε κεκλημένος νὰ παραστήσῃ ὁ δραματικὸσ ποιητῆσ. Ἐὰν ἡ ἱστορία εἶνε τὸ πανόραμα τοῦ βίου, ἐν τῷ ὀποίῳ αἱ δύο αὗται ἀνακυκλοῦνται ἀντίθετοι δυνάμεισ, ἀλλ' ἦτισ πληροῦται ἐπὶ τέλοσ διὰ τοῦ θριάμβου τοῦ ἀγαθοῦ πνεύματοσ, ὁ ποιητῆσ ὀφείλει νὰ παραστήσῃ τὴν νίκην ταύτην. Οὕτω καθίσταται οὐ μόνον πιστόσ ζωγράφοσ τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ὁ διδάσκαλοσ τῆσ κοινωνίασ, ὁ ὀδηγόσ αὐτῆσ, ὁ κεκλημένος ν' ἀνυψώσῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ παραστήῃ ὁ ὑπέρομαχοσ αὐτοῦ καὶ ἐκδικητῆσ ἐν τῷ θελλῶδει ἀγῶνι τοῦ βίου.

Τούτου οὕτω θεθέντοσ, ἡ δραματικὴ ποίησισ πρέπει ν' ἀπορρέῃ ἀπὸ τῶν ἐνδοτάτων αἰσθημάτων τῆσ κοινωνίασ, νὰ παριστάνῃ ἀκριβῶσ τὸν

ἀγῶνα αὐτῆσ, τὰσ καταβαλλομένασ πρὸσ ἀνθρώποιν αὐτῆσ προσπαθείασ. Τὸ δράμα, διὰ νὰ ἦνε ἀληθὲσ, πρέπει νὰ ἦνε ἡ ἐκάστοτε ἐκδήλωσισ τῆσ κοινωνικῆσ καταστάσεωσ, τότε δὲ καὶ μόνον πληροῖ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Καθὼσ δὲ ἡ κοινωνία μεταβάλλεταί ὀσημέραι καὶ κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ τύπον ἐν τῇ ροῇ τῆσ ἱστορίασ, οὕτω κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἱστορικὴν ταύτην μεταμόρφωσιν καὶ τὸ δράμα, κατὰ τε τὸν ἐξωτερικὸν τύπον καὶ τὴν ἐσωτερικὴν οὐσίαν. Ἡ γενομένη ἐπανάστασισ ἐν τῷ βίῳ τῆσ κοινωνίασ πρέπει νὰ ἐπέλθῃ καὶ ἐν τῷ δραματι, διὰ νὰ ἦνε τοῦτο ἀληθὲσ. Ἡ ἀνθρωπότησ δὲν δύναται ν' ἀποκρυσταλλωθῇ ἐντόσ ὀρισμένου σημείου, εἴτε ἠθικοῦ, εἴτε πνευματικοῦ, εἴτε κοινωνικοῦ, εἴτε πολιτικοῦ· ἡ μεταμόρφωσισ πρέπει νὰ εἰσδύσῃ ἐν αὐταῖσ ταισ βίξαισ τοῦ βίου τῆσ, ἵνα τελεσθῇ ἡ μεταβολὴ πλήρωσ καὶ καθ' ὀλοκληρίαν.

Ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ κοινωνία ἐμόρφωσεν ὀρισμένον τύπον δραματοσ, σύμφωνον πρὸσ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτῆσ καταστασιν. Ἐν τῇ ἐκπροσωποῦσῃ τὸν πολιτισμὸν τῆσ ἀρχαιότητοσ ἱσοσφάνῳ τῶν Ἀθηναῶν πόλει τὸ δράμα τοῦ Αἰσχύλου, τὸ δράμα τοῦ Σοφοκλέουσ, τὸ δράμα τοῦ Ἀριστοφάνουσ εἶνε αὐτό τὸ δράμα τῆσ πόλεωσ. Ὁ ποιητῆσ, εἴτε ἀναβιβάζει ἐπὶ τῆσ σκηνῆσ τὴν ἰσῆθεον φυσιογνωμίαν τοῦ Προμηθέωσ, παλαιόντοσ κατὰ τῆσ εἰμαρμένησ, ἀναζητοῦντοσ τὸ πρόβλημα τοῦ βίου, τὴν γνώσιν τῆσ ἀληθείασ, εἴτε ἐκτραγωδεῖ τὰ πάθη τοῦ Οἰδίποδοσ, τὴν ἀφροσύσιν τῆσ Ἀντιγόνησ, τὰσ περιπετείασ τοῦ Φιλοκτήτοσ, τὴν ἀτυχίαν τῆσ Ἀλκίσιπδοσ, εἴτε ἐπὶ τέλοσ διακωμῶδει ἐπιστήμωσ τὸν Σωκράτη, ἐξευτελίζει τοὺσ νεωτερίζοντασ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ θρησκείῃ καὶ ἐν τῇ πολιτείῃ, παρίστησιν αὐτό τὸ δράμα τῆσ πόλεωσ, τῆσ Ἑλλάδοσ, αὐτάσ τὰσ περιπετείασ τῆσ ἐθνικῆσ συνειδήσεωσ ἐν τῇ ἀνελιζει αὐτῆσ καθ' ἀπασασ τὰσ σχέσεισ τοῦ βίου, τὰσ θρησκευτικὰσ, τὰσ πνευματικὰσ, τὰσ κοινωνικὰσ. Ἐντεῦθεν τὸ θέατρον ἐν τῇ ἀρχαίῃ Ἑλλάδι ἦτο τὸ διδασκικώτατον τῶν παιδευτηρίων ὑπὸ πᾶσαν ἔσοψιν. Τίσ ἀγνοεῖ τὴν ἀποστολήν τοῦ χοροῦ ἐν τῇ ἀρχαίῃ τραγωδίῃ; Ἡ δημοσία γνώμη δὲν ἠδύνατο νὰ τύχῃ κρείττονοσ ἀντιπροσώπου, ἐκδηλοῦντοσ ἐκάστοτε τὸ ὀριστάμενον φρόνημα, ἐμμέσωσ δὲ καὶ δι' ὀπαινεγμῶν προσπαθοῦντοσ διὰ τῆσ δυνάμεισ καὶ τῶν χαρίτων τῆσ ποιήσεωσ νὰ διατυπώσῃ αὐτό, νὰ τὸ ἐπιβάλῃ, νὰ τὸ καταστήσῃ κατῆσιν τῆσ ἐθνικῆσ συνειδήσεωσ.

Ἡ ἀρχαία τραγωδία συνεχίζει κατὰ τὰσ λαμπρόσ τοῦ ἐλληνικοῦ

πολιτισμοῦ ἡμέρας τὴν θρησκευτικὴν λατρείαν. Ὅτι ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις ἡ θρησκεία, τοῦτο ἐν ἀκμάζοντι ἤδη ἱστορικῷ βίῳ ἢ ποίησις, καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ τελειότατος τῶν τύπων αὐτῆς, τὸ δρᾶμα. Ἐξῆλθε τοῦτο ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τῶν Διονυσίων, τῆς δημοτελεστάτης τῶν ἑορτῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τῆς ὑψίστης παραστάσεως τοῦ θρησκευτικοῦ βίου του, καθ' ὅσον δ' ὁ κοινωνικὸς οὗτος βίος ἀνεπτύσσεται, κατὰ τοσοῦτον καὶ τὸ δρᾶμα ἐλάμβανε πληρεστέρους τύπους, συμφώνους πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἡμέραι ἀναπτυσσομένην ἐθνικὴν συνείδησιν. Ἐν ἀκμάζοντι πολιτισμῷ αἱ θρησκευτικαὶ τάσεις ἀντικαθίστανται ἐπὶ τέλους δι' ἐτέρων πνευματικῶν τάσεων, ἐξίσου ψυχαγωγικῶν, ἐξίσου ἀγαθοποιῶν, ὅσον αἱ πρώται. Τὸν κύκλον τῶν θεῶν καὶ τῶν ὑπερκοσμίων ὄντων, συλλήψεων ἀχαλινώτου φαντασίας, διαδέχεται ὁ κύκλος τῶν ἡρώων καὶ τῶν ἀνθρώπων, οἷος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον παρίσταται ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Τὰ θρησκευτικὰ σύμβολα τῆς πρώτης περιόδου διαδέχονται αἱ ιδέαι, τὰ αἰσθημᾶτα, τὰ πάθη, ὡς αἱ κατ' ἐξοχὴν ιδέαι τῆς ὑψισταμένης ἡδῆ καὶ λειτουργούσης κοινωνικῆς κινήσεως. Τοιοῦτοτρόπως τὸ δρᾶμα ἔσται τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς παραστάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου δράματος, τοῦ ὁποῦ ἀπαντες οἱ ποικίλοι παράγοντες ἀναβιβάζονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὑπὸ τῆς ἀοράτου χειρὸς τοῦ δραματογράφου, ἐν μικροσκοπικῷ, ἀλλὰ πιστῷ πανοράματι, διατυποῦντος τὸ κοινωνικὸν σύνολον.

Εἶπον ἀνωτέρω, ὅτι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ κοινωνία ἐμόρφωσε κατ' ἀνάγκην ὠρισμένον τύπον δράματος, συμφώνον πρὸς τὰς τάσεις αὐτῆς, τὰς ιδέας, τὰ κοινωνικὰ καὶ ἠθικὰ αἰσθημᾶτα καὶ πάθη. Τὸ τοιοῦτο δρᾶμα βεβαίως οὔτ' ἠδύνατο, οὔτε ὄφειλε νὰ ἐπιζήσῃ τοῦ λαοῦ, ὅφ' οὐ ἐδημιουργήθη. Ὁ ἑλληνικὸς κόσμος, καθ' ὅλον τὸν ἱστορικὸν αὐτοῦ βίον, ἔφερε τὸν τύπον τῆς νεότητος, ὃν τηρεῖ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ ἐν ταῖς τελευταίαις τῆς πτώσεώς του ἡμέραις. Προήρχετο τοῦτο βεβαίως, τὸ μὲν ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τῆς ἑλληνικῆς φύσεως, αἰεῖποτε θαλαρᾶς καὶ νεαζούσης, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἔτι μακρᾶς ἱστορικῆς πείρας καὶ γνώσεως, ἄρα περιπετειῶν καὶ δοκιμασίας. Νομίζει τις, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης διατελεῖ ἔτι ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς πρώτης αὐτῆς νεότητος, περιβαλλομένη ὑπὸ τινος ἀοράτου, ὑπερφυῶς ἀτμοσφαιρᾶς ἐλπίδων, πόθων, ἀθανασίας. Ἄλλ' ἀντίθετόν τι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπῆλθεν ἐν τῷ νεωτέρῳ κόσμῳ. Ὅτε κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, μετὰ μακροῦς αἰῶνας ἀναστατώσεων καὶ ἀγώνων, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διετύπωσε τὰς νέας αὐτοῦ τάσεις καὶ τὰ ιδεώδη,

κατενόησεν ἄλλως τὸν βίον, ἢ ὅπως ἡ κλασικὴ ἀρχαιότης, μεθ' ὅλην τὴν ἐξαισίαν αὐτῆς ἐπίδρασιν. Ἡ παρελθοῦσα ἱστορικὴ πείρα ἔρριψε μελαγχολικὴν σκιάν ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ἡ νέα θρησκεία δὲν ἦτο πλέον ἡ εὐχαρις ἐκείνη θρησκεία, ἡ δημιουργηθεῖσα ἐπὶ τινων εἰδυλλιακῶν κοιλάδων τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τῆς Ἰδῆς, ἡ ἐμπνεομένη καὶ ζωογονουμένη ὑπὸ τῶν καλλόνων καὶ τῶν χαρίτων τῆς φύσεως. Αὕτη ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ κόσμου τούτου διαμονὴ εἶνε προπαρασκευὴ διὰ τὸ μέλλον, τὸ ἄγνωστον. *Ματαιότης, ματαιότης τὰ πάντα ματαιότης!* Πανταχοῦ αἰσθάνεται τις τὸ θλιβερὸν πρόβλημα τοῦ Ἀμλέτου, τὰς σκοτεινὰς ἀπορίας τοῦ πνεύματος περὶ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀρξέως. Πανταχοῦ ἐννοεῖ τις πόσον ἀληθῆς, πόσον ἀνθρώπινος εἶνε ὁ Φαῦστος ἐκεῖνος τῆς παραδόσεως, δικαίως μέλλων νὰ καταστῇ ἐπὶ τέλους ὁ Φαῦστος τῆς ἐπιστήμης, τὰ μυστήρια τῆς ὁποίας ζητεῖ ν' ἀνεύρη καὶ νὰ διατυπώσῃ. Ὁ φρονῶν ἑαυτὸν *ισόθεον* ἄνθρωπος, ὁ τολμῶν νὰ διατυπώσῃ, νὰ μεταμορφώσῃ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, εἶνε μὴδὲν ἀπέναντι τῆς καταστροφῆς. Τί νέον ἀνεκάλυψε διὰ νὰ ματαιώσῃ αὐτὴν, τοῦλάχιστον νὰ ὀλιγοστεύσῃ τὴν φθοροποιὸν αὐτῆς δύναμιν; Οὐδέν. Καὶ ἡ μέχρι τοῦδε ἐπιτελεσθεῖσα ἐν δικστήματι τοσοῦτων αἰῶνων πρόοδος τί εἶνε ἄλλο, ἢ ἡ πίστωσις τῆς ἀνθρωπίνης μηδαμινότητος; Ὑπάρχει βεβαίως πρόοδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ: πρόοδος, καταφαινομένη προχείρως ἐν τοῖς γράμμασιν, ἐν ταῖς ἐπιστήμασι, ἐν τῇ κοινωνικῇ καὶ πολιτικῇ ὀργανώσει τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλ' ἡ πρόοδος αὕτη κατέστησεν εὐτυχέστερον τὸν ἀνθρώπον; ἠλάττωσε καὶ κατ' ἐλάχιστον τὰς ἀπορίας του; Ἐξ ἐναντίας: ἐπηύξησεν ἴσως αὐτάς. Καθ' ὅσον καθίσταται ἰσχυρότερος, κατὰ τοσοῦτον αἰσθάνεται ἑαυτὸν καὶ δυστυχέστερον. «Γῆ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει!» εἶπεν ἡ θρησκεία πρὸ δέκα καὶ ἐννέα αἰῶνων. «Alles was entsteht, ist auch werth, dass es zu Grunde geht» διδάσκουσιν ἤδη ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ποίησις. Μάτην εἶσαι Γαλιλαῖος, Κοπέρνικος, Νεύτων· μάτην ἀνεκάλυψας νέον τινα νόμον παγκόσμιον μάτην εἶσαι Βοερχάβιος, Φούλτων, Οὐμβόλδος, Δαρβῖνος· μάτην λέγεσαι Βακων, Λεϊβνίτιος, Κάντιος, Γκαίτης· μάτην εἶσαι Φρειδερίκος μέγας, Ναπολέων. Γῆ εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει. Οἱ ἀρχαῖοι ἠγνόουν τὰ αἰσθημᾶτα ταῦτα· ἔζων ἐπὶ τῆς πλατείας, ὑπὸ τὰς στοάς, ἐν ταῖς συμποσίαις, ὑπὸ ἐλεύθερον οὐρανὸν, ἐλευθέρως ἀναζητοῦντες καὶ ἐρμηνεύοντες τὰ μυστήρια τοῦ βίου σπικνίως ἐξέρχεται τις μελαγχολικὴ κρυγῆ ἀπὸ τοῦ ἐλευθέρου στήθους ἐλευθέρων ἀληθῶς ἀνθρώπων· σπα-

νίως θέλει εὑρεθῆ Πινδάρους τις, ἢν' ἀνακράξῃ ἐν τῇ ὑψίστῃ στιγμῇ μακκρίας πτήσεως: *Σκιῆς ὄμιον ἀνθρώπου!*

Τοιαύτης οὔσης τῆς νεωτέρας κοινωνίας, ἐμελλε καὶ τὸ δρᾶμα αὐτῆς νὰ προσλάβῃ διάφορον τύπον, παντὴ ἀνυπολόγον πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτῆς, τὰ αἰσθημὰτα, τὰ πάθη, τὰς περιπετείας. Τὸ νεώτερον δρᾶμα ἐξῆλθεν ἐπίσης ἀπὸ τῆς θρησκείας, ὅπως καὶ τὸ ἀρχαῖον δρᾶμα· ἐξῆλθε, δύναμαι νὰ εἶπω, ἀπὸ τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐντυπώσεων τῆς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου μελαγχολίας ἀνεπτύχθη κατὰ πρῶτον ἐν τοῖς θρησκευτικαῖς δραμασι τοῦ καθολικοῦ Καλδερῶνος, ἵνα εὕρῃ ἐπὶ τέλους τὴν ὑπάτην αὐτοῦ ἐξέλιξιν διὰ τοῦ Σαιξπείρου κατὰ πρῶτον, μέχρι τῶν δύο μεγάλων δραματικῶν τῆς Γερμανίας, τοῦ Σχιλλέρου καὶ τοῦ Γκαίτου. Πόση ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ πάσχοντος, τοῦ ἀτέχνου τούτου, πλήρους προλήψεων καὶ σκοτεινῆς θαυμαστοποιίας δραματικοῦ ἔργου τοῦ μέσου αἰῶνος, μέχρι τοῦ ἐλευθέρου δράματος τοῦ Φαύστου τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, οἷον παρεστήσεν αὐτὸ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Γκαίτου! Καὶ ἐν τούτοις τὸ νεώτερον δρᾶμα, οἷον πληροὶ σήμερον τὸν προορισμὸν του, εἶνε μεταμορφωμένον τὸ μυστήριον τοῦ μέσου αἰῶνος, καθὼς διδασκεται μέχρι τῆς σήμερον εἰς τοὺς χωρικοὺς τῆς βουαρικῆς Oberammergau ἐν ἀκατανόητῳ ἀναμιξεί. καὶ ἄνευ διακρίσεων χρόνου καὶ τόπου, τῆς Κοσμογονίας καὶ τῶν Παθῶν τοῦ Σωτῆρος, τῆς καταστροφῆς τῶν Σοδόμων καὶ τῆς ἐν Θαβὼρ μεταμορφώσεως, πλήρες καυχασμῶν, γέλωτος, παρωδίας, δακρύων, συγκινήσεων, αἰσθηματικωτάτης περιπαθείας. Τοιοῦτον εἶνε τὸ νεώτερον δρᾶμα, ἀληθῶς ἀκριβῆς παραστασις τῆς κοινωνίας, κεκορεσμένης, σκεπτικῆς, ἀρνητικῆς· ἀλλ' ἅμα καὶ βεβακχευμένης, οἰσθηματικῆς, μικρόκοσμος ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς κοινωνικῆς ὀλομελείας. Ὁ Βρετανὸς Σαιξπείρος ὑπῆρξεν ὁ μεταρρυθμιστὴς τῆς δραματικῆς σκηνῆς, ὁ ὑποδείξας τοὺς νέους ὀρίζοντας, πρὸς οὓς ὄφειλε νὰ βαδίσῃ ἐν τῷ μέλλοντι ἡ δραματικὴ τέχνη, ἂν ἀληθῶς ὄφειλε νὰ πληρώσῃ τὸν προορισμὸν τῆς, ἐπὶ τὰ ἔγνη δ' αὐτοῦ ἐβαδίσαν κατ' ἀναγκὴν ἅπαντες σχεδὸν οἱ δραματουργοὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, ὅσοι κατώρθωσαν νὰ δημιουργήσωσι ζωντανούς ἐπὶ τῆς σκηνῆς τύπους. ἀντὶ τῶν νεκρῶν καὶ ἄσωματων εἰδώλων, ἅτινα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς κλασικῆς τέχνης εἶχον παραχθῆ κατ' ἄπασαν μὲν τὴν νεωτέραν Εὐρώπην, ἀλλ' ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ διὰ τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν τοῦ δεκάτου ἐβδόμου καὶ ὀγδόου αἰῶνος, τοῦ Κορνηλίου, τοῦ Ρακίνα καὶ τοῦ Βολταίρου.

Ὁ τελευταῖος οὗτος, ὁ πρῶτος ἀποκαλύψας εἰς τὴν Γαλλίαν, εἰς αὐτὴν τὴν ἡπειρωτικὴν Εὐρώπην τὸν ποιητὴν τοῦ Ἀμλέτου, ἀπεκάλεσεν αὐτὸν *βάρβαρον*, ἀλλ' ὁ βάρβαρος ἐμελλε μετ' ὀλίγον νὰ κατακτήσῃ πάντα τὰ πνεύματα, διότι ἦτο φυσικὸς, ἀπαραμίλλος ζωγράφος τῶν ποικίλων αἰσθημάτων καὶ παθῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Ζωντανοὶ, αἰώνιοι, διατηροῦνται ἤδη οἱ δραματικοὶ τύποι, ἐνὸς Ἰάγου, Φκλσταφφ, Μακβεθ, Ὀθέλλου, ἢ οἱ τῆς Ἰουλιέττης, τῆς Ὀφελίας καὶ τῆς Κορδηλίας, διότι ἐλήφθησαν ἀπ' αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ φύσεως· ἀλλ' οἱ δραματικοὶ τύποι, οὓς παρέστησαν οἱ νεώτεροι κλασικοὶ, μένουσιν ἤδη λησμονημένοι, ἐξαιρουμένων παντοτε δύο ἢ τριῶν κωμικῶν χαρκατήρων, οὓς ἀπῆλκνάτισεν ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Μολιέρου.

Μεθ' ὅλα ταῦτα, ἡ κλασικὴ παρὰδοσις οὐδέποτε εἶχεν ἀπολείπει ἐν Γαλλίᾳ τοὺς πιστοὺς αὐτῆς καὶ τοὺς προσηλύτους. Ἐν Γερμανίᾳ, ὑπὸ τοὺς δημιουργικοὺς κανόνας τῆς κριτικῆς τοῦ Λέσσιγκ, ὁ Σχιλλερὸς καὶ ὁ Γκαίτης ἐβάδισαν ἐπὶ τὰ ἔγνη τοῦ Σαιξπείρου, καὶ ἐπλαστούργησαν τόσα πρόσωπα δραματικά, ἀποτυπῶντα τὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν, ἀπὸ τοῦ ἀκαταδάμαστου τελευταίου ἱππότου τοῦ μέσου αἰῶνος (Götz von Berlichingen καὶ ἀπὸ τοῦ σκοτεινοῦ ἀποστάτου τῶν κοινωνικῶν καθεστώτων Μούρ, μέχρι τοῦ Βαλλενστάιν καὶ τοῦ Φαύστου. Ἐνῶ δὲ ἀμίμητος γερμανικὴ μεταφρασις τοῦ Σαιξπείρου, ὑπὸ δύο τῶν κορυφαίων ρομαντικῶν γεγονότων, τοῦ Σχλεγγέλου καὶ τοῦ Τεϊκ, ἐπολιτογράφη Γερμανὸν τὸν ποιητὴν τοῦ Ἀμλέτου, ἡ Γαλλία ἀνεγίνωσκε τὰ ἀριστουργήματα ταῦτα τῆς νεωτέρας δραματικῆς ποιήσεως διὰ τοῦ κλασικοῦ φακοῦ τοῦ μεταφραστικοῦ μικροσκοπίου τοῦ Ducis. Ὁ Σαιξπείρος ἐθεωρεῖτο ἔτι βάρβαρος, ὡς τοιοῦτος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦτον ἀναγνωρίζομενος καὶ ὑπὸ τῆς κριτικῆς καὶ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημείας.

Ἐν ἔτει 1827 ὁ λυρικὸς ποιητὴς Βικτωρ Οὐγγῶ ἐξέδιδε τὸ πρῶτον αὐτοῦ δραματικὸν δοκίμιον: τὸν Κρόμβελλον. Τὸ τεράστιον τῆς διαστάσεως τοῦτο δρᾶμα δὲν εἶχεν ἰδιαιτέραν ἄξιαν, ἡ δὲ ὑπερκριτικὴ ἡδύνατο νὰ μεμυθῆ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τινι ὀλιγοῦρα τῆς ἀκριβοῦς ἱστορικῆς γνώσεως τῶν προσώπων του. Ἀλλ' ὁ προταχθεὶς τοῦ δράματος πρόλογος ἐνεποίησε γενικὴν αἵθησιν, διότι περιλάμβανε τὸ πρόγραμμα καὶ τὴν ὁμιολογίαν νεας Σχολῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἐμφανισίς, μεθ' ὅλας τὰς λείποτε νεωτεριστικὰς διαθέσεις τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος, ἐμελλε νὰ ἐγείρῃ μέγιστον ἀντιδραστικὴν θύρῃον, ν' ἀναγραφῆ δ' ἀληθῶς νέα περίοδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γαλλικῶν δραματικῶν.

Ὁ ποιητὴς διαγράφει τὸν νέον τύπον τοῦ δράματος κατὰ τὰς ἀξιώσεις, τὰς ιδέας καὶ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῆς κοινωνίας. Αἱ νέαι ιδέαι ζητοῦσι νέους τύπους, ἵνα λάβωσι τὴν προσήκουσαν ἐνσάρκωσιν, αὕτη δὲ ἢ μεταμόρφωσις τελεῖται μὲν πανταχοῦ τῶν δημιουργημάτων τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἰδίως ἐν τῷ δράματι. Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἱστορίας, ἐξεγειρομένου τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου ἐν ἀρτιτόκῳ κόσμῳ, ἐξεγείρεται μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ ποίησις· αὕτη εἶνε τότε θρησκεία, ἢ δὲ θρησκεία νόμος. Ἡ ἐκδήλωσις τοιοῦτου πολιτισμοῦ εἶνε ἡ ἐποποιία, ὡς εἶνε ἐπίσης ἐπικὴ καὶ ἡ ἱστορία τῶν τοιούτων κειρῶν, διαφαίνονται δὲ τῆς ἐπικῆς ταύτης ἐπιδράσεως προφανῆ ἴχνη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τραγωδίᾳ, εἰ καὶ ἐν ἀκμάζοντι ἤδη πολιτισμῷ ἀναπτυσσομένη. Τοῦτου ἕνεκα τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας εἶνε θεοὶ, ἡμίθεοι, ἥρωες. Τὸ θέατρον τῶν ἀρχαίων εἶνε, ὡς τὸ δράμα αὐτῶν, μεγαλοπρεπές, ἐπικόν. Ἡ ἀρχαιότης δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τι μεγαλοπρεπέστερον τοῦ δράματος. Οἱ ἥρωες τῆς ἀρχαιότητος εἶνε μεγάλοι ὡς οἱ θεοὶ τῆς τραγικῆς ὡς αὐτοί. Ἀλλὰ διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπιφυσᾶται νέον πνεῦμα, νέον αἶσθημα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἱστορικῆς ἐμφανείας τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ ἄνθρωπος ἠσθάνθη ἑαυτὸν πεσόντα. Ἐν ταῖς μεγάλαις καταστροφαῖς τῶν χρόνων ἐκείνων ἐγεννήθη νέα θρησκεία, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ νέα ποίησις. Αὕτη ἔσται ἀληθής. Ὡς ὁ χριστιανισμὸς, ἢ νεωτέρα μοῦσα θέλει κατοπτρεύσει τὰ πράγματα ἀπὸ σκοπιᾶς ὑψηλοτέρας, εὐρυτέρας. Θέλει αἰσθανθῆ, ὅτι δὲν εἶνε τὰ πάντα ἐν τῇ δημιουργίᾳ ἀνθρωπίνως καλὰ, καὶ ὅτι παρὰ τὸ καλὸν ὑφίσταται τὸ δυσειδές, ἢ δυσμορφία παρὰ τὴν χάριν, τὸ γελοῖον ἀντιθέτως πρὸς τὸ ὑψηλόν, τὸ κακὸν παρὰ τὸ ἀγαθόν, ἢ σκία παρὰ τὸ φῶς. Ἡ ἀρχαία τέχνη εἶνε σήμερον νεκρά, ἀλλ' ἡ νέα ζωντανή. Καὶ τὴν μὲν πρώτην καλεῖ ὁ ποιητὴς *κλασικὴν*, τὴν δὲ δευτέραν *ρωμαντικὴν*. Ἡ κωμωδία οὐδαμῶς πρωταγωνιστεῖ ἐν τῇ ἀρχαιότητι· τὸ ἀρχαῖον γελοῖον εἶνε δειλόν, ζητοῦν πάντοτε νὰ ὑποκρύπτηται. Στερεῖται τοῦ προσήκοντος ἐδάφους, διότι δὲν εὐρίσκεται ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ θέσει, ἀποκρύπτεται δὲ ὅσον δύναται. Τοῦναντίον δὲ ἐν τῇ σκέψει τῶν νεωτέρων τὸ γελοῖον ἐξόχως πρωταγωνιστεῖ. Εὐρίσκεται πανταχοῦ· καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν δημιουργεῖ πᾶν ὅ,τι δύσμορφον καὶ τρομερόν· ἀφ' ἑτέρου δὲ πᾶν ὅ,τι κωμικόν καὶ γελοῖον. Τὸ γελοῖον τοῦτο σπεῖρει πανταχοῦ ἐλευθέρῃ τῇ χειρὶ ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ, ἐν τῷ ὕδατι, ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν τῷ πυρὶ, τὰς μυριάδας ἐκείνας ἀτελευτήτων ὄντων, ἅτινα ἐπανευρίσκομεν ἅπαντα ζῶντα ἐν ταῖς δημοτικαῖς πα-

ραδύσει τοῦ μέσου αἰῶνος. Ἄν δὲ ἀπὸ τοῦ ιδεώδους κόσμου μεταβαίνει εἰς τὸν κόσμον τῆς πραγματικότητος, ἀναπτύσσει ἐν αὐτῷ ἀνεξαντλήτους παρωδίας τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐνα μόνον ἔχει τύπον τὸ ὠραῖον, ἐνῶ τὸ δυσειδές ἔχει μυρίους. Τὸ ὠραῖον εἶνε τὸ εἶδος, ἐξεταζόμενον ἀπὸ τῆς ἀπλουστάτης αὐτοῦ μορφῆς, ἀπὸ τῆς ἀπολυτωτάτης συμμετρίας, ἀπὸ τῆς ἐσωτάτης αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἡμετέρου ὀργανισμοῦ ἀρμονίας· τοῦναντίον τὸ δυσειδές εἶνε λεπτομέρεια μεγάλου συνόλου, διαφεύγοντος ἡμᾶς, καὶ τὸ ὅποιον ἔρχεται εἰς ἀρμονίαν, οὐχὶ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μετ' ἀπάσης τῆς δημιουργίας. Τοῦτου δὲ τοῦ λόγου ἕνεκα παρουσιάζει ἡμῖν ἀκαταπαύστως νέας ἀλλ' ἀτελεῖς ἀπόψεις.

Ὁ πρόλογος τοῦ Κρομβέλλου εἶνε πλήρες πρόγραμμα νέων περὶ ποιήσεως θεωριῶν καὶ σκέψεων, αἵτινες ἔλαβον πραγμάτωσιν ἐν ὅλοις τοῖς ποιητικοῖς ἔργοις τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ, ἐπέδρασαν δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς *ρωμαντικῆς* σχολῆς ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει, καὶ ἐν τῷ δράματι καὶ ἐν τῇ μυθιστοριογραφίᾳ καὶ ἐν τῇ κριτικῇ τέχνῃ διὰ προσηλύτων, ὧν οὐδεὶς προσήγγισε τὰ ἴχνη τοῦ διδασκάλου, ὅστις διατελεῖ ἀληθῶς μέχρι τοῦδε μοναδικόν, ἀλλὰ λαμπρὸν φαινόμενον ἐν τῇ γραμματολογικῇ ἱστορίᾳ τῆς Γαλλίας.

Ὁ λεγόμενος ρωμαντισμὸς τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ, ὡς προχείρως καταδείκνυται ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναγραφομένων κανόνων, δὲν εἶνε ἡ ὠχρὰ ἐκείνη, ἄτονος, καχεκτικὴ καὶ μεταφυσικὴ μᾶλλον τέχνη τῆς ἐν Γερμανίᾳ πολυθρῦλῆτου καὶ ἐν τῇ ποιήσει, καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ ρωμαντικῆς σχολῆς, τὸ *kuarou'n* ἐκεῖνο *anthos* τοῦ Νοβάλη, «τὸ μυστικὸν ἄνθος, τὸ ὅποιον ὀφθαλμὸς ἀνθρώπου δὲν εἶδεν ἀκόμη, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ἄρωμα πληροῖ ὅλον τὸν κόσμον,» ἀλλὰ πράγματι ἀσθενὲς τὴν χροίαν καὶ ἐστερημένον παντὸς ζωτικῆς γυμνῆς, ἢ ἐπάνωδος εἰς τὸν μέσον αἰῶνα, εἰς τοὺς μυστικούς αὐτοῦ τύπους καὶ τὰ αἰσθήματα, τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς τοῦ Ἄττα Τρόλλ, ὁ εἰπὼν περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ἔψαλε τὸ κύκνειον ἄσμα ἐν τοῖς ἐρημηθεῖσιν ἄλσεσι τοῦ ρωμαντισμοῦ, παρέβαλε μὲ τὸ φρενοκομεῖον τῆς Charenton. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ ρωμαντισμὸς ἐξῆλθεν ὅλως ἀπὸ ἀντιθέτου συλλήψεως· ἦτο ἡ μυστικὴ ὀπτασία τοῦ μέσου αἰῶνος, ἄσαρκον εἶδωλον τοῦ παρελθόντος, ταράξαν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τὰ ὄνειρα ἀνησύχων τινῶν πνευμάτων καὶ ἐν τῇ τέχνῃ, καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ, ἐπηρεασθέντων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὑπὸ τῆς ἰσχυράτης ἀντιδράσεως. Ἀληθῶς εἶχε παραπλανήσει, εἶχεν ἀξιώσει ἢ ρωμαντικὴ Σχολή, ὅτι ἐμελλε νὰ δια-

τυπώση και πάλιν τὸν κυριαρχικὸν λόγον τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ, εἶχε ψάλλει τὸν θριάμβον αὐτῆς ἐπὶ τῆς μυστικῆς λύρας τοῦ Νόβελ, εἶχε διατυπώσει τὰς ἀξιώσεις τῆς διὰ τῶν φανταστικῶν πλασμάτων τοῦ Φρειδερίκου Σχλεγγέλου, τοῦ Τεϊκ καὶ τοῦ Βρεντάνου, εἶχε φιλοσοφήσει ἐπὶ τινὰ στιγμὴν μετὰ τοῦ Σχελιγγίου, ἀνῆλθε δὲ μέχρι τῶν βαθμίδων τοῦ προσωπικοῦ θρόνου διὰ τοῦ Ρωμαντικοῦ ἐκείνου ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Καισάρων ἢ πολιτικῆ αὐτῆ θεωρία τοῦ Γκέντς καὶ τοῦ Ἀδάμ Μυλλέρου, ἀλλὰ τοῦτο παρήλθεν ὡς μάταιον ἱστορικὸν ὄνειρον, καταβλήθην ἐν τάχει ὑπὸ τῆς ἀδυσωπήτου διαλεκτικῆς τῶν περὶ τὸν Ἐγγelon, ἢ τῆς ἀγνῆς καὶ ἀσπίλου τέχνης τοῦ Γκαίτου καὶ τοῦ Σχλλέρου. Ἡ ρωμαντικὴ Σχολὴ τῆς Γερμανίας ἦτο ὅλως ἀντίθετος τῆς ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ μορφωθείσης. Ἡ πρώτη ἦτο ἡ ἀντιδρασις κατὰ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν τάσεων τῆς νέας κοινωνίας, ὅποια ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ λείδητος τῆς ἐπαναστάσεως. Τοῦναντίον ἡ ρωμαντικὴ τέχνη τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ εἶνε αὐτὴ ἡ ἐπαναστάσις, ἡ ἐλευθερία, καὶ ἐν τῇ συλλήψει καὶ ἐν τῇ ἐκτέλεισει. Καὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐγράφησαν ἅπαντα τοῦ ποιητοῦ τὰ ἀριστουργήματα καθ' ὅλα τὰ εἶδη τῆς ποιήσεως, λυρικά, ἐπικά, δραματικά, μυθιστορικά, ἅπαντα διαπνεόμενα ὑπὸ τῆς ζωηρόρου πνοῆς τῶν νέων ἰδεῶν καὶ τῶν νέων τάσεων, ἀκλυσθούντα τὴν αὐτὴν πύριαν, ἥτις ἐπεβάλλετο εἰς τὴν νέαν τέχνην ὑπὸ τῶν πραγμάτων καὶ ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀνακαινισθείσης κοινωνίας, ἐπέδρασαν δὲ οὐκ ὀλίγον ἐπὶ τῶν συγχρόνων συγγραφέων, παρ' οἷς ἡ Μοῦσα τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ κατἔστη ἀληθῆς ἀπακαλυπτικὴ Σίβυλλα. Ἡ ποιησις αὕτη φέρει ἀκριβῶς εἰπεῖν τὸν τύπον τῆς ὑποκειμενικότητος αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ὑποκειμενικότης αὕτη δὲν εἶνε μονομερῆς, ὡς ἡ τοῦ Βύρωνος, τοῦ Λαμαρτίνου, τοῦ Χάινε, τοῦ Μυσσέ, τοῦ Λεοπάρδη, τῶν πλείστων ποιητῶν τῆς συγχρόνου Εὐρώπης, οἵτινες ἐν ὅλοις αὐτῶν τοῖς ποιητικαῖς δημιουργήμασιν ἀναπαριστῶσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὰ προσωπικὰ αὐτῶν αἰσθήματα καὶ πάθη. Εἶνε ἡ γεννησιωτάτη ἀναπαράστασις καὶ ἐκδήλωσις αὐτῆς τῆς κοινωνίας, τὰ αἰσθήματα τῆς ὁποίας καὶ τὰς τάσεις ὁ ποιητὴς ἐπιδίδωκει καὶ ἐκφράζει. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ εὐρυτέρα τοῦ ἀνδρός δημοτικότης, ἡ καθολικὴ αὐτοῦ ἐπίδρασις, οὐχὶ ἐπὶ ὀρισμένης μόνον Σχολῆς, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ὅλης γραμματολογικῆς κινήσεως, ἐπ' αὐτῆς τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας. Ἀληθῶς δὲν ἦτο ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ ποιητικῶς ραψῶδες μόνον, ἦτο κοινωνικῶς προφήτης. Ἐν τούτῳ δὲ κείται κατ' ἐξοχὴν ἅπαντα αὐτοῦ ἡ σημασία, δι' ἧς κατέκτησε μίαν τῶν ἐπιφανεστάτων

κορυφῶν ἐν τῇ πνευματικῇ ἱστορίᾳ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος.

Εἶπον οἱ ὁ Κρόμβελλος, τὸ πρῶτον δραματικὸν ἔργον τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ, δὲν δικαιούται νὰ διεκδικήσῃ ὑπὲρ ἐαυτοῦ πλήρη τῆς κριτικῆς τὴν εὐμένειαν. Ὁ ποιητὴς ἦγε τότε τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας, ἡ δὲ ὑπόθεσις τοῦ δράματος, πλήρους περιπετειῶν, ἀπεικονίζοντος μίαν τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερουσῶν πράξεων τῆς νεωτέρας ἱστορίας, ἦτο δυσχερεστάτη πρὸς δραματοποίησιν. Ὁ Κρόμβελλος ἦτο γνωστότατον ἱστορικὸν πρόσωπον, καὶ πρόσωπον, ἰστάμενον ἐπὶ ἐπιφανεστάτης περιωπῆς, τοῦ βίου καὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ ὁποίου ἦσαν γνωσταὶ ἅπαντα αἱ λεπτομέρειαι, ἐπομένως ὁ ποιητὴς ἐστερεῖτο τῆς ἐλευθερίας ἐκείνης, ἐλλειπούσης τῆς ὁποίας ἡ δραματικὴ τέχνη ἀστοχεῖ τοῦ σκοποῦ τῆς. Μεθ' ὅλα ταῦτα, ἡ ἐκτέλεσις εἶνε ἀρκούντως ἐπιτυχῆς. Ἡ χαρακτηρίζουσα τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Προστάτου πάλιν μεταφέρεται διὰ τοῦ δραματικοῦ ποιήματος τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ ἐν πλήρει τῇ ζωῇ αὐτῆς καὶ μεγαλοπρεπεῖα. Μεθ' ὅλην δὲ τὴν ἀτελῆ καὶ πλημμελῆ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον παράστασιν δευτερευόντων τινῶν χαρακτήρων τοῦ δράματος, οἷον τοῦ ποιητοῦ Μιλτωνος, ἐν συνόλῳ τὸ δράμα εὐμοιρεῖ πλείστων ἀρετῶν. Ἡ ἐν τῇ πέμπτῃ ἰδίως πράξει ἀγόρευσις τοῦ Κρομβέλλου ἔχει τι τὸ κατὰπληκτικόν, ἄξιον τῆς ποιήσεως τοῦ Οὐγγῶ, ἄξιον τοῦ χαρακτήρος τοῦ Προστάτου. Τὸ δράμα οὐδέποτε κατέστη δημοτικόν ἐν Γαλλίᾳ, καὶ τοῦτο ἀποδοτέον ἀναμφιβόλως εἰς τὸ μῆκος αὐτοῦ, εἰ καὶ ὁ ποιητὴς ἰσχυρίζετο, ὅτι συνέγραψεν αὐτὸ πρὸς παράστασιν ἐν συνόλῳ. Ἄλλ' ἐπὶ θεμάτων τοιούτων καταλληλότερος κριτὴς εἶνε βεβαίως τὸ δημόσιον, τὸ ὅποιον ἐνῶ παρέσχεν ἐπανειλημμένως τὴν ὑποστήριξιν αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπευφημίας εἰς τὰ ἄλλα δραματικά ἔργα τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ, ἠρνήθη ταῦτα εἰς τὸν Κρόμβελλον, μεθ' ὅλην τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἐν τῷ πολυθρολήτῳ Προλόγῳ ἀναγραφέντων νέων κανόνων περὶ δραματικῆς τέχνης.

Αἱ θεωρίαι τοῦ Προλόγου ἐμελλον νὰ ἐφαρμοσθῶσι καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ἔκτασιν δι' ἑτέρου τοῦ ποιητοῦ δράματος, τοῦ Ἐρνάνη. Τὸ ἔτος 1830 δὲν εἶνε μόνον ἀξιοσημείωτον ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῷ θριάμβῳ τῶν λεγομένων συνταγματικῶν ἀρχῶν κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἰουλίου. Ὀλίγους μῆνας πρότερον σφοδρὸς διεζήθητι ἀγὼν ἐν Παρισίοις ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν παρασακηνίων τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου, ἐν ταῖς αἰθούσαις τῆς Ἀκαδημίας, ἡ διὰ τοῦ παρισιανοῦ τύπου, οὐ συμμετέσχε καὶ τὸ εὐρὺ τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης δημόσιον.

Ἐμελλε νὰ διδαχθῆ ἀπὸ τῆς σκηνῆς ὁ Ἑρνάνης, «ὁ πρῶτος λίθος οἰκοδομήματος, ὑπάρχοντος ἔτι ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ ποιητοῦ.» Ἡ τέως κρατοῦσα σχολὴ διεμαρτυρήθη φυσικῶ τῷ λόγῳ κατὰ τῆς ἐπαναστατικῆς ταύτης καινοτομίας. Φοβερόν σκάνδαλον! Ἐν τῷ κλασικῷ τεμένει τῆς ποιητικῆς Ἑστιάδος τοῦ Κορνηλίου καὶ τοῦ Ρακίνα ἔμελλε νὰ ἐπιτραπῆ ἢ εἰσοδος εἰς ἓνα βάρβαρον, εἰς τὸν ἰσχυρίζομενον, ὅτι ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ τὸ δυσειδές ἔχει ὅσα καὶ τὸ ὠραῖον τοῦλάχιστον δικαιώματα! Ἡ θεματοφύλαξ τῶν κλασικῶν παραδόσεων τοῦ παρελθόντος γαλλικῆ ἀκαδημία ἀνηνέχθη εἰς τὸν τελευταῖον βασιλέα τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ναβάρρας, τὸν θεματοφύλακα τοῦ θείου δικαίου, ἐπικαλουμένη τὴν ὑποστήριξιν αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐπιδρουμένων τῆς ρωμαντικῆς τέχνης. Ἀπάτη. Κάρολος ὁ δέκατος ὑπετάσσετο εἰς τὸ τετελεσμένον γεγονός τῆς γραμματολογικῆς ἐπαναστάσεως, ὡς ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ ὑποκύβῃ εἰς ἕτερον τετελεσμένον γεγονός, τῆς ἀπωλείας τοῦ θρόνου του. *Ἐπὶ ζητημάτων τῆς τέχνης, ἀπεκρίθη εἰς τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς, ἐν μόνον ἔχω δικαίωμα, τὴν ἐν τῷ θεωρεῖῳ θέσει μου. De profundis οἰχονται οἱ παλαιοὶ Θεοί! καὶ ἡ νέα ρωμαντικὴ τέχνη ἐθριαμβεύει ἤδη ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς μεταβολῆς τῶν πνευμάτων, ἧτις ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ ἐκδηλωθῆ ἐπισήμως διὰ τῆς δυναστικῆς μεταβολῆς τοῦ Ἰουλίου.*

Ὁ Ἑρνάνης ἐδιδάχθη ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ «Γαλλικοῦ θεάτρου» ἐν Παρισίοις τὴν 26 Φεβρουαρίου 1830. Τὸ γεγονός τοῦτο κέκτηται τοιαύτην σημασίαν ἐν τῇ γραμματολογικῇ ἱστορίᾳ τῆς Γαλλίας, ὥστε ἡ ἀμφιτερις τῆς πεντηκονταετίας τῆς πρώτης παραστάσεως δημοτελέστατα ἐπανηγηρίσθη πρό τινων ἐτῶν ἐν Παρισίοις. Τὸ δράμα εἶνε ἄξιον τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διεγερθείσης συγκινήσεως, ἄξιον τοῦ ποιητοῦ. Ζωηρὰ πάλτι αἰσθημάτων, παθῶν εἶνε ὁ χαρακτήρ αὐτοῦ, καὶ ἡ πάλτι αὐτὴ εἶνε ἰσπανικὴ καθ' ὅλοκληρίαν. Ὁ Ἑρνάνης εἶνε ζωηρὰ ἀπεικόνισις τοῦ ἰσπανικοῦ βίου· ὁ ἀγνοῶν τὴν Ἰσπανίαν, δυσχερῶς θέλει ἐννοήσῃ τὸ δράμα· ἀλλ' ἐπίσης ἡκιστα θέλει συγκινηθῆ ἐκ τῆς πλοκῆς αὐτοῦ ὁ μὴ συγκατατιθέμενος νὰ κατανοήσῃ τὸν ἱπποτικὸν βίον τῆς ἐποχῆς, ἧτις ἐξελίσσεται ἐν τῷ δράματι. Ἡ μεγάλη κοσμοιστορικὴ πάλτι μεταξύ ἐκκλησίας καὶ πολιτείας ἐκπροσωπεῖται διὰ τοῦ Καρόλου πέμπτου, τοῦ ὁποῦ ὁ θαυμασιὸς μονόλογος ἐν τῷ τέρῳ τοῦ Καρολομάχου εἶνε ὑπὸ πολλὰς ἐπιφύσεις ἄξιος τοῦ πολυθρυλήτου μονολόγου τοῦ Ἀμλέτου. Ὁ φλογερός ἔρωσ, ἡ ἱπποτικὴ ἀρσένωσις, ἡ ζή-

ζηλοτυπία, ἀντίθετα αἰσθήματα καὶ πάθη, διαγράφονται μετ' ἀπαραιμίλλου τέχνης, ἧτις δικαίως κατέστησε τὸν Ἑρνάνην ἐν τῶν τελειοτάτων δραματικῶν προϊόντων τῆς γαλλικῆς γραμματολογίας.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μετὰ τὸν Ἑρνάνην ἐδημοσιεύθησαν καὶ ἄλλα δραματικὰ ἔργα τοῦ ποιητοῦ, ἅπαντα τυχόντα τῆς αὐτῆς καθολικῆς ἀναγνωρίσεως οὐ μόνον τοῦ γαλλικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ δημοσίου. Ἐν τοῖς δράμασιν αὐτοῦ ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ δὲν ἀποβλέπει μόνον εἰς τὴν παράστασιν τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ αἰσθημάτων, εἰς τὴν ἀνέλιξιν ἱστορικῆς τινος ἢ κοινωνικῆς περιόδου. Ὑπάρχει κατ' ἐξοχὴν καὶ τις σκοπός. Ὁ ποιητὴς ζητεῖ οὐχὶ μόνον νὰ τέρψῃ, νὰ ἐξεγείρῃ πρόσκαιρόν τι αἶσθημα καὶ ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν ἡρώων τοῦ δράματός του, ἀλλ' ἰδίως νὰ διδάξῃ, νὰ προκαλέσῃ συμπεράσματα παρὰ τῷ λαῷ, τὸν ὁποῖον ἔχει ὑπ' ὄψει. Οὕτως ἡ κάθαρσις ἔσται καθολικὴ, καὶ ἐν τῷ δράματι καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ κρατοῦσιν ἐν ἅπασιν τοῖς δραματικοῖς ἔργοις τοῦ ποιητοῦ, τούτου δ' ἕνεκα ἡ λογοκρισία πλέον ἢ ἅπαξ παρεκώλυσε τὴν ἀπὸ σκηνῆς παράστασιν αὐτῶν καὶ διδασκαλίαν. Τοιοῦτοτρόπως παρεμποδίσθη ἐπὶ τινὰ χρόνον ἡ παράστασις τῆς «Marion Delorme,» τοῦ ἀρίστου τῶν δραματικῶν ἔργων τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἀλεξάνδρου Δουμᾶ, ἡ παράστασις τοῦ δράματος «Ὁ βασιλεὺς εὐθυμῆ,» οὐ ἕνεκα ὁ ποιητὴς ἐζήτησε νὰ ἐκδιᾶσῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου ν' ἀναβιδάσῃ αὐτὸ ἐπὶ τῆς σκηνῆς, τὴν δὲ γαλλικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν παράστασιν. Ἡ τέχνη, ἔλεγε, πρέπει νὰ ἦνε ἐλευθέρη, εἰς αὐτὴν δ' ἀπόκειται νὰ καταστῇ ἄξια τῆς ἐλευθερίας. Τὸ θέμα δὲ τοῦτο ὑπεστήριξε τὴν 19 Δεκεμβρίου 1832 ἐνώπιον τοῦ Ἐμποροδικείου δι' ἀγορεύσεως, ἀξίας τοῦ ποιητοῦ καὶ τῆς ὑποθέσεως, ὑπὲρ ἧς ἀπελογεῖτο. Μετὰ δυνάμειος λόγου προμαχεῖ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως καθ' ὅλους τοὺς τρόπους τῆς δημοσιότητος αὐτῆς, διὰ τοῦ θεάτρου, ὅπως καὶ διὰ τοῦ τύπου, ἀπὸ τῆς ἔδρας, ὅπως καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος. Καὶ εἶχε δίκαιον ὁ ποιητὴς. Μὴ δὲν ἦτο ἡ ἐλευθερία, ἧτις ἐδημιούργησε τὰ κλασικὰ ἀριστουργήματα τοῦ ἀθηναικοῦ θεάτρου; Ὅταν περιορισθῇ αὐτὴ, ὁ ποιητὴς θέλει αἰσθανθῆ ψαλιδίζομένης τῆς πτέρυγας του, καὶ θέλει προσπαθεῖ νὰ ἀρέσῃ εἰς τὴν αἰσθητικὴν τῆς λογοκρισίας μᾶλλον, ἢ εἰς τὴν αἰσθητικὴν τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀληθείας. Ἄνευ τῆς ἐλευθερίας ταύτης τί θὰ ἦτο ὁ Ἀριστοφάνης; Τὸ θεᾶτρον ἀνεπτύχθη πάντοτε ἐν ἐλευθέρῃ κοινωνικῇ ἀτμοσφαιρῇ, ἄνευ

δὲ τῆς ζωογόνου πνοῆς αὐτῆς ἡ τέχνη ἀπόλλυσι πᾶσαν δημιουργικὴν δύναμιν, ἐκπίπτουσα ἅμα τοῦ προορισμοῦ τῆς.

Μετὰ τὰ δράματτα ταῦτα ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ ἐδημοσίευσεν τὴν «Λουκρητίαν Βοργίαν,» «Μαρίαν Τυδορίδα,» τὸν «Ἄγγελον, τύραννον Παταγίου,» τὸν «Ρύι Βλὰς» καὶ ἄλλα κατὰ τοὺς αὐτοὺς κανόνας, τοὺς ἀναπτυσθέντας ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ «Κρομβέλλου.» Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς μεγάλους δημιουργοὺς ἢ καὶ κατ' ἐλάχιστον παρέκκλισις τῶν ὑπ' αὐτῶν τεθειμένων κανόνων. Διατυπώσαντες ἅπαξ ὠρισμένον σύστημα, ὅπερ θέλει καταστῆ ἱστορικὸς τῆς τέχνης σταθμὸς, καθήκον ἔχουσι ν' ἀποδείξωσι τὴν ἀλήθειαν τοῦ συστήματος αὐτῶν καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν καὶ ὑπὸ πᾶσας τὰς ἐκδηλώσεις. Τοῦτο ἰδίως χαρακτηρίζει τὴν ποιητικὴν τέχνην τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ, ἥτις αἰείποτε, ἐν διαστήματι ἕξ δεκαετηρίδων, παρέστη ἡ αὐτὴ, μεθ' ὅλην τὴν μακρὰν δρᾶσιν τοῦ ποιητοῦ, τὴν ποικιλίαν τῆς ἐργασίας του, τὴν διηνεκὴ μεταμόρφωσιν τῶν καιρῶν, τὰς περιπετείας, ἀτομικὰς τε καὶ ἐθνικὰς, ὑπ' ὧν ἐπανειλημμένως συνεκινήθη.

Ἡ «Λουκρητία Βοργία» εἶνε ἡ ἀποθέωσις τῆς μητρικῆς στοργῆς. Τὸ τρυφερώτατον τοῦτο αἶσθημα, φυσικὸν οὐ μόνον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ θηρίον, παρέστησεν ὁ ποιητὴς ἐν ἀπάσῃ αὐτοῦ τῇ δυνάμει, γοητεῦσεν τὴν μάλλον ἀτίθασσον καὶ σκληρὰν καρδίαν. Ἡ θηριωδία τῶν Βοργιῶν ὑπῆρξε πολυθρύλητος καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων, ἰδίως δὲ ἡ τοῦ ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης γυναικείου τέρατος, τῆς Λουκρητίας. Ἐν τῇ ψυχῇ τοιοῦτου ὄντος ὁ ποιητὴς ἐνεστάλαξεν ἰσχυρότατον τὸ αἶσθημα τῆς μητρικῆς στοργῆς, ἔτι ἰσχυρότερον ἀναδεικνύμενον ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων παθῶν, τῶν πληρουμένων τὴν καρδίαν του. Ἡ αἰμοχαρῆς, ἀσελγῆς, ἀσυνειδήτης Λουκρητία καθίσταται ἡ περιπαθεστάτη, ἡ τρυφερωτάτη τῶν μητέρων, ἅμα ἀνακαλύψασα τὸν υἱὸν αὐτῆς. Ἐγένετο τοῦτο ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, ἵνα ἀποκαθαρθῶσι διὰ τοῦ πυρὸς τῆς μητρικῆς στοργῆς αἱ λοιπαὶ τῆς γυναικὸς κακίαι; Οὐχί, παρατηρεῖ ὁ Saint-Marc-Girardin, ἀλλὰ πρὸς ἀντίθεσιν. Καὶ ἐν τοῦτοις ὁ θεατὴς αἰσθάνεται ἔλεον πρὸς τὴν κακοποιὸν γυναῖκα, πρὸς τὴν ἀτυχεῖ φιλόστοργον μητέρα, ἔλεον, τὸν ὅποιον ζητεῖ πολλάκις τὸ ἔγκλημα παρὰ τῆς κοινωνίας, ὅσον καὶ ἂν ᾔνε ἀνάξιον. Εἶνε πάντοτε ἀληθὲς τὸ τοῦ Ἰησοῦ: *Γύναι, συγγνωσθήσονται σοι αἱ ἁμαρτίαι, ὅτι ἠγάπησας πολὺ.*

ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐγράφησαν καὶ τὰ λοιπὰ δράματτα: «Ἄγγε-

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ Κ. ΤΡΑΥΛΟΣ
ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΕΝ Τῇ ΡΩΣΙΚῇ ΣΤΡΑΤῳ

λος, τύραννος Παταβίου» ἐγράφη, λέγει ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ, ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν βαθύτατα ζητήματα θίγουσιν αὐτὰς τὰς βάσεις τῆς κοινωνίας. Ὁ ποιητὴς ζητεῖ νὰ θέσῃ τὴν γυναῖκα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς κοινωνίας· τουτέστιν ἐν δυοῖ ζωντανοῖς τύποις ὅλας τὰς γυναῖκας, τὴν γυναῖκα συλλήβδην· νὰ καταδείξῃ τὰς δύο ταύτας γυναῖκας, αἵτινες συνοψίζουσιν ἐν ἑαυταῖς τὰ πάντα, αἵτινες εἶνε γενναιόφρονες συνήθως, δυστυχεῖς πάντοτε· νὰ διδάξῃ κατὰ ποίων δοκιμασιῶν ἀνθίσταται ἡ ἀρετὴ τῆς πρώτης, εἰς ποῖα δάκρυα ἀπολούεται ἡ κηλὶς τῆς δευτέρας, νὰ ἀπολογηθῇ ὑπὲρ τῆς μιᾶς κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς ἐτέρας κατὰ τῆς περιφρονήσεως. Ὁ «Ρύι Βλάς» διαπνέεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ σατανικοῦ πνεύματος τῶν ἀντιθέσεων, τὸ ὅποῖον χαρακτηρίζει ἅπαντα τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ τὰ δραματικὰ ἔργα. Ἄγγλος κριτικὸς, ὁ Swinburne, λέγει ὅτι μετὰ τὸν Σαιξπηρον οὐδεὶς ποιητὴς κατώρθωσε νὰ συνενώσῃ ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ δράματι τὴν ὑψίστην κωμωδίαν καὶ τὴν ζοφερωτάτην τραγωδίαν, ὅσον ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ ἐν τῷ «Ρύι Βλάς.» Ἡ ἐνότῃς δ' αὕτη ἐπιτείνει τὴν ἀπαράμιλλον καλλονὴν καὶ ἀξίαν τοῦ δράματος, ἀληθῶς πιστῆς ἀπεικονίσεως τοῦ πνεύματος καὶ τῶν τάσεων τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἐτερον δρᾶμα, οἱ «Βυργράβοι,» ἐλήφθη ἐκ τῶν ἀναρχικῶν παραδόσεων τῆς μεσαιωνικῆς Γερμανίας. Ὁ πολυθρῦλος Βαρβαρόσσα, ὁ μέλλων ἐρημίτης τοῦ Κυφχάουζερ, ὁ παράκλητος τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ ἀντιπρόσωπος τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, ὁ ἔνδοξος Χοχενστάουφφεν, ὁ λαμπρὸς ἰππότης καὶ πρῶτος καταστροφεὺς τῶν προνομιοῦχων, ἐμφανίζεται ἐν τῷ δράματι δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς ἐπικῆς μεγαλειότητος καὶ δόξης. Ἐν ἔτει 1838 ὁ ποιητὴς ἐπεσκέφθη τὸν Ρήνον. Πόσα διηγεῖται ὁ ἐπικὸς ποταμὸς, ἀπὸ τῶν μυθικῶν παραδόσεων τῆς Lurley, ἀπὸ τῶν ἀμφιβόλου ἱστορικῆς γνησιότητος πολυθρῦλων γεγονότων τῶν Νειβελούγγων καὶ τῆς Gudrun, μέχρι τῶν ἡρωϊκῶν διηγήσεων τοῦ Βαρβαρόσσα, τοῦ Γκαϊτζ von Berlichingen, καὶ ὅλων τῶν θαυμασιῶν παραδόσεων, τῶν περιπλανωμένων περὶ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, τὰς ὁποίας τοσοῦτον ἐπωφελήθη ἐκάστοτε καὶ ἐξύμνησεν ἡ ποίησις! Αἱ ἐντυπώσεις αὗται παρήγαγον τὸ ἀληθῶς ἐπικὸν δρᾶμα, τοὺς «Βυργράβους,» φέρον πάντας τοὺς τύπους αἰσχυλείου δράματος, τραγωδίας ἅμα καὶ ἔπους, μετ' ἀπαράμιλλον τέχνης ἀπεικονίζοντος τοὺς ἡρωϊκοὺς ἐκείνους χρόνους τῆς παλαιᾶς Γερμανίας, ὧν ὑψίστη ἐκπροσώπησις ἐπὶ ὀλόκληρον ἱστορικὴν περίοδον εἶνε ὁ Βαρβαρόσσα.

Τότε ἐπίσης ἐγράφη ἡ «Παναγία τῶν Παρισίων.» Ὁ Βίκτωρ

Ούγγω, νεώτατος ἔτι, πρὶν ἢ εἰσέτι συμπληρώσῃ τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας, εἶχε γράψῃ « Χὰν τὸν Ἰσλανδὸν, » καὶ τὸν « Βύγκ Ἰαργάλιον, » ἐν ἔτει δὲ 1830 ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τύπον μυθιστορικῆς διηγήσεως τὴν « Τελευταίαν ἡμέραν Καταδίκου » κατὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου. Ὅσον ταῦτα καὶ ἂν ἦσαν ἄξια τοῦ ποιητοῦ ἔργα, ἦσαν δοκίμια μόνον, παραβαλλόμενα πρὸς τὴν ἐν ἔτει 1833 δημοσιευθεῖσαν μεγάλην μυθιστορίαν. Ἡ « Παναγία τῶν Παρισίων » εἶνε ἡ ἀναβίωσις τοῦ γαλλικοῦ μέσου αἰῶνος, ἐξάκιστος ζωγραφία, πλήρης ζωηρῶν χρωματισμῶν τῆς ἐποχῆς, ἣν ἔχει ὑπόθεσιν. Ἐν τῷ μυθιστορήματι τούτῳ διαφαινονται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἅπαντες οἱ τύποι τῶν δραματικῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ. Τὸ ὄραϊον μετὰ τοῦ δυσειδοῦς συγκρούονται ἀμειλίχτως, πολλάκις διὰ τὴν κατισχύσῃ τὸ δεύτερον. Ἔχει καὶ τὸ δυσειδὲς τὰ κάλλη του, ἄρα τὰς ἀξιώσεις του. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον: *οἶα ἡ μορφή, τοιάδε καὶ ἡ ψυχή.* Ἄλλ' ὁ Βίκτωρ Οὔγγω ζητεῖ τὴν ἀνατρέψῃ τοῦτο διὰ πάντων τῶν μέσων, τῶν παρεχομένων ὑπὸ τῆς τέχνης· καὶ δημιουργεῖ τὸν Κουασιμόδον, τὸν κωδονοκρούστην τῆς Μητροπόλεως τῶν Παρισίων, ὑπὸ μορφήν τέρατος ἐγγλείοντα τὰ εὐγενέστατα τῶν παθῶν, τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν δυστυχίαν. Τὸ πρόσωπον τοῦτο εἶνε σχεδὸν μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης. Οὐδέποτε ἴσως ποιητῆς ἐθήκεν αἰσθημάτων τοσοῦτον γενναῖα, τοσοῦτον σφοδρὰ ἐντὸς τοῦ στήθους ἀνθρώπου ἀποκλήρου τῆς κοινωνικῆς μοίρας, φέροντος ἐπ' αὐτοῦ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ σώματος τὴν ἀποκέρυξιν τῆς φύσεως καὶ τὴν κατάρτην τῆς κοινωνίας. Καὶ ἐν τούτοις ὁ Κουασιμόδος εἶνε ὅ,τι εὐγενὲς καὶ γενναῖον ἐδημιούργησεν ἡ νεωτέρα τέχνη. Βεβαίως τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ, τὸ πάθος, ἃς μοὶ ἐπιτραπῆ νὰ εἶπω, πρὸς τὴν πτωχὴν Ἑσμεράλδαν, δύναται νὰ μὴ θεωρηθῆ ποιητικόν, κατὰ τὰ κρατοῦντα τῶς περὶ τέχνης θεωρήματα. Οὐχ ἥττον οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διαίρεσῃ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, νὰ παρᾶσχῃ εἰς τούτους τοὺς ἀνθρώπους αἰσθημάτων ἀνώτερα καὶ ὑψηλότερα τῶν ἄλλων· ὑπὸ τὴν καταδίκην τοῦ Παρίσιου δύναται νὰ ἐμφιλοχωρῶσιν αἰσθημάτων, εὐγενέστερα πολλάκις τῶν ἐν τῇ φιλαύτῳ ψυχῇ προνομίουχου Βραχμᾶνος.

Ἡ « Παναγία τῶν Παρισίων » εἶνε ἐξάκιστον μυθιστόρημα κατὰ τὴν πλοκὴν, τραγικώτατον ἐν τῇ πλῆθι τῶν ἀναπτυσσομένων παθῶν καὶ αἰσθημάτων. Ὑπομνησκει τὴν περιφανῆ γοητικὴν μητρόπολιν, ἧς τὸ ὄνομα φέρει. Καὶ ἂν δὲν ἦτο ὁ Βίκτωρ Οὔγγω ὁ ποιητῆς τοῦ Ἑρνάνη καὶ τῶν Ἀνατολικῶν Ἀσμάτων, ἤρκει ἡ Παναγία τῶν Παρισίων νὰ

κατατάξῃ αὐτὸν εἰς περιωπὴν, ἀνταξίαν τῆς τοῦ Βάλτερ Σκώτου.

Ὅπως ὁ Βίκτωρ Οὔγγω ἐξεβίασε, κατὰ τῆς ἀντιδράσεως τῶν θιασωτῶν τοῦ παρελθόντος, τὴν εἰσοδὸν του εἰς τὸ πᾶνθεον τῆς φήμης, οὕτως ἐξεβίασε τὴν εἰσοδὸν αὐτοῦ καὶ τὴν κατάρτην, τὸ πρῶτον μὲν μεταξὺ τῶν *Τεσσαράκοτα ἀθανάτων*, ἀκολούθως δὲ ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Ὀμοτίμων. Ἄλλὰ τοῦτο εἶνε ἀδιάφορον· ὑπάρχουσι τίτλοι, ἀνώτεροι τῶν τίτλων τῶν ἐφημέρων, διαρκέστεροι ἐκείνων, οὓς παρέχει τὸ ἐπίσημον καθεστὼς πολιτικῆς κοινωνίας. Εἶνε οἱ τίτλοι τοῦ πνεύματος, οἱ ἐπιβαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ κύρους αὐτοῦ, οἱ ἀναγνωριζόμενοι, ἠθῆτον ἢ βράδιον, οὐ μόνον ὑπὸ τινος μερίδος τῆς κοινωνίας, οὐ μόνον ὑπὸ τῆς πατρίδος, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν συγχρόνων, ἀλλὰ καὶ ἐπικυρούμενοι ἀμετακλήτως ὑπὸ τῆς ἱστορίας.

II.

Καθ' ὅλην τὴν δεκαοκταετῆ περίοδον τῆς ἰουλιανῆς Μοναρχίας ὁ Βίκτωρ Οὔγγω ὑπῆρξεν εἰς τῶν δραστηριωτάτων ἐργατῶν τῆς ὑπὸ τοὺς αἰωνοὺς τῶν διὰ τῆς νέας μεταβολῆς ἐγκαινισθεισῶν ἰδεῶν τελουμένης κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς προόδου. Ἄλλὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ δὲν ἠύχαριστεῖτο μετὰ τοῦ ἐνεστῶτος. Ὑπάρχουσι χαρακτῆρες προωρισμένοι διὰ τὴν πάλην, διὰ τὴν διαμαρτύρησιν. Ἡ δὲ τέχνη τότε ἀληθῶς ἐκπληροῖ τὴν θείαν αὐτῆς ἀποστολήν, διὰ τῆς ἀναζητήσεως τοῦ ἰδεώδους, διὰ τῆς ἐργασίας πρὸς κτῆσιν ὑπερόχου καταστάσεως καθ' ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ βίου. Ἡ τέχνη, διὰ τὴν ἦνε ἄξια ἐαυτῆς, πρέπει νὰ ἦνε ἀνήσυχος, μηδ' ἐπὶ στιγμὴν ἀποκοῦσα, διαρκῶς ἐργαζομένη ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ τεχνίτου, μέχρις ὅτου παραγάγῃ τὸ ἀριστούργημα.

Ὑπὸ τὴν συνταγματικὴν Μοναρχίαν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἡ Γαλλία κατ' ἐλάχιστον ἠύχαριστήθη. Ὑπὸ τὸ καθεστὼς ἐκεῖνο νοθογενοὺς συστήματος, οὐκ ὀλίγον ὑποστηρίζοντος τὴν πολιτικὴν διαφθοράν, ἡ Γαλλία εὗρε πρὸς στιγμὴν μόνον τὸ ζητηθὲν καθεστὼς διὰ τοσοῦτων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπαναστάσεων. Εἶχε κατισχύσει κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τέλειον ἢ *τρίτη τάξις*, τῆς ὁποίας τὰ πρῶτα σημεῖα ἀπαντῶσιν ἤδη κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐν τῇ ἡμιαυτονομίᾳ κοινοτήτων τινῶν, ἀλλὰ καταβληθεῖσα ὑπὸ τῆς μοναρχίας καὶ τῆς προνομιακῆς ἀριστοκρατίας, μόλις κατῴρθωσε νὰ εἴπῃ τὴν διαμαρτύρησιν τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς αὐτῆς σημασίας ἐν τῇ περιωνύμῳ ὑπὲρ αὐτῆς συγγραφῇ τοῦ ἀββᾶ *Sieyès* κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν. Ἐκτοτε ἄρχεται τὸ κράτος αὐτῆς ἐν Γαλλίᾳ, ἀνελθὸν ἤδη

διὰ τῆς νέας μεταβολῆς εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του. Ὁ βασιλεὺς τῶν *Γάλλων*, ὁ βασιλεὺς τῶν *Ὀδοφραγμάτων*, ὁ *πολίτης βασιλεὺς*, καθίσταται ὁ κατ' ἐξοχὴν βασιλεὺς τῶν *ἀστῶν*, τῶν κεφαλαιούχων, τῶν μᾶλλον φορολογουμένων. Οὗτοι μόνον ἐψηφοφόρον, οὗτοι ἀντεπροσωπεύοντο ἰδίως ἐν ταῖς ἀκαδημαίαις, ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ, οὗτοι ἦσαν ἡ ἐπικρατοῦσα τάξις ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκείνῃ. Καὶ ἡ ἀριστοκρατία, καὶ ὁ κλήρος, οἱ πάλαι ποτὲ παράγοντες τῆς κοινωνικῆς δυνάμεως ὑπὸ τὴν ἀρχαίαν βασιλείαν; Παρῆλθον ἀπὸ τῆς σκηνῆς μετὰ τῆς λευκῆς σημαίας καὶ τῶν λευκῶν κρίνων. Μετὰ τῶν συμβόλων ἐξέλιπον ἤδη καὶ τὰ πράγματα. Ἀντὶ τοῦ Διὸς τοῦ θεοῦ δικαίου, *Δῖνος τυρὶ βασιλεύει.*»

Ἡ τρίτη τάξις ἐνόμισεν, ὅτι ἐδικαιοῦτο νὰ καταστῇ οὐχὶ κάτι, ὡς ἤξιον ὁ *Sieyès*, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐν Γαλλίᾳ. Δυστυχῆς πρόληψις, ἥτις ἐμελλε νὰ προκαλέσῃ κοινωνικὴν θύελλαν, νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848 καὶ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα ὀλέθρια ἀποτελέσματα. Ἄπασα ἡ πολιτικὴ δύναμις καὶ ὑπεροχὴ ἐν τῷ τόπῳ ἀπέβρεον ἀπὸ τοῦ τιμήματος τῆς ψήφου. Οὕτως ἀνεπτύχθησαν τάσεις πρὸς ἀνισότητά μετὰξὺ φορολογουμένων, ψηφίζόντων, καὶ μὴ τοιούτων, τοῦ λαοῦ, ἀποκλήρου πάσης ἐν τῇ πολιτείᾳ δυνάμεως. Αὗται ἐμελλον παραχρῆμα νὰ τύχωσιν ἀποστόλων, θεωρητικῶν, ποικίλως μελετηθεῖσαι καὶ διατυπωθεῖσαι. Ἀρχομένου ἔτι τοῦ αἰῶνος, ὁ τελευταῖος τῶν πολυθρυλῆτων ἐν Γαλλίᾳ δουκῶν *Σαιν Σιμώνων* διὰ πολυαριθμῶν συγγραμμάτων, ἐν οἷς συγκρούεται κατὰ παράδοξον τρόπον ἡ μεγαλοφυΐα μετὰ τῆς μωρίας, ἐκήρυξε νέαν κοινωνικὴν παλιγγενεσίαν, ἧς αἱ πρῶται ἀποκαλύψεις ἐξῆλθον, ἐν μέσῳ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν, ἀπὸ τοῦ καιομένου *Χωρῆθ* τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ τῆς ὁποίας αὐτὸς ἦτο ἡδὴ ὁ *προωρισμένος Μωῦσῆς*. Ἡ κοινωνικὴ αὕτη παλιγγενεσίς ἐμελλε νὰ βασισθῇ ἐπὶ τῆς *ισότητος*, οἷα ἀνεπτύχθη διὰ τῆς *Κοινωνικῆς Συνθήκης*, ἐγένετο δ' ἀπόπειρα πραγματώσεως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τῶν περὶ τὸν *Baboeuf* φίλων τῆς *ισότητος*. Ὁ *Σαιν Σίμων* κατὰ τὰς ἀρχὰς ταύτας διετύπου τὸ νέον αὐτοῦ κοινωνικὸν σύστημα, ἐκήρυττετο δὲ μετ' ὀλίγον ὑπ' ἐνθουσιῶντων προσηλύτων νέας θρησκείας προφήτης. Ἀπετελέσθη ἐκκλησία, ἥτις μεθ' ὅλας τὰς καταδιώξεις, ἃς ὑπέστη παρὰ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ἐν Γαλλίᾳ, μεθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἀτόπους καὶ παραδοξολόγους θεωρίας, κατώρθωσε νὰ ρίψῃ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἐργατικῶν τάξεων τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ τὸ μῦθος κατὰ τοῦ ὑφισταμένου

κοινωνικοῦ καθεστώτος, νὰ ἀναρριπίσῃ τὸ πῦρ τῆς ἐθνικῆς διαιρέσεως, νὰ προκαλέσῃ ἀνέφικτα ἰδεώδη καὶ νὰ δημιουργήσῃ πόθους, οἵτινες ὅσα ἦσαν τολμηροί, τοσοῦτον ἐθεωροῦντο εὐχερέστερον δυνάμενοι νὰ πραγματωθῶσιν. Ὁ *Σαιν-Σίμων* κατέλιπεν ὀπισθεν αὐτοῦ ὀπαδοὺς καὶ προσηλύτους, ζητοῦντας νὰ συνεχίσωσι τὴν μεγάλην παράδοσιν τοῦ νέου ἀποστόλου τῆς κοινωνικῆς παλιγγενεσίας. Δὲν ἦσαν οὗτοι μεμονωμένοι φανατικοὶ ὑπὲρ δοξασίας, τυχαίως δημιουργηθείσης ὑπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν ἀτόμου τινός, ἀσχετῶς πρὸς τὸ ἱστορικὸν ἐνεστῶς. Ἦσαν τὰ δημιουργήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀντλοῦντα τὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐργασίαν ἀπ' αὐτῆς τῆς καταστάσεως τῆς κοινωνίας τὴν ἀνησυχίαν τῆς ὁποίας καὶ τοὺς δημιουργικοὺς πόθους ἐξεδήλουν διὰ τῶν καινοτόμων ἰδεῶν, αἵτινες ἤρξαντο ἤδη συζητούμενοι καὶ ἀναλυόμενοι καθ' ἀπάσας τὰς κοινωνικὰς ἐν Γαλλίᾳ βαθμίδας.

Ὁ *Σαιν Σίμων* δὲν ἦτο ὁ μόνος προφήτης τῆς ἀνησυχίας ἐκείνης περιόδου. Συγχρόνως σχεδὸν ἢ μετ' αὐτὸν ἕτερα πνεύματα ἐξήγγελλον τὸν λόγον αὐτῶν ἐν Γαλλίᾳ. Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν μεγάλων κοινωνικῶν κλονισμῶν πᾶς δυσηρεστημένος, πᾶς τολμηρὸς, πᾶς ἰδιόρρυθμος, πιστεύει ἑαυτὸν ἀπεσταλμένον. Τοιοῦτοτρόπως ἐξῆλθον ἅπαντες οἱ τοιοῦτοι νέα σχέδια κοινωνικῆς δημιουργίας, μεταρρυθμίσεως, ἢ ἀνατροπῆς, ποιηταί, φιλόσοφοι, οἰκονομολόγοι, πολιτικοί, μυθιστοριογράφοι. Ἡ ἱστορία ἐκήρυσσετο ὑπ' αὐτῶν χάρτης ἄγραφος, ἐφ' οὗ ἕκαστος ἐδικαιοῦτο νὰ ἀποτυπώσῃ τὴν σφραγίδα τῆς δημιουργίας του. Ὁ πρῶτος ἐκήρυττε τὴν ἰδιοκτησίαν *κλοπῆν*, ἱστορικὸν ὄνειδος τῆς ἀνθρωπότητος· ὁ δεῦτερος ἠρνεῖτο τὴν οἰκογένειαν, ὁ τρίτος ἠμφισβῆται τὰ δίκαια τοῦ ἀτόμου, τὸ ὅποιον ἤθελε νὰ ὑποτάξῃ, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀυτονομίας, ὑπὸ τὴν ἀφηρημένην, ἀλλὰ τυραννικὴν αὐθεντείαν τῆς κοινωνίας ἢ τῆς πολιτείας. Πόσα ἕτερα ἐθίγοντο ἰδεώδη ἀρνητικὰ, καταστρεπτικὰ τοῦ καθεστώτος! Ἦσαν ὁ *Φουριέ*, ὁ *Πέτρος Λερού*, ὁ *Λαμμεναί*, ὁ *Λουδοβίκος Βλάγκ*, ὁ *Καβέ*, ὁ *Προυδὼν*, καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι, οἱ ζητοῦντες ἀθήμερον εἰ δυνατόν τὴν καταλύσιν, προτείνοντες δὲ νέα σχέδια, δι' ὧν ἐν τάχει ἤθελεν ἐπέλθει ἡ κοινωνικὴ παλιγγενεσίς τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ Γαλλία διετέλει ὑπὸ τὴν ἔκστασιν ἀπαισίου πυρετοῦ, ταρακτοντος αὐτὴν καὶ ἐρηγοροῦσαν καὶ ὑπνώττουσαν. Τί ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ πρὸς ἀποσόθῃσιν τῆς ἐργασίας ταύτης τὸ πολιτικὸν ἐκεῖνο καθεστῶς τῆς δυναστείας τοῦ *Ἰουλίου*, νοθογενὲς σύστημα ἐλευθερίας καὶ δογματικότητος, οὗ αὐτοὶ οἱ ἐν τῇ πολιτικῇ ἀντιπρόσωποι ἡλληλομά-

χουν ἐπὶ τῆς κοινοβουλευτικῆς σκηνῆς, χωρὶς νὰ πείσωσι τὸν γαλλικὸν λαὸν, τὸν ἀπόκληρον πάσης πολιτικῆς δράσεως, ὅτι τὸ ὑφιστάμενον σύστημα ἦτο κρεῖττον τοῦ ὑπὸ τῶν μεταρρυθμιστικῶν γοήτων παραγγελλομένου; Ἡ τρίτη τάξις, ἐφ' ἧς ἐβασίζετο τὸ καθεστὼς τοῦτο, ἀπεστερεῖτο ὁσημέραι τῆς δυνάμεως αὐτῆς καὶ τῆς γοητείας, μόλις δ' ἐνεσκηψεν ὁ τυφὼν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848, καὶ κατεδείχθη ὅτι ἦτο ἀνίκανος νὰ ὑποστηρίξῃ πολιτικὸν σύστημα, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέετο διὰ τοῦ συμφέροντος μᾶλλον, ἢ διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως.

Ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ τοσοῦτων, ποικίλων καὶ ἀνομοίων, κοινωνικῶν στοιχείων, ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ δὲν ἀπελείφθη ἔξω τοῦ σταδίου τῆς δράσεως. Εἶχε συναθλητὰς τὸν παλαιὸν αὐτοῦ φίλον Λαμαρτῖνον, τὸν Βεραγγέρον, τὸν Λαμενναί, τὴν Γεωργίαν Σάνδην, τὸν Εὐγένιον Σὺην, τὴν Ξυωρίδα Κυινέ καὶ Μισελέ, τοσαύτας ἄλλας κορυφὰς ἐν τῇ ποιήσει, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν τῇ πολιτικῇ, ἐν τῇ μυθιστοριογραφίᾳ. Ἡ ἐργασία αὕτη δὲν ἔμεινεν ἐπὶ τέλους ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἐν μέσῳ βαθυτάτου κοινωνικοῦ σεισμοῦ ἐπῆλθεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ Φεβρουαρίου, μεταδοθεῖσα ἐν ἄκαρπεί ἐκ Γαλλίας εἰς ἅπασαν σχεδὸν τὴν Εὐρώπην, ἵνα ἀποδειχθῇ καὶ πάλιν διὰ μυριοστὴν φορὰν, ὅποσον ἄσημα καὶ βραχύβια εἶνε τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, ὅσον καὶ ἂν ἐθεωρήθησαν ταῦτα, καθ' ἣν στιγμὴν ἐδημιουργοῦντο, ἀποκυήματα ἀναμφισβητήτου ἱστορικῆς λογικῆς καὶ ἀληθείας. Ἰδεολόγοι, οὐτοπισταί, φαντασιοκόποι ἀνέλαβον τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν διοργάνωσιν τῆς νέας πολιτείας. Πρώτη ἀπόπειρα τῆς νέας διοργανώσεως ἦτο ἡ διοργάνωσις τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἰδιοκτησίας, κατὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ ὑπουργοῦ Λουδοβίκου Βλάγκ. Ἄλλ' ἀπεδείκνυτο παρχρῆμα, ἐν μέσῳ τῶν ἀπογοητεύσεων τῆς ἀποτυχίας καὶ τῶν ἐκ ταύτης ἐπελθουσῶν καταστροφῶν, ὅτι ἐπιτρέπεται μὲν ἡ ἐπὶ τοῦ χάρτου καὶ διὰ τοῦ ὄργανου μόνον τῆς σκέψεως δημιουργία νέων κόσμων, δύναται ἴσως αὕτη νὰ τέρψῃ πρὸς στιγμὴν καὶ νὰ γοητεύσῃ ἐνθουσιώδεις φύσεις, ἀλλ' ἐν τῇ πραγματικότητι ἡ δημιουργία αὕτη ἀποδείκνυται ὄνειρον σκιᾶς. Ἡ Γαλλία ἔμελλε ν' ἀποτίσῃ ἀδυσωπῆτως τὴν εὐπιστίαν αὐτῆς καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν χιμαιρῶν, ἀντιφασκουσῶν τέλεον πρὸς αὐτὴν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Τί δ' ἐπῆλθεν ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου; Ἀποτυχουσῶν τῶν κοινωνιστικῶν ἀποπειρῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐπελθόντος μετ' ὀλίγον τοῦ χάους ἐν ταῖς κοινωνικαῖς καὶ πολιτικαῖς σχέσεσι τοῦ

τόπου, μυκωμένης τῆς ἀναρχίας, παρέστη αἴφνης ἐνώπιον τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους ὁ παράκλητος τῆς κοινῆς σωτηρίας. Ἐν μέσῳ τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ λαοῦ ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων ἀνηγορεύθη πρόεδρος τῆς δημοκρατίας — σωτὴρ τῆς γαλλικῆς κοινωνίας. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ ἐπίστευσεν ἐπίσης, ὡς τόσοι ἄλλοι, εἰς τὴν εὐλικρίνειαν τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Ὁμιχλώδους. Ἄλλ' ὅταν ἐπῆλθε τὸ πολιτικὸν τόλμημα τοῦ Δεκεμβρίου, κατενόησεν ὅποσον εἶνε ἐπικίνδυνον διὰ τὰ ἔθνη νὰ προβαίνωσιν ἄνευ μέτρου ἐν τῇ ἀναζητήσει πόθων ἀπραγματοποιήτων, ἵν' ἀναγκάζωνται ἀκρολούθως, ἐκόντα ἄκοντα, νὰ παραδίδωσι τὴν διεύθυνσιν τῆς τύχης των εἰς τὸν πρῶτον κωμωδὸν καὶ τυχοδιώκτην. Ἡ Γαλλία, ἣτις ἀπέτισεν ὑπερβαλλόντως τὰς ἀμαρτίας της ἐν ἔτει 1797, εἴμαρτο καὶ πάλιν, μὴ διδαχθεῖσα ἐκ τῶν ἀτυχημάτων τοῦ παρελθόντος, νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν σωτηρίαν της εἰς ἄνθρωπον, βαδίσαντα ἐπὶ τὰ ἴχνη ἐκείνου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἔφερε καὶ ἐξεμεταλλεύθη. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ ἀντέστη εἰς τὸ πολιτικὸν τόλμημα τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος. Ἄλλὰ συλληθρῆεις, ἐξώσθη τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους, καταφυγὼν τὸ πρῶτον μὲν εἰς Βελγικὴν, βραδύτερον δὲ εἰς τὴν μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας κειμένην νορμαννικὴν νῆσον Γκερνεσσέην. ἔνθα καὶ ὀριστικῶς ἀπεκατέστη μέχρι τῆς ἐν ἔτει 1870 πτώσεως τοῦ Ναπολέοντος.

Ἀπὸ τῆς ἐξορίας τοῦ Βίκτωρος Οὐγγὼ ἔρχεται νέα, ἀλλ' ἡ μᾶλλον περιφανῆς περίοδος τοῦ βίου του. Εἴκοσι περίπου ἔτη διήρκεσεν ἡ ἐξορία αὕτη, ἡ ἐπὶ τῶν ἐρήμων ἀκτῶν τῆς Μάγχης διατριβὴ τοῦ προγεγραμμένου ποιητοῦ. Ἡ στέρησις τῆς πατρίδος δὲν κατέβαλε τὴν ἠθικὴν ρώμην, τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ σθένος. Ἐνώπιον τῶν δοκιμασιῶν καὶ τῶν περιπετειῶν τῆς τύχης οἱ δειλοὶ μόνον χαρακτῆρες κάμπονται ἢ υποχωροῦσιν. Ἄλλ' οἱ μεγάλοι, οἱ ἀπεσταλμένοι, λαμβάνουσι νέας δυνάμεις καὶ ἀντλοῦσι νέον θάρρος καὶ πεποίθησιν.

Ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ ἐν Γκερνεσσέῃ κατέστη ἰσχυρότερος ἤδη, ἐν τῇ πλήρει ἐννοίᾳ τῆς ἀποστολῆς ἐκδικητοῦ τῶν ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν δικαίων, τῶν τοσοῦτον ἀσεβῶς παραβιασθέντων ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ τολμήματος τοῦ Δεκεμβρίου. Ὅταν ὁ Δάντης ἐζήτησε νὰ στιγματίσῃ κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος του, τῆς ἰδέας, ὑπὲρ ἧς ἠγωνίζετο καὶ ὑπὲρ ἧς ὑφίστατο τὸ μαρτύριον καὶ τὴν ὀδύνην τῆς ἐξορίας, κατῆλθεν εἰς τὸν Ἄδην καὶ ἐν τοῖς ζοφεροῖς αὐτοῦ κύκλοις, ἀπαισίους ὡς ἡ ἐξόντωσις, ἀπελπιστικοῖς ὡς ἡ

αιωνιότης, ἀπθανάτισε, διὰ πεपुरακτωμένου σιδήρου ἀποτυπώσας ἀνεξίτηλα στίγματα ἀτιμίας, τοὺς ὀλετῆρας τῆς ἱστορίας, τοὺς συγχρόνους ὀλετῆρας, καθ' ὧν ἠγωνίσθη. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ, μεσοῦντος τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, δὲν ἦτο ἠναγκασμένος νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν μυθικὸν Ἄδην τῆς ἀνθρωπίνης φαντασίας, διὰ ν' ἀναζητήσῃ τοὺς ἔχθρους τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πατρίδος του. Ἐτάνυσε τὰ βέλη του εὐθὺ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸς προγεγραμμένος, δὲν ἐδίστασε νὰ προγράψῃ τοὺς διὰ προγραφῶν καὶ βίας καταλαβόντας τὴν ἐξουσίαν. Οὕτω διηγήθη ἐν βιβλίοις, ἀφ' ὧν κατὰ πᾶσαν σελίδα ἐξέρχεται φοβερὰ ἀγανάκτησις, τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐγκλήματος τοῦ Δεκεμβρίου. Κατὰ τοῦ ἐγκλήματος τούτου εἶχεν ἀντιταχθῆ ἐν Παρισίοις, μαχόμενος ἐπὶ τῶν Ὀδοφραγμάτων ἄλλ' ὑπεχώρησε μετὰ τῶν συναγωνιστῶν του ἐνώπιον τῆς βίας. Ἦδη δὲ, ἐν Γκερνεσσέη, ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα, μετ' ἰσχυροτέρας πίστεως, μετὰ μείζονος εὐσταθείας περὶ τοῦ δικαίου του, περὶ τῆς εὐτυχούς αὐτοῦ ἐκβάσεως, περὶ τῆς νίκης, ἣτις θάπτον ἢ βράδιον ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ. Ἄλλεπάλληλα ἐξήρχοντο ἀπὸ τῆς φαρέτρας τῆς τιμωρίας τὰ βέλη κατὰ τοῦ ἐπιόρκου, τοῦ ἐπιβουλεύσαντος τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος. Οὕτως ἐγράφη «Ναπολέων ὁ Μικρὸς», διήγησις καυστικὴ, ἀδυσώπητος, τῆς ἐπιτορκίας, δι' ἧς ἐπετεύχθη τὸ πολιτικὸν τόλμημα τοῦ Δεκεμβρίου. Ὅτε ὁ Ναπολέων ἐκλήθη διὰ τῆς ψήφου τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ ἐπὶ τὴν ἔδραν τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας, ἐν μέσῳ κοινωνικῶν θυελλῶν καὶ κινδύνων, ἐπισήμως, ἐνόρκως, ὑπεσχέθη «νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν κοινωνίαν ἐπὶ τῶν ἀρχικῶν αὐτῆς θεμελιῶν, νὰ στερεώσῃ τοὺς δημοκρατικούς θεσμοὺς, καὶ ν' ἀναζητήσῃ ὅλα τὰ μέσα, τὰ κατάλληλα πρὸς ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, γενναίου καὶ νοήμονος, τοῦ παρασχόντος αὐτῷ τοσοῦτον περιφανὲς γνῶρισμα τῆς ἐμπιστοσύνης του.» Καὶ ἐν τούτοις ἢ μὲν γλῶττ' ὠμόμωκεν, ἀλλ' ἢ φρὴν ἀνώμοτος ἄπασα αὐτοῦ ἢ σκέψις καὶ ἢ ἐργασία ἦτο τινὶ τρόπῳ νὰ παραβιάσῃ τοὺς θεσμοὺς, ὧν τὴν ἀλώδῃτον τήρησιν διεθεβαίωσεν ἐνώπιον τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Τὸ πολιτικὸν τοῦτο τόλμημα ἐστιγματίσεν ἀδυσώπητως ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ, ὅσάκις ἐδόθη αὐτῷ εὐκαιρία, ἀλλ' ἰδίως ἐν ταῖς «Τιμωρίαις», συλλογῇ λυρικῶν ποιήσεων, πικραῖς σατύραις κατὰ τοῦ ἄρπαγος, καὶ βραδύτερον, ἐν ἔτει 1877, διὰ τῆς «Ἱστορίας ἐνὸς ἐγκλήματος». «Καὶ τί ἐπράξαμεν λοιπὸν κατὰ τοῦ κυρίου τούτου Οὐγγῶ», εἶπεν ἡμέραν τινὰ ἢ αὐτοκράτειρα Εὐγενία μετ' ἀνάγνωσιν τῶν «Τιμωριῶν.» Καὶ ὁ Οὐγγῶ, μαθὼν τούτο,

ἀπεκρίθη. «τί κατ' ἐμοῦ ἐπράξαν; . . . Τὴν δευτέραν Δεκεμβρίου.»

Ἡ ἐν Γκερνεσσέη διαμονὴ εἶνε ὑπότινα ἔποψιν ἢ εἰς Μεδινὰν φυγὴ τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ. Ὁ ποιητὴς λαμβάνει ἔκτοτε πλήρη τὸν κυρίαρχον αὐτοῦ λόγον, κατανοεῖ τέλει τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, ἣν μέλλει νὰ καταστήσῃ περιφανῆ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐν ἐκάστη συγγραφῇ, ἣν ἀποστέλλει ἀπὸ τῆς ἐξορίας, ἔχει τὸ ὕφος ὀπτασιαστοῦ, ἀγανακτεῖ μὲν, ἐξοργίζεται, βλασφημεῖ πολλάκις κατὰ τοῦ παρόντος, ἀλλ' ἀνέκφραστος γαλήνη περιβάλλει αὐτὸν παραχρῆμα, εὐθύς ὡς στρέψῃ τὸ βλέμμα του πρὸς τὰς μεμακρυσμένας χώρας τοῦ μέλλοντος, τὰς ἀποκρύφους διὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ δι' αὐτὸν καθαρὰς καὶ φωτοβόλους. Εἶνε ἀφελὴς ὡς παιδίον, ὡς οἱ ἄλιεῖς ἐκείνοι τῆς Γκερνεσσέης, ὡς τὰ τέκνα αὐτῶν, τὰ ὅποια τοσοῦτον ἀγαπᾷ, ἀλλὰ συγχρόνως εἶνε αὐστηρὸς καὶ ἀδυσώπητος, ὅταν ἐκδικεῖ παλαιὸν ἢ νέον τι ἐγκλημα, ὅταν ζητεῖ νὰ ἐπανορθώσῃ μεγάλην τινα ἀδικίαν τῆς ἱστορίας. Δὲν ὀπισθοδρομεῖ δὲν κλίνει· θὰ συντριβῆ μᾶλλον, ἢ θ' ἀνεχθῆ αὐτὸς, ὁ προγεγραμμένος, ν' ἀρνηθῆ τὴν ὑπεράσπισίν του ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀδικουμένου ἔθνους, ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ καταδικωμένου ἀνδρός, ἀδιάφορον ποῖον φέρει ὄνομα, τίτλον, ἐθνικὸν χαρακτηριστῆρα, ἱστορικὰς περγαμηνάς. Οὐκ ἐν δουλος ἢ ἐλεύθερος, ἀλλὰ πάντες ἐσμὲν ἀδελφοί. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ, ὡς ὁ ἐστεμμένος Στωϊκὸς, μίαν εἶχε πατρίδα, τὸν κόσμον. Μεθ' ὅλα τὰ ἐπισυμβάντα αὐτῷ οἰκογενειακὰ δυστυχήματα, μεθ' ὅλας τὰς πολιτικὰς καταδρομὰς καὶ ἀτυχίας, ἐτήρει ἐν ἑαυτῷ ἀμείωτον τὴν πίστιν καὶ τὸ φρόνημα, τὸν ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ αἰσιωτέρου μέλλοντος τῆς ἀνθρωπότητος. Πλέον ἢ ἄπαξ προῆδρευσε διεθνῶν συνεδρίων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐλευθερίας. Τίς ἀρμοδιώτερος αὐτοῦ; Εἶνε ἐξόριστος, ἄρα ἐστερημένος δικαίου, ἄρα ἀσθενής. Ἀλλὰ τίς ἰσχυρότερος τοῦ ἐξορίστου τούτου; τίνος ἢ φωνὴ ἤχει ἐντονώτερον ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων; τίνος ὁ λόγος ἀποτελεῖ νόμον, εἶνε γεγονός; Ἐξεγείρει τὴν εὐγλωττον αὐτοῦ φωνὴν ὑπὲρ τῶν λαῶν· δὲν ἰκετεύει, ἀξιῶ, ἐν ὀνόματι τῶν δικαίων, τῶν μᾶλλον ἀναμφερίστων, ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῶν. Οἱ λαοὶ οὗτοι κηκηνται τοὺς εὐγενεστάτους τῶν ἱστορικῶν τίτλων. Λέγονται Ἑλληνας, Ἴταλοὶ, Πολωνοὶ, Οὐγγροὶ. Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι, μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ γυμνητεῖοντες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεθηθήσονται. Ὁ ποιητὴς ζητεῖ τὴν ἀρωγὴν τῶν ἐλευθέρων λαῶν, τῶν ἐστεμμένων μοναρχῶν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν λαῶν τούτων καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ

εύρισκε ἀπήχησιν παρά τε τοῖς ἄρχουσι καὶ παρά τοῖς ἀρχομένοις. Ἄλλοτε πάλιν τηλεγραφεῖ αὐτός, ὁ ἐστερημένος πολιτικῶν δικαίων ἐν τῇ πατρίδι του, ὁ κατὰδικος, πρὸς βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορας, ἐξαιτούμενος χάριν ὑπὲρ καταδίκου. Οὐδείς ἀρνεῖται εἰς αὐτὸν, διότι ἡ φωνὴ αὐτοῦ δὲν εἶνε φωνὴ ἀτόμου, κόμματος, ἢ φυλῆς· εἶνε φωνὴ ἐξερχομένη ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐγκάτων τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως. Τοιοῦτος εἶνε ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ ἐν Γκερνεσσέη: ἐστερημένος κατὰ τύπους θετικῶν δικαίων, ἀλλὰ πράγματι ἐκπροσωπῶν τὴν συνείδησιν τοῦ αἰωνίου δικαίου.

«Ἡ ἐξορία, λέγει που, εἶνε ἡ ἀπογύμνωσις ἀπὸ τοῦ δικαίου. Οὐδὲν τούτου τρομερώτερον. Ἄλλὰ διὰ τίνα; διὰ τὸν ἐξόριστον; Οὐχί, διὰ ἐξορίζοντα. Ἡ τιμωρία ἐπιστρέφει, δάκνουσα τὸν δῆμιον. Ἡ ἐξορία εἶνε σοβαρὸς τόπος. Ἐνταῦθα τὰ πάντα εἶνε ἀνεστραμμένα· οὐδεμία κατοικία, καταστροφή δὲ μόνον καὶ πτώσις. Μόνον τὸ καθῆκον ἵσταται ἐνταῦθα ὀρθόν, ὡς κωδωνοστάσιον ἐντὸς πόλεως καταστραφείσης, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὑψηλότερον ἐν τῇ περὶ αὐτὸ καθολικῇ ταύτῃ πτώσει.» Ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις ταύτας καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν αἰσθήματα ὁ ποιητὴς ἀνεπτύχθη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τοῦ βίου του. Εἶπον ὅτι πολλάκις ἐκδικῶν κοινωνικόν τι σύγχρονον ἔγκλημα, ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τοῦ δικαίου, καθίσταται τραχὺς, ἀδυσώπητος, οὕτω δὲ δυνατὸν νὰ ἐλαττωθῇ ἢ πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνη τῶν ἀναγνωστῶν, ὅσον οὗτοι καὶ ἂν εἶνε προκατειλημμένοι. Ἄλλὰ τί εἶνε ὁ ποιητὴς πολλάκις; τιμωρὸς, ἀντιπρόσωπος, συνήγορος τῆς αἰωνίας δικαιοσύνης. Ὅσον δὲ καὶ ἂν ἀπαιτῶμεν παρ' αὐτοῦ νὰ διατελῇ ἀμερόληπτος, πρὸς τὸ συμφέρον μόνον τῆς τέχνης ἀποβλέπων, ψυχρὸς καὶ ἀδιάφορος ἐν ταῖς αἰθερίαις χώραις τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν εἰς αὐτὸν τὸ δίκαιον καὶ τὸ καθῆκον τῆς συμμετοχῆς ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ βίου, συμμετοχῆς, τραχείας πολλάκις καὶ ἐπικινδύνου, πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν τῶν ὑπερτάτων ἀγαθῶν τῆς ἀνθρωπότητος, ὑπὲρ ὧν ἐτάχθη ὁ ποιητὴς, ἀδικωρῶν, ἂν θὰ προσκρούσῃ πρὸς τὰς προλήψεις τοῦ παρόντος, ἕνα δὲ μόνον ἔχων σκοπὸν — τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ δικαίου.

«Τί θέλεις πράξει ἡδῆ;» ἠρώτησε, τὴν ἐπαύριον τῆς ἐν Γκερνεσσέη ἀποκαταστάσεώς των ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ τὸν υἱὸν του Φραγκίσκον. «Θέλω μεταφράσει τὸν Σαιξπείρον», ἀπεκρίθη ὁ νεανίας. «Καὶ ἐγὼ θὰ θεωρῶ τὴν θάλασσαν», εἶπεν ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ. Ἡ θάλασσα εἶνε τὸ σύμβολον τοῦ ἀπείρου. τῆς αἰωνιότητος, μεταφορικῇ σύλληψις τῆς ἱστορίας, τῆς

ὁποίας αἱ περιπέτειαι καὶ αἱ μεταμορφώσεις ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ κύματα. Ἄλλ' ἐνῷ ταῦτα παρέρχονται χωρὶς νὰ καταλίπωσιν ἴχνη διαβάσεως, αἱ μεταμορφώσεις τῆς ἱστορίας, αἱ περιπέτειαι τῆς κοινωνίας εἶνε πεπωμένοι νὰ ἀποτυπώσωσι τὴν σφραγιδα τῶν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ποιητοῦ. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ, ἐξόριστος ἐν Γκερνεσσέη, ἀπεφάσισε νὰ θεωρῇ τὴν θάλασσαν. Καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ ἐβύθισε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ μέλλοντος, εἰς τοὺς φωτεινοὺς ἐκείνους τῆς αἰωνίας μακαριότητος κόσμους, ὑπὸ τὴν ἐμπνευσιν τῶν ὁποίων συνέθηκε τὰ ἔργα, δι' ὧν κατέστη, λόγῳ πρωτοτυπίας καὶ δυνάμεως συλλήψεως, ἐν τῶν μοναδικωτάτων πνευμάτων τῆς παγκοσμίου Γραμματολογίας. Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ υἱὸς μετέφραζε τὸν Σαιξπείρον, ὁ πατὴρ ἠρμήνευε τὸν θαυμασίον Βρεττανόν, ἀπεκάλυπτε τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ μεγίστου τῶν νεωτέρων δραματοποιῶν, ἀνέλυε τὰ πάθη, τὰ αἰσθήματα ἅτινα χαρακτηρίζουσι τὰ δραματικὰ προϊόντα τοῦ Σαιξπείρου, οὐχὶ σχολιάζων, οὐχὶ ἐρμηνεύων, ἀλλὰ συμπληρῶν αὐτόν. Ἡ περὶ Σαιξπείρου μελέτη τοῦ Βικτωρος Οὐγγὼ δὲν εἶνε ἀνάλωσις, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἀποθέωσις τοῦ δραματικοῦ πνεύματος τῶν νεωτέρων χρόνων, τὸ ὁποῖον τοσοῦτον περιφανῶς ἐξεπροσωπήθη διὰ τοῦ ποιητοῦ τοῦ Μάκβεθ, τοῦ βασιλέως Ἀθῆν, τοῦ Ἀμλέτου, τοῦ Ὁθέλλου. Οὐδείς ἠδύνατο νὰ εἰσδύσῃ βαθύτερον εἰς τὰ ἐνδότατα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, διότι οὐδείς εἶχεν ἴσιν πρὸς αὐτὸν τὸ ἀνάστημα, τὴν καρδίαν, τὸν νοῦν, ὡς ὁ ποιητὴς τοῦ Κρομβέλλου καὶ τοῦ Ἐρνάνη.

Ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Βικτωρος Οὐγγὼ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὑπῆρξε κολοσσιαία. Εἶνε ὁ ἐπανορθωτὴς τῆς κοινωνίας, ὁ ἐκδικητὴς τοῦ ἀδίκου πνιχταχοῦ ὅπου συναντᾷ αὐτὸ, εἴτε ἐν τῇ φύσει, εἴτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Παρὰ τῷ ποιητῇ εὐρίσκει ὁ ἀδικούμενος τὸν ἀπολογητὴν, τὸν συνήγορον, τὸν συμπαθῆ προστάτην ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων. Αὐτὸς ἀποκατέστησε τὸν γελωτοποιὸν καὶ τὸν μῦμον, ἀπαντᾶς τοὺς καταδικούς τῆς ἀνθρωπότητος, τὸν Τριβουλέτον καὶ τὴν Μαριὸν, τὸν ὑπηρέτην, τὸν δεσμώτην καὶ τὴν ἐταίραν· τρυφερὸς αὐτός, ἐπεκαλέσθη τὴν παγκόσμιον χάριν, πάντοτε ἐπιφωνῶν: «Ἐπιστήμη! γράφη! λόγος! ἐπιθυμῶν νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν εἰρκτὴν διὰ τοῦ σχολείου». Πρὸς τοῦτο ἀφῆρσε τὸν βίον του, τοιοῦτον δὲ εἶνε καὶ τὸ ἀντικείμενον τῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἐξορίας δημοσιευθέντων ἔργων του, καὶ ἰδίως τῶν «Ἀθλίων.»

Τίς ὁ σκοπός, τίς ὁ χαρακτήρ, ποία ἡ ἀφορμὴ τῆς μεγάλης ταύ-

της κοινωνικής έποποιίας, δι' ης επεζήτησε την ιστορικήν ταύτην επανόρθωσιν;

«Ένόσω θά ύπάρχη, συνεπέα τών νόμων και συνεπέα τών ήθών, κοινωνική καταδίκη, έν πλήρει πολιτισμῷ τεχνητῶς δημιουργούσα "Αδην, και περιπλέκουσα δι' ανθρωπίνης μοίρας τό θεϊον πεπρωμένον. ένόσω τὰ τρία μεγάλα του αιώνας προβλήματα, ὁ εξευτελισμός του ανθρώπου διά τῆς πείνας, ἡ έκπτωσης τῆς γυναικός έκ τῆς πείνης, ἡ άτροφία του παιδίου διά του σκότους, δέν θέλουσιν έπιλυθῆ. ένόσω έν τισι κοινωνικαῖς σφαίραις ἡ άσφυξία έσται δυνατή έν άλλοις δέ λόγοις και από ευρύτερας έτι άπόψεως, ένόσω θά ύπάρχη επί τῆς γῆς άμάθεια και άθλιότης, βιβλία παρόμοια προς τουτο δέν θέλουσιν είναι άνωφελῆ.»

Τὸ βιβλίον τουτο είναι οἱ «'Αθλιοι.» Ἡ κριτική δέν δικαιούται νά εισέλθῃ εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς τραγικῆς ταύτης έποποιίας, νά αναλύσῃ αὐτὰς διά τῆς έπιμονῆς εκείνης, μεθ' ἧς ὀφείλει νά πράξῃ τουτο έν άλλοις ποιητικοῖς έργοις. Ἀναμφιβόλως δύναται νά εὕρῃ σφάλματα, νά ψέξῃ, νά έρυνευθῆ, νά καταδικάσῃ τουτον ἢ εκείνον τὸν χαρακτῆρα, ταύτην ἢ εκείνην τὴν ἔλλειψιν και εἰκόνα. Στενοκέφαλος κριτικός δύναται νά θριαμβεύσῃ επί τινα στιγμῆν, νά ἔλκυσῃ ὑπέρ έαυτου, ὑπέρ τῶν τεχνικῶν παρατηρήσεών του, τὰς έπιδοκιμασίας τῶν μικρολόγων. Τὸ τηλεσκόπιον εὕρισκει κηλίδας επί του παμφαυῶς δίσκου του ἡλίου και τὸ τηλεσκόπιον δὲ του κριτικοῦ ἔνευ δυσχερείας δύναται νά καταδείξῃ ἔλλειψεις και πλάνας και επί του μάλλον άσπίλου έργου του πνεύματος και τῆς τέχνης. Ἄλλ' ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ έπεδίωξε πάντοτε διά τῶν έργων αὐτουτῆν παράστασιν του ιδεώδους καθ' ὅλας τὰς σχέσεις και έκδηλώσεις του βίου. Ὑπό τοιοῦτον πνεῦμα συλλυμβάνων και κατανοῶν τὸν κόσμον, έκδιχάζει διά τῆς τέχνης αὐτου πολλάκις τὰ δεδομένα, ὅπως ὑφίστανται έν τῇ κοινωνίᾳ, ὅπως ὑπάρχουσιν έν τῇ ανθρωπίνῃ φύσει. Ὁ ποιητῆς είναι αναντιρρήτως ὁ ιερεὺς του ιδεώδους· ἀλλὰ τὸ ιδεῶδες τουτο δέν δύναται νά ὑπερβῆ ὅριζα τινα του χρόνου και του τόπου, δέν δικαιούται ἕξα και ὁ ποιητῆς νά παραστήσῃ τὸ ιδεῶδες αὐτου, τῆς Μούσης τὸ αἰθέριον τέκνον, ξένον προς τὴν φύσιν, τὰς ανάγκας και τὴν δυνατότητα του κόσμου τουτου. Τοιαύτας παρατηρήσεις ὑφίστανται τὰ προϊόντα του πνεύματος του Βίκτωρος Οὐγγῶ, ἰδίως δὲ τὰ τῆς περιόδου ταύτης. Ἐντός του άσπίλου αἰθέρου ιδεώδους κόσμου ζῶν και διακνούμενος άπεικονίζει

πολλάκις τὰ πράγματα οὐχι ὅποια είναι, ἀλλ' ὅποια αὐτὸς ποθεῖ, ὅποια πρέπει νά ᾔνε, ὅπως ἀντελήφθῃ αὐτὰ έν ταῖς ὀπτασίαις του. Τοιαῦτα μόνον δύναται ὁ κριτικός νά παρατηρήσῃ έν τοῖς «'Αθλίοις,» ὅτι πολλαχού ὁ ποιητῆς, έκ προθέσεως βεβαίως, καταφρονεῖ τοὺς κοινωνικοὺς νόμους, τὰ δικαιώματα τῆς ιστορίας, ένώπιον του άπολύτου ἀληθοῦς, του ὁποίου ζητεῖ τὸν θρίαμβον έν τῷ κόσμῳ, ἔστω και πρό τῆς ὥρας, ἔστω και παρὰ τὰς δυνάμεις τῶν ανθρώπων. Ἄλλ' έν ἡ δημιουργία του ποιητου παρουσιάζει τοιαύτας ἔλλειψεις κατά τὰς λεπτομερείας, αναντήρητον είναι ὅτι *θεική τις*, ἄχραντος πνοή ιδεώδους έμπνεύσεως διήκει διά τῆς μεγαλοπρεπῶς παραστάσεως τῶν «'Αθλιῶν.» Ἐντεῦθεν ἡ μυθιστορία αὐτη ὑπῆρξεν ἀποκάλυψις διά τὴν ἀπόκληρον εκείνην κοινωνικήν τάξιν, ἧς τὴν ιστορικήν ἀποκατάστασιν ἀνέλαβεν ὁ ποιητῆς. Ἡ αὐστηρά, ἡ ἀμίαντος τέχνη δύναται νά συνοφρωθῆ ἴσως πλέον ἢ ἄπαξ επί ταύτη ἢ εκείνη τῇ κοινωνικῇ εἰκόني· δύναται ὁ κριτικός νά μεμφθῆ τοὺς «'Αθλίους,» ὡς ἐπιδιώκοντας τὴν πραγματῶσιν ὠρισμένων τάσεων, ὡς χρησιμεύοντας ὄπλον κατὰ τῶν θεσμῶν του καθεστῶτος. Ἄλλ' ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ δικαιούται ν' ἀπολογηθῆ ὑπέρ έαυτου, ὅτι ἂν ἠμάρτησεν, ἔπραξε τουτο, ὡς ὁ Προμηθεὺς του Αἰσχύλου, *έκουσίως*, ἔχων ὑπ' ὄψει οὐχι τοὺς πεπερασμένους νόμους τῆς τέχνης, ἀλλὰ τοὺς αἰωνίους νόμους τῆς παγκοσμίου δικαιοσύνης, τὴν πραγματῶσιν τῶν ὁποίων έπεδίωξε διά τῶν «'Αθλιῶν.»

Μετὰ τοὺς «'Αθλίους» ἔδημοσίευσεν έκ Γκερνεσέης δύο άλλας μυθιστορίας, τοὺς «Θαλασσοπόρους» και τὸν «Γελῶντα Ἄνθρωπον.» Ἡ πρώτη παρίστησι τὸν φυσικὸν ἄνθρωπον έν ὄλη αὐτου τῇ ρώμῃ και ἐνεργείᾳ, ἀκμαῖον, ἀκατάβλητον πρό τῶν παρεντιθεμένων προσκομμάτων, θριαμβεύοντα επί τέλους. Ἰδίως αἱ έν αὐτῇ θαλάσσιαι περιγραφαὶ και εἰκόνας είναι ἀπαράμιλλοι, μῶλον ὅτι ἐψέχθη ὁ ποιητῆς, ὡς μὴ γινώσκων ἀκριβῶς τὰ τῆς Γεωγραφίας και τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας. Ἄλλ' ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ δέν έπεδίωξε δόξαν φυσιοδίφου. Ἐγραψεν ἔργον τέχνης τουτο δ' είναι ἔξοχον, ὅπως είναι επίσης ἔξοχον και τὸ ἕτερον αὐτου, σύγχρονον σχεδόν, μυθιστόρημα, ὁ «Γελῶν Ἄνθρωπος,» πολυμῆρὰ σύλληψις ἀκαθέκτου πνεύματος, γινώσκοντος νά έκμεταλλεῖται ὑπέρ του σκοπου του τὰ μάλλον ἀδιεξίτητα μυστήρια τῆς φύσεως και τῆς ιστορίας.

Δέν είναι δυνατόν νά ἐπιμείνη τις, αναλύων τὰ ἔργα του ποιητου έν τῇ ποικίλῃ αὐτῶν παραστάσει και δημιουργίᾳ. Τὰ θέματα, ἄτινα ζη-

τεῖ νὰ πραγματευθῆ, εἶνε ὠρισμένα, μεμετρημένα· ἀλλ' ὅπόσον ποικίλλει ἡ διατύπωσις αὐτῶν! Ζητεῖ τὴν κοινωνικὴν ἐπανόρθωσιν καὶ ἀποκατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν θρίαμβον τῆς δικαιοσύνης, τὴν νίκην τῆς ἀληθείας· τοῦτο δ' ἐπιτυγχάνει διὰ μυρίων χορδῶν καὶ τρόπων, εἰ καὶ μια καὶ ἡ αὐτὴ εἶνε ἡ ἄρχουσα ἰδέα, εἰς καὶ ὁ αὐτὸς τελικὸς σκοπός. Γόης τῆς τέχνης, παρέχει εἰς αὐτὴν ποικίλας μορφὰς καὶ ἀπόψεις, εἰ καὶ ἐν τῇ ἀρχικῇ ἀναζητήσει τῶν παραστάσεων ἐν μόνον θέλει εὐρεθῆ τὸ παριστάμενον θέμα.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἐξορίας ἐδημοσίευσεν ἐκτὸς τῶν «Μελετῶν,» περὶ ὧν προηγουμένως ὁ λόγος, τὰ «Ἄσματα τῶν Ὀδῶν καὶ τῶν Δασῶν,» ποιήματα, πλήρη χάριτος, φυσικῆς ζωηρότητος καὶ ἀφελείας, ἅτινα ἀρκοῦσι βεβαίως νὰ θεμελιώσωσι τὴν φήμην ποιητοῦ, ἀλλὰ τὰ ὅποια δὲν δύνανται νὰ διαγωνισθῶσι πρὸς τὸ ὑπέρτακτον ποιητικὸν ἔργον τῆς περιόδου ταύτης, καὶ ἐν τῶν ἀρίστων τῆς παγκοσμίου γραμματολογίας: τοὺς «Θρύλους τῶν Αἰώνων.» Ὁ φιλόσοφος τοῦ «Ἄσυνειδήτου,» ἂν δὲν ἀπατώμαι, εἶπεν ὅτι ὁ μυστικισμὸς, οὐχὶ βεβαίως ὁ ἀπολυτός, ὁποῖον ὑφίστανται οἱ ὀπιόφαγοι τοῦ πνεύματος, ἢ οἱ παραπαίοντες ἐκστατικοὶ τῆς Ἰνδικῆς καὶ τοῦ καθολικοῦ Μέσου αἰῶνος κατ' ἐξοχὴν, ἀλλ' ὁ ἐντὸς τῶν ὄρων τοῦ δυνατοῦ, εἶνε θεῖόν τι δῶρον, χαρακτηρίζει τὰ πρωτότυπα καὶ δημιουργικὰ πνεύματα, τὰ γινώσκοντα νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ κόσμων ἀοράτων ἢ ἐκλειπόμενων, μεγαλας δὲ προσήνεγκεν ὑπηρεσίας ἐν τῇ διανοητικῇ ἀναπτύξει τῆς ἀνθρωπότητος. Βλέπουσιν οἱ ὑπ' αὐτοῦ κατειλημμένοι ὀπτασίας, ἀπροσπελάστους τοῖς κοινῶν ἀνθρώπων· ἔχουσι τὸ δῶρον τῆς διπλῆς ὁράσεως, τὴν ἀντίληψιν τῶν δεδομένων καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ μὴ προσιτοῦ εἰς τὰς αἰσθήσεις, τοῦ ἀπολύτου ὄντος, τοῦ γενομένου, τοῦ γενησομένου. Οἱ «Θρύλοι τῶν Αἰώνων» διαπνέονται ὑπὸ τῆς πνοῆς ταύτης. Διὰ τῶν ζοφερῶν ἀτραπῶν τῆς ἱστορίας, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, πρωταγωνιστεῖ τὸ ἀνθρώπινον γένος, μοχθοῦν, ἀγωνιζόμενον, πίπτει ἢ ἀναθαῖνον, εὐτυχοῦν ἢ δυσπραγοῦν· τὸ ἀνθρώπινον γένος «ὡς μέγα ἀθροιστικὸν ἄτομον, πληροῦν ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχὴν σειρὰν πράξεων ἐπὶ τῆς γῆς· διμορφον ἄτομον: ἱστορικὸν καὶ μυθικόν. Εἶνε οὐχ ἤττον ἀληθές τὸ δεύτερον, ὅσον καὶ τὸ πρῶτον, εἶνε οὐχ ἤττον ὑποθετικὸν τὸ πρῶτον, ὅσον καὶ τὸ δεύτερον.» Εἶνε σοβαρὰ ἡ παράδοξος αὕτη ἐποποιία, ὡς εἶνε σοβαραὶ καὶ ἀγέλαστοι συνήθως αἱ σελίδες τῆς ἱστορίας, τοῦτου δ' ἕνεκα

αἱ χάρεισαι εἰκόνες ἐλάχισται εἶνε καὶ ἐν μειονότητι ἐγκατεσπαρμέναι. Ἄλλ' ὅταν ὁ ποιητὴς εὕρισκει ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κευθμῶνος τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν μεμονωμένον ἀναθάλλον χάριέν τι ἄνθος, εἶνε ἀμίμητος, τρυφερώτατος, ἀληθῶς εἰδυλλιακός, ὁ τέως ἀποτυπῶν ἐπὶ τοῦ πίνακος τῆς ἱστορίας ζοφερὰ καὶ μελαγχολικὰ χρώματα. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐξορίας ἐδημοσιεύθησαν τὰ δύο πρῶτα βιβλία τῶν «Θρύλων,» βραδύτερον δὲ, μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ποιητοῦ ἀπὸ τῆς ἐξορίας, ἐδημοσιεύθησαν τέσσαρα ἄλλα βιβλία· ἐμελλον δὲνὰ ἦνε ταῦτα τὸ πρῶτον μέρος πλήρους ποιήματος, ὧν τὰ μετὰ ταῦτα θὰ ἦσαν, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ποιητοῦ, τὸ «Τέλος τοῦ Σατανᾶ» καὶ ὁ «Θεός,» τουτέστιν ἡ παράστασις τοῦ μοναδικοῦ προβλήματος τοῦ βίου, τοῦ ὄντος, ὑπὸ τὴν τριπλῆν αὐτοῦ μορφήν, τῆς Ἀνθρωπότητος, τοῦ Κακοῦ, τοῦ Ἀπειροῦ.

Τοιοῦτον εἶνε τὸ ἀντικείμενον τοῦ ποιήματος τῶν «Θρύλων τῶν Αἰώνων» καὶ τῶν παρακολουθημάτων αὐτοῦ, ἅτινα δυστυχῶς δὲν ἐμελλον νὰ δημοσιευθῶσιν: ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπινου γένους διὰ τῶν αἰώνων, ὁ ἄνθρωπος ἀνερχόμενος ἀπὸ τῆς σκοτίας εἰς τὰ ἰδεώδη, ἡ παραδεισιακὴ μεταμόρφωσις τοῦ ἐπιγείου Ἄδου, ἡ βραδεῖα καὶ ὑψίστη τῆς ἐλευθερίας ἀκμὴ, δίκαιον διὰ τὸν βίον τοῦτον, εὐθύνη διὰ τὸν ἄλλον· εἶδος τι θρησκευτικοῦ ὕμνου μυριστρόφου, ἔχοντος ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτοῦ βαθεῖαν πίστιν, ἐν δὲ τῇ κορυφῇ ὑψηλὴν δέησιν· τὸ δρᾶμα τῆς δημιουργίας φωτιζόμενον ὑπὸ τοῦ προσώπου τοῦ δημιουργοῦ.

Οἱ «Θρύλοι τῶν Αἰώνων» εἶνε ἐποποιία ἅμα καὶ ὕμνος. Ἄπειρος ποικιλία ἀντικειμένων, σκοπῶν, ρυθμοῦ, χάριτος, ἀρμονίας. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ὁ Παράδεισος καὶ ὁ Ἄδης, οἱ Ἄγγελοι καὶ οἱ Δαίμονες, ἅπαντα ἡ φύσις ἐν γένει, μυθικὴ καὶ πραγματικὴ, ὑπὸ τὰς δύο αὐτῆς ὄψεις ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀποκαλυπτομένη καὶ τελειομένη, τοιοῦτον τὸ θέμα τῶν «Θρύλων τῶν Αἰώνων.» Ἀρχεται ὁ ποιητὴς διηγούμενος ἀπὸ τῆς πρώτης αὐγῆς τῆς κοσμογονίας, ἀπὸ τῶν πρώτων στιγμῶν τῆς γῆϊνης σφαίρας. Ἄσπιλος εἶνε εἰσέτι ἡ φύσις, τηρούσα τοὺς τόνους τοῦ αἰωνίου λόγου· τὰ πάντα ἐκπέμπουσιν ἄρρητον πρὸς τὸν δημιουργὸν ὕμνον· θεῖα ἐκστασις ἐμπνέει τὸν νεανικὸν ἔτι κόσμον· συγινεῖται τὸ χόρτον, καὶ τὸ νέφος, καὶ τὸ κύμα· καὶ αὐτὸς ὁ βράχος, ὄνειροπολῶν καὶ σιγῶν· κατὰ φῶτον ψάλλει τὸ δένδρον· ἕκαστον ἄνθος, ἀνταλλάσσει τὴν πνοὴν αὐτοῦ καὶ τὴν σκέψιν μετὰ τοῦ γαλή-

νίου ούρανοῦ, ἀφ' οὗ πίπτει ἡ δρόσος, λαμβάνει ἓνα μαργαρίτην καὶ ἀνταποδίδει ἐν ἄρωμα. Διαλάμπει τὸ ὄν, Ἐν ἐν τῷ Παντί, Πᾶν ἐν τῷ Ἐνί· τὰ πάντα εἶνε φλόξ, ὑμέναιος, εὐδαιμονία, γλυκύτης, ἐπιείκεια. Ἐν τοιαύτῃ στιγμῇ τελεῖται ἡ ἱερὰ στέφισ τῆς πρώτης γυναικός, τῆς Εὐας, περιβαλλομένης ὑπὸ ἀκτῖνος ἔρωτος, ἐρχομένης ἀπὸ των ἀθύσσω, τῆς σκιᾶς, τοῦ κυανοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἄνθους, τοῦ ψάλλοντος πτηνοῦ, τοῦ σιγῶντος βράχου. Καὶ ὡχρὰ ἡ Εὐα, αἰσθάνεται ἤδη τοὺς κόλπους αὐτῆς κλονουμένους. Τί θέλει προέλθει ἐκ τῆς στιγμῆς ταύτης; Φεῦ! ἡ μέλλουσα ἀνθρωπότης: ὁ Κἀίν, διαπράττων μετ' ὀλίγων τὸ πρῶτον ἐγκλημα, φεύγων τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πανταχοῦ τιμωρούμενος ὑπὸ τῶν ἐλέγχων τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς αἰωνίας δικαιοσύνης.

Τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, συγκρουόμενα, μαχόμενα, ἐξ ὑπαμοιβῆς νικῶντα ἢ νικώμενα, τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος, ὁ ἀνέσπερος οὐρανὸς καὶ τὸ χάος, προσωποποιούμενα διὰ τῶν μεγάλων σκηνῶν καὶ παραστάσεων τῆς ἱστορίας, τοιοῦτον τὸ θέμα τῶν κολοσσιαίων εἰκόνων, ἃς ὁ ποιητῆς ἀπεκάλεσε «Θρύλους τῶν Αἰώνων.» Ἡ γλῶσσα εἶνε ἰσχυρὰ, μεγαλοπρεπής, ὡς αἱ εἰκόνες. Ὅπτασιαι καὶ ὄνειροι, ἀποκαλύψεις καὶ πόθοι· τὸ ἄσμα τῆς πρωΐας καὶ ὁ στεναγμὸς τῆς νυκτός· τὸ ἐρωτικὸν φῶς τοῦ διαυγάζοντος ἐπὶ τοῦ ἀπείρου πίνακος τοῦ οὐρανοῦ ἄστρου, καὶ ἡ ὀδύνη τοῦ προγεγραμμένου τὸ ἄσμα τοῦ ἐξορίστου ἐν καιρῷ τῆς ἀνοιξέως, γλυκὺ ὡς τὸ ἄνθος καὶ πικρὸν ὡς τὸ δάκρυ· τὰ ἀπόκρυφα τοῦ παρελθόντος, τὰ προβλήματα τοῦ παρόντος, αἱ ἀποκαλύψεις τοῦ μέλλοντος. Αἱ σκέψεις καὶ οἱ πόθοι περὶ τοῦ θριαμβοῦ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τῶν λαῶν ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ· ὁ ὕμνος, ὃν ὁ ἐξόριστος ψάλλει, φυτεύων ἐν τῷ κήπῳ του τὸ δένδρον τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης· ἐν συνόψει τοιοῦτο τὸ θέμα τῶν «Θρύλων τῶν Αἰώνων.»

Διηγεῖται ὁ ποιητῆς τὴν συνάντησιν τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τοῦ τάφου κραυγάζει οὗτος: Λάζαρε, δεῦρο ἔξω· καὶ ἐξεγείρεται ὁ νεκρὸς· ἀλλ' οἱ θεώμενοι, ἐπιφωνοῦσιν: εἶνε καιρὸς νὰ ἀποκτείνωμεν τὸν ἄνθρωπον τοῦτον. Ἐν τῷ πανοράματι τῶν αἰώνων παρέρχεται μετ' ὀλίγον πρὸ τοῦ ποιητοῦ ἡ Ρώμη. Ὅποια πτώσις τῆς αἰωνίας πόλεως! Πίνει ἡ Ρώμη εὐθυμος, μεθυσμένη, ἐρυθρὰν ἔχουσα τὴν ὄψιν· ὁσμή τάφου ἐξέρχεται ἀπὸ τῶν ὀργίων τούτων· τὰ πάντα προκαλοῦσι τὴν φοίικην, καὶ αὐτὸς ὁ ἔρωσ, καὶ αὐτὴ ἡ εὐτυχία. Τὸ ἕνατον ἔτος τῆς Ἐγείρας θνήσκει ὁ προφήτης τῆς Ἀραβίας·

Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΒΟΣΣΙΕΡ

Ἀρχηγὸς τῆς πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ Γαλλικῆς Ἀποστολῆς.

ὁ ποιητὴς προσέρχεται ἐγγύς αὐτοῦ κατὰ τὰς στιγμὰς τοῦ θανάτου, μεταδίδων τὰ τελευταῖα ῥήματα τοῦ ἀπεσταλμένου: «Λαέ, τὸ φῶς σβέννυται, ὁ ἄνθρωπος παύρεται καὶ ῥέει· ἡμεῖς εἴμεθα κόνις καὶ σκοτία. Μόνος ὁ Θεὸς εἶνε μέγας.» Ὁ πατροκτόνος βασιλεὺς τῆς Δανίας Κανούτος ἐμπνέει τραγικὴν εἰκόνα τῶν ἐλέγχων τῆς συνειδήσεως. Ἡ μονομαχία τῶν δύο μυθικῶν ἡρώων τοῦ μέσου αἰῶνος, τοῦ Ὀλλιβιέρου καὶ τοῦ Ρολάνδου, περιγράφεται μετ' ἀμιμῆτου ζωῆς· ὡσαύτως αἰ περιπέτεια τοῦ Εὐιράδνου, ὅλα τὰ μεγάλα πάθη καὶ αἰσθήματα τῆς ἱστορίας, ἀποσπῶσιν ἀπὸ τῆς λύρας τοῦ ποιητοῦ περιπαθεῖς καὶ θαυμασίους τόνους. Ἡ τραγωδία καὶ ἡ κωμῶδις, τὸ ἔπος καὶ τὸ ἔπος, τὰ πάντα συμφύρονται ἐναλλάξ ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ εἰκόνι τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ ποιητὴς θέλει ἐξέλθῃ καὶ ἐκτὸς τοῦ χρόνου, τοῦ μηδέποτε θνήσκοντος, τοῦ μηδέποτε μεταβαλλομένου, ἵνα ψάλλῃ τὴν σάλπιγγα τῆς τελευταίας κρίσεως. Ὅποια φοβερὰ στιγμή, καθ' ἣν θέλει ἠγήσῃ αὕτη! «Ὅταν ὁ κόσμος φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν του, ὅταν αἱ στιγμαὶ, αἱ ἡμέραι, οἱ μῆνες, τὰ ἔτη, θέλουσι πληρῶσαι τὸν χρόνον, τότε, ἐν τῇ φρικῶδει σιγῇ, λευκὴ ἄκτις, μακρὰ, ὠχρὰ, θέλει εἰσδύσει, φοβερὰ καὶ τρέμουσα, ἐπὶ τῶν σκοτίων ἐκείνων σταθμῶν, τῶν κλυομένων κοιμητηρίων, αἱ δὲ σκιναὶ θέλουσι ταραχθῆ, εἰ καὶ εἶνε λίθιναι, ἐπὶ πάντων ἐκείνων τῶν ὑπνωτότων πεδίων· ἀλλ' ἀΐνης, ἡ τελευταία σάλπιγξ, ἐξερχομένη ἀπὸ τῆς ὀμίχλης, ἔνθα τὸ σύμπαν τὴν ἀναμῆνει, ὑπεράνω τῶν ὄντων καὶ τῶν πραγμάτων, ὑπεράνω τῶν ἐγκλημάτων καὶ τῶν ἀποθεώσεων, τῶν σκιῶν καὶ τῶν ὄστων, τῶν πνευμάτων καὶ τῶν σωμάτων, θά τονίσῃ τὸ φρικῶδες ἐξεγερτήριο τοῦ θανάτου.»

Διὰ τοιούτων εἰκόνων, διὰ τοιούτων ἀποκαλύψεων, διηγεῖται ὁ ποιητὴς τὰ σκοτεινὰ μυστήρια τῆς δημιουργίας, τὰς περιπετείας τῆς ἱστορίας. Εἶνε ὁ Δάντης τοῦ δεκάτου ἑνάτου αἰῶνος, ἀλλ' εὐρυτέραν ἔχων καὶ ὑψηλοτέραν τὴν πτῆσιν. Ἡ τέχνη δύναται καὶ πάλιν ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ νὰ σχολιάσῃ, νὰ παρατηρήσῃ, νὰ ψεῖξῃ. Ἄλλ' ὁ ποιητὴς, ὁ ἀποτολήμας νὰ ἐξέλθῃ τῶν πεπερασμένων ὅρων τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ἔχει δικαιοῦματά τινα, ἅτινα δὲν δικαιῶνται νὰ ἐπικαλεσθῶσιν οἱ πολλοὶ τῶν συναδέλφων του. Οὕτως αἱ «Θυροὶ τῶν Αἰῶνων» πρέπει νὰ κριθῶσιν οὐχὶ μὲ τὸ κριτήριον τῶν ἀποδεδεγμένων κανόνων τῆς τέχνης, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐλευθερίαν, ἣν διεκδικοῦσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὰ μεγάλα πνεύματα, τὰ μὴ ἔχοντα ἀνάγκην θεσμῶν καὶ κανόνων

νων, και ὧν αὐτὸ τὸ ἔργον ἀποτελεῖ ἰδίους κανόνας, ἐνώπιον τῶν ὁμοίων ἐπιβάλλεται ἡ ἀποδοχή, ἡ σιγή, ἡ ἀναγνώρισις.

Ἡ ποιητικὴ σύλληψις τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ ἀνῆλθεν εἰς τὸ κατακρύφον αὐτῆς σημεῖον διὰ τῆς συνθέσεως τῶν «Θρύλων τῶν Αἰώνων.» Ἴσως ἤθελε σταματήσει ἐν τῇ μυστικῇ ταύτῃ, τῇ μὴ περαιτέρω πτήσει διὰ τῶν αἰώνων καὶ τῆς ἱστορίας, ἀν δὲν ἐξήγειρον αὐτὸν πρὸς ἐνεργότερον βίον αἱ περιπέτειαι τοῦ παρόντος, αἱ τύχαι τῆς πατρίδος του. Ἐν ἔτει 1870 ἐπῆλθεν ὁ πόλεμος μεταξύ Γαλλίας καὶ Γερμανίας, ἀδελφοκτόνος ἀγὼν μεταξύ τῶν δύο μᾶλλον πεπολιτισμένων λαῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου. Εἶνε γνωστὴ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ καὶ ἡ ἔκβασις. Δὲν ἐξετάζω τίς τῶν δύο λαῶν ὑπέχει ἐπὶ τῷ τραγικῷ τούτῳ γεγονότι μείζονα εὐθύνην πρὸ τοῦ δικαστηρίου τῆς ἱστορίας· ἀλλ' ὅτι εἶνε βέβαιον, ἐξήγειρεν ἄσπονδα μίση μεταξύ ἀμφοτέρων· ταῦτα δ' οὐκ ὀλίγον ἐμελλον νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῆς Μούσης τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ. Τὴν τετάρτην Σεπτεμβρίου 1870 ὁ ἐπίορκος αἴτιος τοῦ πολιτικοῦ τολμήματος τοῦ Δεκεμβρίου 1851, αἰχμάλωτος ἤδη τῶν Γερμανῶν μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ Σεδάν, καθήρειτο ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων, ἡ δὲ καθαιρέσις αὕτη ἐγένετο ἀσπαστὴ ὑπὸ σύμπαντος τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους διὰ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Ἄλλ' οἱ αἰωνοὶ, ὅφ' οὓς τὸ γεγονός τοῦτο ἐτελεῖτο, ἦσαν ἀπαίσιαι διὰ τὴν Γαλλίαν. Ὁ ἐχθρὸς κατεῖχεν ἤδη τὰ κυριώτατα μέρη τοῦ τόπου, κατόπιν τῆς πανωλεθρίας, ἣν εἶχεν ὑποστῆ ὁ κάκιστα συντεταγμένος στρατὸς ἐνώπιον τοῦ ὑπερόχως τελειότερου γερμανικοῦ. Ἡ δὲ Γαλλία ἠγωνίζετο ἀπηλπισμένον περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα, ὅστις ἐξήγειρεν ἅπασαν τὴν φιλοπατρίαν τοῦ ἔθνους, τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς αὐτοῦ, τῆς συντηρήσεως.

Μετὰ τὸ γεγονός τῆς τετάρτης Σεπτεμβρίου, ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ μετὰ τῶν λοιπῶν προγεγραμμένων τοῦ Δεκεμβρίου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Εἶχεν ἄλλοτε ἐν ταῖς «Τιμωρίαις» καὶ «Ναπολέοντι τῷ Μικρῷ», ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν βιαίας νευροπαθείας, προεῖπει καταστροφὴν διὰ τὴν πατρίδα του, ἀλλ' οὐδέποτε ἐπίστευσεν ὅτι ἡ καταστροφὴ αὕτη μελλε νὰ ὑπάρξῃ τοσοῦτον φοβερά, τοσοῦτον τραγικὴ. Οἱ κυριώτατοι τῶν προμαχόνων τῆς Γαλλίας ἦσαν ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐχθροῦ, αὐτοὶ δὲ οἱ Παριῖσιοι, ἡ «πρωτεύουσα τοῦ πολιτισμοῦ,» ἡ «κεφαλὴ, ἡ καρδία τῆς ἀνθρωπότητος,» ἠσφύκτον ὑπὸ σιδηρᾶν πολιορκίαν. Τσιαυτὴ ἦτο ἡ εἰκὼν τῆς Γαλλίας, ὅταν ὁ

ποιητῆς εἰσῆλθεν εἰς αὐτήν· εἶχεν ὀρκισθῆ ἄλλοτε νὰ μὴ ἐπανέλθῃ, ἀν δὲν ἠλευθεροῦτο ἀπὸ τοῦ ἐπίορκου τῆς πρώτης Δεκεμβρίου, καὶ σήμερον ἔβλεπεν αὐτὴν σφαδάζουσαν καὶ ἀγωνιώσαν ὑπὸ τὸν σπιθαρόν πόδα τοῦ ἐχθροῦ. Ὑπὸ τριαύτας ἐντυπώσεις καὶ συγκινήσεις ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐξηγέρθη, πνέουσα ἅπασαν τὴν ὀδύνην τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ἃς ἀπέστειλεν εἰς τὴν Γαλλίαν τῆς ἱστορίας ἡ Νέμεσις. Ἐν τοῖς παλαιοῖς βασιλείαις τῆς Βερσαλλίας, ἐνθα ἀκόμη ἐπλανᾶτο ἡ σκιὰ Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου τετάρτου, ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τῆς ἀκεραιότητος τῆς Γαλλίας, ἰδρῦετο ἡ νέα γερμανικὴ αὐτοκρατορία, σκληραὶ δ' ἐπεβάλλοντο ὑποχρεώσεις εἰς τὸν ἠττηθέντα. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ ἔλαβεν ἐπίσης μετὰ τῶν ἄλλων τὸ ὄπλον τοῦ ἐθνοφύλακος ἐπὶ τῇ ματαίᾳ ἐλπίδι τῆς ὑπερασπίσεως βωμῶν καὶ ἐστιῶν. Ἀλλὰ τὸ γεγονός ἦτο ἤδη τετελεσμένον. Ἡ δὲ Γερμανία ἐπέβαλε τὸν νόμον τῆς νίκης εἰς τὸν ἀτυχήσαντα ἐχθρὸν. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ ἔσπευσε τότε νὰ ἐκδικήσῃ τὴν πατρίδα διὰ τῆς ἱερᾶς κραυγῆς τῆς Μούσης, ἥτις εἶνε αἰείποτε ἀνωτέρα τῶν παθῶν τῆς ἡμέρας, τῶν προσκαιρῶν συμφερόντων. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ὑπ' ἐθνικῆς καταληθθεῖσα ἀγανακτήσεως καὶ ὀργῆς, ἐξέχυσε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὰς φοβεράς ἐκείνας στροφάς, αἵτινες ἀπεκλήθησαν τὸ «Τρομερὸν Ἔτος.» Οὐδέποτε ἐχθρική ἐπιδρομὴ ἐστιγματίσθη μετὰ τοσαύτης δυνάμεως, ὅσον ἡ ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους ἐπιδρομὴ αὕτη τῶν Γερμανῶν, τῶν ὑποίων αἱ σφαῖραι κατέστρεφον τὴν ἱστορικὴν Μητρόπολιν τοῦ Στρασβούργου, ἐπυρπόλουν τὰς βιβλιοθήκας τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἠπέλουν δὲ καὶ αὐτὰ τὰ περιφανῆ μουσεῖα τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐν Παρισίοις. Ὑψηλὴ φιλοπατρίαις ἐμπνευσις, ὀργή, ἀξία Ἰσάκου καταρωμένου, ἐπιπνέουσιν ἐπὶ τῶν σελίδων τοῦ «Τρομεροῦ Ἔτους,» ἀληθῶς φοβερῶν, ἀληθῶς σπαραξικαρδίων. Ἀδικεῖ βεβαίως ἐνιαχοῦ ὁ ποιητῆς, ἡ χολὴ αὐτοῦ ὑπερβαίνει πολλάκις τὸ μέτρον τῆς δικαιοσύνης, τὸ καὶ πρὸς τὸν ἐχθρὸν ἐπιβαλλόμενον, ἀλλ' εἶνε συγγνωστὴ ἡ ἀδικία ὑπὸ τριαύτας περιστάσεις. Δι' αὐτοῦ ἐλάλει ἡ Γαλλία, ἀκρωτηριασθεῖσα καὶ προπηλακισθεῖσα, ὀδύνη αὐτῆς ἦτο ἡ ὀδύνη τῆς Μούσης του. καταγγελλούσης διὰ τοσοῦτου ὕψους καὶ τοσαύτης δυνάμεως λόγου ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῆς ἱστορίας τὰς ἱεροσύλους πράξεις τοῦ νικητοῦ, πράξεις παρακολουθούσας ὡς μὴ ὄφελεν ἐκάστοτε τὸν πόλεμον, ὅσον οὗτος καὶ ἂν διεξάγῃται ὑπὸ τὸ πνεῦμα ἐπεικειᾶς καὶ φιλανθρωπίαις.

Τὸ «Τρομερὸν ἔτος» ἔσται διαρκὲς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων

υπόδειγμα ὕψους λόγου καὶ δυνάμεως ἐμπνεύσεως, εἰς ἣν δύναται νὰ προβῆ ἡ ἀγανάκτησις, διὰ νὰ υπαγορεύσῃ ἔπη τοσοῦτον φοβερά, τοσοῦτον ἐπώδυνα, ὅσον αἱ στροφαὶ, αἵτινες ἐξῆλθον ἀπὸ τῆς ἀδυσωπήτου Μούσης τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ. Δὲν ὑπάρχει ἐπεισόδιον τοῦ ἀπαισίου ἐκείνου ἔτους, τοῦ κατασπαράξαντος τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, τοῦ ἀτιμάσαντος δύο τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων λαῶν τῆς ἱστορίας, καὶ τὸν νικητὴν καὶ τὸν νικηθέντα, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ συνεκίνησε τὸν ποιητὴν. Ἄλλ' ὁ τέως ὀπτασιαστὴς νέας τάξεως πραγμάτων ἐν τῷ μέλλοντι βίω τῆς ἀνθρωπότητος, βασιζομένης ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ὁποίου τὸ παγκόσμιον πνεῦμα κατώρθωσε νὰ ὑπερβῆ τὰ ὅρια τοῦ ἔθνους καὶ τῆς πατρίδος, ἐν ταῖς τραγικαῖς καὶ κρισίμοις ἐκείναις ἡμέραις τῆς Γαλλίας, δὲν λησμονεῖ ὅτι ἔχει ἰδιαίτερα πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντα. Ἄλλοτε, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰς τὴν γερμανικὴν πατρίδα ἐπιδρομῆς τοῦ πρώτου Ναπολέοντος, κορυφαῖα πνεύματα, εἰς Γκαίτης, εἰς Ἐγγελο, δὲν ἐδίστασαν νὰ προσκυνήσωσι τὴν ἐμφάνειαν τοῦ ἱστορικῷ ἐκείνου εἰδώλου, ὡς φυσικὸν γεγονός ἐν ταῖς ἀδιεξίτητοις βουλαῖς τῆς παγκοσμίου προνοίας, ὡς τὴν ὑπερτάτην ἐκπροσώπησιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ τὸν κεντρικόν, ὁ τέως ἀρωγὸς καὶ πρόεδρος τῶν *Συνεδρίων τῆς Εἰρήνης καὶ τῆς Ἐλευθερίας*, ἐν τῇ κρισίμῳ ἐκείνῃ στιγμῇ τῆς κινδυνεύουσας Γαλλίας, ἔλαβε τὸ τόξον τῆς σατύρας, ἵνα τανύσῃ αὐτὸ κατὰ τοῦ ἐπιδρομέως. Δὲν ἐξετάζω ὁπίστερος τῶν δύο λαῶν, τῶν ἀλληλοσφαγέντων κατὰ τὸ τρομερὸν ἔτος, ὑπέχει μείζονας εὐθύνας ἐπὶ τῷ πολέμῳ ἐκείνῳ, τῷ κηλιδοῦντι τὰ χρονικὰ τῆς νεωτέρας Εὐρώπης. Ἄλλ' ὅτι εἶνε βέβαιον, ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ δὲν ὄφελε νὰ λάβῃ ἄλλο σημεῖον ἐν τῷ ἐμφυλίῳ ἐκείνῳ μεταξὺ Γάλλων καὶ Γερμανῶν ἀγωνί, ἢ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔλαβε. Δὲν ἦτο καιρὸς νὰ ὑψώσῃ τὴν ἰσχυρὰν αὐτοῦ φωνὴν ὑπὲρ ἀφρημένων θεωριῶν παγκοσμίου εἰρήνης καὶ ἀδελφότητος. Ἐπρεπε νὰ ἐργασθῇ, νὰ ἀγωνισθῇ, καὶ ἔπραξε τοῦτο μετ' ὄλης τῆς δυνάμεως, ἣν ἐπιβάλλει ἡ συνείδησις τοῦ καθήκοντος. Οὕτως ἀνέλαβε νὰ διηγηθῇ, ὡς αὐτὸς λέγει, τὸ *Τρομερὸν ἔτος*, ἀλλὰ πράγματι νὰ ἐκδικήσῃ τὴν ὀδύνην τῆς πατρίδος του, σφραγισσομένης ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, ἐνῶ ἀδικορεῖ ἡ δικαιολογεῖ τὰ συμβαίνοντα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἡ δημοσίᾳ γνώμη τῆς Εὐρώπης.

Ἁ τραπεζικὸς ἄνθρωπος τοῦ Δεκεμβρίου παρέδωκε τὸ ξίφος του, τὸ

ξίφος τῆς Γαλλίας, ἐν Σεδάν, ἡ Γερμανία δὲν ἠὲ χαριστήθη, ἀλλὰ προέβη. Τὰ ἔθνη ἐνστικτικὰ εἶχον προβῆ εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Ὁ ἐχθρὸς δεσπίζει τῆς Γαλλίας, ἀδυσωπήτως ἐπιβάλλον τραχεῖς ὄρους ἐξευτελισμοῦ καὶ ἀκρωτηριάσεως. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ οἰκτεῖρει τὴν Γερμανίαν, ἣτις ἄλλοτε ἐθεωρεῖτο μεταξὺ τῶν ἰσχυρῶν λαῶν ὁ δίκαιος, καὶ σήμερον πυρπολεῖ ἀνηλεῶς τὴν Γαλλίαν. Χαίρει τὸς Παρισίους πολιορκουμένους, τὴν πόλιν, πρὸ τῆς ὑποίας θέλει γονυπετήσῃ ἡ ἱστορία. Προσβάλλει τοὺς κατὰ τῆς Γαλλίας ἐπιδραμόντας ἡγεμόνας, ἀναξίους τῶν πατέρων των, ὅτινες εἶνε μικροὶ, μολοντοὶ ἢ νίκη εἶνε μεγάλη. Ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ ἐν Βερολίῳ πρεσβευτοῦ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας, τοῦ ἱστοριογράφου Bancroft, ἐκδηλώσαντος ἐν τινι περιστάσει τὸ αἶσθημα αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Γερμανῶν. Δικαιολογεῖ ἑαυτὸν θαυμασίως, διότι ἤδη κηρύττει τὸν πόλεμον, ὁ ἄλλοτε κήρυξ τῆς εἰρήνης. Ἀνταποδίδει τὰ ἴσα εἰς ἐπίσκοπον, καταγγείλαντα αὐτὸν ὡς ἄθεον χύνει πικρὰ δάκρυα ὑψηλῆς ἀγανακτικῆσεως, διότι εἰς λαὸς δολοφονεῖ ἕτερον. Παραπονεῖται, ὅτι οὐδεὶς συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς Γαλλίας. Ὁ μὲν Γλάδστον εὐχαριστεῖ τοὺς δημίους τῆς, ὁ Γράντ τὴν πύει καὶ ὁ Μπανρόφτ τὴν ὑβρίζει. «Ὁ Γαλλία, ἐπιφωναῖ, τί ἔπραξας εἰς τὰ ἔθνη; Ἡλθες πρὸς αὐτὰ κλαίοντα, προσφωνοῦσα τὰ θεῖα τὰ ἴσα ἔπη: Χαρὰ καὶ Εἰρήνη! Ἐκραζες: — Ἐλπίς! Ἀγαλλίσις! Ἔσο ἰσχυρὰ, Ἀμερικὴ, καὶ σὺ ἔσο ἐλευθέρη, Ἐλλάς! Ἦτο μεγάλη ἡ Ἰταλία· πρέπει νὰ καταστῇ τριαύτη καὶ πάλιν. Τὸ θέλω! Καὶ πρέσχεις εἰς ταύτην τὸ χρυσίον σου, εἰς ἐκείνην τὸ αἷμά σου, εἰς ἀπάσας τὸ φῶς.» Ἄλλ' ἐνῶ ἐκχέεται εἰς φλογερὸν ὕμνον ὑπὲρ τοῦ πολέμου, ἐνῶ ὑποδαυρίζει τὰ πάθη μεταξὺ Γάλλων καὶ Γερμανῶν, θυμάτων καὶ δολοφόνων, βλέπει ἐν τῷ μέλλοντι ὑποφῶσκον τὸ λυκαυγὲς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀδελφότητος τῶν λαῶν. Σήμερον ἀλληλομαχούσιν ὁ Πολωνεῖκος καὶ ὁ Ἑτεοκλής, ὁ Ἄβελ καὶ ὁ Κάλιν τῆς ἱστορίας. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου τοῦ σκότους, τοῦ μίσους, τοῦ κλαυθμῶνος θέλει ἐξέλθει ἡμέραν τινὰ ἡ φωτεινὴ λαμπὰς τῆς προόδου καὶ τῆς ἀδελφότητος. Ἀπὸ τοῦ τελεσθέντος ἰσχυροῦ σεισμοῦ θέλει ἐξέλθει νέα ἱστορικὴ γένεσις. Οὐδὲν ἀπεθάνεν ἐκ τῆς ἱερᾶς πόλεως τῶν Παρισίων ἡ ἀγωνία αὐτῆς τίπτει, ἡ δὲ ἦττα δημιουργεῖ· οἱ Παρίσιοι ὑβρίζονται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν σήμερον, ἀλλ' ἐν ταῖς ἀρτηρίαις αὐτῶν, ἐν αἷς ἀκαταπάστως ρεεῖ τὸ αἷμα τῆς ἀνθρωπότητος, αἰσθάνεται τις κτυπῶντα τὸν σφυγμὸν τοῦ μέλλοντος. Ἐν τοῖς κόλποις αὐτῶν συγκινεῖται ἤδη τὸ ἔμβρυον

τοῦ ἐρχομένου νέου κόσμου. Ἀκούεται τὸ συγκεχυμένον ἄσμα ἀπέιρου ψυχῆς. Εἶνε ὁ νέος αἰὼν, ἐξερχόμενος ἀπὸ τῆς ὁμίχλης.

Διὰ τοιαύτης ὀπτασίας ὁ ποιητὴς περατοῖ τὰς τελευταίας σελίδας τοῦ τρομεροῦ ἔτους. Ἐκπέμπει κραυγὰς ἀπελπισίας, ἀλλὰ συγχρόνως μεταρσιούται εἰς τὰς ἀπωτάτας σφαίρας τοῦ ιδεώδους καὶ τῆς ἐλπίδος, ἵνα δημιουργήσῃ ἀπὸ τῶν συντριμμάτων καὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἐνεστώτος τὸ μέγα οἰκοδόμημα τοῦ μέλλοντος, ἐρειδόμενον ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀδελφότητος τῶν λαῶν, ἃς ἐν τῷ βίῳ του πιστῶς ἐθεράπευσε καὶ ὑπὲρ ὧν ἠγωνίσθη μεθ' ὅλης τῆς πίστεως τοῦ προφήτου, μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφίδος.

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς νέας ἐν Γαλλίᾳ πολιτικῆς τάξεως, ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ, ἐβδόμηκοντούτης ἤδη, δὲν ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἄσυλον τῆς οικογενείας του. Ἀνεμίχθη ἐν τῇ ἐνεργῷ πολιτικῇ, μηδέποτε ἀποκνήσας νὰ προσενέγκῃ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ κύρους εἰς τὴν δημοκρατικὴν Γαλλίαν. Ἐτιμήθη διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Γερουσιαστοῦ· ἀλλὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἦτο μηδὲν ἀπέναντι τοῦ ὑπάτου ἐκείνου ἀξιώματος, τὸ ὁποῖον δὲν δημιουργοῦσιν αἱ πολιτικαὶ θέσεις καὶ οἱ κοινωνικοὶ τίτλοι, καὶ τὸ ὁποῖον ἀπέρρεεν ἀπ' αὐτῆς τῆς πανδήμου ἀναγνωρίσεως καὶ τιμῆς τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ ἦτο ὁ ἀνὴρ τῆς Γαλλίας, ἄνευ διακρίσεως κομμάτων καὶ ιδεῶν, ἦτο ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ, ὁ πιστότατος τῶν πόθων αὐτοῦ καὶ τῶν αἰσθημάτων διερμηνεύς. Κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο στάδιον τοῦ βίου του, εἰ καὶ συμμετέχων τῶν πολιτικῶν ἐν Γαλλίᾳ ἀγῶνων, ἐξηκολούθησεν οὐχ ἥττον τὴν *παγκόσμιον* αὐτοῦ ἄλλην ἐργασίαν, ἀποστέλλων ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος τὰς ἀποκαλύψεις τοῦ πνεύματός του. Οὕτως ἐδημοσιεύθησεν ἐν τῷ χρονικῷ τούτῳ διαστήματι, μεταξύ ἄλλων συνέχεια τῶν «Θρύλων τῶν Αἰώνων», κατ' οὐδὲν ὑστεροῦσα τῆς πρώτης σειρᾶς. Ἐπίσης «Ἡ τέχνη τοῦ καταστῆναι τινὰ πάππον», ὁ «Πάπας», τὸ «Ἐπέρτατον ἔλεος», «Θρησκεία καὶ Θρησκείαι», ὁ «Ὄνος», καὶ τὸ δραματικὸν αὐτοῦ ἀριστούργημα, ὁ «Τορκουεμάδας», κολοσσιαία παραστάσις, ἄξια τῆς γραφίδος τοῦ ποιητοῦ τοῦ Ἐρνάνη, τῶν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα χρόνων τῆς Ἰσπανίας. Ἡ φυσιογνωμία τοῦ ἥρωος τῆς τραγωδίας ταύτης εἶνε ὅτι σατανικὸν δύναται νὰ συλλάθῃ ποιητικὴ φαντασία. Ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις καὶ ἡ ἰσπανικὴ μισαλλοδοξία περιγράφονται μετὰ φοβερᾶς ἀληθείας, μετὰ τρομερῶν χρωμάτων, ἀξίων τοῦ ἀντικειμένου. Δῆμοι καὶ θύματα, καίοντες καὶ

καίόμενοι, ἅπαντες ἐκ περιτροπῆς ἀποσπῶντες τὸν οἶκτον καὶ τὸν ἔλεον, κρατοῦντες διαρκῶς ἀψηχολημένην τὴν διάνοιαν, τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ, τοιαῦται αἱ ποικίλαι σκηναὶ τῆς ἀληθῶς ἰσπανικῆς ταύτης τραγωδίας. Ὁ ποιητὴς δὲν ἠρέσθη εἰς τὸ πρόσωπον μόνον τοῦ Τορκουεμάδα καὶ τῶν συνενόχων του, δὲν ἠρέσθη εἰς τὰς βασιάνους καὶ τὴν πυρὰν τῶν θυμάτων, ἵνα καταστήσῃ ὅσον τὸ δυνατόν τραγικὴν τὴν τραγωδίαν του. Πρέπει ἡ εἰκὼν τῆς ἀποτροπαίου ἐκείνης ἐποχῆς νὰ ἀναπαρασταθῇ πλήρως, ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ τραγικῇ καταπλήξει. Καὶ πρὸς τοῦτο ὁ ποιητὴς ὡσεὶ διὰ γοητείας παρουσιάζει ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φόβου, τῆς καταπλήξεως, τῆς καταστροφῆς, τῆς τραγωδίας, ἐν τῶν τραγικωτάτων ἱστορικῶν προσώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τοῦ μέσου αἰῶνος — τὴν Λουκρητίαν Βοργιάν. Καὶ τελεῖται ἡ ἀνέλιξις τοῦ δράματος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν φονέων, ἐν τῷ μέσῳ τῆς καταστροφῆς τῶν θυμάτων, μέχρι τῆς τελευταίας σκηνῆς κρατοῦντος μετέωρον τὸν ἀναγνώστην, σοβαρὸν τὸν κριτικόν, ὅστις δὲν δύναται ἢ ν' ἀνακηρύξῃ τὸν «Τορκουεμάδα» ἐν τῶν τραγικωτάτων δραμάτων τῶν νεωτέρων χρόνων.

III.

Ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ ἀνήκει ἤδη εἰς τὴν ἱστορίαν. Δὲν δύναμαι νὰ εἶπω τίς ἡ ὀριστικὴ αὐτῆς κρίσις, ἀλλ' ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ἦνε αὕτη, ὁ ἐπὶ ἑπτὰ περίπου δεκαετηρίδας ἀνθρώπων ἐρμηνεύσας τὰ μυστήρια τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὁ ἀποκαλύψας τσαύτας μεγάλας παραστάσεις τοῦ βίου, ὁ καταθέλλας καὶ συγκινήσας τρεῖς γενεάς, θέλει διεκδικήσει ἀναμφιβόλως τὰς ὑψηλοτάτας κορυφὰς τῆς ποιήσεως καὶ τῆς τέχνης. Παρὰ τὸν Ὅμηρον, τὸν ἀντιπρόσωπον τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, τῆς περιόδου ἐκείνης, καθ' ἣν κατὰ πρῶτον ἐθριάμβευσεν ὁ ἑλληνικὸς κόσμος, ὁ πολιτισμὸς, κατὰ τῆς ἀσιατικῆς βαρβαρότητος ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Τροίας· παρὰ τοὺς μεγάλους ποιητὰς τοῦ αἰῶνος τοῦ Περικλέους, τοὺς ἀντιπροσωπεύοντας ἑτέραν νίκην τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων· παρὰ τὸν Δάντην, τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς ἐπιστήμης τοῦ Μέσου Αἰῶνος, ἀλλ' ἅμα καὶ τὸν προάγγελον τῆς Ἀναγεννήσεως· παρὰ τὸν Καλδεράνα, τὸν συνοψίζοντα ἐν τῇ τεραστίᾳ αὐτοῦ δραματικῇ δημιουργίᾳ τὸ κατακόρυφον σημεῖον τῆς καθολικῆς συνειδήσεως· παρὰ τὸν Σαιξπηῖρον, τὸν σκεπτικόν, ἀλλ' ἀπαρχυμῖλλον ἥρωα τῆς Μεταρρυθμίσεως· παρὰ τὴν λαμπρὰν ξυνορίδα τοῦ Γκαίτου, τοῦ εἰπόντος τὸ τελευταῖον ἔπος τῆς σκεπτικῆς, ἀλλ' ἐνθουσιώδους ἅμα φι-

λοσοφίας τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, καὶ τοῦ Σχιλλέρου, τοῦ ιδεώδους ποιητοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς νέας κοινωνίας, ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ θέλει ἀντιπροσωπεύσει κατ' ἐξοχὴν τὸν δέκατον ἕνατον αἰῶνα, τὸν αἰῶνα τῆς ἀρνήσεως, τῆς ἐπικναστάσεως, τῆς κριτικῆς, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὸν αἰῶνα τῶν δικαίων τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων, τῆς κοινωνικῆς ἰσότητος, τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀδελφότητος τῶν λαῶν. Μόνος αὐτὸς συνοψίζει, ὑπὲρ πάντα σύγχρονον, τὴν μεγάλην φυσιογνωμίαν τοῦ ἐνεστώτος αἰῶνος, τοῦ ὁποίου συνεμερίσθη πάντας τοὺς πόθους, τὰ αἰσθήματα, τὰς περιπετείας, τὰς θλίψεις καὶ τὰς εὐτυχίας, τοῦ ὁποίου εἶδε τὴν ἀνατολήν, καὶ τὸν ὅποιον ἐγκατέλιπεν ἤδη βραίνοντα πρὸς τὴν δύσιν, μηδὲν ἴσως ἔχοντα πλέον ἄξιον λόγου νὰ ἐκτελέσῃ. Παρέρχονται οἱ αἰῶνες, θνήσκουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν οὐδέποτε ἐκλείπει ἡ ἐλπίς, νέα ιδεώδη ἀποκαλύπτουσα καὶ νέους ἀναπτύσσουσα ὀρίζοντας ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ πνεύματος. Τί μαντεύει ἡμῖν σήμερον ἡ ἐλπίς αὕτη; Πλέον ἢ ἀπαξ διετυπώθη τοῦτο διὰ τῶν σελίδων τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ, αἵτινες ἂν τισάντες ὑπῆρξαν ἡ παρηγορία τοῦ παρόντος, ἐγένοντο ἅμα ἡ ἀποκάλυψις καὶ ἡ μυστικὴ προκίσθησις τοῦ μέλλοντος.

Ὅταν ἀπέθνησκεν ἐν τοῖς πρωτογόνοις χρόνοις τῆς ἱστορίας ἕξοχος ἀνὴρ, μεγάλας προσενηχῶν ὑπηρεσίας τοῖς συγχρόνοις αὐτοῦ, εὐγνωμονῶν ὁ περὶ αὐτὸν κόσμος δὲν ἐπεθύμει νὰ πιστεύσῃ, ὅτι κατέλιπεν ὁ θανὼν τὸ γήϊνον αὐτοῦ σκῆνος ὡς τις τῶν ἄλλων θνητῶν, ἠρέσκετο δὲ νὰ κατατάσῃ αὐτὸν μετὰ τῶν ὑπερφυσικῶν ὄντων, τῶν στιγμιαίως καταελθόντων ἐπὶ τοῦ κόσμου τούτου, ἵνα παράσχῃσι μεγάλην τινὰ τοῖς ἀνθρώποις εὐεργεσίαν, μετὰ πρόσκαιρον δὲ διαμονὴν ἀπερχομένων καὶ πάλιν εἰς τὴν θεῖαν αὐτῶν κατοικίαν. Οὕτως ὁ θνητὸς ἄνθρωπος ἐδημιούργησε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ πρῶτον τὴν ἀθανασίαν. Ματαίᾳ φρεναπάτη! Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ὅσον καὶ ἂν ἐκδηλωθῇ ἕξοχον θεῶν, προνομιούχον ἐν τῇ προσκλήρῳ αὐτοῦ ἐνσαρκώσει παρά τινι ἀτόμῳ, ἐκλείπει μετὰ τοῦ θνητοῦ σκῆρους, τοῦ σώματος, μερικὸς μικρόκοσμος, ἀπολλύμενος ἐν τῷ μακροκόσμῳ τοῦ σύμπαντος. Ἀλλ' ἂν ἀπέρχηται οὕτως ὁ ἄνθρωπος, ὁ διαβῆς τὰ ὄρια, τὰ τεθειμένα τοῖς κοινῶς τῶν ἐμείων του, δὲν συναπέρχεται καὶ ἡ μνήμη αὐτοῦ, πλησιραῆς ἀκτινοβολοῦσα διὰ τῆς ἱστορίας, ἐν τῷ ζωντανῷ τούτῳ σταδίῳ τῆς πραγματικότητος, τῆς ἀληθοῦς δράσεως, μὴ καταλείποντος τὸν κόσμον τοῦτον χάριν ἐτέρου, ἀλλὰ πρᾶγματι ζῶντος, πρᾶγματι ἀγωνιζομένου τὸν

ἀγῶνα τῆς προόδου, καὶ ἐνεργοῦ παρισταμένου αἰείποτε κατὰ τὰς μεγάλας ἐκδηλώσεις τῆς ἱστορικῆς ἐργασίας τοῦ πνεύματος. Ἐνώπιον τῆς ἀθανασίας θὰ ἐκλίπωσι τὰ πάθη, θ' ἀποσβεσθῶσι τὰ μίση, ἀλλὰ θ' ἀναστηλωθῇ ἕξοχος, πασιφανής, αἰώνιος ὁ ἀνδρὶς τῆς ἀρετῆς, τῆς δικαιοσύνης, τῆς μεγαλοφυΐας.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ. Ὀλίγιστοι μετὰ τῶν ὑποφνητῶν τῆς Μούσης κατὰ τὰς μεγάλας περιόδους τῆς ἱστορίας κατενόησαν τοσοῦτον πιστῶς καὶ ἐξεπροσώπησαν ὅσον αὐτὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς των, τῆς ὁποίας ὑπῆρξαν ἀπόστολοι, προφήται, καὶ εὐεργέται. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἀοιδῶν τῆς ἀνθρωπότητος, τῶν ὑμνησάντων τὰ ιδεώδη τοῦ βίου, τὰς τάσεις τοῦ πνεύματος, ἐπὶ τῶν ἱερῶν κορυφῶν τοῦ Ἰρᾶν, ἢ ἐπὶ τῶν μαγευτικῶν ὄχθων τοῦ Ἰνδοῦ, τοῦ Γάγγου καὶ τοῦ Ἰορδάνου, ἀπὸ τῶν ραββιδῶν τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος, τῶν ὑμνησάντων τὸν θεὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν ἱεῖρα Προμηθεά, μέχρι τῶν μουσικῶν τῶν τελευταίων αἰῶνων, ἐν ἱστορικαῖς περιόδοις διχόφοροι, ἀντιθέτοις, πικραλλασσοῦσαι καθ' ἑλοκληρίαν, ἢ ποίησις, ἢ τέχνη, ἢ λατρεία τουτέστι τῆς ἰδέας τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ, ἔσονται αἰῶνια κειμήλια τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, παρήγορος μοῖρα τῶν περιπετειῶν αὐτοῦ καὶ πάσης δοκιμασίας. Γινώσκω ὅτι ἀπὸ τίνος χρόνου, ὑπὸ τὸν θρίαμβον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου, ὡς μόνου ὄργανου τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐρεῦνης ἐν τῇ ἀναλύσει τῶν ποικίλων προβλημάτων τοῦ βίου, ἐπικήδειο ἠκούσθησαν κραυγαί: «Κομίσαστε τὰ σάβανα τοῦ ἐπιθανάτου ἢ τέχνη, ἢ ποίησις ἐκπέμπουσιν ὀσημέραι τοῦ λόγου αὐτῶν τὸν ὕστατον στεναγμόν». Καὶ χειροκροτοῦσι τὴν ἐμφάνειαν τοῦ σιδηροῦ αἰῶνος οἱ αἰρετικοὶ τῶν ἐμπειρικῶν δογμάτων μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ, μεθ' ὅσης ἀγανακτικῆς ὁ ἀγαθὸς Ἡσίοδος πρὸ τριακόντα αἰῶνων κατηρᾶτο τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἐμφάνειαν τοῦ σιδηροῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Ἐξ ὀνόματος τῆς ἐπιστήμης, τῆς θετικῆς γνώσεως καὶ ἐκτιμήσεως τῶν πραγμάτων, πλέον ἢ ἀπαξ κατεδικάσθη ἐσχάτως ἡ τέχνη, ὡς ἀνωφελῆς, ἄνευ σκοποῦ τινος θετικοῦ, ὡς γόησσα, παραπλανῶσα μόνον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἡμισυ δὲ συντελοῦσα εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ πρόοδον καὶ εὐδαιμονίαν. Ὁ παλαιὸς Πλάτων εὕρισκε νέους συναδέλφους, μᾶλλον ἀδυσωπῆτους κατὰ τῆς ποιήσεως, ἀγανακτοῦντας ὅτι ἡ ποίησις ἀξιοῖ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, τῷ αἰῶνι τοῦ Φούλτωνος καὶ τοῦ Δαρβίνου, τοῦ Κυβιέρου καὶ τοῦ Ἐδισσῶνος, τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ τοῦ ἀτμοῦ, ὑπέροχα δικαιοῦματ' ἐν τῷ συγ-

χρόνω βίω. Καθ' ἀπάσας τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρωταγωνιστοῦσιν αἱ θετικαὶ ἐργασίαι τοῦ Ἡρακίστου. Ἡ ἐμπειρικὴ ἐπιστῆμη ζητεῖ ν' ἀντικαταστήσῃ τὰ πάντα· ἡ ἔρευνα ἀποκηρύττει τὴν ἔμπνευσιν, ὡς μηδὲν κοινὸν μετ' αὐτῆς ἔχουσιν, ἡ δὲ μηχανικὴ ἐργασία προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ἀνωφελεῖ τῶν καλῶν τεχνῶν τὴν ἐργασίαν.

Ὅσον καὶ ἂν ἀναπτυχθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι αἱ ἐμπειρικαὶ ἐπιστῆμαι, ὅσον καὶ ἂν παραγάγῃσι κολοσσιαίας ἀνακαλύψεις, οὐδέποτε ὁ ἐμπειρισμὸς, ἡ θετικὴ ὄλως τῶν ὄντων ἄποψις, οὐδέποτε θὰ ἀπελάσῃ ἀπὸ τοῦ πανθίου τῆς ἀνθρωπότητος τὰ ἰδεώδη εἰδῶλα τῆς ποιήσεως καὶ τῆς τέχνης. Ἐν τῷ συγχρόνῳ ἀνταγωνισμῷ τῶν δύο τούτων μεγάλων παραγόντων τῆς προόδου τοῦ ἀνθρώπινου γένους, πρὸ τῶν ἀγνώστων ἀποτελεσμάτων τοῦ ὁποίου ὁρρωδοῦσιν οἱ ἄπιστοι καὶ οἱ σκεπτικοὶ, προαγγέλλοντες τὴν ἔκπτωσιν τῆς τέχνης ἀπὸ τῆς μακρᾶς αὐτῆς βασιλείας ἐν τῇ ῥοῇ τῶν αἰώνων, οὐδεμία βεβαιότης ἐκ τοῦ παρελθόντος, ὅτι ἡ ἐμπειρικὴ ἐπιστῆμη θέλει καταστρέψῃ τέλος τὸ κύρος τῆς τέχνης. Ἦθελεν ἀληθῶς ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἡ ἀνθρωπότης καταστῆ χωλὴ καὶ ἑτερόζυξ. Ἄλλ' ἡ ἱστορία ἀποδεικνύει, ὅτι οὐδέποτε ἡ τέχνη, καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἱστορικὰς ἐμφανείας, ἦλθεν εἰς πλήρη διάστασιν μετὰ τῆς ἐπιστῆμης. Τούναντίον καθ' ἑκάστην περίοδον τοῦ πολιτισμοῦ ἐν ἀμοιβαίᾳ ἐμπιστοσύνῃ συνειργάσθησαν, ἡ δὲ ποίησις ἐξεδήλωσεν ἐκάστοτε ἐν τῇ ἐμφανείᾳ αὐτῆς τὸ πόρισμα τῆς ἐργασίας καὶ τῶν ἀνακαλύψεων τῆς ἐπιστῆμης. Οἱ πρῶτοι ἐρευνηταὶ τῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρώπινου βίου ὑπῆρξαν ἅμα καὶ οἱ πρῶτοι ποιηταὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν ἔψαλλον ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν οἱ ἀοιδοὶ τῆς Μαχαβαράτας καὶ τῆς Βίβλου, εἰς Ἐμπεδοκλῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, εἰς Λουκρήτιος ἐν Ρώμῃ, εἰς Δάντην κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, εἰς Γκαίτην ἐν τῇ συγχρόνῳ Γερμανίᾳ, δὲν ἔψαλλον τὰ κάλλη τῆς σελήνης μόνον καὶ τὰς τέρψεις τοῦ ἕαρος, τὰ χρώματα τῆς δύσεως, ἢ τὴν φωταύγειαν τῆς νυκτός, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς των, ἐξίσου ἐπιστημονικόν, ἐξίσου δεδομένον, ὅσον καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα τῆς συγχρόνου αὐτῶν ἀναλυτικῆς μεθόδου, ἐξ ὀνόματος τῆς ὁποίας ἀτόπως προγράφεται σήμερον ἡ ποίησις ὑπὸ τῶν ἀπισιοδόξων. Ὁ ἀληθὴς ποιητὴς, ἔλεγέ που αὐτὸς ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ, πρέπει ν' ἀντιπροσωπεύῃ αὐτὸ τὸ σύνολον τῶν ἰδεῶν τοῦ καιροῦ του, ἄρα πᾶσαν γνῶσιν καὶ κτῆσιν τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε ἐκ τοῦ προτέρου, εἴτε ἐκ τῶν ὑστέρων. Τοιοῦτοτρόπως οὐδέποτε θέλει ἐκλίπει ὁ ποιητὴς ἀπὸ τοῦ βίου τῶν ἀν-

θρώπων, μεθ' ὅλας τὰς προόδους καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν, ὡς δὲν θέλουσιν ἐκλίπει τὰ ἰδεώδη αὐτῶν, ἡ πίστις, ὁ ἐνθουσιασμὸς, πᾶσα τάσις πρὸς τινα ὑπέρτερον τοῦ αἰσθητοῦ κόσμον, τὸν ὁποῖον νὰ τείνῃ ἐκάστοτε νὰ καταλάβῃ καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διὰ τῶν ποικίλων αὐτοῦ ἱστορικῶν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταμορφώσεων.

Ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ εἶνε μία τῶν πραγματικῶν ἀποδείξεων τῆς θεωρίας ταύτης. Ἐν ταῖς τελευταίαις πεζαῖς ἡμέραις τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, μεθ' ὅλον τὸ ἐμπειρικόν αὐτοῦ πνεῦμα, ἐκράτησεν ἀγέρωχος τὴν σημαίαν τῆς ποιήσεως, τῆς τέχνης, τοῦ ἰδεώδους. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει κατὰ πνεῦμα καὶ κατὰ σάρκα, αὐτοῦ τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς τάσεις ἐκφράζει, ὅσον καὶ οἱ μεγάλοι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν φυσιολογοὶ καὶ ἐμπειρικοὶ, οἱ καυχώμενοι, ὅτι κατώρθωσαν νὰ καταρριφῶσι τὰ σκῆπτρα τῆς ποιήσεως διὰ τῆς ἐμπειρικῆς αὐτῶν σκαπάνης. Ὁ ποιητὴς τῶν «Θυρῶν τῶν Αἰώνων» εἶνε ἐξίσου σύγχρονος μεθ' ἡμῶν, ὅσον καὶ ὁ φυσιολογὸς τῆς «Ἀρχῆς τῶν εἰδῶν», ὁ θεωρητικὸς τῆς ἐξελιξέως, ἢ ὁ διὰ τῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου ἀνακαλύψας τὴν φύσιν, τὴν ἀρχὴν καὶ τ' ἀποτελέσματα τῶν μικροβίων. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ ὑπῆρξε μέγας ποιητὴς κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, ὅσον θὰ ἦτο καὶ καθ' οἵανδήποτε ἄλλην περίοδον τῆς ἱστορίας. Ἄλλὰ δὲν εἶνε ὁ τελευταῖος τῶν ραψωδῶν, δὲν συναπέχεται μετ' αὐτοῦ, ἐνώπιον τοῦ θριαμβευτικοῦ ἄρματος τῆς ἐμπειρικῆς ἐπιστῆμης, ἡ ποίησις, ἥτις αἰείποτε θέλει ἀκμάζει, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος θ' ἀναζητῇ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ τὸ ἀληθές, τὸ καλόν, τὸ τέλειον, πᾶν ὅ,τι μέχρι τοῦδε ἐξήγειρε τὸ πνεῦμα, ἀνεπτέρου τὴν ψυχὴν, ἐκράτουνε τὸ φρόνημα, καὶ συνετέλει διὰ τῆς γοητευτικῆς αὐτοῦ ἐπιδράσεως εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν λαῶν, εἰς τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν καὶ τὴν ἀλληλεγγύην.

Πάντα ταῦτα ἐθεράπευσε καὶ ὕμνησεν ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ. Τὸ ἀνθρώπινον γένος δὲν δύναται, ἢ νὰ κατατάξῃ αὐτὸν μεταξὺ τῶν πρωτίστων, τῶν ἀθανάτων αὐτοῦ ἡρώων.

NEOKΛΗΣ ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ

Τῷ φιλάτῳ μοι Γ. Μ''

«Εἶσαι παιδίον» — μ' ἔλεγες — «ἂν ἀληθῶς πιστεύης,
'Εάν γυναῖκα μ' ἔρωτα θεσπέσιον λατρεύης.»
'Ω! πόσον εἶχες δίκαιον καὶ πόσον ἠπατήθην!
Μίαν στιγμὴν μ' ἐν ὄνειρον γλυκὺ ἀπεκοιμήθην·
Βαθεῖα ἡ συγκίνησις ὑπῆρξε καὶ μεγάλη,
'Ενῶ δὲν ἦτο ἡ γυνή, γυνή ὡς πᾶσα ἄλλη.

Τί πταίει; τὴν ἀνύψωσεν ὁ ἔρωσ μου εἰς σφαῖραν,
'Αλλου ἀγνώστου ἰδανικοῦ πολὺ εὐγενεστέραν·
Τὴν ἐπλάσα, ὡς Προμηθεύς, μὲ πῦρ ἀθανασίας,
Τὴν ἐφαντάσθην Ἰνδαλμα 'Εδέμ ἐπουρανίας,
'Ω! τῆς ψυχῆς της — πιστεύσον — μ' ἐθάμβωσαν τὰ κάλλη,
'Αλλ' οἴμοι! ἦτο καὶ αὐτὴ γυνή, ὡς πᾶσα ἄλλη.

'Η λαλιά της συμπαθῆς ὡς ἄσμα Λαμαρτίνου
Μ' ἐφάνη ὡς ἐκχείλισις μυστηριώδους θρήνου·
Μ' ἐφάνη πάσχωσ ἀγγελος, τοῦ βίου ὑπνοβάτις,
Κ' εἰς δάκρυα μ' ἐκίνησε μὲ τὸ μειδίματά της,
Κ' ἤσθάνθην τὴν καρδίαν μου πόνου παλμοῦς νὰ πάλλη,
'Ενῶ δὲν ἦτο ἡ γυνή, γυνή ὡς πᾶσα ἄλλη.

Καὶ σήμερον; τὴν λησιμονῶ ὡσεὶ σκιάν ὄνειρου·
Μὲ πῦρ καὶ φῶς ἠθέλησα ἀγάπης διαπύρου
Τὴν ἔρημον τοῦ βίου νὰ θάλψω, νὰ φωτίσω,
Νὰ μοιρασθῶ τὸν πόνον της, νὰ τὴν παραμυθίσω,
Τὸ συννεφῶδες ἔαρ της νὰ στέψω δι' ἀνθέων,
'Αλλ' οἴμοι! ἦτο καὶ αὐτὴ γυνή καὶ οὐδὲν πλέον.

'Αθήναι, 'Οκτώβριος, 1883

Κ. Φ. ΣΚΟΚΟΣ

Σόφειά τῆ 20ῃ 'Ιουλίου 1883.

'Αξιότιμε φίλε,

'Εχω ἀνὰ χεῖρας τὴν εὐγενῆ ὑμῶν ἐπιστολήν. 'Εγκλίρως ἔλαθον καὶ τὴν προτέραν, ἀνέβαλλον δὲ πάντοτε τὴν ἀπάντησίν μου, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἤθελον δυνηθῆ νὰ διαβιβάσω ὑμῖν συνάμα καὶ τὴν διὰ τὸ προσεχὲς ἔτος συμβολήν μου.

'Εσωκλείτως εὐρίσκεται πλήρως τὸ κείμενον τοῦ ἡμετέρου ἄρθρου, «*Εἰς 'Απόγονος τοῦ 'Ουασιγκτῶνος κατὰ τὴν 'Ελληνικὴν 'Επανάστασιν*». Τοῦ ποιήματός μου τὸ «*Χρυσῶν Μυστικῶν*» οὐδὲν χορηγηθήσεται ἀντίγραφον εἰς ἕτερον σύγγραμμα, καθόσον τοῦτο ἔπεμψα ὑμῖν, ὅπως μόνον διὰ τῆς «*Ποικίλης Στοᾶς*» δημοσιευθῆ.

Καὶ ἤδη δὲν μένει, Φίλτατε Κύριε, ἢ νὰ συγχαρῶ ὑμῖν ἐκ καρδίας διὰ τὰς πράγματι καταπληκτικὰς προόδους, ἃς ποιεῖται κατ' ἔτος ἡ «*Ποικίλη Στοὰ*». Ὑλῃ λαμπρὰ καὶ ἐκλεκτῇ, ὀφειλομένη εἰς τοὺς δεξιωτέρους ἐν παντὶ τῷ 'Ελληνικῷ καλάμῳ, εἰκόνας ὠραῖα καὶ ἐνδιαφέρουσαι, κομψὴ ἐκτύπωσις καὶ ἐν πᾶσι ἀξιόλογος ταξινομῆσις, οὐδὲν ἔλλείπει, καὶ κατατάσσεται ἤδη ἡ «*Ποικίλη Στοὰ*» μεταξὺ τῶν ἀρίστων Εὐρωπαϊκῶν δημοσιεύσεων τῆς αὐτῆς φύσεως, καταλαβοῦσα παρ' ἡμῖν θέσιν ὅλως ἐξαιρετικῆν.

Μετὰ τῶν εὐχρινεστέρων πρὸς ὑμᾶς αἰσθημάτων
ὄλος ὑμέτερος,

ΚΛΕΩΝ Α. ΡΑΓΚΑΒΗΣ

ΕΙΣ ΑΠΟΓΟΝΟΣ ΤΟΥ ΟΥΑΣΙΓΚΤΩΝΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ

Πολλοὺς ἐγνώρισα περιφανεῖς καὶ περιέργους ἀνθρώπους κατὰ τὸ διάστημα τῆς πενταετίας, ἣν διήνυσσα ἐν τῷ μεγάλῳ κόσμῳ τῶν ἀντιπόδων, ἀλλ' εἰς τῶν τερπνοτέρων ὑπῆρξεν ἀναμφηρίστως ὁ Συνταγματάρχης Οὐασιγκτῶν, ἀπόγονος τοῦ περικλεοῦς ἰδρυτοῦ τῆς ἀμερικανικῆς ἐλευθερίας, οὗ φέρει τὸ ἔνομα. Μετ' ἐμοῦ συνδιαλεγόμενος ἐσπέραν τινὰ ὁ φιλέλληνας οὗτος ἀνὴρ, ἐν ᾧ σφοδρὰ θύελλα ἐμάστιζε τὰς ἀναδενδράδος τοῦ πρὸ τῆς οἰκίας μου δημοσίου κήπου, μοὶ διηγῆθη, μετὰ καθύγρων εἰς τὴν ἀνάμνησιν ὀφθαλμῶν, ὅτι εἶχεν ἄλλοτε ἀδελφόν, νεανίαν, οὗ

λαμπρὸν προοιωνίζετο τὸ μέλλον, καὶ ὅτι μεταδὰς οὗτος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῆς μεγάλης ἡμῶν ἐπαναστάσεως, ἔπεσεν ἐν Ναυπλίῳ μάρτυς τοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ τῆς μεγαλοψυχίας αὐτοῦ. Ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη ἐξήγειρεν, ὡς εἰκὸς, ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον μου, καὶ ζητήσας πλείονας πληροφορίας, ἔμαθον ὅτι μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ Συνταγματάρχου ἐσώζοντο ἐτι σημειώσεις τινὲς τοῦ ἀτυχοῦς νεανίου, γραφεῖσαι κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι διαμονὴν αὐτοῦ, μεταξύ δύο συμπλοκῶν ἢ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος νησιωτικοῦ τινος πλοιαρίου, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἔκτοτε μετ' εὐλαδείας διατηρηθεῖσαι. Τὴν ἐπαύριον αἱ σημειώσεις αὗται εὐρίσκοντο εἰς χεῖράς μου. Ἀπετελοῦντο ἐξ ὀλίγων ἀσυνδέτων φύλλων, ἐφ' ὧν μόλις ἀνεγινώσκοντο ἀσυνάρτητοι τινὲς φράσεις· ἀλλ' αἱ φράσεις αὗται ἐγράφησαν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Κουντουριώτου, καὶ ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Μεσολογγίου, παρ' ἀνθρώπου, ὁμιλοῦντος περὶ τῆς παραδόξου καὶ περικλεοῦς ἐκείνης ἐποχῆς τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου, ὡς ὁμιλεῖ τις περὶ τῶν συγχρόνων συμβαμάτων, καὶ ἀναφέροντος τοὺς ἥρωας, ὧν τὰ ὀνόματα εἰσὶν ἐγκεχαρᾶχμένα εἰς πάντων ἡμῶν τὰς καρδίας, ὡς εἰ πρὸ μικροῦ εἶχε τείνει αὐτοῖς τὴν χεῖρα, καὶ ἀνεμένετο παρ' αὐτοῖς τὸ ἐσπέρας εἰς τὸ δεῖπνον. Ἡ ἐπ' ἐμοῦ ἐντύπωσις ὑπῆρξε μαγικὴ. Ἀσύγκλωστοι ἦσαν αἱ σημειώσεις ἐκεῖναι, ἀλλὰ μοὶ ἐφάνησαν ἀνασύρουσαι τὸν πέπλον τοῦ παρελθόντος κάλλιον πάσης ἱστορίας, καὶ διατρέχων αὐτὰς, εἶδωσα πρὸς στιγμήν ἐν τῇ τρομερᾷ ἐκείνῃ καὶ θεσπεσίᾳ ὥρᾳ, καθ' ἣν ἡ γηραιὰ Ἑλλάς ἐπότιζε διὰ τῶν τελευταίων ρανίδων τοῦ αἵματος αὐτῆς τὸ κλασικὸν ἔδαφος, ἀφ' οὗ τὸ δεύτερον ἀνεβλάστανεν ἡ ἐλευθερία, καθ' ἣν ἡ δὰς τοῦ Κανάρη ἐφώτιζε πλοιάρια καταδιώκοντα στόλους, καὶ τοῦ Μεσολογγίου αἱ γυναῖκες προέταπτον γυμνὰ τὰ στήθη εἰς τῶν βαρβάρων τὴν μάχαιραν, ὅπως μὴ θρέψωσι τὰ βρέφη αὐτῶν διὰ τοῦ γάλακτος τῆς δουλείας. Οὐδόλως ἐπομένως ἄπορον ὅτι, ἅμ' ἀναγνοῦς, κατελήφθην ὑπὸ τοῦ πόθου τῆς μεταφράσεως, εἰς ἣν εὐχερῶς ἐπέτυχον τὴν συναίνεσιν τοῦ Συνταγματάρχου. Ἄγνωῶ ἐὰν αἱ δυστυχῶς τοσοῦτον ἀτελεῖς ἱστορίαι τῆς γιγαντομαχίας ἐκείνης μνημονεύουσι τοῦ εὐγενοῦς νεανίου, ὅστις, ἐλθὼν, ἀπέθανεν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἡμῶν, ἀλλ' ἄρκοῦσα ἔσται ἡ ἀμοιβή μου, ἐὰν αἱ κατωτέρω γραμμαὶ, γνωσταὶ καθιστώσαι τὰς τύχας αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι, παροτρύνουσι τοὺς ἀρμοδίους εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ ἀώρου αὐτοῦ τάφου, ἐφ' οὗ κατατίθημι ἀπὸ

τοῦδε τὸν φόρον τοῦτον τῆς συμπαθείας καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης.

Ὁ Γουλιέλμος Tawnshend Οὐασσιγκτῶν ἐγεννήθη ἐν τῇ ὁμῶνύμῳ πρωτευούσῃ τῆς Δημοκρατίας κατὰ τὸ 1800, καὶ εἰσῆλθε δεκαοκταετῆς εἰς τὸ ἐν West Point ἐθνικὸν στρατιωτικὸν σχολεῖον, τοσοῦτον δὲ θαυμασία ὑπῆρξεν ἡ πρόοδος αὐτοῦ, ὥστε ἤδη μετὰ ἕξ μῆνας διωρίζετο ἐν τῇ αὐτῇ σχολῇ ἐπίτιμος καθηγητῆς τῶν μαθηματικῶν. Ἀλλὰ μετὰ διετῆ ἐπίμονον σπουδὴν προσεδλήθη ὑπὸ σφοδρᾶς στηθικῆς παθήσεως, καὶ ἀπῆλθε, κατὰ συμβουλήν τῶν ἰατρῶν εἰς Παρισίους, ὅπου πράγματι ὀλοσχερῶς ἀνέρρωσεν. Ἐν τῇ γαλλικῇ μητροπόλει ἐσχετίσθη στενότατα μετὰ τῆς οἰκογενείας τοῦ Lagrange, καὶ εἰς Ἀμερικὴν ἐπανέκαμψεν ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ φέροντος ἐκεῖσε τὸν Lafayette κατὰ τὸ 1824. Τοσοῦτον δὲ κατέθελε τὸν μέγαν ἐκεῖνον ἄνδρα, ὥστε, κατ' αἴτησιν αὐτοῦ συνώδευσεν αὐτὸν ἀναπᾶσαν σχεδὸν τὴν περιώνυμον εἰς τὰς διαφόρους Ἀμερικανικὰς Πολιτείας περιοδεῖαν. Ληξάσης δὲ τότε περίπου τῆς τετραετοῦς ἐν West Point φοιτήσεως, προήχθη, ἀφ' οὗ μεγάλως διεκρίθη κατὰ τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις, εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀξιωματικοῦ. Ὀλίγον ἀργότερον ἢ Κυβέρνησις, ἀφορῶσα εἰς τὰ σπάνια αὐτοῦ προτερήματα, καὶ ὅπως παράσχη αὐτῷ τὴν εὐκαιρίαν ἐντελοῦς ἀναρρώσεως, διώρισεν αὐτὸν ἀκόλουθον τῆς ἐν Μαδρίτῃ πρεσβείας ὑπὸ τὸν πρεσβευτὴν κ. Hugh Νέλσωνα. Ὅτε δ' ἐπανῆλθεν εἰς Ἀμερικὴν, ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν κ. L. Calhoun, ἰδρύσας προσφάτως ἐν τῷ φρουρίῳ Μονρόε ἀνωτέραν στρατιωτικὴν σχολὴν διὰ τοὺς ἐκ West Point ἐξερχομένους νέους ἀξιωματικούς, διώρισεν αὐτὸν καθηγητὴν τῶν μαθηματικῶν ἐν τῷ καθιδρύματι ἐκείνῳ. Ἦν δὲ ἡ θέσις αὕτη, προσεπιφέρουσα τὸν βαθμὸν καὶ τὴν μισθοδοσίαν ἰλάρχου, ἢ ὑψίστη ἴσως ἀπονεμηθεῖσα ποτὲ εἰς νεανίαν εἰκοσι καὶ δύο ἐτῶν. Ὁ νεαρὸς καθηγητῆς ἐξεπόνησε καὶ συνέταξε τὸν κανονισμὸν τῆς σχολῆς, ἀλλ' ἡ Βουλὴ ἠρνήθη τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην, καὶ οὕτω τὸ σχέδιον ἀπέμεινεν ἀνεκτέλεστον.

Ἡ Ἀμερικὴ ἀπῆλαυε τότε τῶν ἀγαθῶν βαθείας εἰρήνης. Μικρὸς στρατὸς ἐκ μυρίων ἀνδρῶν ἀποτελούμενος, καὶ ἡ ἀπλῆ τυπικὴ ὑπηρεσία, ἦσαν ὅλως ἀνεπαρκῆ δι' ἄνδρα ὡς τὸν Γουλιέλμον Οὐασσιγκτῶνα, καὶ διὰ τοῦτο μόλις ἐσχηματίσθη ἐν Βοστώνῃ ἐπιτροπὴ ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατησάντων Ἑλλήνων, μόλις ἀντήχησεν ἢ φήμη τῶν πρώτων αὐτῶν τροπαίων, καὶ προσέτρεξεν αὐθόρμητος,

ἔπως ἀπέλθη καὶ συμμετάσχη τῆς τύχης τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζομένου ἠρωϊκοῦ λαοῦ.

Εὐγνωμόνως ἀπεδέχθη τὴν προσφορὰν ἢ ἐπιτροπὴν, καὶ Οὐασιγκτῶν, καταπλεύσας εἰς τὴν Ἑλλάδα, διέμεινεν ἐπὶ δύο ὅλα ἔτη διαρκῶς μεταξύ τῶν προμάχων ἀγωνιζόμενος. Ὅτε δὲ ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐπεκαλέσθη ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν, διαμαρτυρηθεὶς ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ Στρατηγοῦ Roche, (καὶ τῆς διαμαρτυρήσεως ταύτης τὸ κείμενον περιῆλθεν εἰς χεῖρας ἡμῶν) ἀπῆλθεν εἰς Σμύρνην, ὅπου πρὸς μέγα τῶν Τούρκων σκάνδαλον, διέμεινεν ὅλον μῆνα, τὴν Ἑλληνικὴν φέρων στολήν. Μαθὼν δὲ τέλος ὅτι ἐπήκειτο ἡ σύλληψις αὐτοῦ, ἀπῆλθε λάθρα εἰς Γαλίαν. Ἀλλὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀφῆκεν ἐν Ἑλλάδι, καὶ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ ὁ Οὐασιγκτῶν, ἐπανακάμψας εἰς τὸ πεδῖον τῶν πρώτων, αὐτοῦ ἀγώνων, ἐτιμήθη δεόντως, διορισθεὶς λοχαγὸς ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατῷ. Τὰ πάντα ἤδη ἐφαίνοντο κατ' εὐχὴν βαδίζοντα, ὅτε ἐξερράγη ἐν Ναυπλίῳ στρατιωτικὴ στάσις. Ὁ Οὐασιγκτῶν ἔσπευσε μετὰ τριακοσίων μόνον ἀνδρῶν, ὅπως καταστείλῃ αὐτήν, καὶ βληθεὶς ὑπὸ σφαίρας ἐν τῇ συμπλοκῇ, ἐξέπνευσε μετ' ὀλίγας ὥρας. Τοιοῦτο τὸ τραγικὸν αὐτοῦ τέλος. Ἀρχαῖοι τινὲς γινώριμοι, οὐς ἐσχετίσθη ἐν Ἀμερικῇ, ἐνθυμοῦνται εἰσέτι τὴν σπανίαν αὐτοῦ ἀνδρικὴν καλλονὴν, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν παράδοξον ἔκφρασιν.

Ἰδοὺ τὰ διασωθέντα τοῦ Ἡμερολογίου ἀποσπάσματα:

«Κατὰ τὰς μοκράς μου περιηγήσεις τέσσαρα ἰδίως ἀντικείμενα κατέλιπον ἐν ἐμοὶ ἀνεξιτήλους ἐντυπώσεις.—Καὶ πρῶτον μὲν τὸ West Point, μετὰ τῆς θαυμασίας αὐτοῦ τοποθεσίας ἐπὶ ἀπορῶν-γος πρηνὸς παρὰ τὸν Οὐδσωνα ποταμὸν, δεύτερον ὁ ἐν Παρισίοις ἵπποδρόμος, τρίτον αἱ ταυρομαχίαι τῆς Μαδρίτης, καὶ τέταρτον ἡ νῆσος Ὑδρα. Καίτοι μεταξύ αὐτῶν βιῶν, ἀπλήστως πάντοτε ἠτένιζον τοὺς Ὑδραῖους ἐκείνους, τοσοῦτον εὐγενεῖς καὶ γλυκεῖς τὴν ὄψιν. Αἱ πλούσιαι αὐτῶν ἐνδυμασίαι, ἡ θηλυπρεπὴς τοῦ ἀτόμου περιποίησις, τὸ σοβαρὸν τοῦ ὕφους, καὶ ἰδίως ἡ ἀγνότης τῶν ἐθνῶν, παραδόξως ἀντιφάσκουσι πρὸς τὸ ἀνήμερον τοῦ χαρακτήρος καὶ τὴν ἀγρίαν αὐτῶν ὑπαρξιν.

Ἐπέβην τοῦ πλοίου τοῦ Μισούλη, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Γεωργίου. Ἡ «Σκύλλα» ἀπέπλευσεν ἀμέσως, καθόσον ἀνέμενε

μόνον τὴν ἐπιστροφὴν ἡμῶν, ἐμάθομεν δὲ τότε τὰ κατὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ὑδραϊκοῦ Πάρωνος. Ὁ Γεωργίος καὶ οἱ ναῦται ἡμῶν ἤκουσαν τὴν διήγησιν ταύτην ἄνευ καταφανοῦς συγκινήσεως. Πρὸς στιγμὴν ἐνόμισα ὅτι εἶδον ἀστράπτοντας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον πρὸς στιγμὴν, καὶ ἀμέσως ἔπειτα τὰ ἡλιοκαῆ ἐκεῖνα πρόσωπα ἐπανελάβον τὴν συνήθη αὐτῶν μειλιχίαν ἔκφρασιν. Οὐδὲ θρηνοὶ ἠκούσθησαν διὰ τὸ ἐπισυμβᾶν δυστύχημα, οὐδὲ ἀραὶ κατὰ τῶν Τούρκων, οὐδ' ἐκδικήσεως ἀπειλαί, καὶ ὅμως σιωπηλῶς ἀπεφασίσθη κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἡ φρικώδης σφαγὴ, ἢ ἐπισυμβᾶσα τὴν ἐπισῶσαν ἐν Ὑδρᾷ. . . .

Κατὰ τὰς ἐπανελημμένας εἰς τὴν νῆσον ἐπισκέψεις μου, ὁ προῦχων αὐτῆς Λάζαρος Κουντουριώτης, μοὶ ἀπένευσε φιλοφρονεστάτην φιλοξενίαν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Εἰς τὴν αἴθουσαν αὐτοῦ εἰσῆλθον, ἅμα καταλιπὼν τὴν «Σκύλλαν», καὶ διὰ τοῦτο, πρὸ παντὸς ἑτέρου, μοὶ ἐπιβάλλεται τῆς αἰθούσης ταύτης ἡ περιγραφή. Ἦν δὲ αὕτη τετράγωνος, καὶ εἶχε θύραν ἀνοιγομένην ἐν μιᾷ τῶν γωνιῶν. Τὸ πρῶτον ἤμισυ ἀφεθὲν ἄνευ τάπητος, περιεῖχεν ἔδρας, παρατεταγμένας ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον παρὰ τοὺς τοίχους· τὸ δ' ἕτερον μέρος ἐκάλυπτε τάπητος, καὶ εἰς τὸ βάθος ἐξετείνετο εὐρὺ διβάνιον. Δεξιῶς τῷ εἰσερχομένῳ ἐκάθητο ὁ Κουντουριώτης, παρὰ τὸ διβάνιον τοῦτο, ἐπὶ ἔδρας σκεπούσης τὴν ἐστίαν. Ἐγὼ δ' ἐκάθεσθην ἐπὶ τῆς γωνίας τοῦ διβανίου, ἀπέναντι αὐτοῦ, καὶ ἡ θέσις ἐκείνη μοὶ ἀπέμεινεν ἔκτοτε.

Εἰκὼν πράγματι ἀρχαῖκή, ἥτις βαθέως ἐνεχαράχθη ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Πρὸ ἐμοῦ ὁ περιώνυμος πατριώτης, ἐκατέρωθεν οἱ καθ' ὁμίλους προσερχόμενοι πρόκριτοι Ὑδραῖοι, καὶ δεξιῶς ἡ θύρα, ἢ μηδέποτε κλειομένη. Πόσος διῆλθον οὕτω εὐαρέστους ὥρας συνομιλῶν περὶ τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν πραγμάτων μετὰ τοῦ σκυθρωποῦ καὶ ἀξιοπρεποῦς ἥρωος, ἐν τῷ κρυφίως ἐστρέφοντο τὰ ὄμματά μου πρὸς τὴν θύραν, ἀναζητοῦντα τὴν ἀτιμῶδη μορφήν, τὴν ἀπαύστως περιφερομένην εἰς τὸν διάδρομον. Οἱμοὶ! Ἐσκεπτόμην ὅτι, ἐὰν εἶχον ἐτι τὸν ὄλβον τῶν πατέρων μου, ἢ νεαρὰ ἐκείνη Ὑδραῖα, τὸ θελκτικὸν καὶ ἄδολον πλάσμα τὸ καθ' ὕπνου ἐπιφαινόμενόν μοι, καθιστόμενον ὀριστικῶς ἐμόν... Πλὴν λησμονοῦμαι ἢ Ἑλλάς μάχεται καὶ εἰς αὐτὴν ἀνήκει ἐκάστη τοῦ αἵματός μου ῥανίς. Τὸ γραφικώτερον ἐν τῇ αἰθούσῃ σύμπλεγμα, ἀπετέλει οἱ τρεῖς

τοῦ Κουντουριώτου υἱοί, εὐγενεῖς τὴν μορφήν νεανίαι, ἰστάμενοι παρὰ τὴν θύραν, καὶ τοὺς βραχίονας ἔχοντες ἐπὶ τοῦ στήθους ἐσταυρωμένους. Ὁ Βύρων λέγει,

Ἴδὲ, παρόντος τοῦ πατρὸς, ἐκάθησεν ἐκεῖνος!
Δράξε ρομφαίαν κοπτεράν καὶ φόνευσον τὸ κτήνος.

Ἄλλ' οἱ Ὑδραῖοι διαφέρουσι τῶν Μωαμεθανῶν, καὶ τοῦ προὔχοντος οἱ υἱοὶ καίτοι οὐδέποτε καθήμενοι αὐτοῦ παρόντος κατὰ τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας διάστημα, συντρώγουσιν οὐχ ἦττον εἰς τὴν αὐτὴν μετὰ τοῦ πατρὸς τράπεζαν. Καὶ τῶν προκρίτων δὲ τὰ συμπλέγματα, οἵτινες ἐκάθητο σταυροποδητὴ ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου, τὰς μακρὰς αὐτῶν καπνοσύριγγας κρατοῦντες, τὰς ἀφικνουμένας ἄχρι τοῦ μέσου τῆς αἰθούσης, ἐνεποίουν ἐπίσης, ὡς εἰκὸς, βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς ἄνθρωπον, μόλις πρὸ μικροῦ πατήσαντα τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, καὶ μήποτε κατὰ τὴν Ἀνατολὴν περιηγηθέντα.

Τὴν ἐπαύριον ἐγνώρισα τὸν Τσαμαδὸν, ἀδελφὸν τοῦ ἐν Πύλῳ θανόντος, τὸν Κανάρην, καὶ τοὺς Τομπάζας, κατέχοντας ἐν Ὑδρᾷ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιβροχὴν καὶ τὰ πλοῦτη, τὴν δευτέραν μετὰ τοὺς Κουντουριώτας θέσιν. Ὁ Ἐμμανοὴλ καὶ ὁ Ἰάκωβος Τομπάζης διεξήγον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως εὐρὺ ἐμπόριον μετὰ τοῦ Πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου, κατὰ τὴν στιγμήν δὲ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν εὐρέθησαν κατέχοντες ἕξ μυριάδας γροσίων ἀνηκόντων εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν. Ἀλλὰ πρωτίστη αὐτῶν φροντίς ὑπῆρξεν ἡ ἀποστολὴ τῆς ξένης ταύτης περιουσίας εἰς τὸν ἐκπληκτὸν Σατράπην. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπαρκῶς χαρακτηρίζει τοὺς ἄνδρας.

Ἐἶδον πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐν Ὑδρᾷ καὶ τὸν Γρίβαν, τὸν γαμβρὸν τῆς Βουβουλίνας. Ὁ Γρίβας, νεανίας τολμηρὸς καὶ ἀκάθεκτος, ἐγεννήθη ἐν Ῥούμελῃ καὶ κέκτηται un beau physique, ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι. Ἡ ἥρωϊς Βουβουλίνα, γυνὴ λίαν φιλοδόξος, ὁρῶσα ὅτι ἐξήσκει ἀπεριόριστον ἐπιβροχὴν ἐπὶ τῶν νησιωτῶν, ἤρχισεν ὄνειρευομένη οὐδὲν ἦττον ἢ τὴν ἐπὶ πάσης τῆς Ἑλλάδος κυριαρχίαν. (*) Ἄλλ' ἄγνωστος εἰς τοὺς στρατιώτας, καὶ ἰδίως εἰς τοὺς ὀρεινοὺς, ἐπεζήτησεν, ὅπως ἐδραιώσῃ τὴν ἐπιβροχὴν αὐτῆς καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην, τὴν ἐκλογὴν γαμβροῦ, κερκτημένου τ' ἀναγκαῖα προσόντα ὅπως καταλάβῃ τὴν γενικὴν τοῦ στρατοῦ ἀρχηγίαν. Καὶ

(*) Μέχρι τοῦδε, ἐὰν μὴ ἀπατῶμαι ἦσαν ὅλως ἄγνωστα τὰ περιεργα ταῦτα ὄνειρα τῆς περιφανοῦς ἥρωϊδος.

πρῶτον μὲν ὑπέδειξεν ὡς τοιοῦτον τὸν Πάνον Κολοκοτρώνην, περὶ οὗ τασάκις εὐφημον ποιεῖται μνησίαν ὁ λοχαγὸς Σταγχόπ. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ εὐγενοῦς ἐκεῖνου γόνου τοῦ μεγάλου ὀπλαρχηγοῦ, ἔστρεψε τὰ βλέμματα πρὸς τὸν Γρίβαν. Οὐδὲ δεῖται οὗτος ἐτέρου τινὸς ἐπαίνου καθ' ὅσον ἀρκούντως χαρακτηρίζει αὐτὸν τὸ γεγονός ὅτι ἐξελέγη ὡς γαμβρὸς ὑπὸ γυναικὸς, οἷα ἡ Βουβουλίνα, ἐν ᾧ ἐνεφορεῖτο ἔτι ὑπὸ τῶν φιλοδόξων ἐκεῖνων σχεδίων, ἅτινα ἐξηκολούθησεν ἀνακυκῶσα ἄχρι τῆς τελευταίας αὐτῆς πνοῆς.

Κατὰ τὰς τέσσαρας ἡμέρας τῆς πρώτης ἐν Ὑδρᾷ διαμονῆς μου, ἃς διήνυσα ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, οὐδέποτε εἶδον τὴν σύζυγον αὐτοῦ καὶ τὴν πρεσβυτέραν θυγατέρα. Ἄλλ' ὑπῆρξα εὐτυχέστερος κατὰ τὰς ἀκολουθούσας ἐπισκέψεις μου, ἐπανειλημμένως συναντήσας αὐτάς, καίτοι οὐδέποτε ἐν τῇ αἰθούσῃ ἢ τῷ ἐστιάτορι. Ἐνίοτε δὲ, κατὰ τὰς ὡραίας ἐσπέρας, ὅτε ὁ προὔχων ἐδέχετο τοὺς ξένους αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐξώστου, ἡ οἰκοκυρὰ ἐκάθητο ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ ἀνδρῶν ἐκεῖνου ἡ θεὰ ἦν πραγματικῶς θαυμασία, καὶ ἰδίως τὸ ἐσπέρας, ὅτε κατεστίζετο ἡ πόλις, δίκην λαμπυρίδων, ὑπὸ πολυαρίθμων λυχνιῶν, καθόσον τότε, ὡς ἐκ τῆς ἀμφιθεατρικῆς αὐτῆς τοποθεσίας, πάντα ἐκεῖνα τὰ φῶτα, ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ἄχρι τῶν κορυφῶν τῶν περίεξ λόφων, προσέβαλον συγχρόνως τὰ ὄμματα.

Μόλις κλείσω τοὺς ὀφθαλμοὺς, ζωηρῶς βλέπω εἰσέτι πρὸ ἐμοῦ τὴν θεσπεσίαν εἰκόνα. Ἀριστερῶς διακρίνονται τὰ ἐν τῷ λιμένι προσωρμισμένα πλοῖα, καὶ τῆς σελήνης αἱ ἀργυραὶ ἀκτίνες παίζουσιν ἐπὶ τῆς ἐλαφρῶς ρυτιδουμένης ἐλληνικῆς θαλάσσης· πρὸς τὸ ἀντίθετον δὲ μέρος, δίκην ἐπισσεωρευμένων νεφῶν, προκύπτει ἡ μεμακρυσμένη τῆς Πελοποννήσου παραλία, ἀπορρόξ καὶ τραχεῖα, ὡς ἐκεῖνη ἐφ' ἧς εὐρισκόμεθα. Ἄλλ' ἰδίως ἐθελόγημι θαυμάζων τὰς φιλαρέσκως κυματιζόμενας ὀλκάδας, τὰ ἐλαφρὰ ἐκεῖνα καὶ ταχύπλοα κελύφη, τὰ τασάκις ὀδηγήσαντα τοὺς τραχεῖς τῆς Ὑδρας ναύτας εἰς τὸ ὑγρὸν τῆς τιμῆς πεδίον, καὶ ἤδη μετενεγκόντα αὐτοὺς εἰς τὰς ἐρήμους αὐτῶν ἐστίας, ὅπως ἀπολαύσωσι στιγμῶν τινῶν ἀνέσεως, καὶ παρσκευασθῶσιν εἰς ἀγῶνας ἔτι μᾶλλον ἀνίσους καὶ ἀπέλπιδας.

Ἐν τούτοις, ἐὰν κατέθελγε τοὺς ὀφθαλμοὺς μου ἡ μεμακρυσμένη ἐκεῖνη εἰκὼν, ἔτι μᾶλλον ἐνδομύχως μὲ συνεκίνει ἡ θεὰ τῶν ἐν

αὐτῷ τῷ ἐξώστῃ εὐρισκομένων. Ἐγγύς μου ἐκάθητο ἡ οἰκοκυρά, δέσποινα ἀξία τῶν ἀρίστων χρόνων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Οἱ ἀξιοπρεπεῖς αὐτῆς χαρακτηῖρες, τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς μορφῆς, ἡ εἰς τὸν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα ἀφοσίωσις, καὶ ἡ ὑπὸ τῶν αὐστηρῶν Ὑδραϊκῶν ἠθῶν ἐπιβαλλομένη αὐτῇ συστολή, ἀπέναντι τοῦ οἰκοδεσπότου καὶ τῶν ξένων αὐτοῦ, ταῦτα πάντα βαθέως μὲ συνετέρατον. Ἡ μήτηρ μου ἀπεβίωσε πρὸ πολλοῦ, καὶ ἐὰν μοὶ ἐπετρέπετο ἡ ἐκλογή ἐτέρας ἀλλὰ καὶ πάλιν λησμονοῦμαι. Οἱ υἱοὶ τοῦ Κουντουριώτου ἴσταντο μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς μητρὸς αὐτῶν, ἐθαύμαζον δὲ τὴν ἑλληνικὴν αὐτῶν κατατομὴν καὶ τὰς παμμελαίνας κόμας, καταπιπτούσας φιλαρέσκως ἐπὶ τοῦ τραχήλου. Ἐθαύμαζον προσέτι τὰ εὐρωστα αὐτῶν μέλη καὶ τὴν λεπτότητα τῶν μεταξίνων αὐτῶν περιστηθίων, περισκελίων καὶ ζωνῶν. Αἱ κνήμαι αὐτῶν ἦσαν γυμναὶ μέχρι τοῦ γόνατος, ὁλλὰ τοῦτο προσέθετεν εἰς τε τὸ ἀλλόκοτον καὶ τὸ γραφικὸν τῆς ἑλῆς αὐτῶν παραστάσεως. Ὁ νεώτερος προσηγήθη αὐτοπροαιρέτως ὡς διδάσκαλός μου ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ. Ἦγγισε τὴν ἔδραν μου καὶ μοὶ εἶπε «*σαχαμί*!» «*Σαχαμί*» ἐπανελάβον· ἔδειξε τὴν σελήνην καὶ μοὶ εἶπε «*φεργάρι*». Καὶ ἔντως φέγγει θουμοσίως. «*Φεργάρι*» εἶπεν καὶ ἐγώ. Ἄλλ' ἦν πλήρης ἡ καρδία μου καὶ ἡ προφορά μου ἑλλειπής, ὁ δὲ διδάσκαλος ἤρχισεν ἐπιπλήττων. Ἐσφιγξα δ' ἐγώ τότε τὴν χεῖρα τοῦ ἀγαθοῦ παιδός, καὶ μετεστράφη πρὸς τοὺς Ὑδραῖους προκρίτους, οἵτινες ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης ἐκείνης συνεζήτουν τὰς ὑποθέσεις, καὶ ἀπεφάσιζον τὰς τύχας τοῦ ἔθνους αὐτῶν. Μετ' ἀπορίας ἰδίως παρετήρουν τὴν γαλήνιον ἑκφρασίαν τῆς μορφῆς αὐτῶν, καὶ ἤκουον τοὺς σιγαλοὺς καὶ μεμετρημένους τόνους τῆς φωνῆς αὐτῶν. Πόσον θορυβώδης θὰ ἦτο τοιαύτη τις ὁμήγουρις ἐν πάσῃ ἐτέρᾳ χώρᾳ!

Ἡτένιζον δὲ ἰδίως τὸν Κουντουριώτην, τὸν Ὑδραῖον ἐκείνον ἀρχηγόν, τὸν ἠγέτην φιλελευτέρου, ἠρωτικοῦ καὶ τιμίου λαοῦ. Ὑπὸ τῆς εὐγενείας τῶν χαρακτήρων αὐτοῦ καὶ τῆς ἡγεμονικῆς αὐτοῦ μορφῆς, βαθέως ἐπηρεαζόμενος ἐψιθύρισα, — «Θεέ μου, οὐδέποτε εἶδον ἄνδρα τοιοῦτον, ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ». — Ἡ καρδία μου κατεταράχθη τότε, καὶ ἀπαίσι οἱ μὲ κατέλαβόν λογισμοί Ἄνεπώλουν τὴν περιδοξον αὐτοῦ ἀποστολὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ τὴν οἰκογενειακὴν εὐτυχίαν, παραβάλλων αὐτὰς πρὸς τὴν ἐμὴν ἀπομόνωσιν καὶ στυγερὰν ἀτυχίαν. ὦ, ἐὰν ἓνα μόνον εἶχον δεσμὸν,

ἐνσυντά με πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν! Ἄλλ' οἶμοι! Φροῦδοι καὶ μάταιοι πόθοι!

Τὴν πρεσβυτέραν τοῦ Κουντουριώτου θυγατέρα εἶδον τὸ πρῶτον κατὰ τὴν δευτέραν εἰς τὴν νῆσον ἐπίσκεψίν μου, πρὸ τῆς εἰς Σμύρνην ἀποδημίας μου. Ὁ ἥλιος κατήρχετο βραδέως πρὸς τὸν ὀρίζοντα, ἐπανακόμπων δ' ἐκ τοῦ περιπάτου εἰς τὴν πόλιν, ἔκρουσα τὴν θύραν τοῦ προύχοντος. ὦ, εὐτύχημα! Μοὶ ἤνοιξεν . . . ἐκείνη. Εὐρίσκετο πιθανῶς ἐν τῇ αὐλῇ, καὶ προσεγγιζούσης τῆς ὥρας, κατ' ἦν συνήθως ἐπέστρεφεν ὁ πατήρ αὐτῆς, ἐνόμισεν ὅτι ἦν ἐκεῖνος.

Νομισματι ἐκάλυπτον χρυσᾷ τὴν λείαν κόμην. Ὁραία καὶ τεταραγμένη ἴστατο πρὸ ἐμοῦ. Εὐκόλως ἐνόησα τίς ἦν, καίτοι οὐδέποτε ἰδὼν αὐτήν. Ἐθῆκα τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους, καὶ προφέρων τὰς τυπικὰς λέξεις — «Καλησπέρα σας» — προύχωρσα.

Αἱ ἐπισκέψεις ἐν Ὑδρᾷ ἀποδίδονται ἢ μετὰ τὰ ἐξημερώματα, ἢ περὶ λύχνων ἀφάς. Δύο δὲ ὥρας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου παρατίθεται τὸ δεῖπνον, καὶ οἱ ξένοι τότε ἀψεύρονται. Ἄμα εἰσέλθη τις εἰς Ὑδραϊκὸν οἶκον προσάγεται αὐτῷ καφὲς καὶ τοιμπούκιον, κατὰ δὲ τὴν πρῶταν συνοδεύονται ταῦτα καὶ ὑπὸ γλυκοῦ μετὰ ποτηρίου ὕδατος. Ὁ καφὲς καὶ τὸ γλυκὸν μὲ ὑπερήρσαν.

Ἄλλὰ πλὴν τοῦ Κουντουριώτου καὶ εἰς πλείστους ἄλλους Ὑδραῖους ὀφείλω εὐγνωμοσύνην ἐπὶ τῇ φιλοξενίᾳ καὶ ἀγαθότητι αὐτῶν. Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1824 ἤμην ἐγγύς τοῦ Μεσολογγίου ἐντὸς Ὑδραϊκοῦ πλοιαρίου, φέροντος πολεμοφόδια εἰς τὸ φρούριον. Ἐκαρσodέκουν τὴν κατάλληλον στιγμήν, ὅπως εἰσδύσω ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ ἐλπίς μου ἐματαιώθη. Κατεκείμεν ἀσθενής, καίτοι δὲ τὸ ψῦχος ἦν ὀριμύτατον, ἀδύνατος ἀπέβαιναν ἢ διατηρήσις πυρὰς ἐν τῷ πλοιαρίῳ ἡμῶν, ὅπερ διετέλει κατὰ μέγα μέρος πληρὴς πυρτίδος. Ἄνευ ἰατρικῶν, ἀνευ ἐλίγης θερμῆς τροφῆς, ἐνόμιζον ἐπιστάσαν τὴν ἐσχάτην μου ὥραν, ὅτε, κατ' εὐτυχίαν δι' ἐμὲ συγκυρίαν, συννητήσαμεν τὸν μέγαν καὶ ὠραῖον Πάρωνα τοῦ ὑποναύρχου Σαχτούρη. Γνωσταὶ εἰσὶν αἱ ἰσχυραὶ προλήψεις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν ἀσθενῶν, ἕνεκα τῶν μεταδοτικῶν νοσημάτων, εἰς ἃ εἰσὶν εἰθισμένοι καὶ ὅμως ὁ Σαχτούρης, ἅμα μαθὼν τὴν ἐν τῷ πλοιαρίῳ παρουσίαν μου, διέταξε τὴν εἰς τὸν Πάρωνα μεταφορὰν μου, καὶ μοὶ ἐπεδαψίλευσεν ἐκεῖ παντοίας περιποιήσεις, αἵτινες

ἔσωσαν τὴν ζωὴν μου. Ἐπὶ πολὺν ἔτι καιρὸν ἐξηκολούθησα πάσχων ἐν Ναυπλίῳ, ἀλλὰ τέλος ἀνέλαβον. Ἐζῆσα ὅπως καταλίπω τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἴσως ἐπιζήσω ὅπως ἐπανάιδω αὐτήν.

Ἐν τούτοις ἡ λαμπρὰ ὑποδοχὴ, ἣς με ἠξίωσαν οἱ Ὑδραῖοι κατὰ τὴν πρώτην εἰς Ἑλλάδα ἀποδημίαν μου ὀλιγώτερον με συνεκίνησεν ἐκείνης, ἣτις μοι ἐγένετο κατὰ τὸ 1825 μετὰ τὴν ἐκ Σμύρνης ἐπάνοδόν μου. Ἐξ ἑβδομάδας διέμεινα ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, κατὰ τὸν Αὐγουστον καὶ Σεπτέμβριον. Καὶ ἀποφεύγω μὲν ἐνταῦθα πᾶν σχολίον περὶ τῶν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐρίδων μου μετὰ τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Ἰωνίας συμπατριωτῶν μου, ἀρκοῦμαι δὲ λέγων, ὅτι πάντα ταῦτα ἐγένοντο γνωστὰ ἐν Ἑλλάδι, ἀλλοιώσαντα τὴν θέσιν μου ἀπέναντι τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας μαχομένων, καὶ μειώσαντα τὴν σημασίαν μου. Εἶχον πλέον οὗτοι λόγους ὅπως μὴ με θεωρῶσιν ὡς ἄνδρα ἐξασκοῦντα σπουδαίαν ἐπιρροὴν ἐν Εὐρώπῃ καὶ μάλιστα ἐν Ἀμερικῇ. Ἐγνώριζον πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ Ἀντιναύαρχος Roders, μεταβάς εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ πάσης τῆς ἐκ τοῦ ὀγκώδους αὐτοῦ τρικρότου ἀπορρέουσας ἐπιρροῆς, πολλὰ περὶ ἐμοῦ ἀφηγήθη, παραλείπων μόνον τὰ καλὰ.

Τὴν Σμύρνην κατέλιπον ἐπὶ Γαλλικοῦ τινος πλοίου, ὅπερ με ἀπεβίβασεν εἰς Κέα. Ἐκεῖθεν δ' ἐναύλωσα καΐκιον, ὅπως με διαπορθμεύσῃ εἰς Ναύπλιον, καθ' ὅσον ἐδίσταζον πλέον περὶ τῶν πρὸς με αἰσθημάτων τῶν Ὑδραίων, καὶ ἀπέφευγον τὴν νῆσον ἐκείνην. Ἄλλ' ἄλλαι μὲν βουλαὶ ἀνθρώπων, ἄλλα δὲ Ποσειδῶν κελεύει. Κατὰ τὴν δείλην τῆς τρίτης ἡμέρας εὐρέθην ἀπέναντι τῆς Ὑδρας. Ὁ ἄνεμος ἔπνεεν ἀντίπρως καὶ σφοδρὸς, οἱ δὲ ναῦται, μὴ πειθόμενοι εἰς τὰς παραστάσεις μου, κατέφυγον εἰς τὸν λιμένα. Ὁ ὀρίζων ἦν σκοτεινὸς καὶ νέφος ὀμίχλης, περικάλυπτον τὴν πόλιν, παρεῖχεν αὐτῇ μορφὴν σκυθρωπὴν, ὅλως ἀσυνήθη, καὶ ὡσεὶ ἐπικυρούσαν τοὺς φόβους μου.

Ἐπορεύθην τότε διὰ τῶν ἐρήμων ὁδῶν εἰς τοῦ Μάσσωνος, ὅπως θιανυκτερεύσω ἐπὶ τοῦ κλινηρὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ Μάσσων καὶ ὁ κύριος Χάου εὐρίσκοντο εἰς Ἀθήνας, ἐν τῷ οἴκῳ δὲ παρέμενε μόνον ὁ κύριος Μίλαρ. Ὑπὸ τῆς ἀνάγκης δὲ τότε πιεζόμενος, ἀπῆλθον πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Τομπόζην, ἐνδοιάζων λίαν περὶ τῆς ἀναμενύσης με ὑποδοχῆς. Ὁ Ναύαρχος εὐρίσκετο ἐν τῇ πόλει, καὶ μόνῃ με ὑπεδέχθη ἡ ὡραία αὐτοῦ θυγάτηρ· μοὶ προσήνεγκε δὲ

αὕτη καπνοσύριγγα, καὶ ἐκαθέσθην ὅπως ἀναμείνω τὸν οἰκοδεσπότην, ἀλλὰ πλήρης ἀνησυχίας καὶ ὀδυνηρῶν ἀναλογισμῶν. Αἴφνης εἰσηλθε δρομαῖος ὁ Τομπάζης καὶ ἐναγκαλιζόμενός με — «Τώρα ἐφθάσατε», με ἠρώτησε, «κ' ἔρχεσθε ὅπως καταλύσητε εἰς τὸν οἶκόν μου» — «Ναί», ἀπήντησα δειλῶς — «Oh je suis bien aise; vous êtes le bien venu».

Τὴν ἐπαύριον ἀπῆλθον εἰς τὸ συμβούλιον ὅπως ἴδω τὸν Λάζαρον Κουντουριώτην, εὖρον δὲ αὐτὸν ἐκεῖ μετὰ τοῦ Γρίβα, ὅστις ἀμέσως μοὶ ἔτεινε τὰς ἀγκάλας, ἐν ᾧ ὁ Κουντουριώτης, ὅστις οὐδένα ποτὲ ἀσπάζεται, μοὶ ἔδωκε τὴν χεῖρα, καὶ με ἠρώτησε ποῦ διῆλθον τὴν νύκτα καὶ διατὶ παρημέλησα τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. — Κατελύσατε πάντοτε παρ' ἐμοί, μοὶ εἶπεν, ὁσάκις ἐπεσκέφθητε τὴν Ὑδραν, καὶ οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος, ὅπως μεταβληθῶσι σήμερον, τὰ πράγματα.» — Ἐγευμάτις μετὰ τοῦ Τομπάζη καὶ περὶ τὴν 3 μετὰ μεσημβρίαν ἀπῆλθον εἰς τοῦ Κουντουριώτου. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ μοὶ εἶπεν, ὅτι ὁ Προῦχων μεγάλως ἐθλίβη ἐπὶ τῇ μὴ προσελεύσει μου εἰς τὸ πρόγευμα, καὶ ὅτι με ἀνέμεινεν ὑπὲρ τὴν ὥραν. . . .

Ὁ Ἰανουάριος τοῦ 1826 με εὗρεν ἐν Ναυπλίῳ, ὑπὸ σοβαρᾶς νόσου κατατρυχόμενον, ἐξησθενημένον, καὶ ἀναμένοντα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἄδοξον θάνατον. Ἐνα πρὸς τούτοις μῆνα ἀπεπειράθη καὶ αὔθις, ὅπως εἰσδύσω εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἀλλ' εὗρον τὸ φρούριον ἀσφαλῶς ἀποκεκλεισμένον καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἐνῶ δ' ἐκρυπτόμην εἰς τὰ πέριξ, ἠσθένησα καὶ καταβεβλημένον οὕτω ἔκ τε τῶν παθημάτων καὶ τῆς ἀποτυχίας, με μετῆνεγκον πιστοὶ μου τινὲς εἰς τὸ Ναύπλιον.

Οὐδένα εἶχον κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀσθενείας μου νοσοκόμον, καὶ συνήθως ἔμενον μόνος ἐφ' ὅλας ἡμέρας καὶ νύκτας. Ἐνίστε μ' ἐπεσκέπτοντο ὁ Δόκτωρ Χάου, ἢ ὁ κύριος Μίλαρ· δις δὲ τῆς ἡμέρας ὁ ὑπηρέτης τοῦ στρατηγοῦ Roche μοὶ ἐκόμιζεν ὀλίγον ζυμὸν. Ταῦτα ἦσαν τὰ μόνα τῆς ὑπάρξεώς μου συμβάντα, καὶ μόνῃ μου διασκέδασις ἢ μονότονος ψαλμῳδία τῶν ὑπὸ τὰ παράθυρά μου διαβαινόντων ἱερέων, οἵτινες ἀνὰ πᾶσαν ὥραν μετέφερον νεκρὸν τινα εἰς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ κατοικίαν. Τὸ δωμάτιόν μου ἦν παρεμφερὲς πρὸς τὰ τῶν προκρίτων τοῦ Ναυπλίου, ἤτοι τρισάθλιον· εὐρεταὶ ῥωγμαὶ, διέσχιζον τὴν ὀροφήν, τοὺς τοίχους καὶ τὸ σαινίδωμα, ἐνῶ τὰ παράθυρα ἐστεροῦντο ὑέλων, καὶ οἱ ψυχροὶ χει-

μερινοὶ ἄνεμοι τῶν Ἀργολικῶν ὀρέων, φυσῶντες ἐλευθέρως ἐπ' ἔμοῦ, ἠΰξανον τοὺς ἀπαισίους σωματικούς πόνους, ὑφ' ὧν κατε-
 τρυχόμεν. Φεῦ, πόσον ἦν μακρὰν ἢ φαιδρά μου νεότης παρὰ τὰς
 ἀνθηρὰς ὄχθας τοῦ Ποτόμακος! Ποῦ νῦν οἱ φίλοι μου, οἱ συγγενεῖς
 μου, πάντες ἐκεῖνοι, οὓς ἠγάπησα; Ποῦ τὰ χρυσᾶ ὄνειρα περιδό-
 ξου μέλλοντος; Ἀπὸ τῶν πρώτων μ' ἐχώριζον ὁ βαθύρρους ὠκεα-
 νὸς καὶ τὰ ταχέως ἀποϊτάντα ἔτη, ἀπὸ τῶν δευτέρων πιθανῶς ὁ
 πρόωρος τάφος.

Ἄγγλος τις, ὁ κ. Μάσσων, μοὶ ἐπεμψεν ἐν στρῶμα, ἐφ' οὗ ἐκεί-
 μην, κεκαλυμμένος ὑπὸ μόνου τοῦ μανδύου μου. Καὶ κατ' ἀρχὰς
 μὲν ἀπεδύθη τὴν φουστανέλλαν μου, καὶ μετεχειρίσθη αὐτὴν ὡς
 προσκεφάλαιον, ἀλλ' ὅτε μὲ προσέδαλε τὸ ψῦχος, περιεκάλυψα δι'
 αὐτῆς τοὺς ὤμους μου. ὦ! ἐὰν κατευωδοῦτο μόνον, ἐσκεπτόμην,
 ἢ προσπάθειά μου, ὅπως εἰσέλθω εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἐὰν ἐκεῖ ἀπ-
 ἔθνησκον, ὑπομονή. Ἄλλ' ἐνταῦθα, τοσοῦτον ἀθλίως, τοσοῦτον
 ἀδόξως, οὐδένα ἴσως ἔχων παρ' ἐμοὶ ὅπως παρατηρήσῃ ὅτι ἐξέπνευσα,
 ἢ τὸ χερίστον δυσμενῆ τινα, διηγούμενον εἴτα τὰς ἐσχάτας μου
 στιγμὰς κατὰ τρόπον ἀμαυροῦντα τὴν μνήμην μου! Τοῦτο μοὶ
 φαίνεται ἀπαισίον. . . .»

Αὗται αἱ τελευταῖαι λέξεις τῶν περιέργων τούτων σημειώσεων.
 Ὁ ἀτυχῆς νεανίας φαίνεται προαισθανόμενος τὸ θλιβερὸν αὐτοῦ
 τέλος. Καὶ πράγματι ὀλίγους μῆνας ἀργότερον, ὁ γόνος τοῦ με-
 γίστου ἀνδρὸς τοῦ νέου κόσμου, προστρέξας ὅπως θυσιασθῆ ὑπὲρ
 τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας, κατέπιπτεν ἄδοξον θῦμα τυχαίας συγ-
 κρούσεως, καὶ μετεφέρετο ὑπ' ὀλίγων συστρατιωτῶν εἰς τὸν ἄγνω-
 στον αὐτοῦ τάφον. Ἄλλ' οἱ μεταγενέστεροι ἔσονται δικαιότεροι, οἱ
 δὲ πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν εἰς τὸ πεδῖον τῆς τιμῆς πεσόντες φι-
 λέλληνες, ἀναγνωρίζουσιν αὐτὸν ἤδη ὡς ἀδελφόν.

Ἄν τις τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν, ἐκ τῶν ἀνωτέρω συγκινηθεὶς,
 θεωρήσῃ ἱκανῶς ἐνδιαφέρουσαν τὴν ἐξέτασιν τοῦ πρωτοτύπου χει-
 ρογράφου, ἀπελθέτω εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Βουλῆς, εἰς ἣν ἐδώ-
 ρήσαμεν αὐτὸ, καὶ διαπρεξάτω ἐπὶ τῶν φύλλων τῶν ὑπὸ τοῦ χρόνου
 παρεφθαρμένων τὰς γραμμὰς, ἃς ἐχάραξεν αὐτῇ ἡ πυρέσσουσα
 χεὶρ τοῦ ἀτυχοῦς θύματος.

Σόφια, Ἰούλιος 1885.

ΚΛΕΩΝ ΡΑΓΚΑΒΗΣ

ΕΝ ΝΥΚΤΙ

Δέδυκε μὲν Σελάνα καὶ Πλειάδες,
 μέσει δὲ νύκτες, παρὰ δ' ἔρχεθ' ὦρα..

.

... Μοῦνην ἐμὲ οὐκ ἔχει νύκτος ὕπνος,
 πολλὰ κατὰ φρένα ὀρμεινοῦσαν.

Σαπφώ.

Εἶνε νύξ· καὶ γαλήνη διέπει τὴν γῆν
 καὶ τὸ πᾶν ἡρεμεῖ καὶ ὑπνώττει. . .
 μόνον τ' ἄστρα μαρμαίρουν μὲ θείαν σιγὴν
 ὑψηλὰ, ἐν τῷ σκότει.

Ἡ σελήνη ὑψοῦται λαμπρὰ, σιγηλή·
 τὴν σιγὴν οὐδεὶς κρότος ταράττει. . .
 μέλαν γάσμα, ἢ νύξ, ὡς ἀχλὺς παχυλὴ,
 τὸς σκιάς τῆς προτάττει.

Φεῦ! οἱ πάντες ὑπνώττουν αὐτῇ τῇ στιγμή·
 ὁ Μορφεὺς τοὺς κρατεῖ ἐν ἀγκάλῃ,
 ἐμὲ μόνον μὲ δάκνουν τὸ στήθος λυγμοί,
 κ' ἢ καρδίᾳ μου πάλλει.

Σὺ σελήνη λαμπρά! ὦ φωστὴρ τηλαυγῆ! . . .
 σὺ τὸν πόνον μου μόνῃ γνωρίζεις·
 σὺ, ὦ νύκτιε λύχν', ἕς μὲ σέλας τῇ γῆ,
 μελιχρῶδες φωτίζεις.

Σεῖς ἀστέρες χρυσοὶ τῶν γλαυκῶν οὐρανῶν,
 θεαταὶ τῶν μυγίων μου πόνων,
 ἐστὲ μάρτυρες, σεῖς, τῶν φρικτῶν μου δεινῶν
 τῶν πυρίνων μου στόνων.

Ἐνῶ κλίνω τὸ μέτωπον σύννου ἐν γῆ,
 Ἐρινυὸς μοῦ σπαράττουν τὰ στήθη,
 κ' ἐν ἐξώστῃ θρηνοῦσα, ὀρῶ ἐν σιγῇ
 τῶν ἀστέρων τὰ πλήθη.

Βλέφαρά μου κλεισθήτε μικρόν, φλογερά
 άγρυπνία τὰ χεῖλη μου καλεῖ·
 δὲν ἔκτεινει ᾿ς ἐμὲ ὁ Μορφεὺς τὰ περὰ,
 καὶ τὸ ὄμμα μου κλαλεῖ.

Τάλαν στέρνον, ὀγκοῦσαι ἐγκλείτον λυγμοὺς
 καὶ ἐτοίμους ἐκρήξεις πυρώδεις!...
 ᾿Ω ἡφαίστειον σίγα!... ποσῶς στεναγμοὺς
 μὴ ἐκφέρης λυγμῶδεις.

Κοιμηθῆτε βαθύ, ᾧ καρδίαί ἀγνοί,
 καὶ ἂν ἔτι λυγμοὶ σᾶς ταραττοῦν...
 Φεῦ! ὀδύνας ὡς ἔχιδν' ἐντός μου στυγαί,
 τὸν ἴον μοὶ προτάττοῦν.

1885

BIRGINIA Π. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ.

Μ' ΑΓΑΠΑΣ

Σὲ λειβάδι ἀνθισμένο
 Ἔνα λούλουδο εὐρήκα
 Ὅλο δρόσο βαντισμένο,
 Δὲν τ' ἀφῆκα.

Τῶκοψα' μὰ ἦτον ἓνα!
 Ἄσπρο μὲ καρδὸν γαλάζια,
 Ὅλο χάρι, ὄλο νάζια,
 Σὲν καὶ ἴσένα

Μῦρο εἶχε τὴν πνοή σου,
 Δρόσο δού σου δάκρυα θεῖα,
 Καὶ ἀγνόη τὴν ψυχὴ σου,
 Τὴν ἄγία.

Τῶκοψα καὶ τοῦ μαδοῦσαι
 Φύλλο φύλλο του ἴστη γῆ.

Μ' ἀγαπᾶς, τὸ ἔρωτοῦσα
 Νὰ μοῦ εἰπῆ.

Ναί... ἐκεῖνο μ' ἀπαντοῦσε
 Ὅσὲ κάθε διφύλλισμά μου,
 Ἄχ! Τὸν πόνο μου νοοῦσε,
 Τὰ δεινά μου.

Τότε ἴσυναξα τὰ φύλλα
 Ἔνα ἓνα ἀπὸ τὸ χῶμα,
 Καὶ τὰ κάνω φυλαχτέρι
 Τῆς καρδίας.

Τώρα κείνη τὰ βρωταί
 Καὶ ἴσὲ κάθε χτύπο ἀκόμα
 Φύλλο—φύλλο μ' ἀπαντάει:
 Μ' ἀγαπᾶς.

ΔΗΜ. ΜΠΕΝΗ ΨΑΛΤΗΣ

Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ

ἰς ἐξ ὑμῶν δὲν ἀναγινώσκει μίαν τουλάχιστον ἐφημερίδα καθ' ἐκάστην· τίς δ' ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν τῶν ἐφημερίδων γινώσκει τὸ ποσὸν τῶν περιοδικῶν φύλλων, ἅτινα καθ' ἐκάστην παραδίδονται ὡς βορὰ τοῖς κατοίκους τῶν δύο ἡμισφαιρίων. Ἐὰν ἔχετε τὴν περιέργειαν νὰ σχηματίσητε ἰδέαν τινὰ περὶ τούτου ἀκολουθήσατέ μας ἐπὶ τινὰ λεπτὰ ἐν τῷ πεφωτισμένῳ τῆς δημοσιογραφίας ἄνθρωπῳ. Λέγοντες πεφωτισμένῳ ποιούμεθα βεβαίως χρῆσιν ὑπερβολῆς· διότι ὑπάρχουσι πλείστα ὅσα ἐφημερίδες χρησιμεύουσαι ἀποκλειστικῶς ὡς ὄργανα ἐκπέμποντα σκότος, ὡς εἰ ἰδρῦθησαν ἀπλῶς καὶ μόνον ὅπως ἐπιχέωσι τὴν σκιάν καὶ τὸ χάος εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν.

Ὅπως δὴποτε ὁ ἀριθμὸς τῶν καθ' ἅπασαν τὴν ὑψηλίον ἐκδιδομένων περιοδικῶν φύλλων ὑπερβαίνει τὰς 35,000 καὶ ἀναλογεῖ σχετικῶς πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῆς γῆς ἀνά ἓν περιοδικὸν ἐπὶ 28,000 ἀτόμων.

Τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ ἡ γηραιὰ Εὐρώπη ἀριθμοῦσα περὶ τὰς 20,000 ἐφημερίδων· τῶν μεγάλων δ' εὐρωπαϊκῶν κρατῶν προεξάρχει ἡ Γερμανία.

Ἐν Γερμανίᾳ ἐκδίδονται ὑπὲρ τὰς 5,500 περιοδικῶν φύλλων, ὧν τὰ 800 εἶναι ἡμερήσια. Ἐκ τῶν περιοδικῶν τούτων, ὧν πλείστα εἰσὶν ἐφημερίδες θρησκευτικῶν δογματικῶν, σχολῶν διαφόρων, ἐπιστημονικῶν θεωριῶν, ταξιδιῶν, θήρας καὶ ἐφημερίδες πρὸς χρῆσιν τῶν ἐπαγγελματικῶν καὶ τῶν χωρικῶν, τὰ πλείονος συστάσεως ἄξια εἰσὶν ἀναντιρρήτως τὰ περιέχοντα ἐπιστημονικὰ καὶ φιλολογικὰ συλλογὰς. Ἐν αὐτοῖς σταδιοδρομεῖ πλησίσιον τὸ βαθύ καὶ φιλοσοφικὸν πνεῦμα τῆς Γερμανίας, ἐν αὐτοῖς γεννῶνται αἱ παραδοξώτεροι ἐπιστημονικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ ἰδέαι, αἱ μᾶλλον ἀπρόοπτοι θεωρίαι, τὰ παραδοξώτερα συστήματα καὶ τὰ σπουδαιότερα θέματα ἐν ἅπασι τοῖς κλάδοις τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιστημῶν.

Ἡ ἀρχαιότερα ἐφημερίς ἐν Γερμανίᾳ εἶναι ἡ ἐν Φραγκφούρτῃ ἐκδιδομένη «Ἐφημερίς τῶν Ταχυδρομείων», ἰδρυθεῖσα τῷ 1616· ἡ δὲ μᾶλλον διαδομένη εἶνε ἡ «Βερολίνοις Ἐφημερίς» ἐκδίδουσα 55,000 ἀντιτύπων καθ' ἐκάστην. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν Γερμανίᾳ ὁ τύπος δὲν εἶναι συγκεκεντρωμένος ὡς ἐν ἄλλοις κράτεσι, φέρ' εἰπεῖν ἐν Γαλλίᾳ· διότι ἐν ἐκάστη πόλει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον σπουδαῖα ἐκδίδονται ἐφημερίδες μεγάλῃς ἀπολαύουσαι ὑπολήψεως.

Δευτέρα ἔρχεται ἡ Ἀγγλία μετὰ 4000 περιοδικῶν φύλλων, ὧν 800 ἡμερήσια· τὰ σπουδαιότερα τούτων εἶναι ὁ «Τηλέγραφος» ἐκδίδων καθ' ἐκάστην 250,000 ἀντιτύπων, ἡ «Σημεία» 242,000, τὰ «Ἡμερήσια Νέα» 160, 000 καὶ οἱ «Καιροὶ» 100,000.

Ἡ Γαλλία ἔπεται μετ' ἰσαριθμῶν σχεδὸν ἑφημερίδων, ὧν αἱ 1586 ἐκδίδονται ἐν Παρισίοις καὶ αἱ 2506 ἐν ταῖς ἐπαρχίαις· ἐξ αὐτῶν 360 μόνον εἶναι ἡμερησίου.

Ἡ Ἰταλία κατέχει τὴν τετάρτην θέσιν ἀριθμοῦσα 1400 ἑφημερίδας, ἐξ ὧν 200 ἐκδίδονται ἐν Ῥώμῃ, 140 ἐν Μιλάνῳ, 420 ἐν Νεαπόλει, 94 ἐν Τουρίνῳ καὶ 79 ἐν Φλωρεντίᾳ. Ἐκ τῶν Ἰταλικῶν ἑφημερίδων 160 εἶναι ἡμερησίου· ἀρχαιότερα δὲ πασῶν εἶναι ἡ «Ἐφημερίς τῆς Γενούης» ἰδρυθεῖσα τῷ 1797.

Ἐν Αὐστρο-Οὐγγαρίᾳ ἐκδίδονται 1200 ἑφημερίδες, ὧν 450 ἡμερησίου· μία δ' ἐκ τῶν περιεργότερων εἶναι ἡ «Acta comparationis litterarum universarum», Ἐπιθεώρησις τῆς συγκριτικῆς φιλολογίας. Αὕτη ἔχει συντάκτας καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον καὶ ἄπασαι αἱ γλώσσαι τῆς γῆς ἀντιπροσωπεύονται ἐν αὐτῇ· εἶναι οὕτως εἰπεῖν ἑφημερίς παγκόσμιος.

Ἡ Ἰσπανία ἀριθμεῖ περὶ τὰ 850 περιοδικὰ φύλλα, ὧν τὸ ἐν τέταρτον εἶναι ἑφημερίδες πολιτικαί. Αἱ ἰσπανικαὶ ἑφημερίδες εἰσὶν ἐν γένει καλλιτεχνικῶς ἐκτετυπωμένοι καὶ δὲν ἔχουσι συνδρομητάς, ἀλλὰ πωλοῦνται ἐν ταῖς ὁδοῖς. Γεγονὸς περιεργὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἰσπανικοῦ τύπου εἶναι ὅτι οἱ πρῶτοι ἰδρύσαντες ἑφημερίδας ἦσαν τυφλοὶ. Αἱ ἑφημερίδες αἱ καλούμεναι τότε «Relationes» ἐξεδίδοντο κατ' ἀορίστους ἐποχὰς καὶ περιεῖχον συνήθως ἄσματα, ἅτινα ἔψαλλον ἀνά τὰς ὁδοὺς οἱ πωλοῦντες αὐτὰς τυφλοὶ.

Ἡ Ῥωσσία μόλις ἀριθμεῖ 800 ἑφημερίδας, ἐξ ὧν 200 ἐκδίδονται ἐν Πετροπόλει καὶ 75 ἐν Μόσχᾳ. Πλεῖστα τούτων ἐκδίδονται εἰς δύο καὶ τρεῖς γλώσσας. Ὑπάρχει μία ἐκδιδόμενη ῥωσιστί, γερμανιστί καὶ γαλλιστί, δύο γερμανιστί καὶ ῥωσιστί. Ἐν τῷ ῥωσικῷ τύπῳ ἀντιπροσωπεύονται πολλαὶ γλώσσαι. Γινώσκωμεν 9 ἑφημερίδας γερμανικὰς, 4 γαλλικὰς, 2 λατινικὰς, 2 ἑβραϊκὰς, 1 ἀγγλικήν, 1 πολωνικὴν, 1 φινλανδικήν, 1 ἀρμενικὴν, 7 ἑσθονικὰς, 4 ταρταρικὰς, 3 γεωργιανὰς κτλ. Ἡ μᾶλλον διαδεδομένη ἑφημερίς ἐν Ῥωσσίᾳ ἐκδίδει 71,000 ἀντιτύπων καθ' ἑκάστην.

Ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουσι σχετικῶς πολλαὶ ἑφημερίδες. Ἐν ἑκάστη πόλει καὶ χωμοπόλει ἐκδίδονται μία ἢ πλείονες· ἐν Ἀθήναις δὲ πλεῖστα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκδιδόμενων ἑφημερίδων εἶναι ἀδύνατον νὰ ὁρισθῇ διότι αἱ πλεῖστα αὐτῶν φαίνονται ὡς κομῆται ἐπὶ τοῦ δημοσιογραφικοῦ στερεώματος.

Ἐν Ἑλβετίᾳ ἐκδίδονται 450 ἑφημερίδες, ὧν τινες εἰσὶ σπουδαίως. Μία περιεργὸς λεπτομέρεια εἶναι ὅτι δύναται τις νὰ ἐγγραφῇ ὡς συνδρομητὴς εἰς ἅπαντα ταῦτα τὰ φύλλα ἀντὶ 3000 φράγκων περίπου κατ' ἔτος.

Τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Ὀλλανδία ἔχουσιν ἰσάριθμα σχεδὸν περιοδικὰ φύλλα, ἀνὰ 300 περίπου ἑκάστη.

Ἐν Σουηδίᾳ, Νορβηγίᾳ καὶ Πορτογαλίᾳ, ὁ τύπος δὲν κατέχει σπουδαίαν θέσιν· εἶναι ἐν τούτοις ἐλεύθερος ἐν τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ.

Ἡ κίνησις τοῦ τορκικοῦ τύπου εἶναι ἀρκοῦντως ζωηρά. Μόνη ἡ πτωτεύουσα τῆς τορκικῆς αυτοκρατορίας ἀριθμεῖ περὶ τὰς 50 ἑφημερίδας ἐκδιδόμενας τουρκιστί, ἑλληνιστί, γαλλιστί, ἀγγλιστί καὶ ἀρμενιστί.

*

*

Ἐξ Εὐρώπης μεταβῶμεν εἰς Ἀσίαν, ἐν ᾗ θέλομεν εὑρεῖν περὶ τὰς 3000 πε-

ριοδικῶν, ὧν τὰ πλεῖστα ἐκδίδονται ἐν Ἰαπωνίᾳ καὶ ἐν ταῖς ἀγγλικαῖς Ἰνδίαῖς, αἰτίνες θεωροῦσι τιμὴν αὐτῶν τὸ νὰ συναγωνίζονται κατὰ τοῦτο πρὸς τὴν μητρόπολιν.

Ἡ Κίνα εἶναι ἥμισυ γόνιμος εἰς ἑφημερίδας. Ἐν αὐτῇ γινώσκωμεν μόνον τὴν King-Pau, ἐπίσημον ἑφημερίδα, ἐκδιδομένην ἐν Πεκίνῳ εἰς τρεῖς ἐκδόσεις καθ' ἑκάστην ἐπὶ χάρτου διαφόρων χρωμάτων, τὰς δύο ἑφημερίδας Chen-Pao καὶ Hu-Pao ἐκδιδόμενας ἐν Σαγγάῃ καὶ τὴν ἑφημερίδα τῆς κυβερνήσεως ἐν Κορέᾳ, ἧς ἡ ἰδρυσις τῷ 1884 ἐγένετο ἀντικείμενον σπουδαίας συζητήσεως. Προῦκειτο νὰ ὁρισθῇ ἡ γλῶσσα εἰς ἣν θὰ ἐξεδίδετο. Κατ' ἀρχὰς ἐξεδόθη ἐν τῇ σινικῇ γλώσσῃ, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ἐγένοντο παρ' αὐτῆς ἀπεφασίσθη ἀπὸ τοῦ τετάρτου φύλλου νὰ ἐκδίδηται εἰς τρεῖς γλώσσας, τὴν σινικὴν, τὴν κορεατικὴν καὶ μίαν εὐρωπαϊκὴν.

Ἰαπωνία! Ἰδοὺ χώρα βαδίζουσα γιγαντιαίως βήμασι πρὸς τὴν πρόοδον. Ἀριθμεῖ 2000 ἑφημερίδων φερουσῶν μελωδικωτάτους τίτλους, ὅσον «Χοταισχιμπούν», «Νιτσιντισχιμπούν», «Τσοῦασχιμπούν», «Μαϊντισχιμπούν» κτλ. Ἡ τελευταία εἶναι ὄργανον τοῦ ριζοσπαστικοῦ ἰαπωνικοῦ κόμματος. Ἄν ποτε τυχὸν περιέλθῃ εἰς χεῖρας σχιμπούν τις (ἑφημερίς) μὴ λησμονεῖτε ὅτι ὁρεῖλετε ν' ἀναγνώσῃτε αὐτὴν ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω.

Χαιρετίσωμεν ἐν παρόδῳ τὰς τρεῖς γαλλικὰς ἑφημερίδας τῆς Κοχιγγίνης καὶ τὰς τῶν Ἰνδιῶν καὶ εὐχρηθῶμεν τὸ «ὡς εὖ παρέστης» τῇ πρώτῃ ἑφημερίδι τῆς Τογκίνης «Τὸ μέλλον τῆς Τογκίνης», ἧτις ἐκδίδεται εἰς μικρὸν σχῆμα καὶ ἧς ἡ τετάρτη σελίς ἀφιερῶται ὁλόκληρος πρὸς δημοσιεύσιν ἀγγελιῶν ἐμπόρων Γάλλων ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἀποκατεστημένων.

Θέλομεν φανῆ ἑλλειπεῖς ἂν δὲν παρεθέτομεν τινὰς τῶν ποιητικῶν τίτλων, ὡς φέρουσιν αἱ ἑφημερίδες τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἐξ ὧν οἱ ἰδρυταὶ νέων ἑφημερίδων, οἱ πάντοτε ἐν ἀμυχανίᾳ εὐρισκόμενοι προκειμένου περὶ ἐκλογῆς τίτλου, δύναται νὰ ἐμπνευσθῶσιν ὅπως βαπτίσωσι τὰς ἑαυτῶν. Καὶ πράγματι εὐρίσκωμεν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἑφημερίδας τιτλοφορουμένας ὡς ἔπεται: «Ὁ Ἀντανακλάστης τοῦ Φωτός», «Τὰ Φωτεινὰ Ὄρη», «Ὁ λάμπων Ἥλιος», «Ἡ Ἀνατολὴ τῆς Πανσελήνου», «Τὸ Φῶς τῆς Ἠθικότητος», «Τὸ Θαυμασίον Δένδρον», «Ὁ Ὄκειανὸς τῆς Σοφίας», «Ἡ Θάλασσα τῶν ἱατρικῶν Ἐπιστημῶν» κτλ.

Ἐν Βελουγιστᾶν καὶ Ἀργεντιστᾶν δὲν ὑπάρχουσιν ἑφημερίδες. Ἀλλὰ δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ καὶ ἐν Περσίᾳ, ἐνθα ἐκδίδονται ἐξ περιοδικῶν, ἧτοι ἡ «Ἰράν» ἑφημερίς ἐπίσημος, ἡ «Ἰλιὰ», ἡ «Ροῦζ», ἡ «Ναμεί-Ἐλμί», ἡ «Μιρρίς», ἡ «Τεμπρὶζ» καὶ ἡ «Φαράγκ». Ἡ πρώτη ὠθησις ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν περσικὸν τύπον ὁφείλεται εἰς τὸν Σάχην.

*

*

Ἡ Ἀφρικὴ σχεδὸν δὲν ἔχει τύπον. Ἐν αὐτῇ μόλις ἐκδίδονται 200 ἑφημερίδες ἐξ ὧν 30 ἐν Αἰγύπτῳ καὶ αἱ λοιπαὶ ἐν ταῖς διαφόροις εὐρωπαϊκαῖς ἀποικίαις.

*

*

Ἡ Ἀμερικὴ κατέχει σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ. Ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις μόνον ἐκδίδονται 12,500 ἑφημερίδες, ὧν αἱ 1000 εἰσὶν ἡμερη-

σαι. Ἡ πρώτη ἀμερικανικὴ ἔφημερίς ἐξεδόθη ἐν Βοστώνῃ τῷ 1704 ὑπὸ τὸν τίτλον «Νέα τῆς Βοστόνης». Ὁ ἀμερικανικὸς τύπος ὀλίγον ἀναπτυχθεὶς μέχρι τοῦ 1800 ὅτε ἤριθμοι μόνον 200 ἔφημερίδας, ἐποιήσατο γιγαντιαίας προόδους ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος. Τῷ 1840 ὑπῆρχον ἐν Ἀμερικῇ 1630 ἔφημερίδες, τῷ 1860 ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἔφθασεν εἰς 4000 καὶ ἔκτοτε ὑπερτριπλασιάσθη, «Ἐν ἑκ τῶν σπουδαίων φιλολογικῶν γεγονότων εἶναι καὶ ἡ ἐν Νέα Ὑόρκῃ κατὰ τὸ 1883 ἔκδοσις λατινιστῆ μνημιαίας ἐπιθεωρήσεως τιτλοφορουμένης ἢ «Λατινικῆς», ἧς ὁ ἰδρυτὴς προτίθεται νὰ διαδώσῃ ὡς κοινὴν γλῶσσαν τὴν φίλην ταύτην τῆς σπουδαζούσης νεολαίας. Μνημονεύσωμεν πρὸς τούτοις περιεργείας χάριν ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτεῖαις 120 ἔφημερίδες, ἅς συντάσσουσιν, ἐκδίδουσι καὶ διαχειρίζονται μαῦροι. Ἡ ἀρχαιότερα τούτων εἶνε ἡ «Elevator» ἰδρυθεῖσα πρὸ δεκαοκταετίας ἐν Ἀγίῳ Φραγγίσκῳ.

Ἐν Καναδᾷ ἐκδίδονται περὶ τὰ 700 περιοδικὰ φύλλα, ἐξ ὧν πλείστα γαλλιστί· ἐν Κεμπέκ λ. χ. ἔνθα ἐκδίδονται 20 ἔφημερίδες καὶ ἐπιθεωρήσεις, τέσσαρες μόνον εἶναι ἀγγλικά· αἱ δὲ λοιπαὶ γαλλικά.

Ἐκτὸς τοῦ Μεξικικοῦ καὶ τῆς Βρασιλίας, ἔνθα οὐκ ὀλίγα ἐκδίδονται ἔφημερίδες ὑπολείπεται ἡμῖν ν' ἀναφέρωμεν τὴν Ἀργεντινὴν Δημοκρατίαν, ἧς ὁ τύπος ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ ἐξήκοντα περιοδικῶν φύλλων.

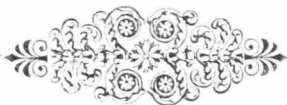
* *

Τέλος ἔχομεν κατὴν Ὠκεανίαν, ἔνθα ὀλίγιστα ἐκδίδονται ἔφημερίδες, συντασσόμεναι καὶ ἐκδιδόμεναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊῶν ἀποίκων. Ὁφείλωμεν πρὸς τούτοις νὰ μὴ παραλείψωμεν καὶ τὴν Αὐστραλίαν, ἧς αἱ 700 ἔφημερίδες εἶναι ἅπασαι· σχεδὸν ἀγγλικά καὶ τὰς Σανδβίχας νήσους, ὧν ἡ πρωτεύουσα Χονολουλού ἔχει ὀκτὼ ἔφημερίδας, πέντε εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν καὶ τρεῖς εἰς Χιουατενικήν.

* *

Ὅπως συμπληρώσωμεν τὴν σχετικῶς βραχυτάτην ταύτην μελέτην περὶ τοῦ Παγκοσμίου Τύπου παραθέτομεν τὰ ποσὰ τῶν εἰς ἐκάστην τῶν κυριωτέρων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν ἐκδιδομένων ἔφημερίδων. Πρώτη εἶναι ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα ἀντιπροσωπευομένη ὑπὸ 16,500 φύλλων· ταύτη ἔπονται ἡ γερμανικὴ ἀντιπροσωπευομένη ὑπὸ 7800 φύλλων καὶ ἡ γαλλικὴ ὑπὸ 6850· τὴν δὲ τετάρτην θέσιν κατέχει ἡ ἰσπανικὴ γλῶσσα μετὰ 1600 ἔφημερίδων.

M. . . .

Ἡ ΠΟΛΙΣ ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ

Φίλε Κύριε Γ. Ἀρσέρη!

Εἶχατε καὶ ἐφέτος τὴν ἄπειρον καλωσύνην νὰ μοὶ ζητήσητε ἐπανεληθμένως θέμα τι διὰ τὴν πολλοῦ λόγου ἀξίαν Ὑμετέραν «Ποικίλην Στοάν»· τὸ τοιοῦτον καὶ μὲ κολακεύει, τὸ ὁμολογῶ, καὶ μὲ λυπεῖ. Μὲ κολακεύει, διότι διὰ τῆς εὐγενεοῦς αὐτῆς ἐπιμονῆς σας θέλετε νὰ μοὶ ἐκδηλώσητε ὅτι αἱ κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη μικραὶ ἐν τῷ σπουδαίῳ Ὑμῶν Ἐθνικῷ Ἡμερολογίῳ καταχωρηθεῖσαι διατριβαὶ μου οὐχὶ μετὰ δυσμενείας ἢ ἀπογοητεύσεως ἐγένοντο δεκταί· μὲ λυπεῖ δ' ἐξ ἄλλου, διότι ποικίλαι περιπέτεια καὶ δυστυχήματα οἰκογενειακά, πρὸς δὲ ἀσχολία ἀπειροπληθεῖς καὶ ἐπίμοχθοι οὔτε χρόνον ἀρκούντα οὔτε ἡρεμίαν ψυχῆς μοι παρέσχον, ὅπως, τὸ ἐπ' ἐμοί, συντάξω τι ἀνταξίον τοῦ ὑψηλοῦ σκοποῦ, ὃν ἡ *Ποικίλη Στοά*, μὴ φειδομένη οὔτε κόπων οὔτε ἐξόδων ἐπιδιώκει καὶ σκοπεῖ. Νῦν δὲ, φίλε, προκεχωρημένης οὔσης ἀτυχῶς τῆς ὥρας (εἶναι Ὀκτώβριος) δὲν δύναμαι οὔτε καιρὸν ἔχω νὰ ἐπιληφθῶ θέματος σπουδαίου ἔχων ἐν νῷ τὸ τοῦ Κικέρωνος «scripta manent»· ὁμῶς δὲν ἀποθαρρύνομαι, καὶ, ἐάν μοι ἐπιτρέψητε, θέλω σας πέμψει ὀλίγα τινα πρὸς καταχώρησιν ἐπιτροχάδην συναρμολογηθέντα περὶ τῆς *Πόλεως Χανίων*.

Ἡ ἐκλογὴ αὕτη καὶ προτίμησις τῆς πόλεως τοῦ πατρίου ἐδάφους, ἐν ἧ' κατοικῶ δὲν εἶνε οὔτε ἐγωῖστικὴ οὔτε ἀδιάφορος. Τὰ Χανία εἶναι ἡ πρώτη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατακτηθεῖσα ἐν τῇ νήσῳ πόλις, καὶ νῦν ὡς ἔδρα καὶ πρωτεύουσα τῆς ὅλης νήσου χρησιμεύουσα, καὶ τὰ πρῶτα διεδραμάτισαν καὶ διαδραματίζουσι πάντοτε εἰς τὴν καθ' ὅλου ἱστορίαν τοῦ τόπου, καὶ ἡ ψήφος καὶ γνώμη αὐτῶν οὐκ ὀλίγον τὴν πλάστιγγα ἐπὶ τῶν σκέψεων καὶ ἀποφάσεων τοῦ τόπου ἐπιβαρύνει, καὶ ὡς κέντρον, καίτοι ἐν τῷ δυτικῷ σχεδὸν ἄκρῳ εὐρισκόμενα, πάσης ἐνεργείας καὶ παντὸς κινήματος χρησιμεύουσι.

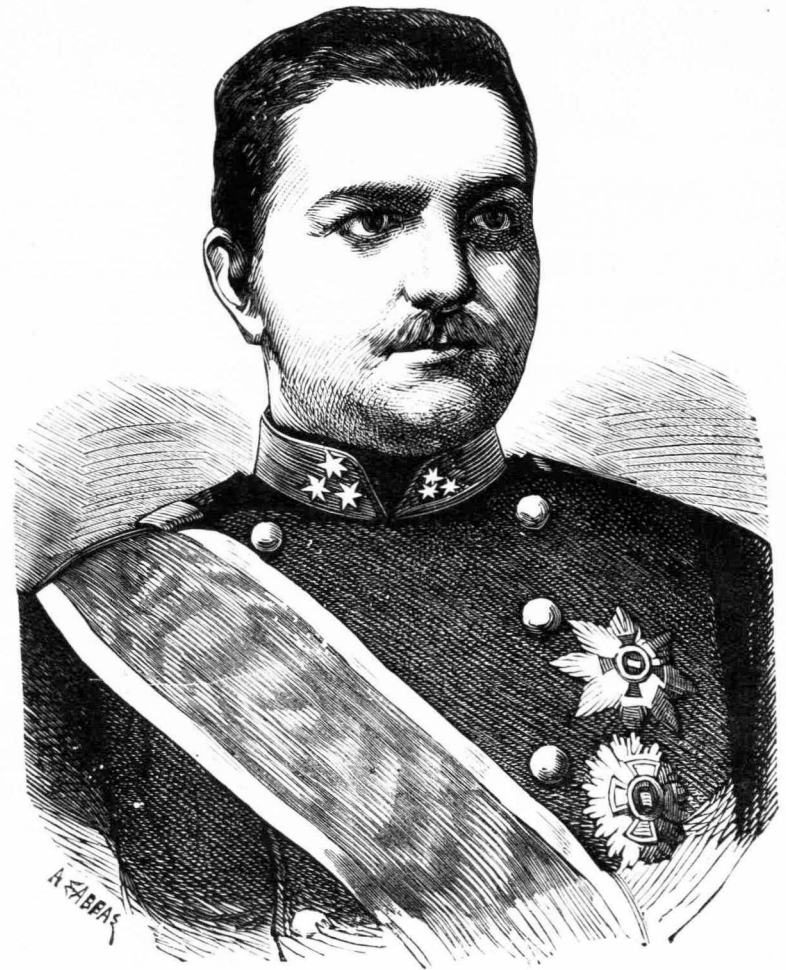
Ἐδῶ κατ' ἔτος ἐν Συνελεύσει οἱ βουλευταὶ τῆς Κρήτης ἀνέρες συνεργόμενοι περὶ τῶν ὑποθέσεων καὶ πραγμάτων τοῦ τόπου συσκέπτονται καὶ ἀποφασίζουσιν.

'Εδῶ κατόκει μεθ' ἑτέρων Ἐνεταρχόντων ὁ πολὺς καταστὴς Δαμολίν, ὁ ὡς ὄργανον διὰ τῆς ἀγαθῆς καὶ ἀθώας κόρης τοῦ τῆς εὐθαλοῦς καὶ ὀρθοδόξου Σοφίας χρησιμεύσας εἰς τὴν ἐκτύλιξιν καὶ τέλεισιν τοῦ ἐν Ἀλικιανῷ κατὰ τοῦ τότε τῆς Κρήτης Πρυτανεύοντος Καντανολέοντος καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἡρώων τραγικωτάτου δράματος, τῆς διὰ δόλου πρωτορηνῶς καὶ ἀπάτης δηλητηριάσεως καὶ κατχρεουργήσεως τῶσων ἡρώων, τοῦ στυγεροῦ δηλ. καὶ ἀποτροπαιοῦ ἐκείνου ἐγκλήματος, ὁμοίῳ τοῦ ὁποίου ὀλίγιστα ἔχει ν' ἀναφέρῃ ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου, καὶ ὅπερ μίαν ἔτι ἐπιπροσθέτει ἀμαυρὰν σελίδα εἰς τὰ ἐν Κρήτη τελεσθέντα ὄργια τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας.

'Εδῶ ἐγένετο ἡ πρώτη μετὰ τὴν κατὰ ληψιν τῶν Ἀγίων Θεοδώρων ἄδικος ἄνευ αἰτίας καὶ μόνον πρὸς κατακτητικὸν σκοπὸν τῶν Ὄθωμανῶν ἐπίθεσις, ἣν μετὰ πενήντα τεσσάρων ἡμερῶν γενναίαν ἀντίστασιν, καθ' ἣν 44 χιλιάδες ἐκ τῶν Ὄθωμανῶν ἐφονεύθησαν, ἐπηκολούθησεν ὡς φυσικὴ συνέπεια ἡ ἄλωσις τῆς ὅλης πόλεως τὴν 22 Σεπτεμβρίου τοῦ 1645 ἔτους.

'Εδῶ οἱ διαβόητοι *ξεκουκούλοτοι* (ἢ κοινῶς Γενίτσχοι—ἰκόλαστοι ἀκράτητοι) Σομαρᾶς καὶ Τσίτσος μεθ' ἑτέρων ἀνθρωπομάρφρων θηρίων ὀπαδῶν των διεδραμάτισαν τὰ φρικωδέστερα κατὰ ἀθῶων χριστιανῶν κακουργήματα—διότι εἶχον ἐπὶ τῆς βράχειος των τὸ ἐγκλημα νὰ ὦσιν Ὀρθόδοξοι!—εἰς ὧν τὴν ἀνάμνησιν πᾶς ἀναλογιζόμενος φρικιᾶ, καὶ ἄτινα ἐπὶ τέλους τὴν δικαίαν ἀγανάκτησιν φιλανθρωποτέρων ὁμοθησῶν των καὶ αὐτοῦ τοῦ τότε ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Ἰσλάμ βασιλεύοντος Σουλτὰν Μαχμουτ κινήσαντα συνετέλεσαν νὰ σταλῇ εἰς Κρήτην τὸ 1812 ὁ Χατζῆ Ὀσμὰν Πασᾶς, ἀνὴρ ἔμπρων καὶ βέκτης, δραστήριος δ' ἄλλως περὶ τὸ καθῆκόν του καὶ τολμηρὸς, κατορθώσας νὰ καταστραφῇ καὶ ἐξολοθρευθῇ τὸ ἐπονείδιστον αὐτῶν ξεκουκούλοτων τάγμα, ἡ μάστιγξ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Κρήτη.

'Εδῶ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος τὸ 1821 ἀπηγγονίσθη ὁ τῆς Κισσάμου ἀειμνηστὸς Μελχιτεδὲκ μετὰ τοῦ ἐλληνοδιδασκάλου Καλλινίκου Βερροικίου, διότι ὑποπέτυοντο αὐτοὺς οἱ Τούρκοι ὡς μεμυημένους τὰ τῆς ἐπαναστάσεως, δοθέντος τοιουτοτρόπως τοῦ πρώτου σημείου τῆς κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπίθεσεως καὶ ἐκδικήσεως. Τὴν δὲ 15 Ἰουνίου τοῦ ἰδίου ἔτους κλεισθεισῶν τῶν πυλῶν τοῦ φρουρίου συνετελέσθη ἡ ἐντὸς αὐτοῦ σφαγὴ τριακοσίων περίπου θυμάτων καὶ μαρτύρων ὑπὲρ τοῦ βωμοῦ τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐλευθερίας· δικ-

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ ΜΙΛΑΝΟΣ ΟΒΡΕΝΟΒΙΤΣ Ο Δ'
Ἐγεννήθη τῇ 22 Αὐγούστου 1834. ἀνγορεύθη ἡγεμὼν τῷ 1868 καὶ βασιλεὺς ἐν ἔτει 1882. Τῷ 1875 ἐνυμφεύθη τὴν ἡγεμονίδα Ναταλίαν μεθ' ἧς ἀπέκτησε υἱόν.

σθθεισῶν δεκάδων τινῶν χριστιανῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Κασῆμ. Ἄγᾶ πατρός τοῦ ἐπιζῶντος νῦν ἀξίου γόνου του Χαμητ Βέη. Ἐδῶ μεσοῦντος δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος τὸ 1858 παραδοθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀρχῆς ζῶν Χριστιανός τις, ὑποτιθέμενος ὡς φονεὺς ἐνὸς ὀθωμανοῦ εἰς τὸν ἀχαλί-
νωτον ὄχλον, μένεα πνέοντα καὶ διψῶντα αἵματος, ἐστραγγαλίσθη ὑπ' αὐτοῦ ἔμπροσθεν τοῦ Διοικητηρίου, καὶ ὡς ἀνδράποδον ἐσύρθη ἐκ τῶν ποδῶν διὰ βρόχου σχοινοῦ ἀνά τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν Προξένων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῶν ἐν τῷ λιμένι πολεμικῶν πλοίων, διατρυπηθείσης τῆς ἐπὶ τῆς θύρας τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας Γαλλικῆς σημαίας ὑπὸ τοῦ συρφετοῦ ὄχλου. Ἐκεῖ εἰς τὸ τμήμα Χανίου ἐγεννήθησαν οἱ Κουμίδες, οἱ Χάλιδες, οἱ Σίφανοι, οἱ Μελιδόνιδες, οἱ Μανουσογιάννη, οἱ Κριαρίδες καὶ τόσοι καὶ τόσοι ἄλλοι (χωρὶς νὰ ὑπομνήσωμεν τοὺς ἐπιζῶντας), ἀληθεῖς ἥρωες καὶ μάρτυρες ἀγνοὶ καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐκεῖ εἰς ἀπόστασιν τριῶν μόλις τετάρτων τῆς ὥρας εὐρίσκονται τὰ ἱστορικὰ Μπουτσουναρία καὶ ἔτι προσωτέρω ὁ Ὀμαλός, ἅτινά εἰσι τὰ ἐντευκτῆρια τῶν κατὰ καιροὺς ἐπαναστάσεων.

Ἐκεῖ μόλις ὥραν ἀπέχον ὑπάρχει τὸ Ἄλικιανόν, ὅπου σώζονται ἔτι ἡ τε ἐκκλησία, ἔνθα ἐτελέσθη ὁ γάμος τοῦ Πέτρου μετὰ τῆς Σοφίας, καὶ τὰ εἰς μνημεῖον αἰώνιον ἐρείπια τῆς ἐπαύλεως τοῦ περιβοήτου Δαμολίν, ἐν ἣ τὴν 14 Ὀβρίου 1570 ἐτελέσθη τὸ δραματικώτερον τῶν δραμάτων, περὶ οὗ ἀνωτέρω.

Ἐκεῖ εὐρίσκονται τὰ Λευκὰ Ὄρη, ἧτοι τὸ προπύργιον τῆς ἐλευθερίας καὶ κρυψόφυετον τῶν Ἀρματωλῶν τῆς Κρήτης.

Ἐκεῖ πλησίον μόλις τέταρτον τῆς ὥρας ἀπέχουσα ὑπάρχει ἡ κωμόπολις Χαλέπα, ἔνθα τὸ 1878 οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Σουλτάνου Μουκτάρ πασᾶς καὶ Κωστῆς Ἀδοσιδῆς διεπραγματεύθησαν μετὰ τῶν πληρεξουσίων Χριστιανῶν καὶ ὑπέγραψαν τὴν γνωστὴν τῆς Χαλέπας σύμβασιν.

Τέλος τὰ Χανία κατὰ τινὰς περὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ ἀσχολουμένους εἶναι ἡ Ἀρχαία πόλις Κυδωνία· τὴν γνώμην ταύτην ἰδίᾳ ὑποστηρίζει ὁ Syrratt, ὁ Sovary, ὁ Pochley, ὁ Onorio Relli, ὁ Falcener, ὁ Louis Lacroix· ἐνῶ ὁ Daper, ὁ Βερνάρδος, ὁ Γεώργιος Φραντζῆς, ὁ Ροκκοκ καὶ ἕτεροι καταπολεμοῦσι. Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ φέρουσιν ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς γνώμης του ἑκαστος δεξιώτατα.

Ἐν μέσῳ λοιπὸν τοιούτων καὶ τοσοῦτων ἀντιφατικῶν πληροφοριῶν περὶ τῆς τοποθετήσεως τῶν Χανίων ἐπὶ τῆς ἀρχαίας πόλεως Κυδωνίας,

ἣτις οὐδεμία ἀμφιβολία ἐναπολείπεται ἢ ἀμφισβήτησις, ὅτι ἦτο πόλις παράλιος, Στράβων «Κυδωνία δ' ἐπὶ θαλάττῃ ἰδρυται» Ἡρόδοτος «αὐτοὶ δὲ (οἱ Σάμιοι) Κυδωνίην τε τὴν ἐν Κρήτῃ ἐκτισαν οὐκ ἐπὶ τούτῳ πλώοντες ἔκτω δ' ἔτει Αἰγινῆται αὐτοὺς ναυμαχίῃ νικήσαντες ἠνδραποδίσαντο» ὅτι ἦτο ἐπιφανεστάτη καὶ ἰσχυροτάτη, Στράβων «πόλεις δ' εἰσὶν ἐν τῇ Κρήτῃ πλείους μὲν μέγιστα δὲ καὶ ἐπιφανέσταται τρεῖς Κνυσσός, Γορτύνη, Κυδωνία». ὅτι ἦτο περιτετειχισμένη, Rolin, ἀναφέρων ὅτι ὁ κατὰ 1204 ἐπισυμβὰς ἰσχυρὸς σεισμὸς κατεκρήμνισε τὸ ἐναπολειπόμενον μέρος τοῦ τείχους τῆς Κυδωνίας, Pachley, προσεπιβεβαιῶν τὰ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὑπὸ Ἑνετῶν ἱστορικῶν γεγραμμένα· ὅτι εἶχε θέατρα καὶ ναοὺς. Ἡρόδοτος «ὥστε καὶ τὰ ἱερά τὰ ἐν Κυδωνίᾳ ἑόντα νῦν αὐτοὶ (Σάμιοι) εἰσὶν οἱ ποιήσαντες καὶ τὸν τῆς Δικτύου νηὸν» Faliener λέγων ὅτι τὸ ὑλικὸν θεάτρου τινός (α) καταδαφισθέντος τὸ 1585 ἐχρησίμωσεν ὅτε ἔκοδομεῖτο τὸ τεῖχος Χανίων καὶ ὁ Onorio Relli ὁμιλῶν περὶ θεάτρων Κρήτης προσεπιβεβαίωσεν τὴν γνώμην ταύτην· ὅτι εἶχε λιμένα, ἔνθα αἱ νῆες τῶν Σαμίων προσήραζαν, οἵτινες καταναυμαχηθέντες ὑπὸ τῶν Αἰγινητῶν μετὰ ἐξαιετῆ διαμονὴν ἐξεδιώχθησαν ἐκεῖθεν· οὐδενὸς δ' ἑτέρου ὄρμου εὐρισκομένου κατὰ τὴν παραλίαν ταύτην εὐρυτέρου καὶ ἀσφαλεστέρου, ἀναγκαιῶς παραδέχεται τις τὸν νῦν λιμένα τῶν Χανίων ὡς τὸν ὄρμον τῆς Κυδωνίας· ὅτι πλησίον ἔρρεεν ὁ Ἰαρδάνος (νῦν Κλαδισός, καὶ νῦν μὲν ἀπλῶς χεῖμαρρος ἀλλὰ χθὲς ἔτι καὶ πρῶην ἐπιφανῆς ποταμός.) Ὁμήρου Ὀδύσεια «ἤχι Κυδωνες ἔναιον Ἰαρδάνου ἀμφὶ βέεθρα» ἐν μέσῳ, λέγω, τοιοῦτου κυκεῶνος ἀντιπάσεων εὐρισκόμενος περὶ τῆς Ἀρχαίας Κυδωνίας καὶ τῶν νῦν Χανίων, καὶ τοιαύτης ἀχλύος διὰ τοσοῦτον πυκνοῦ ἀδιαφανοῦς πέπλου καλυπτοῦσης τὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν τῆς Κρήτης ἀφορῶντα, ἐγὼ, καίτοι μὴ ὑπὸ σκαπάνης, ἀναγκαιῶς πρὸς ἀποκάλυψιν τῶν ὑπὸ γῆν κεχωσμένων, βοηθούμενος, οὐδὲ δόξαν ἑτέραν ἀντιποιούμενος, οὐδὲ δάφνας ἀρχαιοδίφου θηρεύων, ἀλλ' ἐξ ἀναλογίας κρίνων, καὶ συγκρίνων τὰς ἀνωτέρω πληροφορίας ἀλλήλαις, καὶ ἔχων ὑπ' ὄψει τὸν ὄρμον Χανίων, τὸ εὐάερον καὶ εὐάρεστον τῆς τοποθεσίας, τὸ εὐκράδες τοῦ κλίματος, τὸν πλησίον ῥέοντα Κλαδισὸν (Ἰαρδάνον), τοὺς ἀπειροπληθεῖς πέριξ καὶ πλησίον ἀνακαλυφθέντας καὶ

(α) Ἐτι καὶ νῦν παρατηροῦνται ἐπὶ τοῦ τείχους τοῦ Καστελλίου λίθοι λαξευτοὶ στρογγύλοι καὶ ἄλλων σχημάτων προερχόμενοι ἀνευ ἐλαχίστης ἀμφιβολίας ἐκ στηλῶν θεάτρου ἀρχαίου ἢ ἄλλης οἰκοδομῆς.

διονὲν ἀνακαλυπτομένους τάφους, ἔχγη ὑδραγωγείου, καὶ πλείστας ὄσας ἄλλας ἐνδείξεις, τὸ ἐνδόσιμον τῶν σκέψεων βεβαιούσας, ἄγομαι νὰ φρονῶ καὶ ἀποφανθῶ, ὅτι τὰ σημερινὰ Χανία ἀρ οὐχὶ τὸν ὄλον, τοῦλάχιστον μέγα μέρος τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας Κυδωνίας καλύπτουσιν· ἐὰν μάλιστα ἀληθεύῃ ἡ μαρτυρία συγγραφέων τινῶν, καὶ οὐδεμίαν δύναται τις νὰ ἔχῃ περὶ τούτου ἀφορμὴν δυσπιστίας ἢ δισταγμοῦ, ὅτι κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ τείχους τῶν Χανίων καὶ τὴν ἀνόρουξιν τῆς περιβαλλούσης αὐτὸ μεγάλης τάφρου ἀνεκαλύφθησαν πολλὰ ἐρείπια τὴν τοποθεσίαν τῆς Κυδωνίας προδίδοντα, τότε, ὦ τότε, ἀγνωστῇ ἀληθείᾳ διατὶ πρέπει νὰ ἦναι τις τόσον ἐπίμονος καὶ νὰ διστάζῃ ἐπὶ τοσοῦτον νὰ παραδεχθῇ τὴν γνώμην ταύτην. Ἄλλ' ὡς ἔφην εἰπὼν καὶ σήμερον ἔτι φαίνονται ἐν τῷ φρουρίῳ Καστελλίῳ λίθοι λαξευτοὶ, χρησιμεύοντες ὡς δῆλον εἰς προγενεστέραν οἰκοδομήν. Οἱ εὐμεγέθεις δὲ τετράγωνοι ἀνισομεγέθεις λίθοι τοῦ φρουρίου τούτου, τὸ σχῆμα καὶ ἐν γένει ὁ ῥυθμὸς αὐτοῦ ἀρκούντως ἐπιμαρτυροῦσι περὶ τε τῆς παλαιότητος αὐτοῦ καὶ τῆς μὴ πιθανῆς ὑπὸ Ἑνετῶν οἰκοδομήσεως· ὅτι δ' ἐν αὐτῷ κατόκουν οἱ Ἀρχόντες Ἑνετοὶ καὶ οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι στρατιωτικοὶ τε καὶ πολιτικοὶ, ὡς κατὰ δῆλον ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν θυρῶν οἰκιῶν ἐμβλημάτων καὶ οἰκοσῆμων γίνεταί, οὐδὲν ἕτερον δηλοῖ, ἢ ὅτι οὗτοι ἐξελέξαντο τὸ εὐαερώτερον, ὑψηλότερον, καὶ, ὅπερ σπουδαιότερον, τὸ ἀσφαλέστερον μέρος πρὸς κατοικίαν, ὅπερ ἴσως καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὡς Ἀκρόπολις τῆς Κυδωνίας ἐχρησίμωσεν· ἢ ἦτο ἀπλῶς φρούριον ὄχυρὸν ὡς ἐκ τῆς ὀνομασίας τοῦ Καστέλλι = φρούριον, καταφαίνεται. Δὲν ἀπαιτεῖται οὔτε ὀξυδέρκεια οὔτε πολυπειρία, οὔτε σκέψις μεγάλη εἰς τὸν ἔξωθεν τὸ πρῶτον ἐρχόμενον ἢ παρατηροῦντα μακρόθεν τὰ Χανία, ἵν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἔχει ἐνώπιόν του πόλιν Ἑνετοτουρκικὴν. Ὁ ῥυθμὸς τῶν ἐπάλλξεων, οἱ ἐπ' αὐτῶν λέοντες τοῦ Ἀγ. Μάρκου, αἱ ἐπιγραφαὶ, οἱ κατὰ τὸν λιμένα ἐπὶ γραμμῇ θολοταὶ στέγαι μετ' ἐδάφους κατωφεροῦς πρὸς τὴν θάλασσαν ἀποκλίνοντες, χρησιμεύουσαι πρὸς ναυπήγησιν καὶ προφύλαξιν ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ τρικυμιῶν τῶν Ἑνετικῶν Γαλερῶν, τὰ ἐπὶ πολλῶν εἰσοδῶν μεγαλοπρεπῶν οἰκιῶν ἐμβλήματα καὶ οἰκόσημα καὶ τόσα ἄλλα οὐδεμίαν, οὐδὲ τὴν ἐλάχιστην, ἀμφιβολίαν δύνανται νὰ ἐπιτρέψωσιν, ὅτι οἱ πρῶτοι οἰκῆτορες τῶν Χανίων ἦσαν οἱ Ἑνετοί· ἐνῶ ἐξ ἀντιθέτου οἱ μακρόθεν ὑψικάρῃνοι μηχανῆδες, οἱ ὡς πεῦκα ὑψιτενεῖς ἐν μέσῳ πυκνῶς δενδροφύτου κήπου θεώμενοι προδίδουσι τὴν ὑπὸ τῶν τῆς φυλῆς τοῦ Ἰσλάμ ὀπαδῶν κατάκτησιν καὶ ἐποίκησιν.

Καὶ ἡ μὲν ὀνομασία Χανία δὲν εἶνε ὠρισμένως ἐξηκριβωμένον πόθεν

καὶ διατὶ ἐδόθη· καὶ τινες μὲν παράγουσιν αὐτὴν ἐκ τοῦ Χθονία, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὄλη νῆσος ἐκαλεῖτο, τινὲς δὲ ἐκ τινος Σαρακηνοῦ Χάν ἢ Χάνη, καὶ ἕτεροι ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ Canea (ἴσως ἐκ τοῦ cane = κύων)· ἀλλὰ τὴν περὶ τούτου συζήτησιν ἀφίεμεν ἄλλοις.

Ἡ ὄλη δὲ πόλις διαιρεῖται εἰς δύο ἄνισα μέρη, εἰς τὸ παλαιὸν ἐσωτερικὸν φρουρίον ὀνομαζόμενον Καστέλλι καὶ τὴν λοιπὴν πόλιν. Καὶ τὸ μὲν Καστέλλι τὸ καὶ ὑψηλότερον καὶ ὀχυρότερον μέρος, ἐπίμηκες τετραγώνον ὀλίγον ἀκανόνιστον τὸ σχῆμα, περιβαλλόμενον ὑπὸ τείχους ὑψηλοῦ ἐκ τετραγώνων καὶ ἄλλων εὐμεγέθων λίθων, ἐφ' οὗ πολλαὶ νῦν οἰκίαι εἰσὶν ἐκτισμέναι, ἔχει δύο εἰσόδους κυρίως θολοτάς, καὶ ἑτέρας δύο μικράς, μίαν ἐκ θαλάσσης παρὰ τὸ Χριστιανικὸν σχολεῖον καὶ ἑτέραν κλιμακωτὴν—Σκαλάκια λεγομένην, καὶ μίαν εὐθύγραμμον ὁδὸν ἀρχομένην καὶ λήγουσαν ἀκριβῶς ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς εἰς τὰς δύο εἰσόδους, εἰς ταύτην δὲ καταλήγουσιν ἕτεραι πέντε παραλληλόγραμμοι ἐκ νότων πρὸς βορρᾶν ὁδοὶ, καὶ αὗται μεθ' ἑτέρων καὶ τινων ἀδιεξόδων ἀποτελοῦσι τὸ ὅλον σύμπλεγμα τῶν ὁδῶν τοῦ Καστελλίου. Ἐπὶ τῶν εἰσόδων τινῶν οἰκιῶν σώζονται ἔτι καὶ διατηροῦνται τὰ οἰκόσημα καὶ ἐμβλήματα τῶν πρώτων ιδιοκτητῶν Ἐνετῶν.¹⁾ Μία μόνη, τῆς ἑτέρας κατερειπωμένης, διατηρεῖται ἐν τῷ κέντρῳ ἐκκλησία εὐρύχωρος, ἣν οἱ κατακτηταὶ μετεποίησαν εἰς Τέμενος Ὀθωμανικὸν (Τζαμίον).

Τὸ Καστέλλιον ἦτο, ὡς προεῖπον, ἡ κατοικία τῶν Ἐνεταρχόντων καὶ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἐν αὐτῷ ὑπῆρχε καὶ τὸ Μέγαρον τοῦ Μεγάλου Δουκὸς, κτίριον λαμπρὸν καὶ εὐρύχωρον, πεποικιλμένον διὰ λίθων λαξευτῶν, ὅπερ ὅμως δυστυχῶς οἱ Τούρκοι πρὸ τεσσαρακονταετίας, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ μεταφέρωσιν ἐξ Ἡρακλείου ἐνταῦθα τὴν Ἐδραν τῆς Διοικήσεως, κατεκρήμνισαν καὶ ἐπὶ τῆς τοποθεσίας του φκοδόμησαν τὸ σημερινὸν Σεράγιο, χρησιμεῦον ὡς διαμονὴ τῶν κατὰ καιρὸν Γενικῶν Διοικητῶν καὶ διὰ γραφεῖα ὄλων σχεδὸν τῶν κλάδων τῆς ὑπηρεσίας καὶ τοῦ Ἐφετείου. Ἐν τῷ προαυλίῳ ἐκτίσθη τὸ 1868 ἑτέρα οἰκοδομὴ ἀρκετὰ εὐμεγέθης λιθίνη, χρησιμεύουσα ὡς φυλακῆ, ἐδῶ

¹⁾ Ἐπὶ τοῦ ἀνωφλίου οἰκίας τινὲς σώζεται ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή·

RECIMINIS VICIL AWTA INAVCUSTA
FORMA GONSTRUCTUN ARCHIVIUM EXANC
MΔCXXIIII ANNO ΔNI

ἐδρεύει τὸ Εἰρηνοδικεῖον, τὸ Πρωτοδικεῖον, τὸ Ἀνακριτήριον καὶ ἡ Εἰσαγγελία. Ἡ τεκτονικὴ τοῦ Σεραγίου, ἐκτὸς τῆς πληθύος τῶν παρθύρων καὶ τῆς ὄντως λαμπρᾶς τοποθετήσεώς του οὐδὲν ἕτερον τὸ ἐλκύνει τὴν προσοχὴν παρουσιάζει.

Ἐπὶ ὠρχίας τοποθεσίας πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Καστελλίου ἐκτίσθη πρὸ δεκαετίας τὸ ὠραῖον καὶ εὐάερον Ὀθωμανικὸν Σχολεῖον, ἐν ᾧ περὶ τὰ 500 φοιτῶσιν Ὀθωμανόπαιδα, διδασκόμενα ἐκτὸς τῆς Τουρκικῆς, τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Γαλλικὴν.

Ἐν τῷ Καστελλίῳ ὑπάρχουσιν ὑπόγειοι στέγαι, ὑπόνομοι καὶ γενικαὶ ἀποθήκαι καὶ ὀπλοθήκαι Ἐνετικαί, ἐν αἷς εὐρέθησαν βέλη καὶ τόξα καὶ ἄλλα τοῦ πολέμου χρειώδη.

Ἡ λοιπὴ πόλις δύο περιόπου μιλιῶν περιφέρειαν ἔχουσα, περιβάλλει ἐξ ἴσης ἀποστάσεως ἐκ δυσμῶν μεσημβρίας καὶ ἀνατολῶν τὸ Καστέλλιον, ἔχει σχῆμα συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ λιμένος τετραγώνου ὀρθογωνίου, καὶ περιβάλλεται ὑπὸ παχέως τείχους ὕψους περὶ τὰ 20 μέτρα καὶ πάχους περὶ τὰ 25 μετὰ πέντε στρατηγικῶν προεξοχῶν, τεσσάρων τὸ σχῆμα τριγωνοειδῶν ἐπὶ τῶν 4 γωνιῶν καὶ μιᾶς πενταγώνου ἐπὶ τῆς μεσότητος τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς. Ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ φρουρίου ὑπάρχουσι προχώματα ποῦ μὲν χθαμαλώτερα, ποῦ δ' ὑψηλότερα, ἰδίως δὲ δύο εἰσὶ τὰ ἐξέχοντα τὰ ἐπὶ τῆς μεσημβριοδυτικῆς καὶ μεσημβριοανατολικῆς γωνίας· ἐπὶ δὲ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας πρὸς τὴν θάλασσαν τέσσαρες ἀλλεπάλληλοι κανονοστοιχίαι προασπίζουσι τὴν πόλιν καὶ τὸν λιμένα. Ἄπαντα δὲ ταῦτα μετὰ 4 ἀπεσπασμένων τριγώνων προχωμάτων, μετὰ ὑπονόμων καὶ ὑπογείων διαδρόμων καὶ εὐρυχώρων ὑπὸ τὰς ἐπάλλξεις ἀποθηκῶν διὰ ζωτροφᾶς καὶ ὕλικα πολέμου, ἀποτελοῦσι τὸ ὅλον τοῦ συμπλέγματος τοῦ φρουρίου, οὔτινος τὰ τεῖχη ἐκ τετραγώνων κανονικῶν λίθων ἐκτισμένα, περιβάλλονται ὑπὸ βαθείας καὶ εὐρείας τάφρου, πληρουμένης ἐν ὄρᾳ ἀνάγκης ὑπὸ θαλάσσης. Τὸ φρούριον τοῦτο ἀποπερατώθεν τὸ 1590 κατὰ τὸ πλεῖστον με ἀγγαρείας τῶν δυστυχῶν Κρητῶν, ἔθεωρεῖτο ἰσχυρότατον κατὰ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν, εὐρέθησαν ἐν αὐτῷ περὶ τὰ 500 τηλεβόλα, ὧν πολλὰ μετεφέρθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ Κριμαϊκοῦ πολέμου.

Ἡ πόλις θεωμένη ἔξωθεν ἢ ἀπὸ ὑψώματος, παριστᾷ σωρὸν πυκνῶν οἰκιῶν ἄνευ ρυθμοῦ καὶ τάξεως, ὡσεὶ σωρὸς ὀγκολίθων φύρδην μίγδην ἐρριμένων καὶ ἐπικαθημένων τῶν μὲν ἐπὶ τῶν δὲ, πεπαλαιωμένων δὲ

καί που καί που χρωματισμένων διαφόροις χρώμασι, δὲν εὐαρεστεῖ τὴν ὄρασιν, τῶν στεγῶν ἄλλων μὲν ὑπὸ κεράμων καὶ ἄλλων ὑπὸ ἀργυλῶδους γῆς κεκαλυμμένων.

Διὰ δύο εἰσόδων, τῆς τρίτης πρὸς δυσμὰς ἐρημητικῶς κεκλεισμένης καὶ ἀχρήστου μενούσης πρὸ πολλοῦ, εἰσέρχεται τις ἐν τῇ πόλει. Ἡ μὲν πρὸς ἀνατολὰς μικρὰ εἴσοδος Κουν Καπί = Πύλη ἄμμου ὀνομαζομένη, ἐχρησίμευε μᾶλλον διὰ στρατηγικούς σκοπούς· ἡ δὲ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς κυρία εἴσοδος Καλὲ Καπισί = Εἴσοδος φρουρίου προσπίπτει ὑπὸ ἀπεσπασμένου ἰσχυροῦ τριγώνου ὀχυρώματος, ἐνθα νῦν εὐρίσκεται τὸ κρεοπωλεῖον, πληρωθέντος τοῦ μεταξὺ τούτου καὶ τῆς Πύλης χώρου ὑπὸ καταστημάτων.

Ἐνωθεν τῆς μεγάλης θολοτῆς εἰσόδου ὑπὲρ τὸν Τουρὰν προστετέθη μαρμαρίνη πλάξ, ἐφ' ἧς ἐστὶ γεγραμμένον τουρκιστὶ τὸ ἐξῆς τοῦ Κορνανίου ῥητόν «Οὐτχουλούχα μπισελάμιν ἄμινιν», ἧτοι «εἰσελθετε ἐν ἀσφαλὲα καὶ ἐμπιστοσύνη»· λέγεται ὅτι τοῦτο ἀπέτεινον οἱ ἐπήλυδες κατακτηταὶ εἰς τοὺς πεφοβισμένους Χριστιανούς· ἀλλ' ἐτήρησαν τὴν ὑπόσχεσιν των ταύτην; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Αἱ μετέπειτα κακώσεις, δηώσεις, διαρπαγαί, φυλακίσεις, ἀγγαρεῖαι, ἀπαγχονίσεις, καὶ παντοειδεῖς καταδυναστεύσεις δὲν συνηγοροῦσιν εὐνοϊκῶς ὑπὲρ τῆς εὐλαβοῦς τηρήσεως τῆς ἀναγγελίας ταύτης.

Δύο ἐπιμήκεις ὁδοί, ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, διασχίζουσι τὴν πόλιν· ἡ μὲν ἐπιμηκεστέρα μηνοειδῆς τὸ σχῆμα ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Τοπχανᾶ καὶ λήγει μετὰ τινων ἐλιγμῶν εἰς τὸ Κἄν-Καπί, ἡ δὲ εὐθεῖα ἀρχομένη ἀπὸ τὴν Εὐλόπορταν καταλήγει εἰς τὸν στρατῶνα, ἕτεροι δὲ παραλληλόγραμμοι ἐνοῦσι ταύτας. Σύμπλεγμα ἐτέρων κατὰ τὰ Βενέτικα-Στενά—συνοικίας καθαρῶς Ἐνετικῆς, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία—εὐθυγράμμου ὁδοῦ, φανερώνει ὅτι ἡ ἀρχικὴ τῆς πόλεως ῥυμοτόμησις δὲν ἦτον ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως δύναται τις νὰ νομίξῃ τόσον ἐλαττωματικὴ, τούναντίον δ' εἶχε τηρηθῆ σχεδὸν τι κανονικόν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον μετ' εὐθυγράμμων καίτοι στενῶν ἀγυῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσιν ἐκτὸς τοῦ Καστελλίου τρία μεγάλα συμπλέγματα, τὸ τοῦ Τοπχανᾶ, τὸ ἐκεῖθεν μέχρι Σπλάντζιας, καὶ τὸ ἕτερον περιλαμβάνον τὰ Βενέτικα-Στενά μέχρι τοῦ Κἄν-Καπί, ἀλλ' οἱ ἐπήλυδες κατακτηταὶ ἀπαρεσκόμενοι εἰς τὰ εὐθεῖα καὶ ἄμκλᾶ, προὔτιμησαν, ὡς ἔθος αὐτοῖς, τὰ ἄνισα καὶ ἀνευθύγραμμα, καὶ ἐπιπροσθέσαντες ποῦ μὲν καπνοδόχους, ποῦ δὲ δέματα χρειώδη, παντοῦ δὲ ἐξώματα (κίόσκια) μετὰ ὑποστηριγμάτων προέχον-

τας, ἀλλοῦ δὲ ἐνώσαντες δι' ἐπιπροσθέτων δωματίων δύο ὁδοὺς, τοσοῦτον ἠλλοίωσαν, παρεμόρφωσαν καὶ κατέστρεψαν τὸ ἀρχικόν τῆς πόλεως σχέδιον, ὥστε κατέστησαν αὐτὸ δυσδιάγνωστον μονοῦ καὶ δύσμορφον. Ἄλλ' οὐδὲν τὸ ἔκτακτον ἢ τὸ περιεργον ἐπὶ τοιοῦτοις φαινομένοις· μήπως ἐσεβάσθησαν ἕτερα κειμήλια; πρὸ ἔτους μόλις δὲν κατέστρεψαν τὰ Πελασγικὰ τεῖχη τῶν Ἀπτέρων διὰ νὰ οἰκοδομήσωσι τὸν ἐκεῖ Πύργον; καὶ ἤθελον ἐντελῶς ἐξαλείψει πᾶν ἔχνος αὐτῶν, ἐὰν αὐστηρὰ ἀπαγόμενοι τοῦ πρόφην Γεν. Διοικητοῦ κ. Φωτιάδου πασᾶ δὲν προελάβανε τὴν ἱεροσυλίαν ταύτην.

Τρεῖς καὶ μόναι ἄνευ ῥυθμοῦ καὶ χάριτος ὑπάρχουσι πλατεῖαι, εἰς ἐκάστην τῶν ὁποίων ἀνὰ πέντε εἰσβάλλουσι, ὡς εἰς κέντρον, ὁδοί· εἰσὶ δ' αὐταὶ τὸ Σαντριβάνιον, ἐκ τοῦ ἡμωνύμου ὀγκώδους ἀλλ' ἀκόμψου ἀναβρυτηρίου ὀνομασθεῖσα· ὁ Κάτολας, εἰς ὃν εὐρίσκεται ὡς χαρακτηριστικόν ἡ ὁπὴ τῆς μεγάλης ἐκεῖθεν διερχομένης ὑπονόμου, καὶ ἡ Σπλάντζια, ἐνθα τὰ ὑπόγεια ἀναβρυτήρια καὶ τὸ ἐπ' αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ κτισθὲν κατὰ τὸ 1867 τζαμίον εὐρίσκεται· ἐν τούτῳ ὑπάρχει ὁ μέγας τοῦ Ἀγ. Νικολάου ναὸς μεταποιηθεὶς εἰς Τζαμίον, ἐνθα, λέγεται, κατὰ τὴν ἄλωσιν ἐκλείσθησαν ὅλοι οἱ ἐν τῇ πόλει ἱερεῖς, παραδοθέντες τελευταῖοι εἰς τοὺς κατακτητὰς καὶ δεινοπαθήσαντες ἐν αὐτῷ προσέτι, λέγεται, κατόκει ὁ Δαμολίν, εἰς δὲ τὰ ἐκεῖ καφεψεῖα ὁ Πέτρος Καντανολέων συχνάζων, ἐτρόθη τὴν καρδίαν ὁ δύσμοιρος ἐκ τῆς ἐξαισίας καὶ θελκτικῆς τῆς Σοφίας θέας. Ἄπασαι γενικῶς αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως εἰσὶ λιθόστρωτοι καὶ οὐδὲν τὸ ἀξίωσημείωτον παρουσιάζουσι ἢ ὅτι εἰσὶ τόσον ἀτέχνως ἐκ λίθων λειῶν ἀνισομεγέθων κατασκευασμένοι, ποῦ μὲν ἀνυψομένων ὑπὲρ τὸ ἔδαφος ποῦ δὲ χθαμαλοτέρων τῶν λίθων, ὥστε αἱ πεζοδρόμοι οὐκ ὀλίγον ὑποφέρουσι, τοῦ πέλματος τοῦ ποδὸς μὴ εὐρίσκοντος ἴσον καὶ ἄμκλῶν ἔδαφος πρὸς ὑποστήριξιν, ἀλλ' ὄντος ἠναγκασμένου νὰ κάμπτηται, νὰ ἐλίσσεται καὶ νὰ περιστρέφηται ἐφαπτόμενον τοῦ ἔδαφους.

Αἱ οἰκίαι τὸ πλεῖστον δύοροφοὶ ἢ μονόροφοὶ καὶ σπανιώτερον τρίροφοὶ ἐκτὸς τῶν δυσμῶρων προεξέχοντων ἐξωστῶν (κίόσκια) καὶ τῶν μετὰ καφασίων παραθύρων καὶ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως πάσης τεκτονικῆς φιλοκαλίας, οὐδὲν τὸ ἐπαγωγὸν παρουσιάζουσι, μὴ οὔσαι οὔτε εὐρύχωροι οὔτε εὐήλιοι οὔτε εὐπρεπεῖς, οὔτε οὐδένα τῶν ἀπαιτουμένων κανόνων τῆς ὑγιεινῆς καὶ τῆς ἀναπαύσεως παρουσιάζουσαι, πῶς δὲ οἱ ἀτυχεῖς ἐν αὐταῖς βιοῦντες ἀπολαύουσι σχετικῶς μεγάλης ὑγείας, τοῦτο ἀπο-

δοτέον εἰς τὸ εὐκραές καὶ ὑγιεινὸν τοῦ κλίματος καὶ εἰς Θεῖαν Πρόνοιαν.

Εἰς 9 διαιρεῖται ἡ ὅλη πόλις συνοικίας, ὧν αἱ κυριώτεραί εἰσιν ὁ Τοπχανᾶς, τὸ Καστέλλιον, τὸ Κρύο-Βρυσόλι ἢ Γιουσοῦφ Πασᾶ, ἐν ᾧ εὐρίσκεται τὸ φερώνυμον Τζαμίον εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ κατακτητοῦ στρατηγοῦ Γιουσοῦφ Πασᾶ, καὶ ἡ Σπλάντζια· περιέχει δὲ περὶ τὰς 12 χιλιάδας κατοίκους, ἀλλ' ὁ πληθυσμὸς οὗτός ἐστι λίαν πυκνὸς καὶ δυσανάλογος τῆς μικρᾶς ἐκτάσεως τῆς πόλεως.

Δύο μόναι, ἐπὶ πληθυσμοῦ τεσσάρων περίπου χιλιάδων Χριστιανῶν Ἐκκλησῖαι Ὁρθόδοξοι ὑπάρχουσιν, ἡ μὲν ἀρχαιότερα ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἁγ. Ἀναργύρων (πόσον ἐπιτυχῆς ἐκλογή!), ἡ δὲ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεομήτορος, ἀνακαινισθεῖσα πρὸ 25ετίας μόλις· καὶ μία τῶν Δυτικῶν μετ' Ἐπισκόπου, οἵτινες διατηροῦσιν ἴδιον σχολεῖον καὶ Παρθεναγωγεῖον διευθυνόμενον ὑπὸ ἀδελφῶν τοῦ Ἑλέους.

Ἐκ τῶν 10 Τζαμιῶν ἐξαιρέσει δύο ἢ τριῶν τὰ λοιπὰ ἦσαν Ἐκκλησῖαι μεταποιηθεῖσαι εἰς Τεμένη Ὁθωμανικὰ, ἐφ' ὧν προσέθεντο τοὺς μνηαρέδες ὅποια ἀντίφασις! ἐπὶ ἱερῶν τόπων πρὸς δόξαν καὶ λατρείαν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ὑψικάρῃνοι ἴστανται οἱ μνηαρέδες, σύμβολα ἀλλόθρησκα πρὸς προσκύνῃσιν τοῦ Μωάμεθ!! Βρύσεις πέντε δημόσιοι ὑπάρχουσιν, ἐξ ὧν ἄφθονον διαρκῶς ῥέει τὸ ὕδωρ, ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι πλησίον ἐκάστου Τζαμίου, εἰς ὧν τὰ νάματα οἱ πιστοὶ πλύνονται πεντάκις τοῦ ἡμερονυκτίου πρὶν ἢ εἰσελθῶσιν εἰς προσκύνῃσιν τοῦ Ἁλάχ (Θεοῦ).

Ἦν ὑπάρχει ἐν Δημοτικῶν καὶ ἕτερον εὐπρεπές καὶ καλῶς ὀργανωμένον στρατιωτικὸν Νοσοκομεῖον, ἐπὶ ὠραίας καὶ εὐαέρου θέσεως ἐπὶ τῆς βορειοανατολικῆς γωνίας τῆς πόλεως. Ἔτερα φιλόνηρωπα καταστήματα οὔτε ὑπῆρξαν ποτε οὔτε ὑπάρχουσιν, ἐκτὸς ζωοφίλου τινὸς ἐταιρίας πρὸ ἔτους συσταθείσης.

Ὁ στρατὸν ὁ ἐπὶ Ἐνετῶν διατηρεῖται, ὡς εἶχε, μέχρι σήμερον, προστεθείσης μόνον ἐπὶ τῆς εἰσόδου μακροσκελοῦς τουρκιστὶ ἐπιγραφῆς μετὰ τοῦ Τουρᾶ.

Ὁ λιμὴν εἰς δύο λεκάνας διαιρούμενος οὔτε ἀρκούντως βαθὺς οὔτε ἀσφαλῆς εἶνε, προσβαλλόμενος σπουδαίως ὑπὸ τῶν βορείων καὶ βορειοδυτικῶν ἀνέμων· εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν ἀνατολικῶς καὶ βορειοδυτικῶς σώζονται ἔτι καὶ νῦν πολλαὶ θολοταὶ στέγαι διὰ τὰς ὡς εἴρηται Ἐνετικὰς Γαλέρας· ἐπὶ μιᾶς τῶν θολοτῶν αὐτοῦ ἐκτίσθη πρὸ δεκαετίας τὸ Χριστιανικὸν Ἑλληνικὸν Σχολεῖον, εὐρεῖα καὶ εὐαέρος οἰκοδομή, ἥτις

ἀτυχῶς μετὰ τινος πεπαλαιωμένης ἐπισκευῆς εἶνε ἡ μόνη τῆς χριστιανικῆς κοινότητος ἰδιοκτησία.

Τοιαῦτα, φίλε, ἐν περιλήψει τὰ Χανία, ἄτινα ἐκτὸς τοῦ πεπυκνωμένου πληθυσμοῦ, τῆς ἐλλείψεως κανονικῆς καθαριότητος, τῆς στερήσεως πλατειῶν καὶ δενδροφυτειῶν, καὶ τῆς μὴ τηρήσεως τῶν ἀναγκαιῶν κανόνων τῆς ὑγιεινῆς εἰς τὰς οἰκοδομὰς, καὶ τῶν ὑψηλῶν ἐπάλλξεων, ἔχουσι τὸ ἀτύχημα, νὰ ἔχωσιν ἀμέσως ἐξωθεν τοῦ πυλῶν τὸ εὐρύ καὶ ἀκανόνιστον τουρκικὸν Νεκροταφεῖον, ὅπερ ἐκτὸς τοῦ ἀκαταλήλου τῆς θέσεως, ἀναδίδει καὶ ἀναθυμιάσεις οὐχὶ εὐαρέστους εἰς τὴν ὄσφρησιν οὔτε ὑγιεινὰς· εὐτυχῶς ὅτι ὁ οὐχὶ μακρὰν δημόσιος κῆπος καὶ αἱ ἐξαίσιαι ἐξοχαὶ μας ἀναπληροῦσι τὰς ἐλλείψεις.

Ἴσως ἐν ἀπωτέρῳ ἢ προσεχεῖ μέλλοντι τὰ Χανία γίνωσι πόλις καλλητέρα καὶ ἐπισημοτέρα· εἴθε!

Xania 18 Ὀκτωβρίου 1885

Γ. Π. ΚΑΛΑΪΣΑΚΗΣ

ΑΘΩΟΙ ΚΑΤΑΔΙΚΟΙ

« Ἐμμη μου, νὰ τὸ αἷμά μου! ἔς τὸ βλέμμα μου ἀποκρίσου·
Νὰ τῆς ψυχῆς μου τὰ κλειδιά, —
Ἐδῶ γονάτισε, καρδιά,
Καὶ ἴπες τὴν προσευχή σου! »

Τοῦτο τὸ γράμμα ἐδιάβασε ἔς τὸ βλέμμα μου ἡ ψυχὴ τῆς
Καὶ μῶγραφε ἔς τὸ βλέμμα τῆς :
Ἐγὼ νὰ πιῶ τὸ αἷμά τῆς
Καὶ νᾶμ' ἐγὼ ζωὴ τῆς.

Κ' εἶν' ὁ ἔρωτάς μας οὐρανὸς δόλομαυρος κ' ὠρατός·
Εἶν' ἄγια ἡμέρα σκοτεινὴ, —
Δέν εἶναι ἡ Ἐμμη χριστιανὴ,
Εἶν' ἄγγελος ἐβράτος!

Κόλασι καὶ παράδεισο ἢ ἀγάπη μας ταιριάζει·
 Τῆς εἶμαι φλόγα καὶ δροσιά,
 Μοῦ εἶναι κομμένη ἢ ἐκκλησιά,
 Θεὸς 'ποῦ με κολάζει!

Δύο Θεοὶ παλεύουνε 'ς τὰ στήθεια τ' ἀναμμένα·
 'Ο ἓνας τᾶχει ταιριαστά,
 Τὰ θέλει ὁ ἄλλος χωριστά,
 Καὶ ζοῦνε 'πεθαμμένα

Κ' εἴμαστε μάρτυρες ἄγνοι, ἀθῶοι κολασμένοι·
 Ζοῦμε κ' οἱ δυὸ 'ς ἐμιά πνοή,
 Μᾶς εἶν' ἀχώριστ' ἢ ζωή,
 Καὶ ζοῦμε χωρισμένοι.

Γιὰ μέ, γιὰ τὴν ἀγάπη μας, δὲ θέλω νὰ 'ξωμόση,
 "Οχι! τὴ θέλω σταθερή·
 "Ἄστατη, αὔριο 'μπορεῖ
 Κι' ἐμέ νὰ θανατώση.

"Ἄν ἀρνηθῆ τὴν πίστι της γιὰ μέ καὶ χριστιανέψη,
 Θεὸς ν' ἀρνηθῆ καὶ τὸ Χριστό,
 'Σὰν ἀφ' τὸ στήθος της σβυστῶ·
 Μπορεῖ καὶ νὰ τουρκέψη.

"Οχι, τὴ θέλω σταθερή· καὶ μόνος ΣΥ 'ποῦ ἐνόηεις
 Τ' ἀλλόθρησκά μας βλέμματα,
 'Σ τὰ σκοτεινὰ πλανέματα
 Μπορεῖς νὰ 'ξημερόνης!

Κρῖμα, Χριστὲ, τέτοιος Χριστὸς χωρὶς Χριστό! Τὸ φῶς Σου
 Καταίθασ' τῆς γιὰ προσευχή·
 Μέσ' 'ς τὴν ὥραία τῆς ψυχῆ
 "Ἄς φέξῃ ὁ Σταυρὸς ΣΟΥ!

Νοέμβριος, 1885.

I. Γ. ΤΣΑΚΑΣΙΑΝΟΣ

Η ΑΠΟΔΗΜΙΑ ΤΟΥ Κ^{ου} ΣΤΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

I.

Εκ διηγήσεων μόνον ἐγίνωσκε τὰ περὶ θαλασσίων ἐκδρομῶν ὁ κ. Στενόπουλος, καθ' ὅσον οὐδέποτε ἐξῆλθε τῆς ἐπαρχίας του. Ἴσως οὐδὲ τοῦ χωρίου του θὰ ἐξήρχετο, ἐὰν, μετ' ἀλλεπαλλήλους ἐκδουλεύσεις εἰς τὸ κόμμα, δὲν κατώρθου νὰ διορισθῆ πάλαι ποτὲ οἰκονομικὸς Ἐφορος, εἰς τὸ πείσμα τοῦ ἐκ γενετῆς ἀντιπάλου του Εὐθυμίου Καλοκαιρινοῦ.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦτο διετήρησεν ἐπὶ 13 μῆνας καὶ ἰσαριθμοὺς ἡμέρας. Ἄλλ' οὐχ ἦττον ἐφ' ὅσον διετέλει οἰκονομικὸς Ἐφορος ἠναγκάσθη πολλάκις νὰ περιέλθῃ τὴν ἐπαρχίαν του ἐπὶ ἡμίονου, καθ' οὗ εἶχε πάντοτε παράπονα διὰ τὸ πείσμα του. Ἐγίνωσκεν ἐξ ἰδίας πείρας πόσον ἐπικίνδυνον εἶνε οἱ ὀλισθηροὶ βράχοι καὶ αἱ ἀπότομοι ἀφηνιάσεις τοῦ μόνου τοῦτου ἐκ τῶν τετραπόδων μὴ προσβαλλομένου ἐκ τοῦ ἐρωτικῆς πάθους. Τὰ ὑπομνήματα τῶν ὄρειων ἐκδρομῶν του σώζονται ἐτι ἐπὶ τῆς ὠμοπλάτης του καὶ τῆς ἀριστερᾶς κνήμης. Ἄλλὰ τί ἐστὶ τρικυμία ἐν θαλάσῃ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην εἶχεν ἰδέαν. Ἐφραντᾶζετο ὅτι θὰ ἦνέ τι φοβερὸν ἐξ ὅσων ἤκουε. Δὲν ἐφραντᾶζετο ὅμως ὅτι ἦτο πεπρωμένον καὶ ἐξ ἰδίας πείρας νὰ πεισθῆ περὶ αὐτοῦ. Ἀνάγκη—εἶπεν ὁ ἐκ τῆς Ἀλκαρνασοῦ ἱστορικὸς—καὶ θεοὶ πείθονται, πόσω μᾶλλον ὁ κ. Στενόπουλος, ὅστις ὀσάκις ἀπειραχτο νὰ καταρτίσῃ τὸ γενεαλογικὸν του δένδρον, οὐδέποτε ἐφραντᾶσθη νὰ ἀναμίξῃ καὶ τοὺς θεοὺς εἰς τὰ συνοικέσια τῶν προγόνων του.

Ὁ κ. Στενόπουλος πρῶην ποτὲ οἰκονομικὸς Ἐφορος καὶ ἐπὶ δεκαετίαν ὑποψήφιος δῆμαρχος, ἀποτυγχάνων—συνεπέειχ τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ ἐκ γενετῆς πολεμίου του Καλοκαιρινοῦ—δὲν ἀπεφάσιεν εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε τὴν ἐν λόγῳ ἐκδρομὴν. Διὰ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Κομόπολιν, ὡς ἀπεκάλει τὸ χωρίον του, καὶ κατελθὼν μετὰ πολύωρον ὀδοιπορίαν εἰς τὸν ἐγγύτερον λιμένα νὰ ἐπιβιβάσθῃ ἐπὶ ἀτμοπλοίου τῆς ἐλληνικῆς ἐταιρίας καὶ νὰ βίψοκινδυνεύσῃ ἐρχόμενος εἰς Ἀθήνας, εἶχε λόγον σπου-

δαῖτον, ὃν ἔμελλε νὰ ἀνακρινώσῃ εἰς μόνον τὸν βουλευτὴν τοῦ κόμματος.

Καὶ ἐντὸς τῆς λέμβου εἶνε ἀληθὲς ὅτι συνεκινήθη ὀλίγον ὁ κ. Στενόπουλος. Ἄλλ' ἡ συγκίνησις αὐτοῦ ἐδιπλασιάσθη ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου. Προσεπάθει νὰ φανῆ ἀτάραχος· ὑπεκρίνετο ὅτι οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην προξενεὶ εἰς αὐτὸν αἰσθησὶν ἢ ἐν θαλάσῃ διαμονή· ἀλλ' ἐν τούτοις εἶχε τινα ἀόριστον φόβον, εἰς ὃν προσετέθη καὶ μικρὰ τις ζάλη, συνέπεια τῆς βαρείας ὁσμῆς τῶν καιομένων γαιανθράκων καὶ τοῦ κρότου τῆς ἀνασυρομένης ἀγκύρας, καθ' ὅσον ἡ ὥρα τοῦ ἀπόπλου προσήγγιζε καὶ ὁ πλοίαρχος ἐπέσπευδε τὴν ἀναχώρησιν, θέλων νὰ διέλθῃ ἐν ἡμέρᾳ τὸν φοβερὸν Μαλέαν.

Ὁ κ. Στενόπουλος ἐσταυροκοπήθη ὅταν εἶδε μετ' ὀλίγον τοὺς τροχούς τοῦ ἀτμοπλοίου θορυβωδῶς τύπτοντας τὴν θάλασσαν. Δὲν εἶπεν — Ἐρρίφθη ὁ κύβος! — ὡς ὁ Καῖσαρ διαβάνων τὸν Ρουβίκωνα, ἴσως διότι δὲν εἶχε τοσοῦτον πρόχειρον τὴν ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν, ἂν καὶ ἐνομιζετο ὁ λογιώτερος ἐν τῷ χωρίῳ του, διατελέσας μάλιστα ἐπὶ τριστὶαν δημοδιδάσκαλος, ἐννοεῖται πρὸς τῆς εἰσαγωγῆς τῆς νέας παιδαγωγικῆς μεθόδου, καὶ δημοσιογράφος ἐπὶ μῆνας τρεῖς· ἐν τούτοις εἶπέ τι ἰσοδύναμον πρὸς τὸ τοῦ Καίσαρος: — Ἐμπρὸς Στενόπουλε! Ἔτσι κ' ἔτσι ἐμπῆκες στὸ χορὸ!

Καὶ ἦτο λογικωτάτη ἡ σκέψις. Δὲν ἦτο πλέον ἐπὶ τοῦ ἡμιόνου, ὥστε νὰ δύναται νὰ παραιτηθῆ τῆς περαιτέρω ὁδοιπορίας καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Κωμοπόλεως παρενέπιπτον οὐρεα σκιάοντα καὶ ἐπὶ πλέον ἤδη ἡ θάλασσα, ἦν μόνος ὁ πρῶτος νομοθέτης τῆς ὑψηλίου ἠξιώθη νὰ διέλθῃ πεζὸς καὶ ἀβρόχοις ποσίν. Ὁ ἡμέτερος ἀποδημητὴς ἐν τῇ συνέσει του εἰς οὐδένα ἐνεπιστεύθη τοὺς φόβους του. Ἐκάθησεν ἐπὶ τινος τῶν κύκλω θρονίων τῆς πρύμνης, ἐφόρεσε τὸν κεντητὸν πράσινον στοῦφόν του, δῶρον τῆς ἡδῆ ἐγγάμου θυγατρὸς του, καὶ ἐξαγαγὼν τῶν θυλακίων του ὀγκώδη καπνοσακκοῦλαν, περιέχουσαν τοῦλάχιστον ἀπὸ 130 μέχρις 150 δραμίων καπνὸν, ἐκ τοῦ ἀφορολογητοῦ, διότι οἱ καπνοφάνται ἦσαν προῖόν ἄγνωστον ἐν τῇ Κωμοπόλει, καὶ τοῦ Νόμου περὶ φορολογίας τοῦ καπνοῦ ἡ ἰσχὺς δὲν ἐξετείνεται μέχρις αὐτῆς, ἐδίπλωσεν ἐν σιγάρων τῆς παλαιᾶς σχολῆς, ἀμιλλώμενον κατὰ τὸ πάχος πρὸς τὰ ἐξ Ἀθάνης καὶ ἐβυθίσθη εἰς σκέψεις, καπνίζων καὶ ἀναμετρῶν τὰ σφαιρίδια τοῦ κομβολογίου του.

Ἐσκέπτετο! Δηλαδὴ ὠνειροπόλει ὑπὸ τῆν ἐλαφρῶς μεθυστικὴν ἐπήρειαν τοῦ καπνοῦ. Ἐβλεπεν ὡς ἐν ὀράματι τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ πραγμα-

τοποιηθείσας. Ἦτο τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ μετὰ ἓνα μῆνα Στενόπουλος, διότι τὸ πολὺ ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἐπίστευεν ὅτι θὰ ἐπερατοῦτο αἰσίως ἡ ὑπόθεσις, δι' ἣν ἤρχετο εἰς Ἀθήνας, διασχίζων ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ περὶ αὐτοῦ ὅτι προεξοφλεῖ τὴν χαρὰν ἐνδεχομένης ἐπιτυχίας.

Ἀπὸ τῶν ἡδονικῶν τούτων σκέψεων ἐπανήγαγον αὐτὸν εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ παρόντος οἱ παρακαθήσαντες συνεπιβάται.

— Ὠραῖο ταξεῖδι! ἔλεγεν ὁ εἰς. Ἄν περάσουμε ἔτσι τὸν κόβο θὰ εἶπῶ ὅτι εἴμεθα οἱ πιὸ τυχεροὶ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου!

— Μηδένα πρὸς τοῦ τέλους μακάριζε! ἀπήντησεν ὁ ἄλλος. Δυὸ φοραῖς ἐκινδύνευσεν εἰς τὸν Μαλέαν καὶ τὸν φοβοῦμαι πάντοτε.

Ἡ παρατήρησις αὕτη ἀφύπνισε τοὺς φόβους τοῦ κ. Στενοπούλου. Δι' αὐτομάτου κινήσεως ἀνύψωσε τὸν στοῦφόν του ἐκ τῆς μιᾶς πλευρᾶς, οὕτως ὥστε ὁ ἐπὶ τοῦ ζηνιθ θύσανος αὐτοῦ ἐπανέπεσεν ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς καὶ ἐκυμαίνετο δίκην ἐκκρεμοῦς πρὸς τοῦ ὠτός. Καὶ ὅμως ἐτήρησε καὶ πάλιν σιγὴν, οὐχὶ ὁ πράσινος στοῦφος ἐννοεῖται μετὰ τοῦ ἐκκρεμοῦς θυσάνου, ἀλλ' ὁ ἰδιοκτήτης αὐτοῦ κ. Στενόπουλος, καὶ διότι δὲν ἤθελε νὰ προδοθῆ καὶ διότι ἐφοβεῖτο μὴ ὁ ἀπαισιόδοξος ἐκεῖνος συμπλωτὴρ ἐπιληφθῆ τραγικῆς τινος διηγήσεως σχετιζομένης πρὸς θάλασσαν δυστυχήματα. Εὐτυχῶς ἐτέρου πολυπραγμονοῦντος ἢ ἐρώτησις διέκοψε τὴν περὶ Μαλέα συζήτησιν.

— Καὶ διὰ ποῦ κ. Στενόπουλε, ἂν θέλῃ ὁ Θεός;

— Ἀπεφάσισα καὶ ἐγὼ νὰ ἰδῶ τὰς Ἀθήνας σας πρὶν ἀποθάνω. Ἐπειτα ἔχω καὶ μιὰ μικρὴ ὑπόθεσις ἐκεῖ κάτω...

Ἀπὸ τῆς λακωνικῆς ταύτης ἀπαντήσεως ἐκ τῆς ὀμηγύρεως πολλοὶ γινώσκοντες τὸν κ. Στενόπουλον ἐνόησαν ὅτι ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε δὲν προσετέθη τὸ κονδύλιον αὐτὸ τῶν ὁδοιπορικῶν εἰς τὴν μερίδα τῶν ἐξόδων καθ' ὑπέρθασιν τοῦ προϋπολογισμοῦ του, καὶ μάλιστα ἐν ἡμέραις πονηραῖς.

— Τίς οἶδε τί σκέπτεται ὁ πρῶν Ἐφορὸς μας! εἶπον κατ' ἴδιαν ἕκαστος. Καὶ ἐμάντευον τὴν ἀλήθειαν σκεπτόμενοι οὕτω, διότι ὁ κ. Στενόπουλος ἤλπιζε νὰ καλύψῃ τὰ ὁδοιπορικὰ ἐξόδα διὰ τοῦ πρώτου χρηματικῆς ἐντάλματος, ὅπερ θὰ περιήρχετο εἰς χεῖράς του μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσίν του εἰς τὴν νέαν ἀρχὴν δι' ἣν προηλείφετο.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ συνδιάλεξις ἐγένετο ζωηροτέρα μετ' ὀλίγον, διότι ἤρχισε καθαρῶς πολιτικὴ συζήτησις, εἰς ἣν προσηλώθη ὅλος ὁ κ. Στε-

νόπουλος, ὅστις ὡς ἄνθρωπος ἐν μέρει τοῦ παλαιοῦ συστήματος εὐρίσκειτο πάντοτε ἔχων ἀντιθέτους ιδέας, ἐνίοτε καὶ λίαν παραδόξους. Ἐπειτα ἀπὸ τῶν γενικῶν περιωρίσθησαν εἰς τὰ τῆς ἐπαρχίας των καὶ τὰ τῆς τελευταίας ἐκλογῆς. Καὶ ἐδῶ πρὸ πάντων ὁ κ. Στενόπουλος ἀνέπτυξεν ὅλην αὐτοῦ τὴν ῥητορείαν εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ κόμματος, παλαιῶν εἰς αὐτὸς ἐναντίον τριῶν τῆς ἐναντίας μερίδος. Ἠγέρθη ὄρθιος, ἐχειρονόμει καὶ μετὰ τῆς χειρὸς του καὶ τοῦ κομβολογίου συνεκινεῖτο ἐνίοτε κατὰ τὴν ῥύμην τοῦ λόγου καὶ ὁ θύσανος τοῦ πρασίνου σκούφου του, ἰδίως ὁσάκις ἀνεμινθήσκετο τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ ἐκ γενετῆς ἀντιπάλου του Εὐθυμίου Καλοκαρινοῦ.

II.

Μέχρι τοῦ κατηραμένου ἀκρωτηρίου περὶ οὗ καὶ οἱ νεώτεροι πλοίαρχοι παρὰ τὰς γιγαντιαίας προόδους τῆς ναυτικῆς τέχνης, ἐπάνω κάτω ἔχουσι τὴν αὐτὴν ιδέαν μετὰ τῶν πρὸ εἰκοσι καὶ τριάκοντα αἰῶνων κυβερνητῶν, οἵτινες εἶπον τὸ « Μαλέαν κάμψας ἐπιλάθου τῆς σαύτου », τὰ πάντα ἔβαινον καλῶς. Καθ' ὅσον ὅμως ἐπλησιάζον ἢ τέως γαληνικία θάλασσα ἤρχισε νὰ συνταράσσεται. Πρῶτος δὲ πάντων συνεκινήθη ὁ ἐκ γενετῆς χερσαῖος κ. Στενόπουλος, ὅστις μὴ ἀποτολμῶν κἄν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ ἀναβράζον κύμα, κατεκλίθη ἐπὶ τοῦ ἐπιστέγου, καὶ ἐκὼν ἄκων, ἐβυθίσθη εἰς φιλοσοφικὰς σκέψεις περὶ ματαιότητος τῶν ἐπιγείων. Διέκοψεν ὅμως αὐτὰς ἀποτόμως ἀπροσδόκητος πνοὴ ἀνέμου, ἥτις ἠνάγκασε τὸ πλοῖον νὰ κλίνη ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς του καὶ δευτέρα ἐπίσης βιαία κίνησις, δι' ἧς τοῦτο ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχαίαν κἀθετον.

— Ἠρχισεν ὁ χορὸς! εἶπον οἱ ἄλλοι.

— Μὴ βλέπετε τὴν θάλασσαν κ. Στενόπουλε! θὰ ζαλισθῆτε!

Ἄλλ' ὁ κ. Στενόπουλος ἀνεμνήσθη ὅτι ἐκτὸς τοῦ σάκκου του, τοῦ κιβωτίου καὶ δύο κορινίων, ὧν ἦτο ἄγνωστον τὸ περιεχόμενον, ἕνεκα τῆς συνεραμμένης ἄνωθεν ὀθόνης, εἶχε καὶ ἄλλην μετ' αὐτοῦ κινητὴν περιουσίαν, βυτίδιον πλήρες οἴνου, πολυτιμώτατον, καθ' ὅσον ἔμελλε νὰ παραδοθῆ εἰς τὸν προστάτην βουλευτὴν, εἰς ὑποστήριξιν τῶν καταπατηθέντων δικαιωμάτων τοῦ πρῶην οἰκονομικοῦ Ἐφόρου. Ἠγέρθη ἐπομένως καὶ ἔσπευσε καραβηρῶν ἤδη καὶ παραπλιῶν νὰ ἴδῃ τί γίνεσθαι τὸ βαρελάκι, ὅπερ τῇ φροντίδι τοῦ σκευαγωγοῦ ἐναπετέθη εἰς γωνίαν τινὰ τοῦ καταστρώματος τῆς πλώρας. Τὸ βυτίδιον ἦτο ἐκεῖ· ἀλλ' ἐνῶ ὁ κ. Στενόπουλος ἐπλησιάζε θελών νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀκίνησίαν

του, ἕτερον κύμα φοβερώτερον συνετρίβη ἐπὶ τοῦ πλοίου. Τὸ βυτίδιον ἐκυλίσθη ἐπὶ τοῦ καταστρώματος καὶ ἐνῶ ὁ κ. Στενόπουλος κύψας προσεπάθει δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν νὰ ἀνακόψῃ τὴν φορὰν του, ὀλισθήσας ἐξηπλώθη πρηνῆς ἐπὶ τοῦ ξυλίνου δαπέδου καὶ ἔθεᾶτο ἐν ἀπογνώσει τὸ ἔτι κυλιόμενον βυτίδιον. Παρατυχόντες ναῦται ἔσπευσαν νὰ ἀνεγείρωσι τὸν ὀλισθήσαντα. — Ὅχι ἐμένα· τὸ βαρελάκι πιᾶσε νὰ μὴν πάῃ στὴ θάλασσα! ἐφώναζεν ὁ κ. Στενόπουλος. Εὐτυχῶς ἕτερος αὐτῆς κυλιῶν ἐπανήγαγε συγχρόνως τὸ λειποτακτῆσαν βυτίδιον.

Καὶ ἀφοῦ ὁ κ. Στενόπουλος ἐβεβαιώθη ὅτι ἐξασφαλίσθη τὸ *πρᾶμμα*, παρὰ τὰς συμβουλὰς τῶν ἄλλων ἠρνεῖτο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Β'. θέσιν, φοβούμενος νὰ κατακλιθῆ εἰς τοὺς αἰγυπτιακοὺς τάφους, οἵτινες ἐν τῇ ναυτικῇ διαλέκτῳ ὀνομάζονται κλίνας καὶ θάλαμοι. Ἐπείσθη ὅμως νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν θέσιν καὶ νὰ κατακλιθῆ ἐκεῖ, ἐξασφαλίζων διὰ τῶν χειρῶν τὴν μονιμότητα αὐτοῦ, ἔχων ὑπ' ὄψει τὸ προηγηθὲν κύλημα, δι' οὗ ἀνεμνήσθη τῶν νεανικῶν ἀτακτημάτων τοῦ ἤδη ἐν ἀποστρατεῖᾳ ἡμιόνου του.

Ἐν τούτοις ἡ θάλασσα ἔπαυσε ταρασσομένη, καθ' ὅσον ἀντιπαρῆλθον τὸν Μαλέαν. Ὁ κ. Στενόπουλος ἀνέκτησε τὸ ἀπολεσθὲν θάρρος. Ἠγέρθη μάλιστα, περιεπάτει, συνδιέλεγετο, ἐκάπνιζεν, ἔχων τὴν πεποιθήσιν ὅτι συνφοκιοῦθη τοσοῦτον μετὰ τοῦ τρομεροῦ στοιχείου, μετὰ τοιαύτην δοκιμασίαν, ὥστε ἠδύνατο πλέον ἀκριβῶς νὰ ἀποφασίσῃ ἐν ἀνάγκῃ καὶ αὐτὴν τὴν Μαύρην θάλασσαν νὰ διαπλεύσῃ. Εἰς στερέωσιν τῆς πεποιθήσεώς του ταύτης συνέτεινον καὶ οἱ ἄλλοι συνεπιβάται, μάρτυρες αὐτόπται τῶν συμβάντων, οἵτινες συνεφώνουν ὅτι ὁ κ. Στενόπουλος ἀντέχει εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ὅτι τὸ κύλημα ἐκεῖνο ἦτο ὅλως τυχαῖον.

Τὸ κομίζον τὸν πρῶην οἰκονομικὸν Ἐφορον ἀτμόπλοιον προσωρμίσθη ἐν ὄρα νυκτὸς εἰς Πειραιᾶ. Οἱ ἀποδημοῦντες συχνάκις γινώσκουσι μόνον τί σημαίνει τοῦτο. Πρὶν ἢ ἔτι ἀγκυροβολήσῃ τὸ ἀτμόπλοιον οἱ δεξιοὶ ἀληθῶς λεμβούχοι ἀναρριχῶνται ἐπ' αὐτοῦ προσδέσαντες τὴν λέμβον των καὶ ἀμιλλῶνται τίς προλαθῶν νὰ ἐξασφαλίσῃ πλειοτέρους διὰ τὴν ἀποδίθασιν. Ὁ τὸ πρῶτον εἰς ἐλληνικὸν λιμένα καταφθάνων ξένος ἐκ τῶν φωνῶν καὶ τοῦ ἀπεριγράπτου ὀρυμαγδοῦ ἐξορμᾷ τοῦ θαλάμου του ἔντρομος, νομίζων ὅτι ἐπίκειται ναυάγιον.

Ὁ ἡμέτερος ἀποδημητῆς φίλος τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος ἐν ἀρχῇ συγκατένευσε νὰ πληρώσῃ 40 λεπτὰ διὰ τὴν ἀποδίθασιν αὐτοῦ καὶ

τῶν κινητῶν του μετὰ τοῦ βυτίου. Ἐπὶ τέλους μετὰ μακρὰν ἀντιλογίαν ἐπέισθη νὰ προσθήσῃ καὶ ἄλλα 20 λεπτά. Ἀλλὰ μόλις ἐδόθη ἡ ἄδεια τῆς ἀποβιβάσεως καὶ ἕτερος λεμβούχος προσελθὼν ἀπεδέχετο νὰ μεταγάγῃ τὸν κ. Στενόπουλον εἰς τὸ σταθερὸν ἔδαφος τῆς ξηρᾶς ἀντὶ 50 λεπτῶν. Ὁ κ. Στενόπουλος εὗρε συμφέρον νὰ προτιμήσῃ τὸν δευτέρον λεμβούχον. Ἀλλ' ὁ πρῶτος, εἰς ὃν ὑπέδειξε πρωτίστως τὸ βυτίον, εἶχεν ἤδη παραλάβει αὐτὸ καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἀνεύρῃ τὸν κύριόν του ἀνεχώρησε μετ' ἄλλων ἐπιβατῶν. Ὁ κ. Στενόπουλος κατελθὼν εἰς τὴν λέμβον παρετήρησε κατὰ τὴν ἀπαριθμησὶν τῶν κινητῶν του ὅτι ἔλειπε τὸ σπουδαιότερον.

Μικροῦ δεῖν ἐν τῷ ἀπελπισμῷ του νὰ ῥίψῃ ἑαυτὸν ἢ τὸν λεμβούχον εἰς τὴν θάλασσαν — διότι ἀκριβῶς δὲν ἦτο καθαρισμένον ἐν τῇ διανοίᾳ του τίς ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ῥιφθῇ — ἀλλὰ, πεισθεὶς ὅτι θὰ ἀνεύρῃ τὸν ἀπαγωγέα τοῦ βυτίου, δὲν προέβη εἰς ἀπονειομένην τι κίνημα. Καὶ ἰδοὺ πῶς δι' ἄλλης λέμβου ἀπεκομίζετο τὸ βυτίδιον καὶ δι' ἄλλης ὁ κ. Στενόπουλος.

Ὁ δευτέρος ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ξηρὰν οὐχὶ ὅμως καὶ τὸ βυτίδιον, περὶ οὗ αἱ τελευταῖαι εἰδήσεις ἦσαν ὅτι ἐθεάθη ἐπανακομιζόμενον μέχρι τοῦ ἀτμοπλοίου εἰς ἀναζήτησιν τοῦ κυρίου του.

— Θὰ σὲ πάω στὴν Ἀστυνομία ἂν δὲν εὗρεθῇ τὸ βαρελάκι! Ἐλεγεν εἰς τὸν λεμβούχον. Εἶσαι ὑπεύθυνος· δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφήσῃς τὸν ἄλλον νὰ τὸ πάρῃ! Σὲ πληρώνω ἓνα δρόμο ἀκόμη· ἀλλὰ θὰ μὲ πᾶς εἰς τὸ ἀτμόπλοιο νὰ εὗρωμε τὸν ἄνθρωπον αὐτόν.

Καὶ ὁ λεμβούχος ἠναγκάσθη νὰ διασχίσῃ ἐκ νέου μετὰ τῆς λέμβου του τὰ νερὰ τῆς Ἀμφιπρίτης. Ὁ συνάδελφος αὐτοῦ ἦτο παρὰ τὴν κλίμακα τοῦ ἀτμοπλοίου· ἀλλὰ τὸ βυτίδιον διετείνετο ὅτι μετεβίβασεν εἰς ἄλλην λέμβον ἀπελπισθεὶς καὶ ὅτι ἡ λέμβος αὕτη ἔπλεε πρὸς τὴν ἀποβάθραν. Ὁ κ. Στενόπουλος εἶπε καὶ εἰς αὐτόν τὰ ἀπὸ λέμβου καὶ ἔσπευσεν εἰς διώξιν τῆς φευγούσης, ἣτις ἐθεάθη χωροῦσα κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸ τελωνεῖον καὶ, ὡς ἐγνώσθη μετ' ὀλίγον, κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τοῦ εἰς αὐτὴν εἰσπηδήσαντος τελωνοφύλακος, ἐκλαβόντος τὸ ἀποπλανηθὲν βυτίδιον ὡς λαθρεμπόρευμα!

Πόσαι περιπέτεια ἐντὸς ὀλίγων ὥρῶν! Ὁ κ. Στενόπουλος ἀνακρούσας πρῦμναν παρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ τελώνου ἐν ὅλῃ τῇ ἐπισημότητι καὶ διὰ τῆς εὐγλωττίας του ἀπελογήθη ἐν ὀνόματι τοῦ συκοφαντουμένου βυτιδίου, ὅπερ ἐλεύθερον ἀπέστειλε μετ' ὀλίγον εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ

σιδηροδρόμου, ἀκολουθῶν καὶ οὗτος ἐγγύθεν διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον. Παρηκολούθει ὅμως καὶ ὁ τελευταῖος διακάτοχος τοῦ βυτιδίου ἀπαιτῶν ἐν ὀνόματι τοῦ πρώτου λεμβούχου τὸν ναυλὸν του. Ὁ κ. Στενόπουλος ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ καὶ πάλιν τὸ κομβόδεμα.

Ἐπὶ τέλους τὸ βυτίδιον σῶον καὶ ἀβλαβὲς ἐναπετέθη εἰς τὴν ἀποθήκην καὶ ὁ κ. Στενόπουλος εἰς τὸ παρακείμενον θαλάμιον καὶ εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ οικονομικοῦ συστήματος καὶ διὰ νὰ ἦνε ἐγγύτερον τοῦ βυτιδίου. Μετὰ τὸν δευτέρον συριγμὸν ἡ ἀμαξοστοιχία, ἡ κατ' ἄλλους ὁ συρμὸς, ἡ συνολκὴ, τὸ τραῖνον, ἐξήρχετο τοῦ Πειραιῶς διευθυνόμενον κατὰ τὰ εἰθισμένα διὰ Φαλήρου εἰς Ἀθήνας.

— Ἐδῶ τοῦλάχιστον ἀδελφεῖ ξέρεις ὅτι εὕρισκασαι εἰς τὴν ξηρὰν! Εἶπε κατ' ἑαυτὸν ὁ κ. Στενόπουλος, ἂν καὶ ἠδύνατο νὰ σκεφθῇ καὶ γεγωνίᾳ τῇ φωνῇ, διότι παραδόξως συνέπεσε νὰ ἦνε μόνος. — Μωρὲ σιδηροδρόμος καὶ πάλι σιδηροδρόμος! Σὲ δέκα λεπτά εἶσαι στὴν Ἀθήνα!

Ἀἴφνης ὅμως ἐξεπλάγη, ἐννοήσας ὅτι ἡ ἀμαξοστοιχία ἐπεβράδυνε τὸν δρόμον της. — Μωρὲ ἐφθάσαμε κιόλα;

Τρόντι ἡ μηχανὴ ἔπαυσε νὰ κινῆται. Ὁ κ. Στενόπουλος βλέπων τὰ ἠλεκτρικὰ καὶ μὴ ἠλεκτρικὰ φῶτα καὶ πολλοὺς ἐξερχομένους ἐπέισθη ὅτι ἔπαυει τὸ ἔδαφος τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπήδησεν εὐθύς ἐκ τῆς ἀμάξης καὶ ἀπηυθύνθη πρὸς τινα ἀστυνομικὸν κλητῆρα ζητῶν πληροφορίας περὶ τοῦ ξενοδοχείου εἰς ὃ ἐμελλε νὰ καταλύσῃ καὶ τῆς οἰκίας τοῦ βουλευτοῦ. Ἀλλ' ἐνῶ ἐπηρώτα ἤκουσεν αἴφνης τὸν συριγμὸν τῆς ἀτμομηχανῆς καὶ ἐκ τινων λέξεων τοῦ κλητῆρος ἐνόησεν — ὀλίγον ἄργα — ὅτι ἐκεῖ εἶνε τὸ Φάληρον καὶ οὐχὶ αἱ Ἀθήναι. Ὄρμησεν ἐπομένως νὰ προφθάσῃ τὴν φεύγουσαν ἀμαξοστοιχίαν, ἀλλ' ἡ φωνὴ ἐνὸς τῶν ὑπαλλήλων — Μὴ, μὴ... θὰ πέσης! ἀνέκοψε τὸν δρόμον του.

Καὶ ἰδοὺ πῶς ὁ κ. Στενόπουλος ἔμενεν ἐν Φαλήρῳ καὶ τὸ βυτίδιον μετεκομίζετο εἰς Ἀθήνας!

Νέαι πάλιν περιπέτεια τοῦ δράματος! Ἀπαρηγόρητος ἦτο ὁ κ. Στενόπουλος. Ἐφώναζε, διεμαρτύρετο. Ἐκ δὲ τῶν φωνῶν του συνήχθησαν κύκλω ἀθροοὶ οἱ πωληταὶ τῶν λεπτοκαρῶν, οἱ ὑπάλληλοι τοῦ σιδηροδρόμου, ἡ ἀστυνομικὴ ἐξουσία ἐκπροσωπούμενη δι' ἐνὸς καὶ μόνου κλητῆρος, καὶ τινες ἄλλοι. Ἐν τούτοις ὁ κ. Στενόπουλος ἐβεβιαιώθη ὅτι τὸ βυτίδιον καὶ τὰ ἄλλα κινητὰ θὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτόν ἐν τῷ σταθμῷ Ἀθηνῶν, μετὰ τὴν προσαγωγὴν τῆς εἰς χεῖρας του ἀποδείξεως·

Ἄλλὰ φοβούμενος μὴ ἐγκαταλειφθῆ καὶ ὑπὸ τοῦ ἀναμενομένου συρμοῦ οὔτε ἠθέλησε κἄν νὰ κατέλθῃ μέχρι τῆς παραλίας τοῦ Φαλήρου ἐνθα περιεπλανῶντο οἱ ὀλίγοι θαμισταὶ του· ἀλλ' ἔμεινεν ἐκεῖ ὑπὸ τὴν ζυλί- νην γέφυραν προσκεκολλημένος ἐπὶ τινος στύλου, ἔχων παρὰ πόδας τὸν σάκκον του καὶ σπασμωδικῶς περιστρέφων διὰ τῆς χειρὸς τὸ κομβο- λόγιον.

Κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα τῆς 13 Ἰανουαρίου 1885 ὁ κ. Στενόπουλος, τὸ βυτίον καὶ τὰ λοιπὰ κινήτᾶ ἐπιλοξενοῦντο ἐν Ἀθήναις, ἐν τινι ξε- νοδοχείῳ παρὰ τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου.

III

Περὶ τῆς τιμιότητος τοῦ ξενοδόχου οὐδεμίαν εἶχεν ἀμφιβολίαν ὁ κ. Στενόπουλος μετὰ τοσαύτας συστάσεις τοῦ κουμπάρου του συμβολαιο- γράφου Κωμοπόλεως. Ἐφοβεῖτο ὅμως τοὺς ὑπηρέτας καὶ ἐζήτει εἰ δυ- νατὸν νὰ προστεθῶσιν εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἐπίπλων τοῦ δωματίου καὶ τὸ ἱστορικὸν βυτίον καὶ οἱ δύο κόφινοι, ὧν ὁ ἀναγνώστης θὰ μνησθῆ μετ' ὀλίγον τὸ περιεχόμενον. Ἐνεκα ὅμως τῆς στενότητος τοῦ δωματίου ἐπέστη νὰ ἀφήσῃ τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἀποσκευῆς του εἰς τὸν διάδρομον παρὰ τὸ εἰς ἀργίαν καταδικασμένον μαγειρεῖον.

Ἀπληρημένοι κατεκλίθη λίαν ἐνωρὶς μετὰ δεῖπνον ἐκ τοῦ προχείρου παρασκευασθέν. Ἀλλὰ δὲν ἐκοιμήθη· δὲν ἠδύνατο νὰ κοιμηθῆ. Ἔχων τὴν πεποίθησιν ὅτι βουλευτὴς συμπολιτευόμενος δύναται τὰ πάντα καὶ αὐτὰ τὰ ἀδύνατα, ἐφρόνει πλέον ὡς τετελεσμένον γεγονός, ὡς factum, τὸν διορισμὸν του καὶ ἐφραντάζετο πῶς ὑποδέχονται, οὐχὶ πῶς θὰ ὑπο- δεχθῶσιν, αὐτὸν εἰς τὴν Κωμόπολιν κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του καὶ προσε- πάθει νὰ διακρίνῃ μεταξὺ τοῦ ἀπείρου πλήθους τοὺς μορφασμοὺς τοῦ ἐκεῖ που ἱεροκρυφίως παρισταμένου ἐκ γενετῆς πολιτικοῦ ἀντιπάλου του Εὐθυμίου Καλοκαιρινοῦ...

Ἐλησμονήσαμεν ἐντούτοις νὰ ἀποκαλύψωμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὅτι ὁ κ. Στενόπουλος, ἀγνοῶν τὸν περὶ προσόντων τῶν ὑπαλλήλων Νόμον, ἐζήτει... νὰ διορισθῆ Ἐπαρχος καὶ εἰς τὴν ἰδίαν ἐπαρχίαν του...! Ταύτην τὴν μικρὰν ἀπαίτησιν εἶχεν ὁ κ. Στενόπουλος μετὰ τοσαύτας ὑπηρεσίας πρὸς τὸ κόμμα! Ἐφραντάζετο λοιπὸν τὴν θριαμ- βευτικὴν εἴσοδόν του, ὅτε ἀνεξήγητος θόρυβος ἐν τῷ διαδρόμῳ συνετα- ράξε τὰς σκέψεις του. — Κλέφταις! λωποδύταις! Ἐκραύχασεν ὁ κ. Στενόπουλος ἀναπηδήσας ἐντρομος τῆς κλίνης του, ἔχων πρόσφατα ἐν τῇ μνήμῃ ὅσα περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις, διαβοήτων καὶ μὴ, λωποδυτῶν

ἀνεγίνωσκεν ἐν τῷ τύπῳ καὶ δράττων... τὸ κηροπήγιον, ἤνοιξεν ἀποτόμως τὴν θύραν τοῦ δωματίου του ἀναβῶν.

— Κλέφταις, κύρ Γιάννη!

Τῶντι συμμορία τετραπόδων λωποδυτῶν ἐκ τοῦ γένους τῶν κατοικιδίων αἰλούρων ἐλυμάνετο τὰ πέριξ καὶ μόλις ἤνοιξεν ἡ θύ- ρα μετὰ κρότου δύο ἢ τρεῖς αἴλουροι ἐξώρμησαν τοῦ μαγειρίου, ἕτε- ρος ἐκ τῶν πλευρῶν τοῦ βυτίου καὶ ὁ τέταρτος ἐκ τοῦ βάλθους τοῦ ἐνὸς κοφίνου, κρατῶν εἰς τοὺς ὀδόντας τὴν λείαν του, παχύτ- τον λαγῶν, ἐκ τῆς Κωμοπόλεως ὀρμώμενον καὶ προωρισμένον διὰ τὸν κ. βουλευτὴν.

— Πάει ὁ λαγῶς! Πιάστέ τον! ἐφώναζεν ὁ κ. Στενόπουλος εἰς ἐπήκουον πάντων τῶν πελατῶν τοῦ κύρ Γιάννη, οἵτινες ἐξῆλθον ἕκαστος ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ δωματίου του, ἀγνοοῦντες τί μέγα κακὸν συμβαίνει. Καὶ ἦσαν πάντες ἐν λευκῇ νυκτερινῇ στολῇ, καθῶς καὶ ὁ κ. Στενό- πουλος καὶ λαμπαδηφόροι ὡς αὐτός.

Ὁ κύρ Γιάννης, πρόθυμος πάντοτε, ἔσπευσεν εἰς δίωξιν τοῦ ἐνόχου τῆς διὰ βῆξεως κλοπῆς, καθ' ὅσον ὁ αἴλουρος διέρρηξε τὸν καλύπτοντα τὸν ἕνα κοφινίσκον ἱστῶν, οὐ ἐκ τῶν πόρων ὀσφράνθη τὸ κεκρυμμένον κινήγιον. Καὶ ὁ ὑπηρέτης συνηκολούθει κρατῶν τὸ μακρὸν σάρωθρον, καὶ ὄλον τὸ ξενοδοχεῖον ἦτο ἀνάστατον ἐκ τῶν φωνῶν καὶ τῆς παρα- χῆς. Ὡς νὰ μὴ ἦρκει δὲ ὁ θόρυβος οὗτος προσετέθη καὶ ἡ συναυλία τῶν ἐν τῷ ἐτέρῳ κοφίνῳ κεκλεισμένων ἀλεκτρούων, οἵτινες ἐκ τῆς φωτα- ψίας ἀπατηθέντες καὶ νομίζοντες ὅτι ἔφθασεν ἤδη τὸ λυκαυγὲς ἤρχι- σαν τὸ σύνθηες αὐτῶν ἐωθινὸν ᾄσμα.

Εὐτυχῶς ὁ κλέπτης συνελήφθη καὶ ὁ λαγῶς ἀνηρτήθη ἐν τῷ δωμα- τίῳ σώος καὶ ἀκέραιος, ὅτε αἴφνης γυναικεῖα τις φωνὴ ἠκούσθη ἐκ τοῦ συνορευόντος δωματίου.—Τὴν μαμμὴ κύρ Γιάννη! εἶπεν ἕτερος ἐπαρ- χιώτης ἐξελθὼν ἐκεῖθεν, γιὰτί ἡ ἀρχόντισσά μας ἐπρόμαξε καὶ τὴν ἔπιασαν οἱ πόνοι.

Ἀλλὰ ἡ μαῖα ἔφθασε κατόπιν ἐορτῆς σχεδὸν, διότι τὸ βρέφος σπεῦ- δον νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸ φῶς καὶ νὰ συγκαταλεχθῆ εἰς τὰς τάξεις τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἀνέμεινε τὴν ἐπάνοδον τοῦ κύρ Γιάννη. Καὶ ἰδοὺ πῶς ἐκ τῆς ἀρπαχῆς τοῦ λαγῶυ καὶ κατὰ συνέπειαν ἐκ τῆς ἐλεύσεως τοῦ κ. Στενοπούλου εἰς Ἀθήνας ἐγεννήθη παιδίον ἄρρεν, οὕτινος ὑπεσχέθη κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν νὰ γείνη ὁ ἀνάδοχος—ἐὰν ᾔνε αἰσίοις αἰῶ- νος τῆς μελλούσης αὐτοῦ ἐπιτυχίας.

IV.

Ἦτο ἤδη λυκαυγές ὅτε ὁ κ. Στενόπουλος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν κλίνην του, ἀφοῦ ἀποκατέστη ἡ τάξις καὶ ἡσυχία ἐν τῷ ξενοδοχείῳ μετὰ τσαυτὰ σπουδαῖα γεγονότα. Ἐμεινεν ἱκανὴν ὥραν ἀποθαυμάζων εἰς τὸ λυκόφως, τὸ διὰ τῶν ὑάλων τοῦ παραθύρου εἰσορμησαν, τὸν ἐν τῷ δωματίῳ του ἀνηρτημένον λαγῶν. Καὶ πόσα δὲν ἐσκέφθη ἔχων ἐκεῖ προσηλωμένον τὸ βλέμμα! Ἐπὶ τέλους ὅμως ἡ ἐκ τῆς ἀϋπνίας κάρωσις ὑπερίσχυσε τῶν συγκινήσεων καὶ ὁ κ. Στενόπουλος παρεδόθη ἄνευ ὥρων εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως.

Ἠγέρθη περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν ἐνεδύθη καινουργῆτινα μέλαινακν στολήν, ἔργον τοῦ πρώτου βράπτου τῆς Κωμοπόλεως, ἠύτρεπισθη ὅσον ἠδύνατο κάλλιον, ἐφόρεσε τὸν ὑψηλὸν του πῖλον, ὃν ἐπιμελῶς ἐφύλαττεν ἀπὸ δεκαετίας καὶ ἐπορεύθη εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ βουλευτοῦ, ἀκολουθούμενος ὑπὸ δύο ἀχθοφόρων, ὧν ὁ εἰς εἶχεν ἐπ' ὤμων τὸ περιλάλητον βυτίδιον καὶ ὁ ἕτερος τὸν κόφινον μετὰ τῶν ἀλεκτρούων καὶ τὸν παχύτατον καὶ ἐκ τῶν αἰχμηρῶν ὀδόντων τοῦ αἰλούρου διασωθέντα λαγῶν.

Ὁ κ. Ἀλυπίδης ὑπεδέχθη ἐνθουσιωδῶς τὸν πρώτιστον κομματάρχην του καὶ τὰ δῶρά του. Ἡ κυρία Ἀλυπίδου δὲν ἤξευρε πῶς νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν χαρὰν της διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἔλευσιν τοῦ πρῶην ποτὲ οἰκονομικοῦ Ἐφόρου. Ἡ οἰκία ὅλη ἦτο ἀνάστατος.

Ὁ κ. Ἀλυπίδης ἐνόησεν εὐθύς ὅτι ἡ ἐπίσκεψις τοῦ κ. Στενοπούλου ὑπέκρυπτεν ἀξιώσιν τινα. Ἄλλ' οὐδέποτε ἐφραντάζετο ὅτι ὁ πρῶτος τῶν κομματάρχων του θὰ ἤξίου τὴν θέσιν Ἐπάρχου! Ὑπέδειξεν εἰς τὸν κ. Στενόπουλον τὸ ἀδύνατον τοιοῦτου διορισμοῦ, ἀλλ' ἔχων τὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς ἐκλογεῖς του νὰ μὴ ἀρνήται τι, ἔστω καὶ τὴν μᾶλλον παράλογον ἀξίωσιν ἃν ἤκουεν, ὑπεσχέθη εἰς τὸν κ. Στενόπουλον ὅτι θὰ γράψῃ τὸν κόσμον διὰ τὴν εὐχαριστήσιν. Προσκάλεσε μάλιστα αὐτὸν καὶ εἰς τὸν δεῖπνόν του.

Ὁ κ. Στενόπουλος προγευθεὶς ἐν τινι τῶν οἰκονομικωτέρων ἐστιατορίων ἀπεφάσισε νὰ περιέλθῃ καὶ αὐτὸς τὴν φημιζομένην διὰ τὰς ὁδοὺς της καὶ τὰ μέγαρα πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐφθασε μέχρι τῶν Ἀνακτόρων, τῶν Στύλων τοῦ Ὀλυμπεῖδου, εἶδε τὴν Ἀκαδήμειαν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον, κατάρθρωσε νὰ ἀνέλθῃ καὶ μέχρι τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἔμεινεν ἱκανὴν ὥραν θεώμενος τὴν κάτωθεν αὐτοῦ ἐκτεινομένην πόλιν καὶ τὰς κεράμους τῶν στεγῶν καὶ ἐπανῆλθε κεκοπιακῶς εἰς τὸ

ξενοδοχεῖον τοῦ κύρ Γιάννη, ὅστις εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ ἀκούσῃ πρῶτος τὰς περὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐντυπώσεις του.

Παρητηρήθη ὅμως χαλάρωσις τοῦ θάρρους καὶ τῆς εὐθυμίας τοῦ κ. Στενοπούλου ὅστις, πονηρὸς ὀλίγον, ἐκ τῶν δισταγμῶν τοῦ κ. Ἀλυπίδου ἤρchiσε νὰ ἐννοῇ ὅτι εἶνε λίαν ἐνδεχόμενον νὰ ἐπανέλθῃ ἄπρακτος εἰς τὴν Κωμόπολιν.

Τὴν ἐσπέραν παρεκάθητο εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ βουλευτοῦ του, κατέχων τὴν τιμητικὴν θέσιν τῆς τραπέζης. Ἦτο εἰς τὸ ζηνὴ τῆς δόξης του, ἀκούων τὰς πρὸς τιμὴν αὐτοῦ προπώσεις καὶ ὅσα περὶ τῆς εὐφυίας καὶ ἱκανότητός του διηγούντο εἰς τοὺς ἄλλους συνδαιτυμόνας τῶν ὁ κύριος καὶ ἡ κυρία Ἀλυπίδου.

— Σὰν νερωμένο μου φαίνεται τὸ κρασί αὐτό, εἶπεν ὁ κ. Στενόπουλος. Ἄ! ὅταν ἀνοίξετε αὐτὸ ποῦ σὰς ἔφερα θὰ ἰδῆτε κρασί μιὰ φορά!

— Μὰ εἶνε ἀπὸ τὸ κρασί σας, εἶπεν ὁ βουλευτής, καὶ μάλιστα καὶ ἐγὼ τὸ παρετήρησα, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα νὰ σοῦ εἰπῶ τίποτε κουμπάρε διὰ νὰ μὴ σὲ δυσαρεστήσω...

— Δικό μου κρασί αὐτό! Διαμαρτύρομαι!

— Μήπως ἔγινε τίποτε λαθροχειρία... καὶ ἀφοῦ ἔκλεψαν τὸ μισὸ ἔβαλαν νερὸ διὰ νὰ συμπληρωθῇ τὸ ἔλλειμμα;

— Τί νὰ σοῦ εἰπῶ... τὸ φοβοῦμαι καὶ αὐτό! Ἐπέρασε ἀπὸ πολλὰ χέρια αὐτὸ τὸ βαρέλι ὅσο νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὸ ἀτμόπλοιο ἐδώ! Αὐτὴ ἡ δουλειὰ ἔγινε ἀπὸ τὸν λεμβοῦχον, ἕως τὸν τελωνοφύλακα, διότι δὲν πιστεύω νὰ ἔγινε εἰς τὸ σταθμὸ τοῦ σιδηροδρόμου!

Ὁ κ. Ἀλυπίδης ἠθέλησε νὰ διασκεδάσῃ τὴν θλίψιν τοῦ κουμπάρου του διὰ τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ καὶ ἀντήλλαξεν ἐπανειλημμένας προπώσεις μετ' αὐτοῦ, πληρῶν τὰ ποτήρια ἐξ ἄλλου οὐσιαστικωτέρου ἑλληνικοῦ οἴνου. Ἐπὶ τέλους δὲ ἤνοιξε καὶ δύο φιάλας ἀφρίζοντος καμπανίτου, ὃν ὁ κ. Στενόπουλος ἔπιεν ἀπνευστί, ἀγνοῶν ὅτι ὁ οὕτω εὐκόλως διολισθαίνων εἰς τὸν φάρυγγα ζανθὸς οἶνος τῆς Καμπανίας ἀναβαίνει μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας καὶ εἰς τὰ ἄνω ἄκρα. Οἱ ὀφθαλμοὶ του μετ' ὀλίγον ἐσπινθηροβόλουν, ἡ κεφαλὴ του ἐσκοτιζέτο καὶ ἤρchiσε νὰ βλέπῃ τὰ πράγματα διπλᾶ ἐνῶ δὲν εἶχε φάγει βλήττα.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ δεῖπνου καὶ τῶν συζητήσεων κατὰ τὸ σύνηθες παραταθεισῶν μέχρι βαθείας νυκτός, ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ ξενοδοχεῖόν του. Ἠσθάνετο ἄλλως τε τὴν ἀνάγκην νὰ ἀναπνεύσῃ καθαρώτερον ἀέρα. Ἐξεληθὼν διηυθύνθη πρὸς τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμοιοίας,

ἧς εἶχεν ἐν τῇ δικνοίᾳ του ἀκριβῶς καθαρίση τὰ σημεῖα, καὶ ἐκεῖθεν ἠκολούθησε τὴν γραμμὴν τοῦ τροχιοδρόμου βέβαιος ὢν ὅτι θὰ εὑρεθῇ πρὸ τοῦ σταθμοῦ τοῦ σιδηροδρόμου Πειραιῶς.

Ἐβάδιζε πρὸς τὰ πρόσω ἀνύποπτος, ὅτε ἐν ὄλῃ αὐτοῦ τῇ παραζάλλῃ παρετήρησεν ὅτι τὰ κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ κτίρια ἦσαν ἐντελῶς νέα δι' αὐτόν. Ἐπειτα αἱ οἰκίαι ἤρχισαν νὰ ἀραιῶνται, νὰ παρεμπίπτωσι γέφυραι καὶ ποταμοί, ἐν ἀργίᾳ ἐννοεῖται, καὶ μάνδραι... Ταῦτα πάντα ἐνέβαλον αὐτόν εἰς ὑποψίας καὶ φόβους. Καὶ ὅμως ἠκολούθει τὴν γραμμὴν τοῦ τροχιοδρόμου! Ἦτο ἀδύνατον ὁ κ. Στενόπουλος νὰ ἐννοήσῃ τί συμβαίνει. Ὁ ἀναγνώστης ὅμως ἐνόησεν ἤδη ὅτι ὁ κ. Στενόπουλος δὲν κατήρχετο, ὡς ἐνόμιζε, τὴν ὁδὸν Πειραιῶς, ἀλλ' ἦτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πατησίων! Ἐβάδιζε δηλαδὴ πρὸς βορρᾶν ἀντὶ νὰ διευθυνθῇ πρὸς δυσμάς!

— Φοβῶμαι ὅτι ἔχασα τοὺς δρόμους! — εἶπε καθ' ἑαυτόν. — Ἄλλὰ νὰ δύο χριστιανοὶ ποῦ ἔρχονται ἀπὸ πέρα... Ἐπὶ τέλους ἐρωτῶντας πάει κανεὶς καὶ εἰς τὴν Πόλι.

Ἄλλ' οἱ δύο ἐρχόμενοι μακρόθεν ἤρχισαν ἐξαίφνης πρὸς μεγίστην ἐκπληξιν τοῦ κ. Στενοπούλου νὰ διαπληκτίζωνται. Ἀφοῦ δὲ ἐπλησίασαν ἔμαθεν ὅτι αἰτία ἦτο ἐν πορτοφολίῳ εὑρεθὲν τυχαίως ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ὅπερ ὁ μὲν διίσχυριζετο ὅτι εὔρεν αὐτὸ, καὶ ἐπομένως ἐδικαιοῦτο νὰ λάβῃ μόνος τὸ περιεχόμενον, ὁ δὲ ἠξίου νὰ διανεμηθῇ τὸ ἐν λόγῳ χρηματικὸν ποσόν. Ἀμφότεροι δ' ἐκράτουοντο ὑβρίζοντες ἀπὸ τοῦ περιλαίμιου. Ὁ κ. Στενόπουλος ἐνόμισε καθήκον του νὰ διαχωρίσῃ τοὺς δύο ἐκείνους ἀγνώστους, οἵτινες τότε μετὰ νέας φορὰς ἐπετέθησαν κατ' ἀλλήλων καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ μεσολαβοῦντος ἀποκλήτου δικαίτου, οὗτινος ἐκ τῆς κεφαλῆς ἐξέπεσε καὶ ὁ ὑψηλὸς πῖλος. Ἐνῶ δὲ ὁ κ. Στενόπουλος προσεπάθει νὰ ἀποτινάξῃ τὴν ἐπ' αὐτοῦ προσκολληθεῖσαν κόκκινον, οἱ δύο ἄγνωστοι διώκοντες ὁ εἰς τὸν ἄλλον ἐγένοντο ἄφαντοι.

Ὁ κ. Στενόπουλος, εὔρεθεις πάλιν μόνος, ἐνόμισε φρόνιμον νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ καθ' ὁδὸν συναντήσας ἀγυιόπαιδα ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν ἀνταμοιβὴν πεντάλεπτον ἐὰν θέλῃ νὰ γείνη ὁδηγός του μέχρι τοῦ ξενοδοχείου.

— Καὶ ποῦ κάθεται Μπάρμπα; ἠρώτησεν ὁ παῖς.

— Κοντὰ στὸ σιδηρόδρομο παιδί μου. Ἐδῶ παρὰ κάτω...

— Στὸ σιδηρόδρομο! Νά! Ἀπὸ τὴν πλατεῖα τράβα κατου καὶ θὰ εὑρεθῆς ἐκεῖ ποῦ θέλεις. Ἄπ' ἐδῶ πηγαίνουν στὰ Πατήσια. Τί γυρεύεις ἀπ' ἐδῶ;

— Στὰ Πατήσια! Καὶ αὐτὸς ὁ Ἄλυπιδης νὰ με ἀφήσῃ νὰ φύγω μεσάνυχτα μόνος!

Ἐν τοσοῦτῳ ἀκολουθῶν τὸν παῖδα ἔφθασε πάλιν εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ὀμοιοίας. — Ὁ δρόμος ποῦ πηγαίνει ὁ ἵπποσιδηρόδρομος εἶνε αὐτὸς, εἶπεν ὁ ὁδηγός — ἀλλὰ ἅμα φθάσης ἐκεῖ κάτω νὰ μὴ στρίψῃς δεξιὰ, διότι θὰ ζημερωθῆς στὴν Κολοκυνθοῦ, ἀλλὰ ἀριστερὰ ἐὰν θέλῃς νὰ εὑρεθῆς στὸ σταθμὸ τοῦ σιδηροδρόμου.

Ἡ συμβουλὴ συνετάραξε τὸν κ. Στενόπουλον. — Θὰ πάθω πάλιν καμμιά συμφορὰ! Εἶπε καθ' ἑαυτόν. Καὶ διὰ νὰ εἶνε ἀσφαλῆς παρεκλίσε τὸν ὁδηγὸν νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον του καὶ παραπαίων καὶ μονολογῶν ἔφθασεν ἐπὶ τέλους εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον.

Ἐκεῖ ἀνεζήτησε εἰς τὰ θυλάκιά του τὸ κομβόδεμα, ἀλλ' αἱ ἔρευναὶ του ἀπέβησαν μάταιαι. Τότε ἀνεμνήσθη ὅσα ἀνέγνωσέ ποτε περὶ λωποδυτῶν καὶ μεθόδου τοῦ πορτοφολίου καὶ ἐνόησεν ὅτι οἱ δύο ἐκείνοι δῆθεν ἐρίζοντες καὶ συμπλεκόμενοι ἦσαν διαβόητοι λωποδύται, καὶ ὅτι κατὰ τὸν Ναστραδὶν ὁ καυγᾶς ἦτο διὰ τὸ κομβόδεμα! Καὶ ἤρχισε νὰ καταρᾶται τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἐγκατέλιπε τὴν Κωμόπολιν, ἵνα ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας, προνοῶν ὅτι ὁ κ. Ἄλυπιδης δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ διορίσῃ αὐτόν Ἐπαρχον καὶ ὅτι ματαιῶς ὑπεβλήθη εἰς τόσας δαπάνας καὶ περιπετείας.

V.

Τὴν ἐπιούσαν λίαν πρῶτὴ ἐπεσκέφθη τὸν προστάτην βουλευτὴν καὶ ἐνοήσας ἐκ τῶν λόγων του ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει ἐλπίς, μετέβη κατ' εὐθείαν εἰς τὸ Πρακτορεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Ἀτμοπλοΐας, ἀπόφασιν ἔχων μόνις φθάσῃ εἰς Κωμόπολιν νὰ κηρύξῃ ἐπισήμως τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ κ. Ἄλυπιδου καὶ τοῦ κόμματος του.

Ὁ κ. Στενόπουλος ὑπέμεινεν ἐν τούτοις πτωϊκῶς τὴν ἀποτυχίαν, ἐλπίζων νὰ ικανοποιηθῇ ἐκ τῆς ἀντιπάλου μερίδος.

— Τοῦλάχιστον — ἔλεγε καθ' ἑαυτόν ἀπερχόμενος τῶν Ἀθηνῶν — δὲν θὰ μάθῃ τίποτε ὁ κύρ Εὐθύμιος!

Ἐρ Ἀθῆναις τῇ 18ῃ Ὀκτωβρίου 1885

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΞΕΝΟΣ

ΜΥΘΟΙ

Α'.

Ονος τις φέρων ἀλγεινῶς ἀδρομερές φορτίον,
 ἔβλεπεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἰπτάμενον χαρτίον
 ἐπὶ τῆς αὔρας τῆς φαιδρᾶς
 καὶ ἔπασχε: «Τί εὐτυχές ποῦ εἶσαι σὺ, τῷ εἶπε·
 ἐν ᾧ ἐμὲ συντρύβουσι τῶν νώτων μου αἱ λῦπαι,
 σὺ ἴπτασαι ἐκ τῆς χαρᾶς!»

Ἐγέλασεν εἰρωνικῶς τὸ ἔντυπον χαρτίον,
 καὶ εἶπε πρὸς τὸν φέροντα τὸ ἀλγεινὸν φορτίον:
 «Σιώπα· ὅστις ἀγνοεῖ
 τοῦ κόσμου τὴν ἀλήθειαν, πολλάκις μακαρίζει
 τὰ ὄντα, ὧν τὴν ὑπαρξίν ὡς Ἄδης βασανίζει
 ψευδῆς, ἐπίχρυσος ζωή!»

» Νομίζεις ὅτι, ἐπειδὴ μ' ὠθοῦσι τοῦ ἀνέμου
 τὰ φιλοπαίγμονα πτερὰ, εἴμ' εὐτυχές; Θεέ μου,
 ὅπόσον, φίλε, μ' ἀδικεῖς!
 Πλειστάκις φέρω καὶ τοῦ σοῦ δεινότερον φορτίον, —
 τοὺς λήρους τῆς κουφότητος, τοὺς σίχους τῶν παιδίων,
 μεθ' ὕλης τυπογραφικῆς!»

Β'.

«Φεύγετε, τέκνα, πάντοτε ἐκ τοῦ πηλοῦ· μὴ εἰσθε
 ἀκάθαρτα καὶ ῥυπαρά.
 Περιέρχον, μὰ τὸν Θεόν! Τὴν χλεύην δὲν φοβεῖσθε
 τοσοῦτων ἄλλων ζῶων;
 Ἡ ἀρά γε νομίζετε τῶν βόθρων τὰ νερά
 ὡς παίγνιον ἀθῶν;»
 Τοιαῦτα ἔλεγε ποτὲ
 πρὸς τὰ χοιρίδια ἡ Ὑς, —
 καὶ ἦσαν συμβουλαὶ σεπταὶ
 καὶ ἦσαν λόγοι εὐφρεῖς

διδάγματα τοιαῦτα,
 ἀλλ' ὅμως ἐννοεῖται,

(Καὶ τοῦτο πρέπει, ὦ γονεῖς, σπουδαίως νὰ σκεφθῆτε)
 τὰ πονηρὰ χοιρίδια εὐθὺς τῇ εἶπον ταῦτα:
 «Δὲς, μήτηρ, τὸ παράδειγμα μετὰ τῆς συμβουλῆς,
 καὶ τότε βλέπεις ἂν ἡμᾶς θὰ ἴδῃ ἡ ἰλύς!»

(1888.)

ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Δ. ΒΑΛΒΗΣ

ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΣ

Μυρόεσσα, ὡς ἴασμος· γλυκεῖα, ὡς τὸ Ἴον,
 εἰς τοὺς λειμῶνας τῆς ζωῆς, ἀνέβαλλες φαιδρά·
 κ' ἐνέπνευσας, κ' ἐνέπνευσας τοσοῦτον μεγαλεῖον,
 ὅσον ἐμπνέ' εἰς οὐρανοῦς ἡ Φοῖβη ἢ ὠχρά.

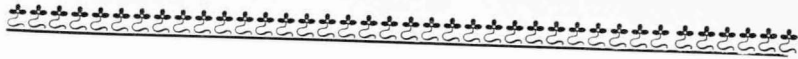
Ἄν ἐγεννήθης εἰς τὴν γῆν, μὴ λυπηθῆς, Μαρία·
 σοὶ ἔδωκεν ὁ Ὑψιστος τὴν δρόσον τοῦ Μαΐου,
 ἀστέρας δύο τ' οὐρανοῦ, καὶ κάλλη τόσα Θεῖα!
 κ' εἰς τοὺς ἀστέρας τὰς χρυσοῦς ἀκτῖνας τοῦ Ἥλιου.

Ῥοδόπνουν χεῖλος καὶ ἀγνόν, ὡς ἔαρὸς πρωΐαν,
 καὶ μαργαρίτας ὑπ' αὐτὸ ἀστράπτοντας, ὠραίους!
 Ἄγγελικὸν μεῖδιμα, κ' ἐρατεινὴν καρδίαν,
 καὶ τόσας ἄλλας χάριτας τῶν οὐρανῶν ἐνθέους!...

Ἰόχρους ὅταν στρώννυται ἐν μέσῳ τῶν λειμῶνων
 ὁ τάπης τῆς ἀνοίξεως μεστὸς μευιδιαμάτων,
 καὶ χαιρετᾷ τὴν ὑπαρξίν ἐπ' ἀνθισμένων κλώνων
 ἢ ἀηδῶν περιχαρὶς μὲ τ' ἄσμα τῶν ἀσμάτων.

Ἄναγεννᾶται ἡ ἐλπίς, ἐν μέσῳ θεοῦ μέλους,
 ἀναγεννᾶται ἡ χαρὰ τοῦ βίου ἢ χρυσοῦ·
 καὶ πέμπει τότε εἰς τὴν γῆν ὁ Πλάστης μας ἀγγέλους,
 καὶ εἶσαι Σὺ τῶν οὐρανῶν ὁ ἀγγελος· ὦ! Σὺ!

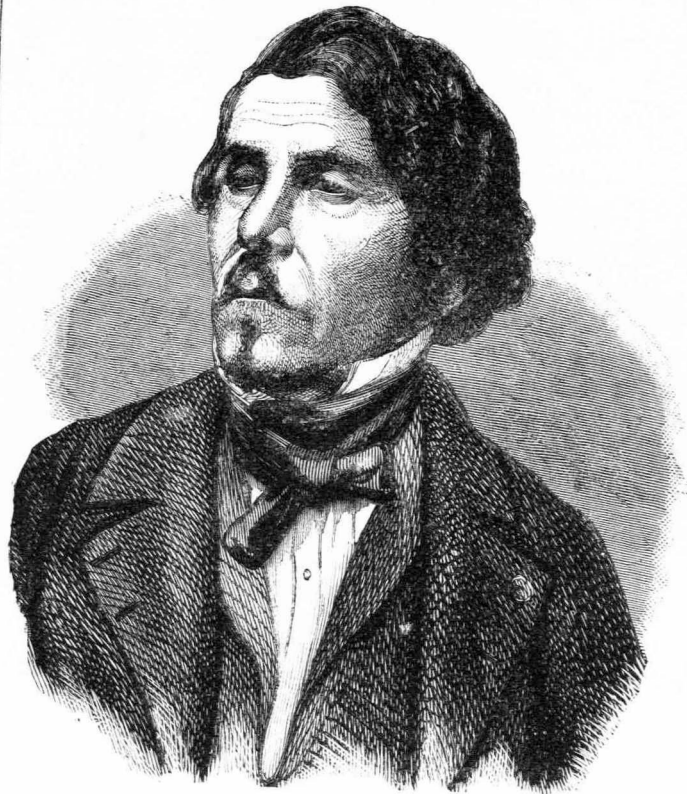
ΜΑΡΙΝΟΣ ΚΟΥΤΟΥΒΑΛΗΣ

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΔΕΛΑΚΡΟΑ

(Ἐκ τῶν τῆς Γεωργίας Σάνδης)

Εὐγένιος Δελακροά ὑπῆρξεν εἰς τῶν πρώτων ἐν τῷ καλλι-
τεχνικῷ κόσμῳ φίλων μου καὶ ἔχω τὴν εὐτυχίαν νὰ ἀριθμῶ
τούτον πάντοτε μεταξύ τῶν παλαιτέρων. Παλαιὸν δὲ λέγω

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΔΕΛΑΚΡΟΑ

τούτον ὡς πρὸς τὴν ἀρχαιότητα τῶν σχέσεων οὐχὶ δὲ πρὸς τὴν τοῦ
προσώπου ἡλικίαν. Ὁ Δελακροά οὐδ' εἶναι οὐδ' ἔσεται γέρον. Ἐν αὐτῷ

εἰσὶ συνειρμένα μεγαλοφυΐα καὶ νεότης. Εἰ δὲ καὶ διὰ πρωτοτύπου
καὶ δηκτικῆς ἀντιθέσεως τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐπικρίνει αἰεὶ τὸ παρὸν καὶ
γλευράζει τὸ μέλλον, εἰ καὶ ἀρέσκειται νὰ γνωρίζῃ, νὰ αἰσθάνηται, νὰ
μαντεύῃ, νὰ ἀγαπᾷ ἰδίᾳ τὰ ἔργα καὶ πολλάκις τὰς ἰδέας τοῦ παρελ-
θόντος, εἶναι ἐν τῇ τέχνῃ ὁ κατ' ἐξοχὴν νεωτεριστὴς καὶ τολμητής.

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΓΕΩΡΓΙΑΝ ΣΑΝΔΗ

Κατ' ἐμὲ εἶναι ὁ πρῶτος ἀριστοτέχνης τῶν χρόνων τούτων, σχετικῶς
δὲ πρὸς τοὺς τοῦ παρελθόντος ἔσεται εἰς τῶν πρώτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ
τῆς γραφικῆς. Τῆς τέχνης αὐτῆς μὴ προοδευσάσης ἐν γένει ἀπὸ τῆς
Ἀναγεννήσεως ἤττον ἀρεστῆς καὶ ἤττον ἀντιληπτῆς ὑπὸ τοῦ πλῆ-
θους, φυσικόν ἐστιν ὅτι τύπος καλλιτέχνου οἷος ὁ Δελακροά ἐπὶ πολὺ

ὑπὸ τῆς καταπτώσεως τῆς τέχνης καὶ ὑπὸ τῆς διαστροφῆς τῆς κοινῆς αἰσθήσεως καταπιεσθεὶς ἢ καταβληθεὶς, ἀντέδρασε πάσῃ δυνάμει τῶν ἐνστικτικῶν αὐτοῦ κατὰ τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ἐζήτησε νὰ ὑπερπηδήσῃ πάντα τὰ περὶ αὐτὸν κωλύματα καὶ ἐνόμισεν ὅτι εὕρισκει αὐτὰ ἐνίοτε εἰς τὰς προοδευτικὰς ἰδέας ὧν δὲν ἠσθάνθη ἢ δὲν ἠθέλησε νὰ αἰσθάνθῃ εἰμὴ τὸ ἀτελὲς ἢ ὑπερβολικὸν μέρος. Θέλησις λίαν ἐξαιρετικὴ καὶ λίαν σφοδρὰ ὡς ἡ ἑαυτοῦ ἠδύναται νὰ ἐπαρκεσθῇ ἐν τῇ ἀφρημένη καταστάσει τῶν ἀντικειμένων.

Ὁ μέγας ἀριστοτέχνης ἔχει μὲν τὴν ὄψιν μελαγχολικὴν καὶ κατηφῆ ἀλλ' ὅμως ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ δεικνύεται εὐθυμος, χαρῖεις καὶ ὡς οἷόν τε ἀγαθός. Καταστρέφει ἄνευ μίσους καὶ χλευάζει ἄνευ χολῆς, εὐτυχῶς διὰ τοὺς ἐπικρινόμενους· διότι κέκτηται πνεῦμα ἴσον τῇ μεγαλοφυίᾳ, ὅπερ δὲν προσδοκᾷ τις θεώμενος τὰς εἰκόνας αὐτοῦ, ἐν αἷς ἡ χάρις ὑποχωρεῖ εἰς τὸ μεγαλεῖον τὸ δὲ κύρος τῆς τέχνης ἀποκλείει τὸ κομψόν καὶ τὸ ἐπιτετηδευμένον. Οἱ χαρακτῆρες εἰσὶν αὐστηροί· εὐχαριστεῖται τις θεωρῶν αὐτοὺς ἀτενῶς· ἀνυψοῦσι τὸν θεώμενον εἰς σφαῖρας ὑψηλοτέρας τῆς συνήθους ζωῆς. Θεοί, πολεμισταί, ποιηταί ἢ σοφοί, αἱ μεγάλαι αὐταὶ παραστάσεις τῆς ἀλληγορίας ἢ τῆς ἱστορίας ἄς ἐξεπόνησε, κατακτώσι διὰ θάμβους καὶ ἐπαγωγῶν γοητείας ἢ δι' οὐρανίου γαλήνης. Ἄδύνατον νὰ σκεφθῇ τις ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν εἰκόνων εἰς τὸ ταπεινὸν πρότυπον τοῦ σπουδαστηρίου, ὅπερ συμβαίνει εἰς πάσας σχεδὸν τὰς νεωτέρας εἰκόνας ἐν αἷς ὑπὸ δάνειον περιβολὴν μάτην ἀπειράθησαν ἵνα μεταλλοιώσωσιν αὐτό. Φαίνεται ὅτι ἐὰν ὁ Δελακροὰ παρέστησεν ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ἔκλεισε τὰ ὄμματα ἵνα μὴ ἴδῃ αὐτοὺς ἐν ὑπερβαλλούσῃ πραγματικότητι.

Καὶ ὅμως οἱ τύποι αὐτοῦ εἰσὶν ἀληθεῖς, εἰ καὶ ἰδανικοὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς δραματικῆς κινήσεως ἢ τοῦ βεμβώδους μεγαλείου. Εἰσὶν ἀληθεῖς ὡς αἱ εἰκόνας, ἄς φέρομεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ὅταν ἀναπαριστῶμεν τοὺς θεοὺς τῆς ποιήσεως ἢ τοὺς ἥρωας τῆς ἀρχαιότητος. Εἰσὶ βεβαίως ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐχὶ ἄνθρωποι κοινοί, ὡς ἀρέσκειται νὰ βλέπῃ τὸ κοινὸν ἵνα ἐννοῇ αὐτούς. Εἰσὶν ἀληθῶς ζῶντες, ἀλλ' ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ ὑψηλῇ ἢ τρομερῇ ἐκείνη ζωῆ, ἧς ἡ μεγαλοφυΐα μόνη δύναται νὰ ἀνεύρῃ τὴν πνοήν.

Δὲν ὁμιλῶ περὶ τοῦ χρωστῆρος τοῦ Δελακροὰ. Οὗτος μόνος ἴσως κατεῖχε τὴν δύναμιν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιδεικνύῃ τὸ μέρος τοῦτο

τῆς τέχνης, ὅπερ οἱ φανατικώτεροι τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀμφισβητήσωσιν· ἀλλὰ τὸ ἀποπειρᾶσθαι τὴν διὰ λέξεων παράστασιν τῆς περὶ τὸ χρῶμα δυνάμεως ἐν τῇ γραφικῇ, ταῦτόν ἐστιν ὡς ἂν ἠξίου τις νὰ αἰσθάνθῃ καὶ μαντεύσῃ διὰ τοῦ λόγου τὸ ὕψος τῆς μουσικῆς. Περιγράφεται ποτὲ τὸ *Mνημόσυρον* (Requiem) τοῦ Μότσαρτ; Δύναται τις βεβαίως ἀκροώμενος αὐτὸ νὰ ἐμπνευσθῇ εἰς ποίησιν, ἀλλ' ἐστὶ ἀπλοῦν ποίημα οὐχὶ δὲ ἀναπαράστασις αὐτοῦ. Αἱ καλαὶ τέχναι δὲν ἀναπαριστῶνται αἱ μὲν διὰ τῶν δέ. Ἡ σχέσις αὐτῶν ἐνυπάρχει στενότατα συνδεδεμένη ἐν τῷ βάθει τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς· διαφόρως δὲ ἐκδηλούμεναι, ἀδύνατον νὰ διαμειφθῶσι πρὸς ἀλλήλας ἄλλως ἢ διὰ μυστηριωδῶν ἐν τῇ ψυχῇ ἀναλογιῶν. Ἀναζητοῦσιν ἀλλήλας, συζεύγγονται καὶ μεγεθύνονται ἐν στιγμαῖς ἐκστάσεως, καθ' ἃς ἐκάστη ἐαυτὴν μόνην ἀναπαρίστησιν.

«Ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸ ὄραϊον τῆς τέχνης ταύτης, ἔλεγέ μοι εὐθύμως αὐτὸς ὁ Δελακροὰ, ἐν τινι τῶν ἐπιστολῶν του, ἐγκρατεῖ εἰς ὅτι ὁ λόγος ἀμειρεῖ νὰ ἐκφράσῃ. — Ἄλλως ἐννοεῖτε, προσέθετο, καὶ φράσις τις ἐπιστολῆς ὑμῶν ἀρκούντως ὑποδεικνύει μοι ὅποσον αἰσθάνεσθε τὰ ἀναγκαῖα ὅρια ἐκάστης τῶν τεχνῶν, ὅρια ἃ οἱ Κύριοι συνάδελφοί σας ὑπερ-πιδῶσιν ἐνίοτε μετὰ θαυμαστῆς εὐκολίας.»

Δύναται τις βεβαίως νὰ πιστεύσῃ ὅτι θανασιμῶς ὑπέφερον ἡ ἐνθουσιῶσα αὕτη ψυχὴ τῶν μεγάλων ἰδεῶν ἐκ τῆς στεριώσεως τοῦ αἰῶνος. Εὐτυχῶς ἡ θελκτικὴ φαιδρότης τοῦ πνεύματός του ἐπροφύλαξεν αὐτὸν ἐκ τοῦ κατατήκοντος καὶ παροξύνοντος ἄλλους. Ὁ δὲ ἐκνευρίζων πόνος δὲν ἠδύνατο νὰ πλήξῃ τὸν γίγαντα τοῦτον πολλῶ ἐκείνου κρείττονα. Ἐλυσε τὸ πρόβλημα δι' ἀσφαλοῦς καὶ γιγαντιαίου ἄλματος καταλιπὼν ὀπισθεν αὐτοῦ τὸ ἀδόλεσχον καὶ παράδοξον, ὡς ἡ διαυγάζουσα ἐκείνη μορφή τοῦ Ἀπόλλωνος, ἦν ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ Λούβρου ἐροῖψεν, ἐπιλανθάνεται ἐν τῇ οὐρανίᾳ αὐτῆς λάμψει τῶν ὑπὸ τούτου κατασυντριβεισῶν χιμαίρων. Ἐλυσε δὲ τὸ πρόβλημα διασώσας τὴν νεότητα τῆς ψυχῆς, τὴν γενναιότητα καὶ εὐθύτητα τῶν ἐνστικτικῶν, τὸ θέλγητρον τοῦ χαρακτῆρος, τὸ μετρίοφρον καὶ τὴν καλαισθησίαν αὐτοῦ.

Ὁ Δελακροὰ διήλθε πάσας τὰς φάσεις τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ ἀποτυπῶν εἰς ἐκάστην σειρὰν τῶν ἔργων του τὴν προσιδιάζουσαν αὐτῷ βαθεῖαν αἴσθησιν. Ἐνεπνέετο ἐκ τοῦ Δάντου, τοῦ Σαίξπειρ καὶ τοῦ Γκαῖτε, καὶ οἱ ῥωμαντικοί, διιδόντες ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τὴν ὑψίστην τοῦ ῥω-

μαντισμοῦ ἔκφρασιν, ὑπέλαβον ὅτι ὁ Δελακροὰ ἀνήκει ὀλοσχερῶς εἰς τὴν ἑαυτῶν σχολήν. Ἄλλὰ τοιαύτη δημιουργικὴ σφοδρότης δὲν ἠδύνατο νὰ περιορισθῆ εἰς οὕτωσὶ στενὸν κύκλον. Ἐζήτησεν ἐκ τοῦ ἰδανικοῦ καὶ πραγματικοῦ κόσμου χώρον, φῶς, φατνώματα ἀρκούντως εὐρέα ὅπως περιλάβωσι τὰς συνθέσεις αὐτοῦ καὶ μεταρσιούμενος τότε εἰς τὸν πλήρη τοῦ ἰδεώδους του κόσμον ἀνέσυρεν ἐκ τῆς λήθης ὅπου ἔμελλον νὰ βιοθῶσι, τὰς ἀλληγορίας τοῦ ἀρχαίου Ὀλύμπου, ἅς ἦνωσεν, ὡς μέγας ἱστορικός τῆς ποιήσεως, πρὸς τὰς ἐνδόξους μεγαλοφυΐας ὄλων τῶν αἰώνων. Ὁ Δελακροὰ ἀνεκαίνισε τὸν ἐκ ψυχρῶν παραδόσεων σθεννύμενον ἢ μεταλλοιούμενον τοῦτον κόσμον διὰ τοῦ πυρὸς τῆς φλογεράς αὐτοῦ ἐρμηναίας. Περὶ τὰς ὑπερνηθρώπους ταύτας προσωποποιήσεις ἐδημιούργησε κόσμον φωτὸς καὶ ἐντυπώσεων, ὃν ἡ λέξις *χρῶμα* δὲν ἐπαρκεῖ ἴσως πρὸς κοινήν κατάληψιν, ἀλλ' ὃν ἄκων τις κατανοεῖ καὶ αἰσθάνεται ἐν τῇ φρίκῃ καὶ ἐκστάσει ἢ τῷ θάμβει ὑφ' ὧν καταλαμβάνεται ἀπὸ τοιοῦτου θαύματος. Ἐκεῖ καταφαίνεται ἡ ἀτομικότης τοῦ αἰσθήματος τοῦ ἀριστοτέχνου τούτου ἔμπλεως τοῦ καθολικοῦ αἰσθήματος τῶν νεωτέρων χρόνων, ὧν ἡ πηγὴ κεκρυμμένη ἐν τῷ βάθει τῶν ὑψηλῶν πνευμάτων μεγαθύνεται αἰεὶ διὰ τῶν αἰώνων.

Ἔσεται οὐχ ἥττον αἰεὶ τὰξις συστηματικῶν πνευμάτων μεμνησμένη τοῦ Δελακροὰ ὡς μὴ αἰσθητοποιήσαντος τὸ κομψόν, τὸ χαριέν, τὸ ἡδυπαθές, τὴν θωπευτικὴν ἔκφρασιν, ὡς αὐτοὶ τὴν ἐννοοῦσιν. Ἰπολείπεται νὰ μάθωμεν ἐὰν καλῶς ἐννοοῦσι καὶ ἂν, ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τῆς φαντασίας, εἰσὶν ἀρμόδιοι νὰ διακρίνωσι τὸ ψευδές ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς, τὸ ἀπλοῦν ἀπὸ τοῦ ἐπιτετηθευμένου. Ἀμφιβάλλω. Οἱ πράγματι ἐννοοῦντες τὸν Corrège, τὸν Raphael, τὸν Watteau, τὸν Prudhon, ἐννοοῦσιν ἐπίσης καλῶς τὸν Δελακροὰ. Ἡ χάρις ἔχει τὸν ἴδιον αὐτῆς θρόνον καὶ ἡ δύναμις τὸν ἑαυτῆς. Ἄλλως αἱ Χάριτες εἰσὶ θεότητες ὑπὸ μυρίας μορφάς. Εἰσὶν ἄσημοι καὶ σεμναὶ κατὰ τὸ ὄμμα ὅπερ τὰς βλέπει, κατὰ τὴν ψυχὴν ἣτις τὰς διαμορφώνει. Ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Δελακροὰ εἶναι σοβαρὰ καὶ ὁ ἀμοιρῶν ὑψηλοῦ αἰσθήματος ἀδύνατον νὰ κατανοήσῃ αὐτὸν ἐντελῶς. Νομίζω ὅτι ἀπετύπωσεν ὅλως ἑαυτὸν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ.

Ἄλλ' οἰαδῆποτ' ἂν ἦ ἡ κριτικὴ, ὁ Δελακροὰ καταλείψει μέγα ὄνομα καὶ μέγала ἔργα. Βλέπων τις αὐτὸν ὡχρὸν, ἰσχνόν, νευροπαθῆ καὶ μεμψιμοιροῦντα διὰ πολλὰ μικρὰ ἄλγη ἀνακόποντα τὴν πνοήν αὐτοῦ, ἐκπλήττεται ὅτι ὁ λεπτὸς οὗτος διοργανισμὸς ἠδυνήθη νὰ παραγάγῃ

μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος ὑπὸ ἀντιδράσεις καὶ κοπώσεις ὑπερβαλοῦσας ἔργα κολοσσαῖα. Καὶ ὅμως τὰ ἔργα ταῦτα ὑφίστανται καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ, σὺν Θεῷ, προστεθήσονται αὐτοῖς, διότι ὁ καλλιτέχνης εἶναι ἐξ ἐκείνων ὧν ἡ τελειότης προάγεται μέχρις ἐσχάτων καὶ περὶ ὧν μάτην νομίζει τις ὅτι κατέχει τὴν τελευταίαν λέξιν εἰς πᾶν νέον αὐτῶν ἔζοχον ἔργον.

Ὁ Δελακροὰ δὲν ὑπῆρξε μόνον μέγας ἐν τῇ τέχνῃ του, ὑπῆρξε μέγας καὶ ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ ζωῇ. Δὲν ὁμιλῶ περὶ τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ ἀρετῶν, τῆς πρὸς τὴν οἰκογένειαν σποργῆς, τῆς πρὸς τοὺς δυστυχῶντας φίλους συμπαθείας, τοῦ αἰείποτε θελκτικοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ ἐν γένει. Ταῦτά εἰσιν ἀτομικὰ πλεονεκτήματα ἅτινα ἡ φιλία δὲν κηρυττει ἐν ἡχῷ σάλπιγγος. Ἡ ἐν ταῖς θαυμασταῖς αὐτοῦ ἐπιστολαῖς διάχυσις τῆς καρδίας θὰ ἀπετέλει ἐνταῦθα ὠραῖον κεφάλαιον, δυνάμενον κάλλιον ἐμοῦ καὶ ἐναργέστερον νὰ ἐξεικονίσῃ αὐτόν. Ἄλλ' οἱ ζῶντες φίλοι πρέπει νὰ ὦσι τοσοῦτον ἀποκεκαλυμμένοι καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ ἀποκάλυψις αὐτῆ δὲν δύναται νὰ ἦναι ἢ ἡ ἀποθέωσις τοῦ ἐνδομύχως θαυμαζομένου ὄντος; Οὐχί, δὲν τὸ πιστεύω. Ἡ φιλία ὡς καὶ ὁ ἔρωσ ἔχρουσι τὴν ἑαυτῶν αἰδῶ. Ἄλλ' ὅπερ ἐν τῷ Δελακροὰ ἄξιον τῆς κοινῆς ἐκτιμήσεως διὰ τὴν ἐξ εὐγενῶν παραδειγμάτων ἀποκομιζομένην ὠφέλειαν ἐστὶν ἡ ἀκεραιότης τοῦ βίου του· τὸ μικρὸν κέρδος εἰς ὃ ἤρκειτο, ἡ λιτὴ καὶ ἐπὶ μακρὸν πεπονημένη ζωὴ ἣν προεἶλετο ἀντὶ τῶν πολυτελῶν ἀπολαύσεων καὶ τῶν τάσεων τοῦ αἰῶνος, ὧν χάριν ἠρνήθη νὰ θυσιάσῃ τὴν τέχνην, ὡς εἴθισται παρὰ τοῖς κοινωνικῇ τινι περιωπῇ κατέχουσιν· ἡ ἥρωϊκὴ καρτερία μεθ' ἧς πάσχων, φιλάσθενος, ἐξηνητημένος τὸ σῶμα, ἐξηκολούθησε τὸ ἑαυτοῦ στάδιον γελῶν ἐπὶ ταῖς μικραῖς περιφρονήσεσι, μηδέποτε ἀποδίδων κακὸν ἀντὶ κακοῦ, παρὰ τὴν θελκτικὴν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εὐστροφίαν καὶ τὴν πλήρη γνώσιν τοῦ ζῆν, δι' ὧν ἠδύνατο νὰ καταστῆ ἐπίφοβος κατὰ τῶν ὑποκόφων καὶ ἐπικινδύνων τῆς φιλαυτίας ἀγώνων· σεβόμενος ἑαυτὸν ἐν τοῖς ἐλαχίστοις, μὴ ὀργιζόμενος πώποτε κατὰ τοῦ κοινοῦ, ἐκτιθέμενος ἐκάστοτε εἰς τὰ διασταυρούμενα βέλη τῶν λοιδοριῶν, αἵτινες πάντα ἄλλον ἤθελον καταβάλλει ἢ ἀποθαρρύνει· μηδέποτε ἀναπαύομενος, θυσιάζων τὰς ἀγνωτέρας αὐτοῦ ἀπολαύσεις, διότι ἀγαπᾷ καὶ θαυμασιῶς ἐννοεῖ τὰς ἄλλας τέχνας, εἰς τὸν ἐπιβάλλοντα νόμον ἐργασίας ἐπὶ πολὺ ἀκάρπου διὰ τὴν εὐημερίαν καὶ ἐπιτυχίαν αὐτοῦ· ζῶν ἐν μιᾷ λέξει τὸν ἐφήμερον βίον, χωρὶς νὰ φθονῇ τὴν γελσίαν ἐπίδειξιν, ὑφ' ἧς περιβάλλονται οἱ πρωτό-

πειροι καλλιτέχναι, αὐτὸς οὐ ἡ λεπτότης τῶν ὀργάνων καὶ τῶν αἰσθήσεων συνεπιβάλλετο τόσον καλῶς πρὸς μικρὰν τινα εὐμάρειαν καὶ ἀνάγκυσιν.

Καθ' ὅλους τοὺς χρόνους, πανταχοῦ ἀναφέρονται μεγάλοι καλλιτέχναι, ἀνώτεροι τῆς συνήθους ματαιότητος ἢ φιλοχρηματίας, μηδαμῶς ἠττηθέντες ὑπὸ τῆς κενοδοξίας, μηδὲν θυσιάσαντες εἰς τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως. Τὸ ὄνομα τοῦ Δελακροά ἐστὶν ὡς τὰ τῶν τελείων ἐκείνων ἀνδρῶν, οὓς ὁ κόσμος ἐπαρκῆς θεωρεῖ ἀποκαλῶν ἐντίμους, ἀγνοῶν ὅπου τὸ ἔργον εἶναι τραχὺ εἰς τὸν ὑπὸ τῶν μόχθων ἐξαντλημένον ἐργατην καὶ εἰς τὴν παλαίουςαν μεγαλοφυΐαν.

Οὐδόλως προτίθεμαι νὰ ἀφηγηθῶ τὰς σχέσεις ἡμῶν, οὐγκεφαλαιουμένας εἰς τὰς λέξεις: «Φιλία ἀνέφελος.» Τοῦτο εἶναι πολὺ σπάνιον καὶ πολὺ γλυκὺ, μεταξύ δὲ ἡμῶν τοῦτο εἶναι ἀπολύτως ἀληθές. Δὲν ἤξεύρω ἐν ὑπολανθάνῃ ἐλάττωμά τι ἐν τῷ χαρακτηρὶ τοῦ Δελακροά. Ἐξῆσα παρ' αὐτῷ ἐν τῇ οἰκειότητι τῆς ἐξοχῆς καὶ ἐν τῇ συνηθειᾷ τῶν ἐπομένων αὐτῇ σχέσεων, οὐδόλως ποτὲ διαγνοῦσα ἐν αὐτῷ τι πλημμελὲς ἔστω καὶ μικρὸν. Καὶ ὅμως οὐδεὶς πλέον αὐτοῦ οἰκειότερος, ἀπλούστερος καὶ μᾶλλον εὐκρινῆς ἐν τῇ φιλίᾳ. Ἡ μετ' αὐτοῦ σχέσις εἶναι τόσον θελκτικὴ, ὥστε παρ' αὐτῷ νομίζει τις ἑαυτὸν ἀντὶ ἐλαττωμάτων, τοσοῦτον εὐχερῶς ἀφοσιῶται τις πρὸς φίλον ἄξιον αὐτῆς ἀφοσιώσεως. Τῷ ὀφείλω ἐτι βεβαίως τὰς καλλίστας ὥρας τῶν ἀθῶων καλλιτεχνικῶν τέρψεων ἃς ἀπήλαυσα. Ἐὰν ἄλλαι μεγάλοι διάνοιαι ἐμύησάν με εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐκστάσεις καὶ ἀποκαλύψεις ἐν τῇ σφαίρᾳ συνήθους ἰδεώδους, τολμῶ εἰπεῖν ὅτι οὐδεμία καλλιτεχνικὴ ἀτομικότης ἤτο μοι συμπαθεστέρα καὶ ὡς εἰπεῖν καταληπτοτέρα ἐν τῇ ζωποικίᾳ διαχύσει αὐτῆς. Τὰ ἀναγινωσκόμενα, βλεπόμενα ἢ ἀκουόμενα ἀριστουργήματα, δὲν εἰσχωροῦσι κάλλιον ἢ μεγεθυόμενα τρόπον τινα ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτῶν διὰ τῆς ἐκτιμῆσεως ἰσχυρᾶς μεγαλοφυΐας. Εἴτε περὶ μουσικῆς εἴτε περὶ ποιήσεως ἢ τῆς γραφικῆς λαλῶν ἢ ἐνδιατρίβων ὁ Δελακροά ἐστὶν ἴσος ἑαυτοῦ καὶ ὡς τοιοῦτος ἐν πᾶσι χαρίεις ἢ μεγαλοπρεπῆς ζῆνυ ἐπιτηδεύσεως.

(1885)

ΑΔΡΙΑΝΗ Ι. ΜΑΖΑΡΑΚΗ

Ο ΠΙΕΜΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Τριτότοκος υἱὸς τοῦ πρίγκηπος Ἀλεξάνδρου Βάττιμπεργ, θεῖου τοῦ μεγάλου δούκα τῆς Ἑσθίας, ἐγεννήθη τῇ 5 Ἀπριλίου 1857, ἀνηγορεύθη ἡγεμῶν ἐν Τυρνάβῳ τῇ 29 Ἀπριλίου 1879 ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως.

ΜΑΚΡΑΝ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

Κ' ἐδῶ ἀνθίζ' ἢ ἀκακιά κ' ἐδῶ λαλοῦν τ' ἀηδόνια.
Κ' ἢ αὔρα μὲ τὰ κύματα κρυφομιλεῖ κ' ἐκείνη·
'Εκτίσανε κ' ἐδῶ φωλιὰ τὰ μαῦρα χελιδόνια,
Κ' ἐδῶ τὸ φῶς του ἱλαρὸ τ' ἀχνὸ φεγγάρι χύνει.

Καὶ ἔμωσ δὲν μὲ θέλγουνε τὰ κύματα κ' αἱ αὔραι
Τ' ἀηδόνια δὲν μ' εὐχαριστοῦν, δὲν μοῦ μυρίζουν τ' ἄνθη
Παρέρχοντ' αἱ ἡμέραι μου σιωπηλαὶ καὶ μαῦραι
Μοιάζω μὲ κρίνο τρυφερὸ π' ἀκαίρως ἐμαράνθη.

"ὦ! ναὶ κ' ἐδῶ εἶναι χάραγμα κ' ἐδῶ ὁ ἥλιος βγαίνει
'Υγρὸς μὲσ' ἀπ' τσ' ἀγάπης του τὰ δροσοδόλα στήθη,
Κ' ἐκείνη ἀπὸ τὴν αἰθῶ τρέμει καὶ πορφυραίνει
'Ὡσάν παρθένα ποῦ κρυφὰ ἐφίλησ' ἐφίληθη.

Τὰ πάντα, ναὶ, εἶναι κ' ἐδῶ ὅπως κ' ἐκεῖ ἐπίσης
'Ἀλλὰ Θεέ μου! διατὶ εἰπέτε δὲν μὲ θέλγουν;
Μακρὺ 'πὸ τὴν πατρίδα μου νομίζω φθίν' ἢ φύσις
Κ' αἱ αὔραι 'ς τὰ φυλλώματα γιὰ μὲ θαρρῶ πῶς κλαίγουν.

Θεέ μου! θὰ ἔναϊδῶ τοὺς προσφιλεῖς μου τόπους;
Τῶν συγγενῶν μου θ' ἀσπασθῶ καὶ πάλιν τὰ μνημεῖα;
Θὰ ἐπανιδῶ τοὺς καλοὺς ἀγροτικούς ἀνθρώπους
Καὶ θὰ θωρῶ ταῖς λυγεραῖς νὰ τρέχουν 'ς τὰ πεδία;

"Ἡ θὰ σδυσθῶ ὡς σδύνεται ὁ λυπημένος ἦχος
Π' ἀφίνουν τὰ ἐρημικὰ σήμαντρα 'σάν θρηνοῦνε,
Καὶ ἔενος τότε κ' ἔρημος θὰ ἐψυχῆσω δίχως
Νὰ κλαύσῃ ἕνας ὀφθαλμός, . . . καὶ ὅταν ἐρωτοῦνε

'Ὁ τάφος 'κείνου ποῦ εἶναι ποῦ ἔκλαιε γιὰ ἔλους;
Μόν' ἢ ἡχώ τῆς ἐρημιᾶς ἐκείνη θ' ἀποκριέται
Καὶ θὰ τοὺς δείχνῃ μάζα μιὰ 'πὸ βάτους καὶ τριδόλους
"Ὄπου τ' ἀηδόνι πάντοτε θὲ νὰ παραπονιέται...

'Εν 'Ὁδησσῷ

ΣΠΥΡ. Φ. ΑΝΤΥΠΑΣ

Η ΠΑΝΗΓΥΡΙΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΚΑΝΟΥ

Αἱ γυναῖκες τῆς Δύσεως ὅπως κάλλιον ἐννοήσωσι τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ἔρχονται πολλάκις ἐπιτοπίως νὰ σπουδάσωσι τὰ μέρη, περὶ ὧν ἐκεῖνοι ὁμιλοῦσιν ἀμφιβάλλω δὲ ἂν ἄνευ τῆς συνδρομῆς τυχαίας τινὸς περιστάσεως μία καὶ μόνη Ἑλληνίς ἀπεφάσισε ποτὲ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκδρομὴν τινὰ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοιοῦτον σκοπόν. Ἐγὼ πρώτη Μεσσηνία ἠγνόουν τὴν ἰδίαν πατρίδα. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ διακαέστατος πόθος ὁ δυνάμενος νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς καρδίαν Ἑλληνίδος δὲν εἶνε τὸ περιηγεῖσθαι, οὐδὲ δύναται τοῦτο νὰ ἀποβῇ συνήθεια ἐκ τῶν κοινωνικῶν τάσεων ἀπορρέουσα ὡς ἐν τῇ Δύσει, ἰδίᾳ δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐνθα αἱ γυναῖκες μετέχουσαι τοῦ ἔθνικου χαρακτῆρος, φέρουσιν ἐν ἑαυταῖς τὸ πάθος τοῦ περιηγητοῦ, ὑπεΐκουσαι εἰς τὸ κοσμοπολιτικὸν πνεῦμα τῆς ἑαυτῶν φυλῆς. Δι' ὃ, ἀπὸ τῆς εὐφυοῦς ἐκείνης *Laidis Montagy*, ἧτις ἐπεσκέπτετο καὶ περιέγραφε τὴν Τουρκίαν περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς III'. ἑκατονταετηρίδος βλέπει τις στρατιᾶν ὑλόκληρον εὐτόλμων περιηγητριῶν, αἵτινες ὑπερνικῶσαι πάντα κόπον καὶ καταφρονῶσαι παντὸς κινδύνου ἐπεχείρησαν ὑπερωκεανίους θαλασσοπορίας ἀφίχεῖσθαι πολλάκις μέχρι τῆς Αὐστραλίας καὶ τῶν ἀγνώστων Ἀρχιπελάγων, καὶ αἵτινες ἐρχόμεναι εἰς Ἑλλάδα περιτρέχουσιν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ ἑτέρου, χωρὶς ποτε αἱ δυσκολίαι τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, ἅτινα ἡμεῖς πάντοτε προβάλλομεν νὰ ἐμποδίζωσιν αὐτάς, ἀπὸ τοῦ νὰ ἀνέρχωνται ἐπὶ τὰς ὑψηλὰς κορυφὰς τῶν ἐλληνικῶν ὄρεων, καὶ ἐπισκέπτωνται τὰς βωμαντικὰς κοιλάδας τῆς Σπερχειῆς καὶ τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ τέλος εἶμαι εὐτυχῆς διότι ἐγνώρισα τὴν πατρίδα τοῦ Ἀριστοδήμου καὶ τοῦ Ἀριστομένους, ὧν τὰ ὀνόματα συνεχίουν τὴν καρδίαν μου παιδὸς ἑτιοῦσης, καὶ ἐπεσκέφθην τὰς Καλάμας, ὧν ἀπὸ γενετῆς ἤδη εἶχον ἀπομακρυνθῆ, εὐτυχέστερα δὲ ἀκόμη ὅτι μοὶ παρέχεται ἀφορμὴ ὅπως ἐκθέσω μέρος τῶν ἐντυπώσεών μου.

Αἱ Καλάμαι κατὰ τὸν *Λήγιον* δὲν εἶναι αἱ ἀρχαῖαι Καλάμαι, ἐπὶ

τῆς θέσεως τῶν ὁποίων ὑπάρχει τὸ χωρίον Καλάμι, παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Παμίσου. Ἡ νῦν Μεσσηνιακὴ πρωτεύουσα φαίνεται μᾶλλον ὅτι κεῖται ἐπὶ τῶν παλαιῶν Φαρῶν, περὶ ὧν ὁ *Πανσαρίας* ποιεῖται μικρὰν μνείαν, καὶ ὧν οἰκιστὴς ἐλέγετο ὅτι ἦτο *Φάρις* υἱὸς Ἐρμοῦ καὶ *Φιλοδαμείας* τῆς Δαναοῦ. Οὐδὲν ὅμως λείψανον ἐνυπάρχει τοῦ πρὸς τιμὴν τῶν ἀπογόνων αὐτῶν *Νικομάχου* καὶ *Γαργάνου* ναοῦ, ὃν Ἰσθμῖος ὁ *Γλαύκου* ἀκοδόμησεν οὐδὲ τοῦ ναοῦ τῆς λατρευομένης *Τύχης*. Αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου καταστραφεῖσαι ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατῶν καὶ ὕστερον πάλιν λεηλατηθεῖσαι ὑπὸ τῶν βαρβαρικῶν σιφῶν καὶ ἄλλων οὐχὶ ὀλιγώτερον βαρβάρων ἐπιδρομῶν, περιήλθον εἰς παντελῆ λήθη, ὑπὸ τὰς πτέρεις δὲ τῶν χέρσων γαιῶν, ἐν μέσῳ τῶν δασῶν, εἰς τὰ βάθη τῶν τάφων καὶ πολλάκις ἐν μέσῳ λιμναζόντων ὑδάτων ζητοῦνται τὰ ἔχνη τῆς παλαιᾶς αὐτῶν εὐκλείας. Καθόλου ἡ Πελοπόννησος προσφέρει ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων περιέργον ἅμα καὶ θλιθερὰν εἰκόνα. Καὶ ποτὲ μὲν βλέπει τις βεβουθισμένην αὐτὴν εἰς βαθεῖαν ἀγροικίαν καὶ βαρβαρότητα, ποτὲ δὲ πάλιν προβαίνουσαν ἐπὶ μεγάλην ἀκμὴν καὶ λαμπρότητα καὶ ἀφικνουμένην εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τοῦ πολιτισμοῦ, ποτὲ δὲ πάλιν κλίνουσαν πρὸς πτώσιν ἐκ τῶν διηνηκῶν ταραχῶν τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ τέλος ὑποδεδουλωμένην εἰς τὴν παντοκράτορα Ῥώμην, χώραν ἀφανῆ καὶ ἄσημον. Εἶτα πάλιν κατὰ παράδοξον μεταβολὴν ἀφοῦ ἀπέβαλε καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομά της, μετονομασθεῖσα *Μωρέας* ἐπὶ τῶν τελευταίων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, ἀποβαίνει ἔδρα πολιτισμοῦ κατὰ τὸν II'. αἰῶνα ὅτε εἰς αὐτὴν εἰσῆλθασεν ἡ φραγγικὴ δυναστεία καὶ ὁ φεουδαλισμὸς, ὅτε ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Παλαμηδίου τοῦ Ναυπλίου, τῶν φρουρίων τῆς Λαρίσσης καὶ τῶν Πατρῶν ἀνηρτήθησαν γαλλικὰ οἰκίσματα, ὅπως ὕστερον ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ Ναυαρίνου εἰς Κορώνην καὶ Μεθώνην ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τοῦ ἀγίου *Μάρκου*. Ἐξἠκολουθοῦσα δὲ νὰ ἦνε τῆς τύχης παλίνιον μετ' οὐ πολὺ ἀφοῦ ἐξέλιπον τὰ φραγγικὰ δουκᾶτα, μαρκεζᾶτα, κομητάτα καὶ αἱ βαρωνίαι, ἡ πατρίς αὕτη τῶν Μουσῶν, ἀποβαίνει μία μόνη βαρβαρικὴ σατραπεία κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὁποίας πολυειδεῖς συμφοραὶ οὐ μόνον ἠρήμωσαν καὶ παντοιοτρόπως κατέθλιψαν αὐτὴν ἀλλὰ καὶ μέγα μέρος τῆς προτέρας αὐτῆς εὐκρασίας ἀφήρσαν.

Αἱ Καλάμαι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Σταυροφόρων ὀλίγον κατωκημέναι, εἶχον τὴν ὕψιν μοναστηρίου, κυριευθεῖσαι δὲ ὑπὸ *Γουλιέλμου* τοῦ *Καυπαρίτου* ἠρημνίσθησαν μετὰ τὸ τῶν φρουρίων τοῦ Μωρέως. Οὐδα-

μῶς δὲ παράδοξον καὶ αὐταινὰ ὑπῆρξαν πρὸς στιγμὴν μικρὰ ἐστία πολιτισμοῦ, ἐπειδὴ ὁ *Βι.λαρδουίνος* ἐν τοῖς *Χρονικοῖς τοῦ Μωρέως* λέγει ὅτι ἐπὶ τοσοῦτον εἶχεν ἐξαπλωθῆ ὁ πολιτισμὸς ἐν Πελοποννήτῳ, ὥστε αἱ νέαι *damoiselles* καὶ οἱ *Variets* ἤρχοντο ἐκεῖ νὰ ἐκπαιδευθῶσιν ἀντὶ νὰ μένωσιν εἰς Πικαρδίαν καὶ Τουραίνην, καὶ οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς ἀναφέρουσιν ὅτι ἡ κατάκτησις τοῦ Μωρέως ὑπὸ *Γουλιέλμου* τοῦ *Σαμπλίτου* ἐπὶ τοσοῦτον ἐπεξέτεινε τὴν ἐπίδρασιν ταύτην, ὥστε ἡ καλῶς ἠμιλουμένη γαλλικὴ, *le parler delitable* ἔτο ἐν χρῆσει ἐν Μωρέᾳ ὅπως καὶ ἐν Παρισίοις. Ὁ *Κορονέλης*, λέγει ὅτι οἱ Ἑνετοὶ, οἵτινες εἶχον ἀυξήσει τὸ φρουρίον ἐδοκίμασαν κατὰ τῷ 1659 νὰ κυριεύσωσι τῶν Καλαμῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλ' ἀπέτυχον.¹ Τῷ 1685 ὁ ἀρχιναύαρχος *Μοροζίνης* ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος, ἀλλ' ἡ συνθήκη τοῦ *Πασαροβιτς* κατὰ τῷ 1718, ἡ ἀναγκάσασα τοὺς Ἑνετοὺς νὰ παραδώσωσιν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς, πάντας τοὺς τόπους, οὓς τέως κατεῖχον ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ, μετεβίβασε τὰς ἀτυχεῖς Καλάμας εἰς τὰς χεῖρας τοῦ *Βαϊαζήτου*. Κατὰ τὴν ἄκαιρον ἀνταρσίαν τοῦ 1770, τὸ ἐπαναστατικὸν πῦρ ἤναψεν ἐν Καλάμαις, ἀπεινῶς δὲ ἐτιμωρήθησαν αὐταὶ διὰ τοῦτο δι' ἐμπρησμοῦ καὶ ἐρημώσεως, τοῦτο ὅμως δὲν ἐκώλυσε ὥστε νὰ ὑστερήσωσι τῶν ἄλλων ἡρωϊδῶν ἐλληνικῶν πόλεων, ὅτε κατὰ τῷ 1821 ἤχησεν ἡ σάλπιγξ τῆς Ἐλευθερίας. Οὐδὲ ἡ δευτέρᾳ δι' αὐτῶν ἀποτέφρωσις ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ εἰς Πελοπόννησον ἀπόβασις ἐνέβαλε δειλίαν τὸ παράπαν εἰς τὴν λοιπὴν Μεσσηνίαν, ἣτις μετασχοῦσα πασῶν τῶν φοβερῶν κακουχιῶν καὶ τῶν συμφορῶν τοῦ ἀγῶνος ἐνεκαρτέρησεν ἡρωϊκῶς μέχρι τέλους. Ὅτε δὲ ὁ Ἰβραήμ ἐπανελθὼν καὶ πάλιν εἰς Πελοπόννησον ἐζήτησε νὰ ἐφελκῆσθαι τοὺς Μεσσηνίους, ὅπως ἐφείλκεσε τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐκεῖνοι τῷ ἀπεκρίθησαν δι' ἐγγράφου, ἐν ᾧ παρηρησίᾳ ἐκφράζεται ἡ γενναία αὐτῶν ἀπόφασις νὰ ἀποθάνωσιν ἐλεύθεροι. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἀγερῶχου ταύτης ἀπαντήσεως πρὸς τὰς ἀπειλὰς του, ὑπῆρξεν ὅτι τὰ αἰμοχαρῆ στίφη τοῦ ἀνηλεοῦς μουσουλμάνου κατέστρεψαν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου σύμπασαν τὴν χώραν, καπνοὶ δὲ καὶ φλόγες ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐσκοτίζον τὸν ὄριζοντα. Ἀλλ' ἡ βαρύνουσα ἐπ' αὐτὴν εἰμαρμένη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Παλιγγενεσίᾳ τὴν ἠδίκησεν, μικροσκοπικὴν θέσιν καταλιποῦσα αὐτῇ ἐν τῇ ἰστορίᾳ

¹ Κορονίλης Καλαμάτα.

τοῦ μεγάλου ἀγῶνος. Μόνη ἡ φύσις ὡς φιλόστοργος μήτηρ καλλύνει αὐτὴν πάντοτε. Οἱ χλοεροὶ λειμῶνές της δὲν ἔπαυσαν οὐδέποτε νὰ τὴν κοσμοῦσι, οἱ δὲ ἐκτενεῖς πορτοκαλεῶνές της, ὑφ' ὧν καλύπτεται κατὰ πᾶν ἔαρ τὴν βαντίζουσι δι' εὐδῶμων ἀνθέων καὶ ἀρωμάτων, τερπνοὶ δὲ ζέφυροι προσπνέουσι πάντοτε ἀπὸ τοῦ πόντου.

Ἐν Καλάμαις ἀρχαῖα μνημεῖα δὲν σώζονται, δικαίως δὲ ὅμως τοικῦτα τῶν νεωτέρων χρόνων. Τὰ φραγγικὰ τείχη τῆς Ἀκροπόλεως, ἅτινα καθεῖλε τῇ διαταγῇ τοῦ *Μοροζίνη* ὁ στρατηγὸς *Δεγρεμονβίλ* ὅτε ἀνετέθη αὐτῷ ἡ διοίκησις τῆς Καλαμάτας, εἶνε ὅλως ἡρειπωμένα, λείψανα ὅμως τινὰ τοῦ πύργου καὶ τῶν θύλων αὐτοῦ φέρουσι τοὺς χαρακτηρισμοὺς τῶν σταυροφορικῶν καὶ τῶν ἐνετικῶν ἔργων πρὸς δὲ καὶ δύο ναοὶ, ὧν ὁ μὲν πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς πόλεως φαίνεται βυζαντιακῆς ἐποχῆς, ὁ δὲ πρὸς τὰ ἄνω ἔχων ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πύλης γεγλυμμένα κρίνα, δύναται νὰ ἀναχθῆ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ *Γουλιέλμου Βι.λαρδουίνου* τοῦ ἐπωνομασθέντος *Καλαμάτης*, γεννηθέντος καὶ ὑποθανόντος ἐν αὐταῖς, ἀπογόνου δὲ τοῦ στρατάρχου *Γοδοφρίδου Βι.λαρδουίνου*, εἰς ὃν κατὰ τὴν διανομὴν τῶν τιμαρίων ἔλαχον ὡς τιμᾶριον καὶ αἱ Καλάμαι. Παρὰ τὰ ἀρχαῖα ταῦτα λείψανα ὑπομνησκοντα τὴν παροδικὴν τῶν φράγγων ἐν τῇ Ἀνατολῇ δυναστείαν, ἀνυψοῦνται τὰ κτίρια τῆς νεωτέρας βιομηχανικῆς, οἰκίαι δὲ νέαι καὶ μεγαλοπρεπεῖς νκοὶ φιλοκάλως κοσμοῦσι τὴν πόλιν ἀπέχουσαν τοῦ ἐπίνειοῦ αὐτῆς 4—5 στάδια. Αἱ Καλάμαι ἔχουσιν ἀξιοθαύμαστον θέαν ἀπὸ τῶν ἑρειπίων τοῦ φρουρίου καὶ ἔνθεν μὲν ἀπὸ τὸ μέρος τῶν ὄρεων τὸ ὄμμα σταματᾷ πρὸ τοῦ φοβεροῦ χάσματος ἐξ οὗ κατακρημνίζεται ὁ χεῖμαρρος Νέδων, ἔνθεν δὲ ἐλεύθερον ἐκτείνεται ἐπὶ τοὺς ἀπεράντους ἀργυροφύλλους ἐλαιῶνας αὐτῆς, οὓς περιζωννύει κυανῇ ταινίᾳ, ἣν σχηματίζει ὁ κόλπος τῆς Λακωνίας.

Ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν εἰς Καλάμας ἔφιξίν μου, ἐξῆλθον εἰς τὰ πέριξ ἐν συνοδίᾳ προσφιλῶν συγγενῶν. Ἡ Μεσσηνία εἶνε πλήρης ἀναμνήσεων, ἐκάστη αὐτῆς γωνία, ἐκαστος λίθος συνδέεται μετὰ τινος σελίδος τῆς ἀρχαίας ἢ τῆς νεωτέρας ἰστορίας. Ὁ Νέδων πάλαι μὲν ποταμὸς νῦν δὲ θρονοστόλιστος χεῖμαρρος διαχωρίζων τὴν πόλιν κατὰ μεσημβρίαν ἀπὸ τῶν λιθηλῶν αὐτῆς παραδείτων, συνδέεται μετὰ τῶν ἀναμνήσεων τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Παρὰ τὸν παραβρέοντα τοῦτον χεῖμαρρον τῇ 23 Μαρτίου τοῦ 1821 ἐψάλη ὑπὸ τῶν Καλαματιανῶν ἱερέων δοξολογία πάνδημος καὶ ἐγένετο δέησις τῷ Ὑψίστῳ

Κυρίῳ ὑπὲρ ἐνισχύσεως τῶν ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως ἀγωνιζομένων. Ἐκεῖθεν διεσπάρησαν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου οἱ διάφοροι ὄπλαρχηγοὶ πρὸς διάδοσιν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐκεῖ ἀπεφασίσθη ἡ σύστασις τῆς τοπικῆς διοικήσεως (γερουσίας), ἥτις συνεδρίασασα τὸ πρῶτον τῇ 28 Μαρτίου, ἐξέδωκε τὸ ἀξιοπρεπὲς ἐκεῖνο πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκάς Δυνάμεις κήρυγμα, ἐν ᾧ ἐκτίθενται τὰ αἴτια τῆς ἐπαναστάσεως καὶ αἰτεῖται ἡ συνδρομὴ αὐτῶν. Εἰς τὸν πρῶτον ἤδη βλέποντα μέρη καθαγιασθέντα διὰ μεγάλης τινὸς ἀναμνήσεως, εἶνε ἀνεξήγητον τὸ αἶσθημα, ὅπερ τὸν καταλαμβάνει καὶ τοιαύτην ἠσθανόμην συγκίνησιν διερχομένη τὴν μακρὰν καλλιτεχνικὴν γέφυραν τοῦ ἱστορικοῦ Δαφνώνου. Διελθὼν τις τὸν χεῖμαρρον παραχρῆμα καταλαμβάνεται ὑπὸ θελγῆτρον, διότι ἤδη εὐρίσκεται πρὸ τῶν ἀπείρων καλλονῶν τῆς μαγικῆς φύσεως τῆς Μεσσηνιας. Ἀπέναντι τῆς πόλεως ἐν γηλόφῳ τινὶ καταφύτῳ, προβάλλει συνοικία ἐκ λευκῶν οἰκίσκων σποράδην ἀναφανομένων ἐν μέσῳ συνηρεφῶν δένδρων, Καλύβια καλουμένη. Εἰς ταύτην φέρει δρομίσκος ἢ μᾶλλον θόλος καλαμώνων, ὧν ὁ ποιητικὸς ψίθυρος ἀρμονικῶς ἐνοῦται μετὰ τοῦ φλοίσβου τοῦ ρυακίου καὶ τοῦ κελαδήματος τῶν πτηνῶν. Ἐχωροῦμεν φαιδροὶ, καὶ εὐτυχεῖς εἰσεπνέομεν τῆς πρωΐας τὴν δρόσον. Πάντες ἠσθανόμεθα μύχιον χάραν καὶ ἐχαιρετίζομεν τὴν φύσιν ἐν τῇ ἐωθινῇ αὐτῆς καλλονῇ δι' ὅσων ὕμνων ἐγνωρίζομεν, χάριν αὐτῆς ποιηθέντων. Μάτην τὰ ἔτη παρέρχονται καὶ μέριμναι καὶ σκέψεις βυτιδοῦσι πολλάκις προῶως τὰ μέτωπα ἡμῶν, φυλάττει τις πάντοτε ἐν γωνίᾳ τινὶ τῆς καρδίας τοὺς χαρωπούς τῆς πρώτης ἡλικίας χρόνους καὶ μακρὰν τοῦ θορύβου τῆς πόλεως εἰς τοὺς κόλπους τῆς φύσεως ἀνευρίσκει τὰς χρυσὰς πτέρυγας τῶν.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν περίπου ἀφίχθημεν εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν τοῦ δρομολογίου ἡμῶν, εἰς τὸ μονύδριον τοῦ προφήτου Ἡλία, ἐν γραφικωτάτῳ ὑψώματι κειμένῳ. Οὐδὲν ποιητικώτερον ἀλλὰ καὶ οὐδὲν μελαγχολικώτερον τῆς θέας καταρρέοντων τειχῶν Μονῆς ἐγκαταλειμμένης. Ἀντιστρέφων τις τὸν στίχον τοῦ ποιητοῦ, δύναται ἐπίσης καλῶς νὰ εἴπῃ:

«Σὰν μιὰ καρδίᾳ ποῦ ἀγαπᾶ καὶ δὲν τὴν ἀγαποῦνε,
Εἶν' ἐκαλησιὰ στὴν ἐρημιὰ ποῦ δὲν τὴν λειτουργοῦνε.»

Αὕτη δὲν ἦτο ἐντελῶς ἔρημος, ἀλλ' ἀπεριποίητος καὶ γυμνὴ ἐπροξένει θλιψίν. Ἐν τούτοις λίαν εὐάρεστος ὑπῆρξεν ἡ διημέρευσις ἡμῶν ἐν τῷ ποιητικῷ ἐκείνῳ ἐρημητηρίῳ ἀναλαβόντωντὸ θεάρεστον ἔργον τῆς

συμπριλώσεως τῶν δύο καὶ μοναδικῶν κατοίκων τῆς Μονῆς, οἵτινες οἴμοι! δὲν εἶχον δυνηθῆ μετὰ τῶν ἐνδυμάτων τοῦ κόσμου νὰ συναποβάλλωσι καὶ τὰ πάθη αὐτοῦ. Τὴν ἐσπέραν καὶ τὸ πλεῖστον τῆς νυκτὸς διήλθομεν ἐπὶ τοῦ δώματος ὑπὸ τὸν ἀστερόεντα οὐρανὸν ἕκαστος εἰς ἰδίας βεθυθισμένους σκέψεις. Δὲν δύναμαι δὲ νὰ λησμονήσω τὸν ὄρθρον, οὔτινος ἤκουσα ἐν βαθεῖα νυκτὶ τὴν πρῶταν τῆς ἐπιούσης ἐν τῷ σκοτεινῷ ἔτι ναῖσκῳ ἐκείνῳ ἐκ τινος σχισμάδος τοῦ ὁποίου ἀπὸ τῆς στέγης εἰσῆρχετο ἀκτὶς ἠδέος λυκόφωτος, σιγηλῇ δὲ τῇ φωνῇ ἐψάλλετο ὑπὸ καλλιφώνου μοναχοῦ ἢ δοξολογία τοῦ Προφητάνακτος. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ ὕμνου ἐν τῇ ἐπιβαλλούσῃ σιγῇ τῆς ἐρήμου ἐκείνης εἶχε πολὺ τὸ συγκινοῦν. Ὁ ἥλιος ἀκόμη δὲν εἶχε χρυσώσει τὸν ὀρίζοντα, ὅτε ἡμεῖς εὐρισκόμεθα μακρὰν τῆς φωλεᾶς ἐκείνης, διευθυνόμενοι πρὸς τὴν Μονὴν *Βελανιδιᾶ*, εἰς τὰ περίξ τῆς ὁποίας ἠκούσαμεν ὅτι ὑπῆρχον λείψανά τινά ἀρχαίων οἰκοδομῶν. Ἀνηρχόμεθα τὸ ὄρος δι' ἐλικοειδοῦς ὁδοῦ ποῦ μὲν τραχείας, ποῦ δὲ ὑμαλῆς, ἀλλὰ πάντοτε τερπνὴν θέαν ἐχούσης· μετὰ μιᾶς ὥρας πορείαν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Μονήν. Τερπνοτάτη εἶνε ἡ διαμονὴ τῆς Βελανιδιᾶς διὰ φιλερήμους ψυχὰς. Μία τῶν ὠραίων ἀναμνήσεων τῆς ἐκεῖ διημέρου διαμονῆς ἡμῶν εἶνε τὸ μικρὸν ἐξ ἐλατῶν δάσος τὸ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Μονῆς κείμενον καὶ ἡ κατάβασις ἡμῶν εἰς βαθεῖαν τινὰ χαράδραν μικρὸν αὐτῆς ἀπέχουσαν. Μετὰ κόπου κατελθόντες τὴν ἀπότομον φάραγγα, ἐμείναμεν ἔκπληκτοι πρὸ τῆς ποιικιλίας, ἣν ἡ σχισμὰς ἐκείνη τῆς γῆς περιεῖχε. Καὶ ἀλλαχοῦ μὲν κυρτοὶ εἰσηρχόμεθα εἰς γραφικὸν ἄντρον καὶ ἀπεσπῶμεν πρὸς ἀνάμνησιν σταλακτίτην τινά, ἀλλαχοῦ δὲ ἀνερχόμενοι ἐπὶ τὰ ὑψώματα ἀπεδρεπόμεθα ἀνθὺλλιὸν τι ἔτοιμον νὰ φυλλορροήσῃ ὑπὸ τοῦ καταπίπτοντος ὕδατος. Ἀνθοδέσμαι μύρτων καὶ δαρνῶν ἀνέθαλλον ἐπὶ τῶν παρειῶν τοῦ βαράθρου, ἀειθαλεῖς δὲ περικοκλάδες ἐπιχαρίτως ἐκρέμαντο ἀπὸ τοῦ χείλους αὐτοῦ. Χρυσалиδες ἠδίστων χρωμάτων ἱπτάμεναι ἀπὸ φύλλου εἰς φύλλον καὶ βομβοῦντα στίφη χρυσῶν μελισσῶν παρεῖχον ζωὴν εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκείνην, ἐν ᾧ ὁ κρότος τοῦ πόρρω παταγοῦντος Νέδωνος συνέβαλλεν εἰς τὴν ἔκτακτον καλλονὴν τοῦ ὅλου. Παρασπυθέντες ἐκ τοῦ θελγῆτρον ἀφίχθημεν ὥραν περίπου μακρὰν τῆς Μονῆς, ἕως οὗ τὸ ἐπερχόμενον σκότος μᾶς ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψωμεν. Ὁ κύριος ὁμῶς σκοπὸς τῆς ἐκεῖ διαμονῆς ἡμῶν ἐματαιώθη ἕνεκα ἐλλείψεως ὁδηγοῦ.

Κατελθόντες εἰς Καλάμας, πεζῇ, ὅπως καὶ ἀνήλθομεν εἰς τὴν Μο-

νήν, ἀνεχωρήσαμεν πάλιν ἐκεῖθεν τὴν ἐπαύριον πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς Μεσσηνίας. Διελθόντες καὶ πάλιν τὸν Νέδωνα, ἐφθασαμεν μετὰ τριῶν ὥρων ὁδοιορίαν διὰ μέσου καλλιεργημένων γαιῶν καὶ διαφόρων χωρίων, εἰς τὴν κόμην Φρουζάλα. Ἡ πρωτεύουσα αὕτη τοῦ δήμου Θουρίας, ὑψοῦται ἐπὶ τῶν δύο ὄχθων χειμάρρου διαρρέοντος διὰ μέσου δάσους ἐλαιῶν. Ἐν αὐτῇ ἐξενίσθημεν παρὰ τῷ σεβασμίῳ ἱερεῖ Πολυχρονοπούλῳ, οὗτινος ὁ πατριαρχικὸς οἶκος καὶ ἡ πατριαρχικὴ δεξίωσις εἶνε μία τῶν ζωηρῶν ἀναμνήσεών μου. Τὰ σκότη τῆς νυκτός δὲν εἶχον ἀκόμη ἐντελῶς διαλυθῆ ὅτε ἤχοι κωδωνίσκων μὲ ἀφύπνισαν, ἦσαν οἱ ἵπποι, οἵτινες ἔμελλον νὰ φέρωσιν ἡμᾶς εἰς Βουλκάνον, τὸ τέρμα τῆς ἡμετέρας περιηγήσεως. Μαχευτικῆ ὄντως ὑπῆρξεν ἡ ὁδοιορία ἐκείνη. Ἡ συνοδία ἡμῶν ἐχώρει βραδέως θέλουσα νὰ παρατείνῃ τὸ γόητρον. Ἐν τῷ λυκόφωτι τῆς ὑποφωσκούσης αὐγῆς, ἡ Μεσσηνία ὡς ὑπὸ διαφανοῦς πέπλου καλυπτομένη εἶχε μυστηριώδη καλλονήν. Μυριάδες πτηνῶν ἐχαίρετιζον τὴν πρωΐαν, ἐφ' ὅσον δὲ ἡ ἡμέρα ἐχώρει, ἡ ζωὴ πανταχοῦ διεχείτο καὶ αἱ καλλοναὶ τῆς φύσεως ἐπληθύνοντο. Τὰ ὕδατα τοῦ Παμίσου διακλαδιζόμενα ἢ συσσωρευόμενα εἰς μικρὰς λίμνας, ἄς περιεκύκλουν βοσκαὶ προβάτων ὑπὸ παίδων ὀδηγουμένων, παρεῖχον ὠραῖον θέαμα. Τὰ παιδιά ταῦτα μὲ τὸν αὐλὸν αὐτῶν καὶ τὰς μακρὰς τῶν ράβδους, μὲ τὴν γραφικὴν ἐνδυμασίαν τοῦ βοσκῶ καὶ τὴν ἔτι γραφικωτέραν καλλονὴν τῶν μικρῶν αὐτῶν προσώπων, αἱ καλλιπάρειαι νεάνιδες, αἱ ἀμελῶς φέρουσαι τὴν ποικιλόχρουν αὐτῶν ἐνδυμασίαν, καὶ τὰς ὑδρίας τῶν μετὰ θαυμαστῆς δεξιότητος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κρατοῦσαι, ἐνῶ ἐδείκνυσον ἡμῖν τοὺς λευκοὺς αὐτῶν ὀδόντας χαιρεκάκως μειδιῶσαι πρὸς τοὺς ὁδοιορικούς ἡμῶν πετάσσους. οἱ εὐσταλεῖς ἀγρόται, οἱ σπεύδοντες εἰς τὰς ἐργασίας τῶν, ἀφοῦ φιλοφρόνως μᾶς ἔλεγον τὸ γλυκὺ ἐκεῖνο «ὦρα καλή σας», πάντα ταῦτα ἦσαν κάλλιστα ἀντικείμενα διὰ ζωγράφον. Καὶ ἄλλοτε μὲν οἱ ἵπποι ἡμῶν εἰσήρχοντο φαιδρῶς χρεμετίζοντες εἰς τὰ διαυγῆ ρυάκια, ἄλλοτε ὠδεύον παρὰ ἀπεζηραμμένον τινὰ χεῖμαρρον, οὗτινος τὴν κοίτην ἐπλήρου ἢ ἀνὰ πᾶν βῆμα εἰς Μεσσηνίαν ἀπαντῶσα χλοερὰ ροδοάμνη καὶ ἡ ληγιά. ἢς τὸ εὖοσμον καὶ χινοῶδες ἄνθος φέρει πάντοτε εἰς τὰ χεῖλη τὸ γνωστὸν δημῶδες δίστιχόν τῆς. Οἱ ὀδηγοὶ ἡμῶν εἰθισμένοι εἰς τοιαῦτα θεάματα, οὐδαμῶς προσεῖχον εἰς τὴν ποιητικὴν ταύτην εἰκόνα, ἀλλ' ἀσυνειδήτως ἠῤῥξαν τὸ θέλημα τῆς πορείας ἡμῶν ἄδοντες σιγηλῆ τῆ φωνῆ ἐν τῶν μακρῶν ἐκείνων βουκολικῶν ἀσμάτων τῶν ἐχόντων πολλὰκις γλυκὺ μέλος καὶ οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ποίησιν.

Οὕτως ἐχωροῦμεν ποτὲ μὲν διὰ μέσου θάμνων καὶ ἠθησιμῶν σπάρτων, ποτὲ δὲ διὰ πυκνοῦ δάσους ἐλαιῶν καὶ συκομωρεῶν καὶ πάντοτε συναντῶντες δροσερὰν πηγὴν ἢ ρυάκιον. Καὶ τοι δὲ οὐδὲν ἀρχαῖον βλέπουσα, ἠρώτων ὅμως ἐμαυτὴν μὴ ἄρα ποτὲ δὲν ὑπῆρξεν ἐκεῖ ἱερόν τι ἀφιερωμένον εἰς νύμφην τινὰ τῶν ὑδάτων ἢ τῶν ἀλσῶν ὑπὸ τινος λατρευτοῦ Ναΐδος ἢ Ἀμαρυλλίδος. τοσοῦτον τὸ μέρος εἶνε κατάφυτον καὶ δροσερόν. Ἐνῶ δὲ ταῦτα διενούμην ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰθώμης καὶ Εὐᾶς ἐπὶ τινος κλιτύος τῆς ὁποίας κεῖται ἡ Μονή· μετ' οὐ πολὺ δὲ εὕρισκόμεθα ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν μελαγχολικῶν αὐτῆς κυπαρίσων, αἵτινες τὴν περιβάλλουσι.

II.

Μεγίστην βεβαίως καλαισθησίαν εἶχον οἱ ἱδρυταὶ τῆς μονῆς Βουλκάνου ἐκλιζάντες τὸ μέρος ἐκεῖνο ὡς ἀναχωρητήριον αὐτῶν. Παρὰ τοὺς πόδας μεγαλοπρεποῦς ὄρους πεφυλαγμένου ἀπὸ τοῦ βορρᾶ καὶ ἐπὶ θέσεως ἀφ' ἧς δύναται τις νὰ ἐπισκοπῇ πάντα τὸν περίξ τόπον κεῖται ἡ Μονὴ γραφικωτάτη ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς. Πλησίον τῆς εἰσόδου ἀριστερόθεν ἐπὶ τοῦ τείχου βλέπει τις δύο ἀρχαίους πόδας μαρμαρίνους, κάλλιστον γλυπτικῆς ἔργον. Τετράπλευρον διόροφον οἰκοδόμημα ἔχον ἐν μέσῳ εὐρείου προαυλίου κατὰ θολωτὸν μεσαιωνικὸν πρότερον, κοσμούμενον ἔσωθεν ἐξ ὑδρογραφικῶν ἀπεικονιζουσῶν ἀντικείμενα τῆς Παλαιᾶς, ἀποτελεῖ ταύτην, εἶνε δὲ μετόχιον τοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἰθώμης καθολικοῦ μοναστηρίου πρὸς εὐκολίαν τῶν μοναχῶν οἰκοδομηθὲν περὶ τὰ 1700, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου κελλίου. Οἱ πατέρες 30 περίπου τὸν ἀριθμὸν διακρίνονται ἐπὶ εὐγενεῖα καὶ φιλοξενία· ὡς ἐκ τινος θέσεως αὐτῆς ἡ Μονὴ Βουλκάνου δεχομένη ἀνὰ πᾶσαν ὥραν τοῦ ἔτους περιηγητὰς ἐξ ἀπωτᾶτων μερῶν καὶ πάσης τάξεως, ἐπισύρει πάντοτε τὰς εὐχαριστίας τούτων ὡς βλέπει τις ἐν τινι ὑπερμεγέθει λευκώματι εὕρισκόμενῳ ἐν τῷ ἡγουμένειῳ.

Εἰ καὶ ὁ ἡγούμενος κ. Μιχαλόπουλος εὐγενῶς ἔσπευσε νὰ ὑποδεχθῇ ἡμᾶς, προετιμήθη ἡ ξενία τοῦ προηγουμένου Σαμουὴλ ἀρχαίου γνωρίμου τῆς οἰκογενείας ἡμῶν. Ἡ χαρὰ αὐτοῦ ὑπῆρξε μεγάλη ὅτε μὲ εἶδε, μεγαλύτερα ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἰδική μου, διότι πολλὰ εἶχον περὶ αὐτοῦ ἀκούσει παρὰ τοῦ πατρός μου. Ὁ πατήρ Σαμουὴλ εἶνε λίαν εὐάρεστος ἐν τῇ συναναστροφῇ αὐτοῦ· ἄς φαντασθῆ τις βραχὺν καὶ εὐτραφῆ ῥασοφόρον ἔχοντα τὸ γένειον καὶ τὴν κόμην μεσαιπύλιον, πρόσωπον στρογγυλόν, γελαστόν καὶ ἐρυθρόν, ὀφθαλμοὺς σπινθηροβολοῦντας,

ἄγοντα καὶ φέροντα τὴν Μονὴν εἰς πᾶσαν νέαν ἐκλογὴν συμβούλων ἢ ἡγουμένων πρὸς δὲ ἱατρὸν τῶν τε ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων πάντων τῶν κατοίκων τῆς Μονῆς καὶ τῶν περὶ χωρικῶν, διότι ἐπιτελεῖ τὸ καθήκον ἐξομολογητοῦ, ἐν ᾧ συγχρόνως εἶνε ἱατρὸς τῆς ὁμοιοπαθητικῆς σχολῆς, ἔχων πρὸς τοῦτο ἴδιον θεραπευτήριον καὶ φαρμακεῖον εὐκίνητον, ζωηρὸν, πρόθυμον, ἐργατικὸν, ἀγαθὸν καὶ αὐστηρὸν ἀμα- ἔχοντα ἐν ὁμαλίῳ πλειότερον τῶν ἄλλων, ἕνα ὑποτακτικὸν πλειότερον τῶν ἄλλων, τὴν πρόνοιαν τέλος τῶν χωρικῶν καὶ τὸν φόβον τῶν ὑποδεεστέρων μοναχῶν.

Ὁ πατήρ Σαμουὴλ δεξιωθείς ἡμᾶς, παρεχώρησε τὰ δύο αὐτοῦ ἀνώγεια δωμάτια, ἐξ ὧν τὸ μὲν χρησιμεῖον ὡς αἴθουσα, καθαρῶς καὶ σεμνοπρεπῶς διασκευασμένον, ἔχει θαυμασίαν θέαν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου ὅπου δὲν ἔλειπον οὐδὲ δοχεῖα ἀνθέων, τὸ δὲ ὡς κοιτῶν, ἔχει ἀποθήκην στρωμνῶν καὶ καλυμμάτων διὰ τοὺς ξένους πάντων κεινοσυργῶν.

Περὶ τὴν δαίτην ἐξήλθομεν εἰς περίπατον πρὸς τὸν λόρον· σκιερὰ ἀτραπὸς φέρει πρὸς μικρὰν δροσερὰν πηγὴν σκιαζομένην ὑπὸ δρυὸς παρ' ἣν ἄρθρον βρύει τὸ πολυτρίχιον· πληθὺς θάμνων ἀγρίων ῥόδων ἐκάλυπτον τὰ περὶξ, μαγευτικὴ δὲ ἦτο ἡ ἀποψὶς ἀπὸ τοῦ λόφου. Τὸ Μεσσηνιακὸν πεδίον, ὅπερ ἀρδεύει ὁ παρὰ τοὺς πόδας τῆς Ἰθώμης καταρρέων ἀργυροδίνης Πάμισος, ἐξαπλοῦται ὡς μεγαλοπρεπῆς πεποι- κιλμένος τάπης. Καὶ ἀριστερόθεν μὲν φαίνονται τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας, δεξιόθεν δὲ ἡ νεφελοσκεπὴς σειρὰ τοῦ Ταυγέτου ὑπομιμνήσκοντος τὴν φυγὴν τοῦ Λυκίσκου, ἐν ᾧ τὸ ὡς ἡραϊστεῖον ἐν μέσῳ τῆς Μεσσηνιακῆς ὄρος τῆς Ἰθώμης ἀναπολεῖ τὸ τραγικὸν τοῦ Ἀριστοδήμου ἐπεισόδιον. Πεδιάδες διακοπτόμεναι ὑπὸ ποικιλοχρόων λόφων καὶ διαθρεχόμεναι ὑπὸ χειμάρ- ρων καὶ βυακίων πάντων περιστεφομένων ὑπὸ χλοερῶν μύρτων καὶ βρύων κατέθειλον τὴν ὄρασιν, ἐν ᾧ τὰ ἐν μέσῳ τῶν πρασίνων τούτων ταπήτων διάφορα χωρία τῆς Μεσσηνιακῆς μετὰ τῶν λευκῶν αὐτῶν οἰ- κίων ἐφαίνοντο ὡς ἐσπαρμένοι μαργαρίται ἐν μέσῳ χλοεροῦ λειμῶνος. Εἰς τὸ βάθος αἱ Καλάμαι ποιητικώτατα ἐσκιαγραφοῦντο ἐν μέσῳ τῶν πυκνῶν αὐτῆς ἐλαιῶνων, αἱ δὲ ἐπὶ τὰ ὄρη πίπτουσαι ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου παρεῖχον μυρίας ἀποχρώσεις· πέραν τούτων μετὰ τῆς δύ- σεως καὶ τῆς μεσημβρίας, ὁ γλαυκὸς τοῦ μεσσηνιακοῦ κόλπου πόντος ἀπετέλει τὸ λαμπρὸν τῆς εἰκόνας ἄκρον. Ἡ ὄρα παρήρηχοτο ἀνεπαι- σθήτως, ἡ ἡμέρα ἀπέκλινεν ἤδη καὶ τὸ φῶς τοῦ δυσμένου ἡλίου ἐπέ- χεον ἐπὶ τὴν μαγευτικὴν ταύτην εἰκόνα θελκτικωτάτας σκιάς. Δὲν εἶνε

πάντοτε οἱ λειμῶνες καὶ τὰ πράσινα φύλλα τῶν δένδρων, τὰ ἀποτε- λοῦντα ὠραία τοπέια, τὰ ποικίλα χρώματα τοῦ φωτός εἶνε τὰ ἐξαι- ροντα τὸ κάλλος καὶ τὴν μαγεῖαν αὐτῶν. Ὅποῖαι πλούσιαι καὶ ἐντε- χνοὶ ἀποχρώσεις! ὅποια καθαρότης γραμμῶν, ὅποῖον κάλλος ἐν τῷ συνόλω! Οὐδέποτε ἴσως καλλιτέχνου πυξὶς συνήρμωσε παρομοίους χρω- ματισμούς. Πόσον εὐτυχεῖς εὑρισκον τοὺς οἰκοῦντας ἐν τῇ πλήρει θελ- γήτρων ἐρημίᾳ ἐκείνῃ. Τὸ νὰ κάθηται τις ἐπὶ τῶν βράχων παρατηρῶν τὸ ἀχανές τῶν βεράθρων καὶ τὰς ἐκτάσεις τῶν θαλασσῶν, ἢ ἀκολουθῶν διὰ τοῦ ὄμματος τὴν πτώσιν πτηνοῦ ἐλευθέρου δὲν εἶνε ἐρημία, εἶνε συν- διάλεξις μετὰ τῆς φύσεως. Ἐρημία εἶνε νὰ πλανᾶται τις ἐν μέσῳ κοινω- νίας ἀδιαφόρου καὶ ψυχρᾶς, καὶ νὰ αἰσθάνηται ὅτι ἂν ὁ θάνατος τὸν πλήξῃ οὐδεὶς θὰ ἀπολέσῃ τὸ μειδιάμα του.

Ὁ ἥλιος ἐξηκολούθει χωρῶν πρὸς τὰς δυσμὰς αὐτοῦ, ἀποχαιρετίζων διὰ πυρίνων γλωσσῶν τὸ ἐν μέρος τοῦ κόσμου ὅπως φωτίσῃ τὸ ἕτερον. Ἡ νύξ κατὰ μικρὸν προέβαινε ἐπιχέουσα τὰ μυστηριώδη αὐτῆς σκότη, ῥοδόχροοι δὲ ἐφαίνοντο αἱ κορυφαὶ τῶν ὄρεων καὶ χρυσὴ ἡ ὑγρὰ τῆς θαλάσσης ἐπιράνεια ἐκ τῆς τελευταίας λάμψεως τοῦ ἄστρου τῆς ἡμέ- ρας. Καὶ ἐν ᾧ οὕτω διετελοῦμεν ὡς ἐν ἐκστάσει ἀπλήστως εἰσπνέοντες τὰ ἀπανταχοῦ διεσπαρμένα ἄγρια ἀρώματα, αἴφνης ἐν μέσῳ τῆς βα- θυτάτης σιγῆς μελαγχολικοὶ κωδῶνων ἦχοι ἠκούσθησαν καλοῦντες τοὺς πατέρας εἰς δέησιν τῆς βασιλείσης τῶν Οὐρανῶν.

Ὁ πλούσιος ναὸς τῆς Θεοτόκου κέκτηται ὡς πολύτιμον κειμήλιον μικρὰν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος μίαν τῶν ὑπὸ Λουκά, κατὰ τοὺς μονα- χούς, κηρόπλαστον ἢ εἰκὼν αὕτη ὤφθη κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ ἐρη- μιτῶν κατοικούντων ἐπὶ τοῦ ὄρους Εὐβας ἐπὶ δένδρου εἰς τὴν ἀπέναντι κορυφῆν τῆς Ἰθώμης κατόπιν μεγάλης θυέλλης ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονικοῦ. Ἡ εὐσεβὴς αὐτοκράτειρα μαθούσα τὸ γεγονός, διέταξε τὴν ἔγερσιν τοῦ μοναστηρίου ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνης, ὡς ἀνώφλιον δὲ τῆς πύλης τοῦ ναοῦ ἐτέθη ὁ κορμὸς τοῦ δένδρου ἐφ' οὗ εὐρέθη ἡ εἰκὼν τε- μάχια τοῦ ξύλου τούτου κόπτονται ἤδη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ὡς ἱα- ματικὰ φάρμακα κατὰ τοῦ πυρετοῦ, τελεῖται δὲ ἐπέτειος τελετὴ τὴν 15^{ην} Αὐγούστου. Ἡ Μονὴ αὕτη εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ὡς Πατριαρχικὸν Σταυροπήγιον ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ ἄλλοτε πλου- σίᾳ εἰς χειρόγραφα βιβλιοθήκη αὐτῆς εὑρίσκοντο τέσσαρα συγγειακὰ γράμματα ἐν μεμβράνῃ, ἐξ ὧν τὰ δύο μετὰ προτομῶν μολυβδίνων, χρυσοβούλων λεγομένων πατριαρχικῶν, δι' ὧν κηρύσσεται ἡ Μονὴ ἐλευ-

θέρα, ἀσίδωτος, ἀκκαπάτητος καὶ μηδενὶ ὑποκειμένη. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον γράμμα φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ Πατριάρχου Ἰερεμίου καὶ χρονολογίαν ξπζ, τὸ β'. τὴν τοῦ Κυρίλλου κατὰ τῷ 1630, τὸ γ'. τὴν τοῦ Θεοδοσίου ἐν ἔτει αψξθ, τὸ δὲ δ'. τὴν τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, τοῦ ἐκ Σμύρνης κατὰ τῷ 1793. Ὑπάρχουσι δὲ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς κυρίας Μονῆς ὑδρογραφίαι, ὧν μία παριστᾷ τὸν πατριάρχην Νεόφυτον κατὰ τὸ 1602 ἀκμάσαντα. Ἡ Μονὴ αὕτη τὸ καθολικὸν λεγόμενον, μένει ἐν τῇ παλαιᾷ αὐτοῦ καταστάσει ἡρειπωμένον καὶ μόνον ὑπὸ ἐρημίτου τινὸς περιποιεῖται ὁ ναὸς, κατὰ τὴν πανήγυριν δὲ ἀναθιβάζουσι ἐκ τοῦ μετοχίου τὴν ἁγίαν εἰκόνα τῆς Παρθένου.

Ἐπειδὴ συνέπεσε νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὴν μονὴν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς 15^{ης} Αὐγούστου ἀπεφασίσαμεν νὰ μείνωμεν καὶ κατὰ τὴν πανήγυριν, ἄλλως ὁ πκτῆρ Σαμουὴλ δὲν ἔδιδεν ἡμῖν ἄδειαν ἀναχωρήσεως. Οἱ πατέρες μετὰ μεγίστης φροντίδος ἀπὸ ἡμερῶν περιποιοῦντο οὐ μόνον τὴν Μονὴν καὶ τὸν ναὸν, ἀλλὰ καὶ τὰ πέριξ ἔχοντες εἰς ἐνέργειαν πλείστους χωρικούς, οἵτινες χάριν εὐλαθείας εἰργάζοντο δωρεάν. Ἄλλ' οὐδ' ἡμεῖς ἐμείναμεν ἀργοί, ἀνemiχθημεν εἰς τὴν στίλβωσιν τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν ἀντικειμένων τινῶν, εἰς ἃ ἀπητεῖτο γυναικεία χεῖρ. Ἐν ᾧ δὲ ἐν τοῖς μαγειρείοις ὑπερμεγέθεις χύτραι ἠτοίμαζον νηστεύσιμα φαγητὰ διὰ τοὺς προσκυνητάς, ἄγγελι ἀμνῶν καὶ δελφάκων ἔμενον ἐξωθεν τῆς Μονῆς πρὸς ἀνηλεῆ σφαγὴν. Οἱ ταματαρέοι δύο ἡμέρας πρότερον ἤρξαντο ἀθρόοι ἐρχόμενοι οἱ δὲ παῖδες καὶ ὑπηρέται τῆς Μονῆς ἔσπευδον ἀπὸ τοῦ ἐνὸς κελλίου εἰς τὸ ἄλλο περιποιούμενοι αὐτούς. Εἰς 5,000 περίπου ἀνῆλθεν ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐσεβῶν προσκυνητῶν, κατὰ τὸ ἔτος 1884. Τὸ ἐπίθετον εὐσεβῆς εἶνε ἀπαραίτητον, καθότι ἡ πανήγυρις αὕτη εἶνε καθαρῶς θρησκευτική. Ὁ ζωηρὸς Μεσσήνιος ἔρχεται ἐκεῖ τεταπεινωμένην ἔχων τὴν καρδίαν καὶ ἐν συγκινήσει προσφέρει τὴν εὐχὴν του, εὐχαριστῶν τὴν δέσποιναν τῶν οὐρανῶν διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς δεήσεώς του. Βλέπων τις αὐτὸν κομψοπρεπῶς φέροντα τὴν ἐθνικὴν στολὴν, υπερῆφρον καὶ ἠλιοκάεξ ἔχοντα τὸ μέτωπον, ἀνεστριμμένον δὲ τὸ ἄκρον τοῦ μέλανος μύστικος, καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς μετ' ἀρελοῦς χάριτος θωπεύοντα τὴν λάμπουσαν λαβὴν τοῦ ἀχωρίστου αὐτῷ συντρόφου, τοῦ πιστολίου του, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ὀδηγοῦντα ἄμνον, ἢ κρατοῦντα κηρὸν καὶ λίθον, θέλγεται ἐκ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἀδυναμίας, τῆς ὑπερφηφάνειας καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης.

Οἱ ταματαρέοι ἄνδρες γυναῖκες καὶ παιδιὰ μετὰ τὸν πρῶτον σταθ

μὸν ἐν τῷ μετοχίῳ, ἀνέρχονται τὴν παρχμονὴν τῆς ἑορτῆς εἰς τὸ καθολικὸν ἔνθα οἱ ἡμίσεις τῶν πατέρων ἀναμένουσιν αὐτούς. Ἐκεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γίνονται τὰ ἀναθήματα, τὰ βαπτίσματα τῶν βρεφῶν καὶ τὰ ζυγίσματα τῶν παιδῶν. Ἐγερθέντες λίαν πρῶτὴ ἠκολουθήσαμεν τοὺς προσκυνητάς. Μυρμηκιά γυναικοπαίδων ἐκάλυπτε τὸ ὄρος, πολλῶν ἀνερχομένων ἀνυποδότηων. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς εἶχον ἤδη ἐγερθῆ ζαχαροπλαστεῖα καὶ ὀπωροπωλεῖα ὡς καὶ διάφορα στεγάσματα. Εὗρομεν τὸν ἡγούμενον ἐν μεγάλῃ στολῇ ἱερουργοῦντα. Κατὰ τὴν λειτουργίαν αἱ γυναῖκες ἔριπτον τὰ βρέφη των πρὸ τῆς εἰκόνης τῆς Παρθένου, ὁ πρῶτος δὲ χεῖρα βάλλων ἐπ' αὐτὰ ἔθεωρεῖτο ἀνάδοχος μετὰ μεγίστης δὲ δυσκολίας κατωρθώσαμεν ἡχαρίεσσα ἐξαδέλφη μου Μπενῆ καὶ ἐγὼ νὰ τύχωμεν τῆς εὐτυχίας ταύτης, τοσαύτη προθυμία ἐδείκνυτο παρὰ πάντων. Καὶ μετὰ τὸ πέρας δὲ τῆς λειτουργίας ἐξηκολούθει τὸ ζύγισμα τῶν παιδῶν προσφερομένου ἀντὶ τοῦ βάρους αὐτῶν κηροῦ καὶ λιθάνου, ὡς καὶ ἡ κατὰθεσις τῶν ἀναθημάτων παντὸς εἶδους, ἤτοι πλουσιῶν χρυσοῦφάντων ἐνδυμάτων, πολυτίμων κοσμημάτων καὶ χρημάτων. Ἐν μεγαλοπρεπεῖ εἰκονοστασίῳ εἶχε κατατεθῆ ἡ ἁγία εἰκὼν, πλησίον δὲ αὐτῆς μέγα κιβώτιον ἐδέχετο τὰ πολύτιμα ἀναθήματα. Πλεῖστα τῶν κοσμημάτων καὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν ἀνατεθέντων ὑπὸ μητρὸς ἢ συζύγου ἐξηγοράζοντο ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν ἀντὶ μεγάλης ποσότητος χρηματικῆς, ἣν ὠρίζεν ἐπὶ τούτῳ συστάσα ἐπιτροπὴ ἐκτιμητῶν. Ὁ ἡγούμενος ἠθέλησε νὰ συμπεριλάβῃ καὶ ἡμᾶς εἰς ταύτην, ἠπόρησα δὲ διὰ τὴν προθυμίαν ἣν ἐδείκνυσον οἱ ἄνδρες εἰς τὴν πληρωμὴν, ἀδιαφιλονεικῆτως παραδεχόμενοι πᾶσαν ἐκτίμησιν οὐχὶ βεβαίως πάντοτε ἀκριβῆ. Ἀπερίγραπτος δὲ χαρὰ ἐζωγραφεῖτο εἰς τὸ πρόσωπον νεονύμφου τινὸς ἀνακτωμένης τὸ *νυμφικὸν της* διὰ τῆς γενναιότητος τοῦ συζύγου της, ὅστις πάλιν ἔθεωρεῖ ἑαυτὸν εὐτυχῆ ὡς τοσοῦτον ἀγαπώμενον ἀφοῦ χάριν αὐτοῦ ἡ προσφιλῆς του συμβία εἶχε θυσιάσει τὴν πολυτιμωτάτην αὐτῆς ἐσθῆτα.

Ἐξεληθόντες τοῦ ναοῦ ἐζητήσαμεν νὰ ἴδωμεν τὸν πατέρα Σαμουὴλ, ὃν οὐδαμοῦ ἐβλέπομεν. Ὁ ἡγούμενος γελῶν μᾶς εἶπε νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν, ὠδήγησεν δὲ ἡμᾶς εἰς τρώγλην τινά, εἰς ἣν ἡ μοναδικὴ θურὶς ἐχρησίμευε καὶ ὡς παράθυρον.

— Τί εἶνε ἐδῶ; ἐρωτῶμεν — Ζητήσατε τὴν ἄδειαν καὶ εἰσέλθετε, μᾶς λέγει ὁ ἡγούμενος, θὰ εὔρετε ὅ,τι ἐπιθυμεῖτε.

— Πάτερ, Σαμουὴλ εἰσθε αὐτοῦ; ἐρωτῶμεν δειλῶς.

Ἄσθενής φωνή ὡς ἀπὸ βαράθρου ἐξερχομένη μᾶς ἀπαντᾷ ἐν ἀμφίβολον καί. Ὀρμῶμεν ἐντὸς κύπτοντες τὴν κεφαλὴν καὶ βλέπομεν εἰς τὴν εἰρ-
κτὴν ἐκείνην σεσαθρωμένην καὶ σκοτεινὴν χαμαὶ κεκλιμένον τὸν πάτερ
Σαμουὴλ ἐρυθρὸν ὡς ἄστακόν, περιρρυτον ὑπὸ ἰδρωτός, φέροντα τὸ πε-
τραχλίον, καὶ ἔχοντα ἐκ δεξιῶν μὲν τὴν ἀχώριστον ταμβακοθήκην
του, ἐξ εὐωνύμων δὲ λαγύνην ὕδατος.

— Τί κάμνετε ἐδῶ; πρὸς Θεοῦ, ἐρωτῶμεν μετὰ κόπου κρατοῦντες
τὸν γέλωτα.

— Ἐξομολογῶ, μᾶς ἀποκρίνεται, ἔχω 3,000 μέχρι τοῦδε ἐξομολο-
γήσει, ἀπὸ προχθὲς δὲν ἐσάλευσα καθόλου.

— Καὶ ἀκόμη ἐξακολουθεῖτε;

— Βεβαίως· διότι ἐξακολουθοῦν τὰ *sarantaria*.

— Τὰ *sarantaria*!

— Ναί, δηλαδή ὅσοι δὲν κρίνονται ἄξιοι τελείας ἀφέσεως ἀμαρτιῶν
ὕποχρεοῦνται εἰς τεσσαράκοντα λειτουργίας, τὸ ἀντίτιμον τῶν ὁπίων
πληρῶνουςιν ἤδη.

— Ἐν ἄλλαις λέξεσι, Πάτερ, δίδετε καὶ πλήρη ἄφεςιν ἀμαρτιῶν;

— Οὐχὶ δὲ πάντοτε, μᾶς ἀπεκρίθη διὰ τοῦ πονηροῦ του μειδιάματος
Σαμουὴλ ὁ πρῶτος, δίδω *συγχωροχάρτι* μόνον εἰς ἐλαφρὰ παραπτώματα.

— Καὶ . . . ὠφελεῖσθε τοὐλάχιστον τίποτε;

— ὦ τίποτε! σχεδὸν τίποτε! ὑπέλαβεν ὁ ἀγαθὸς μοναχὸς σείων
μελαγχολικῶς τὴν μαρτυρικὴν κεφαλὴν του. Θῦμα δὲ τοῦ ἀξιώματός
του, ἐξηκολούθει μένων ἐκεῖ, μετὰ πολλῶν δὲ παρακλήσεων ἠδυνήθημεν
κατὰ τὴν ὄραν τοῦ προγεύματος νὰ τὸν ἀποσπάσωμεν τῆς θέσεώς του.

Κατελθόντες εἰς τὸ μετόχιον εὗρομεν τὴν πανηγύριν ἐν φαιδρύτερα
ὄψει. Ἡ κατάθεσις τῶν ἀναθημάτων ἐξηκολούθει πάντοτε, οἱ δὲ τα-
ματαρεοὶ δὲν ἔπαυον ἐρχόμενοι. Ἐκατέρωθεν τῆς θύρας τοῦ ναοῦ ὑπῆρ-
χον δύο σωροὶ ἐκ κηροῦ καὶ λιθάνου, πρόβατα δὲ καὶ βόες ἐπλήρουν
τὸ προαύλιον βληχόμενα καὶ μυκόμενα. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ δὲν
δύναμαι νὰ λησμονήσω ἐπεισδιόν τι σπάνιον ἀδελφικοῦ φίλτρου πα-
ράδειγμα. Ἐκαθήμεθα ἐπὶ τοῦ ἐξώστου τοῦ ἡγουμενείου κατασκοποῦντες
διὰ τῶν διόπτρων τὴν κατάβασιν τῶν ἐκ τοῦ καθολικοῦ πατέρων, ἦν
μᾶς ἔλεγον ἀξιοθέατον, ὅτε εἶδόμεν ἄνδρα μεσήλικα ἄγοντα ἀπὸ τῶν
κεράτων βοῦν. Τὸ ἡλιοκῆς αὐτοῦ πρόσωπον καὶ τὰ πλήρη κόνεως ἐν-
δύματα ἀνήγγελλον τὸν ἀπὸ μακρὰν ἐρχόμενον προσκυνητὴν. Ἐκ πε-
ριεργίας ἐξήλθομεν εἰς τὴν πρὸς τὸ προαύλιον μεγάλην στοὰν, ὅπως

κάλλιον περιεργασθῶμεν αὐτόν. Εἰσελθὼν εἰς τὸν περίβολον τῆς Μονῆς
ὁ προσκυνητὴς ἐκεῖνος προσέδεσεν εἰς τινα στύλον τῆς στοᾶς τὸν βοῦν
αὐτοῦ, ἀσκεπὴς δὲ καὶ κρατῶν ὑπερμεγέθη λαμπάδα εἰσῆλθεν εἰς τὸν
ναόν. Ἐξελθὼν ἐφαίνετο ἀκόμη ἀσθμαίνων. Ἐνεύσαμεν πρὸς αὐτὸν νὰ
ἀνέλθῃ εἰς τὸ Ἡγουμενεῖον, ὅπως καὶ ἔπραξε· διερχόμενος δὲ πλησίον
τοῦ ὑπόζυγιου αὐτοῦ ἐθώπευσε τὴν κεφαλὴν του στενάζας, εἶτα ποιή-
σας κίνησιν τινὰ διὰ τῆς χειρὸς ὡς νὰ ἔλεγεν «ἔχει ὁ Θεὸς» ἀνήλθε
πρὸς ἡμᾶς. Ὁ ἐπιτετραμμένος τὴν καταγραφὴν τῶν ἀναθημάτων
ἠρώτησεν αὐτὸν πόθεν ἤρχετο ὡς καὶ τὸ ὄνομά του. Ἀπεκρίθη ὅτι ὠνο-
μάζετο Ἀντώνιος Διμπερόπουλος, ὅτι ἤρχετο ἐκ τοῦ χωρίου Σουλιμὰ
τοῦ δήμου Δωρίδος ἐκ Τριφυλίας. Ἠρωτήσαμεν ἡμεῖς τότε αὐτὸν διατί
εἶχε τάξει τὸν βοῦν αὐτοῦ. Κατ' ἀρχὰς δὲν ἤθελε νὰ μᾶς εἴπῃ, ἀλλὰ
τῇ παρακλήσει ὅλων ὁμολόγησεν ὅτι κινδυνεύοντος τοῦ ἀδελφοῦ του τὸν
εἶχε τάξει καθὼς καὶ μίαν ὀκτὼ κηροῦ καὶ 15 τάληρα· ὅτι ἰαθέντος
τοῦ ἀδελφοῦ του εἶπεν αὐτὸς εἰς τὴν σύζυγόν του νὰ φέρῃ τὸν κηρὸν
καὶ τὰ χρήματα, νὰ κρατήσουν δὲ τὸν βοῦν διότι ἄλλον δὲν εἶχον,
ἦτο δὲ πατὴρ πολυμελοῦς οικογενείας, ἀλλ' ὅτι ἡ σύζυγός του τῷ εἶπεν
ὅτι ἂν πρέπη νὰ φυλάττῃ τις τὰς ὑποσχέσεις του ἀπέναντι τῶν ἀνθρώ-
πων, πολλῷ μᾶλλον ὀφείλει νὰ τὰς φυλάττῃ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, καὶ
ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἐξεπλήρωσεν ὀλόκληρον τὴν εὐχὴν του. Τώρα εἶμαι
πτωχὸς ὡς ὁ Ἰὼβ, μᾶς εἶπεν ἐγειρόμενος, ἀλλ' εἶμαι εὐχαριστημένος
ὅτι ἐνίκησα τὸν πειρασμόν.

Ὅποιον ὑψηλὸν αἴσθημα! ἀδελφικῆς στοργῆς ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ
ἀγρότου προσφέροντος εἰς τὸν Θεὸν χάριν τοῦ ἀδελφοῦ του πᾶν ὅτι
ἐκέκτητο ἀγαθόν. Εἰς πάντας ἡμᾶς ἐπῆλθε τότε ὁ αὐτὸς στοχασμὸς
νὰ τῷ δώσωμεν πᾶν ὅτι εἶχομεν εἰς τὰ βαλάντιά μας, ἀλλὰ πρὶν
κινήθωμεν πρὸς τοῦτο ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ὁ τόσο πλούσιος τὴν καρδίαν ἦτο
μακρὰν, ἀφοῦ ἔρριψεν ἡμῖν, ὡς μαντεύσας τὴν ἄκαιρον εὐσπλαγγίαν
μας, ὑπερήφανον βλέμμα.

Ἄλλ' ἐν τούτοις ἐδόθη τὸ σημεῖον διὰ τῶν κωδῶνων περὶ τῆς καθόδου
τῶν προσκυνητῶν, πολλοὶ δὲ ἐξῆλθον εἰς προὑπάντησιν. Τὸ θέαμα ἦτο
ὄντως ὠραῖον. Ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους ὁ ἡγούμενος περικυκλούμενος ὑπὸ
τῶν λοιπῶν πατέρων, ἔδόντων τὸν παρακλητικὸν κανόνα, ἔφερεν ἐντὸς
χρυσοῦράντου θήκης τὴν ἀγίαν εἰκόνα. Ἡ λαμπαδηφόρος συνοδία
αὕτη, ἀκολουθοῦσα τὴν ἐλικοειδῆ τοῦ ὄρους ὁδόν, ἐφαίνετο ὡς ἔρπουσα
ταινία χρυσοῦ. Ἀφοῦ ἔφθασαν πρὸ τῆς πύλης τῆς Μονῆς ἐνθα οἱ λοιποὶ

τῶν πατέρων ἀνέμενον ἐγένετο δέησις, εἶτα κατέθεσαν τὸ ἱερόν κειμήλιον ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ θέσει. Οὕτως ἔληξεν ἡ θρησκευτικὴ τελετή.

Ἐν τῇ πανηγύρει συνέβαινον ἄλλοτε πολλαὶ ταραχαὶ μεταξύ τῶν προσκυνητῶν ἐρίζοντων διὰ τὴν κατοχὴν τῶν κελλίων· ἀπὸ τινος ὅμως χρόνου ἄκρα βασιλεύει τάξις, χάρις εἰς τὴν καλὴν τῶν συμβούλων διεύθυνσιν καὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἡγουμένων.

Ἐξεληθόντες τῆς Μονῆς ἠπορήσαμεν διὰ τὴν ὄψιν, ἣν εἶχον λάβει τὰ περίξ. Παντοειδῆ στεγάσματα, ὀπωροπωλεῖα, μαγειρεῖα, ζαχαροπλαστεῖα καὶ οἰνοπωλεῖα, ὡς διὰ μαγείας εἶχον μεταβάλλει τὴν πρὶν ἔρημον εἰς κατοικουμένην χώραν, οἱ δὲ ἀπὸ πάσης πανηγύρεως μὴ ἐλλείποντες ἐμπορῆσκοι ἐσταμάτων ἡμᾶς ἀνὰ πᾶν βῆμα. Ἄλλ' ὅ,τι μᾶλλον περιέργον, ἦτο τὸ πλῆθος ὀπτῶν χοιριδίων πρὸς πώλησιν ἐμπεπερασμένων εἰς ὀθελούς· Πλὴν δὲ πάντων τούτων ἄλλη τις ποικιλία ἀνεμιγνύετο. Αἱ διάφοροι ἐνδυμασίαι τῶν κορασιῶν καὶ τῶν καλῶν γυναικῶν, αἵτινες ἀποδακλῶσαι τὰ καθημερινὰ των ἦσαν ἐνδεδυμένοι τὰς ἐορτασίμους αὐτῶν ἐσθῆτας, τὰ *γρος*, τὰ *μπιὲ* καὶ τὰ *λιλά των*, ὁμοιάζουσαι μὲ τὰ πράσινα αὐτῶν ἢ ἐρυθρὰ *παρουσόλια*, μὲ τὰ δλόχρυσα *κοιτά των* καὶ τὰς *μαργαριταρένιες φούντες των* πρὸς ἰπταμένκας χρυσαλίδας. Τὸ θέαμα ἦτο θελκτικὸν ἀπὸ τοῦ λόφου ἀφ' οὗ ἐθεώμεθα. Ὀλίγον μακρὰν τῆς Μονῆς ὄργανα τινὰ ἐτόνιζον ἡσύχως τὰ ἐγχώρια ἐκεῖνα παθητικὰ τῆς Μεσσηνίας μέλη, περίξ δὲ αὐτῶν ἐν ῥυθμῷ ὠρχοῦντο οἱ εὐτυχεῖς συμπόται. Προχωροῦσης τῆς ἡμέρας, οἱ προσκυνηταὶ ἠραιοῦντο, τὴν ἐσπέραν ἠκούοντο ἔτι χοροὶ καὶ ᾠσματα, ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον ἡσυχία καὶ τάξις ἐπεκράτει πανταχοῦ. Τὴν πανηγύριν αὐτὴν διαδέχεται μεθ' ἡμέρας ἐννέα ἄλλη ἐμπορικὴ τελομένη ὑπὸ τῆς αὐτῆς Μονῆς ἐν τῷ κατὰ τὸ Νησίον τῆς Μεσσηνίας μετοχίῳ αὐτῆς, ἐν ᾧ πωλοῦνται τὰ ἄχρηστα ἀφιερῶματα, ὁ κηρὸς καὶ ὁ λίθωνος.

Ἡ Μονὴ Βουλκάνου εἶνε μία τῶν πλουσιωτάτων μονῶν τῆς Πελοποννήσου, ὁ ἀρχιερεὺς Τριφυλίας, εἶνε τέκνον τῆς Μονῆς ταύτης σπουδάσας ὡς καὶ τινες ἄλλοι δι' ἐξόδων αὐτῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς πανηγύρεως ἕτερος ἱερὸς πόθος κατεῖχεν ἡμᾶς, ὁ τῆς ἐπισκέψεως τῶν ἀρχαίων μνημείων. Τὸ μετόχιον τοῦ Βουλκάνου κεῖται ὑπὸ τὰς Β. Α. ὑπαρείας τοῦ ὄρους Εὐβάς χωριζομένου ἀπὸ τοῦ τῆς Ἰθώμης διὰ λαίμου 400 πήχεων περίπου. Τὸ ὄρος τοῦτο ἔλαβεν

ὡς φαίνεται τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ βακχικοῦ Εὐβοῖ, διότι ὁ Διόνυσος καὶ μετ' αὐτοῦ γυναικῆς πρῶτον ἐνταῦθα προέφερον τὴν λέξιν ταύτην⁴ καὶ περὶ δὲ ὑποδεέστερον τῆς Ἰθώμης κατὰ τὸ ὕψος, εἶνε ὅμως ῥωμαντικώτερον κατὰ τὴν θέαν. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ μέγα ἐπίπεδον κυκλοειδὲς γέμει ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν ἐρειπίων. Ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς νῦν Μονῆς λέγεται ὅτι ὑπῆρχεν ἱερόν τοῦ Διονύσου, μεταποιηθέντος ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν εἰς ναὸν χριστιανικόν, ἀπὸ τούτου δὲ οἱ Ἐρημίται εἶδον ἐπὶ τῆς ἀντικρῦ κορυφῆς τῆς Ἰθώμης τὴν εὐρεθεῖσαν εἰκόνα.

Τὴν τετάρτην πρωϊνὴν ὥραν ἔχοντες ὁδηγὸν παῖδα τῆς Μονῆς ἐξήλθομεν ταύτης, ὅπως καὶ πάλιν ἀνέλθωμεν εἰς τὴν ἀπότομον κορυφὴν τῆς Ἰθώμης, ἐνὸς τῶν ὑψηλοτάτων ὄρεων τῆς Πελοποννήσου, ἣν ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει κλωμακόεσαν. Ἡ ὁδὸς ὅμως χάριτι εἰς τὰς φροντίδας τῶν πατέρων δὲν εἶνε τὸσον δυσχερῆς· διελθόντες πλησίον ἐρειπίων ἀρχαίων οἰκοδομῶν, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς κορυφῆς καθ' ἣν ὥραν ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου μεγαλοπρεπῆς ἀνήρχετο ἀπὸ τοῦ Ταυγέτου. Ὅποιον μαγευτικὸν καὶ λαμπρὸν πανόραμα παρίστα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τὸ μέχρι Μανης διῆκον ὑπερήφανον τοῦτο ὄρος καὶ σύμπασα ἡ Μεσσηνία, ἀλλὰ καὶ πόσας συγκινήσεις, πόσας ἀναμνήσεις δὲν προεκάλει ἡ κορυφὴ ἐφ' ἧς ἰστάμεθα. Δὲν εἶνε νομιζῶ ὑπερβολὴ νὰ εἴπη τις ὅτι ὀλίγα ὀνόματα ἑλληνικῶν πόλεων προξενούσι ζωνηροτέρας ἐντυπώσεις. Καὶ δι' ὀλίγον ἂν θέλη τις νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τῶν μερῶν ἐκείνων τὸ πνεῦμα παρασύρεται ὑπὸ τῆς ζωνηρᾶς συμπαθείας, ἣν αἱ ἀναμνήσεις τοῦ ἥρωϊσμοῦ καὶ τῆς σταθερότητος τοῦ Μεσσηνιακοῦ λαοῦ διεγείρουσι, λαοῦ, οὐτινος ἡ διήγησις τῶν τριῶν ἐκ διαδοχῆς πολέμων εἶνε ἐν τῶν συγκινητοτάτων ἐπεισοδίων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Ἡ καλλικαρπὸς αὕτη χώρα, ἡ παρὰ πάντων ὡς ἡ ἀρίστη θεωρούμενη, ὡς καὶ ὁ Εὐρωπαϊκὸς λέγει αὐτὴν

Κατάρρυτόν τε μυρίοισι νάμασι
Καὶ βουσί καὶ ποιμέσιν εὐδοτωτάτων
Ὅστ' εὐ πνοιαῖσι χεῖματος δυσχείμερον,
Ὅστ' αὖ τεθρίπποις ἡλίου θερμὴν ἄγαν

ὑπῆρχεν ἀείποτε ἀτυχῆς. Καὶ ἐν ᾧ ἡ γείτων αὐτῆς ῥωμαντικὴ Ἀρκαδία, ἦτο κατὰ τὸ ἔαρ τὸ ἐνδιαίτημα, πολλῶν ἑλλ. πόλεων, ἡ δὲ Ἡλεία, ἦτο ἄδυτον τεχνῶν, εἰρήνης καὶ γεωργίας, αἱ δὲ πλούσιαι αὐτῆς πεδιά-

⁴ Παντοκλίας Μεσσην.

δες και αὐτὴ ποιητικαὶ τοῦ Ἀλφειοῦ ὄχθαι δὲν ἔβλεπον ἢ φίλους, ἢ Μεσσηνία ὑπεμίνησκον ἐν ταῖς ἐλεγείαις αὐτῆς τὴν δραπέτιδα Εὐτυχίαν λαοῦ εἰρηνικοῦ καταπιεζομένου ὑπὸ τῆς ἀγρίας Σπάρτης, ἧτις ὡς φθονερὰ γείτων ἔβλεπε πάντοτε μὲ ὄμμα ζηλότυπον τὰ εὐφρονα αὐτῆς πεδία.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Φίντα τοῦ Συδότου, συνέβη κατὰ πρῶτον ἢ μεταξὺ Λακεδαιμονίων καὶ Μεσσηνίων διαφορά, κατὰ τὴν μετέπειτα δὲ γενεὰν ἐξήφθη τὸ πρὸς ἀλλήλους μῖσος αὐτῶν. Οἱ Μεσσηνιοὶ κατὰ τὸν συρραγέντα πόλεμον ἐπολέμησαν ἀνδρείως, ἀλλ' ἐξαντληθέντες ἐξέλιπον κατὰ τὸ δωδέκατον ἔτος τοῦ πολέμου πάντα τὰ κατὰ τὴν μεσογαίαν πολιόμενα, ἀντιστάντες δ' ἐπὶ οὐκ ἔτη μετ' ἀπέλιπτος θάρρους εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ ἐχθροῦ, ἠναγκάσθησαν κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἔτος τοῦ πολέμου νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς ἀδυσωπήτους αὐτῶν πολεμίους καὶ ἀπὸ ἐλευθέρων ἀνδρῶν νὰ γίνωσιν εἰλωτες καὶ φυγάδες.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ταύτης, ὅπου καὶ ἐκ δευτέρου εἶχον ζητήσῃ ἄσυλον καὶ κατὰ τὸν τρίτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον εἶδον ἐκπνεύσαν καὶ πάλιν τὴν ἐλευθερίαν των μετὰ ματαίαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τετραετῆ ἀντίστασιν. Ἐπὶ τίνος ὑψώματος ἔδειξαν ἡμῖν τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ἀνδανίας τῆς πατρίδος τῶν ἀρίστων Μεσσηνίων καὶ τοῦ Ἀριστομένου, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὁποίου μετὰ μίαν γενεὰν ὕστερον τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοδήμου, οἱ Μεσσηνιοὶ ἀναλαβόντες καὶ πάλιν τὰ ὄπλα διέπραξαν θαυμασία, ἐν τῷ Στενοκλαρίῳ πεδίῳ, ὅπου ὁ Ἀριστομένης ὑπερανθρώπως τρεῖς ἠρίστευσεν καὶ ὅπου ὁ Τυρταῖος ἐψάλλε τὰ ἐλεγεία καὶ τὰ ἀνέπαστα ἔπη του.

Αἱ περιπέτειαι τοῦ Μεσσηνίου ἥρωος ἔχουσι πολὺ τὸ ποιητικόν. Ἡ θαυμασία αὐτοῦ διάσωσις ἀπὸ τῆς Καιάδος, ἢ ἀπολύτρωσις του ἀπὸ τῶν Κρητῶν, ἢ μετὰ τοσοῦτους θριάμβους ἦττα αὐτοῦ κατὰ τὴν Μεγάλην Τάφρον, ἢ ἀναγκάσασα αὐτὸν καὶ τοὺς ἀτυχεῖς Μεσσηνίους νὰ ἀνοικισθῶσιν ἐπὶ τῆς Εἴρας ἔνθα ἐπὶ ἑνδεκα συνεχῆ ἔτη διέμενον πολιορκούμενοι, ἢ ἐξ ἐφόδου ἄλωσις αὐτῆς ἐν καιρῷ ἀσελήνου καὶ ὕδατῶδους νυκτός, ἢ διὰ μέσου τῶν ἐχθρικών στρατευμάτων ὑπερήφανος αὐτοῦ ἐξόδος, ἢ ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων εἰς τὸ Λύκαιον ὄρος ξενία αὐτοῦ καὶ ἡ τὸ δεύτερον ἦδη προδοσία αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀριστοκράτους, ἢ ἐν Δελφοῖς συνάντησις του μετὰ τοῦ Δαμαγῆτου καὶ τέλος ὁ ἐν Ῥόδῳ ξενὴ γῆ, θάνατός του εἶνε σειρά βωμαντικῶν ἐπεισοδίων. Καὶ ἐν ᾧ ταῦτα πάντα ζωηρῶς ἐν πρὸς ἐν ἐπανήρχοντο εἰς τὴν μνήμην μου,

οἱ ἠρειπωμένοι πύργοι τῆς Μεσσήνης μὲ ὑπεμίνησκον τὸν Θηβαῖον στρατηγόν, ὅστις ὅπως ἐκδικήσῃ τὸν Μεσσηνιον ἥρωα ἀνήγειρεν αὐτοὺς ἀπειλητικούς πρὸ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ταπεινωθείσης Σπάρτης.

Ἐπὶ τῆς θέσεως ἐφ' ἧς ἰστάμεθα ὑπῆρχε ναὸς πρὸς τιμὴν τῶν μεγάλων θεῶν, Δῆμητρος καὶ Περσεφόνης καὶ τοῦ Ἰθωμάτα Διός, ὅστις ὡς ἔλεγον οἱ Μεσσηνιοὶ ἐτράφη παρ' αὐταῖς ὑπὸ τῆς Νέδας καὶ τῆς Ἰθώμης, ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομά του τὸ ὄρος. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἀγαλμα αὐτοῦ ἀφιερωθὲν ὑπὸ τῶν ἐν Ναυπάκτῳ καταφυγόντων Μεσσηνίων, ὅτε μετὰ τὸν τρίτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον κατέλιπον διὰ παντός τὴν Μεσσηνίαν. Ἦγον δὲ πρότερον καὶ ἐορτὴν ἐπέτειον τὰ Ἰθωμάτα, καθ' ἣν ἐτελεῖτο καὶ ἀγὼν μουσικὸς ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἴσως ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως, ἐν ἣ τελεῖται ἤδη ἡ χριστιανικὴ τελετὴ, διότι ἐκ πολλῶν τεκμηρίων πιστεύεται ὅτι ὁ ναὸς τῆς Παρθένου ᾠκοδομήθη ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Διός, οὕτως διασώζονται λίθοι καὶ ἐπιγραφαὶ καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας εὐρισκόμενοι. Ἀσήμαντα δὲ λείψανα διασώζονται καὶ ἐκ τῆς παλαιᾶς ἀκροπόλεως, ἐφ' ἧς καὶ πάλιν οἱ Μεσσηνιοὶ εἶχον ζητήσῃ ἄσυλον ἀγωνισθέντες ἐπὶ τετραετίαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὅτε δύο αἰῶνας ὕστερον τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστομένου κατὰ τὴν 79^η Ὀλυμπιάδα, ὠφελήθησαν ἐκ τοῦ καταστρεπτικοῦ σεισμοῦ τοῦ καταδαφίσαντος τὴν Σπάρτην, εἶχον ἀναλάβῃ τὰ ὄπλα καὶ πάλιν ἐναντίον τῶν πηλαιῶν αὐτῶν πολεμίων. Ἀνατολικῶς τῆς Μονῆς βλέπει τις τετράγωνον κτίριον περίξ δὲ αὐτοῦ δεξαμενὴν καὶ ἄλλα τινὰ ἀρχαῖα οἰκοδομήματα. Ἐτεροι δύο δεξαμεναὶ ἐν πέτρῳ λελαξευμέναι, εὐρίσκονται παρὰ τὸν ναόν. Ἐφ' ὅλης δὲ τῆς τριπλῆς διακλαδώσεως τοῦ ὄρους ὑπάρχουσι φάργγες καὶ ἀπότομα βάραιρα καθιστώντα τὴν θέσιν ὄχυράν καὶ ἀπόρθητον.

Κατελθόντες ἀπὸ τῆς κορυφῆς, ἀφ' ἧς εἶδομεν καὶ τὸ βεῦμα Βαλῦρα, εἰς οὗ τὰ βεῖθηρα ὁ Θάμαρις ἀπώλεσε τὴν λύραν του τυφλωθεὶς, ἐφθάσαμεν διὰ τραχυτάτης ὁδοῦ εἰς τὸν λαιμὸν τὸν διαχωρίζοντα τὸ ὄρος Εὐάν ἀπὸ τοῦ τῆς Ἰθώμης, καὶ δι' αὐτοῦ εἰσῆλθομεν εἰς τὴν ἀρχαίαν Μεσσήνην διὰ τῆς πύλης τῆς Σπάρτης κοινῶς *διάσειλο* καλουμένης, ἧς ἐν μέρος μόνον διασώζεται, τοῦ ἐτέρου κατακρημισθέντος παρὰ τοὺς πόδας τοῦ βράχου, μετὰ τινων δὲ λεπτῶν πορείαν περὶ τὸ ὄρος ἀφίχθημεν εἰς τὸ χωρίον *Μαυρομμάτι*. Ἐν τούτῳ λαθόντες ὁδηγὸν τὸν ἀγαθὸν διδάσκαλον τοῦ χωρίου κ. Οἰκονομάκον, κατευθύνθημεν πρὸς τὴν ἀρχαίαν πόλιν, κειμένην παρὰ τὰς νοτίους ὑπωρεῖας τῆς Ἰθώμης καὶ περιουκλου-

μένην υπό τε τοῦ ὄρους Εὐκας καὶ αὐτῆς. Δεόντως βεβαίως ὁ μέγας στρατηγὸς εἶχεν ἐκτιμήσει τὴν τοποθεσίαν τῆς πόλεως ταύτης, ἣν μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις νίκην ἔκτισε (375 π. Χ.) χάριν τῶν περιπλανομένων Μεσσηνίων, οἵτινες ἐκ πόθου πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τοῦ ζῆτι διαμεινόντος μίσους πρὸς τοὺς παλαιοὺς γείτονας τῶν συνῆλθον ἅμα προσκληθέντες, ἐπανευρόντες μετὰ 287 ἔτη ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Εἰρας τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν, διατηρήσαντες καθ' ἃ λέγει ὁ Παυσανίας τὰ τε ἦθη καὶ τὰ ἀκραιφνῆς τῆς Δωρίδος διυλίκτου. Τῆ ἐπιμελείᾳ καὶ δραστηριότητι τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐντὸς μικροῦ χρόνου ναοὶ καὶ οἰκίαι ἠγέρθησαν ἐρυνικτατα δὲ τείχη περιέβαλον τὴν νέαν πόλιν, ἣν ἐκάλεσε Μεσσήνην, θέλων οὕτως ὡς εἰς ἓνα πυρῆνα νὰ περισυναγαγῆ πάσας τὰς ἐνδόξους ἀναμνήσεις τῆς ἀτυχῆς ἀλλ' ἠρωϊκῆς Μεσσηνίας.

Ἡ ἀρχαία πόλις περιεῖχε πλείστα ὅσα μνημεῖα τὴν ἀκρόπολιν, τὴν ἀγορὰν, θέατρον, ναοὺς, ὧν ὁ περικαλλέστατος ἦτο ὁ τῆς Ἀργείας Μεσσηνίας τῆς Τριόπα, συζύγου τοῦ Πολυκάονος, ἧτις καὶ ἔδωκε τὸ ὄνομα τῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν Μεσσηνίαν ¹⁾ ὑπῆρχε δὲ αὐτῆς καὶ χρυσοῦν ἄγαλμα ἐν τῷ ναῷ. Πρὸς δὲ περιεῖχεν καὶ ἱερὰ, ἄγαλματα, ἀνάγλυφα, ταφούς καὶ ἐπιγραφαί, ἔτι δὲ καὶ κρήνην καὶ πηγὴν θαυμαστας. Τὸ τεῖχος αὐτῆς ἔχον πύργους καὶ ἐπάλξεις καὶ κατὰ τὸν Παυσανίαν ὀχυρώτερον τῶν τειχῶν τῆς Φωκιῆς Ἀμφύσου, τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Ῥόδου, περιβάλλει τὴν Ἰθώμην, πλείστους λοφίσκους καὶ μεγάλην ἔκτασιν καλλιεργούμενης γῆς, ἐν ἧ κείνται διεσπαρμένα τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα. Τὰ ὅσα τοῦ Ἀριστομένους μετακομισθέντα ἐκ τῆς Ῥόδου ἀνεπαύοντο ἐν τῷ Ἱεροθυσίῳ, ὅπερ περιεῖχε τὰ ἄγαλματα πάντων τῶν λατρευομένων θεῶν, ἐν δὲ τῷ Σταδίῳ ὑπῆρχε χαλκοῦς αὐτοῦ ἀνδριάς. Ἡ κρήνη Ἀρσινόη εὐρίσκετο ἐν τῇ ἀγορᾷ ἔρρεε δὲ εἰς αὐτὴν ὕδωρ ἐκ τῆς Κλειψύδρας.

Ἐκ τῶν λαμπρῶν ἐκείνων μνημείων ἰκανὰ λείψανα διασώζονται, μεταξύ τούτων πολλὰ μέρη τοῦ τείχους κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν. Ὁ ἀββᾶς Fourmont περιουδεύων τὴν Ἑλλάδα τῷ 1729 λέγει ὅτι τὸ τεῖχος τότε εἶχε 38 πύργους, σήμερον τινὲς τούτων διασώζονται ἀκόμη, τῶν δὲ καταστραφέντων ὑπάρχουσι ἔχνη ἰκανῶς διαφωτίζοντα τοὺς ἀρχαιολόγους περὶ τοῦ σχεδίου τοῦ τειχίσματος. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν πολλὰ λείψανα, ὧν ἀγνοεῖται ὁ σκοπός, πολλῶν ὅμως εὐκρινῶς ἐξηγη-

1) Παυσαν. Μεσ. 1, 1.

ται, μεταξύ τούτων εἶνε τὸ στάδιον πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς πόλεως κείμενον. Ἐπὶ τῶν βαθμίδων αὐτοῦ ὑπάρχουσι διάφορα στοιχεῖα καὶ λέξεις, φαίνεται δὲ ὅτι περιεκυκλοῦτο ὑπὸ περιστυλίῳ. Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως σώζονται τὰ λείψανα τοῦ θεάτρου, ὡς ἡ Β. αὐτοῦ πλευρὰ ἔχουσα δύο θύρας πυραμιδοειδεῖς, καὶ βάθρα πολλὰ, διακρίνονται δὲ καθαρῶς τὰ ἡμικύκλια καὶ ἡ ὀρχήστρα, ἅτινα εἶνε σχεδὸν κεχωρισμένα. Ἐκ πάντων τῶν μνημείων τούτων τὸ διεγείρον μάλιστα τὸ διαφέρον, εἶνε αἱ κατὰ τὸν Παυσανίαν Πύλαι, τὸ Ἀρκαδικὸν δίπυλον. Τὸ δίπυλον, οὗτινος δικαίως φημιζέται τό τε κολοσιαῖον τοῦ ἔργου καὶ ἡ ἐντεχνος κατασκευὴ ἔχει κυκλικὸν σχῆμα 62 ποδῶν. Ὁ λίθινος οὗτος περίβολος περιεχει ἐν ταῖς ἔσωθεν γωνίαις τῆς πρώτης πύλης δύο θυρίδας ἐν αἷς κατὰ τὸν Παυσανίαν, ὑπῆρχον ἄγαλματα, ἐξ ὧν ἀναφέρει ἐν τῷ τοῦ Ἑρμοῦ. ¹⁾ Ἄνωθεν δὲ τῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ θυρίδος ἀναγινώσκεται ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή Ῥωμαϊκῶν χρόνων:

Κοῖντος Πλωτίου Εὐφημίων ἐπεσκεύασεν.

ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ δὲ τῆς θυρίδος ταύτης καὶ τετράγωνον βάθρον. Ἐπὶ τοῦ ἐτέρου μέρους τοῦ κυκλικοῦ περιβόλου εὐρίσκεται δευτέρα πύλη, ὁ ἐν μέσῳ δὲ αὐτῆς ὑπερμεγέθης στύλος εἰς δύο κατεαγῶς θὰ ἦτο βεβαίως τὸ ἀνώφλιον αὐτῆς. Ἐκ τοῦ ὑλικῆ αὐτῶν αἱ Πύλαι αὐταὶ φαίνεται ὅτι ἠδύνατο νὰ δικαιωνισθῶσι καὶ ὅμως ἰσχυροὶ κορμοὶ διαφῶν καὶ σχοίνων ἐν μέσῳ τῶν λίθων ἀναφύεντες κατώρθωσαν σὺν τῷ χρόνῳ νὰ διασπᾶσιν αὐτοὺς καὶ παρὰ τὸ ἔκτακτον μέγεθός των νὰ τοὺς ἀνατρέψωσι. Τὸ δίπυλον ὀχυροῦτο ἐξῶθεν διὰ δύο πύργων ἀνελθοῦσα εἰς ἓνα τούτων ἐχάραξα ἐσωτερικῶς ἐντὸς τοῦ παραθύρου τὸ ὄνομα μου διὰ μαχαιριδίου, ὅσον κάλλιον ἢ τραχύτης τοῦ λίθου ἐπέτρεπε, μετ' εὐλαθείας ἀληθοῦς προσκυνητοῦ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ἱερῶν τῶν ἐν τῇ εὐγλώττῳ αὐτῶν σιωπῇ μαρτυρούντων τὰς ποικίλας τύχας τῆς πολυπλήμονος Μεσσηνίας.

Ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἡμέραν διήλθομεν ἐντὸς τῶν ἀρχαίων ἐκείνων μνημείων, ἀδιαφοροῦντες πρὸς τὰς φλογεράς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας, τὰς κατὰ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν ἐξακοντιζομένας, μόνον δὲ ὅτε ἐκλινεν ἡ ἡμέρα ἀπεχαιρετίσαμεν τὰ ἐνδοξὰ ἐκείνη λείψανα ὑφ' ὧν ἐφαίνοντο ὡσεὶ πλανώμεναι αἱ σκιαὶ τοῦ Ἀριστομένους καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Κεκτητικότες ἐζητήσαμεν ἀνάπαυσιν τινὰ παρὰ τὴν πηγὴν τῆς Κλειψυ-

1) Παυσαν. Μεσ. 33, 4.

δρας ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ χωρίου *Μαυρομμάτι* εὕρισκομένης. Ἡ πηγὴ αὕτη ἐχρησίμευεν εἰς τὰς νύμφας *Νέδαρ* καὶ *Ἰθώμην* ὅπως λούσῃσι τὸν Δία κλαπέντα ὑπὸ τῶν Κουρήτων ἐκ τῆς ὠμότητος τοῦ πατρός¹. Ἀπὸ τῆς κλοπῆς δὲ ἐκείνης ἔλαβε τὸ ὄνομα Κλεψύδρα. Ἰσχυρὸν τεῖχος ἀποτελεῖ τὴν κρήνην ταύτην νῦν καλουμένην *Καλλιρρόην*, ἧς οἱ λίθοι διασπασθέντες ἐκ τῆς ἀφθονίας τοῦ ὕδατος καλύπτονται σήμερον ὑπὸ πλουσιωτάτης βλαστήσεως. Ὑπερμεγέθης λεκάνη δέχεται ἐκ τῶν κρουσῶν αὐτῆς τὰ κρυσταλώδη νάματά της, αἱ δὲ *Μαυρομματοῦσαι* νύμφαι τοῦ χωρίου ἀντικαταστήσασαι τὴν *Νέδαρ* καὶ *Ἰθώμην* πλύνουσι τὰς ὀθόνας των. Ἐχουσα τὸ πνεῦμα ἐξημμένον ἐκ τῶν ἀναμνήσεων τῆς ἱστορίας καὶ τῆς μυθολογίας, εὕρισκον τοῦτο φοβερὰν βεβήλωσιν.... Ἐν τούτοις παρὰ τὴν πολυθρύλητον πηγὴν ταύτην ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου εἶχεν ἐτοιμάσει ἡμῖν λιτὸν δεῖπνον, ἐθεώρουν δὲ ἐμαυτὴν εὐτυχεστάτην, δυναμένη νὰ ἀντλῶ ἐξ αὐτῆς διὰ τῶν χειρῶν τοσοῦτον δροσερὸν καὶ ἱστορικώτατον ὕδωρ. Ὁ διδάσκαλος τοῦ χωρίου παρεκάλεσεν ἡμᾶς νὰ μὴ ἀναχωρήσωμεν χωρὶς νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸ μουσεῖόν του, ἐν ᾧ διέσωσεν ἐκ τῆς ἀρπαγῆς τῶν ἀρχαιοκαπήλων ὅσα λείψανα ἠδύνατο νὰ μετακομίσει ἐκεῖ. Τὰ ἐρείπια ἐκεῖνα, ἅτινα ἀποχαιρετίσαμεν καὶ τὰ ἐν τῷ πενιχρῷ τούτῳ στεγάσματι οὐχὶ μεγάλης ἀξίας λείψανα εἶναι τὰ μόνα ἐναπολειφθέντα ἐκ τῆς πόλεως τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ἧτις κατὰ τὸν μέγαν ἀγῶνα τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας λαβοῦσα μέρος ὑπὲρ τοῦ Ἀντωνίου κατὰ τοῦ Αὐγούστου, ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ νικητοῦ διὰ τῆς ἀψαιρέσεως τῆς Θουρείας, δοθείσης εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους· ὀλίγον δὲ ἔκτοτε μνημονεύεται μόνον κατὰ τρίτον καὶ ἕκτον αἰῶνα μ. Χρ. Οὐδεὶς τῶν σταυροφόρων ἵπποτων ἐγκατέστη ἐκεῖ, εἰ καὶ ὑπάρχουσιν ἔχνη Βυζαντιακῆς ἐποχῆς, οὐδεμία αὐτῆς γίνεταί μνηεὶ ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ Μωρέως.

Ἡ νύξ ἦτο αἰθρία, ὡς εἶναι συνήθως αἱ νύκτες τοῦ Αὐγούστου ἐν Ἑλλάδι, ὑπὸ τὸ γλυκὺ τῆς σελήνης φέγγος ἐπανελάβομεν τὴν πορείαν μας καὶ βαινόντες σχεδὸν ἐν σιγῇ ἐκ τῶν διαφόρων ἐντυπώσεων ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Μοῆν περὶ τὴν δεκάτην τῆς ἐσπέρας.

Τῇ ἐπαύριον μετὰ συγκινήσεως ἀποχαιρετίσαντες τοὺς εὐγενεῖς καὶ φιλόφρονες πατέρας καὶ τὰ διπτῶς ἱερὰ ἐκεῖνα μέρη ἀπήλθομεν. Ἐν ᾧ κληρονομία ὁ δῦον ἥλιος καὶ ὁ ἤχος τῶν κωδῶνων τοῦ ἐσπερινοῦ

1) Πανσπ. Μεν. 38, 1 καὶ 2.

ἀνήγγελλε τὸ τέρας τῆς ἡμέρας καὶ ἐκάλει τοὺς πατέρας εἰς τὴν προσευχὴν. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν μένοντες μακρὰν τοῦ θορύβου, ἐξηκολούθουν τὸν ἤρεμον καὶ γαλήνιον αὐτὸν βίον, ἡμεῖς δὲ ὠδεύομεν πρὸς τὴν τύρβην. Ἐφ' ὅσον προεχωροῦμεν τὰ γραφικὰ τοπεῖα ἐν πρὸς ἐν ἐξηφανίζοντο· πρὸ τῆς εἰσόδου δὲ τῆς πόλεως τὰ πάντα διελύθησαν, ὡς θελκτικὴ ὄπτασις, ἧς μόνη ὑπελήφθη τὸ γλυκὺ ἐκεῖνο αἶσθημα ὅπερ καλοῦσιν ἀνάμνησιν.

Νοέμβριος 1883

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΑ ΖΑΡΚΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΟΛΩΜΟΝ

Τὼσὼ σὲ νιώθω μέσα 'ς τὴν καρδιά μου,
Ποῦ τώρα τρέμω μήπως καὶ σὲ χάσω,
'Σ τοὺς κρύους μου τοὺς στίχους, ποιητὰ μου,
'Απ' τὰ ζεστά φιλιὰ σου ἂν σ' ἀνεβάσω.

Βαθειὰ κι' ἐσὺ μέσα 'ς τὸ νοῦ κλεισμένη,
'Ενωθες τὴν ἰδέα, λάμψι θεία,
Καὶ κύτταζες μὲ στίχους καμωμένη,
Γιὰ νὰ τῆς εὐρῆς ἄξια κατοικία.

Μὰ μέσα σου ἐξύπνα ἑαφρικὰ
'Ἡ φαντασία, δύναμι γεμάτη,
Κι' ἔτ' ἐχτιζες ἐσὺ πονετικά,
Τὸ γκρέμιζε 'σὰ χάρτινο παλάτι.

Γιατὶ γιὰ τὴν ἰδέα, λάμψι θεία,
Δὲν ἔφταναν τῶν στίχων Σου τὰ κάλλη,
Καὶ ἦτον ἡ 'δική σου φαντασία
Παράξενη, ἀνυπότακτη, μεγάλη.

Γ' αὐτὸ 'ς τῶν τραγουδιῶν σου τὸ βιβλίον,
 Ἄτέλιωτους, σὲ καταχνιὰ κρυμμένους,
 Ἐδῶ κι' ἐκεῖ, ἓνα ἓνα, δύο δύο,
 Ἄφισες τόσους στίχους ζηλευμένους.

Στίχους, σὺν περιστέρια δίχως ταῖρι,
 Στίχους, ταιράκια μὰ χωρὶς φωλιά,
 Στίχους, ἴσ' ῥόδου φύλλα ποῦ τὰ γέρι
 Τὰ σκόρπισεν ἀπ' τὴν τριανταφυλλιά.

.... Στῆς θάλασσας ἀπάνου τὰ νερά
 Ἐνας τεχνίτης μὲ μυαλὸ καὶ γνῶσι
 Βαρὺν ἀγῶνα εἶχε μὰ φορὰ
 Παλάτι ἑακουστὸ νὰ θεμελιώσῃ

Τὸ ἑακουστὸ παλάτι τὴν ἡμέρα
 Ἐπὶ τὸ πέλαγος χτιστὸ θαμποβολοῦσε·
 Ἄλλ' ἄγρια, γοργή σὺν τὸν ἀγέρα
 Τῆ νύχτα μι' ἀνεράϊδα τὸ χαλοῦσε.

Ὅμως νικᾷ ὡς τὸ τέλος ὁ τεχνίτης,
 Τὸ θαῦμά του ριζώνει μέσ' τὸ κύμα·
 — Ἐσὺ, πρὶν νὰ νικήσῃς τὴν ὀριή της,
 Ἡ ἀνεράϊδα σ' ἔβαλε 'ς τὸ μνημα!

1833.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

Ἰωάννης Καποδίστριας, ἐμποδισθεὶς ἐκ τῶν ἐναντίων ἀνέμων, ἀφίχθη εἰς Ναύπλιον διὰ τῆς πολεμικῆς ἀγγλικῆς φρεγάτας «Πολεμοπέισμων» (Warspite) τὴν 6/18 Ἰανουαρίου 1828· παραλαβὼν δὲ τὸ Παλαμήδιον παρὰ τοῦ Θεοδώρου Γρίβα καὶ δοὺς τὴν διοίκησίν του πρὸς τὸν συνταγματάρχην Χείδεκ, μετέβη εἰς Αἴγινα, ὅπου ἠδρευεν ἡ καλουμένη κυβέρνησις.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ἐγνωστοποίησε τότε πρὸς τὴν ἐξοχότητά του, ὅτι τὸ ὅλον Κράτος συνεκροτεῖτο ἐκ τῆς Αἰγίνης, τοῦ Πόρου, τῆς Σαλαμῖνος, τῆς Ἐλευσίνας, τῶν Μεγαρῶν καὶ τινῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους, εἰς τὰς ὁποίας ἐδέσποζον ἡ ἀναρχία καὶ οἱ πειραταὶ.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Ἰωάννης Μιλαίτης ἀνέφερεν, ὅτι οὐ μόνον τὸ ταμεῖον δὲν εἶχεν ὄβολόν, ἀλλ' ὅτι δὲν ὑπῆρχε καὶ ταμεῖον, ὅτι τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Κράτους συνίσταντο ἐκ τινῶν συναλλαγμάτων, καὶ ὅτι ἡ ἐξοχότης του ὀφείλει νὰ μὴν ἀπορήσῃ ἐὰν εἰς τὰ βιβλία του δὲν ἐγκαταστοιχοῦνται ἅπασαι αἱ δαπάναι καὶ εἰσπραξεῖς, διότι τὰ πλεῖστα ἐγίνοντο καλῆ τῆ πίστει. Ὅτι δὲ ἠναγκάσθησαν νὰ συλλέξωσι καὶ δαπανήσωσιν ἀπὸ τοῦδε τοῦ Ἀρχιπελάγους τὴν δεκάτην τοῦ 1828, ὅπως πληρωθῶσι τὰ μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, τὰ ὁποῖα ἀπήλθον τοὺς μισθοὺς των.

Προσέθηκε δὲ ὅτι οἱ ἐργάται οἱ ἐπιδιορθώνοντες ἐν Αἰγίνῃ τὸν οἶκον ἐν ᾧ ἐμελλε νὰ κατοικήσῃ ἡ ἐξοχότης του δὲν ἐπληρώθησαν ἔτι τὰ ἡμερομίσθια των, ὅτι δὲ εἶχον τὴν ὑπομονὴν καὶ εὐγένειαν νὰ περιμένωσι τὴν ἀριζίν της, ὅπως παρ' αὐτῆς πληρωθῶσι.

Ὁ ὑπουργὸς τοῦ πολέμου ἀνέφερεν εὐσεβῶς ὅτι δὲν εἶχε οὔτε στρατὸν οὔτε ὕλικόν, διότι τὸ Ναύπλιον καὶ τὸ ὀπλοστάσιον εὕρισκοντο εἰς χεῖρας τοῦ Θεοδώρου Γρίβα, διὸ δὲν ἔχει τί περιπλέον ν' ἀναφέρῃ περὶ τοῦ στρατοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν ἦτο λακωνικώτερος, εἰπὼν ὅτι ἡ φρεγάς Ἑλλάς καὶ ἡ κορβέττα Ἰθὺρα εὕρισκοντο ἀφωπλισμέναι εἰς τὸν Πόρον.

Ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης εἶπεν ὅτι δὲν ἔχει τίποτε νὰ ἀναφέρῃ, διότι δὲν ὑπῆρχον οὔτε δικασταὶ οὔτε δικαστήρια.

Ἡ κατάστασις αὕτη ὁμοιάζει τὸ χάος, ἐν τῇ ὁμίχλῃ οὕτινος ὠφελές τις νὰ ζητησῆ ψηλαφητῶς ν' ἀνακαλύψῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ φέρῃ αὐτὴν εἰς φῶς.

Ἄλλὰ δὲν ἦτο τοῦτο μόνον.

Ὅσον προεχώρει τις εἰς τὸ χάος, τοσοῦτον ἡ ὁμίχλη ἐγίνετο πυκνοτέρα. Εὗρε πλῆθος ἀγραμμάτων καὶ ἀκαταλλήλων ὑπαλλήλων, τσιράκια καλουμένων. Οἱ εὐνοούμενοι οὔτοι τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ κομματάρχων, μισούμενοι παρὰ τοῦ λαοῦ, οὐ μόνον ἦσαν ἄχρηστοι πρὸς τὸν Κυβερνήτην, ἀλλὰ καὶ τάρκατρα καὶ κωλύματα πρὸς ἕνα ὀργανωτὴν, ὅστις ἐκ τοῦ χάους ἀνεδέχετο νὰ κτίσῃ πολιτείαν, τοὺς ὁποίους δὲ δυστυχῶς δὲν ἠδύνατο ῥαδίως νὰ ἀποπέμψῃ.

Ἡ ὁμίχλη ἐγίνετο πυκνοτέρα, διότι ὑπῆρχον ὀπλαρχηγοὶ καὶ κοτζαμπάσιδες, εἰθισμένοι εἰς τὴν ἀρπαγὴν, πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ λιμοδοξία καὶ ἡ ἐξουσία ἦσαν δύο δίψαι ἄσβεστοι, οἵτινες δὲν θὰ ὑπετάσσοντο εὐκόλως εἰς ἕνα ὀργανωτὴν. Οὔτοι ἦσαν ἀκόλουθοι τοῦ γαλλικοῦ ἀγγλικοῦ καὶ ῥωσικοῦ κόμματος, καὶ μετ' αὐτοὺς ἤρχοντο οἱ ἰππῶται τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ, οὗς ἀντεπροσώπευεν ὁ Καπετὰν Ζουρδάν.

Πάντες οὔτοι ἅμα τῇ ἀφίξει τοῦ Καποδιστρίου ἤρξαντο ἕκαστος δραστήριον καὶ εἰδικὴν πλεκτάνην ῥαδιουργίας, κατὰ τῆς ὁποίας μόνον ἀνὴρ ἔχων τὴν διπλωματικὴν ψυχραιμίαν, βαθύνοιαν, πολυετῆ πεῖραν, ὑπομονὴν καὶ ἔξοχον ἰκανότητα λειτουργοῦ μεγάλης δυνάμεως καὶ τὴν καρδίαν ἀποκλειστικῶς ἐλλητικωτάτην, ὡς τὴν τοῦ Καποδιστρίου, ἠδύνατο ν' ἀντιμετωπίσῃ.

Ἄλλὰ διὰ νὰ ἐννοήσουν καλλίτερον οἱ ἀναγνώπται ἡμῶν τὴν θέσιν τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου, δὲν ἔχουσιν ἢ νὰ ἐρευνήσωσι μικρὸν τὰ τῆς ἐκλογῆς του.

Ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ἐπεθύμουν νὰ θέσωσιν ἐπὶ κεφαλῆς των τὸν ἰδιωτεύοντα περιφανῆ Ἕλληνα εἰς Γενεύην, τὸν περιελθόντα εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, διότι ἐπιστάμενος τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἐνεθάρρυνε τὸν Ἐμμανουὴλ Ξάνθον νὰ προτείνῃ, καὶ τὸν Ἀλέξανδρον Ἰψηλάντην νὰ δεχθῆ, τὴν προεδρείαν τῶν Φιλικῶν καὶ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἔθνους.

Οἱ Φαναριῶται, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁπίων ἦτο ὁ Α. Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, δὲν ἐπεθύμουν τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν.

Μία Συνέλευσις ὠφελεν ἄρα ν' ἀποφασίσῃ, διὸ συνεκροτήθη ἡ τῆς Τροιζήνος.

Ἄλλ' ὁποῖος ἦτο τότε ὁ Ἑλληνισμὸς ὅπως πέμψῃ ἀντιπροσώπους ἐν μιᾷ ταιούτῃ Συνελεύσει διὰ τοιοῦτον σπουδαιότατον ζήτημα;

Ὁ Ἑλληνισμὸς ἦτο σχεδὸν ὁλόκληρος ὑποτεταγμένος εἰς τὸν Σουλτάνον, διότι οἱ καταφυγόντες ἐν Αἰγίνῃ, Πόρῳ καὶ Σαλαμῖνι Ἕλληνες δὲν ἦσαν βέβαια ὁ Ἑλληνισμὸς. Τὸ Ναύπλιον εὕρισκετο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Θεοδώρου Γρίβα, τοῦ Στράτου καὶ Φωταμάρα, μὴ ἀναγνωρίζοντων Κυβέρνησιν. Ἡ Κορινθία εἰς χεῖρας Τριανδρίας νεμομένης αὐτὴν. Ἡ Ἰθρὰ καὶ αἱ Σπέτσαι εὕρισκοντο εἰς ἀναρχίαν ἢ Σῦρος ἦτο οὐδετέρα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας. Ἡ Σάμος ἀνήκεν εἰς τὴν Σάμον, ἡ Γραβοῦσα ἦτο φωλεὰ πειρατῶν, ὁ Ἰβραήμης κατεῖχε τὴν Πελοπόννησον, οἱ Τοῦρκοι εἶχον σαρώσει τὴν Ροῦμελίαν, ἡ Ἀττικὴ κατεῖχετο ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Ἀκροπόλεως κατὰ τὸ 1827, ὑπὸ Τούρκων, ἐκτὸς τῆς Ἐλευσίνας καὶ Μεγάρων, ὁ δὲ Καραϊσκάκης δὲν ἔζη θῦμα τῶν ἀνοησιῶν τοῦ Κόχραν καὶ Τζούρτζ.

Καὶ ὅμως ἡ φωνὴ τοῦ πιεζομένου ἔθνους ὑπὸ τῶν τοσοῦτων τυράνων ἠμορφῶνως ἐκράυγαζε· Συνέλευσιν! ἵνα ἐκλεξῆ τὸν Καποδίστριαν καὶ ἀπαλλαγθῆ αὐτῶν.

Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, ὁ Μπότσης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, κηρυχθέντες ἐναντίον τῆς ἐκλογῆς τοῦ Καποδιστρίου, διὰ νὰ ματαιώσωσι τὸν σκοπὸν τῆς Συνελεύσεως, ἢ ὅπως ἐπηρεάσωσιν αὐτὴν, ἐζήτησαν ἐκ συμφώνου νὰ λάβῃ χώραν ἡ Συνέλευσις ἐν Ἐρμιόνη, ἐγγὺς τῆς Ἰθράς. Ἄλλ' οἱ λαθόντες τὴν πρωτοβουλίαν τῆς Συνελεύσεως πρότειναν τὴν Αἴγινα.

Αἱ συγκρουόμεναι γνώμαι συνεβιβάσθησαν διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς Τροιζήνος.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ κόμητος Καποδιστρίου ἐγένετο δι' ὁλοψηφίας, ἐκτὸς δωδεκάδος πληρεξουσίων Ἰθραίων καὶ Σπετσιωτῶν, οἵτινες κατὰ τὴν ὥραν τῆς ψηφοφορίας ἐγκατέλειψαν τὴν Συνέλευσιν ὅπως μὴ ψηφίσωσι τὴν ἐκλογὴν.

Ἄρα ὁ Ἰωάννης Καποδίστριος εἰσῆρχετο ἐντὸς τοῦ χάους τούτου ὅπως κτίσῃ πολιτείαν, ἔχων τὰς δύο κυριωτέρας νήσους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος κατ' αὐτοῦ, καθὼς καὶ τὸν Φαναριωτισμὸν, ὅστις ἀντεπροσώπευε τότε τὴν εὐπαίδευτον τάξιν τοῦ Ἔθνους.

Διορίσθη τριμελὴς ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ πρὸς διεύθυνσιν τῶν δη-

μοσίων μέχρι τῆς ἀφίξεώς του, ἐκ τοῦ Μαυρομιχάλη, τοῦ Ἰωάννου Νάκου καὶ τοῦ Ἰωάννου Μιλαΐτου.

Ἐπεθύμουν νὰ ἐρωτήσω τὸν Πλούταρχον, ἐὰν ἤμην σύγχρονος αὐτοῦ, τίνα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῶν παραλλήλων του ἤθελεν ἐκλέξει ὅπως ἐξαγάγῃ τὴν Ἑλλάδα ἐκ τοιοῦτου χάους καὶ ὀργανίσῃ αὐτήν; Καὶ ἐπεθύμουν νὰ ἐρωτήσω τοὺς μεγάλους ἄνδρας του, τίς αὐτῶν ἀνεδέχετο τὸ ἔργον τοῦτο. Οὐ μόνον ὁ Πλούταρχος ἤθελε δυσκολευθῆ ν' ἀπαντήσῃ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι ἔνδοξοι ἄνδρες ἤθελον ὀπισθοδρομήσει ἐνώπιον τοιοῦτου χάους, καὶ τοῦ ὅρκου τὸν ὁποῖον τὸ Σύνταγμα τῆς Τροϊζῆνος ἐπέβαλε πρὸς τὸν ὀργανωτήν.

Ὁ δὲ ὅρκος ἦτο νὰ προφυλάξῃ καὶ διατηρήσῃ δι' ὅλων τῶν δυνάμεων του τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰθους, τὴν ὁποίαν τοῦτο ἔτι δὲν εἶχε, διότι οἱ Τούρκοι κατεῖχον ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ ἔδαφός του.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἤρξατο τῶν χρεῶν τῆς πολυπόνου ἀποστολῆς του ἐκ τῆς σπουδῆς πρῶτον τοῦ λαοῦ καὶ εἶτα ἐκεῖνων. ὅτινες ἦσαν ἐπὶ κεφαλῆς του. Ἐσυνείθιζε νὰ λέγῃ: «Οἱ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ δὲν εἶνε τὸ ἔθνος· πρέπει λοιπὸν νὰ σπουδάσωμεν τὸν λαὸν καὶ ν' ἀνακλύψωμεν τίνας ἀρετὰς ἔχει.»

Συντόμως μετὰ λύπης κατενόησεν ὅτι ὁ χαρακτήρ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τοῦ 1828 ἦτο δυσανάγνωστος, διότι μετεβάλλετο ἐκ τῆς ἰσχύος καὶ ἐπιρροῆς τριῶν τάξεων ἀνθρώπων. Τοῦ Κλήρου, τῶν Κοντζαπαοῖδων καὶ τῶν Ὀπλαρχηγῶν.

Ἄρα διὰ νὰ ποιήσῃ ὀρθὴν διάγνωσιν καὶ χρῆσιν τοῦ λαοῦ, ὤφειλε νὰ τὸν ἀποσπᾷ ἐκ τῶν τάξεων τούτων. Τοῦτο ἦτο τὸ δυσχερέστερον τῶν ἔργων. Ἦτο, ὡς δικαίως παρετήρησεν ὁ στρατηγὸς Μαιζών, ν' ἀποσπᾷ τὴν περισσευρὰν ἀπὸ τῶν ὀνύχων τριῶν ὀρνέων.

Καὶ ὅμως ὁ πολιτικὸς νοῦς τοῦ Καποδιστρίου κατώρθωσε τοῦτο διὰ τοῦ ἐπομένου τρόπου.

Διήρесе τὸ ἐλεύθερον Τούρκων ἔδαφος εἰς ἐπαρχίας, ἐξαποστείλας εἰς ἐκάστην ἕκτακτον ἀπεσταλμένον πληρεξούσιον μὲ ὀδηγίαν. Αἱ ὀδηγίαι του ἦσαν, τὰ χωρία τῶν ἐκατὸν οἰκογενειῶν νὰ ἐκλέγωσιν ἕνα Δημογέροντα· ἐκεῖνα τῶν διακοσίων δύο, τῶν τριακοσίων τρεῖς, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἡ ἡλικία τῶν Δημογερόντων προσδιωρίσθη τριάκοντα πέντε ἐτῶν καὶ ἄνω. Ἐκλογεῖς τῶν χωρίων καὶ τῶν πόλεων ἐνεγράφησαν πρῶτον εἰς τὰ μητρώα οἱ ἔχοντες ἡλικίαν οὐχὶ κατωτέραν τῶν εἰκοσιπέντε ἐτῶν, εἶτα προσήρχοντο διὰ τὴν ἐκλογὴν εἰς συνέλευσιν. Πρόεδρος τῆς

Συνελεύσεως ἦτο ὁ πληρεξούσιος ἀντιπρόσωπος. Δημογέροντες τῶν πόλεων ἀπετέλουν μετὰ ταῦτα τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἐπαρχίας, προσεκαλοῦντο δὲ ἐγγράφως διὰ τοῦτο. Οἱ Δημογέροντες τῶν προαστείων καὶ χωρίων ἦσαν τὰ ὄργανα δι' ὧν ἐξετελοῦντο αἱ οἰκονομολογικαὶ διατάξεις ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἐπαγρύπνησιν καὶ εὐθύνην τῶν Δημογερόντων τῶν Ἐπαρχιῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ πληρεξούσιος ἀνέθετεν αὐτάς.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ λαὸς ἀπεσπᾶσθη βαθμηδὸν ἐκ τῶν ἄνωθι τριῶν Ἀρτυιῶν, γενόμενος κυριάρχης τῶν δικαιωμάτων του, γενόμενος ὁ φρουρὸς αὐτῶν.

Τινὲς ἐκ τῶν ἄνωθι τριῶν τάξεων ἐξήσκησαν κατ' ἀρχὰς τὴν ἐπιρροήν των ἐκλεχθέντες Δημογέροντες· ἀλλ' εἰς δευτέραν ἐκλογὴν ὁ λαὸς μετεχειρίσθη τὰς ἰδίας δυνάμεις του, ἀνεγνώρισεν τὸ σφάλμα του, ἀπέρριψε τὸν φόβον τοῦ κοτζαμπασισμοῦ, ὑποστηρίζομενος δὲ ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας, ὕψωσε κατὰ πρῶτον τὴν κεφαλὴν ἐλευθέρου ἀνθρώπου.

Συντόμως ἡ Κυβέρνησις ἐπλημύρρησεν αἰτήσεων τοῦ λαοῦ ὅπως ἀλλάξωσι τοὺς τοιοῦτους Δημογέροντας, τὸ ὁποῖον διεθεβαίωσε τὸν σοφὸν νομοθέτην Ἑλληνα, ὅτι ὁ χαρακτήρ τοῦ Κοτζαμπασί δὲν ἦτο ἐκεῖνος τοῦ Ἑλλήνος.

Ὁ κληρὸς ἀπεπέμφθη παντὸς πολιτικοῦ ἢ κοινωνικοῦ ἐπαγγέλματος, περιορισθεὶς μόνον εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καθήκοντά του. Τὸ αὐτὸ καὶ οἱ στρατιωτικοί.

Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς διετράνωσε σιδηρὰν θέλησιν πρὸς πραγματοποίησιν καὶ ἐκτέλεσιν τῶν ἄνωθι νόμων. Διὸ, δὲν παρήλθον ἕξ μῆνες ἀπὸ τῆς ἐλεύσεώς του εἰς Αἴγινα, ὅτε ἀνεκαλύψεν ὅτι ὁ χαρακτήρ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἦτο μεταλλεῖον ἀρετῶν, ἀλλ' ὅτι εἶχεν ἀνάγκην τρισεμείστης ὑποστηρίξεως, ἵνα τὸν ἀναπτύξῃ πρὸς τὸ μεγαλεῖόν του, ὅπως οὗτος διανοεῖτο, ἀπέναντι τῆς τυφλῆς καὶ βαρβάρου ἀντιδράσεως τῶν μαχαιράδων καὶ ἀτιθάσων ὀπλαρχηγῶν καὶ κοτσαμπασίδων, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἐνουπιάζετο νὰ ὑποσκελίσῃ τοὺς ἄλλους ὅπως γίνῃ οὗτος Κυβερνήτης.

Ἀπέναντι τῶν τοιούτων ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἀντέταξεν ὡς μόνον μέσον τῆς ταπεινώσεως καὶ ὑποταγῆς αὐτῶν τὴν παιδείαν.

Συγχρόνως ἤρξατο πανταχοῦ τῆς συστάσεως σχολείων ἀλληλοδουτικῶν καὶ προκαταρκτικῶν. Ὁ λαὸς τὰ ἠσπᾶσθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ· οἱ γονεῖς, πτωχοὶ τε καὶ πλούσιοι, ἐφιλοτιμοῦντο νὰ πέμψωσιν εἰς αὐτὰ τὰ

τέκνα των, καλοῦντες τὸν Καποδιστριαν πατέρα αὐτῶν. Τὸ τοιοῦτο διεβεβαίωτε τὸν ἔνδοξον ἄνδρα, ὅτι ὁ εὐφυῆς οὗτος λαὸς εἶχεν ἀρετὰς σπανίας, διὰ τῶν ὑποίων ἠδύνατο νὰ δημιουργήτῃ συντόμως μίαν μεγάλην Ἑλλάδα.

Ἄλλὰ δὲν ἦτο μόνον τοῦτο ἀναπολῶν τοῦ λόγου τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης κατὰ τὴν ἀριξίν του, ὅτι δὲν εἶχε μῆτε δικαστὰς μῆτε δικαιοσύνην, ἴδρυσε δικαστήρια. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου ὁ λαὸς ἔγειεν ἐντελῶς ἀνεξάρτητος, ἀποσπασθεὶς ἐκ τῆς πίεσεως τῶν τριῶν δεσποτῶν αὐτοῦ, περὶ ὧν ἄνωθι ἀναφέραμεν.

Τίποτε χαρακτηριστικώτερον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἢ οἱ λόγοι ἐνὸς τῶν ἰσχυροτέρων κοτζαμπασίδων τῆς Πελοποννήσου, οὓς εἶπε πρὸς φιλέλληνα τινὰ, ὅστις καὶ τοῦ ἀναφέρει εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του.

«Σφραγισθεὶς οἰκίαν ἐργάτου γείτονός του, ἐμοῦ μεσολαβῶντος νὰ τὴν ἐπιστρέψῃ, ἐζήτει νὰ με καταπέισῃ ὅτι ἐδικαιοῦτο νὰ τὴν σφραγισθῇ. Τότε ἐγὼ εἶπον πρὸς αὐτόν· «Ἐὰν ἦτο ἰδική σας, διατὶ διὰ τοῦ δικαστηρίου δὲν τὸ ἀποδεικνύετε καὶ ἀπαιτεῖτε αὐτήν;»

— «Ἐγὼ νὰ ὑπάγω εἰς τὸ δικαστήριον; ἀπεκρίθη ὁ κοτσάμπασης, εἰς ἀνήρ τῆς θέσεώς μου νὰ γίνῃ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἴσος μ' ἓνα τοιοῦτον παληῶνθρωπον;»

Τοιαῦτα ἦταν αἱ ἰδέαι τινῶν τῶν ψευδοηρώων καὶ ψευδοπατριωτῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περὶ δικαιοσύνης καὶ τοιαύτη ἡ θέσις ἐνὸς λαοῦ, ὅστις διὰ τῶν ἠρωϊκῶν του ἔργων ἐποίησε τὴν ἀνοίκειον φήμην τινῶν τούτων, ὅστις δὲ ἐξερχόμενος τῆς δουλείας τοῦ Σουλτάνου, εἶχε πρὸ τῆς ἀριξείας τοῦ Καποδιστριαῖο ἐκτὸν ὁμοίους χριστιανούς τυράννους.

Ἄλλ' ὁ Ἰωάννης Καποδιστριας ὅπως ἀφανῶς καὶ ἀνεπικισθήτως ἄρη τὸ αὐθιχέρον καὶ τὴν καταχρηστικὴν ἰσχύν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν τιοῦτων, εἰσαγάγῃ δὲ τὴν ἰσομίαν, συγχρόνως μετὰ τῶν ἄνωθι μέτρων ἐπάταξε καὶ τὴν πειρατείαν καὶ τὴν κιβδηλείαν, δύο ἐπιτηθεύματα, ἀμφότερα προσπατευόμενα παρ' αὐτῶν.

Διέταξε καταγραφὴν τῶν πλοίων, τῶν ὀνομάτων τῶν πλοιοκτητῶν, τῶν πλοιαρχῶν καὶ τῶν πληρωμάτων, τιμωρῶν διὰ τῶν ἀυστηροτέρων ποινῶν τοὺς μὴ ὑποτασσόμενους πλοιαρχούς καὶ πλοιοκτῆτας.

Ὀλίγα παρὰδείγματα ἐφαρμογῆς τοῦ Νόμου ἀδικαίρως ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ κατέπυκταν τὴν πειρατείαν καὶ κιβδηλείαν, δύο τρομερὰς πληγὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἀμφοτέρως δὲ καταστρόφη καὶ φέρτηρον τοῦ ἐμπορίου.

Ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ἠσθάνθη πρώτην φοράν διὰ τῶν παραδειγμάτων τούτων τί ἐστὶ σεβασμὸς πρὸς τοὺς νόμους, τί ἐστὶ τάξις καὶ προσωπικὴ ἀσφάλεια.

Αἱ δυσχέρειαι τοῦ Καποδιστριαῖο περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὸν μικρὸν κύκλον τῶν ἄνωθι τριῶν τάξεων, αἰτινες ἐφώναζον ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων· «Οἱ Νόμοι δὲν εἶνε δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τὸν λαόν· δὲν γνωρίζομεν γράμματα, ἀλλ' ἔχομεν γραμματικούς· τίς θὰ σκάψῃ τὴν γῆν ἂν ὅλοι μάθωσι γράμματα.»

Τὰ χρονικὰ τῶν δικαστηρίων τῆς ἐποχῆς ταύτης γέμουσι ποινικῶν ἀποφάσεων, δι' ὧν καὶ μόνων ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Ἰωάννης Καποδιστριας ἤρξατο τοῦ ἔργου του ὡς πατὴρ τοῦ λαοῦ καὶ οὐχὶ ὡς ἐθνάρχης. Ἦρξατο τοῦ ἔργου του διὰ δικαστηρίων καὶ δικαιοσύνης ὡς ἐπομένως.

ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΙΟΥ

Διὰ τὴν καταπαύσιν τῆς ἀπαιτήσεως, τῆς βραδουργίας καὶ τῆς βιαιοπραγίας τῶν μνησθεισῶν τριῶν τάξεων, τῶν καθημένων βαρεως ἐπὶ τῶν νότων τοῦ λαοῦ, ἴδρυσε Συμβούλιον ἐξ εἰκοσὶ ἐπτὰ μελῶν, καλούμενον Πανελλήνιον, οὗτινος πρόεδρος ἦτο ὁ ἴδιος.

Ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τούτου εἰσήγαγε πλῆθος σπουδαιωτάτων νομοσχεδίων ἀγνωστων μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς καλαμαράδες τοὺς διοικοῦντας τὴν χώραν, ἐμπεριεκτικῶν δὲ μέτρων στρατιωτικῶν, οικονομολογικῶν καὶ νομοθετικῶν ἐνὸς πεπειραμένου ὀργανωτοῦ πολιτείας, δίδων συγχρόνως πρὸς τὸ συμβούλιον τοῦτο ἀποστολὴν ὑπερτάτης κυβερνητικῆς καὶ συνταγματικῆς ἐπιστημότητος καὶ ἰσχύος.

Εἶπον τοὺς καλαμαράδες τοὺς διοικοῦντας τὴν χώραν.

Ἡ συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου ἔδωκεν ἄλλοτε πρὸς τοὺς δύο μᾶλλον εὐπαιδεύτους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς ὑπερτάτην ἐξουσίαν. Τὸν μὲν Α. Μαυροκορδάτον ὠνόμασε πρόεδρον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, τὸν δὲ πολυμήχανον ἐνομοθέτην καὶ ἀποσυνάγωγον τῶν Φιλικῶν Θεόδωρον Νέγγρον ὠνόμασεν ἀρχικαγκελάριον τοῦ μὴ ὑπάρχοντος ἔτι Κράτους.

Οἱ δύο οὗτοι κύριοι ἐπλημύρουν μὲ ἐπιστολάς γαλλικὰς τὴν Εὐρώπην ὅλην ἐπὶ τῶν πραγμάτων τοῦ ἀγῶνος μᾶλλον ὅπως γίνωνται τὰ ὀνόματά των γνωστὰ εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ ὅπως ἱστορικῶς περιεστάνωσι τὰ συμβάντα. Ἐὰν ποτε ἡ ἐπισκῶπις ἱστορία εἰσῆρχετο εἰς

τὰς λεπτομερείας τῶν ἐπιστολῶν τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν, τὰς ὑποίας οἱ Γάλλοι, Ἄγγλοι, Γερμανοὶ καὶ Ἴταλοὶ φιλέλληνες ἐδημοσίευσαν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν, οὔτε κατὰ στιγμήν ἤθελε διστάσει, ἐγκαταλιμπάνουσα τὸ ἐπίτιμωτον καὶ ἀναλαμβάνουσα τὸ σπουδαῖον καὶ δικαιοπραγές, νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτοὺς πᾶν ἕτερον ἢ πολιτικούς ἀνδρας.

Διαρρήθην τίς δὲν βραδύνει νὰ ἴδῃ ὅτι οὗτοι ὑπῆρξαν αἱ ἀδελφές τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Οἱ δύο οὗτοι ἀνδρες οἱ ἐπενδυθέντες διὰ τοιούτων τίτλων καὶ ἐξουσίας, οὔτε ἔχνος ἔργου πολιτικοῦ ὀργανωτοῦ ἐγκατέλειψαν ὀπισθέν των, διὸ καὶ ἡ δευτέρα συντακτικὴ συνέλευσις τοῦ Ἄστρους ἐζήτησε νὰ βελτιώσῃ τὰ δικαστικά, ἀλλ' εἰς μάτην. Οὔτε τις δύναται νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ πρὸ τοῦ Καποδιστρίου δύο δικαστήρια, τὸ ἐν προεδρευόμενον παρὰ τοῦ κ. Ζαΐμη, οὔτε κἂν τὸ ναυτοδικεῖον τὸ ἀπορασίζον διὰ τὰς λείας τῆς θαλάσσης.

* Ἄρα δικαιοσύνη δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ἑλλάδι πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Καποδιστρίου. Οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ὅταν ὁ Κυβερνήτης τὸν Μάρτιον τοῦ 1828 ἀφίχθη, ἀρχόμενος τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Κράτους ἐκ τῶν δικαστηρίων, ἀνέθεσεν εἰς τὰ ἐπόμενα μέλη τοῦ Πανελληνίου τὴν μελέτην αὐτῶν πρὸς τὸν Δεληγιάννην, Κουντουριώτην, Ζαΐμην, Μαυροκορδάτον, Μαγγίναν, Μαυρομιχάλην, Ζωγράφον καὶ ἄλλους.

Ὁ ἀναγκώσας ποτὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 7416 καὶ ἡμερομηνίαν 24 Ὀκτωβρίου 1828 ἔγγραφον τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν, δι' οὗ ἐξήτειτο παρ' αὐτῆς σχέδιον ὀργανισμοῦ δικαστηρίων καταλλήλων εἰς τὴν κατάστασιν τῆς τε τότε Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἑλλήνων, ὅπως διὰ τῆς συντομωτέρας ὁδοῦ ἀφίχθῶσιν εἰς τὴν ἰσονομίαν ἢ εἰς τὴν ἀπονομήν τῆς δικαιοσύνης καὶ ὁ ἀκούων ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη διήλθεν ἐπὶ μακροῦς μῆνας λησγηνεύουσα καὶ οὐχὶ συζητοῦσα, διότι οἱ μὲν ἀγράμματοι κοτζαμπασίδες ἐζήτησαν νὰ κατασκευάσωσι νόμους δι' ἑαυτοὺς καὶ ὄχι διὰ τὸν λαόν, αἱ δὲ ὀψιμαθεῖς καλαμαράδες οὐδεμίαν πρακτικὴν γνῶσιν εἶχον πολιτικοῦ ὀργανωτοῦ, ὅπως διὰ τῶν φώτων των, τῆς ἀληθοῦς παιδείας των καὶ τῆς πείρας των ἐπιβλήθῃσι πρὸς τοὺς ἄλλους, ὁ διεθλὼν ποτὲ τὸ ἔγγραφο καὶ τὰς ἀπαντήσεις τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτῆς πρὸς τὸν Καποδιστριαν, θέλει ῥαδίως κατανοήσῃ ὅτι οἱ κύριοι οὗτοι δὲν ἐπεθύμουν δικαστήρια, ἀλλ' ἐπεθύμουν δύο εἰδῶν δικαιοσύνην· μίαν διὰ τὸν λαόν καὶ ἑτέραν δι' ἑαυτοὺς· δύο εἰδῶν ζύγια· ἐν δεκαπλοῦν δι' ἑαυτοὺς καὶ μίαν μονάδα διὰ τὸν λαόν.

Ὁ Ἰωάννης Καποδιστριας δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐνοήσῃ τοῦτο ὁ Ἄλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὅστις ἐν ὁμοίᾳ περιπτώσει κατὰ τὴν φήμην τῆς πολυμαθείας του καὶ τὴν φήμην πρώτου πολιτικοῦ ἀνδρὸς τῆς ἐποχῆς του, ὦφειλε νὰ ἦνε ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ Καποδιστρίου, ὑπῆρξεν οὐ μόνον ὁ ἀχρηστότερος πάντων ἀλλὰ καὶ πολέμιος τῶν ἔργων του καὶ ἐπιλήσμων τῶν πρὸς τὴν πατρίδα ὀφειλομένων καθηκόντων του.

Ὁ Ἰωάννης Καποδιστριας τότε ἐπέβαλε τὸν ἐπόμενον ὀργανισμόν. Ἐκάστη ἐπαρχία νὰ ἔχῃ ἐν δικαστήριον πρώτης τάξεως· ἐκάστη πόλις ἐν εἰρηνοδικεῖον καὶ δι' ὅλην τὴν Ἐπικράτειαν ἐν καὶ μόνον Ἐφετεῖον.

Τὸ τοιοῦτον ἐσυμφώνει καὶ μὲ τὰς δοξασίας τῆς Συνελεύσεως τῆς Τροιζῆνος.

Τὰ δικαστήρια τῆς πρώτης τάξεως συνεκροτοῦντο ἐκ πέντε δικαστῶν τοὺς τέσσαρας ἐξέλεγεν ἡ Κυβέρνησις ἐκ τοῦ καταλόγου δέκα ὀνομάτων, τὰ ὅποια ἐκάστη ἐπαρχία ἐπαρουσίαζε πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, τὸν δὲ πέμπτον καὶ πρόεδρον τοῦ δικαστηρίου ἐξέλεγεν ὁ Κυβερνήτης.

Ἀτελής, ὡς δύναται νὰ φαίνεται, ἡ σύστασις αὕτη τῶν δικαστηρίων, ἦτο ὅμως συνταγματικωτάτη, διότι ἀνέθετεν εἰς τὸν λαόν τὴν ἐκλογὴν τῶν δικαστῶν του μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ ἐκπαίδευσις τῆς χώρας ἤθελε χορηγήσῃ νομικούς καὶ νομοδιδασκάλους.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ δικαιοσύνη ἐτίθετο εἰς χεῖρας τῶν ἐντίμων, δικαίων καὶ φιλοθρήσκων πολιτῶν, ἐχόντων κοινὸν νοῦν, ὁρώντων δὲ μόνον τὴν οὐσίαν τῆς ὑποθέσεως καὶ τὸ ἀπ' εὐθείας δίκαιον ἢ ἀδίκον τοῦ πολίτου.

Διὰ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ Ἄργους ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ Εἰρηνοδῖκαι· ἐγένοντο δὲ παραδεκτὰ πολλὰ βελτιώσεις, μεταρρυθμίσεις καὶ τελειοποιήσεις εἰς τὸν ἀνωθι ὀργανισμόν τῶν δικαστηρίων. Ἐπιστήθησαν αἱ συμβολαιογράφοι καὶ τὸ σύστημα τῶν συμβούλων.

Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἀνέδειξε ὡς διακεκριμένους δικαστὰς, τὸν Κλονάργην, Παΐκιον, Παππαδόπουλον καὶ ἄλλους. Οἱ νόμοι οὗς ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου εἶχε παραδεχθῆ ἦσαν οἱ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, ἰδίως ἡ συλλογὴ τοῦ Λέοντος. Ἐπειδὴ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχον ἢ δύο ἀντίτυπα, ὁ Ἰωάννης Καποδιστριας μὴ δυνάμενος νὰ κάμῃ νέαν ἐκδοσιν καὶ μεταφρασιν, ἤτις ἀπῆται μεγάλας δαπάνας, διέταξε συλλογὴν τῶν ἀναγκαιοτέρων αὐτῶν.

Τὰ οἰκονομικά, ὁ στρατὸς καὶ τὸ ναυτικὸν ἦσαν συγχρόνως ἡ μέριμνα τοῦ Κυβερνήτου.

Ἐπέτυχε νὰ θέσῃ ἡμοίως στερεὰς βάσεις μεταρρυθμίσεως εἰς ταῦτα οἶα εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον.

Δὲν εἶμαι ὁ βιογράφος του· ἐπειδὴ ὅμως τὸ τέλος τοῦ μεγάλου Ἑλληνος παρακολουθεῖ δρᾶμα φανερόν καὶ ἡ ἀνεπανόρθωτος δυστυχία τῆς Ἑλλάδος, ὀφείλω νὰ προσθέσω ὅτι σπανίως ἔθνη ἠξιώθησαν ἐν τῆϊστορίᾳ αὐτῶν κυβερνητῶν τοιαύτης πείρας, ἰκανότητος καὶ πατριωτισμοῦ καὶ σπανιώτερον ἔπεσον ἐκ τῆς μαχίρας οὐχὶ ἀπλῶ ὀλοφόνων, ἀλλ' ἐνὸς ὀλοκλήρου κόμματος συγκροτουμένου ἐκ τῶν ἐνδοξοτέρων οἰκονομειῶν τῆς χώρας.

Ἀναγκάζομαι λοιπὸν, πρὶν διαπραγματευθῆναι τὰ τοῦ θανάτου του λακωνικῶς νὰ διατρέξω τινὰ τῶν ἔργων του.

Ὅταν ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας παρέλαβε τὴν Ἑλλάδα, αὕτη ἦτο πεπληρωμένη ὄρφανῶν. Ἐκατὸν φορὰς τριακόσιοι ἄγνωστοι ἤρωες, ὡς τοὺς τριακοσίους τῶν Θερμοπυλῶν, εἶχον πέσει κατὰ τὸν ἑπταετῆ ἀγῶνα, οὔτε τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐγκαταλείψαντες πρὸς ἡμᾶς παρὰ μόνον τὰ ὄρφανά των.

Τὰ ὄρφανά αὐτὰ ἦσαν ἡ χρυσὴ νεολαία τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ ὅμματα τοῦ Καποδιστρίου.

Ἀλλὰ ποῦ εὐρίσκονται ταῦτα; Φεῦ! ἦσαν τῶν Κοτζαμπασίδων, τῶν Καπατανέων καὶ Ὀπλαρχηγῶν οἱ ψυχογυιοί, ἄλλα δὲ εἰς βάρκη διέτρεχον τὰς ὁδοὺς ἐπαιτοῦντα καὶ κοιμώμενα εἰς τὰς τρώγλας τῶν πόλεων καὶ τὰ ἄντρα τῶν ὄρεων.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας πάραυτα ἱδρυσεν τὸ Ὀρφανοτροφεῖον ἀπαντήσας μεγάλας καὶ ἀνυπερβάτους δυσκολίας ὅπως ἀποσπάσῃ τοὺς μείρακας αὐτοὺς ἐκ τῶν κτηνωδῶν πατρῶνων των.

Ὅποῖον θεῖον βῆμα τοῦτο πρὸς τὴν ἠθικοποίησιν λαοῦ ἀντιγραφάντος ἐκ τοῦ Τούρκου ὅτι οὗτος εἶχεν ὡς δευτέραν φύσιν!

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας συνήθροισε ἐξακοσίους παῖδας καὶ ἐδίδαξε πρὸς αὐτοὺς τὴν γραμματικὴν ἀριθμητικὴν καὶ γεωγραφίαν.

Καθίστον ἐξεκονοῦτο τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῶν Ἀράβων καὶ Τούρκων, ἱδρύνονται ἀλληλοδακτικὰ Σχολεῖα, πρὶν δὲ παρέλθῃ ἔτος ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτῶντων μαθητῶν ἀνήρχετο εἰς ἑπτὰ χιλιάδας ὀκτακοσίους εἰκοσιτέσσαρας.

Τῷ 1829 ἱδρυσεν τὸ Γυμνάσιον τῆς Αἰγίνης.

Τὸ Ὀρφανοτροφεῖον ὑπῆρξε τὸ μέγαλον ἀνθρώπινον φυτώριον τῶν διαφόρων κλάδων τῶν τεχνῶν. Ἐκ τῶν μειρακίων αὐτῶν μετὰ ἓν ἔτος

εἰσύστησε τὸ ὀπλοποιεῖον τοῦ Ναυπλίου, τὸν Ναύσταθμον τοῦ Πόρου, τὸ Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον, τὴν ἀγροτικὴν Σχολὴν τῆς Τίρυνθος καὶ τὴν πολεμικὴν Σχολὴν τοῦ Ναυπλίου.

Οὕτω τὰ τέκνα τῶν ἀγνώστων πεσόντων ἡρώων εὗρον τὸν ἄρτον τῆς πατρίδος ἐν βίῳ ὀργανικῶ καὶ ἐντίμῳ.

Ἄλλ' ὁ Κυβερνήτης ἔδωκε πρὸ πάντων τὴν προσοχὴν του εἰς τὸν ὀργανισμὸν τῆς πολεμικῆς Σχολῆς. Περιεῖχεν αὕτη τεσσαράκοντα μαθητὰς μεγάλους καὶ δώδεκα μικροὺς, σπουδάζοντας ὅπως ἐξέλθωσιν ἀξιωματικοὶ εἰς τὸν συντεταγμένον Στρατὸν.

Ἀλλὰ τίς ἦτο ὁ Στρατὸς τῆς Ἑλλάδος ὅταν ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἀφίχθη εἰς Αἴγινα;

Τινὲς ἑκατοστῦες εἰς Μέθαινα ὑπὸ τὸν Συνταγματάρχην Φαβιέρρον, καὶ τινὲς ἑκατοστῦες ἀτάκτων ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν Κατσιογιάννην, ἐστρατοπεδευμένων εἰς Μέγαρα καὶ Σαλαμίνα, συνεκρότου τὸ ὅλον.

Εἰς τὸ Δραγομέστρι εὐρίσκειτο ὁ Στρατηγὸς Τσοῦρτς μὲ τὸν Στρατὸν του, συγκροτούμενον ἀπὸ στρατηγούς καὶ καπετανέους καὶ ὀλίγους στρατιώτας. Ὅσον διὰ πυροβόλα καὶ ὀλικὸν, κάλλιστον νὰ σιγήσω.

Ὁ Καποδίστριας διωργάνωσε τέσσαρα τάγματα τοῦ πεζικοῦ, μίαν πυροβολαρχίαν, δύο ἴλας τοῦ ἐλαφροῦ ἵππικοῦ, ἐν πρωτότυπον τάγμα συγκροτούμενον ἐκ τετρακοσίων ἀνδρῶν, καὶ εἴκοσι τάγματα ἐλαφροῦ πεζικοῦ ἦτοι φουστανελλοφόρων.

Ἡ εἰσαχθεῖσα αὐστηρὰ πειθαρχία εἰς ἅπαντα ταῦτα τὰ σώματα ἀνεξαίρετως καὶ ἡ εὐκολία μεθ' ἧς ἐξέμαθον τὰ γυμνάσια των ὑπῆρξαν αἱ πρώτισται τῶν ἀρετῶν αὐτῶν. Οἱ ἐπισκεπτόμενοι τότε τὴν Ἑλλάδα ξένοι ἕμενον ἑλθαμβοί· διὸ καὶ ὁ Στρατὸς οὗτος διεκλίετο ἐκ τῆς φιλοδοξίας νὰ ὀδηγηθῆ κατὰ τῶν Τούρκων πρὸς ἀπέλευθέρωσιν τῶν δούλων ἀδελφῶν του.

Ἰδρυσεν τὸν στρατῶνα τοῦ Ναυπλίου, περιεκτικὸν χιλίων ἀνδρῶν, καὶ ἔχοντα ὀπλοστάσιον μὲ δέκα χιλιάδας τουφέκια. Διωργάνωσεν ὀπλοποιεῖον ἐν Ναυπλίῳ, ὅπως κατασκευάζωνται διαφόρων εἰδῶν ὄπλα. Ἐπεσκεύασε τὰ φρούρια καὶ ὀχυρώματα καὶ διωργάνωσε σύστημα μητρῶν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ βιβλίων ἐγκαταστησῶσεων τοῦ ὀλικοῦ, πάντῃ ἀγνώστων μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐν Ἑλλάδι, διὸ καὶ τόσαι διεπράχθησαν γιγαντικαὶ κλοπαὶ τῆς ἐθνικῆς ἰδιοκτησίας παρὰ τινῶν τῶν πρώτων ὀνομάτων τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἄλλ' εἰς τίνα κατάστασιν εὔρε τὸ Ναυτικόν;

Ἡ Ἑλλάς εἶχε δύο μόνον ἀφωπλισμένα πλοῖα εἰς Πόρον, ἐντός ὀλιγοετοῦς δὲ διαστήματος κατώρθωσε νὰ συγκροτήσῃ στόλον ἐκ πεντήκοντα δύο πλοίων μεγάλων καὶ μικρῶν, ἐξ ὧν τέσσαρες κορβέτται, πέντε βρίκια καὶ ἐξ ὀλίγων ἦσαν αἱ εἰς κίνησιν πρὸς καταδίωξιν τῶν πειρατῶν καὶ προφύλαξιν τοῦ ἐμπορίου. Ἐν αὐτοῖς ἐγύμναζεν ἐνδελεχῶς τοὺς ναύτας, ἐφ' ὧν ἐστήριζε τὸ μέλλον μεγαλειῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Καποδίστριας ἐδίδεν ἐν ταύτῃ σπουδαίαν σημασίαν εἰς τὴν ἵδρυσιν μεγάλου ναυστάθμου. Ἡρξάτο λοιπὸν εἰδικῶν μελετῶν καὶ ἐποιήσατο ἑναρξίαν ἔργων ἐπισυράντων τὴν προσοχὴν τῶν Ναυάρχων τῶν ξένων σημασιῶν.

Ἄλλ' ἐνταῦθα ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἀπήντησεν οὐχὶ πλέον σκοπέλους δυσβάτους, ἀλλ' ὄρη ἀνυπέροβα διὰ τὸ ἀνοικονόμητον τῶν νησιωτῶν.

Ἀφικνούμενος ἐν Ἑλλάδι εὔρεν ἑννέα ναυάρχους καὶ ἑκατὸν πλοιάρχους, οἵτινες ἐπιλήσμονες τοῦ χυθέντος αἵματος χιλιάδων ἡρώων τῆς ξηρᾶς ἀπὸ τῆς ἀρματωλικῆς ἐποχῆς τοῦ Χρήστου Μιλιῶνῃ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη, αἵματος σχηματίσαντος τὴν λίμνην ἐν ἧ αἱ μεγάλαὶ Δυνάμεις ἐθάπτισαν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, συνεορτάσασαι αὐτὴν διὰ τῶν ἐκλάμπρων καὶ βρυβοφῶνων Ναυαρινείων πυροτεχνημάτων, ὅταν ὁ Αἰγυπτιακὸ-τουρκικὸς στρατὸς καὶ στόλος εἶχον ἀποσβέσει τὴν ἐπανάστασιν, κατέχοντες ὀλόκληρον τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν, ἐπιλήσμονες, λέγω, ἱστορικῶν πασιφανῶν γεγονότων, ὡς μανιακοὶ φαντασιοπλήκται, ἀναιδέστατοι πρὸς περιφρόνησιν ὀλοκλήρου τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐκόμπαζον ὅτι οὗτοι μόνον ἠλευθέρωσαν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν Τούρκων, ὡς ἄμστοι λύκοι ἀπαιτοῦντες παρὰ τοῦ Καποδιστρίου οὐχὶ ὀλιγώτερον ἢ νὰ μὴ ποιῇ βῆμα ἄνευ τῆς συμβουλῆς των, ἢ νὰ τοὺς δώσῃ νὰ βροφῆσωσιν ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα.

Ἐνταῦθα ἠνεψόθη τὸ βάραθρον ἐν τῷ ὀποίῳ ἡ ἀλάστωρ τῆς Ἑλλάδος Μοῖρα ἀπεφάσισε νὰ βίψῃ τὸν Κυβερνήτην, διότι διαφωνήσασαι αἱ τρεῖς κυριώτεραι νῆσοι, τὰ μὲν Ψαρρὰ φανατικῶς ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ Καποδιστρίου, ἡ δὲ Ὑδρα καὶ αἱ Σπέτσαι φανατικῶς συνώμωσαν τὸν ὀλεθρον αὐτοῦ.

Οἱ Ὑδραῖοι καὶ Σπετσιῶται, πλοιοκτῆται μεγάλων πλείων τὰ ὅποια συνεισέφερον ἡρωϊκῶς καὶ λυσιτελῶς εἰς τὸν ἀγῶνα, δὲν ἐπεθύμουν ἢ

Ἑλλάς ν' ἀπολαύσῃ στρατιωτικῶν εὐρωπαϊκῶν ναυτικῶν, διότι ἐναύλωναν τὰ πλοῖά των ἐπωφελῶς πρὸς τὴν Κυβερνήσιν. Δὲν ἐπεθύμουν ὀργανισμὸν εὐρωπαϊκὸν καὶ ναυτικὴν γλῶσσαν σύμφωνον μὲ τὰ προστάγματα, τὰς κινήσεις καὶ τὰς διεθνεῖς διατάξεις, ἀλλ' ἀπῆτουν τὴν ἀρβανίτικην γλῶσσαν των καὶ ναύτας μόνον ἐκ τῆς νήσου ἐξ ἧς κατήγετο ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου. Τὸ πλήρωμα τῆς Ἑλλάδος, ἦν ἐκυβέρνα ὁ Μιαούλης, συνεκροτεῖτο ὀλόκληρον ἐξ Ὑδραίων. Οἱ ναῦται τῆς κορβέττας Ὑδρας, ἦν ἐκυβέρνα ὁ Σαχίνης, ἦσαν ὅλοι Ὑδραῖοι. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐγκαίρως κατενόησεν ὅτι τοιοῦτοτρόπως ὁ στόλος τοῦ Κράτους εὐρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν Ὑδραίων.

Ἡ δυσαρέσκεια τῶν ἐπιλοίπων νησιωτῶν τῆς ἐλευθέρας καὶ δουλικῆς Ἑλλάδος τότε ὄρια δὲν εἶχε.

Τοῦ Καποδιστρίου κατορθώσαντος νὰ σχηματίσῃ τὸν στόλον περὶ οὗ ἀνέφερον, κατηργήθη τὸ σύστημα τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ, οὕτω δὲ ἱκανοποιήθη ἡ ἑτέρα μερὶς τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ. Ἄλλ' ἡ Ὑδρα καὶ αἱ Σπέτσαι, ὑποδουλιζόμεναι παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ποιοῦντος ἀφθονον χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τῆς Ἀγγλίας καὶ διασαλπίζοντος τὴν ψευδῆ φήμην ὅτι ἡ Ἀγγλία ἐπιθυμῆ ν' ἀποδιωχθῇ ὁ Καποδίστριας ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἀντέταξαν αὐταὶ αἱ πρωταθλήτειραι τοῦ ἑπταετοῦς ἀγῶνος τὴν ἀναρχίαν κατὰ τῆς στερεωθείσης ἐν τῷ Κράτει πειθαρχίας.

Ἐν τῇ ἐνάρξει τοῦ ἀγῶνος ὁ Α. Μαυροκορδάτος εἶχεν ἀντιπάλους ἰσχυροτάτους τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, τὸν Θεόδωρον Νέγγρη, τὸν Καρατζᾶ καὶ τὸν Καντακουζηνόν. Κατὰ τὸν ἀγῶνα ἦσαν πάμπανχοι ἐκτὸς τοῦ Καρατζᾶ, οὐδὲν ἕτερον ἔχοντες κεφάλαιον ἐκὸς τοῦ γραψίματος, τὸ ὀποῖον ἐν μέσῳ τῶν ἀγραμμάτων παλληκαριῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπῆρξε συχνότατα χεῖρον τῆς πυρίτιδος τῶν Τούρκων. Ὁ Καρατζᾶς καὶ ὁ Καντακουζηνός ἦσαν εἰλικρινέστεροι καὶ ἱκανώτεροι ἄνδρες· ἀλλ' ἀπαυδήσαντες ἐκ τῶν βροδιουργιῶν τοῦ Νέγγρη καὶ Μαυροκορδάτου ἐγκατέλειψαν πρόωρα τὸν ἀγῶνα. Ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νέγγρης ἀπέβησαν, ἔμεινε λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, οὐτινος αἱ μεγάλαὶ καὶ ἀναμφισβήτητοι ἐκδουλεύσεις καὶ τὸ σταθερὸν, φλεγματικὸν καὶ ἀνδρεῖον ὕφος δι' οὗ προσεφέρθη ἀπέναντι τῶν φοβερῶν κινδύνων τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Σφακτηρίας ἐπὶ τοῦ Ἄρεως, ἐδίδον δικαιοῦματα πρωθυπουργοῦ τοῦ προέδρου τῆς ὑπὸ τὸν Καποδίστριαν Δημοκρατίας.

Ὁ ἐγώισμὸς καὶ τὰ πάθη ἐτύφλωσαν ἐν τῇ κρισιμωτέρᾳ ἐποχῇ τῆς πατρίδος τὸν πατριωτισμὸν τοῦ Α. Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, συνομωσάντων τὴν καταστροφὴν τοῦ Κυβερνήτου.

Θέλει ἐρωτήσῃ τίς, διὰ τίνων οἰκονομικῶν μέτρων ἠδυνήθη νὰ προμηθευθῇ ὁ Καποδίστριας τσαῦτα κεφάλαια ὅπως ναυπηγήσῃ Στόλον, ὀργανώσῃ στρατὸν καὶ πραγματοποιήσῃ ἐντὸς βραχέος διαστήματος τόσα ἔργα;

Τὸ φορολογικὸν καὶ τελωνειακὸν σύστημα τῆς Ἑλλάδος ἦτο τοιοῦτον ὅταν ὁ Καποδίστριας ἀφίχθη εἰς Αἴγινα, ὅπως οὐ μόνον τὸ ταμεῖον μὴ ἔχη ποτὲ ὄβολον, ἀλλὰ ὅπως χορηγεῖ καὶ τὰ μέσα πρὸς τοὺς Κοτσαμπασίδες, τοὺς ὀπλαρχηγούς καὶ ἰσχυροὺς νὰ διαρπάξωσι χρήματα, κτήματα, φόρους, προσόδους, γαίας καὶ παντὸς εἶδους ἐθνικὴν ἰδιοκτησίαν, εἴτε διὰ τοῦ τρόπου τῶν δανεικῶν καὶ ἀγυρίστων, εἴτε διὰ ψευδῶν ἀγοροπωλησιῶν ἢ ἐνοικιάσεων, ποτὲ μὴ πληρονομένου τοῦ ἐνοικίου, εἴτε δι' εὐφυῶν προφάσεων, τῶν ὁποίων αἱ λεπτομέρειαι σχηματίζουσιν οἰκτρὰν βίβλον ἀνεκδότων μιᾶς ψευδοῦς ἐλευθερίας λαοῦ ἐξερχομένου πτωχοτέρου καὶ δυστυχεστέρου ἐκ τῆς δουλείας τῶν Τούρκων, καθότι ὁ πόλεμος εἶχε μεταβάλλει τὰς καλλιεργησίμους γαίας εἰς χέρσους, πυρπολήσει τὰ δένδρα καὶ τὰ δαση, κατερειπώσει τὰς πόλεις καὶ καταστρέψει τὰς ἀμπέλους, πρὸ πάντων τὸν σταφιδοκαρπὸν.

Πρῶτον οἰκονομολογικὸν μέτρον τοῦ Καποδιστρίου συγχρόνως τῇ ἀφίξει του, ἦτο ἡ ἰδρύσις τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Ἔθεσεν ἐν αὐτῇ ὅτι ἀπέμενε ἐκ τῆς περιουσίας του, μέχρι τοῦ ἐσχάτου αὐτοῦ ὄβολου, ὁ δὲ φιλέλλην βασιλεὺς τῆς Βαθαρίας Λουδοβίκος, ὅστις τότε ἦτο μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ φαντάζηται ὅτι ὁ υἱὸς του ἐμελλε μετὰ πέντε ἔτη νὰ ἀναβῇ τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος, ἔθεσε καὶ οὗτος, πρὸς χάριν τοῦ φίλου του Καποδιστρίου πεντήκοντα χιλιάδας φράγκα.

Δεύτερον οἰκονομικὸν μέτρον τοῦ ἦτο ἡ ἐπωφελὴς ἐνοικίασις τῶν ἀλυκῶν, αἵτινες ἐκμεταλλεύμεναι ἕως τότε φοβερᾷ δαπάνῃ τῆς Κυβερνήσεως, ἔχορῆγον πολὺ ἄλας καὶ ὀλίγα χρήματα. Ἐνοικίασεν ἐπίσης τὰ ἰχθυοτροφεῖα, ἐπίσης ἐνοικίασε τὰς ἐθνικὰς ἀμπέλους καὶ τοὺς κήπους διὰ δέκα ἔτη, πολλὰ τῶν ὁποίων ἀπέσπασεν ἐκ τῶν ὀνύχων τινῶν ἰσχυρῶν ἀγοραστῶν, αἵτινες τὰς εἶχον ἀγοράσει, καὶ οὐ μόνον δὲν εἶχον πληρώσει, ἀλλ' οὐδὲ εἶχον σκοπὸν νὰ πληρώσωσι ποτέ.

Αἱ ἐθνικαὶ ἰδιοκτησίαι, διαιρούμεναι ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως εἰς φαρτὰς καὶ ἀφθάρτους, εὐρέθησαν σχεδὸν ὅλαι ἐκποιημέναι κατὰ τὰς ἀρ-

χὰς τοῦ 1828, ἀλλ' ἦσαν σχεδὸν ἅπασαι ἀπλήρωτοι. Διῶρισε ἐπιτροπεῖαν ὅπως ἐξετάσῃ τοὺς τίτλους καὶ κανόνισῃ τὴν πληρωμὴν των, καὶ διῶρισε ἐτέραν ἐπιτροπεῖαν ὅπως ἐξελέγξῃ τὰς ἐργασίας τῆς πρώτης, καὶ ἐπικυρώσῃ τοὺς παρ' αὐτῆς ἀναγνωρισθέντας τίτλους.

Ἀνεκάλυψεν ὅτι ὀφείλοντο ἑκατομμύρια εἰς τὸ Ταμεῖον παρὰ τῶν ἰσχυροτέρων τῆς χώρας. Ὁφειλε λοιπὸν διὰ τῆς μεγαλειτέρας φρονήσεως, σταθερωτέρας ἀποφάσεως καὶ ἴσης διανομῆς καὶ ἐφαρμογῆς τῆς δικαιοσύνης, νὰ προβῇ εἰς τὰ τοιαῦτα οἰκονομολογικὰ μέτρα, ὅπως ἡ συλλεξὴ τὰ ὀφειλόμενα ἢ ἀναγκάσῃ τοὺς κατόχους νὰ ἐπιστρέψωσι τὰ κτήματα. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅπως προσεδόκα καὶ ἐπεθύμει τοῦτο.

Διὰ τῆς ἐνικοιάσεως τῶν ἀμπελώνων, κήπων καὶ καλλιεργησίμων γαιῶν, τὸ Ταμεῖον συντόμως ἐπληρώθη χρημάτων, ἐπίσης συμφώνως ταῖς προσδοκίαις του.

Ἐκανόνισε τὸν ὑπέρογκον τελωνειακὸν φόρον 12 τοῖς ἑκατὸν διὰ νέου Δι. σμολογίου εἰς μόνον ἐξ τοῖς ἑκατὸν τῆς τε εἰσαγωγῆς καὶ τῆς ἐξαγωγῆς τὰ ἐμπορεύματα, θέσας μικρὸν τινα φόρον περιπλέον μόνον εἰς τὰ τῆς πολυτελείας.

Ἐσύστησε νομισματοκοπεῖον, ἐν τῷ ὁποίῳ κατασκευάζοντο χάλκινα νομίσματα καὶ ἀργυροὶ φοίνικες, καὶ ἔθεσε φόρον εἰς τὰ ζῶα καὶ τὰς βοσκὰς των ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν γαιῶν.

Τοιαῦτα ἦσαν τινὰ τῶν ἔργων δι' ὧν ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας κατώρθωσεν, ὡς ἀληθῆς ἀναμορφωτῆς, νὰ διαλύσῃ τὴν πέριξ τῆς Ἑλλάδος πυκνὴν ὑμίχλην, ποιήσῃ αὐτὴν καὶ αὐθις ὄρατὴν εἰς τὸν κόσμον, ἐξαγάγῃ δὲ ἐκ τοῦ χάους, ἐν τῷ ὁποίῳ ἦτε δουλεῖα τῶν Τούρκων καὶ κί ἀθλιότητες καὶ περιπέτεια τοῦ ἑπταετοῦς ἀγῶνος εἶχον βυθίσει αὐτήν.

Δὲν ἀναφέρω τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ ἐμπορικῆς ναυτικοῦ εἰς τὰς ἡμέρας του. Ἀπὸ τοῦ 1828 μέχρι τοῦ 1831 ἐχορηγήθησαν τρεῖς χιλιάδες διπλώματα ἐμποροπλοιάρχων. Τῷ 1829 εἰσῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν ὀκτακόσια πλοῖα φέροντα τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν. Τῷ 1830 εἰσῆλθον 1027 πασῶν τῶν χωρητικότητων. Ὁ Κυβερνήτης ἐδάνεισε 50 χιλιάδας τάλληρα πρὸς τοὺς ἔχοντας νὰ λαμβάνωσιν ἀποζημιώσεις νησιώτας, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ναυπηγήσεως τῶν πλοίων των.

ΟΙ ΣΥΝΩΜΟΤΑΙ.

Ἐν τῷ πενήμῳ ἔτει 1831 ἢ κατὰ τοῦ Καποδιστρίου συνομοσία

ἀφίχθη εἰς τὸ σημεῖον τῶν ἐσχάτων ἐνεργειῶν τῆς ἡ "Υδρα ἦτο ἡ ἐστία αὐτῆς, ἡ δὲ φωνὴ τῆς ὀ «'Απόλλων», ἐφημερὶς τοῦ κ. Πολυζωΐδου.

Τὸν κ. Πολυζωΐδην ὑπεστήριζον πρὸ πολλοῦ ὁ τε Κουντουριώτης καὶ ὁ 'Ορλάνδος. Λέγω δὲ τοῦτο κρίνων ἐκ μιᾶς ἐπιστολῆς τοῦ 'Ορλάνδου καὶ Λουριώτη γεγραμμῆς ἐκ Λονδίνου πρὸς τὴν Ἐκτελεστικὴν Κυβέρνησιν τὴν 1^{ην} 'Οκτωβρίου 1824, ἀνκρέουσαν ὅτι ἐκ τοῦ δανείου τοῦ 1824 ὁ 'Ορλάνδος ἐμέτρησε 500 τάλληρα πρὸς τὸν Πολυζωΐδην διὰ τὴν ἐφημερίδα του.

'Ο Καποδίστριας ἀπὸ τῆς ἀφιξέως του ἐνεθάρρυνε πολὺ τὴν ἐλευθεροτυπίαν, ἔδρυσε δὲ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐν Ναυπλίῳ καὶ εἰς Αἴγιναν μεγάλα τυπογραφεῖα, ἐν οἷς ἐπετρέποντο δαπάνη τῆς Κυβερνήσεως ἢ πληρωμὴ τοῦ ἐκδότου ἐκδόσεις συγγραμμάτων οἰωνδήποτε ἐλευθέρων ἰδεῶν.

'Ο κ. 'Αντωνιάδης εἶχεν ἐπίσης συστήσει τυπογραφεῖον ἐν ᾧ ἐδημοσιεύετο ἡ «'Ἠὼς.»

Τῆς συνωμοσίας προβαίνουσης, ἡ «'Ἠὼς» καὶ ὁ «'Απόλλων» ἤρξαντο νὰ ἐπιτίθηνται κατὰ τοῦ 'Ιωάννου Καποδιστρίου μετ' ἀπρεπῶν ὕβρεων.

'Ο 'Ιωάννης Καποδίστριας ἐτύγγανε νὰ ὑπηρετήσῃ πολυετῶς τὴν 'Ρωσσίαν. Τοῦτο ἦτο τὸ δυστύχημά του, τὸ ἐγκλημά του· διὰ τοῦτο μόνον παρεγνωρίζοντο τὰ μεγάλα ἔργα του, ὁ πατριωτισμὸς του, ἡ ἐντιμότης του καὶ τὰ καθ' ἑκάστην διατρανούμενα διὰ χιλίων ἀποδείξεων φιλάνθρωπα καὶ φιλελεύθερα αἰσθήματά του. Ἐκαλεῖτο ὁ προδότης τῆς 'Ελλάδος καὶ ὁ τύραννος παρὰ τῶν δύο τούτων ὀργάνων.

'Ηναγκάσθη τότε διὰ Δικτάγματος νὰ διαρρηθῆσιν τὰ τοῦ Τύπου δι' ἐνεία ἄρθρον σύμφωνον τῶν περὶ Τύπου Νόμων τῶν μᾶλλον φιλελευθέρων καὶ πεπολιτισμένων Κρατῶν τῆς Εὐρώπης.

Τὸ δεύτερον ἄρθρον τοῦ δικτάγματος τούτου ἀπῆται πᾶς τυπογράφος νὰ παρακαταθέσῃ τέσσαρας χιλιάδας φοινίκας εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν, ὡς ἐγγύησιν ὅτι δὲν θὰ τυπώσῃ τι κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἢ τῶν ἀρχῶν τῆς δημοσίου ἠθικῆς, οὔτε δημοσιεύσῃ προσωπικότητος ἢ συκοφαντίας. (α)

(α) Τίποτε φιλελευθέρωτερον, συνετώτερον καὶ ἀσφαλέστερον διὰ τὴν τιμὴν καὶ περιουσίαν ἐνὸς πολίτου ὅσον ὁ ὑπ' ἀρ.θ. 2083 καὶ ἡμερομηνίαν 26 'Απριλίου 1831 νόμος περὶ τύπου τοῦ 'Ιωάννου Καποδιστρίου.

'Ο Κυβερνήτης τῆς 'Ελλάδος ἔκαμε τοῦτο, ὅπως ἀναγκαιότητι τὴν σύστασιν μικρῶν ἀφανῶν καὶ κρυφίων τυπογραφεῖων ἐν οἷς ἐστοιχειοθετοῦντο σάτυραι καὶ λίβελλοι, ἐμπλεῖσι σατανικῶν συκοφαντιῶν καὶ ἀνιδεστώτων κοπρολογιῶν.

Οἱ συντάκται τῶν τοιούτων ἐπηγγέλλοντο τοὺς φιλελευθέρους, ἐπινομάζοντο συνταγματικοί, ἐξεγείροντες τὸν λαὸν κατὰ τοῦ 'Ρώσσου τυράννου τῆς χώρας.

'Εν τῷ πυθμένι τῆς τοιαύτης ἀντιπολιτεύσεως εὕρισκοντο οἱ ἐν "Υδρᾷ συνωμόται, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦσαν τινὲς τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν τῆς "Υδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ ἄλλων μερῶν τῆς 'Ελλάδος, οἵτινες πρὸς ἐνίσχυσίν των διεσάλπιζον ὅτι ὠδηγοῦντο, οὐχὶ ἐκ προσωπικῶν συμφερόντων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν Πρέσβων τῆς Γαλλίας καὶ 'Αγγλίας, ἢ μᾶλλον ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς καὶ 'Αγγλικῆς Κυβερνήσεως.

Εὐτυχῶς δὲν ὑπάρχει οὔτε ῥάκος γραπτῆς ἀποδείξεως, ὅπως ἡ ἱστορία δώσῃ ἐλαχίστην πίστην εἰς τοῦτο.

'Αλλως δὲ, πῶς ἠδύναντο ἡ τε Γαλλικὴ καὶ 'Αγγλικὴ Κυβέρνησις νὰ ὑποσκάπτωσι κατὰ τὸ 1831 τὸν 'Ιωάννην Καποδίστριαν καὶ τὴν 'Ρωσσίαν, ὅταν τὴν 3^{ην} Φεβρουαρίου 1830 αἱ τρεῖς αὐταὶ μεγάλαι δυνάμεις ὁμοῦ συνεδριάσασαι ἐν Λονδίῳ, ἀπεφάσισαν διὰ Πρωτοκόλλου τὴν ἔδρυσιν τῆς 'Ελλάδος εἰς Βασίλειον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τριῶν;

Τὸ Βασίλειον τῆς 'Ελλάδος ἤθελεν ἐγερθῆ ἀπὸ τοῦ 1830 καὶ προληφθῆ ἡ δολοφονία τοῦ 'Ιωάννου Καποδιστρίου, ἀν ἡ ἐπανάστασις τῆς Γαλλίας τοῦ 'Ιουλίου τοῦ 1830 δὲν διέκοπτε τοῦ Συνεδρίου τοῦ Λονδίνου τὰς τετελεσμένους ἐργασίας.

'Ο δυστυχῆς λαὸς τῆς 'Ελλάδος, πῶς ἠδύναντο νὰ φαντασθῆ ὅτι οἱ θεωρούμενοι μεγάλοι πατριῶται ὑπηρετοῦν παθη, συμφέροντα, κόμματα καὶ ὄχι πατρίδα, ὅτι δὲ ἦσαν ἡ κεφαλὴ συνωμοσίας, τῆς τὰς καταστρεπτικᾶς συνεπειᾶς αἱ μέλλουσαι γενεαὶ ἐξ ἐνιαυτοῦ εἰς ἐνιαυτὸν ἀνακρῶνται θὰ αἰσθάνωνται, αὐστηρότερα θὰ κατακρίνωσι καὶ πικρότερα θὰ καταδικάζωσι.

Δύο τῶν Μαυρομιχαλικῶν ἐπέπρωτο νὰ γίνωσιν οἱ δύο ἐκτελεστικοὶ βραχίονες τῆς συνωμοσίας αὐτῆς.

'Η Μάνη εὕρισκετο, ὡς καὶ ἡ "Υδρα, εἰς φανεράν ἀποστασίαν κατὰ τοῦ Κυβερνήτου τῆς 'Ελλάδος.

'Η Μάνη πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως παρουσιάζει ἱστορίαν διάφορον τῆς

επιλοίπου ελληνικής φυλής, διότι ἔχαιρεν εἶδος ἀνεξαρτησίας εἰς χεῖρας τῶν Μουρζινάκων, Ζαννετάκηδων, Καπετανάκηδων, Δευτεράκων, Κουμουνδουράκηδων, Διαβολάκων, Μαυρομιχαλαίων, Πατριαρχίων, Κουκουβαλαίων καὶ ἄλλων, παρουσιάζουσα λαὸν μάχιμον, ἔχοντα πολλὰς ἀρετὰς τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν ἀναμίctους μετ' ἀγρίων παθῶν καὶ μεγάλης δεισιδαιμονίας.

Ὁ λαὸς οὗτος ἠμιλεῖ ὑπὲρ πάντα ἄλλον γλῶσσαν Ἑλληνικὴν, ἀπηλλαγμένην τουρκικῶν καὶ λατινικῶν λέξεων, ἀποδεικνύων ὅτι οἱ διαφοροὶ κατακτητῆται τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐξετάθησαν μέχρι τοῦ μέρους τούτου, ἢ δὲν ἠδυνήθησαν χρόνον πολὺν νὰ διαμείνωσι.

Ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ὡς καὶ ἐν ἐκείνῃ τοῦ 1821, ἡ οικογένεια Μαυρομιχάλη διεκρίθη καὶ ἐθυσίασεν οὐχὶ χρήματα, διότι τοιαῦτα δὲν εἶχε, ἀλλ' ἄνδρας οὔτινες προσέφερον μεγάλας καὶ ἀνεκτιμήτους ἐκθουλεύσεις εἰς τὸν ἱερόν τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνα. Ὁ διατρέχων τὰ ἀπομνημονεῦματα ταῦτα ἐνθυμεῖται καλῶς εἰς τὰς σκηνὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοὺς ἡμέρους Μαυρομιχάλη καθὼς καὶ τὴν δραπέτευσίν των.

Ἐκ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τὸ αἷμα τῶν Μαυρομιχαλαίων ἀφθόνως ἐπότισε τὸ δένδρον τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἄλλ' ὅταν ὁ Κυβερνήτης ἤρξατο τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἐθνικῶν γαιῶν ὅπως προσπορισθῆ τὰ μέσα τῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας, ἡ Μάνη παρουσιάσθη ὡς πρόβλημα ἐνώπιόν του.

Ἐποιοὺν ἄρα τὰ ἄγρια καὶ ἀδέσποτα ὄρη αἰ βοσκαὶ καὶ οἱ βᾶτοι τῆς Μάνης μέρος τῶν ἐθνικῶν γαιῶν ἢ ὄχι; Εἰς ποίους ἀνήκον; Καὶ διὰ τίνων τίτλων ἡ Μάνη ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἐξαιρετικὴ εἰς τὰ γενικὰ μέτρα τῶν ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, σχηματίσῃ δὲ βασιλεῖον ἐντὸς βασιλείου, Κράτος ἐν Κράτει; Ὁ βραχίων τῶν Νόμων τῆς χώρας δὲν ἔπρεπε νὰ ἐκταθῆ μέχρι τῆς Μάνης; Δὲν ἔπρεπε νὰ ληφθῶσι μέτρα ὅπως μὴ ἡ Μάνη γίνῃ καταφύγιον τῶν κατὰ τῶν νόμων καὶ γενικῶν μεταρρυθμίσεων ἀντιστρατευομένων;

Τῆς Μάνης παρουσιάζομένης ὡς τὸ δυσχερέστερον κατὰ τὴν λύσιν πρόβλημα εἰς τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ Ζαννετάκης ἀπεφάσισαν ἐκ συμφώνου ἰδίαν αὐτῶν λύσιν.

Ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ Ζαννετάκης ἐψήφισαν ἡ Μάνη νὰ διαιρεθῆ εἰς δύο, ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν, καὶ τὴν μὲν κυριαρχίαν τῆς ἀνατολικῆς ν' ἀναλάβῃ ὁ Ζαννετάκης, τὴν δὲ τῆς δυτικῆς ὁ Μαυρομιχάλης.

Ἐκαστος δὲ αὐτῶν, ὅπως ὑποστηριχθῆ παρὰ τῶν Μανιατῶν, ὑπεσχέθη πρὸς αὐτοὺς θέσεις, στρατιωτικοὺς βαθμοὺς, ἀποζημιώσεις, συντάξεις, καὶ τὸν σχηματισμὸν ταγμάτων Μανιατῶν τὰ ὅποια θὰ κυβερνῶνται ἐξ ἑνὸς μέλους τῶν δύο οικογενειῶν.

Τοιοιουτρόπως ἐκυμάτισαν εἰς τὸ Λιμάνι τὴν σημαίαν τοῦ Λυκούργου, φωνάζοντες Ζήτω τὸ Σύνταγμα! Ἐμπιστευθέντες τὴν ἀρχηστρατηγίαν πρὸς τὸν στρατηγὸν Κατσάκον, ὅστις διὰ πρῶτον συνταγματικὸν κατώρθωμα ἐπεσκέφθη, ὡς ἄλλος Ἰμπραὴμ πασᾶς, τὰς Καλάμας, καὶ μολονότι αὐταὶ ἐφρουροῦντο ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἐλεηλάτησεν αὐτάς.

Ἀπέναντι τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων τῆς τε Ὑδρας καὶ τῆς Μάνης, τί ὄφειλε νὰ πράξῃ ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας; Παρουσιάζοντο ἐνώπιόν του δύο μέτρα. Τὸ ἐν, ἀμέσως νὰ παραιτηθῆ καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς Γενεύην, τὸ ἕτερον ἡ ὑφισταμένη Κυβέρνησις του ἐντὸς τῶν δικαιωμάτων τῆς νὰ ἀντιτάξῃ δραστηρίως βίαν κατὰ τῆς Ὑδρας καὶ Μάνης, κατακρατοῦσα τὴν κατ' αὐτῆς ἀνταρσίαν τοῦ νὰ γενικευθῆ.

Διὰ τὸ πρῶτον, ὄφειλε νὰ δώσῃ τὴν παραιτήσιν του πρὸς τὰς τρεῖς δυνάμεις, καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ, χάριν τῶν Μανιατῶν καὶ Ὑδραίων, τὴν πατρίδα του καὶ ἕνα λαόν, ὅστις εὐρὴν πόρους ζωῆς, ἐμπόριον, ναυτιλίαν, κατάπαυσιν τῆς πειρατείας καὶ κιβδηλείας καὶ εὐτυχίαν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ του, ἠυλόγει καὶ ἠγάπα αὐτόν.

Διαρκεῖς τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ Ἄργους, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1829, ὁ Καποδίστριας ἔλαβεν ἐνεργητικὸν μέρος ἐν αὐτῇ, ὅπως διαφωτίσῃ τὰ μέλη τὰ διάφορα νομοσχέδιά των. Ὁ καλούμενος πέμπτος Νόμος ἀφορᾷ εἰς τὰς ἀποζημιώσεις τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας Σπετσῶν καὶ Ψαρρῶν, τὸν στρατὸν τοῦ Καραϊσκάκη, τὰ σώματα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως.

Αἱ νῆσοι ἐζήτουν δύο ἑκατομμύρια καὶ ἐνεκακοσίας χιλιάδας τάλληρα τῆς Ἰσπανίας ὡς ἀποζημιώσεις, καὶ οἱ τῆς ξηρᾶς στρατιωτικοὶ πενήντα τέσσαρα ἑκατομμύρια τουρκικὰ γρόσια.

Παντες οὗτοι ἐζήτουν αὐτὰ ἄνευ τίτλων, ἀποδείξεων δαπάνης καὶ βασιμῶν μαρτυριῶν. Τεσσαράκοντα πλοιοκτῆται ἦσαν Ὑδραῖοι ζητοῦντες 1,200,000 τάλληρα, τριάκοντα Σπετσιῶται ἐζήτουν 1,000,000 τάλληρα καὶ οἱ Ψαριανοὶ 700,000 τάλληρα.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, καθὼς καὶ ὁ Καποδίστριας, ἀπεφάσισαν νὰ πληρώσωσιν 1,000,000 τάλληρα εἰς τὰς νήσους, εἰς γαίας, χρήματα καὶ

γραμμάτια, ἢ τὸ ὅλον τῶν 2,900,000 ταλλήρων εἰς μόνον γαίας. Ἄλλ' ὁ μέγας πατριώτης Κουντουριώτης εὗρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ θέσῃ τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τράχηλον τῆς Ἑλλάδος ζητῶν τὸ ὅλον ποσὸν 2,900,000 τάλληρα εἰς τάλληρα, καὶ δέκα τοῖς ἑκατὸν τόκον μέχρι οὐ ἀποπληρωθῇ τὸ ποσὸν τοῦτο.

Οὔτε ἡ Κυβέρνησις οὔτε ἡ Γερουσία παρεδέχθη τὴν τοκογλυφικὴν ταύτην αἴτησιν, ἣτις δὲν ἐβασίζετο εἰς ἀποδείξεις, ἀλλ' εἰς τὰς παραλόγους φωνασκίας τῶν πλοιοκτητῶν, τινὲς τῶν ὁποίων ἐλαχίστας ὑπέστησαν ζημίας.

Τὰ μεγαλείτερα πλοῖα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τῶν νησιωτῶν δὲν ἦσαν μεγαλείτερα τῶν τριακοσίων τόνων, ἐν δὲ πλοῖον τῶν 300 τόνων κατὰ τὰς ὑψηλοτέρας διατιμήσεις τῶν τότε ναυπηγῶν τῆς Γαλλίας, δὲν ἠδύνατο νὰ στοιχίσῃ ἐν τῇ ναυπηγῇ του περισσότερον τῶν 25 χιλιάδων φράγκων. Ἄρα ὅλα τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν ὅλα τῶν 300 τόνων, τὰ ὁποῖα δὲν ἀπωλέσθησαν ὅλα εἰς τὸν ἐπταετῆ ἀγῶνα, δὲν ἠδύνατο νὰ ζητήσωσιν ἀποζημιώσιν οὔτε ἐν ἑκατομύριον ταλλήρων.

Ὁ ἄγγλος Ἐδγάρδος Γκάρστον (Edgar Garston) ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον Greece Revisited (Δευτέρη ἐπίσκεψις ἐν Ἑλλάδι) σελ. 273 ὁμιλῶν περὶ Ἰδρας καὶ περιγράφων τὰς διαφορὰς οἰκογενείας καὶ τὰ πλοῖα τῶν Ἰδραίων, διότι διέμεινεν ἀρκετὸν χρόνον τῷ 1825 καὶ τῷ 1840 ἐν Ἰδρα, φιλοξενηθεὶς πρὸ πάντων παρὰ τῶν Κριεζήδων, οἵτινες καὶ ἐχορήγησαν τὰς πλεῖστας τῶν λεπτομερειῶν του, λέγει «Τὰ πλοῖα τῶν Ἰδραίων εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος δὲν ἦσαν πολὺ κατώτερα ἀπ' ὅτι ἦσαν τῷ 1821, ἐνῶ πρὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789, εἶχον ὀλίγα πλοῖα μεγαλείτερα τῶν 130 τόνων. Ἡ Ἰδρα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, εἶχεν ἐνενήκοντα πλοῖα, ἐκ διακοσίων μέχρι πεντακοσίων τόνων χωρητικότητος ἑκαστον, ἐξ ὧν τὰ περισσότερα ἦσαν τριακοσίων τόνων. Τὰ πλεῖστα ἐναυπηγήθησαν εἰς Ἰδραν, καὶ τινὰ εἰς Βενετίαν ἢ Λιβόρνον, μετασχηματισθέντα ἐν καιρῷ πολέμου εἰς πολεμικά· ἔφερον ἑκάστον δέκα μέχρι δεκατεσσάρων πυροβόλων καὶ πενήκοντα μέχρι ὀγδοήκοντα ναυτῶν. Ὀλίγα αὐτῶν εἶχον δέκα ὀκτὼ μέχρι εἴκοσι τηλεβόλων, καὶ πλείονας ναύτας. Τὰ παλαιὰ καὶ ἄχρηστα πλοῖα μετεβάλλοντο εἰς πυρπολικα.»

Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ κ. Γκάρστον, ὅστις εἶνε ἄκρος τῶν Ἰδραίων φίλος, καὶ ἐκ τῶν συγγραφεῶν ἄλλων φιλελλήνων τοῦ ἀγῶνος

μαθηματικῶς καὶ δι' ἀριθμῶν τῆς ναυπηγικῆς ὑπολογισάντων τὴν ἀξίαν τῶν εἰρημένων πλοίων, εὐρίσκομεν κατὰ μέσον ὄρον τὴν ἀξίαν ἐκάστου τριακοσίων τόνων πλοίου μὴ ὑπερβαίνουσαν τὰ πεντακισχίλια τάλληρα καὶ ἐκείνων τῶν πεντακοσίων μὴ ὑπερβαίνουσαν τὰ δεκακισχίλια τάλληρα.

Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν πλοίων αὐτῶν δὲν ἐχάθησαν οὔτε τὰ ἡμίση κατὰ τὸν ἀγῶνα, οἱ δὲ μισθοὶ τῶν ναυτῶν ἐδίδοντο παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐκ τῶν εἰσπράξεων, ἢ ἐκ τῶν ἐθνικῶν δανείων, καθὼς φαίνεται ἐκ τῶν εἰς χεῖράς μου πρωτοτύπων πολυαρίθμων ἐγγράφων, ἐπιστολῶν καὶ ἀποδείξεων πληρωμῆς τῶν Κουντουριώτιδων, Τομπάζιδων, τοῦ Ἀνδρέα Μικαύλη καὶ τῶν προκρίτων τῆς Ἰδρας πρὸς τὸν πατέρα μου Θεόδωρον Ξένον καὶ τὸν θεῖόν μου Ἐμμανουὴλ Ξένον, αἱ ἀπαιτήσεις αὐταὶ τοῦ Κουντουριώτη ἦσαν παράλογοι.

Ἄλλὰ δὲν εἶνε μόνον τοῦτο· κρίνων ἐκ τῶν εἰς χεῖράς μου πολυαρίθμων πρωτοτύπων ἐπιστολῶν πρὸς τὸν κ. Ἐμμανουὴλ καὶ Θεόδωρον Ξένον τοῦ Α. Μαυροκορδάτου, Πανούτσου Νωταρά, Ἰωάννου Κωλέττη, Θεοδώρου Νέγρη, Ἀνδρέα Ζαῖμη, Διονυσίου Ρώμα, Γεωργίου Σισίνη, Κωνσταντίνου Ζωγράφου, Ζαφειροπούλου, Παππαηλιοπούλου, Ἀναγνωστοῦ Σπηλιωτάκη, τῶν Μαυρομιχαλαίων, τοῦ Καραϊσκάκη, Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου καὶ Θέμελη, δὲν δύναμαι ἢ νὰ φθάσω εἰς τὸ ἄνωθι εἰρημένον συμπέρασμα.

Οἱ εἰρημένοι κ. κ. Ξένοι, οἱ τροφοδοτοῦντες τῷ 1825 τὸ Μεσολόγγιον καὶ τοὺς στόλους διὰ λογαριασμὸν τῆς Κυβερνήσεως, ἐχορήγουν εἰς τὰ πλοῖα πυρίτιδα, μυδράλια, πυρόβολα, καὶ ζωοτροφίας καὶ παντοειδῆ πολεμφοδία μὲ δανεικὰ χρήματα πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, τὰ πλεῖστα δυστυχῶς ἀγύριστα, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν κάτωθι ἐγγράφων. Αἱ ἀπαιτήσεις τῶν κ. κ. Ἰδραίων ἄρα ἐν ταιαύτῃ ὀδυνηρῇ ἐποχῇ τῆς Ἑλλάδος οὐ μόνον ἦσαν ἀντιπατριωτικαὶ καὶ παράλογοι, ἀλλὰ καὶ ἀδικαιολογητῶς ἀσύγγνωστοὶ παρὰ τῆς ἱστορίας, καθότι ἐξ αὐτῶν κυρίως πηγάζουν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ ἡ κατὰ τοῦ Καποδιστριαίου συνωμοσία, τὰ δεινὰ τῆς ὁποίας σήμερον εἶνε τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὰ τρομερὰ καὶ φοβερὰ δεινὰ. Αἱ μεταγενέστερα γενεὰ θὰ ἦνε ἔτι αὐστηρότεροι ἐπικριταὶ τῶν Μαυροκορδάτων, Κουντουριώτηδων, Μαυρομιχαλαίων, Ξένων καὶ λοιπῶν συνωμοτῶν, μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν θὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ σκότους τῶν αἰῶνων ἡ ἀγνή, ἄσπιλος, ἀκράδαντος καὶ ἀληθῆς ἱστορία τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ἣτις οὔτε σκιὰν χάριτος ἢ εὐσπλαγχνίας

θά χαρίτη πρὸς τοὺς αἰτίους αὐτοὺς τῆς ριζικῆς καταστροφῆς τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος. (Α)

Αἱ ἀπειθήσεις τῶν τῆς ξηρᾶς ἦσαν δίκαιαι καὶ συγκαταβατικαί. Ὁ στρατηγὸς Ῥάγκος, λέγει φιλέλληνας ιστοριογράφος τῆς ἐποχῆς, ἔδειξε πρῶτος τὸ παράδειγμα, τοιοῦτοτρόπως δὲ ἐξώφλησαν οἱ πλείστοι.

Οἱ Ὑδραῖοι ἀπορρίψαντες τὰς προτάσεις τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου ἐξέφραζον ἀγανάκτησιν κατ' αὐτοῦ, ἐπιλήσμονες ὅτι κατέστρεφον οὐ μόνον τὴν πατρίδα, ἀλλὰ τὰ ἴδια αὐτῶν ἀνδραγαθήματα, τὰς ἰδίας αὐτῶν θυσίας.

Ὑπάρχουσι χιλιάδες Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ καὶ ἑκατοστῆς φιλελλήνων, τινὲς ἐκ τῶν εὐγενεστέρων τῆς Εὐρώπης οἰκογενειῶν, δουκῶν, λόρδων καὶ κομητῶν, χύσαντες τὸ αἷμά των καὶ θυσιάσαντες τὴν κατάστασίν των ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ὧν τὰ τέκνα ποτὲ, οὔτε ὀβολὸν ἐζήτησαν.

Τοιαύτην εἰκόνα παρίστα ἡ Ἑλλάς τῷ 1830, ὅταν ὁ Πετρόμπεης συλληφθεὶς ἐπροσωποκρατήθη εἰς τὸν Ἴτς Καλέ, ἐνῶ ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης ἐπροσωποκρατήθη εἰς Παλαμῆδιον.

Ἡ ἀποστασία τῆς Μάνης αἱ προσωποκρατήσεις τῶν Μαυρομιχαλαίων, ἡ πυρπόλησις τῶν πλοίων εἰς Πόρον τὴν 13^{ην} Αὐγούστου 1831 παρὰ τοῦ Ναυάρχου Μισούλη καὶ αἱ οικονομικαὶ δυσχέρειαι τῆς Κυβερνήσεως, μὴ δυναμένης ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰς δαπάνας αὐτῆς ἔνεκεν τῶν παρεμποδίων τῶν εἰσπράξεων, ἐδείνωσαν τὴν θέσιν τοῦ Κυβερνητικοῦ κόμματος, ἐξήπλωσαν δὲ τὴν τοῦ συνταγματικοῦ, τὸ ὅποιον ἀγνοοῦν τί ἐστὶ Σύνταγμα, ἐτέρπετο εἰς τὴν φωνήν, κάτω ὁ Τύραννος, ζήτω τὸ Σύνταγμα, καὶ εἰς τοῦτο εὗρισκε καθ' ἑκάστην ὀπαδοῦς.

Ἄλλὰ πόσοι λαοὶ δὲν ἐξηπατήθησαν τοιοῦτοτρόπως! Πόσους τυράννους οἱ αἰῶνες δὲν ἀπέδειξαν πατέρας τοῦ ἔθνους των, καὶ πόσους τοιοῦτους οἱ λαοὶ δὲν ἐθρήνησαν ἐκ γενεᾶς εἰς γενεάν; Δὲν λέγω περιπλέον. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐδολοφονήθη τὴν 9^{ην} Ὀκτωβρίου 1831 εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος παρὰ τοῦ Γεωργίου καὶ Κωνσταντίνου Μαυρομιχάλη.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας μετακομισθεὶς ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ἐξέπνευσε μετ' ὀλίγας στιγμᾶς.

Ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης φεύγων ἐπυροβολήθη καὶ θανατηφόρως ἐτραυματίσθη παρὰ τῶν φυλάκων τοῦ Κυβερνήτου.

Ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης καταφυγὼν εἰς τὴν πρεσβείαν τὴν Γαλ-

λικήν, παρεδόθη εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἐδικάθη καὶ ἐτουφεκίσθη εἰς τὴν Πρόνοιαν τὴν 20^{ην} Ὀκτωβρίου ἐνώπιον πλήθους λαοῦ, καλύπτοντος αὐτὸν μετ' ἄρῶν, θρηνοῦντος δὲ τὸν ἐξοχὸν πολιτικὸν Ἕλληνα, τὸν πατέρα τῶν τότε ὄρρανην Ἰωάννην Καποδίστριαν.

Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1832 ὁ ἀδελφός του Αὐγουστῖνος μετέφερε τὸ λείψανόν του εἰς Πετροῦπολιν.

Ἡ δολοφονία τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου παρουσιάζει θέμα πολιτικῆς καὶ συγχρόνως ψυχολογικῆς σπουδῆς.

Εἶνε ἀντικείμενον ἐκ τῶν σπανιωτάτων τῆς ἱστορίας νὰ ἴδῃ τις πολλὰς τῶν ἐνδοξοτέρων οἰκογενειῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, αἵτινες μάλα γε συνέτεινον εἰς τὴν παλιγγενεσίαν τοῦ ἔθνους, ἐκ προμελέτης καὶ διὰ συνωμοσίας δολοφόνους.

Ἄλλὰ πρὸς τί ἡ μικρόνοος αὕτη δολοφονία; Ὅπως ἀπαλλάξωσι τὴν χώραν ἐξ ἐνὸς τυράννου; Πλάνη! Ἦτο ἡ δὲν ἦτο ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας τύραννος, ἡ χώρα πρὸ ἐνὸς ἔτους ἦτο ἀπηλλαγμένη αὐτοῦ παρὰ τοῦ Λονδινείου Συνεδρίου τῶν τριῶν Δυνάμεων, τὸ ὅποιον διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς τρίτης Φεβρουαρίου τοῦ 1830 εἶχεν ἰδρῶσει τὴν Ἑλλάδα Βασιλείον ὑπὸ τὸν Λεοπόλδον ἢ ἄλλον ἡγεμονόπαιδα τῆς Εὐρώπης.

Ἡ δολοφονία ἄρα ἦτο μόνον, ὅπως ἐκδικηθῶσι τὰ προσωπικὰ συμφέροντα καὶ δυσχερεσκείας των, ἢ ὅπως καταρθῶσιν τοὺς φιλοδόξους σκοπούς των.

Ὁ Κωνσταντῖνος καὶ Γεώργιος Μαυρομιχάλης δὲν εἶνε οἱ δολοφόνου τοῦ Καποδιστρίου. Ὁ βυθίζων τὸν ἀκινάκην βραχίων εἰς τὸ σῶμα τοῦ θύματος δὲν εἶνε ὁ ἀληθὴς δολοφόνος· δολοφόνος εἶναι ὁ ὀδηγῶν τὸν βραχίονα τὸν κρατοῦντα τὸν ἀκινάκην πρὸς τὴν δολοφονίαν. Ἡ δολοφονία ἦτο συνέπεια μιᾶς ἐκφανῶς ὁμολογουμένης συνωμοσίας. Ὁ Κωνσταντῖνος καὶ Γεώργιος Μαυρομιχάλη δὲν εἶναι ὁ Ἀρμύδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων, δὲν εἶνε ὁ Βροῦτος Κάσσιος, Κάσκας, ἢ ὁ Μέτουλλος Κίμπερ, οἱ δολοφόνου τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Δὲν εἶνε οὔτε ὁ φανατικὸς Φραγκῆσκος Ῥαβαλλῆσκ τοῦ ἀγαθοῦ Ἐρρίκου τετάρτου τῆς Γαλλίας, οὔτε ὁ Λουβέλ, ὁ δολοφόνος τοῦ Δουκὸς δὲ Βερρῦ, διαδόχου τοῦ θρόνου τῶν Βουρβῶνων, οὔτε ὁ ἀτρόμητος Μούκιος, ὁ ζητήσας νὰ δολοφονήσῃ τὸν Πορτέννα, οὔτε ὁ καλόγηρος Ἰακώβος Κλεμάν, δολοφόνος τοῦ Ἐρρίκου τρίτου, βασιλέως τῆς Ναβάρρας.

Μηδεὺς αὐτῶν ὁ βραχίων ὀδηγήθη εἰς τὴν δολοφονίαν παρ' ἄλλων, πολὺ μᾶλλον παρ' ἀνδρῶν τοῦ ὑψηλοτάτου βαθμοῦ, ὡς συνέβη εἰς τὴν

δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου. Οὔτε ἡ δολοφονία αὐτὴ προσεγγίζει τῆ τοῦ Αὐτοκράτορος Πέτρου, δολοφονηθέντος ἐν τῇ φυλακῇ παρὰ τοῦ πρίγκηπος Ἀλεξίου Ὁρλώφ, τοῦ πρίγκηπος Μπαρναντίνσκις καὶ Τέπλωφ, κατὰ διαταγὴν τῆς Αἰκατερίνης συζύγου του. Οὔτε δύναμαι νὰ παραβάλω τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου μετ' ἐκείνης τοῦ Αὐτοκράτορος Φιλίππου τῆς Σουαβίας παρὰ τοῦ Ὁθωνος τῆς Οὐίτελσβάχ, διότι δὲν τῷ ἔδωκεν εἰς γάμον τὴν ὑποσχεθεῖσαν θυγατέρα του.

Εἰς τὰς σελίδας τῆς γενικῆς ἱστορίας δολοφονίαν παράλληλον τῇ τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου δὲν εὕρισκω. Μεγάλοι καὶ ἀγαθοὶ ἡγεμόνες, πατέρες τῶν λαῶν, ἐδολοφονήθησαν παρὰ φανατικῶν ἢ φρενοβλαβῶν ἢ ἀνδρῶν δοξασιῶν πεπλανημένων, ὡς ὁ Ἐρρίκος τέταρτος ἀπὸ τὸν Ῥαβαλλιὸν, ἀλλ' οὐδέποτε ἀνὴρ πατὴρ τοῦ ἔθνους, θερμὸς καὶ εὐλικρινὴς πατριώτης, ἔμπειρος ὀργανωτῆς, ἐὰν ὀφείλωμεν νὰ κρίνωμεν τὸν Καποδιστρίαν ἐκ τῶν ἔργων του καὶ τῆς ἐπιστολογραφίας του, ἔπεσε νεκρὸς ἐκ μιᾶς συνωμοσίας, ἧς πρόωπισται κεφαλαὶ ἦσαν ἄνδρες ὡς τὸν Α. Μαυροκορδάτον, τὸν Λάζαρον Κουντουριώτην καὶ ἑκατὸν ἄλλους, ἀνακριβῶς διαδιδόντων ὅτι ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ δύο προστατῶν μεγάλων Δυνάμεων ἐν ἀγνοίᾳ τῆς τρίτης, καὶ ὅτι ὠδηγοῦντο ἢ ἐνεπνέοντο εἰς τὴν καταχθόνιον αὐτὴν πρᾶξιν παρὰ τῶν πρέσβειων καὶ ναυάρχων τῶν δύο αὐτῶν Δυνάμεων.

Ὁ πάνσοφος χρόνος σήμερον καθαρίζει τὴν παλίμψηστον μεμβράνην, ἐφ' ἧς ἦτο γεγραμμένη ἡ μυστηριώδης αὐτὴ συνωμοσία, ἐπιτρέπων εἰς ἕκαστον καθαρῶς ν' ἀναγινώσκῃ τὴν ἀληθῆ ἱστορίαν τοῦ 1828-1832.

Ἡ δὲ ἀληθὴς ἱστορία εἶνε ὅτι σήμερον ἐξ οὐδενὸς ἐγγράφου τῶν πρέσβειων εἰς χεῖρας τῶν συνωμοστῶν, ἐξ οὐδεμιᾶς ἐπιστολῆς τῶν πρέσβειων πρὸς τὰς Κυβερνήσεις των, ἐξ οὐδεμιᾶς ἐπιστολῆς ἢ ἄλλης ἀποδείξεως τῶν τόσων διαφόρων ἔθνων φιλελλήνων ἐν Ναυπλίῳ καταφθάνεται, ὅτι εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου ἔστω καὶ κατὰ σκιάν ἔλαθον μέρος ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία. Ἀπόδειξις δὲ ὅτι ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας πληροφορηθεὶς αὐτὴν, ἐγκαίρως τὴν ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν Ἰωάννην Καποδιστρίαν.

Ἡ συνωμοσία ἦτο καθαρῶς ἐλληνικὴ, τὰ δὲ δύο κέντρα τῆς ἢ Ὑδρα καὶ ἡ Σύρος.

Ἄλλ' ἐν ταιούτῃ περιπτώσει, εἰς ποῖον σημεῖον εὕρισκετο ὁ πατριωτισμὸς τῶν συνωμοστῶν αὐτῶν; Ἰδοὺ διατὶ τὸ ζήτημα μεταβάλλεται εἰς ψυχολογικόν.

Τὸ νὰ κτιζῆ τις πατρίδα συμπράττων μεθ' ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους του, κρημνίζῃ δὲ αὐτὴν μόνος διὰ μιᾶς ὑπονόμου ἐν στιγμῇ ὀργῆς ἢ ἐκδικήσεως, ὅπως ἱκανοποίησῃ τὰ πάθη του, τὴν ἀλαζονίαν του, τὴν λιμοδοξίαν του καὶ τὰ ἀτομικὰ αὐτοῦ συμφέροντα, τοῦτο δὲν καλεῖται πατριωτισμὸς. Πρὸς χάριν τοῦ πατριωτισμοῦ ὁ Δέκιος ἐθυσίασε τὴν ζωὴν του, ὁ Φάβιος τὴν τιμὴν του, ὁ Καμίλλος τὴν ἀγανάκτησίν του, καὶ ὁ Βροῦτος τὰ τέκνα του· ἀλλ' ὁ καυχώμενος εἰς τὴν συνέσιν του καὶ εἰς τὰς στέρνas τῶν ταλλήρων του Λάζαρος Κουντουριώτης, καὶ ὁ καυχώμενος εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν φήμην του Α. Μαυροκορδάτος ἔπραξαν τὸ ἀνάπαλιν ἐθυσίασαν τὸν πατριωτισμὸν πρὸς τὰ πάθη των. Ὁ δὲ Πετρόμπεης, ὁ τόσα μέλη τῆς οἰκογενείας του θυσιάσας, ὁ ἐπαναστάτης, ἀλλ' οὐχὶ συνομώτης κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Καποδιστρίου, δὲν ἐνθυμήθη καὶ τὴν Σπαρτιάτιδα καὶ τοὺς πέντε πεσόντας υἱοὺς τῆς. «Δὲν σ' ἐρωτῶ ἐὰν ἐφονεύθησαν, ἀλλ' ἐὰν ἐνίκησamen» ἀπήτησεν ἡ Σπαρτιάτις πρὸς τὸν εἴλωτα καὶ ἔδραμεν εἰς τὸν ναὸν νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς Θεοὺς διὰ τὴν νίκην, ὅταν ἐπληροφορήθη αὐτὴν.

Ὁ Κουντουριώτης, ὡς ὁ Καῖσαρ, δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ ἓνα ἀνώτερόν του. Ὁ Μαυροκορδάτος, ὡς ὁ Πομπήιος, ὁμοίον του δὲν ὑπέφερε, καὶ ὁ Πετρόμπεης ἐφῆρμοζε τοὺς λόγους τοῦ κυνικοῦ Διογένης, λέγοντος διὰ τοὺς Λακεδαιμονίους ὅτι μετὰ τὰ ῥάκη των εἰς τὴν ὑπεροψίαν δὲν ἦσαν κατώτεροι τῶν Ῥοδίων, τῶν φοροῦντων χρυσοῦφαντα ἱμάτια.

Ἐκ τῶν ψυχολογικῶν παρατηρήσεων τῆς ἀκαρδάντου ἱστορίας ἐπὶ τῶν διεπόντων ἀνδρῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὴν συνομοσίαν, ἀρυσόμεθα ὅτι ἡ κατὰ τοῦ Καποδιστρίου συνομοσία δὲν ἦτο πάλῃ ὑπὲρ ἰδεῶν ἢ ἀρχῶν, δὲν ἦτο οὔτε ἀπόρροια πεποιθήσεων ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τοῦ εἰμαρμένου τῆς πατρίδος, κατὰ συνέπειαν δὲ δὲν ἦτο οὔτε ἔκτακτος πατριωτισμὸς, ὡς τὸν τοῦ Μεσσαλαῆ Βαλερίου, ὅστις εἶπε πρὸς τὸν Τιβέριον «*Ἠκολούθησα τὰς ἰδίας ἐμπνεύσεις μου, καὶ εἰς τὰ πράγματα τάφορῶντα τὴν δημοκρατίαν δὲν συμβουλεύομαι ἢ μόνον τὴν συνείδησίν μου, μετὰ κίνδυνον μάστιγα καὶ μεταβάλλω εἰς ἐχθροὺς μου τοὺς ἰσχυροτέρους τῆς Ρώμης.*»

Διὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου, οἱ δύο ἐπισημότατοι τῆς Ἑλλάδος πολιῖται, Μαυροκορδάτος καὶ Κουντουριώτης, δὲν ἠκολούθησαν οὔτε τὴν συνείδησίν των. Ἡ ἱστορία σήμερον τετραγωνικῶς μᾶς ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὴ ἔπασχεν ἐκ δεινῆς ὀφθαλμίας, τυφλώτουςα οὐ μόνον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἐλληνικοῦ ζητήματος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

ρικόν, διότι ἡ λύσσα τῶν τριῶν κομμάτων τὴν ὁποίαν ἡ δολοφονία αὕτη ἐξήγειρε, μικρὸν ἔλειψε νὰ χαλαρώσῃ τὴν καλὴν ἁρμονίαν τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὅπως τὴν ἐγκαταλείψωσι.

Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ἀπὸ τοῦ 1825 ἐδίωκε τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος, ὅταν ἔτι ἦτο ἄγνωστον ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἤθελεν ἐλευθερωθῆ, ἐζήτηε δὲ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ στέμμα αὐτῆς διὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἴδου τί ἔγραφον ἐκ Λονδίνου ὁ Ὀρλάνδος καὶ ὁ Λουριώτης τὴν 4^{ην} Ὀκτωβρίου 1825, πρὸς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐπιτροπὴν, τῆς ὁποίας πρόεδρος καὶ δικτάτωρ ἦτο ὁ Κουντουριώτης. Τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν γαλλιστὶ κατεχώρησαν διάφοροι φιλέλληνες εἰς τὰ πονήματα των.

Extrait de lettre de MM. Orlando et Lurioti au pouvoir executif.

Londres, le 4 Octobre 1825

Nous avons exposé à M. Canning le contenu des vos ordres. Nous lui avons mis sous les yeux, avec le plus de force qui il nous a été possible, la nécessité dans laquelle se trouve la Grèce, de faire cesser le Gouvernement démocratique, et de lui substituer le Gouvernement monarchique, le seul convenable aux circonstances du pays et le seul capable d'amener le résultat heureux de la régénération et de l'indépendance.»

(Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τῶν ΚΚ. Ὀρλάνδου καὶ Λουριώτη πρὸς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν.

Λονδῆνον, τῆ 4 Ὀκτωβρίου 1825

Ἐξεθήκαμεν τῷ Κ. Κάνιγγ τὸ περιεχόμενον τῶν ὑμετέρων διαταγῶν. Ἐθέσαμεν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, μεθ' ὅσης ἠδυνήθημεν μείζονος δυνάμεως, τὴν ἀνάγκην ἐν ᾗ ἡ Ἑλλὰς εὕρηται νὰ καταπαύσῃ τὸ δημοκρατικὸν τῆς πολιτεύμα, ἀντικαθιστήσῃ αὐτὸ διὰ τοῦ μοναρχικοῦ, τοῦ μόνου καταλλήλου διὰ τὰς περιστάσεις τῆς χώρας καὶ τοῦ μόνου ἱκανοῦ νὰ φέρῃ τὸ εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς.)

Ἐὰν ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης εἶχε ταιαύτας ἀξιώσεις, διότι συνέδραμε χρηματικῶς τὸν ἀγῶνα, διὰ τὸ ὁποῖον πρὶν ἀναπνεύσῃ ἡ Ἑλλὰς τὰς πρώτας ἀναπνοὰς τῆς ἀνεξαρτησίας, ἐζήτησε τοκογλυφικῶς νὰ πληρωθῆ, καὶ ἐπειδὴ τοῦτο δὲν ἐγένετο, ἐμαίνετο κατὰ τοῦ Καποδιστρίου, ἐὰν ὁ Α. Μαυροκορδάτος, διότι ἐπλημμύρει τὴν Εὐρώπην μὲ ἐπιστολάς γνωστοποιούσας ἑαυτὸν, καὶ διότι ἦτο ὁ περιωνυμότερος τῆς ἐποχῆς κατασκευαστῆς ὑπονόμεων ἐμφυλίων πολέμων, ἐζήτηε ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὁ Πετρόμπεης ἐδικαιούτο διπλάσιως πρὸ αὐτῶν ν' ἀποθλέπῃ εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Διότι ἦτο ἤδη ἡγεμῶν ἐνὸς σπουδαίου μέρους τῆς Πελοποννήσου, καὶ διότι αἱ θυγαῖαι τῆς οἰκογενείας ταύτης πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν, ἀπὸ τῆς πρώτης ἐπαναστά-

σεως τοῦ 1769 ἦσαν ὑπεράνω πάσης ἄλλης. Ἡ ἱστορία ποτὲ δὲν δύναται νὰ λησμονήσῃ τοῦ Μαυρομιχάλη τοῦ 1769 καὶ τοῦ 1770 τὰς ἐπιστολάς, τὰς ἀφροώσας τὴν Αἰκατερίναν πρὸς τὸν Ἀλέξιον Ὀρλώφ, ἀξίως τῆς ἐποχῆς τῶν Ἁγιδῶν καὶ Ἀγησιδῶν.

Ὁ θάνατος ἄρα τοῦ Καποδιστρίου, ἦτο καταφανές, ἤθελε φέρει, ὡς καὶ ἔφερε, τρομεροὺς νέους ἐμφυλίους πολέμους, ἐὰν τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος ἦτο τὸ μῆλον τῆς ἐριδος τῶν τριῶν τούτων πατριωτῶν.

Ταῦτα ὄρων ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ἔλεγεν εἰς τὸ πρῶτον τῶν τριῶν θεμάτων (these) τὰ ὁποία παρουσίασεν εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν τριῶν δυνάμεων, σχετικῶς πρὸς τὴν τοῦ Ἁργους ἐθνοσυνέλευσιν.

« Πῶς ὁ λαὸς πάραυτα ἐγένετο καλὸς καὶ τίμιος; Ὅχι! ὁ λαὸς εἰς μείνειν ἐκεῖνος ὅπου ἦτο. Τὰ ὑποκείμενα ἐπίσης ἔμειναν ἐκεῖνα ὅπου ἦσαν. Μόνον διεχωρίσθησαν αὐτὰ ἐκ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ. Ἀπόλεσαν τὴν ἐπιρροὴν των, καὶ ὁ λαὸς μὴ παραλαμβάνων πλέον τὰς ἐντυπώσεις του παρ' αὐτῶν διετράνωσε τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρά του. Παραχωρήσατε τινὰ ἔτη εἰς αὐτὸν τὸν λαόν. Περιμένετε οἱ φοιτηνῶντες παῖδες εἰς τὰ σχολεῖα νὰ λάβωσιν ἐνεργητικὸν μέρος εἰς τὸ ἔθνος καὶ θὰ ἴδῃτε νὰ ἐξαφανισθῆ οὐ μόνον ἡ ἀμάθεια ἀλλὰ καὶ τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα ὧν αὕτη εἶνε ἡ μοναδικὴ αἰτία. Ἐντὸς διετίας βεβαίως δὲν ἦλθε νέα γενεὰ ἐν Ἑλλάδι, καὶ ὅμως τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους οἵτινες ἐνησχολοῦντο πρὸ μικροῦ εἰς τὴν πειρατείαν καὶ τὴν κίβδηλοποιίαν, καὶ παρηκολούθουν τοὺς ἀρχηγούς των εἰς τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, τοὺς ὄρατε ἤδη ὑποτεταγμένους εἰς τὴν πειθαρχίαν τῆς κυβερνήσεως, ποιῶντας μέρος τοῦ ὀργανωμένου στρατοῦ, σχηματίζοντας τὰ τακτικὰ πληρώματα τῶν πολεμικῶν πλοίων τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου, ἢ τοὺς βλέπετε διεσπαρμένους εἰς τὰς γαίαις καὶ κερδίζοντας τὸν ἄρτον των διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν των. Εἰς τοὺς καλλιτέρους τοῦ κόσμου λαοὺς θέσατε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας ἀνθρώπων δυστρόπων (pervers) καὶ θέλετε ἴδει αὐτοὺς νὰ διαπράττωσι τρομερὰ ἐγκλήματα. Θέσατε εἰς ἓνα διεφθαρμένον λαόν (depravé) τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας τιμίων ἀνδρῶν, τί θὰ ἀκολουθήσῃ; Ὅτι ποιήσωσι πολλὰς δοκιμὰς, ἀλλὰ πάντοτε θ' ἀποτύχωσι καὶ θὰ ἀπολήξωσιν εἰς τὸ νὰ ἐγκαλείψωσι τὴν ἐξουσίαν ὅπως διασώσωσι τὴν συνείδησίν των. »

Ἐρωτῶμεν, εἶνε οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τοὺς πρέσβεις τῶν τριῶν Δυνάμεων, λόγοι πατρὸς τοῦ ἔθνους ἢ τυράννου, τὸν ὁποῖον

δύο τῶν πρέσβειων τούτων ἤθελον ποτέ νουθετήσῃ τοὺς ἐν Ὑδρᾷ καὶ Σύρῳ συνομότας νὰ δολοφονήσωσιν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς τρίτης, ὅπως παραδώσωσι τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν καὶ αὐτὸς εἰς ἐμφύλιον πόλεμον;

Οἱ συνομόται βαθυηδὸν ἐγένοντο πολυάριθμοι. Ἡ ἐξηνητημένη Ὑδρα μόνη δὲν ἠδύνατο νὰ διεξαγάγῃ τοιοῦτον ἀγῶνα πρὶν ἐξασφαλίσῃ τὰ χρηματικὰ μέσα διὰ τῶν ὑποίων τοιοῦτος πόλεμος ἠδύνατο μέχρι τέλους λυσιτελεῶς νὰ διατηρηθῇ.

Τὰ μέσα ταῦτα, φεῦ! ἐπέπρωτο νὰ εὐρεθῶσι διὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Ξένου, Θεοδώρου Ξένου καὶ τινῶν ἄλλων, τῶν ὑποίων τὰ ὀνόματα ἐκ τοῦ παρακατιόντος ἐγγράφου φαίνονται. Πρὸ πάντων ὁ κ. Ἐμμανουὴλ Ξένος εἰσέρχεται εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς συνομοσίας, διότι ὡς ἐκ τῶν ἐπομένων ἐγγράφων τῶν δημογερόντων τοῦ κοινού τῆς Ὑδρας φαίνεται, ἦτο ὁ προκαταβάλλων τὰς τοιαύτας δαπάνας. Ἐὰν δὲν ἦτο ἡ Σύρος, ἡ συνομοσία αὕτη πώποτε δὲν ἦθελεν ἀφίχθῃ εἰς τὸ σημεῖον ἐφ' οὗ ἀφίχθη. Εἶμαι δὲ ἠναγκασμένος νὰ γυμνώσω τὴν ὄλην ἀλήθειαν, ἂν καὶ πικρὰν πρὸς ἐμέ, ἐκθέτοντα τοὺς ἰδίους γονεῖς μου· ἀλλὰ θεωρῶν ὅτι ἡ εὐτυχία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔλαβε τροπὴν διαφορετικὴν ἐκ τῆς ἀποφράδος ἡμέρας τῆς μυσαρᾶς ταύτης δολοφονίας, δὲν δύναμαι νὰ ἀποφύγω αὐτὸ.

Ἡ Ἑλλὰς ἀποσπασμένη παρὰ τοῦ Καποδιστρίου ἐκ τοῦ χάους τὸ ὑποῖον προανέφερον, εἶχεν ἀνάγκη ἀνεγνωρισμένου ὀργανωτοῦ ὅπως τῇ θέσῃ εἰς τὸν ἀληθῆ δρόμον τοῦ προορισμοῦ τῆς. Οὔτε ὁ Ὅθων, οὔτε ἡ Ἀντιβασιλεία του, οὔτε ὁ ἴδιος Λεοπόλδος ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τοῦτο ἔργον αὐτοῦ. Ὁ Καποδίστριας ἐν πρώτοις τῷ 1800 ὑπὸ τὰς δυσχερεῖς περιστάσεις, ὅτε αἱ Ἴονιοι Νῆσοι ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, ὠργάνισεν τὴν διοίκησιν τῶν νήσων Κεφαλληνίας, Ἰθάκης καὶ Ἀγίας Μαύρας μετὰ τοιαύτης ἐπιτυχίας, ὥστε προσεῖλκε τὴν προσοχὴν τοῦ Ἀυτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας. Ἀπῆρξε συγχρόνως μέλος τῆς Κυβερνήσεως τῆς Δημοκρατίας, χρηματικῶς ἀπὸ τοῦ 1802 μέχρι τοῦ 1807 ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, τῶν ναυτικῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἡ ἰκανότης τοῦ Καποδιστρίου δὲν διέφυγε ἄγελως εἰπόν, τὸ ὄμμα τῆς Ῥωσικῆς Κυβερνήσεως, διὸ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Τιλιτὶ ὁ Ἀυτοκράτωρ πασῶν τῶν Ῥωσιῶν ἐποίησατο αὐτῷ λίαν τιμητικὰς προτάσεις ὅπως λάβῃ ὑπηρεσίαν ἐν τῷ γραφείῳ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων τοῦ ἀνακτοβουλίου τῆς Πετροπόλεως. Τὸ ἄντικατοβούλιον τῆς Πετροπόλεως εἶνε ἡ μεγαλειτέρα σχολὴ ἐν τῇ ὑποίᾳ

δύναται λειτουργὸς τις νὰ διδαχθῇ δύο πράγματα· τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν καὶ τὸν ὀργανισμὸν νέων Κρατῶν. Ἡ Ῥωσία συγκροτεῖται ἀπὸ 120 κατακτηθείσας φυλὰς, ὁμιλούσας 44 γλώσσας. Ἐν τῷ Ἀνακτοβουλίῳ τούτῳ ὑπῆρέτησε κατ' ἀρχὰς τρία ἔτη μετὰ ταῦτα ἐπέμ-φθη τῷ 1811 εἰς τὴν Ῥωσικὴν πρεσβείαν τῆς Βιέννης, τῷ δὲ 1813 ἐπέστρεψεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ διπλωματικοῦ τμήματος· τοῦ ἐπιβλέποντος τὸν Ῥωσικὸν στρατὸν τοῦ Δουνάβεως. Τῷ δὲ 1815 ἔμενε παρὰ τῷ Ἀυτοκράτορι διεξέχων τὰς διαπραγματεύσεις καὶ τὰς συνθήκας τὰς ἀφορώσας τὴν εἰρήνευσιν τῆς Εὐρώπης. Ἀπὸ τοῦ 1816 μέχρι τοῦ 1822 ἦτο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσσίας. Κατὰ συνέπειαν ἐγνώριζεν ὅσον οὐδεὶς ἄλλος ἀνὴρ ἐν Εὐρώπῃ τίνα συστήματα ὀργανισμοῦ ἀναλόγως τοῦ ἐθνισμοῦ, τῶν ἐθίμων, τῶν ἰδιοσυγκρασιῶν, τῆς γλώσσης, τοῦ κλίματος καὶ τῆς θρησκείας μετεχειρίσθη ἡ Ῥωσικὴ Κυβέρνησις δι' ἐκαστὴν τῶν ἄνωθι 120 φυλῶν ὅπως τὴν συγχωρεύσῃ ἐντὸς τῆς πελορίας αὐτοκρατορίας. Ποῖον ἄλλον ἄνδρα κατὰ κληρονομίαν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἡ Ἑλλὰς ἵνα ὀργανισθῇ ἀναλόγως τῶν στοιχείων καὶ τῆς πατροπαράδοτου ἱστορίας αὐτῆς; Οὗτος ὡς Ἑλληὴν ἐποίησατο τὴν διάγνωσιν ἐκ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὠργάνωσε τὰς Ἴονιους Νήσους, τὰ δὲ ἔργα του, τινὰ τῶν ὑποίων προανέφερον, ἀποδεικνύουσι τοῦτο τρανώτατα καὶ ὑπεράνω παντὸς δισταγμοῦ.

Εἰς τὴν Ὑδραν εἶχον καταφύγει διάφοροι ἄλλοι συνομόται, τῶν ὑποίων τὰ ὀνόματα διεξέφυγον μέχρι τοῦδε τὴν ἱστορίαν. Ἀλλὰ μετὰ τῶν Μαυροκορδάτων, Κουντουριωτῶν, Μπουτούρηδων, Ὀρλάνδων, Βουλγάρων, Ξένων, Πολυζωϊδῶν καὶ ἄλλων, ἔρχονται ἐκεῖνα τῶν ἐν Σύρῳ Λουκᾷ Ῥάλλῃ, Ταρμποξιδῶν, Ῥαλληδῶν, Λαδοπούλων, Ζυγομαλᾷ, Γλαρῆν, Πετρίτῃ καὶ ἄλλων, ὡς φαίνονται εἰς τὸ ἐπόμενον ἐγγράφον διὰ τοῦ ὑποίου ζητοῦν τῇ μεσολαβῆσει τοῦ θεοῦ μου Ἐμμ. Ξένου παρὰ τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, τὰ χρήματα τὰ ὑποῖα ἐδάνεισαν πρὸς τοὺς συνομότας τῆς Ὑδρας.

Ἐν Ἐρμουπόλει Σύρος τὴν 24 Αὐγούστου 1855.

Κύριε Ἐμμ. Ξένε.

Εἰς Νεόπλιον.

Γνωρίζετε ὅτι οἱ πολῖται τῆς Ἐρμουπόλεως ἐδάνεισαν δις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, σημαντικὰς ποσότητας χρημάτων διὰ κατεπειγούσας ἀνάγκας, ἐπὶ ὑποθήκῃ τῆς εἰσπράξεως τοῦ Τελωνίου τούτου.

Περὶ τὰ δύο πεμπτημόρια τῆς ὅλης ποσότητος ἐλάβομεν ἤδη οἱ δανεισταί, μέχρι τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα εὐτυχούς ἐλεύσεως τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος.

Κατὰ συνέπειαν βασιλικῆς διατάγματος, ἀναβάλλοντος πᾶσαν πληρωμὴν χρεῶν τῆς Κυβερνήσεως, συμφωνηθέντων πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῆς Α. Μεγαλειότητος, διεκόπη ἡ συνέχεια τῆς ἀποσβέσεως τῶν ῥηθέντων δανείων.

Ἡ περίπτωσις αὕτη κατελύπησε τοὺς δανειστάς, ὡς ἀναξίως συγκαταταχθέντος εἰς τὸ γενικὸν τοῦτο μέτρον, ὅποτε τὰ δάνεια ταῦτα ἐδόθησαν εἰς δεινὰς περιστάσεις τοῦ τόπου τούτου καὶ τῆς πατρίδος, καὶ ἐχρησίμυσαν εἰς ἀποφυγὴν διωγμῶν καὶ πολυειδῶν δεινῶν καὶ εἰς ἀσφάλειαν τῶν νήσων καὶ τῆς θαλασσοπλοΐας τοῦ Αἰγαίου. Ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἐθεωρήθη ἄδικον δι' ἡμᾶς τὸ μέτρον τοῦτο, καθότι ἔγεινε μὲ ἀφαίρεσιν ῥητῆς ὑποθήκης, τῶν ῥηθεισῶν εἰσπράξεων τοῦ Τελωνίου, παραμεληθέντος οὕτως ἐνὸς ἀποκτημένου δικαιώματος (droit acquis), σεβόμενος ὀρηκτικῶς ἀπὸ πᾶσαν εὐνομούμενην Κυβέρνησιν. Ἡ διακοπὴ τῆς ἀποσβέσεως ταύτης ἀποκαθίσταται τόσον πλέον δυσάρεστος, ὅσον προσβάλλει τὰ συμφέροντα τῶν ἀσφαλιστικῶν τούτων Καταστημάτων, στερουμένων τὴν δοθεῖσαν ἀπὸ αὐτὰ ποσότητα περίπου δραχμῶν ἑπτὰ χιλιάδων ἀριθ. Δρ. 7,000 εἰς συμπλήρωσιν τῶν τότε ἀναγκῶν.

Καὶ πολὺ περισσότερον, καθότι στερεῖ καὶ τὴν πόλιν ἀπὸ τὰ χρήματα, τὰ ὅποια μὲ ἰδρωτὰς ἐναποταμίευσεν διὰ τὴν μελετωμένην ἀνέγερσιν κτιρίου διὰ Ἑλληνικὸν Γυμνάσιον τῆς πόλεως, διότι ἐκ τῶν ἐναποταμιεύσεων τούτων ἐδανείσθησαν εἰς δύο φοραῖς περίπου δραχμὰς δεκαεννέα χιλιάδας ἀριθ. Δραχ. 19,000 καὶ σχηματίζουν τὸ συμπλήρωμα τῶν δις δανεισθεισῶν ὡς ἀνωτέρω ποσοτήτων.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἐνομίσαμεν πρέπον νὰ ἀναφέρωμεν τὰ δικαῖά μας ταῦτα εἰς τὴν Α. Μεγαλειότητα, καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἔγεινε ἀνάλογος ἀναφορὰ, τὴν ὁποίαν οἱ δανεισταὶ εἰς συνέλευσιν συνηγμένοι, προεδρευούσης τῆς Δημογεροντίας μας, ἐπέκριναν ν' ἀποπέμψωσιν εἰς Ἑμᾶς διὰ νὰ τὴν θέσητε ὑπ' ὄψιν τῆς Ὑ. Ἀντιβασιλείας, συνοδεύοντες αὐτὴν καὶ μὲ προφορικὰς σας παραστάσεις εἰς ὑποστήριξιν τοῦ τόσον προφανοῦς τούτου δικαίου.

Θαροῦντες λοιπὸν εἰς τὴν ἰκανότητα καὶ εἰς τὸν ζῆλον Σας καὶ εἰς τὰ ὅποια ἐδείξατε πάντοτε εὐγενῆ αἰσθήματα ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ τόπου καὶ τῶν ἐμπόρων τούτων, Σὰς ἐπισυνάπτωμεν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀναφορὰν, παρακαλοῦντες Σας νὰ τὴν ὑποβάλητε καὶ ὑποστηρίξητε μὲ τὸν διακρίνοντά Σας ζῆλον καὶ πείραν τῶν αὐτοῦ πραγμάτων, καὶ ἐπικαλοῦμενος τὸν κύριον Γραμματέα τῆς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Βασιλικῆς Γραμματείας, ἀρετὰ γνωρίζοντα καὶ πάντοτε ὑπερμαχῆσαντα διὰ τὴν ἀπόσβεσιν τοῦ δανείου τούτου, διὰ νὰ συνδράμη καὶ ὑποστηρίξη τὰς προσπάθειάς Σας, καὶ νὰ φέρετε οὕτω εἰς εὐτυχῆς πέρας τὴν δικαίαν αἴτησιν τῶν ἀναφερομένων.

Ἐἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἡ Α. Μεγαλειότης, ἐμβλέπουσα εἰς τὰ προφανῆ δικαῖά μας, εἰς τὸ ἀνιδιοτελὲς καὶ τοῦ δανείου καὶ τῆς αἰτήσεως, καὶ ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ καταπατούμενον ἱερὸν δίκαιον ἐνὸς ἀποκτηθέντος δικαιώματος, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὸν ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν χρημάτων τούτων κίνδυνον τῆς στερήσεως τοῦ τόσον ἀναγ-

καίου Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου τῆς πόλεως, θέλει εὐδοκῆσει νὰ διατάξῃ, σύμφωνα μὲ τὰ αἰσθήματα τῆς καρδίας του, μὲ τὴν δικαιοσύνην, μὲ τὸ συμφέρον τῆς πόλεως καὶ μὲ τὴν κοινὴν ἡμῶν προσδοκίαν.

Ἐπισημειούμεθα μὲ τὴν προσήκουσαν ὑπόληψιν

ΛΟΥΚΑΣ ΡΑΛΛΗΣ

δι' ἑαυτὸν καὶ ὡς διευθυντῆς τῆς Φιλεμπ. Ἀσφαλείας.

ΑΡΓΥΡΟΣ Δ. ΤΑΡΠΑΝΤΖΗΣ,
Π. ΓΕΡΑΛΟΠΟΥΛΟΣ,
Π. ΡΟΓΚΩΤΗΣ,
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΙΟΥΡΑΝΗΣ,
Ν. ΜΕΤΑΞΑΣ,
Θ. ΑΜΙΡΟΣ,
ΝΙΚΟΛ. ΜΑΡΣΕΛΟΣ,
Γ. ΨΥΧΑΣ,
ΘΕΟΧΑΡΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ,
ΜΙΧΑΗΛ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ,
Γ. ΓΑΪΤΑΝΟΥ,
ΓΡΗΓ. ΔΑΝΤΑΝΟΓΛΟΥΣ,
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΟΥΤΑΣ,
Α. Ε. ΠΕΤΡΟΚΟΚΚΙΝΟΣ,

Θ. ΞΕΝΟΣ,
ΑΔ. Χ. ΚΥΡΙΑΚΟΣ καὶ ΒΟΥΤΖΙΝΑ,
ΑΘ. ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ,
Ε. Α. ΡΑΛΛΗΣ,
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΑΞΙΜΟΣ,
ΓΕΩΡΓ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΑΚΟΣ,
ΓΕΩΡ. ΠΕΤΡΙΤΣΗΣ,
ΑΔΕΛΦΟΙ ΖΥΓΟΜΑΛΑ,
ΑΝΤ. ΤΣΙΤΕΚΑΝΗΣ,
ΗΛΙΑΣ ΠΕΡΑΙΚΙΔΗΣ,
ΓΕΩΡ.
ΚΩΝΣΤ. ΓΑΛΑΡΚΗΣ,
ΠΑΥΛΟΣ ΝΕΓΡΕΦΟΝΤΗΣ.

ΟΙ ΣΥΝΩΜΟΤΑΙ, ΟΙ ΔΟΛΟΦΟΝΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΙ.

Ὁ Κάρλος Μένδελσον, Βαρθόλδης ἀφιερῶ σπουδαῖον μέρος τῆς ἱστορίας του εἰς τὰ τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου· ἀλλ' ἐκ ταύτης ἐξάγεται ἐκφανῶς ὅτι εἶνε πᾶν ἕτερον ἢ ἀμερόληπτος ἱστοριογράφος. ὡς δυστυχῶς μέχρι τοῦδε ὑπῆρξαν καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν γραψάντων τὸν βίον τοῦ Καποδιστρίου.

Αἱ κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ἀπαγγελλόμεναι κρίσεις τοῦ Μένδελσον εἶνε ἐπιπόλαιαι ἐπὶ τῶν βαθυτάτων ζητημάτων, ἕμμοιροι δὲ ψηλαφητῶν ἀποδείξεων καὶ ἀναμφισβητήτων ἐπιχειρημάτων πρὸς τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστην.

Λέγω Ἕλληνα ἀναγνώστην, διότι διὰ τὴν νέαν ἡμῶν ἱστορίαν ὑπάρχουσι δύο διαφορετικαὶ ἀναγνώσται, ὁ Ἕλλην καὶ ὁ Εὐρωπαῖος.

Ὁ Ἕλλην, ἐμπορούμενος ἐκ τῶν παραδόσεών του, αἴτινες οὐσαί εἴτε περιχρόνιστοι, εἴτε μυθικαί, εἴτε ἀληθεῖς, ἐσχημάτισαν ἐνδοξα ὀνόματα καὶ οἰκγενειακὰς διηγήσεις τὰς ὁποίας μόνον αὐτόγραφοι ἀποδείξεις, ἀναχρονισμοὶ καὶ τὰ alibi (ἀλλαγῆς παρουσίας) δύνανται νὰ διαψεύσωσι.

Μόνον έναργέσταται αποδείξεις δύνανται ν' ανατρέψωσι, λέγω, δικαιώματα και αξιώσεις, τὰς ὁποίας οἱ φέροντες τὰ ἐνδοξα ὀνόματά των ἀπόγονοι ἐκ γενεᾶς εἰς γενεάν μέχρι τοῦδε ἐκαρπώθησαν.

Τοιοῦτον τι κατώρθωσαν σήμερον οἱ μεγάλοι ἱστοριογράφοι τῆς Ἀγγλίας Μακώλεϋ, Φρούδ, Γίββων και ἡ κυρία Στρίκλανδ, ἡ τὸν βίον τῶν Βασιλισσῶν τῆς Ἀγγλίας συγγράψασα.

Παραδόντος τοῦ αἰῶνος πρὸς αὐτοὺς τὰ ἔγγραφα τῶν αἰῶνων και τὰς μέχρι τῶν ἡμερῶν των δημοσιευθείσας ἱστορίας, ἀπομνημονεύματα χειρόγραφα, αὐτόγραφα, ἐπιστολάς, περιηγήσεις και ἡμερολόγια, προικισμένοι δὲ διὰ κλίσεως ἐμπαθοῦς πρὸς τὴν ἱστορίαν, ἀνεδέχθησαν τὴν συγγραφὴν αὐτῆς. Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι μεγάλοι ἱστοριογράφοι, δὲν ἦσαν μόνον προικισμένοι οὕτω, ἀλλ' εἶχον και θέλησιν ἀκατάβλητον, ἐργατικότητα ὑπεράνθρωπον, ἐμβριθέστατον διαγνωστικόν, ἀλάνθαστον ἀντίληψιν, θετικὴν κρίσιν, δικαιοσύνην ἀκράδαντον και ἄσπλαχνον, φαντασίαν κατοπτρικωτάτην, και ταχεῖαν και πεπειραμένην τέχνην εἰς τὴν ἐκπληκτικὴν ὕλην τῆς ἀναγνώσεως τῶν διαφόρων συγγραφέων ὅπως κατορθώσωσι τὰ κολοσιαιᾶ ἔργα των. Οἱ τοιοῦτοι διέτρεξαν τὰς πλείστας βιβλιοθήκας τῆς Εὐρώπης, τὰ ἀρχεῖα τῶν Κυβερνήσεων, τὰ μουσεῖα και τὰς συλλογὰς τῶν χειρογράφων τῶν ἐπικρατειῶν και τὴν ἐπίσημον ἢ μὴ ἐπίσημον διασῶζομένην ἀλληλογραφίαν τῶν οἰκογενειῶν, διαγινώσκουσι δὲ οὗτοι τῶν γνησίων ἢ μὴ γνησίων χειρογράφων, κατώρθωσαν ἐκδοτὶν συγγραμμάτων ἐνώπιον τῶν ὁποίων ὀλόκληρος ἢ κοινὴ γνώμη ἠνάγκασε και τὰ ἴδια τέκνα τῶν δι' αἰῶνας φερόντων ψευδῶς μεγάλα ὀνόματα, εὐλαβῶς νὰ γονυπετήσωσιν ἐνώπιον τῆς ἀληθείας.

Ἀναγνώσατε τὴν ἀνάλυσιν τοῦ δαιμονίου Βάκωνος παρὰ τοῦ Μακώλεϋ και θέλετε ἐννοῆσαι καλλίτερον τὸν προορισμὸν τοῦ τοιούτου ἱστοριογράφου. Ἀναγνώσατε τὸν βίον τῆς Ἐλισσάβετ τῆς κυρίας Στρίκλανδ, ἡ τὸν βίον ἐνὸς τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων παρὰ τοῦ Γίββωνος, ὅπως βεβαιωθῆτε περὶ τούτου. Ἄλλ' ὁ κύριος Μένδελσον τοιαύτην ἱστορίαν τῆς Νέας Ἑλλάδος δὲν ἔγραψε, οὔτε εἶχε τὰς δυνάμεις νὰ γράψῃ, καθὼς οὔτε οὐδεὶς ἕτερος τῶν μέχρι τοῦδε γραφάντων.

Τοιαύτην ἱστορίαν θὰ γράψῃ μόνον κριτικὸς Ἕλλην μετὰ διακόσια ἔτη, ἢ και περισσότερον, ὅστις θὰ γεννηθῆ ἱστοριογράφος, θὲ ἐκπαιδευθῆ δι' ἱστοριογράφον και θὰ ἀποθάνῃ μόνον ἱστοριογράφος. Ὅστις θὰ γνωρίζῃ συγχρόνως καλῶς και τὰς ἀνατολικὰς γλώσσας και ἐκτὸς τῶν εὐρωπαϊκῶν συγγραμμάτων θὰ συμβουλευθῆ και τὰ ἀρχεῖα τῶν Τούρκων

και πᾶν ἔγγραφον εἰς τὴν τουρκικὴν και ἀραβικὴν βίβλον φῶς εἰς τὰς σκοτίας ἐν αἷς κρύπτεται ἢ ἀλήθεια ἢ μερὶς τῆς ἀληθείας.

Ὁλόκληρος ἡ περιγραφή τοῦ κ. Μένδελσονος περὶ Καποδιστρίου και εἰς τὰς πολιτικὰς κατ' αὐτοῦ κρίσεις και εἰς τὸν πεπεισμένον πανηγυρικὸν τῶν ἀναγνωρίζομένων παρ' αὐτοῦ προτερημάτων του, περιορίζεται εἰς τὰ δύο ταῦτα. Ὅτι ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐπλάσθη παρὰ τῆς φύσεως δεσποτικῆς χαρακτῆρος ἀν' ὄχι τύραννος, και ὅτι ἦτο τυφλὸν ὄργανον τῆς Ῥωσσίας, ἀφ' ἧς ἐπάτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ Τσάρου ὀργανίσας και διοικήσας αὐτήν.

Ὁ κ. Μένδελσονος εἶνε οὐ μόνον ἀνακριθῆς εἰς τούτο, ἀλλὰ και ἐκ προμελέτης μεροληπτικός. Διαστροφεὺς δὲ πολλῶν ἐράσεων τῶν ἀθένητικῶν ἐγγράφων πρὸς τὰ ἴποια καταφεύγει ὅπως ὑποστηρίξῃ τὰς κρίσεις του, ἐκτὸς ἐὰν ἡ κριτικὴ αὐτοῦ ἦτο ἐλαφροτάτη και μὴ δυναμένη νὰ καταθυθισθῆ μέχρι τοῦ ἐπικρατοῦντος πηλοῦ ἐν τῷ πυθμένι τῶν τότε συμβάντων και παθῶν, ὅπως ἀναζητήσῃ και ἀνεύρῃ τὴν ἀλήθειαν.

Ἴδου διὰ τίνα λόγον εἶπον ὅτι ἡ ἱστορία τῆς νέας Ἑλλάδος θὰ γραφῆ μετὰ δύο αἰῶνας παρ' Ἕλληνοῦ ἱστοριογράφου. Οὐδόλως δὲ παράδοξον νὰ γραφῆ, ὡς συχνὰ συμβαίνει, ἐκ τινος ἀπογόνου τῶν οἰκογενειῶν ἐκείνων, τῶν πολεμιστῶν ἀνταρτικῶς, τυραννικῶς και ἀλόγως τὸν Καποδίστριαν.

Τίποτε παράδοξον ἡ ἱστορία τῆς νέας Ἑλλάδος νὰ γραφῆ ὑπό τινος εὐσυνειδήτου ἀπογόνου τῶν οἰκογενειῶν ἐκείνων, ὅστις πεπροικισμένος μὲ τὰς εἰρημένας ἀρετὰς τοῦ ἱστοριογράφου, βίπτων μακρὰν του τὰς φανατικὰς δοξασίας τῶν προγόνων του, και πᾶσαν πατραγαθίαν, ὀδηγούμενος μόνον ἐκ τῆς ἀσπλάγχνου ἀληθείας, κρίνων ἐπίσης ἐκ τῶν προμερῶν ἀποτελεσμάτων και φθοροποιῶν συνεπειῶν τῆς ἐσφαλμένης και ἐγκληματικῆς πολιτικῆς τῶν προγόνων του, πρῶτος καταδικάσῃ αὐτοῦς, πρῶτος ἀποδείξῃ τὴν πλάνην των, πρῶτος διδάξῃ τὴν ἀλήθειαν ζωγραφίζων πιστῶς και ἀνευ σκιῶν τὴν εἰκόνα τοῦ 1828—1831.

Ὁ κ. Μένδελσονος ἐκ τοῦ ὅλου συγγραμμάτος του καταφαίνεται οὐ μόνον ὅτι εἶχε προσωπικὰ συμπαιθεῖας και ἀντιπαθειῖας ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' ὅτι ἀπετέλει μέρος κόμματος, πρὸ πάντων δὲ ὅτι παρακολουθεῖ τὰς συγγραφὰς τῶν γραφάντων προηγουμένως Ἑλλήνων και φιλελλήνων κατὰ τοῦ Καποδιστρίου, οἵτινες και χρωματισθέντες διὰ τὸ κομματικὸν των μένουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναξιόπιστοι.

Λυπούμαι ὅτι οὔτε ὁ χῶρος οὔτε ἡ συγγραφὴ ἡμῶν ἐπιτρέπουσιν ἐν

ταῦθα νὰ προβῶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν ὀλοκλήρου τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς ἱστορίας τοῦ κ. Μένδελσον τοῦ ἀφορώντος τὸν κόμητα Καποδίστριαν. Ὁφείλω ὅμως, νὰ προσπαθῆσω νὰ διαλύσω τὴν ἡμίχλην δι' ἧς ὁ Γερμανὸς ἱστοριογράφος περιβάλλει τινὰ σπουδαιότατα χωρία τοῦ βίου τοῦ Καποδιστρίου, ὅπως ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν καταπεισθῆ, ὅτι σκοπὸν ἄλλον δὲν ἔχω ἢ νὰ παραδώσω πρὸς αὐτὸν τὰς κλείς τῶν θυρῶν τῆς ἱστορίας, δι' ὧν μετὰ ταῦτα οὗτος εἰσερχόμενος ποιῆσει τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐρεῦνας μελέτας καὶ δικηνώσεις.

Ὁ κ. Μένδελσον ἐλησμόνησε βαπτίζων τὸν Κυβερνήτην τυραννον καὶ ὄργανον τῆς Ῥωσσίας, νὰ προσθήσῃ, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν συγχρόνων τοῦ Καποδιστρίου ὀπλαρχηγοὶ καὶ Κοτζαμπάσηδες ἦσαν οὐ μόνον τυραννόφρονες καὶ δεσπότες, ἀλλὰ καὶ ἀμαθεῖς ἢ ὀψιμαθεῖς καὶ ἄνθρωποι ἄνευ λεπτότητος, ἔχοντες ὡς ἄρμα τοῦ μεγαλείου των οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἀτομικὴν των ἀνδρίαν, τὴν οἰκογενειακὴν ἐπιρροήν, τινὲς δὲ τούτων τὸ ἀπίθασον καὶ τὸ αἰμοβόρον, καθὼς καὶ πολλὰς κτηνώδεις ὁρμὰς.

Καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶνε ἄλλως ἄνθρωποι ἐξεληθόντες τῆς δουλείας ἀφοῦ ὑπερέτησαν τοὺς τούρκους, οἵτινες εἶχον εἰς ἀνώτερον βαθμὸν τὰ ἄνωθι συστατικά.

Οὐδεὶς διαφιλονεικεῖ εἰς τοὺς πρωταγωνιστὰς ἡμῶν τὸ ὑψηλότερον αἶσθημα τῆς τιμῆς, φιλοτιμίας, ἀνδρείας καὶ πατριωτισμοῦ, ἔστω καὶ τῆς φυσικῆς εὐφυΐας ἢ ἀγχινοΐας, ἀλλὰ δυστυχῶς ἅπαντα ταῦτα ἐμηδενίζοντο ἢ μετεβάλλοντο εἰς ὀλέθρια ἐλαττώματα, ἅμα οἱ ἐπιτήδειοι πολύγλωττοι καλαμαράδες ἐμεταλλευόμενοι αὐτὰ, τὰ ἔστρεφον ὡς ὄπλα κατὰ τῶν κατόχων των.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, καὶ ἐὰν ἦτο ὁ τυραννόφρων τὸν ὁποῖον ζωγραφίζει ἀνηλεῶς ὁ κ. Μένδελσον, περιεβάλλετο ὅμως ὅταν ἦλθεν ἐν Ἑλλάδι, δι' ἀνεγνωρισμένης εὐρωπαϊκῆς λεπτότητος καὶ ἀβροτάτης συμπεριφορᾶς. Ἦτο ἀνὴρ βαθυτάτων γνώσεων, πείρας μεγάλης καὶ διπλωματικῆς γλώσσης, οἷαν ὀλίγοι ἐν Εὐρώπῃ εἶχον. Ὁ πατριωτισμὸς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀδιαφιλονεικῆτος καὶ ἀγνότατος, διότι τοιοῦτον μᾶς τὸν περιέγραψαν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους ἀπὸ τοῦ 1812 πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ πρὸ τῶν ἐμφυλίων ἡμῶν πολέμων. Οἱ πεπαιδευμένοι Ἕλληνες τῆς Βιέννης, οἱ πρωταθληταὶ τοῦ ἔθνους Φιλικοὶ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐξεθείασαν τὸν πατριωτισμὸν τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου καὶ τὰς μεριμνας του ὑπὲρ τοῦ ἔθνους πολὺ πρὶν

τοῦ 1821. Ἄλλως δὲ αἱ θυσίαι αὐτοῦ ὑπῆρξαν πολὺ μεγαλειότεραι οἰουδῆποτε ψευδοαπατηλοῦ τινῶν πλουσίων τοῦ 1821, διότι οὗτος ἐθυσίασεν εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς τὴν ὑψίστην θέσιν του, ἧτις ἦτο ἐκείνη ἐνὸς προσωπικοῦ φίλου καὶ ὑπουργοῦ τοῦ αυτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, θέσιν ἧτις πλέον ἢ ἅπαξ τὸν ἔθεσεν εἰς ἴσην μοίραν μὲ τοὺς αυτοκράτορας βασιλεῖς καὶ πρωθυπουργοὺς τῆς ὅλης Εὐρώπης.

Ἐλησμόνησεν ὁ κ. Μένδελσον ὁποῖαν ὑπεροχὴν εἶχεν ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας τῷ 1815 ἐνώπιον τοῦ Bozzo de Borgo, τοῦ Σταδίων, τοῦ Ταλειῦραν, τοῦ λόρδου Κάλστερόου, τῶν πρέσβειων τῆς Ἀγγλίας, τοῦ Μετερνίχου καὶ τοῦ αυτοκράτορος τῆς Αὐστρίας; Ἐκ τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' ἐξηρτάτο ἡ τύχη τοῦ Βοναπάρτου καὶ τῆς Εὐρώπης, ἡ δὲ Ἀγγλία πᾶν ἄλλο ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθῆ πράττουσα ἢ νὰ μισθοδοτῆ τοὺς στρατοὺς τῆς Γερμανίας ὅπως μάχωνται κατὰ τοῦ Βοναπάρτου. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἔκτοτε ὑπῆρξε τὸ πηδάλιον τοῦ Ἀλεξάνδρου Α'. μέχρι τοῦ 1821, ὅταν ἡ θέσις του ἔνεκεν τῆς πατρίδος του ἀκαριαίως ἐδεινώθη. Νὰ δεχθῆ τὴν προεδρείαν τῆς Φιλικῆς ἐταιρίας ἐνώπιον τῆς ἱερᾶς Συμμαχίας, ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀδείας τοῦ αυτοκράτορος; Ἦτο ἐπιβλαβέστατον πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Τὸ τοιοῦτο οὔτε ἐντιμον οὔτε ἀποτελεσματικὸν ἦτο. Τίς ἀνὴρ εὐρέθη ποτὲ εἰς θέσιν δυσκολωτέραν; Διὰ νὰ τὸ ἐννοήσητε καλλίτερον θεωρήσατε τοὺς ἐπιφανεῖς ἰσχυροτάτους πασσάδες καὶ διπλωμάτας Ἕλληνας σήμερον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Σουλτάνων, ὁποῖαν διαγωγὴν ἐδειξαν καὶ ὁποῖαν πολιτικὴν ἔπαιξαν ὀψέποτε διεγέρθη σπουδαῖον ἐλληνικὸν ζήτημα. Ἀνεδείχθησαν φανατικώτεροι τῶν Τούρκων ἐκτελεσταὶ μετὰ μεγαλειότερου ζήλου τῶν καθηκόντων των γιγνόμενοι, ὅπως διατρανώσωσι τὴν πρὸς τοὺς Σουλτάνους πίστιν, ἀφοσίωσιν καὶ εὐκρίνειάν των. Ἐὰν ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐμιμῆτο κατὰ τὸ ἡμῖσι ἓνα αὐτῶν, ἤθελεν ἀποβιώσει εἰς Πετροῦπολιν δεδοξασμένος ἀρχικαγγελάριος μεγάλης αυτοκρατορίας καὶ οὐχὶ πέσει ὡς κῶων κατασπαραγμένος εἰς τὰ πρόβυρα τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος.

Ἄλλ' ὁ κ. Μένδελσον καὶ οἱ ὅμοιοι βιογράφοι τοῦ Καποδιστρίου μιμοῦνται τὸν Κουάκερον τῆς Ἀγγλίας, ὅστις μὴ δυνήεις νὰ φιμώσῃ τὸν ζεὶ ὑλακτίζοντα αὐτὸν κύνα τοῦ ἰσχυροῦ γείτονός του, ἡμέραν τινὰ στὰς ἄντικρυ τοῦ κυνὸς λέγει πρὸς αὐτόν. Φίλε, θὰ σε δώσω ἐπίθετον διὰ τοῦ ὁποίου θὰ σιγήσῃς διὰ παντός· προχωρήσα· δὲ πρὸς τινὰ παι-

δας παίζοντας οὐχὶ μακρὰν, εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὅτι ὁ κύων εἶνε λυσσαλέος. Τὸ ἐπίθετον λυσσαλέος τὴν ἐπαύριον ἐγέννησεν εἰς τὴν πόλιν τοὺς λυσοδῆκτους καὶ ὑδροφόβους. Μετὰ τινὰς ἡμέρας ὁ κύων ἐλιθοβολήθη ὑπὸ τοῦ ὄχλου πρὸς ἀσφάλειαν τῆς πόλεως. Οὕτω καὶ ὁ κ. Μένδελσων σύμφωνα μετὰ τῶν συνωμοτῶν τῆς ἐποχῆς ἐβάπτισαν τὸν Καποδίστριαν τύραννον πωλοῦντα τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὸν Τσάρον, ἐνῶ οἱ ἀληθεῖς τότε τύραννοι ἦσαν αἱ ἐν Ἰδρῶ συσσωρευθεῖσαι κεφαλαὶ τῶν καλουμένων συνταγματικῶν. Οὗτοι ἐν τῇ ἀγραμματοσύνη των ἠγνόουν ὅποιοι θησαυροὶ, ὅποιοι διάβολοι, ὅποιοι ἄγγελοι, ὅποιοι κακίαι καὶ ὅποιοι ἀνεπανόρθωτοι δυστυχίαι καὶ συμφοραὶ ἐνεκλείοντο εἰς τὴν λέξιν Σύνταγμα, οὗτοι ἠγνόουν ὅσα ὁ πολυετὴς διοικήσας, διευθύνσας ἢ διαγνοὺς τὰ ἑκατὸν εἴκοσι ἔθνη ἐξ ὧν συγκροτεῖται ἡ Ῥωσσία, τὰ μὲν ἐκ βαρβάρων λαῶν, τὰ δὲ ἐκ πεπολιτισμένων ἐθνῶν Ἰωάννης Καποδίστριας δὲν ἠγνόει καὶ δὲν ἠγνόει ὅτι ἂν διέσπειρε φύρδην μίγδην πάντα τὰ ἐν τῇ λέξει σύνταγμα ἐγκλειόμενα ἀγαθὰ καὶ κακὰ ἐν τῷ ἐναρετωτέρῳ λαῷ τοῦ κόσμου πρὸ τῆς ἠθικοποιήσεώς του, πρὸ τῆς πολιτικῆς ἀνατροφῆς του, πρὸ τῆς ἐκπαιδεύσεώς του καὶ τινος προετοιμασίας δι' ἧς ἀναφαινόνται, ἀναγνώριζονται καὶ γίνονται παραδεκταὶ αἱ συνταγματικαὶ ἢ δημοκρατικαὶ τοῦ πολίτου ἀρεταὶ διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ τοιούτου πολιτεύματος, ὅπως συνταχθῆ τὸ πολίτευμα τοῦτο ἀνακλόγως τῆς ἰδιοσυγκρασίας του, οὐδὲν ἕτερον ἤθελε κατορθωθῆ εἰμὴ ὅτι ἀντὶ τῆς μορφώσεως χαρακτῆρας ἤθελε διαφθεῖρη αὐτοὺς καὶ προσενέγκῃ ἀνυπέρβατον χάος.

Ἄλλὰ ποῦ ἠκούσθη ἀμερόληπτος ἱστορικός, ἐνῶ τὸ ὄλεθρον 1831 παρουσιάζει δύο Κυβερνήσεις, τὴν μίαν τοῦ Κράτους ἀνεγνωρισμένην καὶ παραδεδεγμένην παρὰ τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἑλλήνων, παρὰ τῆς Εὐρώπης καὶ αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου, στερεωθεῖσαν πρὸ ἐνὸς ἔτους ὑπὸ τῶν προστατῶν Δυνάμεων διὰ τῆς μετατροπῆς τῆς κινδυνευούσης σμικρῆς χώρας εἰς αὐτόνομον βασιλείον, ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, κρίνοντες ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του πρὸς τὸν Λεοπόλδον, ἐμελλε σὺν τῇ ἀφίξει του ν' ἀναχωρήσῃ. τὴν δὲ ἐπέραν συγκροτουμένην ἐξ ἀνταρτῶν ἐγωϊστικῶν φρονημάτων αἰσθημάτων καὶ ἀρχῶν, συναγελασμένων ὑπὸ τὴν καλουμένην ὕβρινον συνταγματικὴν στέγην, ἐκάστου καυχωμένου ὅτι ἠλευθέρωσε τὴν Ἑλλάδα, ποῦ ἠκούσθη, λέγομεν, ἱστορικός ὡς τὸν κ. Μένδελσων, ἐπαγγελλόμενος νὰ διδάξῃ πρὸς τὰς μελλούσας γενεὰς τῶν Ἑλλήνων τὴν ἱστορίαν των, στρατοπεδεύων καὶ

οὗτος κομματικῶς ἐν Ἰδρῶ; ζητῶν νὰ δικαιώσῃ τοὺς ἀντάρτας καὶ βίβη τὸ ὅλον βᾶρος εἰς τὸν Καποδίστριαν.

Κατηγορεῖ αὐτὸν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης ἀποδείξεως, ἐκτὸς τῶν καταστροφισμῶν του, ὅτι ἦτο ὄργανον τοῦ Τσάρου. "Ὅτι δὲ αἱ βάσεις αἱ ἐκ Καποδίστριας ἔθεσε τῶν Σχολείων, ὀρφανοτροφείων, τοῦ Στρατοῦ, τοῦ Ναυτικοῦ, τῶν Δικαστηρίων, καὶ ἐν γένει ὅλων τῶν ἔργων τοῦ ἀθανάτου ὀργανωτοῦ Ἑλληνοσ, ἦσαν σύμφωνα μετ' ἐκείνων τῆς Ῥωσσίας ὅπως ἡ Ἑλληνικὴ νεολαία καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀνατραφῶσι βωσσοφρονες.

Ὅποια ἱστορικὰ κεφάλαια δὲν ἀγωνίζεται νὰ σχηματίσῃ ἐξ ἐλαχίστων ἀφορμῶν; Δὲν εἶνε ὁ μόνος ἱστορικός ὁ περιεθλὼν ἐν τοιαύτῃ πλάνῃ, ἠγνοῶν ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ μέλλοντος, ἦτις φέρει ὅσημέραι τὰ σκοτεινὰ γεγονότα ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ, ὡς ἡ νημευοῦσα θάλασσα μετὰ τὴν τρικυμίαν τὰ λείψανα ἐνὸς ναυαγίου, διαψεύδει τοὺς τοιούτους σαθροδόξους ἱστοριογράφους.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἔγραφε πρὸς τὸν κόμητα Λοβέρδον « Ἡρξάντο οἱ πρόκριτοι λαλοῦντες περὶ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, συντάγματος, Νομοθετικοῦ Σώματος καὶ ἐλευθεροτυπίας, καίτοι οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἐννοεῖ τὴν σημασίαν τῶν λέξεων αὐτῶν ἢ τὴν ἐφαρμογὴν των. »

Ἐρωτῶμεν, πόσοι σήμερον, τῷ 1885, τὴν ἐννοοῦσι;

Ἄλλ' ὅπως σαφέστερον κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης τὸν ἱστοριογράφον τοῦτον, αἱ ἀναγνώσῃ τὰς κρίσεις του ἐπὶ τῶν ἐπομένων εἰλικρινεστάτων καὶ πατριωτικωτάτων φράσεων τοῦ Καποδίστρια. (α)

Ὁ Καποδίστριας ἔλεγε πρὸς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην « Ἐδέχθη τὸ ἀξίωμα τὸ ὁποῖον μοι ἐνεπιστεύθη τὸ ἔθνος, οὐχὶ χάριν τοῦ ἀξιώματος, ἀλλ' ἵνα ἐργασθῶ ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. »

Διὰ τὴν νὰ δυσπιστήσωμεν εἰς τὴν εἰλικρίνειαν τῶν λόγων τούτων; Ὁ Ἕλληνας ὑπουργὸς τῆς μεγάλης Ῥωσσίας δὲν ἐθύσασε τὴν ὑψηλοτάτην θέσιν του χάριν τῆς πατρίδος του; Ὑπάρχει σήμερον εἰς Κουντουριώτης, εἰς Μαυροκορδάτος, εἰς Μιαούλης, εἰς Μαυρομιχάλης, ὅστις ἤθελε πιστευθῆ ἐὰν ἔλεγε, ὅτι ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ ἐκουσίως ἐγκαταλείψας ὑπὲρ τῆς πατρίδος του τὰς τιμὰς τοῦ ἀνακτοβουλίου τῆς Ῥωσσίας καὶ ἐκουσίως ἐξορισθεὶς εἰς Γενεύην ἐν τῇ καλύβῃ τοῦ

Fleur d' Eau, ἐδέχθη τὸ ἀξίωμα τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος μόνον καὶ μόνον ὅπως προσφέρῃ τὴν πατρίδα του ὡς ἄλλος Γκιρὰϋ χὰν τὴν Κριμαίαν πρὸς τὸν Τσάρον.

Καὶ ὅμως ὁ κ. Μένδελσων οὐδὲν ἕτερον ἐξάγει ἐκ τῶν ἄνω λόγων καὶ οὐδὲν ἕτερον ἐπαναλαμβάνει εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ συγγράμματός του ἢ τοῦτο.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἔλεγε πρὸς τὸν φρούραρχον Ῥαΐκον « δὲν ἤλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅπως ζητήσω θέσιν, μηδὲ αὐτὴν τὴν πρώτην, ἀκούσας δὲ τὴν κλήσιν τοῦ ἔθνους τούτου, σκοπὸν εἶχον μόνον νὰ συντελέσω πάσῃ δυνάμει εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἀποκατάστασιν. Ὁ σκοπός μου οὗτος εἶνε ἀμετάβλητος καὶ μένει πάντοτε ὁ αὐτός. Ἄν ὁ ἐκλεχθεὶς ἡγεμὼν (ὁ Λεοπόλδος) εἶνε τὸ μέσον πρὸς ἱστορικὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου, ἐγὼ πρῶτος θέλω ὑποδεχθῆ αὐτὸν καὶ χαρῆ ἐπὶ τούτῳ. »

Καὶ οἱ λόγοι εὔτοι εἶνε πλήρεις εὐλικρινείας. Ὁ μολυνοπράγμων ὅμως ἱστορικὸς Μένδελσων ζητεῖ νὰ ἐξάξῃ ἐκ τούτων ὅτι ἐντὸς αὐτῶν ὑποκρύπτεται ἡ κρυφία δυσχερέσκεια τοῦ Καποδιστρίου, διότι ἐνῶ ἔτεινε τὴν χεῖρα πρὸς τὸ βασιλικὸν διάδημα, τοῦτο ἀφηρπάσθη ἐπ' αὐτοῦ. Ἐπιφέρει δὲ κρίσεις ἀναξίαις ἱστορικοῦ. Οὐ μόνον τοῦτο· ἐνῶ δὲν ἀγνοεῖ ὁ κ. Μένδελσων ὅτι ὅταν οἱ πρέσβεις ἠρώτησαν τὸν Καποδίστριαν τίνα προτείνει τῆς Ἑλλάδος κληρονόμον ἡγεμόνα, οὗτος ὑπέδειξε τὸν Λεοπόλδον τοῦ Καβούρ-Γόθα, τὸν ὁποῖον προσωπικῶς ἐγνώριζε καὶ μεθ' οὗ συνειργάσθη, κατηγορεῖ τὸν Κυβερνήτην ὅτι πανουργάτατα τὸν ἐξέλεξε, διότι ὡσφραίνεται εὐνοϊκὰς διαθέσεις τοῦ πρίγκηπος ὑπὲρ αὐτοῦ, ὑπαινίττεται δὲ ὅτι διὰ τῶν ἐπιστολῶν του ὁ Καποδίστριας προέτρεψε τὸν Λεοπόλδον νὰ παραιτηθῆ τοῦ θρόνου τὸν ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἀπεδέξατο.

Ἡ κατηγορία αὕτη, ἣτις εὔρε καὶ ἔτι εὐρίσκει οὐ μικρὰν ἠχὴν καὶ πίστιν ἐν Ἑλλάδι, εἶνε ἀνακριβεστάτη καὶ ἀνυπόστατος.

Ὅφείλει τις νὰ διέλθῃ μετ' ἐπιστασίας τὰς ἐπιστολάς τοῦ Λεοπόλδου πρὸς τὸν Καποδίστριαν, ἐκείνας τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τὸν Λεοπόλδον, τὰς ἐπιστολάς τοῦ Λεοπόλδου πρὸς τοὺς ὑπουργοὺς καὶ πρέσβεις τῶν προστατῶν Δυνάμεων καὶ πρὸς ἄλλους διαπραγματευομένας τὰ τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου καὶ τῶν ἐλληνικῶν ὀρίων, καθὼς καὶ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τὰς Δυνάμεις, ὅπως σχηματίσῃ ὀρθὴν κρίσιν.

Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Κόμητος Καποδιστρίου πρὸς τὸν Λεοπόλδον εἶνε ἐπιστολαὶ γέμουσαι ὀρθοτάτων, ἐντίμων καὶ εὐλικρινῶν ἀπαντήσεων εἰς

τὰς ἐρωτήσεις τοῦ Πρίγκηπος περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ Ὑψηλότης του ἐζήτηε ἀποκλειστικῶς νὰ διαφωτισθῆ παρὰ τοῦ Καποδιστρίου.

Τολμῶ νὰ εἶπω ὅτι ὁ Καποδίστριας εἰς τὰς ἐπιστολάς αὐτὰς ἐγκαταλείπει τὸ διπλωματικὸν ὕφος καὶ γράφει ὡς ἀπλοῦς ἄνθρωπος πρὸς φίλον, τὸν ὁποῖον οὗτος ὑπέδειξεν εἰς τὰς Δυνάμεις, τὸν ὁποῖον ὀφείλει νὰ διαφωτίσῃ καὶ περὶ τοῦ ὁποῖου, μακρὰν τοῦ νὰ ἔχῃ τὴν ἐλαχίστην ὑποψίαν ὅτι ἐμελλε νὰ παραιτηθῆ ἐκ τοῦ θρόνου, ἀνυπομόνως περιμένων, παροτρύνει ἐνδελεχῶς νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄφιξίν του.

Ἡ μήπως ὄφελεν ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν Λεοπόλδον καὶ δώσῃ ψευδεῖς πρὸς αὐτὸν ἀπαντήσεις εἰς ὅσας ἐζήτηε παρ' αὐτοῦ πληροφορίας; καὶ ψευδεῖς περιγραφὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων τῆς τότε καταστάσεως;

Ὅποια σαθρὰ συμπεράσματα, ὁποῖα ἐπιπόλαια ἐπιχειρήματα, ὁποῖα φανταστικὰ ἐξαγόμενα, καὶ ὁποῖους κατασοφισμοὺς ὁ κ. Μένδελσων δὲν ἐξάγει ἐκ τινῶν φράσεων τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Καποδιστρίου ἐξ ὧν ὁ ἀκέραιος ἱστοριογράφος ὄφειλε τούναντίον σήμερον, ὅτε τὰ μεταγενέστερα συμβάντα διεφώτισαν πανταχόθεν τὴν ἀλήθειαν τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν, νὰ πλέξῃ στεφάνους πρὸς τὸν Κυβερνήτην.

Ὁ κ. Μένδελσων θεωρεῖ ὅτι ὁ Καποδίστριας ὑπέσκαψε δύο ὑπονόμους πρὸς τὸν Λεοπόλδον, διότι θέτει τὰς δύο ἀκολουθοῦσας ἐρωτήσεις πρὸς τὴν Ὑψηλότητά του.

Α^α Εἶνε διατεθειμένη ἡ Ὑμετέρα Ὑψηλότης νὰ ἀσπασθῆ τὸ Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὸν δόγμα καὶ νὰ συνδέσῃ οὕτω ἑαυτὸν καὶ τὸ γένος του δι' ἱεροῦ δεσμοῦ μετὰ τοῦ Ἔθνους;

Β^α Θέλει ἡ Ὑμετέρα Ὑψηλότης νὰ ἐκτελέσῃ τὰς λοιπὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Ἀργεῖ Συνελεύσεως, αἵτινες ἀσφαλίζουναι τὰ συμφέροντα πάσης τάξεως τοῦ λαοῦ, καὶ ἀποζημιῶσι τὰς ἐν τῷ πολέμῳ θυσίας του;

Ὁ κ. Μένδελσων ἐπιλήσμων ὅτι ἡ ἀπόφασις τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἦτο ὁ βασιλεὺς νὰ ἦνε ὀρθόδοξος, θεωρεῖ ὅτι διὰ τῶν ἐρωτήσεων αὐτῶν ὁ Καποδίστριας δὲν ἐτόλμα νὰ ἐγγυηθῆ προσήκουσαν παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ὑποδοχὴν πρὸς τὸν Λεοπόλδον, κατὰ συνέπειαν, ἀπέτρεπεν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἄς ἴδωμεν ἐὰν τὰ τοιαῦτα πορίσματα εἶνε ἄξια τῆς κριτικῆς ἱστορίας.

Γράφων τὴν 28 Φεβρουαρίου 1830 ὁ Λεοπόλδος ἐκ Λονδίνου πρὸς

τὸν Καποδίστριαν τὰ περὶ τῆς παραδοχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου, ἔλεγεν ὡς ἐπομένως·

«Ὡς πρὸς τοὺς ὄρους, ἢ πκράλλησίς μου νὰ ἐπιτραπῇ τοῖς Ἕλλησι »τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιρρήσεως κατὰ τοῦ προσώπου μου δὲν εἰσηκούσθη, »ὥστε ἀναγκάζομαι νὰ πκραστώ αὐτοῖς ὡς ἡγεμῶν προσφερόμενος ὑπὸ »τῶν Δυνάμεων. Ἄν ἀνελογιζόμεν τὴν προσωπικὴν μου μόνον θέσιν, »ἤθελον ἐπιμείνῃ εἰς εὐνοϊκωτέρους ὄρους ἢ δὲν ἤθελον ἀποδεχθῆ· ὁ φό- »βος ὅμως μὴ ῥίψω πάλιν τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα εἰς τὸ χάος ἐκεῖνο »ὅθεν μόλις ἐξέρχεται, προτρύνει με νὰ θυσιάσω οἰονδήποτε σκοπὸν »προσωπικόν. Γνωρίζετε, ἀγαπητέ μοι κόμη, ὅποια διατρέφω πρὸ πολ- »λοῦ χρόνου αἰσθήματα δι' ὑμᾶς· ὀφείλω δὲ νὰ σᾶς ἐκφράσω ὅτι εὐελ- »πίζομαι τὴν ὑποστήριξιν ὑμῶν διὰ τε τῶν συμβουλῶν καὶ τῆς φρονή- »σεώς σας ἐν τῷ σχολίῳ σταδίῳ ἐν ᾧ εἰσέρχομαι. Διὰ τοῦτο παρκαλλῶ »ὑμᾶς· νὰ ἐξακολουθήσητε κυβερνῶντες τὸ σκάφος τῆς πολιτείας, ὅπερ »πτοσάκις διεσώσατε ἀπὸ τοῦ ναυαγίου, μέχρι τῆς ἀφίξεώς μου. Ἡ »ἄφιξις μου δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἐντὸς βραχέος χρόνου, καθότι ἔχω »πολλὰς ἔτι νὰ τακτοποιήσω ἰδιαιτέρας μου ὑποθέσεις. Ἐκθέσατέ μοι, »σᾶς παρακαλῶ, σαφῶς, ἀμα ὡς δυναθῆτε, τὴν κατάστασιν τῶν πρα- »γμάτων. Σπουδαῖον ἔσται νὰ μοι στείλετε ὅσον τάχιον γραμματέα »τινὰ τῶν ἀπορρήτων, κομιστὴν τῶν ὑμετέρων ἀνακοινώσεων, δυνάμενον »δὲ νὰ μοι χρησιμεύσῃ διὰ τὰ Ἑλληνικὰ ἔγγραφα.»

Ὁ κ. Μένδελσον ἀρύεται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ὅτι ὁ Καποδίστριας συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ κυβερνᾷ τὴν Ἑλλάδα ἐπ' ἀορίστῳ, κατακρατῶν τὸν Λεοπόλδον ἐν Εὐρώπῃ διὰ τῆς πκραστάσεως τῶν ἑλληνικῶν ὑποθέσεων καὶ σκοτεινῶν ἐπικινδύνων καὶ ἀδιορθῶτων.

Ὅποια κούφότης! Παρκαγωνρίζει καὶ λησμονεῖ τὴν θέλησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὸ προνοητικὸν καὶ τὴν ἀγγίνοιαν τοῦ Καποδίστριας καὶ τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν Δυνάμεων, αἵτινες κατὰ τοὺς ἰδίους λόγους τοῦ Λεοπόλδου ἐπεμπον αὐτὸν, ἄνευ τῆς ἀντιρρήσεως τῶν Ἑλλήνων, βασιλέα των.

Ἄλλὰ τί ἀπαντᾷ πρὸς τὸν Λεοπόλδον ὁ Καποδίστριας εἰς τὰ ἄνωθι διὰ τῆς ἀπὸ 6 Ἀπριλίου ἐπιστολῆς του;

«Ἄν ἔσχον ἐγὼ ἐπιτυχίαν τινὰ πκρά τῷ πνεύματι τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, »ἂν ἐξακολουθῆ νὰ μοι πκρέχῃ δείγματα εἰλικρινοῦς καὶ ἀπεριορίστου »ἐμπιστοσύνης, ἀφορμὴ τούτου εἶνε ὅτι βλέπει πῶς διαρκῶς συμμερι- »ζομαι αὐτοπροσώπως τῆς στερήσεως αὐτοῦ καὶ τοὺς πόνους ἐπὶ μόνῳ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Γ. ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ
(Κατὰ φωτογραφίαν παλαιᾶς ἐποχῆς)

»τῷ σκοπῷ νὰ πραύνω αὐτούς. Ἐν μέσῳ τοῦ στρατοπέδου, ὑπὸ τὴν
 »πενιχρὰν στέγην καλύβης, ὅπου διαμένω ἀψήφῳ τὴν κακοκαιρίαν
 »καὶ λησιμονῶν τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ἀδυναμίαν μου, μοὶ ἐλάλησαν συ-
 »χνότατα ὁ λαὸς καὶ οἱ στρατιῶται περὶ τῶν συμφερόντων αὐτῶν.
 »Ἐκεῖ με ἐγνώρισαν, ἐκεῖ ἠδυνήθην νὰ ἐμπνεύσω πρὸς αὐτούς τὸ αἴσ-
 »θημα τοῦ καθήκοντος πρὸς ἑαυτούς, πρὸς τὴν Κυβέρνησιν των καὶ τὸν
 »πεπολιτισμένον κόσμον. Ναί, πρίγκηψ μου, συγχωρήσατε τὴν τόλμην
 »μου, οἱ Ἕλληνες προσδοκῶσιν ἀφ' ὑμῶν τὴν δοκιμασίαν ταύτην. Ἄν
 »παρουσιασθῆτε πρὸς αὐτούς ὡς μεγιστάν, μὴ δυνάμενος νὰ ὑποστῇ
 »πτωχείαν καὶ στερήσεις, τότε ἀντὶ νὰ ἐπιβληθῆτε θέλετε στερηθῆ
 »ἀκουσίως τὸ πρῶτιστον μέσον δι' οὐ ἐπωφελῶς ἠδύνασθε νὰ ἐπιδρά-
 »σητε ἐπὶ τῶν διαθέσεων τοῦ ἔθνους. Χορηγεῖται ὑμῖν ἡ εὐκαιρία νὰ
 »προσφέρητε τὴν πρώτην ταύτην θυσίαν. Ἐλθετε νὰ παρευρεθῆτε
 »αὐτοπροσώπως εἰς τὰς δυσχερεῖς καὶ ἐπιπόνους ἐργασίας τοῦ κανονι-
 »σμοῦ τῶν ὀρίων, καὶ μὴ ἐπιτρέψητε νὰ σᾶς ἀντιπροσωπεύσωσιν ἄλλοι
 »ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ.»

Ἡ κριτικὴ τοῦ κ. Μένδελσων εἶνε ὅτι διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ Καποδίστριας ἔθετε τὸν Λεοπόλδον εἰς δεινὴν θέσιν, ἐπειδὴ κάλλιστα ἐγνώριζεν ὅτι οἰκογενειακοὶ λόγοι ἠνάγκαζον τὸν πρίγκηπα νὰ διαμεῖνῃ ἔτι μακρὰν τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν εἶχε σπεύσει τῷ 1827 νὰ καταβῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἀποφύγῃ τὰς δυσκόλους περιστασίας τοῦ ἔτους τούτου.

Ἐνταῦθα οὐ μόνον ὑπάρχει ὕβρεσις κρίσεως τοῦ Γερμανοῦ ιστοριογράφου, ἀλλὰ καὶ ὀρατὴ φατριαστικὴ κακεντρέχεια, τὴν ὁποίαν εὐτυχῶς τὰ ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ τὰ παρόντα καθιστῶσιν ὀρατωτέραν καὶ πρὸς τοὺς ἡλιθιωτέρους τῶν ἀνθρώπων.

Ἐν πρώτοις, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐβράδυνε τὴν ἔλευσίν του ἐν Ἑλλάδι, οὐχὶ δι' οἰκιακοὺς λόγους, ἀλλὰ τὸνναντίον δι' ἔθνικούς. Διότι ἔδραμεν εἰς τὰς διαφόρους Κυβερνήσεις, ὅπως παράσχῃ τῷ ἔθνει δυσκόλους θυσίας καὶ ὅπως συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς πατρίδος του ἐνώπιον τῶν ἰσχυρῶν, μεθ' ὧν προσωπικῶς ἐγνώριζετο καὶ μεθ' ὧν ἄλλοτε συνειργάσθη ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσσίας, ὡς σύμβουλος καὶ ἀκόλουθος τοῦ αὐτοκράτορος.

Δεύτερον δὲν ἤλθεν ἀμέσως εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1827, ὅχι ὅπως ἀποφύγῃ, ὡς λέγει ὁ κ. Μένδελσων, τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ διότι ἤτο καθῆκον αὐτοῦ, ἀφ' ὧς ἐκ τῆς μακρᾶς ὑπηρεσίας του ἐν Ῥωσίᾳ ἠδύ-

νατο νὰ θεωρηθῆ κλίνων πρὸς τὴν Ῥωσίαν, νὰ προσεγγίσῃ τὰς ἄλλας Δυνάμεις πρὸ τῆς καθόδου του εἰς Ναύπλιον καὶ παραστήσῃ πρὸς αὐτὰς τὰς ἰδέας του καὶ διὰ τίνος τρόπου ἐσκόπει νὰ κυβερνήσῃ αὐτήν.

Οὐδεὶς ιστοριογράφος Ἑλλήνων, ὅσον ἀντικυβερνητικὸς καὶ ἂν ἦνε, ἤθελε ποτὲ ἀποδώσῃ πρὸς τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν ἀνανδρίαν καὶ ἔλλειψιν πατριωτισμοῦ διὰ τὸ ὅτι δὲν κατῆλθεν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκλογὴν του εἰς Ἑλλάδα τῷ 1827.

Ἄλλ' ὁ κ. Μένδελσων, σχολιάζων ἐτέραν ἐπιστολὴν τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τὸν Λεοπόλδον, σχετικὴν τῶν ἐνστάσεων τῆς Γερουσίας κατὰ τῶν ὄρων τοῦ Πρωτοκόλλου, λέγει:

«Ἵποκρινόμενος ὁ Καποδίστριας τὴν συκοφαντηθεῖσαν ἀθωότητα, ἐκτίθησι μετ' ἐπιφανοῦς εἰλικρινείας, ἣν ἐγνωρίζε νὰ ὑποδύηται ἐν κρίσιμοις στιγμαῖς.»

Λοιπὸν κατὰ τὸν κριτικὸν Γερμανὸν, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας δὲν ἠδύνατο νὰ ἦνε εἰλικρινὴς οὔτε εἰς τὰ ζητήματα τὰ ἀνεπίδεκτα διπλωματικῆς, οὔτε εἰς ὅσα δὲν ἐζηρῶντο παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, πρὸς τὰ ὅποια δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ βαδίσῃ ἄνω ποταμῶν καὶ εἰς τὰ ὅποια ἐκὼν ἄκων εἶχε καθῆκον νὰ ἦνε εἰλικρινὴς.

Καὶ τοιαύτη εἶνε ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τὸν Λεοπόλδον, διὰ τὴν ὁποῖαν κατηγορεῖται παρὰ τοῦ Γερμανοῦ κριτικοῦ ὅτι δὲν εἶνε εἰλικρινὴς καὶ ὅτι ὑποκρίνεται τὴν συκοφαντηθεῖσαν ἀθωότητα.

«Ἵπάρχουσι, πρίγκηψ, κακόβουλοι καὶ δολοπλόκοι ἐν Ἑλλάδι, ὡς ἄλλαχοῦ, πλείονες μάλιστα ἢ ἄλλαχοῦ. Ξένοι ἀπὸ μικροῦ ἤδη ἀπαύστως διχόνοιαν σπείροντες, ἐξακολουθοῦσι μετὰ μείζονος ζήλου τὰς ἐγκληματικὰς αὐτῶν σκευωρίας. Διὰ θράσους κομπουμένου μέχρις ἀνθεντίας ἐπανκλαμβάνουσι καὶ πρὸς ἐκείνους ἔτι σφίτινες δὲν τοὺς ἀκούουσι, ὅτι ἂν ἡ Ἑλλὰς περιορισθῆ μέχρι τῶν ὁρίων τοῦ Ἀσπροποτάμου, ἂν ἡ Κρήτη καὶ ἡ Σάμος ἐγένοντο τουρκικαί, ἂν αἱ λοιπαὶ τοῦ Πρωτοκόλλου διατάξεις ἤμιστα ἀντεπεκρίθησαν εἰς τὰς ἐθνικὰς ἠδὲ τῶν Ἑλλήνων ἐπιθυμίας, ταῦτα πάντα ἐγένοντο διότι ἡ Εὐρώπη ὠφελε νὰ λάβῃ ἀσφαλιστικὰ μέτρα κατὰ τῶν τερατωδῶν καὶ φιλοδόξων σχεδίων τῆς σημερινῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως. Ἡ προσωρινὴ αὕτη Κυβέρνησις εἰμὶ ἐγὼ, τὰ δὲ τερατώδη καὶ φιλοδόξα σχέδια ἔεισαν αἱ μυστικά μου δῆθεν σχέσεις πρὸς τὴν Ῥωσίαν.

Εἰς τί ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν εἶνε εἰλικρινὴς; Μήπως αἱ κατηγορίαι

αὗται κατὰ τοῦ Καποδιστρίου δὲν ἐγράφησαν τότε εἰς διαφόρους ἐφημερίδας τῆς Εὐρώπης, μήπως δὲν ὑπάρχουσιν εἰς διάφορα πρὸ τοῦ ἰδικοῦ του συγγράμματα; Διατί δὲν συνεβουλεύθη αὐτὰ ὁ κ. Μένδελσων, ἢ ἀγνοεῖ τὴν ὑπαρξίν των;

Οὐδέποτε ἀνὴρ διὰ τῶν ἄνωθι λόγων ἠδύνατο ν' ἀνοίξῃ τὴν καρδίαν του εἰλικρινέστερον πρὸς ἄλλον, ὅσον ὁ Καποδίστριας πρὸς τὸν Λεοπόλδον, διότι ἂν σήμερον ὑπάρχουσιν ἄνδρες ὡς τὸν κ. Μένδελσων, ἀποδίδοντες πρὸς τὸν Καποδίστριαν τοιαύτας μομφάς, ὅποια τερατωδέστερα δὲν ἐκυκλοφόρουσαν τότε παρὰ τῶν ἐχθρῶν του.

Καὶ ὅμως ὁ Καποδίστριας ἦτο ἀπηυδημένος, ἀνυπομόνως προσδοκῶν τὸν Λεοπόλδον ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν μικρὰν ἐν Ἑλβετίᾳ ἔπαυλιν του Fleur d' Eau. Δι' ὃ ἔγραφε πρὸς τὸν Εὐνάρδον: «Ἄς προσπαθήσωμεν νὰ καταλύσωμεν τὸν βίον ἐγγυὲς ἢ ἀλλήλων καὶ ν' ἀναπαυθῶμεν πάλιν ἄπαξ παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς λίμνης τῆς Γενεύης. Θέλω κατοικήσει κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ γήρατός μου τὴν μικρὰν ἔπαυλιν τοῦ Fleur d' Eau, ἐὰν ἐννοεῖται δὲν με ἐκβάλλῃ αὐτῆς ὁ ἀπὸ βορρᾶ ἄνεμος.» Ἐννοῶν διὰ τῶν τελευταίων λέξεων, ἐὰν ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας δὲν προσκαλέσῃ αὐτὸν εἰς Πετροῦπολιν.

Ὁ πραγματοδίφης κριτικὸς Γερμανὸς, σχολιάζει τοὺς ἄνωθι λόγους ὡς ἐπομένως: «Ἡ ἀνάπαυσις αὕτη εἶνε καθ' ὑπόκρισιν ἀνάπαυσις ἀνθρώπου βαθεῖαν συναισθανομένου ἠθικὴν προσβολὴν.»

Ἐκ τῶν σκέψεων αὐτῶν, καὶ ἄλλων τοῦ κ. Μένδελσων ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τὸν Εὐνάρδον περὶ τοῦ Λεοπόλδου ἄς κρίνει ὁ ἀναγνώστης ἐὰν ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ιστοριογράφου τούτου ἦτο προσωρισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ κριτικὴν ἱστορίαν.

«Τὰ μέσα, λέγει ὁ κ. Μένδελσων, ἅτινα μετεχειρίζετο ὁ Καποδίστριας ὅπως πείσῃ τὸν πρίγκηπα νὰ μὴ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦσαν τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα πάντοτε, τὰ λοῦζα καὶ ὑπουλα.»

Ἀφοῦ ὁ Καποδίστριας ἐπρότεινε ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Λεοπόλδου πρὸς τὰς δυνάμεις τὸν Λεοπόλδον, πῶς νῦν ἐζήτει ν' ἀποτρέψῃ αὐτὸν νὰ μὴ ἔλθῃ; Τὸ τοιοῦτον εἶνε ἀντίφασις, ἐκτὸς ἐὰν ὁ ἱστορικὸς δύναται νὰ παρουσιάσῃ ἐγγράφα τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τὸν πρίγκηπα Λεοπόλδον, ἢ ἄλλον τινὰ, ἢ καὶ μαρτυρίας παραδεκτὰς ἐμμέσως ἢ ἀμέσως, ἀποδεικνυσάσας ὅτι μετημελήθη διὰ τοῦτο.

Ὁ κ. Μένδελσων κἂν δὲν εἶνε οὔτε ἐπιτήδειος διαστροφεὺς φράσεων

ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου θέματος, τοῦ ἀφορώντος τὴν τιμὴν καὶ τὴν φιλογένειαν τοῦ Καποδιστρίου.

ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ κριτικοῦ πηρὶσταται ὁ κ. Μένδελσων μάντις τῶν κρυφίων στοχασμῶν τοῦ Κυβερνήτου, ἐπαγγελλόμενος τὸν Τειρεσίαν, τὸν ὁποῖον ἀφοῦ ἐτύφλωσεν ἡ Ἄθηνα, ἐπειδὴ τὴν εἶδε γυμνὴν, ἐκκθά- θήρισε τὰ ὄτα του διὰ τὴν καταλαχμυθάνη τὰς φωνὰς ὄλων τῶν πτηνῶν.

Ἐξετάζοντες τὸν γαλλικὸν τύπον τὸν πρὸ τῆς Ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1830, εὐρίσκωμεν αὐτὸν μνημονεύοντα τῶν αἰτίων τῆς παραιτήσεως τοῦ Λεοπόλδου. Ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔγραφον ὅτι « Ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος ἤρξατο νὰ σκέπτεται νὰ παραιτηθῆ τοῦ θρόνου τῆς Ἑλλάδος, σχεδὸν πάραυτα ἀφοῦ ἐδέχθη αὐτόν. Καὶ τοῦτο » διότι αἱ Δυνάμεις δὲν ἠγγυῶντο πρὸς τὴν Ἑλλάδα δάνειον καὶ διότι » διαπραγματευομένου αὐτοῦ συνοικέσιον γάμου μετὰ πριγκηπέσσης » τοῦ οἴκου τοῦ Ὁρλεάν, οἱ εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας Βουρβῶνοι » ἀπεδοκίμαζον αὐτό. »

Τὰ ἀληθῆ ταῦτα αἴτια, τὰ ὁποῖα ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος ἀνέφερε πρὸ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Καποδιστρίου, ὀφείλω ἐκτενέστερον νὰ ἀναπτύξω μετ' ἄλλων, ἐξ ὧν οἱ ἀναγνώσται μου θέλουσι πληροφορηθῆ ὅτι οὔτε κατὰ σκιάν ἔχουσιν ὑπόστασιν αἱ κατὰ τοῦ Καποδιστρίου συκοφανταίαι περὶ τῆς παραιτήσεως τοῦ Λεοπόλδου.

Ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος δὲν ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄνευ χρημάτων, ὅπως πληρωθῆ τοῦλάχιστον ὁ τακτικὸς στρατὸς πρὸς ὃν ὠφείλετο πολλῶν μηνῶν μισθός, τὸ ὁποῖον ἡ Εὐρώπη καλῶς ἐγνώριζεν. Ἡ πρὸς τὸν βαρῶνον Στάιν ἀπὸ 10 Ἀπριλίου ἐπιστολὴ τοῦ Λεοπόλδου τί λέγει περὶ τοῦ δανείου; « Ἀνάγκη αἱ Δυνάμεις νὰ ἐγγυηθῶσι » δάνειον. Ἐπροσδιώρισα δὲ ἐν ποσὸν ἐξ οὗ ἡ ἀθλία τῆς Ἑλλάδος κα- » τάστασις ἔχει ἀνάγκη νὰ πρόκειται νὰ γίνῃ τί ἄξιον σημασίας. Αἱ » Δυνάμεις ζητοῦσι νὰ ἐγγυηθῶσιν ὀλιγώτερον τοῦ ἡμίσεως τοῦ ποσοῦ » ὅπερ ἐγὼ ἀπαιτῶ. Ἀλλὰ τοιοῦτον τί ποτὲ δὲν θέλω παραδεχθῆ καὶ » ὡς ἐκ τούτου πιθανὸν νὰ ἐπέλθῃ ῥῆξις. Εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐνδώσω εἰς » τοῦτο, ἔχω δὲ τὴν ἀπόρασιν ἀκράδαντον. »

Ἐπίσης ἔγραψεν ὁ Λεοπόλδος τὴν 22 Ἀπριλίου πρὸς τὸν Κυβερνήτην περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τοῦ δανείου. « Δυνατὸν εἶνε νὰ ἐπέλθῃ » ῥῆξις, καὶ ἴσως ἐπὶ τέλους σὰς ἔλθῃ ἄλλος ἡγεμῶν. »

Τὰ αἴτια ταῦτα δὲν εἶνε ἀγνωστα οὔτε πρὸς τὸν κ. Μένδελσων, οὔτε πρὸς τοὺς λοιποὺς ἱστοριογράφους τῆς Ἑλλάδος τοὺς γράψαντας

κατὰ τοῦ Καποδιστρίου. Φρονῶ δὲ ὅτι ἤρκοῦν ὅπως ἐξαλείψωσι πᾶσαν ἰδέαν ἐνοχῆς τοῦ Κυβερνήτου ὡς πρὸς τὴν παραιτήσιν τοῦ Λεοπόλδου.

Καὶ ὁμως προβαίνω εἰς τὴν ἐκθεσιν καὶ ἄλλων αἰτίων, ἀγνώστων πρὸς τὸ πλεῖστον μέρος τῶν Ἑλλήνων, ἅτινα παρώτρυναν τὸν Λεοπόλδον νὰ παραιτηθῆ τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου, αἶροντα δὲ τὴν ἐλαχίστην κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ὑπόνοιαν.

Ὁ Λεοπόλδος ἦτο υἱὸς τοῦ δουκὸς Φραγκίσκου Σάξ-Κομπούργκ.

Ἡ οἰκογένεια Κομπούργκ ἐσυγγένευε τότε μὲ τοὺς Ῥωμανῶφ τῆς Ῥωσσίας ἐνεκεν τοῦ γάμου τῆς ἀδελφῆς του Ἰουλιανᾶς μετὰ τοῦ μεγάλου Δουκὸς Κωνσταντίνου. Ὁ Λεοπόλδος κατέταχθη εἰς τὸν στρατὸν τῆς Ῥωσσίας μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ καὶ συνώδευσε μετὰ ταῦτα τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ἐρφούρτ. Ὁ Καποδιστριας ἐγνωρίσθη λοιπὸν μετὰ τοῦ Λεοπόλδου ἀρκούντως, διότι μετὰ ταῦτα συνυπηρέτησε μετ' αὐτοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ ἦτο ἐν γνώσει ὄλων τῶν ἀρετῶν του ὅπως εὐσυνειδῶτως προτείνῃ αὐτὸν εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν τριῶν Δυνάμεων, ὑποδείξῃ δὲ τοῖς Ἕλλησι ὅπως τὸν ἐκλέξωσι.

Ἐὰν ὁ Καποδιστριας ἦτο Ῥωσσοφρων καὶ ὄργανον τῆς Ῥωσσίας, διατὶ ν' ἀποτρέψῃ ἕνα συγγενῆ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, πρῶτην στρατηγὸν αὐτῆς, νὰ ἔλθῃ ἐν Ἑλλάδι, ἀφοῦ οὗτος δὲν ἠδύνατο ν' ἀναβῆ τὸν θρόνον καὶ θέσῃ Στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ; Διατὶ ἀντ' αὐτοῦ νὰ ἐπιθυμῆ νὰ ἔλθῃ ἄλλος βασιλεὺς ἀγνώστου ἱκανότητος, ἀγνώστων ἰδεῶν, ἀγνώστων δοξασίων καὶ πρὸς αὐτὸν ἀγνώστου συμπαθείας; Τόσον ὀλίγον ἐμερίμνει ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἂν ὄχι περὶ τῆς πατρίδος του;

Τὸ κυριώτερον αἶτιον τῆς παραιτήσεως τοῦ Λεοπόλδου ἦτο ἡ σοβαρὰ ἀσθένεια τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, πάραυτα μετὰ τὴν ἐκλογὴν του εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος. Διότι ὁ Λεοπόλδος ἦτο ὀρισμένος ἐν περιπτώσει θανάτου τοῦ βασιλέως νὰ γίνῃ ἀντιβασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας.

Ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος εἶχε νυμφευθῆ εἰς πρῶτον γάμον τὴν 2 Μαΐου 1816 τὴν πριγκήπισσαν Λυγούσταν Σιμαρλότταν, διάδοχον τοῦ θρόνου τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ὁ γάμος οὗτος ἐψηφίσθη τὴν 27 Μαρτίου 1816 παρὰ τοῦ Κοινοβουλίου τῆς Ἀγγλίας, δόντος πρὸς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ Ἄγγλου Δουκὸς Κένδαλ (Kendal) καὶ τὸ προνόμιον τοῦ νὰ παρίσταται εἰς ὅλας τὰς τελετὰς ἢ συναθροίσεις τῶν Δουκῶν τοῦ Στέμματος τῆς Ἀγγλίας. Ἐδόθη πρὸς αὐτὸν ἐπίσης ὁ τίτλος τοῦ

Στρατάρχου τῆς Μεγάλης Βρετανίας (Feld-Marchal) καὶ ἔδρα ἐν τῷ μυστικῷ συμβουλίῳ (Privy-Council). Δυστυχῶς ἡ δημοφιλὴς Πριγκήπισσα Αὐγούστα Σκιαρλόττα ἀπεβίωσεν εἰς τὸν τοκετὸν, τὴν 5 Νοεμβρίου 1817, ἀφεῖσα ἀπαρηγόρητον λύπην εἰς τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος καὶ γενικὴν συμπάθειαν καὶ ὑπόληψιν πρὸς τὸν Λεοπόλδον, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ κατοικήῃ τὴν Ἀγγλίαν καὶ λαμβάνῃ παρὰ τῆς Βρετανικῆς Κυβερνήσεως χορήγησιν ἐτησίαν πεντήκοντα χιλιάδων λιρῶν.

Δὲν παρῆλθε χρόνος πολὺς μετὰ τὴν παραδοχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στέμματος, τὸν Μάϊον τοῦ 1830, καὶ ἀσθενεὶ βαρῶς ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Γεώργιος ὁ Δ'. Ἡ ἀνεψιὰ τοῦ Λεοπόλδου Ἀλεξανδρίνα Βικτωρία, ἑνδεκαεῖς κόρη, ἦτο ἐπίδοξος κληρονόμος τοῦ θρόνου, καθὼ θυγάτηρ μονογενῆς τοῦ Δουκῆ τῆς Κέντ, τετάρτου υἱοῦ τοῦ Γεωργίου Γ' καὶ τῆς Πριγκηπέσσης Λουίζης Βικτωρίας τοῦ Σάξ-Κομπούργκ.

Ἄλλ' ὁ θρόνος τῆς Ἀγγλίας ἡμφισβητεῖτο τότε καὶ παρὰ τοῦ δουκῆ τῆς Κλάρενς, ἀρχιναυάρχου τῶν στόλων τῆς Μεγάλης Βρετανίας, τρίτου υἱοῦ τοῦ Γεωργίου Γ'. ὅστις οὐδεμίαν ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὰς Ἀγγλικὰς βουλὰς ὅπως δώσωσι τὰς ἡνίας τοῦ Κράτους εἰς χεῖράς του.

Ἀφ' ἑνὸς ὁ ἰδιωτικὸς βίος του, μετὰ τῆς δεσποινίδος Ζουρδαίν, ἀφ' ἑτέρου ὁ ναυτικὸς βίος του, ἀπέδειξαν τραγὴν ἀναξιοτήτα αὐτοῦ. Ἦτο δὲ πασίγνωστον ὅτι ὁ βαθμὸς τοῦ Ναυάρχου, ὁ πόσον δυσαρεστήσας τὸ ναυτικόν, ὠφείλετο ἀποκλειστικῶς πρὸς τὸν Γεώργιον Κάνιγγα.

Ὁ Δουξ τοῦ Κλάρενς ἔζη κυρίως εἰς Ἀννόθερ, ὁ δὲ θάνατος τοῦ Δουκῆ τῆς Ὑόρκ τῷ 1827 ἐποίησε αὐτὸν ἐπίσης ἐπίδοξον κληρονόμον τοῦ Στέμματος καὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ Ἀννόθερ.

Οἱ φίλοι τοῦ Λεοπόλδου ἐνουθέτου αὐτὸν τότε νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου τῆς Ἑλλάδος, διότι ἔθεωρεῖτο βεβαίωτατον ὅτι ἤθελεν ἐλεγχθῆ ἄντ' αὐτοῦ ἡ ἑνδεκαεῖς ἀνεψιὰ του Βικτωρία εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας, οὗτος δὲ ἦτο ὁ ὠρισμένος Ἀντιβασιλεὺς μέχρι τῆς ἐνηλικιωότητός της.

Ὁ Ἰούλιος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔφερε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Γαλλίας, ὁ δὲ Αὐγούστος τοῦ 1830 τὸν ἐξόριστον Δοῦκα τῆς Ὁρλεάνης διάδοχον τοῦ Καρόλου Χ'. ὑπὸ τὸ ὄνομα Φίλιππος.

Ὁ Λεοπόλδος ἦτο θαυμαστής τῆς Πριγκηπέσσης Λουίζης τῆς Ὁρλεάνης, πρωτοτόκου θυγατρὸς τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ἦτο δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς τῶν μᾶλλον φοιτῶντων τὴν εἰς Τουϊνναμ (Twickenham) τοῦ Ταμέσεως ἔπαυλιν τοῦ Δουκῆ τῆς Ὁρλεάν. Οἱ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας Βουρβῶνες δὲν ἐπέτρεπον νὰ νυμφευθῇ αὐτὴν καὶ φέρῃ εἰς τὴν

Ἑλλάδα. Περὶ τούτου ἐγράφησαν ἀρκετὰ τότε εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν τύπον, ὅταν ὁ Λεοπόλδος ἐδέχθη τὸν Ἑλληνικὸν θρόνον.

Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος ἔζη ἐν Ἀγγλίᾳ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, οὐδεμίαν ἔχων ἐλπίδα ν' ἀναβῆ τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας, οὔτε περὶ τούτου πλέον φροντίζων, ἔχων δὲ τὴν εἰς Τουϊνναμ ἔπαυλιν τοῦ κέντρον τῶν ἐπισήμων Γάλλων καὶ Ἀγγλῶν ἐπιστημόνων, καλλιτεχνῶν, συγγραφέων, βουλευτῶν καὶ πατρικίων τῆς βουλῆς, ἐρραστῶν τῶν γραμμάτων καὶ εἰκαστικῶν τεχνῶν, πάντων Φιλελευθέρων καὶ ὁπαδῶν τοῦ Συνταγματικοῦ πολιτεύματος τῆς Ἀγγλίας, ἐξ οὗ τῶν Βουρβόνων αἱ ἰδέαι ἀπεῖχον πολὺ μακρὰν. Διὸ καὶ ὁ Στρατηγὸς Φογ ἔλεγε διὰ τὰ ἐν Τουϊνναμ *σαλώρια* τοῦ Δουκῆ τοῦ Ὁρλεάν: « La charte, toute la Charte, rien que la Charte. » Ἡ Γαλλικὴ Αὐλὴ διεκρίνωσε τὸν Μάϊον τοῦ 1830 ἐπισήμως πρὸς τὸν πριγκηπα Λεοπόλδον τὴν ἀποδοκιμασίαν αὐτῆς εἰς τὸ νὰ νυμφευθῇ τὴν πριγκηπέσσαν τῆς Ὁρλεάν. Ἀφ' ἑτέρου κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐστενοχωρεῖτο πανταχόθεν ὁ Λεοπόλδος νὰ ἔλθῃ εἰς Ἑλλάδα ὅπως προληφθῇ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Ὁ δὲ τύπος τῆς Εὐρώπης, πρὸ πάντων τῆς Γαλλίας, ἐποίησε πρὸς αὐτὸν πικρὰς ἐρωτήσεις. Διατὶ, ἠρώτα ἀκαταπαύστως, δὲν κατέρχεται εἰς Ἑλλάδα; Ἀπεδίδετο ἐν Εὐρώπῃ φανερὰ μομφὴ καὶ εὐθύνη τῆς τρομερᾶς καταστάσεως τῆς δυστυχῆς Ἑλλάδος πρὸς αὐτόν. Εἰς τὰς Αὐλὰς τῆς Εὐρώπης καὶ τὰς αἰθούσας τῶν Παρισίων καὶ Λονδίνου ὁ Λεοπόλδος ἔθεωρεῖτο ὅτι ἔπαιξε μὲ τὴν τύχην τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἔνεκεν τῶν ἰδιαιτέρων συμφερόντων του καὶ τῆς ἀπαθείας του. Ἄλλοι ἔλεγον ὅτι ἐκερδοσκοπεῖ ἐπὶ τῆς ἀσθενείας τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς μεγάλης θυέλλης τῆς συσσωρευμένης εἰς τὸν οὐρανὸν τῆς Γαλλίας. « Ἐὰν » ἔλθῃ εἰς τὸν θρόνον, ἔλεγον, ὁ Δουξ τῆς Ὁρλεάνς, θὰ τὸν κάμῃ γαμ- » θρόνον του ἐν ἀποτυχίᾳ τῆς Ἀντιβασιλείας τῆς Ἀγγλίας. » Ἡ αἰτία τοῦ δανείου καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ὀρίων ὑπῆρξεν ἴσως μόνον πρόφρασις τῆς παραιτήσεως τοῦ Λεοπόλδου ὡς δὲ φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς 10 Ἀπριλίου πρὸς τὸν Βαρθολομαῖον Στέϊν, ἔθετε τὴν πρόφρασιν αὐτὴν ἐκ τῶν οὐκ ἄνευ πρὸς τὰς Προστάτιδας διὰ τὴν καθοδὸν του.

Ἄνῃρ ἐμβριθῆς, ἐντιμότητος καὶ εἰς ἄκρον φιλότιμος καὶ εὐσυνειδήτος, δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ περισσώτερον μετέωρον οὔτε τὴν θέσιν του οὔτε ἐκείνην τῆς Ἑλλάδος. Τὴν 21 Μαΐου 1830 ἔδωκεν ὀριστικῶς τὴν παραίτησίν του, δύο μῆνας ἔαν ἐπερίμενον ἔτι δὲν ἤθελε δώσει αὐτὴν καὶ τοῦτο εἶπε εἰς τὸν λόρδον Παλμεστρώνα μετὰ ἑν ἔτος. Ὁ

λόρδος Πάλμεστρον μοι διεβεβαίωσε τούτο δις, και διεβεβαίωσεν επίσης τὸ αὐτὸ εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Ἑλλήνων τὴν σταλεῖσαν πρὸς αὐτὸν ὅπως τὸν εὐχαριστήσῃ διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Γεωργίου εἰς τὸν θρόνον ἡμῶν, μέλος τῆς ὁποίας ἤμην κἀγώ. Τοὺς λόγους του ἐδημοσίευσα τῷ 1863 εἰς τὴν « Ἡμέραν » τῆς Τεργέστης, οἵτινες και ἐπέφερον τὴν μεταξὺ ἐμοῦ και τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς βῆξιν. Τὰ καθέκαστα τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης και τὰ τῆς ἐκθρονίσεως τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, καθὼς και τὰς συνεπιείας τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἀπαντήσεως τοῦ λόρδου Παλμεστρῶνος, τὸ Ἑλληνικὸν κοινὸν θέλει εὔρει εἰς τὰς ἱστορικὰς σημειώσεις τοῦ ἐτέρου ἀνεκδότου ἐγκυκλοπαιδικοῦ μυθιστορηματός μου. « Ὁ Πάτροκλος Σκοπελίδης, ἦτοι ἡ Ἀγγλία, οἱ Ὁμογερεῖς και οἱ Χρυσοκάρθαροι, μετὰ τινῶν παρεμπιπτότων ἀπομνημονευμάτων τοῦ συγγραφέως σχετικῶν τῆς ἐκθρονίσεως τοῦ Ὁθωνος. »

Αἰνιγματώδεις ἀμφιταλαντεύσεις, ὡς λέγει ὁ κ. Μένδελσων, δὲν ὑπῆρχον λοιπόν. Τὰ αἴτια και τότε και νῦν μᾶλλον, εἶνε γνωστὰ, οὐδεμία δὲ περίπτωσις θέλει με πείσει ὅτι δὲν ἦσαν γνωστὰ και εἰς τὸν Γερμανὸν ἱστοριογράφον ἐκτός ἂν τὸ πνεῦμα τῆς μεροληψίας κατὰ τοῦ Καποδιστρίου πρέσβη μέχρι μυωπίας.

Ἴδου διατὶ μετὰ δύο μῆνας μετεμελήθη ὁ Λεοπόλδος διὰ τὴν παραιτήσιν του.

Ὁ Γεώργιος Δ' ἀπεβίωσε τὴν 26 Ἰουνίου 1830. Ὁ Δούξ τῆς Κλαρενς αὐθημερὸν ἀνεπίστως ἀνεγνωρίσθη παρὰ τῶν βουλῶν τῆς Ἀγγλίας Γουλιέλμος Δ'. Αἱ ἐλπίδες τοῦ Λεοπόλδου λοιπόν διὰ τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας ἐματαιώθησαν. Ἡ ἐπανάστασις τῆς Γαλλίας ἔλαθε χάραν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1830, τὸν δὲ Αὐγούστον τοῦ 1830 ὁ Δούξ τοῦ Ὁρλεὰν ἐγένετο Λουδοβίκος Φίλιππος Βασιλεὺς τῶν Γάλλων. Ὁ Λεοπόλδος, ἐν δὲν εἶχε παραιτηθῆ τοῦ θρόνου τῆς Ἑλλάδος, τὸν Μάξιον ἠδύνατο μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ θρόνου τῆς Ἀγγλίας τὸν Ἰούνιον νὰ νυμφευθῆ τὴν θυγατέρα τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἀδεία τῆς Γαλλικῆς Αὐλῆς και ἔλθῃ ἐν Ἑλλάδι.

Ὁ Λεοπόλδος μετὰ ἓν ἔτος ἀκριβῶς ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βελγίου, ἐγκαταλιμπάνων τὰ ἐν Ἀγγλίᾳ δικαιώματά του, καθὼς και τὴν χορήγησιν τῶν πενήκοντα χιλιάδων λιρῶν, νυμφευθεὶς μετὰ ταῦτα τὴν πριγκηπέσσαν Λουίζαν τοῦ Ὁρλεὰν, θυγατέρα τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου.

Ἐτέρα αἰτία τῆς παραιτήσεώς του ἐκ τοῦ θρόνου τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἡ ἐκλογὴ τῆς θρησκείας αὐτοῦ και τῆς μελλονύμφου του, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ συμβιβάσῃ μετὰ τῶν ἀρχῶν του. Οὐ μόνον ἡ Γερουσία ἀλλὰ και ἡ μεγαλειτέρα μερίς τοῦ τότε φανατικῶς φιλοθρήσκου Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐπέμενον εἰς τοῦτο.

Φρονῶ, τὰ ὀλίγα ταῦτα αἴρουσι μακρὰν τῆς πεποιθήσεως τῶν ἀναγνωστῶν μου τὴν μομφὴν τὴν ὁποίαν ἐζήτησαν νὰ ἐπιρρίψωσι κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ὁ κ. Μένδελσων και ἄλλοι ἱστορικοὶ ὅτι οὗτος ἐκώλυσε τὸν Λεοπόλδον τοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τινὰ και περὶ τῆς κρίσεως τοῦ ἰδίου ἱστορικοῦ ἐπὶ τοῦ θανάτου τοῦ Καποδιστρίου.

Εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἡ κρίσις του ὀξυρροπεῖ, ἀμηχανεῖ, περιπλέκεται και προδίδεται, οὕτως ὥστε φαίνεται ἀνάξιος πίστεως ἱστοριογράφος.

Ὁ συγγραφεὺς οὗτος εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀπομακρυνθῆ πάσης ἀμεροληψίας και συνταχθῆ μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Ὑδρας, πρᾶγμα ἀσύγγνωστον εἰς τὸν ἀμερόληπτον κριτικόν. Πρὸς τοῦτο τὸν ὤθησεν ἀνεπαισθήτως, χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ τὸ ἐνόησῃ, τὸ πεπλανημένον σκεπτικόν του, ἐπὶ τῶν προηγουμένων κεφαλαίων και σελίδων τοῦ συγγράμματός του, καθὼς και μία σειρά συλλογισμῶν και ὑποθέσεων, βασιζομένων εἰς τὸ ἑαυτοῦ ψυχολογικὸν προφητικόν και οὐχὶ εἰς ἐνδείξεις, πράγματα ἢ ἔγγραφα.

Ὡδηγήθη ἐπίσης εἰς τοῦτο και ἐκ τῆς στροφοφυρικῆς διερμηνείας, ἣν δίδει εἰς τινὰ ἔγγραφα. Εὐρέθη λοιπόν ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰ τοῦ Καποδιστρίου ἔμπροσθεν ἔχων ἀδιάβατον βεῦμα, ὅπισθεν δὲ βάραθρον. Ὁφείλει ἢ νὰ κατηγορήσῃ μετὰ στήθους τὸν Καποδιστριαν, ὅτι διὰ τοῦ δολίου προδοτικοῦ και τυραννικοῦ χαρακτήρός του, ὁ ἴδιος προεκάλεσε, μιὰν μὲν, ἀλλὰ δικαίαν δολοφονίαν, συμβάλλουσαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν πιεζομένου ἔθνους, ἢ μετὰ τοῦ αὐτοῦ στήθους και θάρρους ἐκφράσῃ ὅτι οἱ ἐπαναστάται ἐνήργησαν δι' ἐμπνεύσεως ἐμμέσου ἢ ἀμέσου τῆς Γαλλίας και Ἀγγλίας, ἢ ὁμολογήσῃ μετὰ μείζονος ἔτι τόλμης και στήθους ὅτι τὸν ἐφόνησε ὅμῃς συνωμοτῶν πενήκοντα ἢ ἑκατὸν τὸ πολὺ, ἐν ἀγνοίᾳ και ἀποδοκιμασίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους και τῆς Εὐρώπης, ὅπως ἐκδικηθῶσι τὰ ἴδια πάθη τῶν ἢ πραγματοποιήσωσι τὰ ἰδιαιτέρα συμφέροντά των.

Τίποτε. Δὲν παρακολουθεῖ οὐδεμίαν τῶν τριῶν τούτων ὁδῶν. Ἀλλ' εἰσερχόμενος ἐκ τῆς μιᾶς και ἐξερχόμενος ἐκ τῆς ἄλλης και εἰσδύων εἰς

τὴν τρίτην περιπλέκεται, ἀναμιγνύων τὰ θέματα, ἀπομακρυνόμενος, ὡς εἶπον, πάσης ἀμεροληψίας, ἐξ ἀνάγκης συμπατριάζων μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν.

Γνωρίζομεν ὅποιαν λύπην διήγειρεν ἐν Ἑλλάδι ἡ παραίτησις τοῦ Λεοπόλδου τὸν Μάιον τοῦ 1830, καὶ γνωρίζομεν ὅποιος ἐμπνεύσεις διήγειρε μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου τῆς Γαλλίας. Τὸ μεγαλεῖτερον δυστύχημα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων εἶνε ὅτι εἴμεθα μιμητικοὶ καὶ οὐχὶ ἐφευρετικοί, διὸ ἡ Ἑλλὰς εἶνε σήμερον κυκεῶν ἀντιγραφῶν. Ἐγένετο μία ἐπανάστασις ἐν Γαλλίᾳ τὸν Ἰούλιον κατὰ τῶν Βουρβῶνων; Οἱ κκ. Ὑδραῖοι καὶ τινες ἄλλοι καλούμενοι συνταγματικοὶ ἐνόμισαν ὅτι ἔπρεπε πάραυτα νὰ τὴν παρακολουθήσωσι. Εἰς τὴν ἀγρίαν καὶ βάρβαρον κατάστασιν εἰς ἣν εὕρισκτο μέγα μέρος τῶν τότε ἐπὶ τῆς σκητῆς δρώντων, ἔπρεπε νὰ μιμηθῶσι τοὺς Γάλλους, ἐμπορούμενοι πολλοὶ ἡμῶν ἐκ τῶν αὐτῶν τῆς τρομοκρατίας ἰδεῶν, ζηλωταὶ τῶν Ῥοβεσπιέρων, Μακρὰ καὶ Δαντώνων τῆς Γαλλίας, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπῆρχε λαϊμοτόμος, οὔτε δικαστήριον ἕνα δικάσῃ καὶ πέμψῃ εἰς τὴν λαϊμοτόμον, ἀλλ' ἡ γυμνὴ μόνον σπάθη τοῦ βιαιοπραγοῦς ὀπλαρχηγοῦ, ἡ ἡ καταχθόνιος πονηρία τοῦ ὑπόουλου Φαναριώτου, προεστοῦ, ἡ Κοτσάμπαση.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἀνεπαύετο μετὰ πολυετεῖς φιλοδόξους μόχθους εἰς Τήνον, παρὰ τῷ θεῷ μου Ἐμμανουὴλ Ξένῳ, ὑποσκάπτοντες ὁμοῦ ἐκεῖθεν τὸν Καποδίστριαν. Ἀρχισυνωμόται ἀμφότεροι κατὰ Καποδίστριαν, ἐνθυμοῦμαι παῖς ὢν, ὅτι κατεπλήρουν τὴν νῆσον διὰ τῶν ἰδεῶν ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἦτο μεγαλεῖτερον θηρίον τοῦ Ταμερλάνου ἢ Ἀλαρίχου. Μὲ τὰς ἰδέας δὲ αὐτὰς ἀγῶν εὕρισκόμεν μέχρι τῆς τριακονταετοῦς ἡλικίας μου, ὅταν ὁ ἴδιος ἤρχισα νὰ ἐρευνῶ τὰ περὶ Καποδίστριας συγγράμματα καὶ ἔγγραφα.

Εἰς Τήνον ἦτο τότε ἐκτὸς τῶν Τηνίων σπουδαιότατον κέντρον ἄλλων συνωμοτῶν, οἱ Ἀργυρόπουλοι, οἱ Βλαχούτται, καὶ ἕτεροι Φαναριῶται. Ὁ κ. Μένδελων ἐν τῇ ἱστορίᾳ του ἐπικυροῖ τοῦτο, λέγων τοὺς λόγους τοῦ Καποδίστριας σκεπτομένου τίνα δικαστὴν νὰ πέμψῃ εἰς Τήνον. « Ὁ ὑποψήφιός μας διὰ Τήνον, γράφει ὁ Καποδίστριας, θὰ εὕρῃ ἐκεῖ τὸν Ξένον καὶ πολλοὺς ἄλλους. (α) »

Ἡ Σύρος ἦτο ἐπίσης συνταγματικὴ, διευθυνομένη παρὰ τοῦ πατρός

μου, τοῦ Ἀργυροῦ Ταρμποξῆ, Λουκᾶ Ῥάλλη καὶ τῶν ἄλλων, ὅσων τὰ ὀνόματα φαίνονται εἰς τὸ ἄνωθι ἔγγραφο, κατακρατούσα τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς καὶ ἄλλους φόρους, τοὺς ὁποίους ὤφειλεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Καποδίστριας, ταύτης μὴ δυναμένης ἐνεκεν τῶν Ὑδραϊκῶν πλοίων τῶν περιφερομένων περὶ τῆς Σύρου, νὰ ἐφαρμώσῃ ἐνταῦθα τὸν Νόμον.

Ὁμιλῶν ὁ κ. Μένδελων περὶ Μαυροκορδάτου λέγει (α) « Ὁ Μαυροκορδάτος, ὅστις εἶχε τῶς διαμείνη ἐν τῷ βάθει τῆς σκητῆς καὶ συνεδαύλιζε μόνον ἐκ Τήνου τὴν φλόγα, ἤλθε εἰς Ὑδραν.

Ἦλθε πραγματικῶς εἰς Ὑδραν, παρηκολούθησε δ' αὐτὸν μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξένος, ὅστις καὶ ἔθεσε τὸ ταμεῖον του εἰς τὴν διαταγὴν τῶν ἐπαναστατῶν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἀποδείξεων τὰς ὁποίας ἐπισυνάπτω ἐνταῦθα, τῆς συνταγματικῆς ἐπιτροπῆς τῶν Ὑδραϊκῶν, λαθῶν μετὰ τοῦ Α. Μαυροκορδάτου καὶ τῶν λοιπῶν ἀξιοκατάκριτον μέρος εἰς τὴν κατὰ τοῦ Καποδίστριας συνωμοσίαν.

Ἡ συνταγματικὴ ἐπιτροπὴ συνεκροτεῖτο ἐκ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, Ἀνδρέα Μιαούλη, Β. Βουδούρη, Μ. Τομπάζη, Δ. Βούλγαρη Α. Κριεζῆ καὶ Ν. Οἰκονόμου.

Ὁ κ. Μένδελων λέγει ὅτι ἡ Κοινότης τῆς Ὑδρας προσέβη εἰς ἀξιωμακροῦς ἀπόφασιν. Ἐπεφόρτισε τὸν Μιαούλην διὰ πραξικοπήματος νὰ μεταβῇ εἰς Πόρον καὶ καταλάβῃ τὸν Ναύσταθμον καὶ ἐθνικὸν στόλον. Ὁ Μιαούλης τὴν νύκτα τῆς 26 - 27 Ἰουλίου, προδοσίᾳ τινῶν κατοίκων κατέλαβε τὸν Ναύσταθμον καὶ τὸν στόλον συγκροτούμενον ἐκ τῆς φρεγάδας Ἑλλάδος, δύο κορβετῶν, δύο ἀτμοπλοίων καὶ πολλῶν μικροτέρων πλοίων, μέχρι γολεττῶν καὶ κοτέρων, καθὼς καὶ τινων πυρπολικῶν, τὸ ὅλον 25, καὶ κατὰ τινας φιλέλληνας συγγραφεῖς 27 σκαφῶν.

Αἱ διαταγαὶ τοῦ Μιαούλη ἦσαν ν' ἀπαγάγῃ τὸν στόλον τοῦτον εἰς Ὑδραν.

Ὁ κ. Μένδελων προσθέτει ὅτι « ὁ Μιαούλης εἰς μάτην προσεπάθησε νὰ προσηλυτίσῃ τὸν Κανάρην, ὅστις ἐκυβέρνησε τὴν κορβετταν Σπέτσαι, διότι ὁ Κανάρης ἦτο φανατικὸς ὀπαδὸς τοῦ Καποδίστριας, ἐντίμου ψυχῆς καὶ περιορισμένου νοῦ, διὸ καὶ τὸν ἐφυλάκισε. »

Ἐὰν ὁ κ. Μένδελων ἦτο ἀμερόληπτος ἱστορικός, ἢ τοῦλάχιστον ἐμ-

βριλής κριτικός, ἔχων ἐνώπιόν του καὶ τὰ μεταγενέστερα συμβάντα ὅταν ἔγραφε τὴν ἱστορίαν του, ὤφειλε νὰ εἶπη ὅτι ὁ Κανάρης δὲν εἶχε περιορισμένον νοῦν, ἀλλὰ τὸναντίον, μεγάλην κρίσιν ὅπως κάλλιον προτιμήσῃ τῆς φυλακῆς τὸ μαρτύριον, ἢ νὰ γίνῃ ὄργανον τοῦ Α. Μαυροκορδάτου, Λαζάρου Κουντουριώτου καὶ τῶν ἄλλων συνωμοτῶν περισσότερον δὲ πατριωτισμὸν ὅπως μὴ ἐνθαρρύνῃ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἀλλὰ τὸν κατασβέσῃ.

Λέγω δὲ ταῦτα κρίνων ἐκ τῆς εἰς χεῖρας μου ἀλληλογραφίας τοῦ Α. Μαυροκορδάτου μετὰ τοῦ πατρὸς μου Θεοδώρου Ξένου εἰς Σύρον. Ἄς κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῆς ἐπομένης ἐπιστολῆς τοῦ Α. Μαυροκορδάτου πρὸς τὸν κ. Θεόδωρον Ξένον γραφείσης εἰκοσι ἡμέρας πρὸ τοῦ πραξικοπήματος τοῦ Μικούλη, ἐὰν ὁ κύριος μοχλὸς τοῦ ὄλου δράματος δὲν ἦτο αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

Ἐν Ἰδρᾷ, 8 Ἀπριλίου 1851.

Φίλτατε ἀδελφε,

Ἀπὸ τὸ πρὸς τοὺς Δημογέροντάς σας διεξοδικὸν πληροφορεῖσαι ὅλας τὰς εἰδήσεις τὰς ὁποίας τὴν νύκτα ἐλάβομεν ἀπὸ Ναύπλιον. Ἰδίως με γράφουν ἐκεῖθεν φίλοι ὅτι ἐπρόκειτο λόγος νὰ ληφθῶσιν εἰς Τῆνον μέτρα κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τοῦ πενθεροῦ μου καὶ τοῦ κ. Βλαχούτη. Δὲν ἤξεύρω ἂν μετεμελήθησαν ὕστερον ἢ διαταγῇ ὅμως ἐγράφετο εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Γραμματέως τῶν Ναυτικῶν, τοῦτο εἶνε βεβαίωτον. Βλέπω ὅτι τὸ αὐθαίρετον θὰ νὰ φθάσῃ ἐπὶ τὴν ἀκμήν του νὰ φέρῃ τὴν διὰ τῆς βίας κρίσιν τοῦ πράγματος. Ὁ νυάρχος (α), μὲ τὸν ὁποῖον ὠμίλησα, μένει ἐδῶ διότι θέλει χρειασθῆ εἰς μίαν τοιαύτην περίστασιν. Ὅλοι μᾶς βεβαιοῦσιν ὅτι ὁ Κυβερνήτης εἶνε τὸσον παραχαλισμένος, ὥστε ἀποφασίζει καὶ μεταμελεῖται δέκα φορὰς τὴν ὥραν. Ἐπιταχύνετε ὅσον δύνασθε τὰς ἀναφορὰς, διότι μὲ αὐτὰς ἀποψυχραίνεται καὶ ἡ Κυβερνητικὴ ζῆσις τῆς Γερουσίας, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει πολὺ. Οἱ ξένοι (β) δὲν θέλουν ἀνακατωθῆ, ὡς μᾶς πληροφοροῦν, εἰς κανὲν ἐσωτερικὸν μέτρον, τοῦτο παρακαλεῖ ἐπι μᾶλλον τὸν Κυβερνήτην. Πέμπετε, παρακαλῶ, τὸ ἐσώκλειστον ἀσφαλέστατον εἰς Τῆνον. Ἄν δὲν εἴσθε βέβαιος διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἀποστολῆς προτιμῶ νὰ μὴ πεμφθῇ. Πάντοτε ὅμως, νομίζω, ὅτι θέλετε κάμει τρόπον διὰ νὰ εἰδοποιήσητε τὸν αὐτὰδελφόν σας (γ).

Ὁ εἰλικρινὴς ἀδελφός σας
Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ

(α) Ἔγνωσε τὸν Ἄνδρ. Μικούλην. Ἦτο ὁ μόνος φέρων τότε τὸν τίτλον Νυάρχου.

(β) Ἔγνωσε τοὺς νυάρχους τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, καὶ τὸν γαλλικὸν στρατὸν.

(γ) Ὁ κ. Ἐμμανουὴλ Ξένος εἶχεν ἤδη ἀναχωρήσει δι' Ἰδρᾷ πρὸ τῆς παραλαβῆς τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ἐκ Τῆνου, πληροφορηθεὶς τὰ κατ' αὐτοῦ ληφθέντα μέτρα παρὰ τοῦ Κυβερνήτου. Εἶχε δὲ φθάσει ἐκεῖ τὴν 6 Ἰουλίου, τὴν ἐπαύριον δηλαδὴ τῆς ἀνωθι ἐπι-

Ἰσπερόγραφον. Ἡ Γερουσία κλονίζεται εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ὁ Κυβερνήτης ἐμπόδισε τὴν ἀναχώρησιν τῶν τριῶν γερουσιαστῶν, Αἰνιῶνος, Δημητρακοπούλου καὶ Ἄν. Χαραλάμπου, διορισμένων εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῶν πωλητηρίων ἐγγράφων, καὶ ἐτοιμῶν ὄντων νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰς Ἀθήνας, διότι εἰς ἀπουσίαν καὶ αὐτῶν τῶν ὁποσοῦν πιστῶν θεραπόντων, ἐφοβήθη μὴ καὶ αὐτὴ ἡ Γερουσία κάμῃ κανένα ἔγγραφο, ζητοῦσα τὴν συγκρότησιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Ὅτι δὲ ἐπάγωσε τὴν Γερουσίαν εἶνε, ὅτι ἐνῶ ἔχει νὰ λάβῃ πέντε μηνῶν μισθοῦς, ἤδη ζητήσασα ἐσχάτως μικρὰν ἐξοικονόμησιν διὰ τοὺς γραμματεῖς, κλητῆρας καὶ ὑπηρετάς της ἔλαβεν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν.

Ο ΙΔΙΟΣ.

Λυπηρὸν νὰ ἔχη τις νὰ ἐπικρίνῃ τὰς πράξεις τῶν ἰδίων γονέων του, ἀλλὰ τὸ καθήκον τοῦ ἱστοριογράφου εἶνε ἀχάριστον, διότι εἶνε ἄνευ καρδίας καὶ ἀόμματον. Οὔτε γονεῖς, ἀδελφοὺς, τέκνα, συγγενεῖς ἢ φίλους δύναται τοῦτο νὰ βλέπῃ ἐνώπιόν του. Εὐρίσκωμαι ἐν τῇ αὐτῇ ἀνάγκῃ σήμερον, τοῦ καθήκοντος.

Ἐκ τῶν εἰς χεῖρας μου ἐγγράφων κρίνων, εὐρίσκω ὅτι καὶ ὁ πατήρ μου καὶ ὁ θεῖος μου εἰργάζοντο ὡς συνωμόται μετὰ τοῦ Α. Μαυροκορδάτου, Λαζάρου Κουντουριώτου, Ἄνδρ. Μικούλη, Μ. Τομπάζη, Σταμάτη Βουδούρη, Α. Κριεζῆ, Δ. Βούλγαρη καὶ ἄλλων κατὰ τοῦ Καποδιστριαίου. Ὅταν δὲ συλλογισθῶ ὅτι, τῆς Ἰδρᾷ οὔσης ἐξηντηλιμένης χρημάτων, οἱ γονεῖς μου συνέδραμον χρηματικῶς τὴν ἀποτρόπαιον αὐτὴν συνωμοσίαν, τοσοῦτον ἡ λύπη μου εἶναι βαθυτάτη.

Ἡ Σύρος, εἶπον, δὲν ἐπλήρωσε τὰς ὀφειλομένας προσόδους εἰς τὸν Κυβερνήτην. Τοῦτο ἀναφέρει καὶ ὁ κ. Μένδελων λέγων (α) «Ὁ σκληρότερος ὅμως κατὰ τοῦ Καποδιστριαίου κτύπος ἦν ἡ ἀποστασία τῆς Σύρου, ἧς ἡ δυσαρέσκεια αὐξάνουσα ὁσημέραι ἀπὸ τῶν τελευταίων ταραχῶν, ἐκορυφώθη νῦν, μετὰ τὸ δοθὲν παράδειγμα, εἰς ἐκφανῆ στάσιν. Τὰ τελωνεῖα Σύρου εἶχον τῶς ἀποτελέσει τὸν κυριώτερον οικονομικὸν πόρον τῆς Κυβερνήσεως.»

Ὁ Ἐμμανουὴλ Ξένος ἐδάνειζε τὰ χρήματα τῆς ἐπαναστάσεως πρὸς τοὺς Ἰδραίους, οἵτινες ἐδίδον ἐπιταγὴν πρὸς αὐτόν, ὅπως διὰ τοῦ ἐν Σύρῳ πατρὸς μου Θεοδώρου Ξένου πληρόνωνται ἐκ τῶν τελωνειακῶν εἰσπραξέων τῆς Σύρου, καὶ ἐκ τῶν θανείων τὰ ὁποῖα συνωμόται τῆς Σύρου ἐχορήγουν πρὸς τὴν Ἐπαναστατικὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἰδρᾷ.

στολῆς, ὡς φαίνεται ἐξ ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν πατέρα μου, χρονολογουμένης ἀπὸ 6 Ἰουλίου, δι' ἧς τῷ γνωστοποιεῖ τὴν ἐν Ἰδρᾷ ἀφίξίν του.

(α) Μέρος Β'. σελίδ. 328.

Τοιαῦτα ἐντάλματα ὑπάρχουσιν πλεῖστα εἰς χεῖρας μου. Καταθέτω ἐνταῦθα δύο, πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας.

Ἀριθ. 100

Πρὸς τοὺς ἐπιστάτας τοῦ Τελωνείου Σύρου.

Πληρώσατε ἀπὸ τὰ τελωνειακὰ χρήματα εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ κ. Ἐμμανουὴλ Ἐένου δωδεκάρια χρυσᾶ τῆς Τουρκίας ἑκατὸν ἐξήκοντα ἀριθ. 160, δι' ἄλλα τόσα ἔλαβεν ἐνταῦθα παρὰ τῆς ἐντιμότητός του τὸ κοινὸν τῆς Ὑδρας δι' ἀνάγκην ἐθνικὴν.

Ἐν Ὑδρᾷ, τῆ 2 Ὀκτωβρίου 1831

Οἱ Δημογέροντες τοῦ Κοινοῦ τῆς Ὑδρας
ΛΑΖΑΡΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ, ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Ν. ΒΟΥΔΟΥΡΗΣ,
(Τ. Σ.) Ι. ΟΡΑΝΔΟΣ, ΔΗΜ. Γ. ΒΟΥΔΑΡΗΣ

Ἀριθ. 103

Πρὸς τοὺς ἐπιστάτας τοῦ Τελωνείου Σύρου

Πληρώσατε ἀπὸ τὰ τελωνειακὰ χρήματα εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ κ. Ἐμμανουὴλ Ἐένου εἰκοσάρια χρυσᾶ τῆς Τουρκίας εἰκοσιῆς καὶ ἑξήκοντα ἑννακτα, ἀριθ. 26 1/10, δι' ἄλλα τόσα ἔλαβε παρὰ τῆς ἐντιμότητός του τὸ Κοινὸν τῆς Ὑδρας δι' ἀνάγκην ἐθνικὴν.

Ἐν Ὑδρᾷ τῆ 6 Ὀκτωβρίου 1831

Οἱ Δημογέροντες τοῦ Κοινοῦ Ὑδρας
(Τ. Σ.) ΛΑΖΑΡΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ
ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Ν. ΜΠΟΥΤΟΥΡΗΣ
Ι. ΟΡΑΝΔΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Γ. ΒΟΥΔΑΡΗΣ

Ἐκτὸς τούτου οἱ ἔμποροι τῆς Σύρου, εἶπον, ἐδάνειζον διὰ τοῦ πατρὸς μου καὶ τοῦ κ. Ταρμποζῆ δάνεια πρὸς τὴν ἐπαναστατικὴν Κυβερνήσιν τῆς Ὑδρας, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ, μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου καὶ τὴν ἄφιξιν τοῦ Ὀθωνος ἐξωφλήθησαν ἐνεργείᾳ τοῦ Α. Μαυροκορδάτου, καὶ ἄλλα ἐξωφλήθησαν ἐπὶ Ὀθωνος μεσιτείᾳ τοῦ θείου μου Γερουσιαστοῦ καὶ Συμβούλου τῆς Ἐπικρατείας Ἐμμανουὴλ Ἐένου, σύμφωνα μὲ τὸ ἄνωθι δημοσιευθὲν ἔγγραφον.

Μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Ὀθωνος οἱ ἐν Σύρῳ δανεισταὶ τῆς ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως, διήγειραν τρομερὰ παράπονα κατὰ τοῦ Α. Μαυροκορδάτου ὅτι ἐσυμβίβασε μέρος τῶν δανείων αὐτῶν, ἐπὶ πληρωμῇ προμηθείας τινός, ἐγκαταλείψας τὰ ἐπίλοιπα εἰς τὸ γενικὸν μέτρον περὶ ἀναβολῆς πληρωμῆς χρεῶν συμφωνηθέντων πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῆς Α. Μεγαλειότητος. Οἱ κύριοι Ἑρμουπολίται εἶχον ἄδικον νὰ καταφέρωνται κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, διότι οἰαδῆποτε εἶνε τὰ πολιτικὰ ἀμαρτήματα τοῦ ἐξόχου τούτου ἀνδρὸς τῆς ἐπαναστάσεως, ἢ ἀλήθεια εἶνε ὅτι οὐ μόνον δὲν ὠφελήθη ὀβολὸν ἐκ τῶν διελθόντων διὰ τῶν χειρῶν του πολλῶν κυβερνητικῶν χρημάτων, ἀλλ' ὑπέφερε τὰς μεγαλειέτας στερήτει, μεγάλην πενίαν καὶ ἔδειξεν ἀπαράμιλλον τιμιότητα, οὐδὲ δύο σπιθαμὰς ἐθνικῆς γῆς σφετερισθεὶς, ἐνῶ ἄλλοι, κατὰ τέσσαρας βαθμοὺς ὑποδέεστεροι, ἐγένοντο κύριοι ἐκτενῶν γαιῶν καὶ πολυταλάντων κτημάτων, ἐφ' ὧν σήμερον ἀναπαύονται. Ἡ ἀκόλουθος ἐπιστολὴ τοῦ Α. Μαυροκορδάτου πρὸς τὸν πατέρα μου ἀρκούντως ἐκφράζει τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ ἀνδρὸς κατὰ τῶν κ. κ. Συριανῶν.

Ἀγαπητὲ ἀδελφε,

Με λύπην μου μακθάνω ὅτι διάφοροι αὐτοῦ, καὶ τὸ περιεργότερον ὁ κύριος Ἀμοιρος, διαδίδουν ὅτι διὰ νὰ τελειώσω τὴν ὑπόθεσιν τοῦ παλαιοῦ δανείου τῶν ἔμπόρων τῆς Σύρας ἐδωροδοκήθην πεντακόσια δίστηλα. Ἐπειδὴ ἡ εὐγενεία σου καὶ ὁ κοινὸς φίλος κ. Ταρποτζῆς εἴσθε οἱ μεσάζοντες δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, ἤμπορεῖτε νὰ ἠξεύρητε καλλίτερον παντὸς ἄλλου τί μ' ἐδώσατε. Εἶνε ἄπορον τῇ ἀληθείᾳ νὰ εὐρίσκη τις κακὸν δόσιον κάμνει καλὸν, καὶ τοιαύτη ἔπρεπε νὰ ᾔνε ἢ ἀμοιβὴ τῆς προσπαθείας μου διὰ νὰ τελειώσω τὴν ὑπόθεσιν, τὴν ὁποίαν, καίτοι δικαίαν, εἶχεν ἐμπερδεύσει ἄρκετὰ ἢ προλαβοῦσα ἐξουσία καὶ τὴν ἔφερεν εἰς στάσιν ὥστε νὰ φαίνεται ἐξωφλημένη εἰς τὰ κατὰστιχα χωρὶς νὰ ᾔνε. (ἡ ἐπιστολὴ ἐκτείνεται εἰς ἄλλα ἀφορῶντα τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ τὴν ἔλευσιν τῆς ἀντιβασιλείας, ἄσχετα πρὸς τὰ τῆς Σύρου).

Ὁ ἀδελφός Σας

Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ

Τὸ πραξικόπημα τοῦ ναυάρχου Μικούλη εἰς Πόρον, κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἄνωθι ἐπιστολῆς τοῦ Μαυροκορδάτου ἐν τῇ περικοπῇ «Ὁ ναύαρχος μὲ τὸν ὁποῖον ὠμίλησα μένει ἐδῶ, διότι θέλει χρειασθῆ εἰς μίαν τοιαύτην περίστασιν,» ὑποδεικνύει ὅτι ἦτο ἐπίνοια τοῦ Α. Μαυροκορδάτου. Οὗτος πρῶτος ἔρριψε τὴν ἰδέαν τῆς ἀρπαγῆς τοῦ Στόλου, ἥτις σχηματίζει τὴν πρώτην πρᾶξιν τοῦ τραγικοῦ δράματος τοῦ Καποδιστρίου. «Οἱ ξένοι δὲν θέλουσιν ἀνακατωθῆ» γράφει ἐν τῇ

αὐτῆ ἐπιστολῆ· ἡ φράσις αὕτη ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ γνωρίζων καλῶς τὴν γαλλικὴν καὶ ἰταλικὴν καὶ ἀναγινώσκων τὰς ἐφημερίδας τῆς Εὐρώπης, ἔχων δὲ ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν φιλελλήνων καὶ ἐπιστάμενος τὰ Συνταγματικὰ πολιτεύματα τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ἐγνώριζεν ὅτι οἱ στόλοι καὶ οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας δὲν ἠδύναντο νὰ ἀναμιχθῶσιν ἄνευ τῆς ρητῆς διαταγῆς τῶν Κυβερνήσεών των, πρὸ πάντων τῆς Ἀγγλίας, βασιλεύοντος ἐν Μεγάλῃ Βρετανίᾳ τοῦ Γουλιέλμου Δ' ὅστις, δούς ἄλλοτε ὡς ναύαρχος ὁδηγίας πρὸς τὸν Κοδριγκτώνα διὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου, ἀπεδοκιμάσθη παρὰ τοῦ Γεωργίου Δ' καὶ τοῦ ἀγγλικῆ Κοινοβουλίου.

Ἡ μὴ ἀνάμιξις λοιπὸν τῶν ξένων, ἔδιδεν εὐκαιρίαν πρὸς τὸν φαστήρα τῆς ἐποχῆς νὰ πείσῃ τοὺς ἀπλοὺς Ὑδραίους, ὅτι ἡ Γαλλία καὶ Ἀγγλία, μὴ ἀναμιγνύμεναι, ἐπεδοκίμαζον τὴν ἀνταρσίαν.

Δὲν ἔμενε νῦν ἢ ὁ ναύαρχος ὁ Ῥώσος καὶ ὁ πρέσβυς ὁ Ῥώσος. Εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Α. Μαυροκορδάτου, ὡς καὶ παντὸς ἐτέρου πολιτικοῦ, ἔτεκμαίρετο ὅτι καὶ οὗτοι ὄφελον νὰ ἦνε οὐδέτεροι. Διότι ἀπὸ τῆς ναυμαχίας τῶν Ναυαρίνων μέχρι νῦν οἱ ναύαρχοι, οἱ πρέσβεις καὶ οἱ βασιλεῖς τῶν τριῶν μεγάλων Δυνάμεων συνειργάζοντο ἐν Ἀνατολῇ καὶ Ἑσπερίᾳ ἐκ συμφώνου δι' ἓνα πολιτικὸν σκοπὸν, τὴν ἰδρύσιν τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος.

Πῶς ἦτο λοιπὸν δυνατὸν οὗτοι, ἀντιστρατεύμενοι ἀλλήλους καὶ ἀναμιγνύμενοι εἰς τὰ δύο κόμματα ἡμῶν, τὸ Κυβερνητικὸν καὶ Συνταγματικὸν, κατέλθωσιν εἰς ἀλληλοσυγκρούσεις, συγχρόνως ἐνθαρρύνοντες τὴν ἀδελφοκτονίαν ἐν Ἑλλάδι.

Ἐρωτῶ τὸν κ. Μένδελσων, ποῦ εὕρισκετο ἡ κριτικὴ του, ὅταν ἔγραφε τὰς περὶ Ἀγγλοῦ καὶ Γάλλου ναύαρχου νύξεις του, ὅτι δῆθεν ἐγίνωσκον οἱ πρέσβεις καὶ στόλαρχοι τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης τὰ διαδραματισθησόμενα εἰς Πόρον καὶ ὁ Λαλάνδ, Λαίωας καὶ ὁ βαρῶνος Ῥουάν ἀνεχώρησαν ἐπίτηδες ἐκ Ναυπλίου, διὸ ὁ Κυβερνήτης, ἐννοῶν τὴν κατ' αὐτοῦ συνωμοσίαν τῶν Ὑδραίων καὶ τῶν δύο προστατίδων Δυνάμεων, παρεκάλεσε τὸν πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας νὰ πέμψῃ τὸν ναύαρχον Ῥικόρ εἰς Πόρον, ἢ μᾶλλον ἀθηντικῶς διέταξε τὸν πρέσβυν καὶ ναύαρχον τῆς Ῥωσσίας, ὡς πρῶην ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος, οὗτοι δὲ ὑπήκουσαν ὡς νὰ ἐλάμβανον τὰς διαταγὰς των ἐκ τοῦ ἰδίου Τσάρου.

Εἶνε οὗτοι συλλογισμοί; Εἶνε σκεπτικὸν καὶ κρίσεις εὐρωπαϊοῦ ιστοριογράφου; Ἄλλ' ὁ κ. Μένδελσων παρακκαταθέτει διάφορα, ἀληθῶς

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΑΡΑΒΑΣ

πολύτιμα έγγραφα ἐν ταῖς σημειώσεσίν του. Ἐξ οὐδενὸς τούτων δὲν ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Καποδίστριας ἐνήργει ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς Ῥωσσίας, οὔτε ὅτι ὁ πρεσβευτὴς καὶ ὁ ναύαρχος τῆς Ῥωσσίας εἶχον ὁδηγίας παρὰ τοῦ Νέσσελρωδ ἢ τοῦ αὐτοκράτορός των, νὰ συνδράμωσι παντοιοτρόπως τὸν Καποδίστριαν, ἀντιπαρατασσόμενοι μάλιστα κατὰ τῶν Ἀγγλων καὶ Γάλλων. Εἰς τὰ ἐγγράφα ταῦτα ἀποδεικνύεται ἐν μόνον πρᾶγμα ἐκφανῶς, ὅτι ὁ Ῥώσσοσ πρέσβυς Ῥούκμαν, καθὼς καὶ ὁ Ῥώσσοσ ναύαρχος Ῥικὸρ, ἔχοντες μείζονα εὐθύνην καὶ εὐρύτερας ὁδηγίας τοῦ ἐνεργεῖν, ὡς μὴ ἀνήκοντες εἰς συνταγματικὰ Κράτη, ὁρῶντες δὲ τοὺς ἐπαναστάτας παιζόντας τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος, tout pour tout, ἀνέλαβον ἀφ' ἐαυτῶν εὐθύνην τινά, χάριν φιλανθρωπίας, ὅπως προλάβωσι τὴν ἀδελφοκτονίαν.

Τοῦτο γίνεται καταφανέστερον ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ κ. Ῥούκμαν πρὸς τὸν κ. Ῥικὸρ, ἀπὸ 28 Ἰουλίου 9 Αὐγούστου 1831.

«Πρὸ τοῦ ἐνεῦθεν ἡμετέρου ἀπόπλου ἐξέθηκα ὑμῖν τὴν γνώμη μου »περὶ τῶν ἐν Πόρῳ γιγνομένων. Ἀπόντων τῶν κυβερνητῶν τοῦ γαλλικοῦ καὶ ἀγγλικοῦ στόλου, ὀφείλετε σεῖς νὰ ἐμποδίσητε τὴν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν συλληφθεῖσαν φρεγάδα «Ἑλλάδα» ἀπὸ τοῦ νὰ διαδώσῃ »τὴν ἐπαναστάσιν καὶ ἐγκαταστήσῃ πάλιν ἐν Ἑλλάδι τὴν ληστείαν.»

Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ γράφει ὁ κ. Ῥούκμαν παρακατιῶν.

«Μὴ δυνηθεῖς νὰ λαλήσω προσωπικῶς μετὰ τοῦ κ. Λαϊῶνος καὶ Λαϊλάνδ δὲν ἠδυνήθην νὰ μάθω κατὰ πόσον εἰσὶν οὗτοι διατεθειμένοι νὰ »νεργήσωσιν ἀπὸ κοινοῦ μεθ' ὑμῶν. Σεῖς δύνασθε νὰ τὸ μάθετε.»

Ὁ κ. Μαυροκορδάτος ἐπηγγέλλετο ὅτι τὸ ἐγνώριζε, λέγων, οἱ ξένοι δὲν θ' ἀναμιχθῶσι. Καὶ τοῦτο ἐδίδασκεν ἡ ἐξοχότης του εἰς τοὺς ἀθῶους καὶ ἀπλοῦς Ὑδραῖους, ὑποδαυλίζων τὴν συνωμοσίαν καὶ ὠθήσας διὰ πρωτοβουλίας οὗτος τὸν Μιαούλην εἰς τὸ πραξικόπημα του.

Ἐὰν ὁ ἀθνατος Μιαούλης, ἐὰν ὁ ἐνδοξος Ἰδραῖος εἶχεν ὀλίγον ἐκ τοῦ περιορισμένου νοῦ τὸν ὁποῖον ὁ κ. Μένδελσων ἀποδίδει πρὸς τὸν Κηνάρην, ὥπως δὲν ἐγίνετο ὄργανον τοῦ Μαυροκορδάτου, ὡς ἐγένοντο καὶ ἄλλοι, Εὐρωπαῖοι καὶ Ἕλληνες, μᾶλλον νοερώς ἀνεπτυγμένοι τῶν Ἰδραίων.

Τὸ ἐγκλημα εἶνε πάντοτε ἐγκλημα, εἴτε ὑπὸ ἥρωος διαπραχθῆ εἴτε ὑπὸ τοῦ ἐσχάτου ἀφανοῦς πολίτου. Ὁ Μιαούλης ἐπυροπόλησε τὸν ἐθνικὸν στόλον καὶ ἐζήμειωσε τὴν Ἑλλάδα μεγάλως, διότι ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἐπὶ ἐμπόλεμος καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ εἶπῃ ἐὰν αὐριον δὲν ἤθελε χρειασθῆ τὸν στόλον αὐτόν. Οὐδέποτε ἡ ἀμερόληπτος ἱστορία θέλει συγχορήσῃ τὸ πραξικόπημα τοῦτο.

Ἡ ἱστορία θὰ καταθέσῃ εἰς ἓνα δίσκον τῆς πλασטיγγος τὰ ἀνδραγαθήματά του, εἰς τὸν ἕτερον τὴν τοιαύτην αὐθαίρετον διαχωγὴν καὶ ἐθνικὴν ζημίαν, ποιήσῃ δὲ τὴν ἀπαιτουμένην ἀφαίρεσιν.

Ἄλλ' ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ κ. Ῥούκμαν ἀπολήγει διὰ τῆς ἐπομένης

φράσεως, τὴν ὁποίαν ἐν ὀρθῶς ἐνόει ὁ κ. Μένδελσων, ἢ ἐὰν ἐν τῇ ἑαυτοῦ κρίσει ἄλλως δὲν διέστρεφεν, ὡφείλε δι' ἐτέρων χρωμάτων νὰ ζωγραφίσῃ τὴν εἰκόνα τῶν θλιβερῶν συμβάντων τοῦ 1831.

«Ὅταν ἰδῆτε ὅτι δὲν δύνασθε πλέον νὰ ἐλπίζετε τὴν συνδρομὴν τῶν ναυάρχων, ἀναπολείπεται πρὸς ὑμᾶς ἐν μόνον μέσον ὅπως διατηρήσῃτε τὴν προσήκουσαν εἰς τὰ ἡμέτερα συμφέροντα θέσιν. Ὅφείλετε ἢ νὰ ἐπιστρέψετε μετὰ τῶν ναυάρχων, ἢ ἐὰν ἀποφασίσσητε νὰ μείνητε ἐν Πόρῳ, ν' ἀποφύγητε πᾶσαν σύγκρουσιν μετὰ τῶν ἀνταρτῶν. Φαντασθῆτε νῦν τὴν ἐκπληξίν μου, ὅταν ἤκουσα τὴν μεταξὺ τοῦ Τηλεμάχου καὶ τῶν Ἰδραίων μάχην.»

Διὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ κ. Ρουῦκμεν τὸ ζήτημα λύεται ἀπ' ἑαυτοῦ ὁ Κυβερνήτης ἢ ἔπρεπε νὰ καταδικασθῇ ὡς ἀνανδρὸς, ἀποφεύγων νὰ καταπνίξῃ τὴν ἀδικαιολόγητον συνωμοσίαν καὶ ἐπανάστασιν τῶν νήσων, καθ' ἣν στιγμὴν δι' ἀνωτέρας ἰσχύος αἱ τρεῖς μεγάλαι Δυνάμεις Ἰδρουν τὴν Ἑλλάδα Βασιλείον καὶ ἐνησχολοῦντο νὰ εὗρουν βασιλέα, ἐπρόκειτο δὲ ν' ἀποφασισθῇ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ δοθῇ πρὸς αὐτὴν πολιτεύμα, ἢ νὰ ἐγκαταλείψῃ εἰς ἀναρχίαν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ἔθεσε τὰς βῆσεις ὀργανισμοῦ μέχρι σήμερον θαυμαζομένου. «Ανανδρὸς δὲν ἦτο. Τὸ πολιτικόν του θάρρος; ἦτο οὐ μόνον μεγαλείτερον τοῦ Μαυροκορδαίου, Κουντουριώτου καὶ Μικούλη, ἀλλὰ κολοσσάκιον· διότι εὐρίσκωμεν αὐτὸν εἰς μεγάλας τρικυμίας τῆς Εὐρώπης καὶ οὐδέποτε πτοηθέντα. Οὔτε ποτὲ ἐπίστευεν ὅτι ὑπῆρχον πατροκτόνοι Ἕλληνας, ὡς καὶ ὁ κ. Μένδελτων ὁμολογεῖ τοῦτο. Διότι ὅταν εἰδοποιήθη ὁ Κυβερνήτης παρὰ τοῦ κ. Δωκῆς, πρέσβειος τῆς Ἀγγλίας, ὅτι θὰ τὸν δολοφονήσουν, εἶπε: «Θὰ σεβασθοῦν τὰς λευκάς μου τρίχας.»

Τὸ χάος ἐν τῷ ὁμοίῳ ἔμειλε νὰ πέσῃ ἢ Ἑλλάς, ἀπ' ἐτέρου, ἐὰν τὴν ἐγκατέλειπεν, ὑπηγόρευεν αὐτῷ ὡς καὶ παντὶ τιμῷ ἀνδρὶ νὰ διαμείνῃ μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ καθήκοντος. Ὁ ἐντιμὸς καὶ ἀνδρείος πλοίαρχος καταποντίζεται, διαμένων ὁ τελευταῖος ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου του, ὅπως σώσῃ καὶ τὸν ἐσχάτον ἐπιβάτην ἢ ναύτην.

Ὁ θάνατός του ἐναργῶς ἀπέδειξε τοῦτο ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς δολοφονίας του μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Ὁθωνοῦ ἢ Ἑλλὰς ὑπῆρξε τοιοῦτον μακελλεῖον, ὥστε πλείστοι τῶν ἀρχισυνωμοτῶν μετεμελήθησαν καὶ ἐκλαῖον τὸν ἐνδοξὸν ἄνδρα, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσαν.

Τίνι τρόπῳ ἐπυροπολήθη ὁ στόλος καὶ ἐδολοφονήθη ὁ Καποδίστριας εἶνε δὺο ἀντικείμενα τῆς ἱστορίας, αἱ λεπτομέρειαι τῶν ὁμοίων δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐμφιλογορήσωσιν ἐνταῦθα. Τὸ μόνον πᾶγμα τὸ ὁποῖον ὀφείλει ὁ ἀναγνώστης νὰ ἐξετάσῃ εἶνε, ἐὰν ἡ κριτικὴ τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν τούτων ἦνε ὀρθὴ καὶ αἱ λεπτομέρειαι δι' ὧν ἔκτισε τὰ κατὰ τοῦ Καποδίστριας κανονοστάσια του δὲν ἐδόθησαν πρὸς αὐτὸν παρὰ φατριαστοῦ Ἑλλήνος, ἢ φανατικοῦ μισέλληνας

κατὰ τοῦ Καποδίστριας. Ὁ κ. Μένδελσων δὲν παραισάγει ἐγγράφα, ἐπιστολάς, ἐναργεῖς ἀποδείξεις, ὀνόματα ἢ ἀμερολήπτους καὶ ἀξιοπίστους μάρτυρας, ὅπως ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν κριτικὸν ἀναγνώστην, ὅτι ὅσα ἐγράψε κατὰ τοῦ Καποδίστριας δὲν τὰ παρέλαθεν ἐκ τῶν πηγῶν τῆς μεροληψίας. Οὐδεὶς διατρέγων τὰς σελίδας του θὰ βραδύνη νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς ἔθεσε τὸ δισάκιον τοῦ Αἰσώπου ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ Κυβερνήτου, καὶ τὸ μὲν ἐμπρὸς κατεπλήρωσε μὲ ὅσας ἠδύνατο νὰ συλλέξῃ ἐκ τοῦ σώματος τῶν συνωμοστῶν μομφάς, κατηγορίας, ἐλλείψεις σκοφαντίας καὶ παντοσείδεις προφάσεις, εἰς δὲ τὸ ὀπισθεν ἔθεσε τινὰς τῶν ἀρετῶν τοῦ Καποδίστριας, ἀλλὰ ἐστίβαζεν ἄνωθι αὐτῶν τὰ αὐτὰ ἐμπορεύματα τὰ ὁποῖα ἔθηκε καὶ εἰς τὸ ἐμπροσθεν δισάκιον. Ἐὰν ἐκφανῶς δὲν ἐπιδοκιμάζει τὴν δολοφονίαν, οὐχ ἦττον δὲν τὴν ἀποδοκιμάζει, μνημονεύων τῶν ποιήσεων τοῦ Ἀλέξανδρου Σούτσου, τῶν ἄρθρων τοῦ φιλελευθέρου κ. Πολυζωΐδου καὶ τῆς χρεῶς τῶν χερῶν τοῦ Μεσολογγίου, αἵτινες ἀπέβαλον τὰ μαῦρα ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς δολοφονίας, ὡς παρελθόντος τοῦ πένθους τῆς πατρίδος των.

Ἄλλ' ὁ κ. Μένδελσων δὲν ἐπέζησε νὰ ἴδῃ εἰς τίνα κωμωδίαν, εἰς τίνα παρωδίαν κατέληξε σήμερον τὸ Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ὁ ἐνθουσιώδης πατριώτης, ὁ θερμόνους Ἀλέξανδρος Σούτσος, ἔψαλλε πρὸς τοὺς τριακαθεσάτους ἀνθρώπους τοῦ 1831. Δὲν ἐπέζησε νὰ ἴδῃ τὸν μυδροβόλον συντάκτην τοῦ «Ἀπόλλωνος» τοῦ 1831, τὸν διὰ φιλελευθέρῳ ἰδεῶν ποτίζοντα τότε τοὺς ἐπαναστάτας κ. Πολυζωΐδην, πῶς, ἀπὸ ἐγένετο ὑπουργὸς ἐπὶ Ὁθωνοῦ, υπέγραψε πρῶτος τὸν περὶ σπηλιτεύσεως Τύπου Νόμον. Δὲν ἐπέζησε νὰ ἴδῃ τοὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδίστριας πολυαριθμοὺς ὑπουργοὺς τῆς Ἑλλάδος, τοὺς μὲν συνωμύσαντας κατὰ τοῦ Ὁθωνοῦ, τοὺς δὲ τίνι τρόπῳ ἐχρησιμοποίησαν ὑπὲρ ἐκυτῶν τὸ ἀνεύθυνον τοῦ Γεωργίου.

Οἱ μαθηταὶ τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Γυμνασίου, λέγει ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς, ἐώρτασαν τὴν πρᾶξιν τῶν Μανιατῶν καὶ ἔψαλλον τὸ ἀρχαῖον ᾠσμα τοῦ Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος. Φεῦ! ἐλησμώνησεν ὅτι ὑλόκληρος ἢ Ἑλλήνη κὴ φυλὴ, ἐλευθέρη καὶ δούλη, ὅτι ὑλόκληρος ἢ Εὐρώπη ἐφρύαζεν εἰς τὸ κακούργημα καὶ ἀπεδοκίμασε τοῦτο.

Οἱ Σούτσοι, λέγει, καὶ οἱ ποιηταὶ ἔψαλλον τὴν δολοφονίαν του· ἀλλ' ὁ κριτικὸς ἠγγύει ὅτι ἐκ τῶν ἑκατὸν ἐπαναστατῶν ποιητῶν ἐννεμήκοντα ὀκτὼ εἰσὶ δαδῆς πυρκαϊῆς καὶ δύο μόνον φωστῆρες.

Ὁ ἱστορικὸς ἐλησμώνητε ταῦτα καὶ ἐλησμώνησεν ὅτι ἡ δολοφονία δὲν διεπράχθη ὡς λέγει, «*ερεκεν αἱματηρῶς Μανιατικῆς ἐκδικήσεως, ἐν Μάρῃ στενότατα συνθεομένης πρὸς τὴν φύσιν τῆς χώρας καὶ τῶν ἀνθρώπων.*»

Τοῦτο εἶνε ἀνακριβές, ὅσον καὶ ἀνυπόφορος ὕβρις πρὸς ὑλόκληρον τὴν οἰογένειαν τῶν Μαυρομηχαλίων, ἐρ' ἢς οὐδὲ οἰκία μομφῆς δύναται

νά πέση, ὡς καὶ εἰς πᾶσαν ἑτέραν οἰκογένειαν, ἐὰν εἰς ἡ δὺο τῶν μελῶν τῆς διαπράξεως ἐν ἔγκλημα.

Ὁ κ. Μένδελσων σὺν τοῖς ἄλλοις λέγει, « τὸ μέτρον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἐφαρμόζεται ἐν τῇ Μάνῃ ὁ Γεώργιος καὶ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης ἀπειθοῦν εἰς τὸ θνεῖδος καὶ τὴν ἐκπτώσιν τῆς οἰκογενείας αὐτῶν, εἰς τὰ δεσμὰ τοῦ γενάρχου των καὶ ἀπηλλάγησαν τοῦ οἰκογενειακοῦ των ἐχθροῦ, χωρὶς πολὺν τὰ σκεφθῶσι, διὰ τολμήματος οὐτινος τὸ νόμιμον ἤμιστα πρότερον ἀνελογισαντο ὡς γνήσιον τῆς φύσεως τέκνα. »

Ὅποια σαθρά καὶ ἀντιφατικὴ κριτικὴ!

Ὁ Πετρόμπεης, ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος, ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης, καθὼς καὶ οἱ ἐπίλοιποι Μαυρομιχάλοι, ἦσαν πρὸ πολλοῦ συντεταγμένοι μετὰ τῆς καλουμένης μερίδος τῶν συνταγματικῶν, ἧτις μερίς ἦτο νῦν σῶμα συνωμοτῶν κατὰ τῶν καθεστῶτων, ὑσμῆρα ἐπαυξάνον καὶ πολλαπλασιαζόμενον.

Ἄρα, ὑπῆρέτουν τὸ σῶμα τοῦτο, καὶ ὄχι τὸ φιλέκδικον, ὅπως ἀπαλλάγῃ τὸ οἰκιακοῦ ἐχθροῦ των, ὅστις, τῆς Ἑλλάδος ἤδη ἰδρυθείσης εἰς βασιλείον, ἔμελλεν ὁ ἴδιος νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ, ἀναχωρῶν συντόμως ἐξ αὐτῆς.

Τὸ σῶμα τοῦτο, ἐπὶ κεφαλῆς οὐτινος ἦσαν ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Κουντουριώτης, ὁ Μιαούλης, ὁ Βούλγαρης, ὁ Σ. Ν. Μπουτούρης, ὁ Ὁρλάνδος, καὶ φεῦ! οἱ γονεῖς μου καὶ πλείστοι ἄλλοι τῆς Σύρου καὶ Τήνου μεγαλέμποροι καὶ ἰδιῶται, προέβη εἰς πραξικοπήματα τολμηρότατα, ὡς καὶ τὴν πυρπόλησιν τοῦ ἐθνικοῦ στόλου, τὴν πυρπόλησιν τοῦ ναυστάθμου τοῦ Πόρου καὶ τὴν ἀρπαγὴν ὄσων ἠδυνήθη τελωνείων τοῦ Κράτους, τὸ σῶμα τοῦτο εἶχε τὴν ἔδραν του εἰς Ἰδρᾶν, ἐκείθεν δὲ ἐκράτει εἰς χεῖράς του τὸ σῶμα τῶν νευροσπάστων του, ὁ πεφωτισμένος Μαυροκορδάτος, ποιῶν τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀπλοῦς ἀνθρώπους τῆς ἐπ' αὐτῆς κατὰ βούλησιν του νὰ κινῶνται καὶ ὀρχῶνται.

Ἡ ἀληθὴς ἱστορία σήμερον καθολικῶς πιστεύει ὅτι ὁ πεφυλακισμένος Πετρόμπεης ἠγνόνει τὴν μελετωμένην δολοφονίαν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ υἱοῦ του καὶ οὐδεμίαν ἐνοχίαν ἔχει ἐν αὐτῇ, διότι εἶχε διακοπῇ πᾶσα οἰκογενειακὴ συγκοινωνία μεταξὺ αὐτοῦ καὶ αὐτῶν, κυρίως ὅμως ὡς ἐπιτηρῦνται ὁ κ. Μένδελσων, μεσολαβῆσει τοῦ ναυάρχου Ῥικάρ, ὁ Πετρόμπεης ἐπρόκειτο ν' ἀποφυλακισθῇ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, τὸ ὅποιον ὁ ἄκριτος κριτικὸς Μένδελσων χαρακτηρίζει διὰ τῶν ἐπομένων λέξεων, « *Ἡ ἀδικονομῆν ἀθώοτης ἠ.λ.π.ι.ζ.ε.ν ἐπὶ τὴν Ῥωσικὴν προστασίαν.* »

Ἐνῶ λοιπὸν ἐπρόκειτο ν' ἀποφυλακισθῇ ὁ Πετρόμπεης, ὁ δὲ Καποδίστριας ν' ἀναχωρήσῃ ἅμα ὡς ἤρχετο ὁ βασιλεὺς, διὰ τίνα λόγον ἤθελε στιγματίσῃ τὸ ἔθνος καὶ τὴν οἰκογένειάν του προεπιδοκιμαζῶν τὴν δολοφονίαν. Τούναντίον οἱ συνωμοταὶ ἀπέκρυψαν αὐτὴν ἀπ' αὐτῶν, διότι ἀναντιρρήτως ἤθελε τὴν ἐμποδίσει. Ἄρα, ὁ φόνος ἦτο ἕτερον πραξί-

κόπημα τῆς μεγάλης Ἰδραϊκῆς συνωμοσίας, καὶ οὐχὶ μανιατικὴ μνησικακία, ὡς μέχρι τοῦδε πολλοὶ τῶν βιογράφων τοῦ Καποδίστρια ἐχαρκτηρίσαν αὐτήν. Ἡ μανιατικὴ μνησικακία δὲν παραφυλάττει πρὸ ἐνός μηνός εἰς τὰς ἰδοὺς τοῦ Ναυπλίου τὸν Καποδίστριαν, ὡς ὁ Μένδελσων ἀναφέρει, καὶ δὲν θορυβεῖ τόσον, ὅπως ἡ ἀστυνομία καὶ ὁ πρέσβης τῆς Ἀγγλίας πληροπορηθῶσιν ἵνα εἰδοποιήσωσι τὸν Κυβερνήτην. Δύο μνησικακοὶ Μανιάται, ἐὰν ἦσαν ὅπως ὁ εἰρημένος κριτικὸς τοὺς περιγράφει, ἤθελον διατηρεῖ τὸ μυστικὸν ἐντὸς τοῦ στήθους των, ὡς συνήθως ποιοῦσιν οἱ Μανιάται, μέχρι τῆς ὥρας τῆς διαπράξεως τοῦ φόνου, πρὸς χάριν καὶ τῆς ἐπιτυχίας, καὶ τῆς ἀτομικῆς των ἀσφαλείας. Ἄρα, ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι συνωμοταὶ, ἐξ ὧν οἱ πρέσβεις ἐπληροφορήθησαν τὸ σχέδιον.

Ἡ αὐσαρὰ αὕτη δολοφονία ἦτο τὸ ἔσχατον πραξικόπημα τῶν σπουδαρχιδῶν τῆς Ἰδρας, ὅπως ἀναγκάσωσι πάντα Ἑλληνα νὰ τοὺς παρακολοθήσῃ, ὅπως καταστρέψωσι τὴν νόμιμον κυβερνήσιν καὶ στερεώσωσι τὴν ἐπαναστατικὴν, καὶ ὅπως ἐνοχοποιήσωσιν ὑλόκληρον τὸν Ἑλληνισμόν, παριστάνοντες εἰς τὴν Εὐρώπῃν, ὅτι ὁ Καποδίστριας ἦτο μισητὸς τῶν Ἑλλήνων τύραννος καὶ ὄργανον τῆς Ῥωσσίας. Ἄς ἐνθυμηθῇ ὁ ἀναγνώστης τὴν φράσιν τῆς ἀπὸ 5 Ἰουλίου 1831 ἐπιστολῆς τοῦ Μαυροκορδάτου πρὸς τὸν πατέρα του. « *Βλέπω ὅτι τὸ αὐθαίρετον θὰ νὰ φθάσῃ ἕως εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ νὰ φέρῃ τὴν διὰ τῆς βίας κρίσιν τοῦ πράγματος.* » Χρειάζεται πολὺ διὰ νὰ ἐνοήσῃ τις ὅτι δι' αὐτῆς τῆς φράσεως διεννοῦντο ἐν Ἰδρᾶν πᾶν ἀθέμιτον μέτρον;

Τὸ πραξικόπημα λοιπὸν ἦτο αἰρετικὸν καὶ οὐχὶ προσωπικόν, οὐχὶ ἀποτέλεσμα μανιατικῆς ἐκδικήσεως. Ἦτο τῆς φοβερᾶς σχολῆς τῶν Ἰσμακλιτῶν, ἧτις ἐξήπλωθη εἰς Περσίαν, Συρίαν καὶ ὅλην τὴν Ἀνατολίαν ἰδρυθείσα παρὰ τοῦ Χασάν-βέν-Σαμπάχ-ἐλ-χουαίρι, ἧς οἱ μαθηταὶ φέρουσι τὸ ὄνομα Χασασίνοι, ἢ μᾶλλον ὡς οἱ Εὐρωπαῖοι τοὺς καλοῦσι Ἄσασίνοι.

Ἡ σχολὴ αὕτη ἐπρέσβευεν ὅτι ἀντὶ νὰ ζητῇ τις νὰ κυριεύσῃ τὰ κράτη διὰ τῶν μαχῶν, ἦτο καλλίτερον νὰ αἰματοκυλίσῃ τοὺς βασιλεῖς των, τοὺς στρατάρχας των, τοὺς πολιτικούς ἡγέτας των, τοὺς Κυβερνήτας των, καὶ τοὺς ἐπιστήμους ἄνδρας των, δι' ὧν ἐδιοικοῦντο καὶ συνειρηρῶντο, βυθίζοντες τὸ ἐγχειρίδιον ἀσφαλῶς ἐν τῇ καρδίᾳ των, ὅπως κατορθώσωσιν τοῦτο, λέγει ὁ ἱστοριογράφος Χάμμερ, « *εἶχον ἀνάγκην ἀσφαλῶν καὶ φανατικῶν βραχιόνων.* »

Ναί, τῇ ἀληθείᾳ, διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἔπασον τόσοι τῶν ἀνδρειότερων ἵπποτῶν καὶ σταυροφόρων, τόσοι Σουλτανοὶ, τόσοι Καλίφαι, τόσοι Βεζύροι, καὶ τὰ μαθήματα τῆς Σχολῆς αὐτῆς ἠκολούθησε Ῥιχάρδος ὁ λεοντόκαρδος, φονεὺς τὸν ἀντίπαλόν του Κορδάτον, μαρκήσιον τοῦ Μομφερράτου. Καὶ τὴν σχολὴν αὐτὴν ἠκολούθησαν τόσοι ἄλλοι τῶν ἱπποτικωτέρων καὶ γενναιωτέρων χριστιανῶν τῆς Παλαιστίνης.

Τὴν αὐτὴν παρηκολούθησαν καὶ οἱ ἐν Ἰδραὶ σπουδαρχίδαι, εὐρόντες τοὺς ἀσφαλεῖς βραχίονας δύο ἀπλῶν ἀλλ' ἐντίμων ἡρώων τῆς δυστυχοῦς ἐκείνης ἐποχῆς, ἀγνοούντων τὴν βαρύτητα τοῦ ἐγκλήματος καὶ τὰς αἱματηρὰς πολιτικὰς συνεπειὰς του.

Νῦν εἶνε πασίγνωστον ἐν Ἑλλάδι ὅτι ὅταν ὁ Πετρόμπεης ἐν τῇ φυλακῇ ἤκουσε τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου, ἀπεδοκίμασε καὶ ἐθρήνησεν αὐτήν.

Ἡ μετάφρασις τῆς ἱστορίας τοῦ Μένδελσων ἦτο ἀναγκαστάτη ἐν Ἑλλάδι, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο εἶνε ἀξιεπίαιος ὁ Ἄγγελος Βλάχος. Διότι ὅπως ἐν τῇ Γεωμετρικῇ ἐν γεωμετρικὸν σχῆμα δὲν ἔχει μίαν μόνην πλευράν, οὕτω καὶ τὰ ἱστορικὰ συμβάντα παρουσιάζουσι διαφορὰς προσόψεις, τὰς ὁποίας πρέπει τις λεπτομερῶς νὰ ἐρευνήσῃ ὅπως ἀφίχθῃ εἰς τὴν ὀρθὴν διάγνωσιν τῆς πραγματικότητος. Ἀλλὰ δὲν εἶνε σύγγραμμα ἡ ἱστορία αὐτῆ τοῦ κ. Μένδελσων, ἐξ οὗ ἡ νεολαία τῆς Ἑλλάδος ὀφείλει νὰ διδαχθῇ τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος τῆς, καὶ διὰ τὸ ἐπιπόλαιον τῆς κριτικῆς του καὶ τὸ ἀθάσιμον καὶ κομματικὸν τῶν πληροφοριῶν του, οὐ μόνον εἰς ὅσα ἀφορῶσι τὸν Καποδιστριαν, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα σπουδαιότατα συμβάντα τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἀγῶνος. Εἶνε δὲ κυριῶς ἀτυχίστατος εἰς τὰς προσωπογραφίας τῶν κορυφαίων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς.

Εἰς τὴν ἐξεικόνισιν αὐτῶν διαρρήθην τις βλέπει ὅτι οἱ δάκτυλοί του μόλις κρατοῦσι τὸν κάλαμον. Οὐδὲν ἀνδρικὸν φαίνεται εἰς αὐτὸν, οὔτε τὸ ἐλάχιστον πολιτικὸν ἄκρος, ὡς τοῦτο ὀλοτελῶς νὰ τὸν ἐγκατέλειψεν. Ῥαίνει μὲ ῥόδα τοὺς ἔχοντας ἰσχυροὺς ἀπογόνους, κρύπτει ἐντὸς πολυχρῶμων πέπλων τοὺς ἀμαρτήσαντας, ἀλλ' ἔχοντας ἔτι φωνὴν ν' ἀκουσθῶσι, κκλύπτει μὲ δάφνας τοὺς προσωπικοὺς φίλους καὶ γνωρίμους του τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ῥίπτει εἰς τὸ σκότος καὶ τὴν ἀφανείαν τοὺς θυσιασθέντας ἐν τῇ ἐπαναστάσει πατριωτικῶς, πλὴν προτιμήσαντας νὰ μένωσιν ἄγνωστοι, ὡς οἱ Τριακόσιοι, οὐδεμίαν δὲ ἀπολαύσαντας προσωπικῆς δόξης.

Καὶ τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ μεγαλειτέρα μερὶς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἥτις ἡλευθέρωσε τὴν Ἑλλάδα διὰ ποταμῶν αἱμάτων καὶ Πακτωλοῦ χρυσοῦ καὶ ὄχι ψωρομυριάδων ταλλήρων, ὡς τῶν Κουντουριωτῶν, Ἐυναρδῶν, Εἰνων κλπ. Ἡ μεγάλη μερὶς, λέγω, ἡ ἀπολέσασα ἐκτάσεις γαιῶν καὶ κτημάτων καὶ συνοικίας πόλεων μείζονας ἢ τὴν περιφέρειαν τῶν νήσων Ἰδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ὁμοῦ.

Περὶ τῆς μεγάλης αὐτῆς μερίδος οὐδὲν ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς οὗτος, ὡς αὐτὴ νὰ ἦτο μηδὲν, ὡς νὰ ἐπολέμησε, ἐθυσιασθῆ καὶ ἐζήλησε τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ, ὅπως μεταβῆ ὑπὸ τὴν φοβερωτέραν δουλείαν καὶ τὰς γνωστὰς κακοηθείας ἐκατὸν σπουδαρχιδῶν, αἰμοβόρων ἢ ῥαδιούργων, ἀλλεπαλλήλως αἱματοκυλισάντων τὴν ἀγωνιώσαν νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ τάφου τῆς Ἑλλάδος. Χίλιοι Ἰδραῖοι, χίλιοι Σπετσῶται, χίλιοι Ψαρρα-

νοί, ἴσως καὶ δεκαπλάσιοι εἰς τὸν ἀριθμὸν, ἀπέθανον, ἐφονεύθησαν εἰς τὰς μάχας ἡρωϊκῶς, καὶ δι' ἀκραίφους πατριωτισμοῦ ὅπως σήμερον μένωσιν ἄγνωστοι, τὰ δὲ τέκνα των πεινῶντα εἶνε δούλοι σήμερον τῶν αἱματοκυλισάντων τὸ βασιλεῖον τοῦτο. Καὶ ὅμως, οὐδὲν τῶν τέκνων αὐτῶν λέγει, ἐγὼ ἔκαμα τὴν Ἑλλάδα. Δέκα χιλιάδες Ἕλληνες ἐσφάγησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀπαγγονίσεως τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχιερέων, κτήματα δὲ καὶ ἐπαύλεις ἴσαι πρὸς τὰς τῶν λόρδων τῆς Ἀγγλίας, διηρπάγησαν καὶ ἐδημείθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, φοβεράν σχηματίσαντα καὶ κολοσσιαίαν ἐκατόμβην ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς πατρίδος, καὶ οὐδεὶς σήμερον γνωρίζει τί περὶ αὐτῶν, πολλῶ δ' ὀλιγώτερον ἐζήτησαν ποτὲ τὴν ἐλάχιστην ἀπὸζημίωσιν. Ὑπὲρ τὰς ἐκατὸν χιλιάδας Ἕλληνας ἐσφαξέ το τουρκικὸν χαντζάριον εἰς Χίον, Σμύρνην καὶ Κασσάνδρην καὶ ἄλλαχοῦ, καὶ τὰ τέκνα των ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα ὅπως σχηματισθῆ ὁ ποταμὸς τοῦ αἵματος ὁ διεγείρας τὴν συμπάθειαν τῆς Εὐρώπης ὅλης, νὰ πέμψῃ ἐκατοστίας φιλέλληνας μεγάλων οἰκογενειῶν καὶ κηρυχθῆ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Γνωρίζομεν σήμερον ἡμεῖς πόσαι χριστιανικαὶ οἰκογένειαι ἐσφάγησαν παρὰ τῶν Ζηημπέκηδων, Γιουρούκηδων καὶ Ταγκαλάκηδων διαρκούντως τοῦ ἐπταετοῦς ἀγῶνος, εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας; Ἡδυνήθη τίς ποτὲ ν' ἀριθμῆσῃ ἢ ὑπολογίσῃ τοὺς ἡρώας τοὺς πεσόντας ἐν Πελοποννήσῳ πρὸ τοῦ Ἰμπραῆμ πασσά καὶ ἐπ' αὐτοῦ; Ἡδυνήθη ποτὲ νὰ ὑπολογίσῃ τὰς ζημίαις αὐτῶν, ὅταν ἡ τίγρις τῆς Λυβύης μὲ τὴν σπάθην καὶ δάδα διέτρεγεν ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου τὸν Μωρῆα; Ὑπελόγισέ τις τῆς Ῥούμελης τὰς ζημίας καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀρματολικῶν ἡρώων καὶ κλεπτῶν, εἰς τὸν ἡρωϊκὸν τῶν ὁποίων βραχίονα κατὰ μέγα μέρος ὀφείλονται τῶν τριῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ἐπαναστάσεως αἱ ὡς μυθώθεις μάχαι καὶ ἀψιμαχίαι; Ὑπάρχει νῆσος τοῦ ἀρχιπελάγους, ἥτις δὲν ἐθυσίασε χρήματα καὶ ἀνθρώπους διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτὴν τὴν ὁποίαν οἰκειοποιήθη εἰς περιωρισμένον ἀριθμὸν οἰκογενειῶν; Ἡ κριτικὴ τοῦ κ. Μένδελσων ἀπέναντι τῆς μερίδος αὐτῆς καὶ τοῦ διδακτικῶτατου μαθήματος ὅπερ παρουσιάζει πρὸς τὰς μελλούσας γενεὰς τῶν Ἑλλήνων, ἥτις μερὶς ὀνομάζεται ἑλληνικὸν ἔθνος, καὶ ἥτις ὄφειλε νὰ εἶνε τοῦ συγγραμματος τοῦ ἡ ἡλιακῆ χαίτη, ἡ δὲ περιγραφή τῆς τοῦλάχιστον ἐνὸς τόμου ὄγκος, ἐν τῇ ἱστορίᾳ του ὀλοτελῶς ἐλησημονήθη. Εὐτυχῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἐλησημονήθη εἰς τὰ ἀθάνατα συγγράμματα πολλοὶ φιλέλληνοι, πολεμησάντων ἐν Ἑλλάδι ὑπὲρ ἡμῶν, τὰ ὁποία οὐδεὶς δύναται νὰ γράψῃ λεπτομερῶς ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως, χωρὶς πρώτον νὰ τὰ συμβουλευθῇ.

Ἡ κριτικὴ τοῦ κ. Μένδελσων ἀπέναντι τοῦ τοιοῦτου θέματος ἐστέρησε μέχρι σταγῶνος. Ὁ κ. Μένδελσων εἶνε ἐνταῦθα ἐπιλήσιμων καὶ αὐτῶν τῶν λόγων τοῦ Κικέρωνος.

Τίς δὲν γνωρίζει ὅτι ὁ πρῶτος νόμος τῆς ἱστορίας εἶνε νὰ μὴ ἔχη τις

τὴν τόλμην νὰ προτάξῃ ἐν ψεῦδος, μήτε νὰ κρύψῃ μίαν ἀλήθειαν, νὰ ἀποφεύγῃ δὲ νὰ γίνεταί ὑποπτος ὅτι εὐνοεῖ ἢ ὅτι μιτεῖ.

Κατ' ἐμὴν γνώμην, ὁ κ. Μένδελσον ὁμοιάζει μικρὸν τὸν ἡμέτερον ἱστοριογράφον Προκόπιον εἰς τὰ τοῦ Κυβερνήτου. Ὁ Προκόπιος ἀφ' ἐνὸς ἐκάλυψε μετ' ἐπαίνων τὸν Αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν καὶ τὴν Αὐτοκράτειραν Θεοδώραν, καθὼς καὶ τὸν Βελισσάριον καὶ τὴν σύζυγόν του Ἀντωνίαν, μετὰ ταῦτα δὲ διὰ τῶν ἀνεκδότων του περὶ αὐτῶν τοὺς ἐθεκτήρισε καὶ ἀνκιδέστατα τοὺς ἐξέθηκεν.

Νοέμβριος 1885

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΞΕΝΟΣ

Ἐπειδὴ πρόκειται περὶ μιᾶς σπουδαιότατης ἐποχῆς τῆς Νέας Ἑλλάδος ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκτροχισθὲν τὸ νεκρὸν ἡμῶν Κράτος διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννου Καποδίστριας πρὸ τῆς πολιτικῆς ἀνατροπῆς του, ὅστις τόσον ἐπιτυχῶς ἤρξατο αὐτῆς, ἔκτοτε δὲ ἐδουθήθη ἐντὸς χρόνου, ἐνῶ οἰαδιῆποτε καὶ ἂν ὦσιν αἱ πολιτικαὶ του μεταπολιτεῦσεις αἱ ἀλλαγαὶ τῶν δυναστειῶν του, ἢ ἡ αὔξησις τῶν γαιῶν του δὲν δύναται παρὰ νὰ μεταβαίη πρὸς τὰ πυκνότερα τούτου, μέχρις οὗτου, τὰ φοβερὰ δεινὰ τῆς γενικῆς πρὸς ἀλλοτρίους συνοδευόμενα ὑπὸ καταστροφικῶν κινδύνων, προσενέγκουσι διὰ πολυχρονίων παθημάτων τὴν εἰρημένην πολιτικὴν ἀνατροπὴν, καταχωρῶ ἐνταῦθα ὀλίγιστα τῶν εἰς χεῖρας μου ἐγγράφων, ὅπως ἀποδείξω δύο τινὰ, πρῶτον, ὅτι αἱ χρηματικαὶ ἀπαιτήσεις τῶν κυρίων συνωμοτῶν, πρωτίστη αἰτία τῆς ἀνταρσίας, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ ἄριστος τῶν ὀργανωτῶν ἔθετε τὰ θεμέλια τῆς πολιτικῆς ἡμῶν ἀνατροπῆς, ἦσαν καὶ παράλογοι καὶ ἀδικαιολόγητοι, διότι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος τὸ ἔθνικόν Ταμεῖον, εἴτε ἐκ τῶν προσόδων του, εἴτε ἐξ ἔθνικῶν ξένων δανείων, εἴτε διὰ τῶν προκαταβολῶν τῶν ἰδιωτῶν, ἐξ ὧν εἴμεθα καὶ ἡμεῖς, ποτὲ δὲν καθυστερήσεν οὔτε τοὺς στόλους οὔτε τῆς ξηρᾶς τὸν στρατὸν πολεμοφοδίων καὶ ζωοτροφῶν, ὅπως ἔχωσι τοιαύτας μυθώδεις ἀπαιτήσεις, δεύτερον, διὰ νὰ καταπεισθῇ ὁ ἀναγνώστης ὅτι ὑπερασπιζόμενος τὸν ἔξοχον πολιτικὸν Ἕλληνα, μὴ ἐξαιρῶν τοὺς ἰδίους γονεῖς μου ἐκ τῆς μομφῆς, ἐκπληρῶ καθῆκον ἱστορικῆς δικαιοσύνης, ἀποδεικνύων διὰ τῶν ἐγγράφων αὐτῶν τὴν ἄνωθι ἀλήθειαν τῆς χρηρηγήσεως παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τῶν τε προσφίμων καὶ πολεμοφοδίων εἰς τὰς δεινότερας περιστάσεις τοῦ ἔθνους, διὸ ἐπαναλαμβάνω οὐδὲν ἕτερον αἴθημα ἐπικρατεῖ ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἢ ἐκεῖνο τῆς ἀκραδάντου δικαιοσύνης καὶ τοῦ προσήκοντος θανάτου πρὸ τὸ ἀείδιμον καὶ ἀείμνηστον ἄνθρωπον, τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΞΕΝΟΣ

Εὐγενέστατε Κύριε Θεόδωρε Ξένε,

Σε ἀσπαζόμεθα ἀδελφικῶς!

Ἐρωτῶμεν διὰ τὴν ὑγίαν σου. Πρὸ πολλοῦ μᾶς ἔγραψεν ἡ ἐπιτροπὴ διὰ νὰ προσμένωμεν γέννημα πεντακόσια βατζέλια ἀπὸ τὴν εὐγενεῖαν σας. Ἔως ὥρας δὲν ἀπολαύσαμεν τίποτε καὶ ἐδιάσθημεν μεγάλως ἀπὸ πείνῃν, ὥστε ἐξήσαμεν δέκα ἡμέρας μὲ λάχανα. Τώρα πάλιν ἐλάβομεν καὶ τὴν παρούσαν δευτέραν περιουσιολογίαν πρὸς τὴν εὐγενεῖαν σας, ὅπου ἀμέσως νὰ μᾶς οἰκονομήσετε. Ἀδελφε! παρακαλεῖσαι, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ νὰ μᾶς προφθάσῃς ὅσον τὸ ὀλιγορώτερον μὲ τροφὰς κατὰ τὴν διαταγὴν τῆς ἐπιτροπῆς καὶ μάλιστα οἱ στρ. Τζόγκας καὶ Ῥάγκος ἀνεχώρησαν διὰ τὸ ἐπάνω μέρος. Τὰ στρατεύματά τους, μὲ τὸ νὰ μὴν τοὺς ἠκολούθησαν ἐπλάκωθησαν ὅλα ἐδῶ εἰς ἡμᾶς καὶ ἐγίναμεν διπλοὶ κατὰ τὴν ποσότητα ἀπὸ ὅσοι εἴμεθα προτοῦ, καὶ πρέπει ὅπου νὰ σταλθῇ καὶ ἐκεῖνο ὅπου ἤθελε σταλθῇ διὰ τοὺς εἰρημένους στρ. Τζόγκ. καὶ Ῥάγκ. νὰ μᾶς ἔλθῃ ἐδῶ, ἢ καὶ περισσότερο ἀκόμη, διότι ἐσυνάχθησαν στρατεύματα περιττά, καὶ δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πάλιν ξαναλέγομεν καὶ δι' ἀγάπην τῆς πατρίδος ὡς πατριώτης καὶ φιλογενῆς νὰ μᾶς προφθάσῃς ἀπὸ τροφᾶς ὅσον τάχιστα! ξανασπαζόμενοι σας ἀδελφικῶς μένομεν.

Οἱ πατριῶται καὶ ἀδελφοὶ Σου

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ. ΕΥΑΓΓΕΛΗΣ Μ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ. ΔΗΜΟ ΒΕΛΙΟΣ

Τῆ 2 Δεκεμβρίου 1825

Ἐκ τοῦ ἐν Ἀκρηνανίᾳ Ἑλληνικοῦ Στρατοπέδου.

Διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, μὴ ὦρα ἀρχίτερα νὰ μᾶς ἔλθουν τροφαί, στείλε καὶ τὸ δεύτερον ἐσώκλειστον γράμμα πρὸς τὸν νεύαρχον Κ. Α. Μισούλην. ὅθεν εἶνε εἰς αὐτὰ τὰ παράλια.

Οἱ ἴδιοι.

Εὐγενέστατε Κύριε Θεόδωρε Ξένε,

ἀσπάζομαι σε ἀδελφικῶς.

Λαβὼν τὸ γράμμα σου ἐχάρην ἄκρως διὰ τὴν ἀξιοεπαινετὴν μοι ὑγίαν σου· καλῶ δὲ Θεοῦ βοηθεῖα ὑγιαίνω μέχρι τῆς σήμερον. Ἐλήφθη καὶ τὸ σιτάρι. ὅμως ἀκόμη δὲν ἐξεμπαρκαρίσθη καὶ ἀποῦ ξεμπαρκαρίσθη. σοῦ ἔρχεται μὲ τὸν ἴδιον καρραβοκῆρ ἡ τακτικὴ ἀπόδειξις τοῦ κυρίου Ἀθανασίου ὑποφροντιστοῦ διὰ τὴν καθαρὰν παραλαβὴν τῆς ποσότητος τοῦ σιταριοῦ. Μοῦ λέγεις πῶς δὲν σου ἔγραφα προτῆτερα νὰ μου στείλῃς. Αὐτὸ ἀδελφε, δὲν εἶνε ἰδικόν μου ἰντερέσιον, αὐτὴ ἡ φροντίς στέκεται εἰς τὴν ἐν Μεσολογγίῳ γενικὴν ἐπιτροπὴν νὰ μᾶς ἐξοικονομήσῃ, τοῦτο μόνον εἶνε ἰδικόν μου χρέος. τὸ νὰ εἰδοποιῶ τὴν γενικὴν ἐπιτροπὴν καὶ τοὺς Ἐπιστάτας τῆς, ὅτι ἔχει τὸ στρατόπεδον ἔλλησι μὲν μεγάλην ἀπὸ ψωμί. Ἡ εὐγενεῖα σας κατὰ τὰς διαταγὰς τῆς ἐπιτροπῆς θέλετε μᾶς ἐξοικονομῆ εἰς τὴν ἀνάγκην μας. Τὰ λοιπὰ πεντακόσια βατζέλια ὅπου διατάττεσθε διὰ τὸ Σῶμα τοῦ Στρ. Τζόγκ. νὰ στείλετε, ἐπειδὴ ὁ Τζόγκας ἀνεχώρησε διὰ τὸ ἐπάνω μέρος καὶ οἱ στρατιῶται του ἔμειναν ἐδῶ. καθὼς σε προειδοποιήσαμεν. Θέλετε τὸ στείλει ἐδῶ, εἰς τὸν Κ. Ἀθανάσιον Κατζόπουλον φροντιστήν. καὶ αὐτὸς θέλει τὸ δώσει ὅθεν εἶνε διωρισμένος ἀπὸ τὴν γενικὴν Ἐπιτροπὴν. Διὰ τὸ ἅτι ὅπου μου γράφεις ὅπου ἔγω ἀγορασμένον διὰ τὸν Κ. Θέμελην καὶ νὰ τὸ στείλω τῆς εὐγενεῖας σου, ὅτι τὸ ἔχει ὁ Κ. Θέμελης διὰ ἰδικόν σου. ἐγὼ, ἀδελφε, αὐτὸ ἔχει γράσει γίλια διακόσια πενήντα καὶ εἶνε ἀξιώτατον, καὶ τὸ ἔγω ἀγορασμένον δι' αὐτόν. Χαίρομαι ἂν ἦνε καὶ τῆς εὐγενεῖας σου· ὅμως ἐγὼ χωρὶς νὰ λάβω εἰδοσίαν ἀπὸ τὸν Κ. Θέμελην δὲν εἰμπαρῶ νὰ τὸ στείλω καὶ ἀμέσως ὅπου με διορίσῃ θέλει σοῦ τὸ στείλω. Ἄν ἔχῃς νέα περὶ τῆς ὠφελείας τοῦ ἔθνους, ἢ κάθῃ ἄλλο.

γράψε μου, και διά τήν υγείαν σου πρὸς χαρὰν μου. Μένω ξανασπαζόμενος σε ἀδελφικῶς

Ὁ πατριώτης καὶ ἀδελφός

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Ἐκ τοῦ ἐν Ἀκαρνανίᾳ Ἑλληνικοῦ Στρατοπέδου. 8 Ὀκτωβρίου 1825.

Εὐγενέστατε Κύριε Θεόδωρε Ξένε

Σὲ ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς,

Ἐρωτῶ διά τήν ἐφετήν μοι υγείαν σου, καὶ γὰρ δὲ υγίαίνω. Καὶ προχθὲς σὰς ἔγραψα καὶ τώρα πάλιν δὲν λείπω νὰ σὰς γράψω. Εἴξευρε ὅτι ἐλάβομεν διαταγὴν τὴν ὁποίαν ἐπιθυμοῦσε ἡ ψυχὴ μας, διὰ νὰ ὑπάγωμεν νὰ πέσωμεν πανστρατιᾷ ἐπάνω εἰς τὸν κοινὸν ἐχθρὸν μας Κιουταχῆν. Ἡ ἀπόφασίς μας εἶνε αὕτη, ἢ νὰ πάρωμεν ἢ νὰ δώσωμεν μὲ τὸν ἐχθρὸν, ὅτι περισσότερον πλέον δὲν ὑποφέρεται νὰ τὸν βαστώμεν ἔξω τοῦ Μεσολογγίου. Τώρα ἔχομεν νὰ μιμηθῶμεν τοὺς προγόνους μας ἤρωας, ὡσὰν Λεωνίδα καὶ λοιποὺς καὶ νὰ δεῖξωμεν ἐκείνην τὴν προγονικὴν μας τιμὴν καὶ δύναμιν εἰς τοὺς ἀπίστους καὶ πολεμοῦντας μας ἐχθροὺς καὶ ὁ θεὸς ὁ ἐφορῶν τὰ πάντα νὰ μᾶς βοηθήσῃ, ξανασπαζόμενος σε ἀδελφικῶς, μένω.

Ὁ πατριώτης καὶ ἀδελφός

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Ἐκ τοῦ ἐν Ἀκαρνανίᾳ Ἑλληνικοῦ Στρατοπέδου 10 Δεκεμβρίου 1825

Ἀριθ. 2943

Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος

Ἡ προσωρινὴ Διεύθυνσις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος

Πρὸς τὸν εὐγενέστατον κ. Θεόδ. Ξένον

Δὲν ἐλάβομεν πρὸ πολλοῦ γράμματά σας, οὔτε τὸ λαντάνω τὸ ὅποιον σὰς ἐστὲιλαμεν ἐπὶ τούτου ἐπέστρεψεν ἕως τῆς ὥρας, καὶ ἀποροῦμεν διὰ τὴν ὄχι μικρὰν ἀργητὴν του.

Ἀπὸ τὰ ἀλεπάλληλα γράμματά μας, τὰ ὅποια σὰς ἐστὲιλαμεν διὰ διαφόρων ὁδῶν, ἐπληροφορήθητε βέβαια, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν κύριον Λεβίδην, ἀναχωρήσαντα πρὸ ἡμερῶν δι' αὐτοῦ, τὴν παντελῆ ἔλλειψίν μας ἀπὸ τροφᾶς καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ μᾶς προσθάσῃτε ὅσον τάχος μὲ ἰκανὴν ποσότητά ἐξ αὐτῶν. Πρέπει νὰ ἐφθυσεν ἤδη αὐτοῦ ἡ εἰδήσις του ὅτι τέσσαρες χιλιάδες Ἀραβὲς ἤλθον εἰς βοήθειαν τοῦ Κιουταχῆ. Χθὲς ἤλθεν εἰς τὸ αὐτὸ στρατόπεδον καὶ αὐτὸς ὁ Ἰμπραήμης μὲ σημαντικὴν δύναμιν, καὶ κατὰ τὰς ὁποίας ἔχομεν πληροφορίας, ἔχει σκοπὸν νὰ κάμῃ ἐφοδὸν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Οἱ ἐν αὐτῷ δὲν δειλιώσιν οὔτε τὰς δυνάμεις οὔτε τὰ μελετώμενα ἐπιχειρήματα τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἐκείνο πῶς τοὺς καταστενοχωρεῖ εἶνε ἡ ἔλλειψις τῶν τροφῶν. Διὰ τὴν ἀγάπην λοιπὸν τῆς πατρίδος, προσπαθήσατε κάμνοντες τὰ ἀδύνατα δυνατὰ νὰ μᾶς προσθάσῃτε ὅσον τάχος μὲ τροφᾶς, ὅσον περισσοτέρας καὶ ἂν ἤμπορητε διὰ νὰ ἐξοικονομοῦνται καὶ τὰ ἔσω καὶ τὰ ἔξω τοῦ Μεσολογγίου στρατεύματα, τὰ ὅποια δὲν εἶνε ὀλίγα, καὶ εἶνε κίνδυνος νὰ μὴ λειποτακτήσουν διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ψωμιοῦ. Ἐχομεν ἔλλειψιν ἀπὸ πολεμοφόδια καὶ γράφομεν πρὸς τοὺς αὐτοῦ κυρίως Σεβαστὸν καὶ Λαδοῦπουλον νὰ στείλουν ἄνθρωπον πρὸς τὸν στόλον διὰ νὰ ἐπιταχύνῃ τὸν ἔρχομόν του ὁμοῦ μὲ τὴν γαλέτταν ἧτις ἐστάλη ἀπὸ Ναύπλιον μὲ πολεμοφόδια καὶ ἐπέστρεψεν ὀπίσω, ὡς δὲν ἀγνοεῖτε, διὰ τὸν ἀποκλεισμόν. Ἐξακολουθεῖτε, ἀδελφε, μὲ τὴν ἐγνωσμένην δραστηριότητά σας νὰ στέλλετε τρο-

φὰς εἰς Μεταλιᾶ ἕως οὐ ὑπάρχει ὁ ἀποκλεισμός καὶ ἀπὸ ἐκεῖ φροντίζομεν νὰ τὰς μεταφέρωμεν, μολοντί εἰς τὴν μετακόμισίν των δοκιμάζομεν μύρια βάραινα καὶ πονοκεφαλιαμῶδες ὄχι ὀλίγους. Σὰς ἀσπάζομεθα ἀδελφικῶς καὶ μένομεν.

Μεσολόγγιον τῆ 19 Δεκεμβρίου 1825

Οἱ ἀδελφοί σας

ΙΩ. ΠΑΠΗΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜ. ΘΕΜΕΛΗΣ

Υ. Γ. Ἐπειδὴ εἰς Σκρόβρις ἔχομεν ἀρκετὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία ἐμποδίζει τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τοῦ νὰ κινηθῶν ἐνεκεν τοῦ μέρους τούτου μὲ τὰ λαντάνιά των, διὰ τοῦτο, προσπαθεῖτε νὰ καταπέθητε τοὺς πλοιάρχους τῶν καϊκιῶν τὰ ὅποια στέλλετε δι' ἐδῶ μὲ τροφᾶς νὰ πηγαίνουν ἂν δυνατόν ἐκεῖ κατ' εὐθείαν νὰ ξεφορτώουν τὸ πρᾶγμα, ὄντες βέβαιοι ὅτι δὲν τρέχουν κανένα κίνδυνον ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς.

(Τ. Σ.)

Οἱ ἰδιοί

Πρὸς τὸν τιμιώτατον κύριον Θεόδωρον Ξένον

Πρὸ ὀλίγου ἔλαβον τὴν τιμὴν σου τῆς 18 τοῦ παρόντος, γεγραμμένην ἀπὸ Λαζαρέτον Ζακύνθου εἰς ἀπάντησιν τοῦ πρώτου γράμματός μου τῆς 15 τοῦ αὐτοῦ, μὲ τὸ ὅποιον σ' ἐφάνέρωσα τὴν χρεῖαν τοῦ Μεσολογγίου ἀπὸ τροφᾶς καὶ σ' ἐπαρακίνησα νὰ τὰ προμηθεύσῃς ὅσον τάχιστα, ὡς ἔχων ἐπάνω σου αὐτὸ τὸ βέβαιον. Ἐπαινώ τὴν πατριωτικὴν σου προθυμίαν εἰς τὸ νὰ ἐξοδεύσῃς περισσότερον 3200 τάλληρα, ὡς λέγεις, ἀπὸ τὴν συμφωνίαν ὅπου ἔχετε μὲ τὴν Σ. Διοίκησιν, διὰ νὰ προφθάσῃς πάλιν τὸ κινδυνεῦον προὔργιον τῆς πατρίδος, ἀπὸ ἐξαπέστειλεις ἕως τώρα ὅσην ποσότητα σιτοκαλαμποκιοῦ ἤσων ὑπόχρεως νὰ ἐμβάσῃς τὸ ὅποιον ἐγὼ δὲν ἤμποροῦσα νὰ εἰξεύρω ἀκριβῶς, καθὼς οὐδὲ ὅσας φροντίδας καταβάλλεις εἰς αὐτὸ τὸ χρέος. Δὲν ἀμφισβάλω λοιπὸν ὅτι καὶ ἡ Σ. Διοίκησις ὄχι μόνον θέλει πληρῶσαι ἐν καιρῷ τῆς ζητήσεώς σου ὅσα ἐξοδεύσῃς περιπλέον ἀπὸ τὰ συμπεφωνημένα, διὰ νὰ μὴ χαθῇ τὸ Μεσολόγγι, τώρα, ἀλλὰ θέλει ἀποδώσῃ τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν ἀπόφασίν σου οὐδὲ εἶνε δυνατόν ποτὲ νὰ μὴ δεχθῇ καὶ ἐξορλήσῃ τιοῦτους λογαριασμούς. Ἄν ἴσως ὁμοῦ παρ' ἐλπίδα ἤθελες ἀπαντήσῃ εἰς τοῦτο καμμίαν δυσκολίαν ἐκ μέρους αὐτῆς, τότε δὲν θέλω λείψῃ νὰ παραστήσω κατὰ τὸ δίκαιον ὅλην τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἐγὼ διὰ νὰ γνώρισῃ καθαρώτερον τὴν δούλειυσίν σας ἡ Σ. Διοίκησις.

Ὁ ἀδελφός σας

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΙΑΟΥΛΗΣ

Σκρόβρις ἐκ τοῦ πλοίου Θεμιστοκλέους τῆ 19 Νοεμβρίου 1825 ὥρᾳ 2 τῆς νυκτός.

Ἡμεῖς οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου Ἰδρας, δηλοποιούμεν πρὸς ὅποιον ἀνήκει ὅτι οὗ εὐγενέστατος κύριος Ἐμμανουὴλ Ξένος, Πάτριος, πατριωτικῶς ζήλω ἐννοούμενος καὶ παρῶθεν εἰς τὸ ἡμέτερον Κοινὸν διὰ χρῆσιν τοῦ στόλου μας ἀγωνιζομένου κατὰ τῶν τυράννων μας βαρέλια ἐδοκίμησαντα ἐξ πυρτίδος, ζυγίζοντα ζύριον καθαρὸν ὀκκάδας χιλίας πεντακοσίας ἐνενηκόντα ἐξ, λέγομεν βαρέλια 76 ὀκκάδας 1596. Εἰς ἔνδειξιν δὲ τῆς προαιρετικῆς ταύτης συνεισφοράς του καὶ ἵνα γνωρίζηται ὅπου ἀνήκει ὁ ἐνάρετος αὐτοῦ πατριωτισμὸς τῷ δίδεται τὸ παρὸν ἐπισφραγισμένον μὲ τὴν σφραγίδα τοῦ ἡμετέρου Κοινοῦ καὶ ὑπογραμμένον σήμερον τῆ δευτέρᾳ Μαΐου 1823 ἐν Ἰδρα.

(Τ. Σ.)

Οἱ Πρόκριτοι τῆς νήσου Ἰδρας.

Ἐνδεξις.

Γνωρίσατε ἡ Πατρίς καὶ ἐκ πείρας τὴν ἀκραν φιλογένειαν καὶ τὰ Ἑλληνικὰ φρονήματα τοῦ ἐντιμωτάτου κυρίου Θεοδώρου Ξένου, ἐκ πατρίδος Πάτριου, ὅστις

ἐνθουσιῶν διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς φιλότατης Ἑλλάδος ἐκ τῶν τυράννων, ἐπευσε νὰ δείξῃ τὴν φιλελεύθερον του ψυχὴν, βοηθῶν λόγῳ καὶ ἔργῳ γενικῶς καὶ ἰδίως διάφορα μέρη, ἐν ἐκ τῶν ὁποίων ἐστάθη καὶ ἡ πατρὶς ἡμῶν Κρήτη, ὅπου μὲ Ἑλληνικὴν ὄντως ἐλευθεριότητα φανεῖς, διεμοίρασε δωρεὰν ἐξακόσια τουφέκια εἰς διαφόρους πατριώτας πολεμιστάς. Εὐγνωμοσύνης ἕνεκα δίδει τῷ βῆθέντι ἀγαθῷ πατριώτῃ τὸ παρὸν ἰσχυρωμένον μὲ τὴν ἐπ' αὐτῆς σφραγίδα.

Ἐν Κισσάμῳ 29 Μαρτίου 1823

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Γενικοῦ Ἐπαρχοῦ ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Κρήτης
(Τ. Σ.) Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

Εὐγενέστατε κύριε Ἐμμανουὴλ Ξένε,

Τὰ παράπονά σας διὰ τῆς εὐγενικῆς ἐπιστολῆς σας τῆς 26 τοῦ ἐνεστῶτος ἔνε δικαιοῦτάτα. Ἐλπίζω ὅμως, φίλε, νὰ μὲ δικαιώσετε καὶ ἐμὲ, διότι μόνον καὶ μόνον αἱ μεγάλοι κατ' αὐτὰς φροντίδες μὲ ἐμπόδισαν ἀπὸ νὰ σᾶς ἀποκριθῶ ἐν καιρῷ εἰς τὰ προλαβόντα γράμματά σας, καὶ ἐπληρώθησαν πρὸς τὸ παρὸν εἰς χεῖρας τοῦ κ. γαμβροῦ σας ἡ ὁμολογία τοῦ Κοινοῦ μας ἀπὸ τάλληρα πεντακόσια, καθὼς καὶ ἡ τιμὴ τῆς πορτίδος. Διὰ δὲ τὰ λοιπὰ, πρέπει νὰ κάμετε ὑπομονὴν ἕως νὰ ἐκπλεύσῃ ἡ δευτέρα μοῖρα τοῦ στόλου μας, καὶ τότε κατὰ τὸ περίσσευμα λαμβάνετε καὶ ἄλλα. Ἐφρόντισα ὁμοίως καὶ ἐδόθη ἡ ἄδεια νὰ σᾶς σταλοῦν τὰ σρόπια, τὰ ὁποῖα καὶ ἐφορτώθησαν. Ὅλα δὲ ταῦτα, δὲν ἀμφιβάλλω, νὰ σᾶς εἰδοποιήσῃ ὁ κ. Γαμβρός σας.

Ἐλυπήθην, φίλε, εἰς ἄκρον διὰ τὴν ἀσθένειάν σας, ἐξ ὅλης δὲ ψυχῆς εὐχομαι τὴν ἀνάρρωσίν σας ἐν τάχει, διὰ νὰ σᾶς ἀπολύσωμεν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐνταῦθα, κατὰ τὰς ἐλπίδας σας καὶ μὲ τὴν προτέραν σας καλὴν ὑγείαν. Ἐν τοσούτῳ δὲ ἐξ ὅλης καρδίας ἀσπαζόμενός σας, μένω.

Ἰδρα, τῆ 29 Ἰουλίου 1824

Ὁ εἰλικρινὴς φίλος καὶ ἀδελφὸς
ΛΑΖΑΡΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ

Εὐγενέστατε κύριε Ἐμμανουὴλ Ξένε,

Ἐλαβον τὴν ἀπὸ 3 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εὐγενικὴν ἐπιστολήν σας καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔγνω. Γνωρίζων τὸ εὐγενὲς τοῦ χαρακτῆρος σας, τὸν ὑπὲρ πατρίδος ζῆλον σας καὶ τὰ λοιπὰ ἐνάρετα προτερήματά σας, καὶ χαριζόμενος εἰς αὐτὰ μετὰ πάσης μου χαρᾶς ἠθέλον ἐκπληρῶσαι τὰ εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιστολήν διαλαμβανόμενα αἰτήματά σας, ἐὰν ἐκρέματο μόνον ἀπὸ ἐμέ. Τὰ μὲν σμιδράλια, κύριε, ἔγεινε κοινὴ τῶν προκρίτων ἀπόφασις νὰ πληρωθῶσι πρὸς ἡδὴ παράδες τὴν ὀκτὰ καὶ εἰς διορίαν τριῶν μηνῶν, τὰ δὲ καταναλωθέντα εἰς τὸ πλοῖον τοῦ κ. Φόνου τετρακόσια τάλληρα θέλουν πληρωθῆ ὅταν ἀποζημιωθῶσι καὶ ὅσο ἄλλοι κατέβαλον εἰς ἐτοιμασίαν караβίων εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν κατ' ἡν κατεβάλατε καὶ ἡ εὐγενεία σας κατὰ τὸ εἰς χεῖρας σας ἀποδεικτικὸν τῆς ἐνταῦθα κοινότητος. Σᾶς ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς καὶ μένω.

Ἰδρα, τὴν 7 Σεπτεμβρίου 1824

Φίλος εἰλικρινὴς καὶ πατριώτης
ΛΑΖΑΡΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ

Ἦμεῖς οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου Ἰδρας ὁλοποιούμεν, ὅτι λαμβάνομεν ἀπὸ τὸν κύριον Ἐμμανουὴλ Ξένον διὰ χρῆσιν τοῦ στόλου μας καὶ διὰ λογαριασμὸν τῆς ὑπερτάτης Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος καντάρια 127 καὶ 9 ὀκκάδες, λέγω καντάρια ἑκατὸν εἴκοσι ἑπτὰ καὶ ὀκκάδες ἑννέα μυριάδια, ἐκ τῶν ὁποίων, τὰ μὲν καντάρια ἐξήκοντα ἑννέα καὶ ὀκκάδες πέντε παρελάθομεν εἰς δύο φοραῖς.

τὰ δὲ καντάρια πενήκοντα ὀκτὼ καὶ ὀκκάδες τέσσαρες ἐξυψίσθησαν μὲν, ἔμειναν ὅμως ἀποτεθειμένα εἰς τὸ μαγαζεῖον. Εἰς ἐνδειξιν δὲ τῷ δίδεται τὸ παρὸν ἐσπραχισμένον μὲ τὴν κοινὴν ἡμῶν σφραγίδα σήμερον τῆ 26 Σεπτεμβρίου 1823 ἐν Ἰδρα.

(Τ. Σ.)

οἱ Πρόκριτοι τῆς νήσου Ἰδρας.

Εὐγενέστατε κύριε Ἐμμανουὴλ Ξένε,

Μὲ ἄκραν μου εὐχαρίστησιν ἔλαβον τὴν ἐντιμον ἐπιστολήν σας τῆς 20 ἐνεστῶτος, ἐλυπήθην ὅμως διὰ τὸν προσταγμένον ἀναχωρισμὸν ἀπὸ Ζακύνθου τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Διοικήσεως καὶ τοῦ ἐπιτρόπου μου, διότι ἐκ τούτου γίνεται μεγαλειτέρα ἀργοπορία καὶ δυσκολία εἰς τὴν παραλαβὴν τῶν δανείων, διότι μὲ τὸν καπετῆν Σπυρίδωνα Πόποβιχ αὐστριακόν, ἔγραψα πρὸ ἡμερῶν τοῖς κυρίοις Δογροθέτῃ καὶ Βάρφ, κλείσας τὰ γράμματα ὅλα εἰς τὴν ἐπιστολήν μου πρὸς τὸν ἐπιτρόπον μου.

Χαίρομαι ὅμως μαθὼν ὅτι ὁ κύριος Γόρδων ἐθεασεν εἰς Μασσαλίαν, ὅθεν ἐμὲλλε ν' ἀναχωρήσῃ τὴν 30 τοῦ παρελθόντος Μαΐου. Εἴθε νὰ μὴ ἀνέβαλε τὸν καιρὸν καὶ ἡ θεῖα Πρόνοια νὰ τὸν εὐδώσῃ ἐν συντόμῳ διὰ νὰ προφθάσῃ ἐν καιρῷ αἱ μεγάλοι ἀνάγκαι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Μὲ εἰλικρινῆ ἀισθαντικότητα ἀναγινώσκω, κύριε, τὰς πατριωτικὰς παρακινήσεις εἰς τὸ νὰ κάμω καὶ νέας συνεισφορὰς διὰ νὰ διασωσωμεν τὴν πατρίδα ἀπὸ τὸν ἐκπατελούμενον κίνδυνον καὶ νὰ μὴ χάσωμεν τὴν ἀνεξαρτησίαν μας εἰς τὴν ὥραν καθ' ἣν ἐτοιμάζεται ἡ Εὐρώπη καὶ ὅλος ὁ πεπολιτισμένος κόσμος νὰ τὴν ἀναγνωρίσῃ. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ὁ αὐτάδελφός μου θέλει σᾶς ἐπληροφόρησε ὅτι καὶ ἐγὼ καὶ οἱ λοιποὶ συμπατριῶται μου ἐκάμαμε τέλος πάντων ὅτι ἤδυνήθημεν καὶ οὕτως ἡ πρώτη μερὶς τοῦ στόλου μας ἐξέπλευσε πρὸ ἡμερῶν, ἡ δὲ ἄλλη ἐκπλῆξις σὺν Θεῷ αὐριον ἢ τὴν τρίτην ἀφεύκτως.

Κύριε, ἡ πατρὶς ἔχει κατὰ τὸ παρὸν ἀνάγκην ἀπὸ τὰς ἐκδουλεύσεις σας, ἐγὼ δὲ καὶ ἀπ' ἄρχῆς πεπεισμένος καὶ τώρα μᾶλλον βεβαιούμενος διὰ τὸν εἰλικρινῆ πατριωτισμὸν σας δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλετε ἐπιμείνειν ἄχρι τέλους μὲ τὸν αὐτὸν ἐνάρετον ζῆλον, πρᾶττον ὅτι καὶ μεταθῶν ὅπου ἡ περίστασις καλέσῃ, ἕως ὅτου νὰ ληθῶσι τὰ εἰς τὴν σωτηρίαν μας ἀναγκαῖότατα χρήματα. Ἐν τοσούτῳ ἐκ καρδίας ἀσπαζόμενός σας, μένω,

Ἰδρα, τῆ 22 Ἰουνίου 1824

Ὁ εἰλικρινὴς φίλος καὶ πατριώτης
ΛΑΖΑΡΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ

Ἀδελφὲ κύριε Ἐμμανουὴλ Ξένε,

Ἀπ' ἀρχῆς ἐδείχθη ὁ μόνος βοηθὸς καὶ σωτὴρ ἐν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ τῆς Διοικήσεως.

Ἐχομεν ἀνάγκην καὶ ἀνάγκην μεγάλην διὰ ἑκατὸ τάλληρα, καθὼς ἐξοικονόμησας καὶ τόσας ἄλλας ἀνάγκας μας, λάβει τὴν καλοσύνην νὰ μᾶς ἐξοικονομήσῃ καὶ ταύτην, ἀνευ τῆς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ μεταποπίσωμεν. Κύριε, μὴ μᾶς ἀρνηθῆτε τὴν αἰτησίαν μας καὶ πολλὰ μᾶς ὑποχρεοῖτε. Τὰ ἀδύνατα, παρακαλοῦμεν κάμτε δυνατὰ, καὶ μένομεν.

Τῆ 13 Ἰουνίου 1827 ἐκ Πάφου

Οἱ ἀδελφοί σας

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΓΓΟΜΙΚΑΛΗΣ ΙΩ. ΜΙΛΙΑΝΤΗΣ

Ἐλαβα τὰ ἄνωθεν ἑκατὸν τάλληρα, ἀριθ. 100 διὰ λησμὸν τῆς Κυβερνήσεως.

Τῆ αὐτῆ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΙΖΟΥΛΑΣ

Ἄριθ. 5804

Ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἑλλάδος

Πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου.

Ὁ κύριος Ἐμμανουὴλ Ξένος εἶχε μετὰ τῆς Διοικήσεως συμφωνητικὸν περὶ προβλέψεως γεννημάτων, ἐκδοθὲν τὴν 7 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1823, τὸ ὁποῖον ἐπομένως ἐμεινεν ἄκυρον, διότι αἱ δοθεῖσαι παρὰ τῆς Διοικήσεως εἰς αὐτὸν συναλλαγματικαὶ δὲν ἐπληρώθησαν.

Ἡ Διοίκησις ἐπειδὴ δι' αὐτὸ τοῦτο εἶνε εἰς χρέος κατὰ τὸ ἄνω εἰσηγμένον συμφωνητικὸν νὰ ἀποζημιώσῃ τὸν κ. Ἐμμανουὴλ Ξένον, τόσον διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν γεννημάτων καθὼς καὶ δι' ἄλλα διάφορα ἀντικείμενα, ἐδώρισε τριμελῆ ἐπιτροπὴν, συγκειμένην ἀπὸ τούτους κυρίους Δ. Κανελλόπουλον, Γεώργιον Λέλην καὶ Ἰω. Βεζούλαν, διὰ νὰ ἐπεξεργασθῇ τοὺς λογαριασμοὺς τοὺς ὁποῖους πρὸς αὐτὴν ἐπαρουστάσεν ὁ κύριος Ἐμμανουὴλ Ξένος περὶ τῆς εἰρημένης ὑποθέσεως.

Ἡ τριμελής αὕτη ἐπιτροπὴ ἐπεξεργάσθη, ἔκρινε καὶ ἀπεφάσισε κατὰ τὴν μετὰ τῶν λοιπῶν ἐγγράφων ἐδῶ ἐπισυναπτομένην ἀπόφασιν, ἐκδοθεῖσαν τὴν 9 τοῦ παρόντος. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐγκρίνει καὶ ἐπικυροῖ ἡ Διοίκησις καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν.

Κατὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἔχει νὰ λαμβάνῃ ὁ κύριος Ἐμμανουὴλ Ξένος τὰ ἄλλα δίστηλα πενήτην καὶ δύο χιλιάδας ἐπτακτῆσια τριάκοντα δύο καὶ ἑβδομήκοντα τρία ἑκατοστὰ, ἀριθ. 52732 καὶ ⁷³100 πρὸς δὲ τὰ ἄλλα δίστηλα δύο χιλιάδας ἑξήκοντα ἀριθ. 2060, καὶ ἑξὶ τὰ ἄλλα χίλια ἑβδομήκοντα ὀκτώ καὶ ἑβδομήκοντα τρία ἑκατοστὰ ἀριθ. 4078 καὶ ⁷³100.

Διατάσσεται λοιπὸν ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη νὰ ἐκδώσῃ ἐπ' ὀνόματι τοῦ διὰ τὰς ῥηθείσας πρὸς τῆς ταλλήρων τὰ ἀνήκοντα ἰποδεικτικὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου.

Διευθύνονται δὲ συναδευμένα μετὰ τὴν παρούσαν ὅλα τὰ ἐγγράφα τὰ ἀφορῶντα τὴν ὑπόθεσιν ταύτην κατὰ τὸν ἐν αὐτοῖς εὑρισκόμενον κατάλογον, ἐνυπόγραφον παρὰ τοῦ κ. Ἐμμανουὴλ Ξένου. Ἐκτὸς τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ ἀναφερομένων ἐπισυναπτόνται καὶ δύο πρωτότυπα διαταγῶν τῆς Διοικήσεως ὑπ' ἀριθ. 5253 πρὸς τὴν ἄνω εἰρημένην Ἐπιτροπὴν, καὶ τὸ πρωτότυπον τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης. Ὅλα δὲ εἶνε συρραμμένα, ἐσφραγισμένα μετὰ δύο σφραγίδας τῆς ῥηθείσης Ἐπιτροπῆς καὶ ἐσφραγισμένα μετὰ τὴν σφραγίδα τῆς Διοικήσεως, διὰ νὰ μείνουν ἀναποθετιμμένα εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου, περὶ τῆς παραλαβῆς τῶν ὁποίων θέλει ἀποστείλει εἰς τὴν Γεν. Γραμματεῖαν τὴν ἀνήκουσαν παραλαβῆς ἐνδείξιν.

Ἐν Αἰγίνῃ, τῇ 21 Φεβρουαρίου 1827

Ὁ Πρόεδρος
Α. ΖΑΗΜΗΣΙω. ΒΛΑΧΟΣ, Κ. ΖΩΤΟΣ, Δ. ΤΣΑΜΑΛΟΣ, Π. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ,
Α. ΜΟΝΑΡΧΙΔΗΣ, Α. Χ. ΑΝΑΓΥΡΟΣ, Π. Δ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ.Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς
Γ. ΓΑΡΑΚΗΣ

Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτότυπῳ.

Τῇ 25 Φεβρουαρίου 1827.

(Τ. Σ.)

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς
Γ. ΓΑΡΑΚΗΣΤῆς
ΠΕΡΙΣΠΟΥΔΑΣΤῶ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤῆ

ΤΗΣ

« ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ »

ΚΑΙ ΕΥΓΕΝΕΙ ΔΕΣΠΟΙΝῆ

Ε. Μ. Α.

Ἀθηναίε.

I.

Ἡ πτέρυξ τοῦ σκότους ἠπλώθη τελεία:
Μορφεὺς ἐπιψαύει τὰ βλέφαρα πάντων,
Κοιμίζων τὴν θλίψιν. πλανῶν τὴν χαρὰν των
Ἐν πλήρ' ἠρεμίᾳ.

Ἡ Φύσις, ποδὶ ἐλαφρῶ, ἄνευ φρίκης,
Ἐν μεσῷ τοῦ κόσμου, σιγῆς βαθυτάτης,
Τῆς κλίνης δραπέτις, χωρεῖ ὑπνοδάτις.
Εἰς πρόθυρα λύκης.

Ὅραία παρθένος, ποῦ βαίνει τὸν πόδα;
Πνιγμοὶ θαλασσῶν ἢ στοιχεῖα ὄργιλα
Δὲν εἶναι τοῦ Ἐραρος δρόσοι καὶ φίλα
Τοῦ δρόμου σου βόδα!

II.

Ἀντίληψιν τοίαν ρωνῆς ἀηδέονος
Καθ' ὕπνου βαθεῖς ἢ ψυχὴ μου προῆγε·
Πλὴν τόμμα, στιγμαὶ ὡς παρῆλθον ἐλίγαι,
Ἀρῦπνισ' ὁ χρόνος.

Παράδοξον, εἶπον, τὸ ψαθεῖν καθ' ὕπνον
Καὶ χρόνου καὶ τόπου γυμνάς ἀληθείας!...
Ἐνίστε φλέγει τὸ πῦρ τῆς καρδίας
Αἰθέριον δεῖπνον.

Καὶ ἔδην ταχὺς πρὸς κηφαίαν θυρίδα,
Παρ' ἣ ἐκελάθει ἀεὶ Φιλομήλα,
Ἐλαίας χλωρᾶς τιθεμένη τὰ φύλλα,
Ὡς μόνην αἰγίδα.

Πτεροῦ θροῦς τοῦ μέλου ἀνεῖλε τὸ νῆμα·
 Αὐτὴ ἐπετάσθη εἰς ἄγνωστον κλῶνα
 Καὶ μόλις τὰ ὦτα διέσωσαν μόνα
 Τῶν φθόγγων τῆς θρύμμα.

Ἐπάρχει που Γῆς αἰσθητὴ εὐτυχία,
 Ἐν ἧ ἀηδόνων μολπῶν σιωνίως
 Ἀκούων, κορέννυται μέθης ὁ βίος
 Καὶ φεύγ' ἡ πικρία;

III.

Ἐνῷ ἀνηρώτων, ἡ Ἔως ἐφάνη,
 Ἐπὶ τῆς τραπέζης μου χέουσα φάος...
 Ἐκεῖ τῆς «Ποικίλης Στοᾶς» φιλολάως
 Τὸ δένδρον βλαστάνει.

Ἐσχάτως πυκνόκαρπον εὔρον ἐκεῖνο,
 Τοὺς κλάδους ἐκτεῖνον κομώωντας φύλλοις·
 Πλὴν τίνας εἰρηὸν μελωδίας αἰμύλης
 Ἐντὸς διακρίνω;

ᾠ Σὺ, Φιλομήλα, μολπῆς ὑπερτέρας
 Καὶ θάλπους, ὃ ψύχουσι κρῖνα καὶ θρόσοι,
 Ἐὰν ἀηδόνες νυκτὸς ψάλται ὡσι,
 Σὺ εἶ καὶ ἡμέρας.

Καὶ ὄντως «τοῦ Ἑαρος καὶ τοῦ Χειμῶνος
 «Ἡμέραι παρήλθον ἐν τάχει πνοῆς
 «Καὶ νέος ἀνέτειλεν αὖθις ὁ χρόνος,
 «Κλωστήρ πτυχῶν νέων ἐν βίβλῳ ζωῆς.

« Τὸ ὄθλον συγκρούπει ἐν τοῖς ἐνδομύγοις
 « Καὶ εἶθε Ὀρίζων πρὸ Σοῦ ζωηρὸς
 Αὐγάλοι μεῖδιμα εὖνουν τῆς τύχης
 Ἐπὶ Οὐρανόν, λειτουργοῦντα φαιδρῶς. » (*)

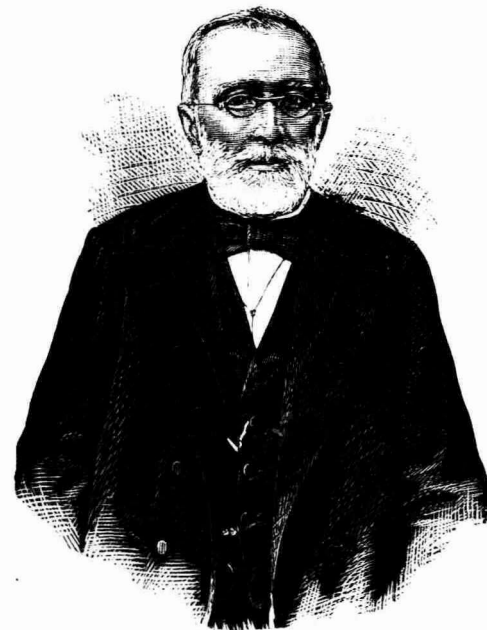
Τοιαύτην εὐχὴν, ἀντηγῶ τῆς ἀδύσσου,
 Κρατῆρες προτάσσοσι τρεῖς ζωροῦ εἴνου,
 Ἐπὶ εὐκαιρία λειδῆς χαρμοσύνου
 ΕΝ Τῇ ΕὐΡΤῇ ΣΟΥ.

Ἐγγραφοῦ ἐν Ναυπλίῳ, τῇ 21 Μαΐου 1885.

Σ. Ν. ΖΑΒΙΤΣΑΝΟΣ.

(*) Ἰδε Π. Στοᾶς, ἔτος 1885 ἐν σελ. 478.

Σ. Π. Σ. Εἰς τον ἐξάριετον φίλον κ. Σ. Ν. Ζαβιτσανον, ἄνδρα πολυτίμων αἰσθημάτων καὶ ἀξίας, ἀπονέμομεν τὰς εὐκρινεῖς ἡμῶν εὐχαριστίας.

ΑΔΕΙΟΣ ΠΑΛΛΗΣ

ΛΕΓΟΥΝ ΠΩΣ ΔΕΝ ΑΠΕΘΑΝΕΝ!!!

Αἱ Ἀθηναίαι ἔκλαυσαν ἐγκαρδίως τὴν πρόωρον θύσιν τοῦ βίου της. Ἐν ᾧ αἴφνης ἐν καιρῷ βαρυτάτου χειμῶνος ἀπεχαιρέτησεν αὐτὰς μίαν πρωΐαν, ἀποχωρισθεῖσα τῆς κοινωνικῆς ἀθλιότητος, καὶ οἶονεὶ προδιαγράψασα θλιβερώς τὸ ὄλον στάδιον τῆς ῥωμαντικῆς αὐτῆς περιπετείας, οὐδεὶς δὲ προεγγώρισε τὸ ἄμοιρον τέλος της, ὁ Τηλέγραφος μίαν ἐσπέραν ἀπαισίως μετέδωκε τὸ δεινὸν ἄγγελμα: Ἀπέθανεν:

Τὴν ἐφαντάζοντο ὅλοι τόσον ἀθάνατον, ὥστε οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ πιστεύσῃ ἀμέσως ὅτι ἔκλεισε διὰ παντὸς τοὺς ὠραίους ὀφθαλμοὺς της εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου εἰς ξένην γῆν. Ἀκόμη τῶρα οἱ θαυμάστοι τῆς ἀρετῆς της, ὁ κόσμος ὅλος, οἱ ἀγαπήσαντες τὴν ὠραίαν ψυχὴν της, οἱ ὑπολογίζοντες τὸ ἀδύνατον τοῦ ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀποχωρισμοῦ της, δὲν τὸ πιστεῦσιν.

Τίς δὲν τὴν ἔκλαυσεν, ὅταν ἀνεγράφη ὅτι ἀπέθανε πλέον; Ἡ ποίησις τῇ ἀφιέρωσεν ὠραῖα ἄνθη, πᾶσα καρδιά ἐθρήνησε τὸ ἄχαρι καὶ μαῦρον τέλος της, καὶ πᾶσα ἀγαθὴ ψυχὴ διέχυσε τὸ βαθὺ αὐτῆς ἄλγος.

Ποτὲ δὲν ἐθρήνηθη ὑπαρξίς τόσον πικρῶς, τόσον βαθέως. Ἦτο πολὺ ἀγαθὴ! Παιδίσκη ἔτι, λέγουν, ὅτι κατεγοήτευε τὸν κόσμον ὅλον. Τὴν ἀνάπτυσίν της ἐώρταζεν ἡ φύσις πᾶσα, περιβαλλομένη καλλίστην στολὴν ἐξ ἀνθέων καὶ ἀρωμάτων, ἐν ἧ διέλαμπον ῥόδα περιπόρφυρα, ὡς ἡγεμονικῆς ἐσθητος ἀδάμαντες. Τὸ πᾶν περίε της ἦτο ἐσρτῆ, χαρὰ καὶ ζωή... Πάντες ἔτρεχον πλησίον της καὶ ἀπελάμβανον τῆς γοητείας της. Παρ' ἐκείνη, ἡ νεότης, σχεδὸν πάντοτε εὐτυχῆς, ὑπῆρξεν ἀμέριμνος καὶ εἶχε καρδίαν πάλλουσαν, πιστεῦσιν, καὶ ἀγαπῶσαν. Τίς δὲν τὴν ἐνθυμῆται;

Ἐνηθρύνετο, τρυφῶσα ἐν τῇ καθολικῇ χαρᾷ καὶ οἱ στεναγμοὶ της πάντοτε ὑπῆρχον γλυκύτατοι, ὡς τὰ τρέφοντα αὐτὴν ὄνειρα καὶ ὁ πρῶτος τοῦ ἐρωτος ἀσπασμός. Ἡυφραίνετο πᾶσα ἡλικία πλησίον της καὶ αὐτὸ τὸ γῆρας, τὸ ἐγκλεῖον ἐν αὐτῷ τὸν χειμῶνα της ζωῆς, μὴ δυνάμενον ν' ἀναγεννηθῆ, πλησίον ΕΚΕΙΝΗΣ, ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἠσθάνετο ὄλγος μύχιον ζηλοτυπίας, ἐν τῇ μετ' ἐκείνης ἀναστροφῇ ἐστέναζε, ἀνεκουφίζετο, ἠλπίζεν.....

Ἀνετράφη ὑπὸ τὰς λαμπροτέρας ἐλπίδας... Ὁ οἶκός της ὑπῆρ-

Ξεν ἔνδοξος εἰς ὄνομα, πολὺς εἰς ἐκδουλεύσεις πρὸς τὴν πατρίδα, μέγας εἰς φιλοξενίαν... Ἀπίρους ἐνίσχυσεν, πολλοὺς ὑπεστήριξε, ἀπειράκις ἀπέβη τὸ κέντρον μοναδικῆς στοργῆς καὶ εὐχαριστήσεως... καὶ ὅμως ὅταν ἐπεσε, λέγουν, ὅταν παρήκμασεν, οὐδεὶς φέρων ζωηρὸν τὸν τὸ αἶσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης, ἐστρεψε πρὸς αὐτὸν γλυκὺ τὸ βλέμμα καὶ πρόθυμον τὴν καρδίαν. Τί ἄδικος ὁ κόσμος!!!! Φιλεῖ τὸν ἄλλον ἐφ' ὅσον εὐδαιμονεῖ, παρακολουθῆ τὴν εὐτυχίαν του μετὰ πόνου ψευδοῦς, ὅταν ὅμως ἐννοήσῃ ὅτι ἀπ' ἐκείνου ἐφυγαδεύθη διὰ παντός ἡ ἡδονὴ καὶ ἐπεσκίασεν αὐτὸν ἡ πικρὰ μελαγχολία, τὸν ἀποστρέφεται, προσποιεῖται ὅτι δὲν τὸν γνωρίζει, τὸν λησμονεῖ, θάπτει εἰς τὰ ψυχρὰ στήθη του τὸ ὄνομά του, καὶ οὐδὲ κἀν οὐεῦδει παρήγορος, ἀπλοῦς φίλος καὶ συμμετοχὸς τῶν θλίψεων καὶ περιπετειῶν τοῦ ἄλλου.....

Πρὸς τὴν ἀγαθὴν κόρην ὄλων ὑπῆρξεν τυφλὴ ἡ στοργή, ὥστε οὐδέποτε ἀφῆκαν νὰ ἐπισκιάσῃ τὴν ἰλαρὰν καὶ περικαλλῆ μορφήν τῆς σεμνῆς κορασιδος καὶ τὸ ἐλάχιστον νέφος λύπης καὶ ὀχλήσεως. Οὕτως ἀνατραφεῖσα, δὲν ἐγνώρισέ ποτε θυέλλας καὶ θλίψεις. Ἡ ζωὴ της, ἔρρεε πάντοτε Ποιητικωτάτη, ἐν μέσῳ ἀνθῶν, μύρων καὶ ἀσμάτων ἀγάπης καὶ τρυφῆς.

Τὴν αὐγὴν ἐμεθύσκετο εἰς τὰς μελωδίας τῶν πτηνῶν, καὶ τὰς πνοὰς γλυκείας αὔρας, τὴν νύκτα ἀνεβίου περιπαθῶς, με ἀνοικτὴν τὴν καρδίαν πρὸς τὰς ἀργυρᾶς τῆς Σελήνης ἀκτῖνας. Κατηρτίσθη νέα συμπαθεστάτη καὶ ὠραιότατη. Μοναδικὴν εἶχε συμπάθειαν, λατρευτὴ ἦτο ἡ μεγαλοπρεπὴς κόμη της, καὶ πλήρεις πυρὸς καὶ μαγείας οἱ μεγάλοι μέλανες ὀφθαλμοὶ της, ἐσαγήνευον καὶ ἐζωογόνουν. Ἐμειδία πάντοτε καὶ τὸ ἀρρήτῳ αὐτῆς μειδίημα, διεσκορπίζεν ἀγάπην καὶ εὐδαιμονίαν.... Πλησίον της ἡ νεότης ἐσφρίγα, καὶ τὴν ἠγάπα τις καὶ ἂν ἀπλῶς μίαν φορὰν τὴν ἐχαιρέτα.....

Δὲν εἶναι ὑπερβολή... Εἰς τὴν μετ' ΕΚΕΙΝΗΣ διαμονὴν ὁ Μουσικὸς ἠδύνατο νὰ ἐμπνευσθῇ τὰς τρυφερωτέρας συνθέσεις, ὁ Ζωγράφος ἠδύνατο νὰ καταθελχθῇ, ἀνευρίσκων ἐν αὐτῇ καλλιτεχνικωτάτους καὶ καλαισθητοὺς τύπους καλλονῆς, ὁ Ποιητὴς ἠδύνατο νὰ ἐνθουσιασθῇ, διακρίνων τὴν ὠραιότεραν καὶ περιπαθεστέραν ΜΟΥΣΑΝ..

Ἐν ἀκμαίᾳ καὶ σφριγώσῃ ἐτι ζῶν, ὠραία ἀκόμη, εὐθυμὸς καὶ χαρίεσσα ἀπέθανεν. Ὑπῆρξεν ἴσως εὐτυχὴς ἐν τοιαύτῃ τελευτῇ, πρὶν ἢ τὸ γῆρας κυρτώσῃ τὸ εὐθυτενὲς ὡς κυπάρισσος σῶμά της, καὶ παγώσῃ τὴν θερμὴν καὶ ἀλλοῦσαν καρδίαν της. Λέγουν, ὅτι πρὸ τοῦ ἀποχαιρετήσῃ τὴν ἀγαπημένην αὐτῆς ἐδῶ γῆν, συνεχῶς εἰς τὸ Νεκροταφεῖον ἐθεάθη κλαίουσα περιλύπως ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἐνδόξου πατρὸς της, λέγουν, ὅτι ἡμέρας τινὰς πρὸ τοῦ τὴν ἀπωλέσομεν, παρετηρήθη κατηφῆς καὶ θακρῦουσα.....

Ἀκόμη δὲ ἀληθέστερον εἶναι, ὅτι ἡ ζωὴ τῆς ὠραίας ἐκείνης ὑπάρξεως, διήλθε πολλάκις ὑπὸ τὰς μᾶλλον παραδόξους συμπτώσεις, αἵ τινες νῦν ἐνισχύουσι τὴν μυστηριώδη περὶ αὐτῆς φήμην.

Ἀπέθανεν εἰς ξένην Γῆν. Ἐκεῖ τὴν ἐκλαυσεν ὁ φιλόξενος οὐρανὸς τῆς Ἰταλίας, ἐδῶ ὅλος ὁ κόσμος. Διὰ τὸν θάνατόν της μυρίαὶ καρδίαι ἐστενάξαν καὶ ἡ νεότης ἐχυσε πικρὰ δάκρυα. Ἀπέθανεν ΕΚΕΙΝΗ, ἣτις ἐπλήρου τὴν γῆν κάλλους, χαρᾶς καὶ ζωῆς.....

Λέγουν πῶς δὲν ΑΠΙΘΑΝΕ... Δὲν λέγεται, ἀλλὰ πιστεῦεται, ἐπισημοποιεῖται, παρὰ πολλῶν μᾶλλον εἰλικρινῶν τῆς εὐλαβοῦς αὐτῆς μνήμης λατρευτῶν ἀναφέρεται ὡς γεγονὸς, ὅτι ἡ ὠραία ἐκείνη κόρη τῶν Ἀθηνῶν, ἡ θρηνηθεῖσα τόσον παρ' ἡμῶν καὶ θρηνημένη ἀκόμη, σήμερον ζῆ, δὲν ἀπέθανεν. Ζῆ λέγουν, παραμένουσα ὡς Καλογραῖτα εἰς Μοναστήριον τῆς Ἰταλίας.

Νοέμβριος 1885

ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΑΡΕΝΗΣ

— Ἐσχάτως εὐγενὴς φίλος, βαρέως φέρων τὸν θάνατον τῆς πολυδακρύτου περικαλοῦς ἐκείνης παρθένου, ἱκανοποιῶν τὸν βαρῦτατον πόνον τῆς καρδίας του καὶ τὴν δεινὴν ἀγωνίαν, ἣτις κατεῖχε τὸ στήθος αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐνθαφρυντικῇ καὶ παρηγόρῳ εἰδήσει, ὅτι ὑπάρχει ΕΚΕΙΝΗ εἰς τὴν ζωὴν, διαμένουσα εἰς Μοναστήριον, ἀνέθετεν εἰς οἰκογένειαν, ἀπελθοῦσαν τελευταῖον εἰς τὰ ἐκεῖ μέρη νὰ ἐρευνήσῃ καὶ μάθῃ, ἂν αὕτη ἀπέθανεν, καὶ διὰ νὰ πεισθῇ ἀκόμη περὶ πλέον, νὰ πορευθῇ νὰ ἴδῃ ποῦ ἐτάφη. Τὴν ἐντολὴν ταύτην, ἐξ ἧς ἐμελλε νὰ μὲν ἄλυτον καὶ αἰώνιον τὸ πένθος, ἢ νὰ σβύσῃ ἡ πικρὰ εἰδήσις, ὡς ἐν φρικτὸν ὄνειρον, ἡ ἀγαθὴ οἰκογένεια ἐξεπλήρωσε μετὰ θρησκευτικοῦ πόνου.

— Ω. Ναὶ ἀπήντησεν! Ἀπέθανεν! Εἶδον τὸ ξενοδοχεῖον εἰς ὁ ἐνοσηλεύθη καὶ περὶ πλέον τὸν τάφον, ὅστις ἀπόνως φιλοξενεῖ εἰς τοὺς κρῦους αὐτοῦ μυχοὺς τὸ ὠραῖον σῶμά της. Ἐπ' αὐτοῦ πτωχὸς σταυρὸς δεικνύει τὸ προσφιλὲς ὄνομά της καὶ πιστοποιεῖ τὸ πραγματικὸν τοῦ σκληροῦ θανάτου της...

Καὶ ὅμως καὶ ὅπαντα ταῦτα διαψεύδονται. Ἐπιμένουν ὅτι ΖΗ. Πολλοὶ θὰ προβῶσι νῦν περαιτέρω, ἵνα ἀνακαλύψωσι τὸ μυστήριον. ΖΗ λέγουν, μόνῃ δὲ παρεσκεύασε ταῦτα πάντα, ἵνα πιστευθῇ ὁ ἄδικος θάνατός της....

Εἰς Λευκῶμα Φίλου

Ἐν φαύλῃ πολιτείᾳ, τοὺς ἀχρήστους ὡς χρηστοὺς ἔχουσιν.

Δεκέμβριος 1885

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ

Σ. Π. Σ. Τὸ παρὸν ὄρακιον καὶ περιπαθέστατον ποίημα τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν ποιητοῦ καὶ διακεκριμένου συνεργάτου κ. Ἀγγιλλέως Παράσχου δημοσιεύομεν ἕδε, καθόσον ἀκριβῶς ἐστάλη ἡμῖν κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1886 τῆς «Ποικίλης Στοῆς».

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΟΡΤΗΝ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΗ ΜΟΥ

(ΤΙΜΟΛΕΟΝΤΟΣ)

Α'.

Ἄγιε Δημήτρι, τοῦ Χριστοῦ ἀνίκητο κοντάρι,
Ἀδελφί τοῦ ἁγιοῦ-Γιωργίου, τοῦ πονεμένου χάρι,
Πῶχεις φτερά τὸ ἔλεος, καρδιά τὴν εὐσπλαγχνία
Κ' ἡ μνήμη Σου πρωτομαγιά μοσχοβολᾷ ἡ ἁγία,
Κράτησε ἴλιγο, κράτησε τὸ φτερωτὸ ἄλογό Σου
Καὶ χαϊδεψέ μου τὸ μικρό, τὸ συνωνόματό Σου!

Εἰς τὴν Γιορτὴ Σου ἔφερα κερὶ, ἀνθούς, λιβάνι·
Τριαντάφυλλα γιὰ τ' ἀργυρό, μαρτυρικὸ στεφάνι,
Γιατὶ τὰ ῥόδα μιὰ φορὰ καὶ Σὺ θὰ τ' ἀγαποῦσες...
Σοῦφερ' ἀκόμη τὸν ἀνθὸ 'ποῦ θενὰ μοῦ ζητοῦσες
Καρδιά γεμάτη ἀπὸ Θεοῦ, γεμάτη κι' ἀπὸ Σένα,
Σπλάγχχν' ἀπ' ἀγάπη κ' ἔλεος καὶ πόνο ζυμωμένα.

Ἄχ! τὴν γλυκειὰν αὐτὴ αὐγὴ, τὴ μυρωμένη ὥρα
'Ποῦ φέρνω τὰ ἐγκάρδια καὶ ταπεινά μου δῶρα,
Τὴ δέησί μου ἄκουσε καὶ δῶσε στὰ παιδιά μου,
Χρόνους πολλούς, ἀμέτρητους, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδιά μου...
Μὲ φῶς ἀγάπης ράνε τα καὶ μύρωσ'τα ἕνα, ἕνα,
Κάν'τα παιδάκια τοῦ Θεοῦ καὶ χάρισ'τα σ' ἐμένα...

Ἄγία θέλω τράπεζα νὰ ἦνε ἡ καρδιά τους·
Νὰ κρυώνουν, ὅμως τὸν ἐχθρὸ γυμνὸ νὰ μὴν ἀφήσουν·
Θέλω νὰ ἦναι ἡ χαρὰ τοῦ ἕενου ἡ χαρὰ τους
Κι' ἀπ' ὅλα περισσότερο, πολὺ, πολὺ νὰ ζήσουν...
Συγχώρησε τὸν πατρικὸ αὐτὸ ἐγωϊσμό μου·
Μὰ τί νὰ κάμω; τ' ἀγαπῶ κατόπ' ἀπ' τὸ Θεό μου.

Θέλω... καὶ ἄλλα ἤθελα· γι' αὐτὰ τί θέλω ἀκόμα
Δὲν βρίσκ' ἡ ἀσωτεία μου, οὔτε τὸ ξέρει στόμα...
Θέλω νὰ ζοῦν πάντα μαζὺ σὲ μιὰ καρδιά σμιγμένα,
Νὰ προσκυνοῦνε τὸ Θεὸ καὶ ν' ἀγαποῦν ἐμένα,
Νὰ μὴ μὲ λησμονήσουνε κι' ὅταν τὰ μάτια κλείσω·
Νᾶμαι νεκρός, πλὴν μέσα τους, αἰώνια νὰ ζήσω.

Καὶ ποῖος πεθαίνει ὅταν ζῆ στὰ σπλάγχχνα, στὰ παιδιά του;
Στὴ ζωντανή τους τὴν καρδιά νεκρὴ κτυπᾷ ἡ καρδιά του.
Ζῆ στὴ ματιά, στὸ βᾶδισμα, εἰς τὴ φωνή, στὸ στόμα,
Ἄποιος δὲν ἀφήσε παιδί αὐτὸς θὰ γίνῃ χῶμα.
Κ' ἐγώ, ἂν θέλῃ ὁ Θεὸς κ' ἡ ἐδικὴ Σου χάρι,
Θ' ἀφήσ' ὀπίσω μου ἀητό, ἀηδόνι καὶ λιοντάρι!

Καὶ καβαλλάριδες τὰ δυὸ θὰ γείνουν· φτερωμένα
Ἄπάνω σ' ὄσπρο ἄλογο καὶ κόκκινο θὰ τρέχουν·
Γιατ' ἔχουν συνωνόματους τὸν Ἄϊ-Γιῶργη καὶ Σένα·
Τὸ ἄλλο... τὸν Αἰμύλιο, αὐτὰ θὰ τὸν προσέχουν.
Ἐκεῖνος στὸ χεράκι του ποτέ του δὲν θὰ πάρῃ
Καθὼς καὶ τ' ἀδελφάκια του ἀσπίδα καὶ κοντάρι...

Ναί· τ' ὄνομά του τὸ γλυκὸ καὶ ἡ καρδιά του τῶχει
Καὶ Καβαλλάρης ὅταν κι' αὐτὰ δὲν θὰ μοῦ γείνη· ὄχι.
Μὲ ἄλλα τὸν ἐπροίκισεν ἡ μοῖρα σὺν γεννήθῃ,
Τὴ λύρα τοῦ πατέρα του θὰ πάρῃ ἀπὸ τὴ λήθῃ
Καὶ θὰ τὴ δώσῃ εἰς τὸ φῶς... κ' εἰς μιὰ χορδὴ θὰ ψάλλῃ
Γυιὸς καὶ πατέρας, ζωντανὸς καὶ πεθαμμένος πάλι!

Πλὴν δάφνης κι' ὁ Γιωργάκης μου εἶν' ἀνθηρὸ κλωνάρι·
Στὸ ἕνα χέρι θὰ κρατῇ τὸ φτερωτὸ κοντάρι
Καὶ στ' ἄλλο λύρα· ὁ Πήγασσος θὰ ἦναι τ' ἄλογό του,
Δοξάρι, τὸ κοντάρι του καὶ τὸ σπαθὶ δικό του...
Τραγοῦδι θὲν' ἀκολουθῇ στὴ μάχῃ τὴν ὀρμὴ του
Καὶ θενὰ σμιγ' ἡ κονταριά μὲ τὴ γλυκειὰ φωνή του.

Β'.

Ποῦ, Καβαλλάρη τ' οὐρανοῦ, ποῦ τοῦ Σταυροῦ λιοντάρι,
Μὲ παρασέρνει τῆς στοργῆς ὁ πόθος κ' ἡ καρδιά μου;
Ἄποιος δὲν θέλω τὰ παιδιά νὰ πιάσουνε κοντάρι·
Δὲν θέλω μ' αἷμα νὰ βαφοῦν ἀνθρώπου τὰ μικρά μου.
Μήτε φειδιοῦ... καὶ τοῦ Χριστοῦ ἂν τοὺς τὸ εἶπῃ τὸ στόμα,
Ἄς παρακούσουν· ποῖο πολὺ θὰ τ' ἀγαπήσ' ἀκόμα...

Ἐχυσε αἷμα κι' ὁ Χριστὸς πλὴν μόνο τὸ δικό του,
Μήτε γιὰ τὸ ἀμάραντο τοῦ Παραδείσου στέμμα·
Μήτε γιὰ τὴν Πατρίδα του, τὴ Μάνα, τὸ Θεό του,
Δὲν πρέπει μιὰ σταλαγματιὰ κανεὶς νὰ χύσῃ αἷμα!
Ἐκεῖνη τὴ σταλαγματιὰ καὶ δάκρυ δὲν τὴν βγαίνει·
Κάνει τὸν ἀνθρωπο ὀχιά, τὸ βᾶπτισμα ξεπλένει...

Δὸς στὰ παιδιά μου, Μάρτυρα Μεγάλε, τὴν καρδιά Σου·
 Τὴν πίστι Σου τὴ δυνατή, τὴ σπλαγχνική ψυχή Σου,
 Ὅμως μὴ δώσης εἰς αὐτὰ ποτὲ καὶ τ' ἄρματα Σου·
 Δὸς τὴν ἀσπίδα μοναχὰ καὶ κράτα τὸ σπαθί Σου . . .
 Κι' ἀκόμη, ἂν τὰ πατρικά λυπᾶσαι δάκρυά μου,
 Τὸ ματωμένο Στέμμα σου μὴ δώσης στὰ μικρά μου!

Δυναμώσε τα μ' ἀρετή, ἀγάπη κ' εὐσπλαγχνία·
 Μ' ἐλεημοσύνη μύρωσε τ' ἀγαπητά τους χέρια,
 Τ' ἄρματα τοῦτα, δύναμι δὲν τὰ νικᾷ καμμία·
 Ὅσα αὐτὰ βασιτέται ὁ Θεὸς καὶ κρέμονται τ' ἀστέρια!
 Κι' ἀκόμη παρακάλεσε, πολλὰ νὰ ζήσουν χρόνια
 Καὶ τὰ χρυσά τους τὰ μαλλιά ν' ἀσπρίσουν σὺν τὰ χιόνια.

Σ' ἀκούει Ἐσένα ὁ Θεός· τὸ αἷμα σου ποτάμι
 Γιὰ τ' ὄνομά του ἔτρεξε σὲ χρόνια περασμένα·
 Καλὰ παιδάκια, στὸ Θεὸ δεήσου, νὰ τὰ κάμη.
 Ἄχ· ἔξω ἀπὸ τὴ μοῖρα μου, ἄς μοιάσουνε μ' ἐμένα.
 Μὲ τῆς καρδιάς μου τὸν παλμό, μὲ τὴ ψυχή μου ἂν ζοῦνε,
 Τὴ νύχτα θὰ νικήσουνε κ' εἰς φῶς θὰ περπατοῦνε!

Γ'
 Ἄχ· τὴ γλυκεῖά αὐτὴ αὐγὴ γιορτάζει τὸ μικρό μου,
 Τὸ πολυαγαπημένο μου παιδί στὸ φτωχικό μου,
 Κ' ἐγὼ γυρίζω ἐδῶ κ' ἐκεῖ, μέσα στοὺς ξένους ξένος,
 Ἄπὸ τὴν ἀνθισμένη μου φωλιὰ ἐξωρισμένος,
 Σὲ κλιμα κρύο, ἀλύπητο, στὰ ἔρημα τὰ ξένα,
 Ποῦ ζῆ ὁ χάρος μοναχὰ κι' εἶν' ἔλα πεθαμμένα . . .

Ναί· ἴσως τὴ στιγμή αὐτὴ, τὰ μαῦρά σου ματάκια
 Ὅσων νὰ θυμοῦνται στρέφονται, ὅσων κάτι νὰ ζητοῦνε
 Κι' ἀπλώνεις τὰ κατόλευκα, τὰ παχουλὰ χεράκια·
 Τὴν πατρικὴ ἀγκάλη μου, ἐμένα θὰ ποθοῦνε!
 Μπροστά σου εἶμ' ἀγάπη μου, καὶ νὰ ἡ ἀγκαλιά μου·
 Σὺν φεύγω πέρνω τὸ κορμί κι' ἀφίνω τὴν καρδιά μου...

Σκῦψε—δὲν εἴμαστε μακριά—νὰ σὲ φιλήσω σκῦψε,
 «Χρόνια πολλά» νὰ σ' εὐχηθοῦν τὰ χεῖλή κ' ἡ ψυχή μου·
 Τ' ἀγαπημένα χέρια σου εἰς τὸ λαιμό μου ρίψε
 Κι' ἀγκάλιασε τὸν σκυθρωπὸ πατέρα σου, παιδί μου.
 Σκῦψε μὲ τ' ἀδελφάκια σου καὶ τ' ἄλλα εἰς ἐμένα·
 Ὅλιγο θάρρος δόστε μου—μ' ἐρήμασαν τὰ ξένα.

Ἐν Ο . . . Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1883.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΡΕΣΣΙΟΣ

Ὁ ἀειμνηστος ἀνὴρ Ν. Κορέσσιος οὐδὲν ἀτυχῶς κατέλιπεν ἀξιὸν λόγου φωτογράφημα, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου ἠδύνατο νὰ χαραχθῆ κατάλληλος εἰκὼν. Ἡ «Ποικίλη Στοὰ» προσφέρουσα μικρὸν δεῖγμα τιμῆς καὶ εὐλαδοῦς μνήμης πρὸς τὸ ὄνομα ἀνδρός, ἀδίκως λησμονηθέντος, αἰείποτε δὲ πολυειδῶς ὑπηρετήσαντος τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ μετὰ μοναδικῷ ἐνθουσιασμῷ ἀφιερῶσαντος τὰ γλυκύτερα τῆς πολυπόνου καὶ ἀτυχοῦς αὐτοῦ ζωῆς ἔτη, δημοσιεύει τὸ ἀνωτέρω ἱκανῶς καλλιτεχνικὸν ἀποτύπωμα τοῦ ἀειμνηστοῦ ἀνδρός, ὅπερ εὐγενῶς ἐχάραξεν ἡ διακεκριμένη γραφὴ τοῦ κ. Θεμ. Ἀννίνου, ἐλλείψει καταλλήλου φωτογραφίας.

Ἐτερος λόγιος φίλος τῆς «Ποικίλης Στοᾶς», ὁ κ. Ροδοκανάκης, ἀπέστειλεν ἡμῖν τὰς κατωτέρω ἐλίγας, ἀλλ' ἀρκούντως εὐγλώττους γραμμὰς, ἃς ἀσμένως δημοσιεύομεν, εἰς συμπαθὴ μνήμην τοῦ ἀειμνηστοῦ ἀνδρός.

Ὁ Ν. Κορέσσιος διεκρίθη ὡς ἀληθῆς λόγιος ἀνὴρ καὶ πολυμαθὴς δημοσιογράφος. Γεννηθεὶς ἐν Χίῳ καὶ τυχῶν ἐξόχου παιδείσεως ὑπὸ τὸν ἀειμνηστον ἐπιφανῆ διδάσκαλον τὸν Νεόφυτον Βάμβαν, ἐπέδωκε ἐν τῇ ἀρχῇ εἰς τὸ ἐμπόριον, διατελέσας ἐπὶ ἔτη μακρὰ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑποδιευθυντὴς τοῦ μεγάλου ἐμπορικῆς οἴκου τῶν ἀδελφῶν Ῥάλλη, ὃν διηύθυνεν ὡς ἀρχηγὸς ὁ ἐξάδελφός του Γωμαζῆς Ῥάλλη. Πλουτίσας τότε μετέβη εἰς Ὀδησσόν, ὅπου ἐντὸς ὀλίγου χρόνου πρὸ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἀπώλεσεν ἅπασαν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ ἐδημοσίευσεν τὴν περὶ Ἀλεξάνδρου Στούρτζα λαμπρὰν ἐκείνην βιογραφίαν, ἣτις παρήγαγεν ὑψίστην ἐντύπωσιν εἰς τὸν φιλολογικὸν ἐν γένει κόσμον. Τῷ 1868 ἐπανελθὼν ἐνταῦθα, καὶ ἀποσυρθεὶς τῶν ἐμπορικῶν αὐτοῦ μεγάλων

ἐργασιῶν, ἐν αἷς ἀείποτε συνεχεῖς συμφοραὶ καὶ ἀτυχίαι κατέθλιψαν τὸν ἄνδρα, ἐξέδωκε τὴν «Ἐκλεκτικὴν». Πρὸ τῆς ἐκδόσεως ταύτης, ἐν Ἀγγλίᾳ προτροπῇ τοῦ κ. Γλάδστωνος, ἐξέδωκε τὸν «Ἀγγελὸν τοῦ Βυζαντινοῦ Λαοῦ» καὶ σύγγραμμα περὶ «Ἀμπελιτίδος», βραβευθὲν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῆς Γαλλίας. Ἀπέβίωσεν ἐν Ἀθήναις τῇ 6 Ἰανουαρίου 1885.

Ἄν παραβάλλῃ τις, ἔστω καὶ πρὸς στιγμήν, τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα τοῦ ἄρτι ἀποβιώσαντος Νικολάου Θεοδώρου Κορεσσίου, ἢν τοσοῦτον ἐπιτυχῶς ἰγνογράφησεν ὁ διαπρεπὴς αὐτοῦ φίλος κ. Ἄννινος, μετὰ τὴν εἰκόνα τοῦ κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσαντος περιωνύμου θεολόγου Γεωργίου Νικολάου Κορεσίου τὴν προταθεῖσαν εἰς τὸ παρ' ἡμῶν πρόσδεκατηριετίας ἐνταῦθα δημοσιευθὲν δοκίμιον περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, θέλει μεγάλως ἐκπλαγεῖ διὰ τὴν ὄντως ἑκτακτον ὁμοιότητα τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῶν προσώπων τῶν δύο τούτων ἐξέχων γόνων ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ Οἴκου. Τὸ αὐτὸ εὐρὺ καὶ μεγαλοφυὲς μέτωπον, αἱ αὐταὶ ὑπεροπτικαὶ ὄψεις, τὸ αὐτὸ καλοκάγαθον ῥόδιον μικρὸν στόμα, οἱ αὐτοὶ κασανοὶ, θυμηθεῖς καὶ ζωηροὶ ὀφθαλμοί, ἡ αὐτὴ μεγαλοπρεπὴς πυρόθριξ γενειὰς καὶ κόμη, ἡ αὐτὴ τέλος ἀρβενωπὴ, λεπτοφυῆς, ἑλληνικωτάτη ῥίς καὶ ἡ γενικὴ τοῦ ὤσειδος ἐρυθρολεύκου προσώπου ἀετώδης ἑκφρασις. Καὶ ἡ σύμπτωση δὲ τῆς γεννήσεως ἀμφοτέρων κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν, ἡμέραν καὶ μῆνα, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ θαλάμῳ τοῦ προπατορικοῦ ἐν Χίῳ πύργου, καὶ ἡ περιέργος ταυτέτης τῶν περιπετειῶν τοῦ πολυκυμάντου αὐτῶν βίου, ὡς καὶ τὸ παραπλήσιον τῶν ψυχικῶν διαθέσεων ἀμφοτέρων, ἐμπνέει ἡμῖν τὸ γλυκὺ ὄνειρον τῆς πιθανότητος τῆς ἀναδιώσεως τοῦ Γεωργίου ἐν τῷ Νικολάῳ. Ἴσως ἕως ἡθελε παρατηρήσῃ τις ὅτι ὁ ἰατροφιλόσοφος θεολόγος διήλθεν ἅπαντα τὸν μακρὸν βίον συγγραφῶν ἀενάως, καὶ ὅτι ἀπέθανε δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του φράγκων καλογήρων, ἐνῷ ὁ Νικόλαος οὐδὲν βιβλίον ἐξέδωκε, καὶ ὅτι ἔλαθε τὸν γλυκύτερον τῶν θανάτων, ἀποβιώσας ἐκ συγκοπῆς τῆς καρδίας μετὰ λουκούλειον ἀπόδειπνον. Ὁ θέλων ἄς ἀναγνώσῃ τὸν Ἀγγελὸν τῶν Βυζαντινῶν Λαῶν, ὃν ὁ Νικόλαος προτροπῇ τοῦ φίλου Γουλιέλμου Γλάδστωνος ἐξέδιδεν εἰς Λονδίον, καὶ τὴν μισόσαλον Ἐκλεκτικὴν, τὴν ἰδιόρρυθμον ἐκείνην ἐφημερίδα, τὴν ἐπὶ ὀκτῶ ὅλα μακρὰ ἔτη καταμαγεύσασαν ἅπαντας, καὶ ἄς ἀρνηθῇ ἂν δύναται, ὅτι τὸ περιεχόμενον τῶν ὀλίγων αὐτῶν τόμων δὲν ἦτον ἀντάξιον τοῦ κειμένου ἑκατοντάδος θεολογικῶν τευχῶν. Ὁλιγοσέλιδον δὲ τοῦ Νικολάου φυλλάδιον περὶ τοῦ καταλληλοτέρου μέσου πρὸς θεραπείαν τῆς κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, καταμασιώσεως τὰς ἀμπέλους φοβερᾶς νόσου, Ἀμπελιτίδος, — σύντομος βιογραφία τοῦ Ἀλεξάνδρου Στούρτζα ἐν τῷ Αἰῶνι καταχωρηθεῖσα, — καὶ ὀλιγόστιχος ἐπιστολὴ δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ Morning Chronicle τοῦ Λονδίνου, ὑπὲρ τῶν ἐν Μάντσεστερ ὁμογενῶν, ὧν τὴν ἐξ Ἀγγλίας δίωξιν ἀπήτη ὁ ἐκεῖ ὄχλος ὡς φίλα τοῖς Ῥώσσοις φρονούντων, δὲν μαρτυροῦσι τρανυτάτα περὶ τῆς φιλανθρωπίας καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ τοῦ ἐκ τῆς ἀχαριστίας τῶν ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντων δηλητηριασθέντος Νικολάου; Οἱ γνωρίζοντες καὶ ἀγαπήσαντες τὸν μακαρίτην ἄς εὐχηθῶμεν ὅπως οἱ ἄγγελοι οἱ κρατοῦντες τὰ οἰκόσημα τῶν Κορεσσίων, ἐκτείνουσι τὰς προστατίδας πτέρυγας καὶ ἐπὶ τῶν τέκνων τοῦ Νικολάου, οὕτως τὰ ὅσα καλύπτει οὐχὶ λαμπρὸν μαρμάρινον μνημα ὡς τὰ τῶν Μασονέων προγόνων του, ἀλλὰ εὐλίως πτωχῶς μελανόχρους σταυρὸς ἐν ἀφανεί τοῦ ἐνταῦθα νεκροταφείου γωνία.

(1883)

ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗΣ

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑΙ

ΣΟΥΛΤΑΝΙΤΕΑ Ν ΚΩΣΤΗ. Ἀκριβῶς τὸ μεσονύκτιον τῆς 16 Ἀπριλίου ε. ε., παρέδιδε τὸ πνεῦμα, πλήρης ἡμερῶν, ἡ ἔξοχος γυνὴ Σουλτανίτσα Ν. Κωστῆ, χήρα ἐκ δευτέρου γάμου τοῦ ἀειμνήστου Νικολάου Κωστῆ, διακεκριμένου ἐπιστήμονος καὶ ἀρχιάτρου τῶν Βασιλέων Ὁθωνος καὶ Ἀμαλίας, οὗ τὸ ὄνομα θὰ μνημονεύηται ἀείποτε ὡς ἐνός τῶν πρώτων ἐπιστημόνων τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ φιλανθρωπικωτάτοις αἰσθημασι διακριθέντος ἀνδρός. Ἡ «Ποικίλη Στοά», ὡς ἔργον καθαρῶς φιλολογικόν, ἐκπροσωποῦν ἐφ' ὅσον τὰ μέσα τῆς παρ' ἡμῖν καρκινωθατούσης προόδου ἐπιτρέπουσι, συμπάσης τῆς κοινωνίας τὰ αἰσθητά, ἰδίαν ὄλως ὀφείλει τιμὴν πρὸς τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς ταύτης. Οὕτω δημοσιεύουσα καλλίστην τῆς ἀειμνήστου Σ. Ν. Κωστῆ εἰκόνα, χαρῶν ἐπὶ τῇ βίᾳ διασωθέντος μόνου ἀντιτύπου νεωτέρας ἡλικίας, καὶ παραθέτουσα τὰς γραμμὰς ταύτας, ἀποδίδει ὀφειλόμενον σεβασμὸν πρὸς τὴν μεταστῶσαν ἐκ τῆς ζωῆς ταύτης ἔγχιτον Δέσποιναν, καὶ καταλιποῦσαν μνήμην προσφιλῆ πᾶσι τοῖς περὶ αὐτὴν, καὶ πᾶσι τοῖς εἰς τὰ φιλανθρωπικὰ ἔργα πολυτίμως συνεργασθεῖσιν αὐτῇ.

Θυγάτηρ ἐγχερίτου ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἐν τοῖς γράμμασιν ἀνδρός, τοῦ πολλοῦ Ἰακώβου Ρίζου τοῦ Νερούλου, διεκρίθη δι' ὅλης τῆς ἀξιοζήλου καὶ ἀνυποκρίτου εὐγενείας τῶν γυναικῶν τῆς παρελθούσης γενεᾶς, διὰ τῆς σώφρονος καὶ βασίμου παιδείας, ἐν ἣ ἀνετρέφοντο αἱ θυγατέρες τῶν πάμπαν ἡμῶν. Κεκτημένη πνεῦμα καὶ αἴσθημα σπανίως, ἂν μὴ μοναδικῶς συναντώμενον εἰς τὸν βίον τῶν νεωτέρων παρ' ἡμῖν χρόνων, ἀπέβη χρησιμωτάτη εἰς τὴν ἐξόχως τιμῶσαν τὸ ὄνομα αὐτῆς Κοινωνίαν. Ὑπὸ τὴν ἐποῦν τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς χρησιμότητος ἐν τῷ ἐπιτόνῳ φιλανθρωπικῷ καὶ φιλεκαπαιδευτικῷ ἔργῳ τῆς ἀναγεννωμένης πατρίδος, ἀξία ἰδίως μνήμης εἶνε ἡ ἐργασία τῆς ἀειμνήστου Σουλτανίτσας Ν. Κωστῆ ἐν τῷ παρ' ἡμῖν λαμπρῷ καθιδρύματι, τῷ Ἀμαλιεῖῳ Ὁρφανοτροφείῳ τῶν Κορασίων. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἀειμνήστου Ζωῆς Σούτσου, ὁμοφώνως ἐκλήθη εἰς τὴν προεδρείαν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ Ἀμαλιεῖου Ὁρφανοτροφείου, εἰς τὴν προαγωγὴν δ' αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν περωτισμένην καὶ ἐξαιρετικὴν διεύθυνσιν, ἀφιέρωσε καὶ τὰς τελευταίας τοῦ βίου αὐτῆς ἡμέρας. Ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ τούτῳ καὶ εὐεργετικωτάτῳ καταστήματι, ἡ Σ. Ν. Κωστῆ ἐπὶ εἰκοσιπενταετιᾶν ὀλόκληρον, διετέλεσε μέλος τῆς προϊσταμένης ἐπιτροπῆς, κληθεῖσα τὸν Νοέμβριον τοῦ 1860 ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, προεδρεύουσα προσωρινῶς ἐπὶ τρία ἔτη, καὶ εἶτα ἐπὶ ἑπταετιᾶν ὀλόκληρον ἐξόχως ἐργασθεῖσα ὡς πρόεδρος αὐτοῦ. Ἀείποτε θὰ εὐλογηταὶ τὸ ὄνομα τῆς ἀειμνήστου γυναικὸς ταύτης, τὸ ἀρρήκτως συνδεδέν μετὰ τῆς ἀναδιώσεως καὶ προόδου τοῦ διακεκριμένου τούτου τῆς ἑλληνικῆς Κοινωνίας κέντρου, ἐν ᾧ ἐπὶ τέταρτον ὀλόκληρον αἰῶνος ἡ Σ. Ν. Κωστῆ περιέβαλε τὰ ἄμοιρα πάσης στοργῆς πλάσματα καὶ ἡγάπησεν, ὡς ἀληθῆς μήτηρ.

Ἐν τῷ Ἀμαλιεῖῳ θέλει πρᾶμειν ἀνεξάλειπτος ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἐγχερίτου ἐνδιαφέροντος, τοῦ ἐνθέρμου ἐνθουσιασμοῦ, τῆς παραδειγματικῆς νοημοσύνης καὶ τῆς μοναδικῆς ἀφοσιώσεως, ἧς τὰ εὐεργετικὰ φίλτρα, μετὰ ἱερᾶς μανίας, διέσωσαν ἑκατοντάδας ὀρφανῶν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ ἀσύλῳ, καὶ διεφύλαξαν ἄχρι τέλους ἐν ὑψηλῇ περιωπῇ τὰς ἀρετὰς τῆς ἀειμνήστου Σ. Ν. Κωστῆ, καθ' ὅλα ἀξίας τῆς ἐνδόξου καταγωγῆς τῆς καὶ τοῦ οὐδέποτε λησμονουμένου ἐξόχου ἀνδρός καὶ ἐπιστήμονος, οὗ ὑπῆρξε σύζυγος.

Ἡ ἐργασία καὶ αἱ πράξεις ἐν γένει τῆς Σουλτανίτσας Ν. Κωστῆ, θέλουσιν ἀνα-

γραφή ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἀγώνων ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλλάδι, ἐν δὲ τῇ ψυχῇ τῶν ὄρφάνων τοῦ Ἀμυγδαίου θέλει παραμείνει ἄσβεστον τὸ αἶσθημα τῆς ἐυγνωμοσύνης πρὸς τὴν ἀληθῆ αὐτῶν μητέρα.

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς **Σ. Ν. Κωστή** ἡ Ἑλληνικὴ Κοινωνία ἐξεδήλωσε βαθυτάτην θλίψιν καὶ ἔχυσεν εὐκρινεὺς δάκρυ πολλῆς συμπαθείας καὶ ἀγάπης.

ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ ΡΑΪΝΕΚ. Πρὸς τὸ ὄνομα καὶ τὴν μνήμην τῆς ἐπιφανοῦς ταύτης Ἑλληνίδος ἰδίαν ὄλωσ ὀφείλει τιμῆν τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον. Ἐν τῷ προσώπῳ τῆς **Εὐφροσύνης Ράινεκ** μετὰ τῆς ἀειμνήστου **Σουλτανίτσας Ν. Κωστή**, ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία ἀπεστερήθη τὸ ἔτος τοῦτο δύο διακεκριμένων γυναικῶν, ὧν ὁ βίος δὲν παρῆλθεν ἄνευ πολυτίμου ἐργασίας, ἀλλὰ συνεδέθη μετὰ μεγίστης στοργῆς πρὸς πᾶν ὄραϊον ἔργον καὶ πᾶσαν κοινωφελῆ πρᾶξιν. Ἄν ᾗνε ἀληθὲς ὅτι ἡ ἱστορία τῶν ἔθνων δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὰ πολιτικὰ γεγονότα, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰ γεγονότα ἐκείνα, δι' ὧν ἐκδηλοῦται ἡ ἐργασία ἐν τῷ σταθμῷ τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὸ κοπιῶδες τοῦτο ἔργον τῆς προόδου τῆς νέας ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἡ φιλότιμος καὶ διαπρεπὴς ἐργασία τῆς **Εὐφροσύνης Ράινεκ** κατέλιπεν εὐγενῆ ὑποδείγματα ἀρετῶν πολυτίμων, διὰ τε τοῦ χαρακτήρος αὐτῆς καὶ τῆς ἀληθοῦς εὐπλαγχνίας, ἀνταξίας τῶν παραδόσεων τῶν μεγάλων καὶ εὐγενεστάτων γενῶν, εἰς ἃ περιθλάπτως ἀνήκειν. Ἐπῆρξεν ἀληθῆς τύπος χριστιανῆς, ἐναρέτου, ἐλεήμονος καὶ ἐκτάκτως γενναίας καρδίας, ἐν τε αὐτῇ καὶ τῇ μορφῇ αὐτῆς μέχρι τῆς ὑστάτης πνοῆς διασώσασα πλήρη τὴν ἔκφρασιν ἑλληνίδος γνησίας, ἀναλόγου πάντοτε πρὸς τὰς ἱστορικὰς περιπετείας, αἵτινες παρακολουθοῦσι τὸ ἐπιφανὲς ὄνομα τοῦ οἴκου τῆς. Χήρα τοῦ ἀειμνήστου φιλέλληνος στρατηγῶ **Ράινεκ** καὶ τελευταία ἐπιζήσασα ἐκ τῶν τριῶν ἀδελφῶν τοῦ ἐνδόξου **Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου** μετέλαθε τῶν δραματικῶν περιπετειῶν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, ὡς πάντες οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν ἀθάνατον ἐκείνην γενεάν. Καθ' ἣν ἡμέραν ἐξεργάγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἡ οἰκογένεια τῆς ἀειμνήστου **Εὐφροσύνης Ράινεκ** διέτριβεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὡς ἦτο δ' ἐπόμενον οἱ διωγμοὶ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας ἔμελλον νὰ στραφῶσι κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἐν τοῖς πρώτοις παρῆσαν ὡς ἐργάται τῆς Ἑθνικῆς ἐξεγέρσεως. Ἡ οἰκογένεια, ἥτις ὡς υἱὸν καὶ ἐπιφανῆ ἀντιπρόσωπον ἐλογίζετο τὸν **Ἀλεξάνδρον Μαυροκορδάτον**, ἤδη ἀγωνιζόμενον τὸν εὐκλεῆ ἀγῶνα ἐν τῇ ἐπικραταχτησάσῃ Ἑλλάδι, πεπωρωμένως ὀρίζετο ἐν ταῖς πρώταις πρὸς διωγμὸν. Παρὰ τῆς ἐξηγριωμένης Τουρκικῆς ἐξουσίας ἀπεφασίσθη καὶ διετέθη ἡ ἐξολόθρευσις αὐτῆς, ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ ἐπιβολὴ τῆς ἐξωργισμένης κατακτῆσεως δὲν συνετελέσθη πλήρης. Ἡ οἰκογένεια τοῦ **Μαυροκορδάτου**, ἐγκαίρως παρὰ φίλων εἰδοποιηθεῖσα ἔφυγε τῆς πατρικῆς οἰκίας, ἥτις μετ' ὀλίγον διηρπάγη. Καὶ ἔσωσαν μὲν τὴν ζωὴν αὐτῶν ἡ μήτηρ καὶ αἱ δύο θυγατέρες αὐτῆς **Εὐφροσύνη** καὶ **Αἰκατερίνα**, ἀλλ' ἐπὶ ἔτη ἐκρύπτοντο εἰς τὰ περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως χωρία, φεύγουσαι τὴν ἀναζητήσιν τῶν Τούρκων, μέχρι τῆς εὐτυχοῦς στιγμῆς, καθ' ἣν τῇ φροντίδι τοῦ Ἀγγλοῦ ἱερέως **Λίδις**, μυστοῦ διεληθοῦσαι κινδύνους καὶ δραματικώτατα ὑποστάσαι μαρτύρια, κατόρθωσαν αἱ δύο ἀδελφαὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα παρὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν **Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου**. Ἐν Ἑλλάδι μετέσχον ἀμφοτέραι αἱ ἀδελφαὶ τῶν δεινῶν καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου. Μετ' ὀλίγον ἡ μὲν μία τῶν δύο ἀδελφῶν **Αἰκατερίνα**, συνεζύγνυτο ἐπιφανῆ ἀγωνιστῇ τῷ αἰσιδίμῳ **Σπυρίδωνι Τριχοῦπτι**, ἡ δ' ἑτέρα **Εὐφροσύνη** συνεζύγνυτο βραδύτερον, ἐν ἔτει 1831, τῷ ἀρίστῳ φιλέλληγι καὶ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος μετασχόντος τῶν πολέμων τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους καὶ ἀνέκαθεν στενῇ φιλίᾳ συνδεθέντος τῷ **Ἀλεξάνδρῳ Μαυροκορδάτῳ**, τῷ ἀειμνήστῳ ἐκ Γερμανίας φιλέλληγι, στρατηγῷ δὲ ἀποθιώσαντι **Ράινεκ**.

Τοιοῦτον στελισμὸν καὶ πλήρη κόσμον ἀρετῶν συγκεντροῦσα ἡ **Εὐφροσύνη Ράινεκ**

νεκ ἐξεθέρωσε τὰ ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ σήμερον διαπρεπεῖς κατέχοντα θέσεις τέκνα αὐτῆς, ἐν αἰσθημασιν ὅλων ἑλληνοπρεπέσι, μεταδώσασα ἀκριβῶς ἅπαντα τὰ χάρισματά τῆς ψυχῆς αὐτῆς, καὶ τὰς γνησίας ἑλληνικὰς ἀρετὰς τῆς, αἵτινες διετήρησαν αὐτῇ πρωτεύουσαν μετὰ τῶν συγχρόνων γυναικῶν θέσιν.

Ἀπεθίωσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 4 Ἰανουαρίου, ὅπου παρέμενε πρὸ ἐτῶν μακρῶν, παρὰ τῇ διαπρεπεῖ αὐτῆς θυγατρὶ κυρία **Μίρα Ἀριστείδου Βαλτατζῆ**, κυρία ἀείποτε διακριθεῖσα ἐπ' ἀρεταῖς φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος, θαυμαζομένη δὲ ἐπὶ εὐφυΐᾳ καὶ παικίλῃ παιδείᾳ. Ἐκεῖ ἡ κηδεῖα τοῦ λειψάνου αὐτῆς ἐτελέσθη μεγαλοπρεπέστατα καὶ ἐν μέσῳ τοῦ εὐκρινοῦς πένθους τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἴη ἀγῆρως ἡ μνήμη τῆς διαπρεποῦς ὄντως καὶ χριστιανικωτάτης γυναικός! Εὐλογημένη ἡ μνήμη τοιοῦτων ἑλληνίδων μητέρων. Εὐδαίμων ἡ γυνὴ ἐκείνη, ἥτις εἰς τὸ τέκμα τοῦ βίου ἀφικομένη, ἀφίνει τῶν ἀρετῶν αὐτῆς ἀνεξίτηλα ἔχνη καὶ τὴν μνήμην αὐτῆς προσφιλεῖ τοῖς ἐπιζῶσιν, ὡς ἡ ἀειμνήστου **Εὐφροσύνη Ράινεκ**.

ANNA IQ. ΜΑΥΡΟΥ. Ὁ βίος τῆς ἀειμνήστου **Ἀρῆς Β Μαύρου**, ἐπληρώθη πάσης ἀσκήσεως τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν καὶ πάσης εὐγενείας περὶ τοὺς τρόπους πρὸς τοὺς οἰκέτους καὶ πρὸς τοὺς διακεκριμένους φίλους, οὗς παρ' αὐτῇ συνήγαγεν ἡ εὐπροσηγορία καὶ εὐεργετικὴ παροχὴ τοῦ ἐγκρίτου αὐτῆς οἴκου. Ἡτύχησεν ἵνα ἀπολαύσῃ παντὸς ἐφικτοῦ ἐπὶ γῆς ἀγαθοῦ, καὶ ἡ εὐτυχία αὕτη ὑπῆρξεν ἀνταξία ἀμοιβῆς εἰς τὸν ἐνάρετον βίον τῆς **Ἀρῆς Ι. Μαύρου**. Ἐν τῇ παρ' ἡμῖν κοινωνίᾳ ἱκανὰ ἔτη βιώσασα, διεκρίθη ἐπὶ ἐξῶν ἀρετῇ, μοναδικῇ φιλοστοργίᾳ καὶ σπανίᾳ ἀγαθότητι καρδίας. Ἦτο τὸ ἀντικείμενον τοῦ γενικοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς ἐγκαρδίου ἀγάπης οὐ μόνον τῶν πολλῶν διακεκριμένων αὐτῆς συγγενῶν, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν οἰκογενειακῶν αὐτῆς φίλων, οἵτινες ἐξετίμων μέγਾਲως τὰς περιουσιόσους τὴν σεβασμίαν καὶ ἐνάρετον πολιτεία ἀρετὰς καὶ τὴν εὐγένειαν τοῦ χαρακτήρος. Ἐλέχθη, καὶ ἐλέχθη λίαν εὐλόγως, ὅτι «αἱ μητέρες πρὸ πάντων παρασκευάζουσι τοὺς χρηστοὺς ἄνδρας» πρὸς ἀπόδειξιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς τοιαύτης ἀληθείας καὶ γνώμης, ἡδυνάτο τις ν' ἀπαριθμῆσιν μέγιστον ἀριθμὸν ἀνδρῶν, οἵτινες ὑπῆρξαν τὸ καύχημα τῆς ἐκείνων πατρίδος καὶ τῶν ὁμοίων ἡ ἀναγραφῇ ὑπῆρξεν ἔργον ἀποκλειστικῶς τῶν μητέρων. Μεταξὺ τῶν μητέρων, αἵτινες ἠτύχησαν νὰ θεωρηθῶσι τὰ ἐκαιῶν τέκνα, ὡς κόσμιν τοῦ βίου των, ἡ **Ἄννα Ἰω. Μαύρου** ἐξείρετον ὅλως καὶ ἐπέζηλον κατέχει θέσιν. Σπανίως γυνὴ, ὡς ἡ ἀειμνήστου αὕτη δέσποινα, ἐνέπνευσε διὰ τῶν παραδειγματῶν τοῦ σεμνοῦ αὐτῆς βίου, διὰ τῆς ἐγκατεργησῆώς της ἐν ταῖς δοκιμασίαις τοῦ βίου καὶ διὰ τῶν ἀπαρεγκλίτων ἐντολῶν της, τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀρετὴν. Ὡς οἰκοδέσποινα καὶ γυνὴ χρηστὴ διέπρεψεν, παραμείνουσα μέχρι τέλους ἐν θρησκευτικῇ ἀφοσίωσει εἰς τὰ πάτρια ἥθη καὶ ἔθιμα, ὡς ἄσας ἐν μέσῳ τοῦ τῆς πολιτείας κατακλεισμοῦ, οὗσα ὁ ὑπογραμμὸς τῆς ἀγαθότητος καὶ παφωτισμένης διακρίσεως, τῶν ἀπαρτιθῶν τούτων θεμελίων, ἐφ' ὧν ἀσφαλῶς δύνανται νὰ ἐρεθισθῇ ἡ πλήρης εὐδαιμονία τοῦ οἴκου.

Θυγάτηρ τοῦ ἐν Ὀδυσσῶ βαθυπλοῦτου μεγαλεμπόρου **Δημητρίου Ἰγγιλέση**, οὗτινος ὁ ἀρχαῖος καὶ περιφανὴς ἐμπορικὸς οἶκος ἐξυπηρέτησεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, τὴν ἑλληνικὴν ναυτιλίαν, ἀνέδειξε δὲ πλείστους διαπρεπεῖς οἴκους, οἵτινες σήμερον εἰσὶ τὸ καύχημα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου, εἰ καὶ ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη ἐν Ρωσσίᾳ, τυχοῦσα ἰδιαιζούσης ἀγωγῆς, ὅμως τὸ γεγονός τοῦτο οὐδόλως ἔσχυσε νὰ μεταβάλλῃ καὶ τὴν ἑλληνοκωτάτην αὐτῆς καρδίαν. Πάντοτε ἐξεδήλωσεν ἰδίαν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα ἡμῶν, καὶ εἰς τὰ χρώματα αὐτῆς ἐπὶ μακρὸν ζήσασα, ὑπῆρξε πολῦτιμος εἰς πᾶσαν εὐγενῆ ἰδέαν καὶ διαρκῆς ἀρωγὸς εἰς πάντα φιλότιμον σκοπὸν. Νυμφευθεῖσα μετὰ διακεκριμένου συζύγου, τοῦ ἀειμνήστου **Ἰωάννου Μαύρου**, καὶ καταστᾶσα μήτηρ ἀρίτων

τέκνων, ἐν εἶχεν ὄνειρον, ἐν' ἀναθρήψῃ ταῦτα ἑλληνιστὶ καὶ ἀποκαταστήσῃ ἐν Ἑλλάδι, ἐν τῇ μικρᾷ μὲν ἀλλὰ μεγαλονόμῳ ταύτῃ γωνίᾳ, τῇ ἐχοῦσῃ τὴν μαγειάν ν' ἀγαπάται καὶ νὰ ἐπιθυμῆται ἐγκραδίως ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ τέκνων αὐτῆς. Οὕτως ἀγαπητὴ ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ, χριστιανικώτατον διελθοῦσα βίον, εἶδε τὸν ὑποκάρδιον αὐτῆς πῶθεν τελείως ἐκπληρωθέντα.

Ἐφ' οὗτου ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος κατέλειπεν ὁ εὐπατρίδης καὶ γενναϊόδωρος οἶκος τῆς ἀειμνήστου Ἀννης Γ. Μαύρου τὴν γεννέθλιον γῆν, τὸν ἐμπολαῖον Ἑρμῆν ἐν Ὀδυσσῆϊ θεραπεύων, οὐδέποτε ἐπελάθετο τῆς Ἑλλάδος καθόλου καὶ μάλιστα τῆς ἰδίας πατρίδος Πάρου. Ἀνέκαθεν καὶ ἀδιαλείπτως ἐξεδήλωσε τοῦτο διὰ τῶν παντοίων καὶ γενναίων εἰσφορῶν του, ποικίλως εὐεργετήσας πᾶν φιλανθρωπικὸν ἴδρυμα καὶ πάντα ἐθνωφελῆ σκοπὸν. Ἐν πάσῃ ἐποχῇ, ἐν ἣ ἐπεκαλεῖτο ἡ πατρὶς τὴν προστασίαν τῶν ἀπανταχοῦ τέκνων αὐτῆς, ἡ οἰκογένεια τῆς ἀειμνήστου Ἀννης Γ. Μαύρου, οὐδέποτε παρῆθε τὴν ἀνάμνησιν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τε τὴν γενέτειραν χώραν καὶ πρὸς τὴν ὅλην Ἑλλάδα. Ἀείποτε αἱ πράξεις τοῦ φιλανθρώπου οἴκου τῆς Ἀννης Γ. Μαύρου, ἐξεδήλωσαν ἐπαρκῶς τὰς εἰλικρινεῖς τῆς καρδίας ἐκάστου τῶν μελῶν αὐτῆς ὑπαγορεύσεις. Ὁ οἶκος Μαύρου πάντοτε ἀνεδείχθη ἀντάξιός τῆς πατρικῆς παραδόσεως, πρωτογονίστητος δὲ ἐν πάσῃ ἐθνικῇ ἐπιβολῇ καὶ πάσῃ πατριωτικῇ ἐνεργείᾳ, γενόμενος σὺν ἄλλοις ἐν τῶν λυσιστελῶν καὶ ἐνεργῶν κέντρων τῆς ἑλληνικῆς δράσεως ἐν τῷ ἔξω κόσμῳ.

Ὁ βίος τῆς εὐγενοῦς ταύτης γυναικὸς δύνανται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀξιολογούμενον παρὰδειγμα ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις. Εὐτυχῆς ὁ τυγχάνων οἶκος ἡ ἐνάρετος αὕτη γυνὴ τελευτῆς· τοιαύτη τελευτὴ εἶναι ἀληθῆς πανήγυρις καὶ αἰγιόχης ἐπιστροφῆ τῆς ψυχῆς εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτῆς ἀνάπαυσιν.

Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῇ 22ᾳ Φεβρουαρίου 1885 ἐν ἡλικίᾳ ἐξήκοντα ἔξι ἐτῶν.

ΕΛΕΝΗ Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ. Ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐξαφνίζεσθαι ἐπὶ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, ὁ ἐξάριστος τύπος τῶν ἀρχαίων οἰκοδοσοποιῶν, αἵτινες ἐδημιούργησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν τὴν πρώτην καὶ ἀδιαμφισβήτητον φήμην μεταξὺ πάντων τῶν ἐθνῶν.

Ἐν τῇ τάξει τῶν εὐγενῶν τούτων γυναικῶν, ἀνήκει ἡ Ε. Ν. Παπαδοπούλου, μήτηρ τοῦ παρ' ἡμῖν ἀξιοτίμου ἐρέτου κ. Β. Παπαδοπούλου καὶ τοῦ εὐγενοῦς καὶ διακεκριμένου δημάρχου Μεσολογγίου κ. Ἡλ. Παπαδοπούλου. Ἐν τῷ κοινωνικῷ κόσμῳ ἡ ἐνάρετος αὕτη καὶ πολῦτιμος δέσποινα πρέσχεν εὐγενῆ ὑποδείγματα, σπανίας μητρικῆς ἀφοσιώσεως, ἐπὶ πᾶσι δὲ τύπον ἀληθῆ συζύγου καὶ μητροῦ. Ἀτυχῶς παρ' ἡμῖν ἐνοεῖται τοσοῦτον περιορισμένος ὁ σκοπὸς τοῦ ἐν γένει βίου τῆς γυναικὸς, ὥστε ἡ ὑπαρξὶς ἀξιαγάστων τύπων, εἶναι τε σπάνιον, ἂν μὴ ὄλως ἄγνωστον. Ὁ μητρικὸς ἐκεῖνος ἐνθουσιασμός, ὁ συντελῶν εἰς διαμόρφωσιν τοῦ σεμνοῦ ἥθους καὶ εἰς εὐγενῆ διάπλασιν, τὸ μέγα ἐκεῖνο αἶσθημα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς θετικῆς καὶ ἐναρέτου ἐργασίας, ὁλονὸν ἐξαφνίζεται πρὸ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν ἐποχῶν καὶ τῶν κατὰ καιροῦς ἠθικοδιδασκάλων. Ἐν τῇ ἐποχῇ ἄλλων χρόνων, ἡ διδασκαλία τῆς ἠθικῆς, ἔφερε ἄλλας βάσεις, αἱ βλέπομεν δυστυχῶς παρωρωμέναις ἢ ὀλιγορουμέναις σήμερον. Ἦτο πλήρης καὶ ἀληθῆς διδασκαλία εὐσεβείας, ἀδισπαῖτως συνδεμένης μετὰ τοῦ καθόλου ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου. Ἐν τῇ ἐν γένει πλήρει ἀτυχίᾳ καὶ θειῶν περιπετειῶν ζωῇ αὐτῆς, ἡ Ἑλένη Ν. Παπαδοπούλου, διεκρίθη διὰ τοῦ φιλανθρωποτάτου αὐτῆς ζήλου περὶ τὴν ἐξίσχυσιν τῶν μᾶλλον ὑψηλῶν καὶ χριστιανικῶν ἀρετῶν.

Ἐγεννήθη ἐν Στεφανῷ πρωτεύουσῃ τοῦ δήμου Ὠλενεῖας τῆς ἐπαρχίας Μεσολογγίου ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως· ὁ πατὴρ αὐτῆς Δημήτριος Τσιμπούρακῆς κατήγετο ἐκ Στεφανῆς καὶ ἀνήκεν εἰς τὴν ἐπιφανῆ καὶ τότε καὶ νῦν οἰκογένειαν Τσιμπούρακῆ, ἐφρονεῖτο δ' οὕτως κατὰ τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τινὰ ἀφιμαγίαν μεταξὺ Τούρ-

κων καὶ Ἑλλήνων παρὰ τὸ Αἰτωλικόν. Ἡ μήτηρ αὐτῆς Ἀγγελικὴ κατήγετο ἐκ Μεσολογγίου καὶ ἀνήκεν εἰς τὴν κάλλιστον μέρος διαδραματίσασαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν οἰκογένειαν Σιδέρη, διότι εἰς μὲν τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς ὁ Δημήτριος Σιδέρης φρούραρχος ὦν τοῦ Μεσολογγίου, ἐφρονεῖτο κατὰ τὴν πολιορκίαν, ἕτερος ὁ Κωνσταντῖνος κατεσφάγη εἰς τὴν κατὰ τὸ Πέτα μάχην, καὶ τρίτος ὁ Παῦλος ἰατρός, ἐκλεχθεὶς ὡς πληρεξούσιος Μεσολογγίου τότε, ἀπεβίωσεν· δύο ἕτεροι ἀδελφοὶ αὐτῆς, ἀπεβίωσαν κατόπι. Χηρεύσασα ἡ Ἀγγελικὴ λίαν πρωίμως, ὄλην τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἔδωκε περὶ τὴν ἀνατροφὴν τῆς μόνης θυγατρὸς τῆς Ἑλένης, ἣτις ὑπανδρευθεῖσα μετὰ τοῦ ἀειμνήστου καὶ διακεκριμένου τότε ἐναῦθα καθηγητοῦ Νικολάου Παπαδοπούλου περὶ τὸ 1843, διέπριψεν, ὡς γυνὴ πολυτίμων αἰσθημάτων καὶ ἐξαίρετων ἀρετῶν.

Πλήρης χριστιανικῶν ἀρετῶν, παρέσχεν αἰετοτε ἐαυτὴν ἀκάματον προστάτην καὶ ἀρωγὸν τῶν βοθηθείας δεομένων καὶ συμπαθῆ παρήγορον τῶν θλιβομένων ἐν θεινοῖς. Ἐφιερμένη πάντοτε, ὡς γυνὴ ἀρχαίων ἀρετῶν καὶ αὐστηρᾶς ἠθικῆς, νὰ ἐλέγχῃ καὶ νὰ νοθετῇ τοὺς ἐλέγχων καὶ παραινέσεως ἀξίους, οὐδέποτε ἐλέγγουσα ἐπικραίνειν, οὐδὲ παραινέουσα ἡνία, διότι εἶχεν ἐν τῇ ἐκφράσει αὐτῆς τὴν δύναμιν, νὰ συγκερᾷ τὸ τραχὺ μετὰ τοῦ ἡδέος καὶ τὸ ὠφέλιμον μετὰ τοῦ ἀρεστοῦ. Γυνὴ ἀληθοῦς ἀξίας, κατεδείχθη πρότυπον ἐναρέτου δεσποίνης καὶ τύπος ἀξιόλογος εὐγενοῦς ἑλληνίδος. Ἀπέθανεν ἐν Μεσολογγίῳ ταπεινά μεγαλοπρεπέστατα τῇ 27ῃ Μαρτίου τοῦ 1885.

ΕΛΕΝΗ Π. ΚΑΛΑΪΣΑΚΗ. Ἡ μεγάλη ἐποχὴ τοῦ 1821 αἰετοτε δημιουργεῖ νέας ἀναμνήσεις καὶ ἀνακαλύπτει ἔξοχα διδάγματα πατριωτισμοῦ καὶ μεγάλων ἀρχῶν. Ὁ Ἕλλην πάντοτε θ' ἀποκαλύπτεται ἐνώπιον τῆς μεγάλης ἐκεῖνης ἀναμνήσεως, ἣτις συνδέει τὰ διεσπαρμένα μέλη τοῦ ἑλληνισμοῦ ὑπὸ ἐν σύνθημα καὶ μίαν σημαίαν. Ἐὰν ἡ σημαία αὕτη ἐκυμάτιζεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου, θὰ ἐπαρηγόρει καὶ θὰ ἠλέκτριζε τοὺς πέριξ αὐτοῦ δούλους· ἀλλ' εἶναι κάτωθεν αὐτοῦ, ἵνα ἐπὶ τῶν μυστηριωδῶν πτυχῶν τῆς μελετῶσιν οἱ ἄνθρωποι τὸ ἔθνικόν καθῆκον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς καρδίας ἐκάστου Ἕλληνας εἶναι γεγραμμένον μὲ τιμὴν καὶ μὲ δόξαν.

Καὶ λόγῳ οἰκογενειακῶν ὑπηρεσιῶν καὶ ἰδίων ἀτομικῶν ἐκδουλεύσεων ἀνήκει εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην ἡ Ἑλένη Π. Καλαϊσάκη. Μήτηρ τοῦ ἐν Χανίοις ἀξιοτίμου φίλου ἱατροῦ καὶ ὄριστου ἡμῶν συναργάτου κ. Γεωργίου Καλαϊσάκη, ἐγεννήθη τῷ 1806. Εἶδεν ἰδίως ὅμοιαι τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ ὑπέστη τὰς κακουχίας καὶ ταλαιπωρίας αὐτῆς. Ὁ πατὴρ καὶ θεὸς αὐτῆς κατεσφάγησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅμα τῇ ἐνάρετι τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐν καιρῷ τοῦ ἀγῶνος μετὰ τῆς ἐπιζώσεως ἔτι μικροτέρως αὐτῆς ἀδελφῆς παρηκολούθει εἰς τὰ ὄρη τοὺς ἄλλους ἀδελφούς τῆς, πολλάκις δὲ συνέπεσε καταδιωκόμεναι ὑπὸ τῶν Τούρκων νὰ μείνωσι μόναι ἀκροστάτευτοι καὶ ἔρημοι πάσης ἀρωγῆς.

Ἡ Ε. Π. Καλαϊσάκη ὑπῆρξε τύπος ἀληθοῦς γυναικὸς χριστιανῆς, εὐγενῆς εἰς τὴν ὄψιν, εὐγενῆς εἰς τὴν ψυχὴν, ἐμπνεύουσα μέχρι ἐσχάτων διὰ τοῦ ἐπιβάλλοντος αὐτῆς ἥθους, τ' ὁποῖον καὶ μόνον ἐπιδεικνύει διαμορφὴν, καὶ διαπλάττει. Διεκρίθη διὰ τὴν χρηστότητα τοῦ βίου αὐτῆς, τὴν εὐγένειαν τῶν τρόπων καὶ τὴν ἔμφυτον δέξιτητα τῆς διανοίας τῆς. Ἦτο καθαρῶτατος τύπος εὐγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος γυναικὸς, διατηρήσασα μέχρι τέλους τὴν ἀπλοϊκὴν χάριν τῶν πατρῶν ἡθῶν, τὸ εἰς ἄκρον φιλόθεον καὶ φιλάνθρωπον αἶσθημα, τὰς ἀρχαίας ἐν τῷ οἴκῳ ἀρετὰς καὶ τὴν ἄσθεστον στοργὴν πρὸς τὴν τιμαλφῆ ἡμῖν καὶ πολυπαθῆ Κρήτην, ἣς ὁ πόθος καὶ ἡ μνήμη ἐγένων ἐν τῇ ἀκμαίᾳ αὐτῆς καρδίᾳ θερμὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τερπνοτάτας ἐλπίδας. Πιστὴ καὶ ἀφωσιωμένη σύζυγος παραινέουσα μέχρι τοῦ 1846, μετέσχε μετὰ παραδειγματικῆς φιλοτιμίας καὶ μετὰ θάρρους φιλοστόργου, πάντων τῶν εὐγενῶν κινδύνων καὶ περιπετειῶν τοῦ ἀγαθοῦ αὐτῆς οἴκου, οὗτινος ὑπῆρξε πάντοτε πολῦτιμος ἀρωγὸς καὶ ἐπίκουρος ἐν συμβουλαῖς καὶ κατὰ τοὺς ἐν τῷ σταδίῳ αὐτοῦ ἀγῶνας. Ἐγκαταλείψασα τὸν βίον ἐν Χανίοις τῆς Κρήτης

τὴν 19^{ην} Ἰουλίου τοῦ 1875, ἐν θαλερῷ καὶ σεμνῷ γήρατι, ἀφῆκε σεπτὸν ὄνομα ἑλληνίδος, ἀξίας μνήμης καὶ πόθου διὰ τὰ χρηστὰ καὶ σπανιώτατα αὐτῆς πλεονεκτήματα.

ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ Κ. ΣΟΥΤΣΟΥ. Θυγάτηρ τοῦ μεγάλου διερμηνέως τῆς Πύλης Ἰωάννου Καλλιμάχη καὶ ἑγγονὴ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας Ἰωάννου Καλλιμάχη ἢ *Εὐφροσύνη Σούτσου*, ὑπῆρξεν εἰς τῶν εὐγενεστέρων καὶ τῶν μᾶλλον καλλιεργημένων τύπων τοῦ διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν ἐξοχότητα τῶν γυναικῶν αὐτοῦ ὀνομαστοῦ κύκλου τῶν μεγάλων φαναριωτικῶν οἰκογενειῶν. Εἰς τῶν πρὸς πατρὸς θεῶν τῆς *Εὐφροσύνης Κ. Σούτσου*, ὁ Σκαρλάτος Καλλιμάχης ἡγεμόνευσεν ἐναυτῶ, ἢ δὲ μήτηρ αὐτῆς ἦτο ἀδελφὴ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας Ἀλεξάνδρου Μουρούζη. Λόγῳ καταγωγῆς ἢ ἐπιφανῆς αὐτῆ δέσποινα ἀνῆκεν εἰς ἕξοχον οἰκογένειαν, ἐν δὲ τῷ ἱστορικῷ οὕτως εἰπεῖν πλασίῳ αὐτῆς φέρεται κόσμον εὐκλεοῦς ὀνόματος καὶ δόξης διακεκριμένης.

Ἐν ἐπεισόδιον τοῦ βίου τῆς *Εὐφροσύνης Σούτσου*, ἀπομένει ἰκανῶς εὐγλωττον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐνδόξου ἐποχῆς, καθ' ἣν αὕτη ἔζησεν ἐν τῇ νεότητι αὐτῆς. Σύζυγος πλέον οὖσα τοῦ λογίου Χατζάνου τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Σούτσου, συνεμερίσθη μετ' αὐτοῦ καὶ μετ' ἄλλων συγγενῶν τῆς τὴν ἐν Προύσση τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἑξορίας, καθ' ἣν ὁ μὲν θεὸς αὐτῆς ὁ ἡγεμὼν Σκαρλάτος Καλλιμάχης ἐθανατώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὡς ὀλίγον πρότερον εἶχε θανατωθῆ καὶ ὁ πατὴρ τῆς, ὁ δὲ πάππος αὐτῆς ἡγεμὼν Ἰωάννης Καλλιμάχης, ἀπέθανεν ὑπὸ λύπης εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἄπειρα δ' ἕτερα γεγονότα διῆλθον τότε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῆς. Ἐν τῷ βίῳ τῆς ἐξόχου ταύτης γυναικὸς ἀναγνωρίζεται κρίσις, διαρκῆς καὶ ἀλληλένδετος εὐγενῶν καὶ μεγαλοπραγμῶνων καθυκόντων. Τὴν τύχην αὐτῆς ἀείποτε συνεταῦτισε μετὰ τῶν μεγάλων πράξεων καὶ περιπετειῶν τοῦ περιδῶρου οἴκου τῆς, ἐν ἣ ἐποχῇ τὸ πᾶν ἀπέβλεπε τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐθνικῶν ἐλευθεριῶν.

Ἡ ἐν Ἑλληνίσι σεβαστὴ αὕτη γυνὴ, ἐκ τῶν ὀλιγίστων ἀπομεινάντων τελευταίων λειψάνων τῆς ἱστορικῆς τοῦ παρελθόντος γενεᾶς καὶ κατὰ τὴν νεότητά αὐτῆς καὶ τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας καὶ μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας τοῦ μακροῦ αὐτῆς βίου, διετήρησεν ἀκμαῖα τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀληθοῦς ἑλληνικῆς ἀρετῆς, ἧς διεέκρινε τὴν διαπρεπῆ ἐκείνην γενεὴν τῆς φαναριωτικῆς ἀριστοκρατίας ἐν τῷ Γένει, ἐν δὲ τῷ προσώπῳ αὐτῆς διεφύλαξεν ἀπαραθᾶτως τὴν πατρίδα καὶ ἐκ τοῦ διαπρεποῦς οἴκου τοῦ συζύγου αὐτῆς εὐγενεστάτας παραδόσεις, πολυτίμως καὶ καρτερικῶς καλλιεργήσασα αὐτάς καὶ ἐν πᾶσι παραδειγματικῶς ἀνταξία αὐτῶν ἀναδειχθεῖσα. Ταῦτα τὰς ἀληθεῖς ἐμπνεύσεις παρέδωκε καὶ τοῖς ἀπογόνους αὐτῆς προσώποις διακεκριμένοι ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ ἐπὶ αἰσθήμασι ἐξαιρέτοις καὶ ἀγωγῇ διακεκριμένην.

Ἐπὶ μακρὸν εἶτα βιώσασα ἐν Ῥωσίᾳ, ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ καὶ τελευταίον ἐν Ἀθήναις, διήνυσε βίον πανευδαίμονα, ἀπανταχοῦ διαπρέψασα ἐπὶ εὐφροίᾳ καὶ σπανίᾳ χάριτι ὀμιλίας καὶ συμπεριφορᾶς, ἀξιοπρεπεῖ καὶ εὐεργετικότητι ζωῆς. Οὕτω ἀπέθανε τὴν 19^{ην} Δεκεμβρίου τοῦ 1881 ἐν Ἀθήναις μετὰ πλήρη τὴν ἀληθῆ συνείδησιν, ὅτι ἐπὶ τῆς γῆς δὲν ἐκαλλιέργησε στεῖραν καὶ ἄγονον γῆν.

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΚΕΧΑΓΙΑΣ. Ἐν ὥρᾳ ἐπιφόβου οἰκονομικῆς κρίσεως ὡς κεραινὸς ἐπέσκηψεν ὁ θάνατος τοῦ Εὐθυμίου Κεχαγιά.

Ἀληθῆ ἡσθάνθη κλονισμόν ὁ ἐμπορευόμενος καὶ χρηματιζόμενος κόσμος τὴν πρωίαν τῆς 24 Μαρτίου 1885, ὅτε διεδόθη ἡ ἀπαίσιος εἰδήσις ἐκ τοῦ καταστήματος τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, ὅπου, ὡς στρατηγὸς ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, τὴν ὑστάτην ἀφῆκε πνοὴν ὁ ἀκάματος τῆς προόδου αὐτῆς δημιουργός. Τὸ χαρμόσυνον τῆς ἡμέρας κατ' οὐδὲν ἐμείωσε τὴν βαθεῖαν ἐντύπωσιν τοῦ θλιβεροῦ ἀγ-

γέλματος, τοῦ ἔθνους συνειδύτος τὸ δυσπλήρωτον κενόν, ὅπερ κατέλειπεν ἡμῖν ἢ ἀπόλεια τοιοῦτου ἀνδρός.

Ὁ θάνατος τοῦ Εὐθυμίου Κεχαγιά ἦν ὁμολογουμένως ἐθνικὴ ἀπόλεια. Ἡ Ἑλλὰς ἀπώλεσεν οὐ μόνον τὸν ἐξοχώτατον αὐτῆς τραπεζίτην ἐν τῇ καθόλου ἐννοίᾳ τῆς λέξεως, ἀλλὰ καὶ ἐπιφανῆ οἰκονομολόγον καὶ πολιτευτὴν, διαπρέψαντα ἐν τῷ σταδίῳ τῆς πολιτικῆς, καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ παρασχόντα περίφανεῖς ὑπηρεσίας εἰς τὴν πολιτείαν διὰ τῶν ἑαυτοῦ γνώσεων καὶ συμβουλῶν.

Ὁ Εὐθύμιος Κεχαγιάς ἐγεννήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος ἐν Ἀμφίση, ὅπου διακεκριμένην κατείχον κοινωνικὴν περιωπὴν ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἰωάννης καὶ ἰδίως ὁ θεὸς αὐτοῦ Ἀναγνώστης Κεχαγιάς. Ὁρφανὸς δὲ πατρὸς ἀπομείνας κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἐμαθήτευσεν ἐπὶ Καποδιστρίου εἰς τὴν ἐν Αἰγίνῃ σχολῇ, καὶ ἔπειτα εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις γυμνάσιον, τὸ διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Γενναδίου, ἔβη διεκρίθη ἐν τοῖς μαθηματικοῖς. Ἐκτοτε δὲ ἐτρέπετο εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἐγένετο ὑπάλληλος τοῦ συγγενοῦς του ἐμπόρου Λαζαρή, τοῦ Ἰδρύσαντος τὸ πρῶτον ἐμπορικὸν κατάστημα ἐν τῇ πρωτεύουσῃ. ἐκεῖ δὲ ἐγνώρισεν αὐτὸν ὁ ἀοίδιμος Γεώργιος Σταύρου, ὁ ἰδρύσας τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν, καὶ ἐκτιμήσας ἐπαξίως τὴν χρηστότητα καὶ τὴν ἐξοχον νοημοσύνην τοῦ Κεχαγιά κατὰ τὴν διαχείρισιν τῶν χρημάτων τοῦ φιλέλληλος Ἐυῶν, προσέλαθεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν, ὡς ἓνα τῶν τριῶν πρώτων ὑπαλλήλων, ἅμα τῇ ἰδρύσει αὐτῆς ἐν ἔτει 1842.

Κοινῇ δὲ συνεργασίᾳ ἔθεντο τὰς βάσεις αὐτῆς, καὶ ὑπὸ τὸν ἐπὶ τούτῳ προσκληθέντα ὀργανωτὴν Λεμαίτρ, τμηματάρχην τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ἰπουργείου τῆς Γαλλίας, ὁ Κεχαγιάς ἐκτίησεν ταχέως ἐξειδικιασμένην καὶ ἀπαράμιλλον τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Τραπεζῆς ἐμπειρίαν, ὑπὸ τὰς ὁδηγίας δὲ τοῦ ἀλλοδαποῦ ὀργανωτοῦ ἐπέδωθε μετὰ ζήλου πυρετώδους εἰς τὴν τραπεζιτικὴν λογιστικὴν καὶ τοῦ Λεμαίτρ ἀπελθόντος, ὑπεδέχθη ὁ Κεχαγιάς ὡς ὁ μόνος κάτοχος τοῦ τραπεζιτικοῦ ὀργανισμοῦ, συνενῶν ἅμα προσόντα ἀρετῆς, νοημοσύνης καὶ φύσεως, προαγγέλλοντα μέλλον εὐρύτατον. Οὕτω δὲ ὁ Κεχαγιάς κατέστη ἔκτοτε ὁ κράτιστος τῶν ὑπαλλήλων τῆς Τραπεζῆς καὶ ὁ δεξιὸς βραχίλιον τοῦ πρώτου αὐτῆς διοικητοῦ.

Ἄφου τὸ Ἑθνικὸν ἴδρυμα διῆλθεν ἀκινδύνως τὰς πρώτας σπουδαίας περιπετειάς, ἰδίᾳ δὲ τὴν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 προελθοῦσαν, ὁ Εὐθύμιος Κεχαγιάς παρακολουθῶν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον τῶν ἐν Ἑυρώπῃ Τραπεζῶν καὶ φλεγόμενος ἐκ τῆς ἐπιθυμίας νὰ μὴ μείνη τόσῳ περιορισμένον τὸ στάδιον τῶν ἐργασιῶν τῆς ἡμετέρας Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, ὑπέδειξεν εἰς τὸν διοικητὴν Γεώργιον Σταύρου τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκ τοῦ συνεγγυς μελέτης τῶν ἐν Ἑυρώπῃ Τραπεζῶν, ἰδίᾳ δὲ τῆς Γαλλικῆς, ἧς τὸ σύστημα εἶχεν ἀποδεχθῆ ἢ ἡμετέρα.

Οὕτω κατὰ τὸ 1854 μετέβη εἰς Ἑυρώπην, καὶ παρέμεινε πλέον τοῦ ἔτους ἐν Γαλλίᾳ πρὸς μελέτην τῶν νέων μεθόδων, δι' ὧν ἐδίδοτο μείζων ἀνάπτυξις εἰς τὴν ἐκ τῆς Τραπεζιτικῆς πίστεως συνδρομῆν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν διαφόρων κλάδων τῆς Ἑθνικῆς Βιομηχανίας.

Ἐπανελθὼν δὲ ἐξ Ἑυρώπης κύριον αὐτοῦ μέλημα ἔσχε νὰ πείσῃ καὶ τὸν διοικητὴν τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς καὶ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ὅτι διὰ μόνου

του μετοχικού κεφαλαίου δὲν ἠδύνατο ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ὁσμῆρας ἀναπτυσσομένης οικονομικᾶς ἀνάγκας, ὥφειλε δ' ἐπομένως νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ἑαυτῆς πίστιν, ἀποδεχομένη τὸ σύστημα τοῦ δανείζεσθαι καὶ δανείζειν.

Ὁ Εὐθύμιος Κεχαγιᾶς ἦν συνάμα ὁ ἔνθερος θιασώτης τῆς ἰδέας ὅτι, ὅπως προσελκύσῃ ἡ Ἑλλὰς χρηματικὰ κεφάλαια, συντελοῦντα εἰς τὴν πρόοδον καὶ εὐημερίαν αὐτῆς, ὥφειλε νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὰ πᾶσαν ἐφικτὴν ἀσφάλειαν, καθ' ὅσον τὸ χρέμα πατρίδα αὐτοῦ ἔχει τὴν χώραν, ἐν ἣ τὰς μείζονας εὐρίσκει ἀσφαλείας.

Ἄλλ' ὅπως αἱ ἰδέαι αὐτοῦ αἱ ἀφορώσαι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Τραπεζιτικῆς πίστεως καὶ εἰς τὴν ἐπικράτησιν γενικωτέρων καὶ ὑγιεινῶν οικονομικῶν ἀρχῶν ἐπὶ τῶν οικονομικῶν τῆς Ἑλλάδος ἐπικρατήσωσιν, ἐθεωρήθη ἐπάνεγκες καὶ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Σταύρου καὶ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου βασιλέως Ὁθωνος νὰ εἰσέλθῃ ὁ Εὐθύμιος Κεχαγιᾶς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κοινοβούλιον· πρὸς τοῦτο δὲ δὲν ἀπηρτίετο ἡ μόνη ἡ ἐκδήλωσις τῆς ἐπιθυμίας του, καθ' ὅσον ἡ γενέτειρα αὐτοῦ ἐπαρχία Παρνασσὸς ἐτίμα καὶ ὑπελήπτετο ἰδιαζόντως τὴν οἰκογένειαν Κεχαγιᾶ. Οὕτω κατὰ τὸ 1853 τὸ πρῶτον ἐξελέχθη βουλευτὴς Παρνασσίδος. Μία δὲ τῶν σπουδαιότερων αὐτοῦ ὑπηρεσιῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κοινοβουλίῳ ὑπῆρξεν ἡ ἔνθερος αὐτοῦ προσπάθεια πρὸς κατάργησιν τῆς ἐπὶ τῶν σιτηρῶν τελωνιακῆς κλίμακος, ἣτις ὑπὸ τὸν τύπον προστατευτικοῦ συστήματος ὑπὲρ τῆς ἐν Ἑλλάδι γεωργίας, ἐπέβλεπε τὰς κατωτέρας τοῦ λαοῦ τάξεις. Καίτοι ἡ ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ πρωτοβουλία τῆς Ἑλληνικῆς βουλῆς ἦν λίαν περιωρισμένη, οὐχ ἦτον ὁ Εὐθύμιος Κεχαγιᾶς ἠσυχολεῖτο μετὰ ζήλου εἰς πᾶν ὅτι ἀπέβλεπε τὰ οικονομικὰ τῆς χώρας, ἀντιτιθέμενος πολλὰκις εἰς τοὺς κατὰ καιροὺς ὑπουργοὺς τῶν οικονομικῶν.

Αἱ ἰδέαι τοῦ Εὐθυμίου Κεχαγιᾶ περὶ ἐπεκτάσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ τόπου ἐπραγματοποιήθησαν διὰ τοῦ νέου Νόμου τῆς 11 Ἀπριλίου 1859. Ὁ Νόμος οὗτος ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς μεγάλης προόδου καὶ ἐπιδόσεως τοῦ ἰδρύματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, ἣτις μεγίστας καὶ πολυτίμους προσήνεγεν ὑπηρεσίας εἰς τὴν ὕλικὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ τόπου.

Ὁ Εὐθύμιος Κεχαγιᾶς εἶχεν ὅλως ἀφοσιωθῆ εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν, τὰ δὲ συμφέροντα καὶ τὴν πρόοδον αὐτῆς ἐθεώρει ὡς τὸ κυριώτατον αὐτοῦ μέλημα καὶ ἔργον· ἡ πρὸς τὴν Τράπεζαν ὅμως ἀφοσίωσις του ὑπεργορευέτο ὑπὸ γενικωτέρου λόγου καὶ αἰσθήματος. Ἐκρινε καὶ εὐλόγως τὴν πρόοδον αὐτῆς ὡς βαδίζουσαν ἀναποσπάτως μετὰ τὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους· ὡς ἐκ τούτου δὲ ἐν ταῖς πράξεσι καὶ σκέψεσιν αὐτοῦ, ὡς πολιτευομένου, οὐδεμίαν οὐδέποτε διέλαθεν ἰδέαν ταπεινῆ ἢ περιωρισμένην. Ἦν εἰλικρινῆς ὁπαδὸς τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν καὶ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος· κρίνων δὲ ὡς παραβλάπτοντας τὸ ἔθνος τοὺς ἐπιβαλλομένους ὑπὸ τῆς πρώτης βασιλείας περιορισμοὺς εἰς τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος, κατετάχθη μετὰ τῶν ἐπιθυμούντων τὴν κατάργησιν τῆς κηδεμονίας τοῦ κοινοβουλίου βουλευτῶν, οἵτινες κατὰ τὸ 1860 ἀντετάχθησαν κατὰ τῆς ἐπιβαλλομένης εἰς τὴν βουλὴν ὑποχρεώσεως πρὸς ἐκλογὴν τοῦ ἑαυτῆς Προέδρου.

Ἐκλεχθεὶς μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν πληρεξούσιος, ἐγένετο τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1863 ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν διὰ ψηφίσματος τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἐκτάκτως συνελευθῆς ἐν τῷ Βαρβακίῳ. Καίτοι τὸ ἀνώμαλον τῆς ἐποχῆς δὲν ἐπέτρεπε τὴν εἰσαγωγὴν σπουδαίων οικονομικῶν βελτιώσεων, οὐχ ἦτον ἐπεδείξατο καὶ κατὰ τὴν βραχυχρόνιον ἐκείνην ὑπουργίαν του, τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν περὶ τὰ οικονομικὰ δεξιότητα καὶ πρωτοβουλίαν τοσοῦτον καταφανῆ, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ πολιτικοὶ αὐτοῦ ἀντίπαλοι νὰ ἀνακηρύττωσιν αὐτὸν ὡς ἕνα τῶν πρωτίστων παρ' ἡμῖν οἰκονομολόγων.

Τὸ δεύτερον ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν κατὰ τὸ 1867. Αἱ ἀπὸ τοῦ 1862 πολιτικαὶ ἀνωμαλῆαι συνεπήγαγον κατάστασιν οικονομικὴν δυσάρεστον, καθ' ὅσον αἱ χρήσεις τῶν πέντε παρελθόντων ἐτῶν ἀνέδειξαν ἐλλείμματα ἐν τῷ δημοσίῳ προϋπολογισμῷ οὐχὶ εὐκαταφρόνητα. Ἄλλ' ὁ Εὐθύμιος Κεχαγιᾶς ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τῶν οικονομικῶν διπλοῦν εἶχε δυσχερὲς καθήκον, νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ἰσοζύγιον τοῦ προϋπολογισμοῦ, συνάμα δὲ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, ἣν τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο εἶχε κληρονομήσει παρὰ τοῦ προκατόχου του καὶ ἦν ὥφειλε νὰ ἐξακολουθήσῃ ὡς ἐπιδιώκουσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πολυπαθοῦς νήσου.

Οἱ ἐπινοηθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῶν οικονομικῶν νόμοι καὶ τὰ ἐπιτευχθέντα κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὑπουργίας του ἀποτελέσματα κατέδειξαν ἡλίου φαινότοτερον τὴν ἐξοχὸν τοῦ Εὐθυμίου Κεχαγιᾶ ἰκανότητα, τὴν ἀπαράμιλλον αὐτοῦ πρωτοβουλίαν ὡς πρὸς τὰς μεθόδους τῆς βελτιώσεως καὶ προαγωγῆς τῶν οικονομικῶν τῆς χώρας, τὴν ἀνύψωσιν τῆς δημοσίας αὐτῆς πίστεως καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ χρησιμότητα καὶ χρησιμότητα ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἰσχυρὸν σθένος ψυχῆς. Εἰς αὐτὸν δὲ ὀφείλεται ἡ κατάργησις τοῦ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰσχύοντος μέτρου τῆς ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν παροχῆς ἀναστολῶν καὶ προθεσμιῶν εἰς τοὺς ὀφειλέτας τοῦ Δημοσίου· εἰς τοὺς εἰσαχθέντας ὑπ' αὐτοῦ Νόμους, οἵτινες ἀπετέλουν πληρῆς οικονομικὸν σύστημα, ὀφείλεται τὸ ἐπιτευχθὲν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἰσοζύγιον τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ὁ Εὐθύμιος Κεχαγιᾶς ἔσχε τὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὴν παρ' ἡμῖν εἰσαγωγὴν τοῦ νέου νομισματικοῦ συστήματος, διὰ τοῦ κατὰ τὸ 1867 ψηφισθέντος Νόμου· εἰς τοὺς παρατηρήσαντας δὲ εἰς αὐτὸν ὅτι διὰ τοῦ συστήματος τούτου παρεβλάπτοντο τὰ συμφέροντα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, ἅτινα σπουδαίως ἐξυπηρετεῖ ἡ παρ' ἡμῖν κυκλοφορία ἀπάντων τῶν τῆς ὑψηλοῦ νομισμάτων, ἀπήντησεν ὅτι· ἐν τῷ συμφέροντι τῆς χώρας ἐνέκειντο τὰ ὕψατα συμφέροντα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, προτιμώμενα παρ' αὐτῆς παντὸς ἄλλου ἰδιαίτερου συμφέροντος.

Κατὰ τὸ 1861 τὸ πρῶτον ἐδημιουργήθησαν τρεῖς θέσεις ὑποδιοικήτων ἐν τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ, καὶ ὁ Εὐθύμιος Κεχαγιᾶς ἐξελέχθη ὡς τοιοῦτος μετὰ τῶν κκ. Μάρκου Ρενιέρη καὶ Γεωργίου Α. Βασιλείου· ἔκτοτε δὲ ἀνὰ πᾶσαν ἑπταετίαν ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ ἀνενοῦτο ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τῶν μετῶν ἐκτιμώτης ἀναγκαίας τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν ὑπεροχὴν.

Ἡ ἐκ τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς ἀποχώρησις τοῦ Εὐθ. Κεχαγιᾶ ὑπεργορευθῆ ἐκ δύο λόγων λίαν ἰσχυρῶν. Περικρισμένος διὰ πολιτικῶν θάρρους εἰς οὐδὲν ἐλογίζετο

τήν θέσιν αὐτοῦ παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ ὡς ἄν τις ὑπερήσπιζε τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ πεποιθήσεις. Ἐκρινε, καὶ εὐλόγως, ἀνεξάρτητον τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ ὡς πολιτευτοῦ ἀπὸ τῆς παρὰ τῇ Τραπεζῇ θέσεώς του. Ἄλλ' οἱ πολιτικοὶ αὐτοῦ ἀντίπαλοι ἠτιῶντο πάντοτε τῆς Τραπεζῆς ἐπὶ τῇ πορείᾳ αὐτοῦ ὡς πολιτικοῦ. Ὅθεν πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ὡς ἐκ τῶν παρεξηγήσεων τούτων βλάβης τῶν συμφερόντων τῆς Τραπεζῆς ἀπ' ἑνὸς, καὶ ἀπ' ἑτέρου ὡς ἐκ τῆς συναίσθησεως ὅτι αἱ ἐργασίαι τῆς Τραπεζῆς εἶχον καταπληκτικῶς ἀναπτυχθῆ καὶ ἀπῆλθον τὴν εἰς αὐτὰς ἀφιέρωσιν ἅπαντος τοῦ χρόνου του, ἀπέσχε τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς. Πολλὰκι καὶ μετ' ἐπιμονῆς προσεκλήθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς αὐτὴν, ἴδῃ δὲ νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, πάντοτε ὁμοῦς ἤρνήθη. Σπανίως οὐχὶ παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν εὐρίσκειται ἀνὴρ ἐνόησεν ἐν ἑαυτῷ ὅσας ὁ Εὐθύμιος Κεχαγιᾶς ἦν ὁ ἀρετὸς καὶ προτερήματα. Συνεπλήρωσεν τὸ 43 ἔτος τῆς ὑπηρεσίας του παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ, ὑπῆρξε δὲ εἰς τῶν πρώτων παραγόντων τῆς εὐδοκίμησεως καὶ προκοπῆς τοῦ Ἐθνικοῦ τούτου ἰδρύματος. Νυκτὸς τε καὶ ἡμέρας ἡ διάνοια αὐτοῦ πρὸς τὴν Τράπεζαν ἦν ἐστραμμένη. Καὶ ἡ ἐλαχίστη δὲ περιπέτεια ἢ ζημία αὐτῆς ἐστενοχώρει καὶ ἐλύπει αὐτὸν περισσότερον ἢ ὅσον ἀτομικὴ του ὑπόθεσις. Ἡ διάνοια αὐτοῦ ἐνδελειχθῶς ἀσχολουμένη εἰς ὅ,τι ἀφώρα τὴν Τράπεζαν, διεκρίνετο ἐπὶ πρωτοβουλία καὶ ἐπὶ πραγματικότητι συνδυασμῶν καὶ σχεδίων τραπεζιτικῶν.

Διὰ τῆς ἐπινοίας τῆς συνομολογήσεως τοῦ ἐκ δραχμῶν 60,000,000 δανείου τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς προέλαβε τὰς περιπετείας, εἰς ἃς ἤθελεν εὐρεθῆ αὐτὴ ἐκ τῆς ἐπελθούσης προόδου καὶ ἀναπτύξεως τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου.

Οὕτως ὁ Εὐθύμιος Κεχαγιᾶς ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ διεκρίθη ἐπὶ χρηστότητι καὶ εὐσταθείᾳ ἀρχῶν καὶ πεποιθήσεων, ὡς οἰκονομολόγος δὲ κατέχε τὴν πρωτεύουσαν παρ' ἡμῖν θέσιν καὶ πολυτίμους προσήνεγκε τῷ Ἐθνει ὑπηρεσίας.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΕΛΑΞ. Ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1819. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Γεώργιος Μελάς, ἐξ Ἰωαννίνων, διαφυγὼν τὸν περὶ τῶν ὄλων κίνδυνον, εἰς τὸν ὅποιον ἦτο ἐκτεθειμένος καθὼς μέλος τῆς Ἑταιρίας, κατέλιπε κρυφίως τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ 1824, συνενωθεὶς δὲ μετὰ ποικίλας περιπετείας μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ἔφερεν αὐτὴν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ πρεσβύτεροι τοῦ υἱοῦ ἐνηγαλίσθησαν τὸ δικαστικὸν στάδιον, ὁ τρίτότοκος Βασίλειος ἐπεδόθη μικρόθεν εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἐκ Σύρου ἔνθα ἤρχισε τὴν ἐμπορικὴν μαθητείαν του, μετέβη εἰς Ταγαρόκ τῆς Ρωσσίας. Μετὰ τινων ἔτων ἐκεῖ διατριβῆν, μετέβη κατὰ τὸ 1849 εἰς Λονδίνον, ἔνθα μετὰ δύο ἔτη ἐνυμφεύθη τὴν πρωτότοκον ἔγκριτον θυγατέρα τοῦ Κωνσταντίνου Γεραλοπούλου, ἑνὸς τῶν ἀρχαιοτέρων μελῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐν τῇ μεγαλοπόλει ἐκείνῃ κοινότητος.

Ὁ ἰδιωτικὸς βίος τοῦ Βασιλείου Μελά παρῆκει εἰκόνα ἀξιολογώτατην καὶ θελατικὴν. Ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία ἐστειρήθη ἐνὸς ἐγκρίτου καὶ διακεκριμένου αὐτῆς μέλους. Διεκρίθη ὡς ἀνὴρ αὐστηρῶς μεθοδικότητος καὶ ἰδίου εὐφυοῦς πρακτικοῦ πνεύματος. Παρ' αὐτῷ αἱ μεγάλα παραδόσεις αἱ ὑψίστως διακρίνασαι τὴν ἐπιφανῆ αὐτοῦ οἰκογένειαν φιλοπατρίας ἀληθοῦς, διετηρήθησαν ὄντως ἀμείωτοι, αἰετοῦ δὲ ὁ Βασίλειος Μελάς, συνετέλεσεν εἰς τὴν

πρόδον τοῦ Ἐθνους, ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ὁποῦ πολυτίμως ἠργάσθη ὁ αἰμνηστος ἐπιφανὴς αὐτοῦ ἀδελφὸς Λέων Μελάς. Μετὰ τῆς ἐπιζώσεως διαπρεποῦς αὐτοῦ συζύγου, αἰετοῦ παρῆσκε θετικὴν καὶ φιλόανθρωπον προστασίαν εἰς πάντα ἀγαθὸν σκοπὸν. Ἐχθρὸς ἐξ ἀληθοῦς πεποιθήσεως τῆς ματαίας ἐπιδείξεως, ἀθουρόβως εὐηργέτησε μετὰ πολλῆς συμπαθείας πολλὰ παρ' ἡμῖν ἔξοχα ἰδρύματα, καὶ πάντοτε ἀπεδείχθη ἀρωγὸς πρόθυμος, ἐν ἐποχαῖς τὰ μάλα ἀνωμαλοῖς, συντελέσας εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἀπὸ τινων ἔτων ἀρξαμένης ζωηρᾶς ἐμπορικῆς καὶ οἰκονομικῆς κινήσεως τοῦ τόπου.

Ὁ εὐγλωττότερος πανηγυρικός τοῦ χριστιανικοῦ καὶ μεστοῦ ἀγαθοεργῶν βίου τοῦ ἀνδρός, ἀποτελεῖ σειρὰν ἱκανῶς ἀληθῆ ζωῆς εὐγενοῦς καὶ διακεκριμένης, ζωῆς, αἰετοῦ ἐπιφανείσεως εὐεργετικῆς, γενναίως συμπληρωσάσης διὰ τῆς ἀγαθῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ δραστηριότητος πολυαριθμοτάτους φιλομουσίας, φιλανθρωπίας καὶ πάσης ἄλλης ἀρετῆς κύκλους, τὸν ἕνα εὐρύτερον πάντοτε τοῦ ἄλλου, ἀδιαλείπτως δὲ παραγαγούσης ἡχοῦς γλυκεῖς δόξης ἀληθοῦς καὶ φιλελευθέρου. Εὐγενῶς βιώτας οὐχ ἤττον ἀνταξίως τὸν ὠραῖον αὐτοῦ καὶ ἐνάρετον βίον ἐπέρανε. Καὶ τὸ ἀτομικὸν τοῦτο τεκμήριον παρῆκει ἡμῖν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ αἰδίδιμος Βασ. Μελάς ἐγένετο ἀντάξιος τῆς προσωνομίας τοῦ εὐεργετικοῦ ἀνδρός, διὰ τῶν ἐξαιρέτων δὲ ἀληθοῦς καρδίας προτερημάτων τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀφῆκε ἀφάρτους τίτλους εὐγνωμοσύνης καὶ ἀγάπης ἐγκαρδιου.

Κατὰ τὸ 1876 ἀποσυρθεὶς τοῦ ἐμπορίου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐγκατασταθεὶς εἰς Ἀθήνας. Ἀσθενήσας πρὸ ἐνὸς περὶπου ἔτους καὶ ὑποστάς δεινὴν ἐγχειρήσιν, ἀπῆλθεν ἐπὶ τῇ ματαίᾳ ἐλπίδι νοσηλεύσεως καὶ θεραπείας εἰς Παρίσιους, ἔνθα ἀπέβίωσε τὴν 5 Ὀκτωβρίου 1884.

ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΠΙΣΣΑΣ. Τὸ ἔτος τοῦτο ἀναγράφη παρὰ παντὸς τὸν θάνατον τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου στρατιώτου τῆς πατρίδος, οὗ ὁ βίος ὁλόκληρος συμπίπτει πρὸς τὰς λαμπροτέρας σελίδας τῆς ἱστορίας τοῦ Ἐθνους ἡμῶν. Κατόπιν τῆς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου ἑθνικοῦ ἡμερολογίου καθιερωθείσης ἀρχῆς, τῆς δι' ἰδίῳν καταλλήλων εἰκόνων καὶ βιογραφικῶν ἀναγραφῆς τῶν ὀνομάτων τῶν πολλαχῶς ὑπηρετησάντων καὶ εὐεργετησάντων τὴν πατρίδα ἡμῶν, ἡ «Ποικίλη Στόα» ἰδίῳν ὄφειλε ἐνδειξιν τιμῆς εἰς τὴν μνήμην τοῦ στρατηγοῦ *Εὐστρατίου Πίσσα*. Διὰ τῆς δημοσιεύσεως καταλλήλου εἰκόνας τοῦ διαπρεποῦς ἀνδρός, καὶ τῆς παραθέσεως τῶν γραμμῶν τούτων, εὐγλωττῶς ἐκφράζει τὴν εἰς τὰ λείψανα τῶν ἐργατῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας ὀφειλομένην εὐγνωμοσύνην τῶν διαδόχων γενεῶν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους.

Ὅταν στεροῦμεθα τῶν ἐπιζώντων ἀγωνιστῶν, καὶ κηδεύομεν τὰ λείψανα τῆς ἀθανάτου ἡμῶν δόξης, ἀγομεν τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν τὰ τελεστήρια, εἶπε τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος διακεκριμένος ἱστορικός. Ἀπονέμομεν τοῖς ὑπὲρ ταύτης πολιτικῶς ἢ στρατιωτικῶς ἀγωνισθεῖσι τὸν δίκαιον ἔπαινον, καὶ λέγομεν τὰ ἐγκώμια τῶν ὀργάνων αὐτῶν τῆς θείας Προνοίας, δι' ὧν αὕτη ἐχαιρέτισε τὸν ἀκρογωνιαῖον τοῦτον λίθον τῆς πανελληνίου χώρας.

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ στρατηγοῦ *Εὐστρατίου Πίσσα*, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπεστερήθη ἐνὸς τῶν ἀνδρῶν τούτων. Ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ διακρίνεται ἡ ἀπαράμιλλ-

λος ἀνδρεία καὶ ἀφοσίωσις εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος, τὸ δὲ θάρρος καὶ ἡ εὐτολμία ἐπιστέφουσι τὰς μεγάλας αὐτοῦ πρὸς αὐτὴν πράξεις καὶ ὑπηρεσίας, ἐν ἐποχαῖς ῥιψοκινδύνοις, καθ' ἧς ἀνάλογος ἡρωϊσμός, ἐνέπνευε εἰς τὰ στήθη τῶν ἄλλων διὰ γλυκείας καὶ πεφωτισμένης ὑπηρεσίας τὴν ἀληθῆ πειθαρχίαν, ἀληθῆς καὶ πιστὸς τηρητῆς τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, ὡς στρατιώτου, πολίτου καὶ οἰκογενειάρχου. Ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔργῳ ἀδύνατον ν' ἀπαριθμηθῶσιν ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ αἱ ὑπηρεσίαι, ἧς ἀλεπαλλήλως προσήνεγκεν ὁ ἀνὴρ, καὶ ἧς ἡ ἱστορία μίαν ἡμέραν θέλει συμπληρώσει. Ἡ εἰς τὰς ὑψηλὰς θέσεις ἀνέλευσις δὲν ἀποτελεῖ μόνον δίπλωμα ἀληθοῦς τιμῆς καὶ δόξης, διότι πλειστάκις, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ, τὰ διαπρεπῆ τῆς πολιτείας ὑπουργήματα, καταλαμβάνουσιν οἱ εὐτελέστατοι, οἱ ἀνικανότεροι, καὶ οἱ μᾶλλον ἀνάξιοι. Ὅτι εἰκονογραφεῖ τὸν ἔνδοξον βίον τοῦ στρατηγοῦ *Εὐστρατίου Πίσσα*, εἶναι ἡ λαμπρὰ αὐτοῦ ἐργασία, ἡ μακρὰ καὶ διαπρεπῆς περὶ τὴν ἐξάσκησιν τῶν ἀνατεθέντων αὐτῷ καθηκόντων. Ἐξεπλήρωσεν ἀείποτε ὑπερφάνως, ὡς ἀληθῆς στρατιώτης, τὸ καθῆκον αὐτοῦ, ἡ δὲ συνείδησις αὐτοῦ ἐκράτει πάντοτε τὴν σοβαρὰν καὶ στρατιωτικὴν θέσιν τῆς, οὐδέποτε δεχθεῖσα συμπάρედρον οὐδεμίαν ἀποτρεπτικὴν τῆς εὐθυπορίας τῆς δύναμιν.

Ἐπῆρξεν ἀληθῆς ἀνὴρ, τῶν μεγάλων ἐκείνων ἐποχῶν, αἵτινες ἔσθυσαν πλέον, ἢ μὴ παντελῶς ἐλησημονήθησαν.

Ὁ *Εὐστράτιος Πίσσας*, ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἐξ οἴκου διαπρέφαντος ἐπὶ πλούτῳ καὶ φιλοπατρίᾳ. Ὡς καὶ ἑκατοντάδες Κυθωνίων εἶχε μυηθῆ τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας παρὰ τοῦ ἐπιφανοῦς καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου. Ἄμα δ' ἐκραγέντος τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, ἔσπευσαν ἱκανοί, ἐν οἷς καὶ ὁ δεδοξασμένος στρατηγὸς *Εὐστράτιος Πίσσας*, σὺν τῇ καταστροφῇ τῶν Κυθωνίων. Μετὰ πάντων τῶν ἀδελφῶν, ὧν δύο ἐρονεύθησαν μαχόμενοι, κατετάχθη εἰς τὸν συγκροτηθέντα τότε τακτικὸν στρατὸν καὶ ταχέως ἐπέδειξε τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ ἀρετὴν, ἀνικηρυχθεὶς ἐν λίαν ἀνθηρᾷ ηλικίᾳ, ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Κρήτῃ στρατοῦ, μετασχὼν ἐνδόξως πασῶν τῶν μαχῶν, δις δὲ πληρωθεὶς σοβαρῶς. Βεβαίως ὁ *Εὐστράτιος Πίσσας* ὁ ἀναφέρεται πάντοτε, ὡς εἰς τῶν διαπρεπεστέρων ἀνδρῶν τῆς νέας Ἑλλάδος, διότι καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα ἐπὶ ἐπταετίαν ὀλόκληρον ἔλαβε μέρος ἐξοχῶν, ἀπαραμίλλως πολεμήσας ἐν τῇ ἡρωϊκῇ Κρήτῃ, ἐν Χίῳ, ἐν Καρύστῳ, ἐν Χαϊδαρίῳ, ἐν Τριπόλει, κατὰ τὴν ἔφοδον τοῦ Παλαμηδίου, ὅτε πάλιν ἐπληρώθη κατὰ τὴν κεφαλὴν ἐν τῇ ἐξόχῳ εἰσόδῳ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Οἱ ἀγῶνες τοῦ ἀνδρὸς ἐν εἰρήνῃ δὲν εἶναι ἡσσονος θαυμασμοῦ καὶ ἀξίας. Φρουραρχοῦντος αὐτοῦ ἐγένετο ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ τοῦ 1843. Καίτοι δὲ ἐναντίον τῆς θελήσεως αὐτοῦ ἡ μεταβολὴ ἐκείνη τοῦ καθεστώτος, οὐχ ἦττον παρέμεινε φρουράρχος, τῇ ἰδίᾳ καὶ ἐπιμόνῳ ἀπαιτήσει αὐτοῦ τοῦ Καλλέργη. Ἡ ἐπὶ ὀλόκληρον εἰκοσαετίαν ὑπηρεσία τοῦ *Εὐστρατίου Πίσσα* τότε ὡς φρουράρχου, θὰ φέρητε ἀείποτε ὡς πρότυπον καὶ μοναδικὸν παράδειγμα ἀνδρὸς αὐστηροῦ, πάντοτε ἀρνηθέντος πᾶν βίαιον μέτρον, ἐναντίον πρὸς τὴν αὐστηρὰν καὶ ἀληθῆ πειθαρχίαν. Τῷ 1864 ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀπεστάλη εἰς τὴν Ἐπιάνησον, ὅπου

παραλάβῃ αὐτὴν καὶ ἀντικαταστήσῃ δι' ἑλληνικοῦ στρατοῦ τὸν ἀπερχόμενον ἀγγλικόν. Καὶ τότε ἐθαυμάσθη τοῦ *Εὐστρατίου Πίσσα* ἡ διοίκησις καὶ ὁ τρόπος ἐν γένει τῆς αὐστηρᾶς αὐτοῦ διαγωγῆς. Διωρισθεὶς ἐπανειλημμένως πρόεδρος τοῦ Ἀναθεωρητικοῦ Στρατοδικείου, ὅτε ἡ νέα πολιτεία τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν, διήνοιγεν πλήρες τὸ στάδιον τῆς συμματοχῆς τοῦ στρατοῦ εἰς τὰ τῆς πολιτείας καὶ ταύτης εἰς τὰ τοῦ στρατοῦ, ἐν πλήρει ἀπογοητεῦσαι ἀπεχώρησεν ὁ ἀνὴρ τοῦ ἐνεργοῦ βίου, ἀπελπίς περὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ στρατοῦ, ἀπὸ τοῦ 1856 φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιστρατήγου.

Ὁ στρατηγὸς *Εὐστράτιος Πίσσας*, ὑπῆρξε χαρακτήρ. Ἐπηρετήσας τὴν πατρίδα προσωπικῶς, προαχθεὶς ἀπὸ βαθμοῦ εἰς βαθμὸν, στρατιώτης ἀπλούς εἰς τὸν ἀγῶνα εἰσελθὼν καὶ ἀπὸ τῶν ἐπωμίδων τοῦ λοχαγοῦ, ἐν τῷ σταδίῳ τῆς τάξεως καὶ τῆς πειθαρχίας προαχθεὶς μέχρι τῶν ἐπωμίδων τοῦ στρατηγοῦ, κατῆλθεν εἰς τὸν τάφον, ἀνὴρ τέλειος, ἀνὴρ μ' ἐξοχα ἀνατείλας ὄνειρα, μεσουρανήσας καὶ δύσας ἐν μέσῳ ῥοδοδέσμων γαλήνης, ἀρετῆς, ἡρέμου συνειδήσεως, ἀκριβῶς μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἔτους 1884, τῇ 1 Ἰανουαρίου 1885.

ΞΑΥΕΡΙΟΣ ΛΑΝΔΕΡΕΡ. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου ἀνδρὸς τὸ ἡμέτερον Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον ἀπεστερήθη ἐξόχου συνεργάτου καὶ διαπρεποῦς συμβούλου. Ἡ *Ποικίλη Στοὰ* γεραίρουσα τὴν μνήμην τοῦ αἰδιμοῦ *Ξ. Λάνδερρερ*, καὶ σμικρὸν ἀποδίδουσα φόρον Ἐθνικῆς τιμῆς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς, δημοσιεύει τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ἐπεξεργασθεῖσαν ἐπὶ τῇ βᾶσει μιᾶς καὶ μόνης διασωζομένης φωτογραφίας παλαιᾶς ἐποχῆς.

Ὁ *Ξ. Λάνδερρερ* γεννηθεὶς ἐν Βαυαρίᾳ τῷ 1809, ἐπεράτωσεν ἐκεῖ τὰ γυμνασιακὰ μαθήματα καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς αὐτοῦ, ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ τῆς τε Φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἰατρικῆς, κατὰ πρόσκλησιν δι' εἴτα τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου, ἀκολουθήσας τὸν αἰμνηστον βασιλέα Ὁθωνα εἰς τὴν Ἑλλάδα, χάριν τῆς διδασκαλίας τῆς Φαρμακευτικῆς. Μετὰ τὰς λαμπρὰς αὐτοῦ σπουδὰς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Βαυαρίας, ἐγκαταλείψας ὕλικά καὶ πνευματικὰ ἀγαθὰ ἐν πολιτείᾳ ἄριστα ἐξέφυμισμένη καὶ ἀκαζούσῃ, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀναλαθὼν τὴν διδασκαλίαν τῆς Φαρμακευτικῆς, ἧς τὴν σπουδὴν πλέον εἶχε κυρίως ἐναγκαλισθῆ. Εἰς τὸν *Ξ. Λάνδερρερ* ὀφείλεται ἡ ἀνάδειξις μετέπειτα πλείστον φαρμακοποιῶν, διασπαρέντων ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τῷ 1834—1835 ἐκλήθη εἰς τὴν ἐπιτροπὴν πρὸς ἔκδοσιν Ἑλληνικῆς Φαρμακολογίας, ἧς ἐξεδόθη τὸ πρῶτον μὲν τῷ 1837, καὶ ἧς δευτέρᾳ ἔκδοσις ἐγένετο τῷ 1868. Κατὰ τὸ 1837, ἰδρυθέντος τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, διορίσθη τακτικὸς Καθηγητῆς τῆς Φυσικῆς Χημείας καὶ Φαρμακευτικῆς, διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τῆς ἀποχωρήσεώς του πρὸ τινων ἐτῶν, ἐργασθεὶς δὲ μετ' ἀξιοσημειώτου καὶ μοναδικῆς ἀφοσιώσεως. Ἐνταυτῷ ὁ διαπρεπῆς ἐπιστήμων καὶ πολῦτιμος ἀνὴρ *Ξ. Λάνδερρερ* ἐπὶ 25 ἔτη εἰργάσθη ἀμισθὶ ὡς καθηγητῆς τῆς Χημικῆς Τεχνολογίας ἐν τῇ Πολυτεχνικῇ Σχολῇ. Τὴν Ἑλλάδα, ἣν ἐξέλεξε θετὴν πατρίδα, ὁ ἀνὴρ πολυειδῶς ὑπηρετήσας, κατὰ δὲ τὸ 1837 ἐκραγείσας τῆς πανόλης ἐν τῇ νήσῳ Πάρῳ, ὁ φίλάνθρωπος Γερμανὸς ἐξόχως συνέτεινε πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐξαπλώσεως τῆς νόσου. Πρῶτος ὁ αἰμνηστος *Ξ. Λάνδερρερ*, ἀνέλευσεν ἅπαντα τὰ ἱαματικὰ ὕδατα ἐν Ἑλλάδι καὶ διὰ διαφόρων δια-

κεκοιμένων μονογραφιών κατέστησεν αὐτὰ γνωστὰ καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Ὑπῆρξεν εἰς ἕκ τῶν τὰ μάλα ἐργασαμένων, ὁ πρῶτος ἴσως καὶ ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ὀφθαλμοιατρείου Ἀθηνῶν, δι' ὃ καὶ ἐπὶ μακρὰ ἔτη διετέλεσε μέλος τῆς διοικήσεως αὐτοῦ ἐπιτροπῆς. Εἰς οἰανδήποτε περίστασιν καὶ οἰονδήποτε ζήτημα ὁ *Ξ. Λάνδερερ* προσήνεγκε προθύμως καὶ ἀφιλοκερδῶς τὰς ποικίλας αὐτοῦ γνώσεις, ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ Ἔθνους. Ἐγένετο μέλος ἐπίτιμον πεντήκοντα καὶ πλέον Φαρμακευτικῶν καὶ Φυσικοεπιστημονικῶν Σωματείων, μέλος ἀντεπιστέλλον πολλῶν Ἀκαδημιῶν, τιμηθεὶς διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ Ταξιάρχου καὶ πολλῶν ἄλλων ξένων παρατήμων. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ὁ ἀειμνήστος *Ξ. Λάνδερερ* ὑπῆρξεν εὐεργέτης τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοῦ πνεύματος φιλοστόργως ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐργασθεὶς καὶ εἰς αὐτὴν ἀφιέρωσας μέχρι βαθέως γήρατος τὴν ἐξαιρετον αὐτοῦ ἰκανότητα καὶ ἀξίαν.

Ἡ ἱστορία τῶν ἡμερῶν τοῦ *Ξ. Λάνδερερ* ἀποτελεῖ ὀλόκληρον ἐποχὴν, ἀρρήκτως συνδεδεμένην μετὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ πνευματικοῦ αὐτῆς βίου. Ἡ βιογραφία τοῦ *Ξ. Λάνδερερ* εἶναι ἐνταυτῷ καὶ ἡ ἱστορία τῶν Φυσικῶν ἐν Ἑλλάδι Ἐπιστημῶν, ὁ δὲ μέλλον νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἐπιστημῶν, ἐξόχως θ' ἀφιέρωσιν σελίδας εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ προσφιλοῦς καὶ διακεκριμένου ἀνδρός, ὅστις ἐφάνη ἀληθῆς πατὴρ τῆς Ἐπιστήμης καὶ δημοφιλῆς προστάτης παντὸς ἔργου σπουδαίου, ἀπέριως συντελέσας καὶ μετ' ἀπαραιτήτου ζήλου εἰς τε τὴν προαγωγὴν τῆς ἐγχωρίου ἐπιστήμης κατὰ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν τῆς παγκοσμίου.

Εἰς τὸν *Ξ. Λάνδερερ* ἔλαχεν ὁ κλήρος νὰ γείνη ὁ φορεὺς τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, αἱ δὲ ὑπὲρ αὐτῶν μακρὰ καὶ σοφὰ αὐτοῦ ὑπηρεσίαι θὰ διατηρῶσι τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρός, εὐλογητὸν ἐν τῇ κοινῇ ἀγάπῃ καὶ εὐγνωμοσύνῃ τῶν Ἑλλήνων.

Ἀπεβίωσεν αἰφνῆς ἐν Ἀθήναις τῇ 7^ῃ Ἰουλίου 1885. Ὁ ἐκδότης τοῦ παρόντος Ἐθνικοῦ Ἡμερολογίου, ἀποτίων σμικρὸν δεῖγμα τιμῆς καὶ ἰδίου σεβασμοῦ πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ *Ξ. Λάνδερερ*, δι' εἰδικωτέρας μελέτης, ἐν ἰδίῳ τεύχει ἐκδοθησομένῳ ἐντὸς τοῦ ἔτους, θέλει περιλάβει τὰ τοῦ βίου αὐτοῦ, ὅστις ἀληθῶς ἐν πᾶσι ἀποθαίνει ὑπόδειγμα ἀρετῆς καὶ θετικῶν ἐκδουλεύσεων πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐν γένει ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΛΑΦΑΣ. Εἰς τῶν ἀρίστων ἀξιωματικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὁ *Κωνσταντῖνος Μπαλάφας*, διεκρίθη ταχέως καὶ κατέλαθεν ἐξαιρετον θέσιν μεταξὺ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ. Σπανίως εἰς ἕνα ἄνθρωπον, εἶχε συγκεντρωθῆ τὴν τὴν ζώῃ, τὴν ψυχῇ, τοσοῦτον γενναῖον φρόνημα. Σθένος ψυχῆς, χαρακτήρ εὐχαριστικός, φρόνημα ἐν γένει ἀνεξάρτητον, γνώσις βαθεῖα τοῦ στρατιωτικοῦ καθαρῶς βίου, καὶ αὐστηρὰ ἐκπροσώπησις τῶν ὑγιεινῶν ἠθικῶν ἀρχῶν, ταῦτα πάντα συνεκέντρον ὁ γλυκὺς ἐκεῖνος καὶ πολῦτιμος στρατιώτης, ὅστις ἔμελλε νὰ καταστῇ πολυτίμητον ἀγγάσιμα μεταξὺ τῶν σεμνωτέρων τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐὰν ᾖ ἀληθῆς ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ ὠραιότερος στέφανος καὶ ἡ μάλλον εὐγλωττος ἀνάμνησις, εἶναι τὸ ἀνυπόκριτον πένθος καὶ τὰ εἰλικρινῆ καὶ θερμὰ δάκρυα, δι' ὧν ἡ κοινωνία προπέμπει τοὺς θνήσκοντας εἰς τὸν μοιραῖον, ἀλλὰ πάντοτε πικρὸν τάφον, εἶνε ἡ ἐντιμος καὶ προσφιλῆς μνήμη, ἣν οὗτοι καταλείπου-

σιν εἰς τοὺς ἐπιζῶντας, ὁ βίος τοῦ πολυκλαύστου *Κ. Μπαλάφα*, περιεβλήθη ὄντως ὑπὸ τοῦ ὠραιότερου, τοῦ συγκινητικωτέρου, τοῦ εὐγλωττοτέρου καὶ τοῦ μεγαλοπρεπεστέρου ἐπαίνου, διότι σπανιώτατα ἐθρηνήθη ἡ νεότης καὶ τὸ μέλλον παρὰ τὸ φέρετρον ἑνὸς νεκροῦ, ὅσον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ φιλοτίμου καὶ γενναίου στρατιώτου *Κ. Μπαλάφα*.

Ὁ νόμος τῆς μεταβολῆς, εἰς ὃν ὑπέκει ἡ κτίσις ἅπασα, ἀσκεῖ τὸ ἀπαραίτητον αὐτοῦ κράτος καὶ ἐπὶ τῶν εὐγενεστέρων χαρακτηρισμάτων τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως. Ἡ ἀπὸ τῆς χαρᾶς εἰς τὴν λύπην ὀξεῖα μετάθασις, εἶνε τὸ πεπρωμένον τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας πάθημα, ἐκ πολλῶν μὲν ἀναθρώσκον ἀφορμῶν, ἰδίως ὅμως ἐκδηλούμενον ἐπὶ τῆς στερήσεως ἀνδρός, οὐτις ἢ ὑπαρξίς καὶ ἢ ἐν τῷ βίῳ ἐνέργεια καὶ δρασίς ἦτο χάριμα μὲν ἐν τοῖς συγγενεῖσι καὶ φίλοις, τῇ δὲ πατρίδι κόσμος ὅλος ἐλπίδων καὶ ὀνείρων.

Ὁ *Κ. Μπαλάφας* ἐξ Εὐρυτανίας καταγόμενος καὶ ἐν Λαμίᾳ γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1845, ἐξεπαιδεύθη ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Εὐελπίδων, ἐξ ἧς ἀπεφοίτησε κατὰ τὸ 1866 διαπρέψας κατὰ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ. Ὑπῆρξεν εἰς ἕκ τῶν μάλλον εὐπαιδευτῶν ἡμῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Πυροβολικοῦ. Εἰς ἡλικίαν 21 ἔτους, πλήρης σφρίγγου καὶ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅτε ἤκμαζεν ἡ ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις, ἔδραμε εἰς Κρήτην μετ' ἄλλων ἐθελοντῶν καὶ ἐπολέμησεν ἀνδρείως. Τότε φέρων τὸν ὠραῖον καὶ πλήρη ὀνείρων τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ βαθμὸν, μετὰ πολλῆς ὀρμῆς καὶ πεποιθήσεως ἠγωνίσθη, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Ἑλλὰς τοῦ 1821 δὲν εἶχε παύσει ἀκόμη νὰ ζῆ, ἐν μέσῳ τοῦ στροβίλου ἐκείνου τῆς ἀτυχοῦς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, ἕνα εὖρη καὶ δόξαν καὶ θάνατον. Τότε εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς Κρήτης ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς προσήνεγκε τοὺς γενναϊότερους ἀξιωματικούς του καὶ ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία τὰ ἐκλεκτότερα τέκνα τῆς. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ὑπῆρχε πάντοτε ἐν γλυκύτατον ὄνειρον εἰς τὸν φιλομειδῆ καὶ ἄριστον στρατιώτην *Κ. Μπαλάφαν*, καὶ παρέμενε ὡς τρυφερὰ τις διαρκῆς μέριμνα, τῆς διὰ τῶν ὀπλων συμπληρώσεως τοῦ ἔργου τῆς πανελληνίου ἀναστάσεως, ἐνῶ ὀνειρεύετο καὶ αὐτὸς ν' ἀγωνισθῆ. Ἐρρέμβαζεν εἰς τὰς ἐποχὰς ἐκείνας, τὸ δὲ ὠραῖόν του σῶμα ἐνέκλειε πάντοτε νέον σθένος καὶ νεότητα, καὶ ἐπεζήτει ἐν τῇ διακριτικῇ αὐτοῦ γενναϊότητι νὰ ἐπανεὐρῆ τοὺς παλμούς νέων συγκινήσεων, εἰς νέους ἀγῶνας. Ἐν τῷ πολυδακρύτῳ *Κωνσταντῖνῳ Μπαλάφα*, τὸ στρατιωτικὸν στοιχεῖον ὑπῆρξεν ὄντως ὑπέροχον, ὀλίγιστοι δ' ἴσως ἐκ τῶν συγχρόνων ἀξιωματικῶν ἔχουσι βίον στρατιωτικὸν τόσῳ πλήρη, ὅσον ὁ πολυκλαύστος οὗτος ἀνὴρ. Ἐκαστος εἰς τὸν προσορισμὸν του. Εἶχε πλασθῆ ὡς στρατιώτης, ἕνα μίαν ἡμέραν δοξάση τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἰκανοποίησιν τὰ πρῶτα τῆς ζωῆς του ὄνειρα. Ὅταν ἡ φύσις δημιουργῆ τὰ ἐπαγγέλματα, ταῦτα πολῦτιμα καὶ εὐδαίμων εἶνε τὰ πλάσματά της.

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ *Κ. Μπαλάφα*, ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς ἀπόλεσε μίαν διακεκριμένην στρατιωτικὴν ἀρετὴν καὶ ἐγγύησιν καὶ συνέθαψε ἐν τῇ ὠραιότερα τοῦ βίου ἡλικίᾳ, ἀληθῆ στρατιώτην καὶ ἐξαιρετον ὑπαρξίν. Ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις τῇ 11^ῃ Αὐγούστου 1885.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ. Ἀνήκει εἰς τὴν γενεάν τοῦ 1821, πρὸ τῶν θεσπεσίων ἔργων τῆς ὁποίας ἐκχαμβοὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἠρωϊσμοῦ ἀλάτρευσι, καὶ τῆς

σεμνῆς αὐτῆς ἐπιβολῆς εὐλαβεῖς ἴστανται. Εἰς τοὺς μέλλοντας χρόνους θὰ εὐλογηται τὸ μέγα τοῦτο ἔργον, τὸν ὕμνον τοῦ ὁποίου ἐτόνισεν ὁ Βύρων καὶ ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ, καὶ ἐδημιούργησε τὴν Ἑλληνικὴν Ἰδέαν ἐκ τοῦ μηδενός, συνέπηξε τὸ κράτος τοῦτο, ὡς τὴν πρώτην αὐγὴν τοῦ ἐθνικοῦ μέλλοντος καὶ ἐδόξασε τὴν ἑλληνικὴν ἐντολήν. Ἄν ἡ Ἑλληνικὴ Ἀρχαιότης ἀφήρπασε ἀπὸ τοῦρανοῦ τὸ πῦρ διὰ τοῦ Προμηθέως, καὶ ἡ ἀθάνατος γενεὰ τοῦ 1821, ἤρπασεν ἀπὸ τοῦ δυσπροσίτου Ὀλύμπου τῆς ἱερᾶς συμμαχίας τὴν Ἐλευθερίαν, καὶ πρώτην ἐνώπιον τοῦ ἐκπεπληγμένου κόσμου ἀνεκήρυξε τὴν ἀκαταγώνιστον ἀρχὴν τῶν Ἐθνικοτήτων.

Τὸ ὄνομα τοῦ ἐγκρίτου ἀγωνιστοῦ καὶ διακεκριμένου στρατιώτου Ἰωάννου Γιαννάρου, ἀνήκει περιφανῶς εἰς τὴν ζωηφόρον καὶ φαινήν χορείαν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, ὧν ἀτυχῶς τὴν πρώτην ἀληθῆ καὶ γενναίαν ἔμπνευσιν, μετέβαλε ὁ μακρασμὸς τῶν ἐποχῶν τῶν μετέπειτα νεκρῶν χρόνων καὶ ἡ μικροφροσύνη τῶν νεωτέρων.

Ἦτο διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν ἐποχὴ σκοτεινὴ καὶ δούλη, ὅτε ἀντήχησαν φλογεροὶ τοῦ Ῥήγα οἱ φθόγγοι καὶ πᾶσα καρδία Ἑλληνικὴ ἀνέπαλλε, σφοδρῶς θερμαινομένη ὑπὸ κρυφίων πόθων καὶ ἐλπίδων. Τότε ὁ Ἰ. Γιάνναρος ἔλκων τὸ γένος ἐκ Σμύρνης κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1821, καταλιπὼν τὰς ἀναπαύσεις εὐπόρου οἴκου, ὅπως μετὰσχῆ τοῦ ἀγῶνος. Μόλις διηνοίγετο αὐτῷ λαμπρὸν στάδιον καὶ προσέβλεπεν εὐέλπι μέλλον, μόλις προσηρμόζετο πρὸς τὸν νέον εὐδαίμονα βίον, καὶ ἐξησφαλιζέτο τῷ ἀνδρὶ ἡρεμαία ζωὴ, καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας, καὶ οἱ νυμφεῖοι τῆς φιλοπατρίας, παρῶρμον καὶ ἐπέβαλλον εἰς τὸν γενναῖον στρατιώτην τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν μέγαν ἀγῶνα. Πρὸ τῆς ἀληθοῦς δόξης καὶ τοῦ ἀναγεννησμοῦ τῆς πατρίδος, πρὸ τῆς ἐφέσεως ἀγῶνων καὶ θυσιῶν, ἡ ἀτομικὴ εὐτυχία καὶ ἐξησφαλισμένη ζωὴ ἐθυσιάσθησαν. Ὅταν ὑπὸ καταυγάζουσας περιβολῆν ἀναλάμπῃ ἡ αὐτοθυσία καὶ ὡς φωνὴ ἀρχαγγέλου ἤχη ὁ παιὰν τῆς ἐλευθερίας, τότε ὁ βίος τῶν Ἑθνῶν ἀνυψοῦται εἰς κοσμοϊστορικὴν περιωπὴν, ὁ ἄνθρωπος κρατεῖ τὸν κεραυτὸν τῆς Δικαιοσύνης καὶ οἱ λαοὶ ἀνασύρῃσι τὰς καλύπτρας τοῦ μέλλοντος. Ὁ Ἰωάννης Γιάνναρος ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐπιφανοῦς ἐκείνης ἐποχῆς, τῶν δὲ περιδόξων διακυμάνσεων καὶ περιπλοκῶν τοῦ ὅλου ἀγῶνος μετέσχε λαμπρῶς, καθὰ μαρτυροῦσι ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ εὐχαριστήρια.

Πολεμῆσας ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὸ διαφόρους αὐτῆς διαπρεπεῖς ὄπλαρχηγούς, εἶτα ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τὸν Τσάμην Καρατάσον, προσελήθη εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Φαβιέρου συνταχθέντα τότε τακτικὸν στρατόν. Ἐν τῇ περὶ τὴν Ναύπακτον μάχῃ ἐπληρώθη καιρίως, μετὰ δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, παρέμεινεν ἐν τῷ τακτικῷ στρατῷ, ἀπείρους παρασχὼν τῇ πατρίδι ἐκδουλεύσεις. Διακριθεὶς διὰ τὴν ὁρθότητα τοῦ φρονήματος, τὴν βαθύτητα καὶ διαύγειαν τῶν στρατιωτικῶν αὐτοῦ γνώσεων, τὴν μετριότητα τοῦ ἥθους καὶ τὴν ἀληθῆ ἀγαθότητα τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ, ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατῷ παρέσχε πολλὰς ὑπηρεσίας, ἐν τῇ διευθύνσει δὲ ἀνωτάτων ἐντολῶν, ἐκρίθη πάντοτε ὡς πολῦτιμος παράγων, καὶ ἐξετιμᾶτο μὲν ὑπὸ τῶν συγχρόνων του, ἠγαπᾶτο δὲ καὶ ἐσέβετο ὑπὸ τῶν νεωτέρων του.

Ἐν τῇ ἡσύχῳ τελευταίῳ ζωῇ αὐτοῦ, ὁ ἀνὴρ ἠσχολήθη εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἀρίστων αὐτοῦ τέκνων, ἅτινα εὐδοκίμως σήμερον ὑπηρετοῦντα εἰς

τὰς τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τιμῶσι τὸ ὄνομα τοῦ γεραροῦ πατρὸς αὐτῶν.

Ἡ νεωτέρα γενεὰ ἐσαεὶ θὰ ὀφείλῃ εὐλαβῆ καὶ αἰδῖον εὐγνωμοσύνην εἰς τοὺς ἐργάτας τῶν ἐλευθεριῶν τῆς. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῇ 7ῃ Φεβρουαρίου 1885.

ΛΥΣΑΝΔΡΟΣ ΚΑΥΤΑΝΖΟΓΛΟΥΣ. Εἰς τιμὴν ὀφειλομένην πρὸς τὴν μνήμην ἀνδρὸς διακριθέντος καὶ πολυτίμως συντελέσαντος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς καλῆς τέχνης παρ' ἡμῖν, μετ' ἰδιαιτέρας θλίψεως χαράσσομεν τὰς γραμμὰς ταύτας. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Λυσάνδρου Καυτανζόγλου, ἡ Ἑλλὰς ἐστερέθη ἐνὸς τῶν ἐξοχωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς νεωτέρας τέχνης. Ὁ Α. Καυτανζόγλου ὄντως ὑπῆρξε καλλιτέχνης τὴν καρδίαν καὶ τὸ πνεῦμα. Ἐν ταῖς μακραῖς τοῦ βίου αὐτοῦ ἐποχαῖς, τὰ ἔργα τοῦ ἀνδρὸς, δὲν συνετέλεσαν μόνον εἰς ἀνάπτυξιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθηματος, ἀλλ' ὑπῆρξαν ἀναγκαῖοτάτα εἰς παιδείουσιν, ἐν τῇ εὐγνωμοσύνῃ καὶ ἐν τῇ ἀνομνήσει τῶν μεγάλων καὶ ἱερῶν. Πρὸς τὰς προόδους καὶ τελειοποιήσεις τῆς νεωτέρας παρ' ἡμῖν ἀρχιτεκτονικῆς, τὸ ὄνομα τοῦ ἀειμνήστου Λυσάνδρου Καυτανζόγλου, συνδέεται πολυτίμως, ἀρ' ἦς δ' ἐποχῆς ἠσπάσθη τὸ στάδιον τοῦτο ἐξ ἔρωτος καὶ λατρείας ἀληθοῦς, ἀνεφάνη ὕστερον ὁ ποιητὴς τῶν ἀρίστων καλλιτεχνημάτων τῆς Νέας Ἑλλάδος.

Γεννηθεὶς ἐν Θεσσαλονικίᾳ τῷ 1814, ἐξ οἰκογενείας ἀείποτε διαπρεψάσης ἐπὶ γενναίοις αἰσθήμασι, κατόπιν ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν, καὶ ἔνεκεν τῆς ἐπαναστάσεως κατέφυγε μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν του, ἵνα διασωθῇ εἰς Μασσαλίαν, ἐνθα τὰ ἐγκύκλια μαθήματα μετὰ πολλῆς φιλομαθείας καὶ ἰδιάζοντος πόθου διήλθεν. Ἡ ἐπιφανὴς αὐτοῦ οἰκογένεια παρέσχε σειρὰν ἐκδουλεύσεων κατὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, καὶ πολλαχῶς ὑπηρετήσε τὰς γενναίας τότε τοῦ ἔθνους ὀρμὰς, ὑποστᾶσα μαρτυρικὸν διωγμὸν. Τὰ εὐεργετικὰ παραδείγματα καὶ χαρόμενα ἐν τῇ λήθῃ τῶν ἐποχῶν, πάντοτε ἀποβαίνουσι χρησιμώτατα εἰς τοὺς ἀπομένοντας. Γόνος ἀντάξιος τῆς εὐκλείας τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ πράγματι κληρονόμος τῆς πατρῴας ἀρετῆς καὶ μεγαλοφροσύνης, ὁ νέος Καυτανζόγλου, ἐρρίπτετο εἰς τὸ πρὸ ἑαυτοῦ εὐρὺ στάδιον τῆς γονιμοποιήσεως τῶν ἀγαθῶν σπερμάτων, ἅπερ ἐνεστάλαξεν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ὁ ἐνάρετος τῆς ἐγκρίτου αὐτοῦ οἰκογενείας βίος. Μεταβὰς εἰς Ρώμην, καὶ σπουδᾶσας ἐπὶ σειρὰν μακρῶν ἐτῶν τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ, διέπρεψεν ἐν πολλοῖς διαγωνίσμασι καὶ ἠξιώθη τῶν ἐξοχωτέρων βραβείων. Ἀνακηρυχθεὶς ἀρχιτέκτων ὁ Α. Καυτανζόγλου, ἐβραβεύθη εἶτα αἶθις ἐν γενικῷ διαγωνισμῷ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Μιλάνου ἐν Ἰταλίᾳ περὶ κατασκευῆς Πανεπιστημίου, μόνος μεταξὺ πολλῶν διαπρεπῶν συναδέλφων, καὶ τὸ διακριθὲν καὶ θαυμαστὸν σχέδιον τοῦ ἀνδρὸς δαπάναις τῆς Ἀκαδημίας ἐτυπώθη. Τὸ βραβεῖον, οὗ ἔτους κατὰ τὸν διαγωνισμὸν τοῦτον, ἦν μεταλλικὸν χρυσοῦν ἄξιας ἑκατὸν ἐξήκοντα δυστήλων. Τῷ 1844 ὁ Α. Καυτανζόγλου κληθεὶς ἰδίᾳ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ Πολυτεχνίου, μέχρι τοῦ 1862 ὑψίστως συντελέσας εἰς πρόοδον καὶ εὐδοκίμησιν τοῦ ἐξόχου τοῦτου καθιδρύματος. Ἡ διεύθυνσις τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, πάντοτε θὰ ἀναφέρεται πολυτίμως καὶ εὐγνωμόνως, διότι ὑπῆρξε οὐχὶ ὁ Διευθυντὴς, ἀλλ' ἡ ψυχὴ τοῦ Πολυτεχνείου, καὶ ὁ δημιουργὸς ἀρίστων διοργανισμῶν, ἐφ' ὧν ἔκτοτε ἐβάδισε λυσιτελέστερον τὸ παρ' ἡμῖν Πολυ-

τεχνείον Ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα τοῦ ἀειμνήστου Α. Καυτανζόγλου, ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν, πλὴν ἄλλων πολλῶν ἰδιωτικῶν οἰκοδομῶν, παραμένουσι τὸ Ἀρσάκειον, τὸ Πολυτεχνεῖον, ὁ Ναὸς τῆς ἀγίας Εἰρήνης, ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία, καὶ ὁ ἥδη ἀνεγειρόμενος ναὸς τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου.

Ὁ Α. Καυτανζόγλου ἐν σχεδίῳ, οὗ ἡ πραγματοποίησις ὑπῆρξεν ἐν τῶν ἰδανικῶν τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ζωῆς, εἶχε δώσει τὴν ἰδέαν καὶ μεγαλοπρεποῦς μνημείου, εἶδους μικροῦ Πανθίου, περιλαμβάνοντος ἐν ὁμοιώμασι πάσας τὰς ἐξοχότητας τοῦ ἀγῶνος προσωπικότητος, συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦ φιλέλληνοσ Ἐυνάρδου, εἰς ὃν εἶχεν ἀποστείλει τοῦτο ὁ ἀειμνήστος Κυβερνήτης, πρῶτος διανοηθεὶς τὴν ἴδρυσιν ἐνὸς τοιοῦτου ζῶντος μνημείου τῆς δόξης μας. Τὴν ἐπιτέλεσιν τῆς ἐθνικῆς ταύτης ἰδέας, ὁ ἀνὴρ δι' ἀγῶνων καὶ συνεχῶν μεριμνῶν ἐπεδίωξεν, ἀλλ' ἀτυχῶς ἐνταῦθα, ἔνθα πᾶσαν ἰδέαν ἐξοχον ἀποπνίγει ὁ θύροσ τοῦ ἀμοιβαίου θαυμασμοῦ, οὐδὲν ἐπέτυχε, ἕως οὗ καὶ θάνατος ἀφῆκε νεκρὸν ὄλοτελὸς τὸ ὄραϊον αὐτοῦ ὄνειρον. Ἐν τῇ ἐσπερίᾳ ὁ Α. Καυτανζόγλου καταρτισθεὶς τελείως καὶ πάντοτε εἶτα ἀσχοληθεὶς εἰς μελέτας, ἀνεδείχθη ὄντως ἀνὴρ σοφὸς, μετὰ βαθείας δὲ πάντοτε μαθήσεως ἠσχολήθη καὶ δι' ἀσθέστου αἰσθηματός πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν καὶ ἀγάπης πρὸς ὅ,τι ὄραϊον, πρὸς ὅ,τι ἑλληνικόν. Κάτοχος μεγάλης παιδείας καὶ λάτρης ἐνθερμὸς τῆς ἀρχαιότητος, ἐξίχως εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας, ἧς ὑπῆρξεν εἰς τῶν πρώτων διαπρεπῶν συμβούλων μέχρις ἐσχάτων. Τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς ἀνεγνώριζον αἱ πλείους τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἀκαδημιῶν τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν, ὑπῆρξε δ' αὐτῶν προσφιλεὶς ἐταῖρος καὶ μέλος ἀντεπιστέλλον.

Ἐν τῇ μοιραίᾳ κακοδαμονίᾳ, ἣν διέρχεται ἡ ἄλλοτε ἡρεμος, αἰσθηματικὴ, ὑπέροχος τὸ φρόνημα καὶ ἐρώσα τοῦ ἡθικοῦ πλοῦτου κοινωνία ἡμῶν, ἐνταῦθα, — ἐν τῇ μοναδικῇ πόλει τῆς τελείας τέχνης καὶ τῶν προτύπων μνημείων, — τὰ ἔργα τοῦ ἀειμνήστου Ἀναστόδρου Καυτανζόγλου, θὰ διασώσωσιν ἐν τοῖς Ἑλλήσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀνεξαρτήτως τῆς κριτικῆς, ἧτις δύναται νὰ βασανίση πολλαχῶς τὰ ἔργα του, ἀείποτε προσφιλεὶς καὶ σεβαστόν. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῇ Ἰῃ Ὀκτωβρίου 1885.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Γ. ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ἐξέλιπε μία ἰσχυρὰ φυσιογνωμία ἐκ τοῦ πολιτικοῦ τῆς Ἑλλάδος ὀρίζοντος. Αἱ ἰσχυραὶ φυσιογνωμίαι ἐν Ἑλλάδι εἰσὶ τότῳ σπάνιαι, ὥστε ὁ θάνατος τοῦ Ἀθανασίου Γ. Πετιμεζᾶ κατὰ τὸ ἔτος 1885 δικαίως θεωρήθη γεγονός ἐξιοῦ ἰδίας θλίψεως καὶ σημειώσεως.

Ἐγενήθη τῷ 1826. Αἱ οἰκογενειακαὶ αὐτοῦ παραδόσεις ἐνεπνεύσαν κατὰ τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν κλίσην πρὸς τὸν στρατιωτικὸν βίον καὶ διὰ τοῦτο εἰσῆλθεν εἰς τὴν Στρατιωτικὴν τῶν Εὐελπίδων Σχολήν. Μετὰ διετίαν ὅμως ἠναγκάσθη ἐξ οἰκονομικῶν λόγων νὰ παραιτήσῃ τὰς στρατιωτικὰς αὐτοῦ σπουδὰς. Ἀνδρωθεὶς ἤρξατο νὰ πολιτευθῆται ἐν ἀρχῇ μὲν ἐν τῷ ἐπαρχιακῷ κύκλῳ, ὅτε γόνος ὢν τῆς φιλελευθερωτέρας καὶ ἐπιχειρηματικωτέρας ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, ἐνεκαινίσασε τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ στάδιον, γενόμενος πληρεξούσιος Καλαβρύτων (α) τοῦ 1862. Εἶτα διορισθεὶς Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ἀπορᾶσει τῆς συνελύσεως κατὰ τὰς

(α) Κατὰ τὴν μεταπολίτευσιν.

ἀνωμάλους περιστάσεις τοῦ 1863, συνεκράτησε τὴν παραλύσαν διοίκησιν καὶ ἐπανήγαγε τὴν διασαλευθεῖσαν τάξιν μετὰ τὰ Ἴονιακὰ. Κατὰ τῷ 1865 ἐγένετο Νομάρχης Ναυπλίας, κατὰ δὲ τῷ 1867 Νομάρχης Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Μετὰ δὲ τὴν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο γενομένην διάλυσιν τῆς βουλῆς, ἐξελέγη βουλευτὴς Καλαβρύτων καὶ ἔκτοτε διαρκῶς ἔδρα ἐν τῇ πολιτικῇ σκηνῇ. Ἐκλήθη ὡς Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας κατὰ τὸ 1871 ὑπὸ τὸν ἀειμνήστον Κουμουνδούρον, Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῷ 1875, καὶ Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἐποχὰς πρωθυπουργοῦντος τοῦ κ. Τρικούπη.

Ὁ Ἀθ. Γ. Πετιμεζᾶς διεκρίθη ὡς χαρακτήρ, πατριώτης ἐνθερμὸς, πλήρης ἀφοσιώσεως, αὐταπαρνήσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Ὑπῆρξε πλήρης ζωῆς καὶ δράσεως, ἀξιόμιμητον παρέχων ἐαυτὸν παράδειγμα ἀόκνου καὶ ἀδιαλείπτου ἐνεργείας ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀγῶσι. Ἐν τῇ πολιτικῇ κούστρᾳ ἡ συμμετοχὴ τοῦ Ἀθανασίου Πετιμεζᾶ ὑπῆρξε πάντοτε περισπούδατος. Πάντοτε — καὶ τοῦτο ἀπομένει ὁ ὀραιότερος στέφανος τοῦ ἐπιφανοῦς βίου του — ἐνομιζέτο ὅτι ὁ ἀειμνήστος ἀνὴρ, ἔβλεπε τὰ πράγματα καθαρώτερον, καὶ ἔκρινε ταῦτα ἀνευ προκαταλήψεων, ἀφίστατο δὲ ἀείποτε πρὸ τῶν πολιτικῶν ἀντιπονηρημάτων τῶν ἀγωνιζομένων, διὰ λογικῆς ἀκτινοβολίας, ἀποσυρόμενος ἐντέχνως τοῦ πατριαστικοῦ σκοπούς. Πάντοτε αἱ ἀγορεύσεις αὐτοῦ ἐπέχυνον φῶς, ἐπὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ἀείποτε ὁ Ἀθ. Πετιμεζᾶς ἐφάνη ἐραστὴς τοῦ ἰδίου πνεύματος. Ἐν τῷ ὕψος του ἐστερεῖτο λεκτικῶν κάλλους περιττοῦ, ἐπιδεικτικότητος φρασσεολογίας ἐπὶ ἠθισμένης διὰ ποιητικῶν ἀνθῶν, καὶ φιλαρέσκων εἰκόνων καὶ μεταφορῶν, ἧτο ὅμως ὅλος πεποίθησις εἰς τὴν λογικὴν τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ ἰσχύν. Τὰ ἐπιχειρήματά του ἦνται πάντοτε μετὰ θάρρους ἀπὸ τῶν σπλάγγων τῶν ζητημάτων, κρατῶν τὴν λογικὴν δᾶδα, πρὸ τῆς ὀποίας καὶ τὰ ἐλάχιστα σημεῖα παντὸς ζητήματος καθιστῶνται εὐδιάκριτα. Οὕτως ἐνεπνεέτο ὑπὸ ἐξόχου φιλοπατρίας εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς ὀποίας ἔδιδεν ὅλως ἐθνικὸν καὶ διακεκριμένον τύπον.

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀθ. Γ. Πετιμεζᾶ, τὸ Ἑλληνικὸν Κοινοβούλιον καὶ ἡ Πολιτεία ἀπεστερήθη ἐξόχου καὶ τὰ μάλα σημαίνοντος πολιτευτοῦ.

Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὴν 6 Σεπτεμβρίου 1885.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΟΥΡΟΣ. Ἡ «Ποικίλη Στοά» πρώτη ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν Περιόδικων καὶ Ἡμερολογίων δημοσιεύουσα ἐπιτυχῇ Εἰκόνᾳ τοῦ ἀειμνήστου Ἰ. Βούρου, προσφέρει μικρὸν δειγμα ὀρειλομένης ἐξόχου τιμῆς ἐκ μέρους τοῦ Πανελληνίου, εἰς τὸν Πατριάρχην τῶν ἐν Ἑλλάδι ἱατρῶν. Ὁ Ἰωάννης Βούρος δύναται δικαίως νὰ θεωρηθῆ, ὡς ὁ θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας παρ' ἡμῖν ἱατρικῆς, διότι πρῶτος ἐδίδαξεν αὐτὴν ἀπὸ τε τῆς ἔδρας τοῦ Πανεπιστημίου, εὐθὺς ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑθν. Πανεπιστημίου τῷ 1837, διορισθεὶς τακτικὸς καθηγητῆς δύο τῶν οὐσιωδεστάτων τῆς ἱατρικῆς κλάδων, τῆς εἰδικῆς νοσολογίας καὶ τῆς κλινικῆς. Πρῶτος ἔλυσε τὸ δυσχερέστατον πρόβλημα, διδασκᾶλου ἐν ἄλλῃ μὲν γλώσσῃ διδασκόμενος καὶ παιδευθέντος, ἐν ἄλλῃ δὲ διδάξαντος, καὶ ἐν γλώσσῃ ἐπι ἀμόρφῳ τότε, ἦν ὄφειλε κατεσκευασμένως νὰ μορῶσῃ αὐτὸς, ἀναδιπρῶν τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας ἱατροὺς, ὅπως ἀπ' αὐτῶν ἀρύθῃται τοὺς ἀναγκαίους εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος αὐτοῦ ὅρους.

Ὁ Γ. Βοῦρος ἐγένετο τὸ κῦρος καὶ ἡ δόξα τῆς Ἐπιστήμης. Γεννηθεὶς ἐν Χίῳ τῷ 1808, ἐσπούδασεν ἐν Βιέννῃ, διαμένων παρὰ τῷ Κωνσταντίνῳ Οἰκονόμῳ, ἀκολούθως δ' ἐν Χάλκῃ καὶ ἐν Παρισίοις, ἔνθα ἐγνώρισε τὸν Κοραῖν, μεταβάς εἶτα εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1832, ὅτε κατέλαθεν ἀμέσως θέσιν διαπρεπῆ ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἐπιστημόνων τῆς ἀριστοσύνης τότε Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου, ἐν ἣ ἐδίδασκε μέχρι τοῦ 1848, ὅτε λόγῳ ὑγείας παραιτηθεὶς, διετήρησε τὸν τίτλον ἐπιτίμου Καθηγητοῦ. Συνέγραψε πολλὰς ἀξιολόγους μονογραφίας, ἐν αἷς μίαν περὶ χολέρας, διετέλεσε Πρόεδρος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου, διὰ δὲ τὴν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἱκανότητά του, προσελήφθη ἀρχίατρος τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος καὶ ἐγένετο εἰς τῶν ἰδιαίτερων καὶ ἐπιφανῶν αὐτοῦ Συμβούλων. Μετὰ τὴν ἐξωσιν τοῦ αἰοδίου ἐκείνου Βασιλέως, ὁ Ἰωάννης Βοῦρος ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξήσκει: τὸ ἐπάγγελμά του ἐκεῖ, ὅτε κατὰ τὴν μεγάλην πυρκαϊάν τοῦ Σταυροδρομίου, ἀπώλεσε μέγα μέρος τῆς περιουσίας αὐτοῦ, ἐπανῆλθεν δ' αὐθις εἰς τὴν Ἑλλάδα μετ' ἐκτάκτου ἐνθουσιασμοῦ καὶ παρέμεινεν ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ τῷ θαυμασμῷ τῶν Ἑλλήνων, ἀληθῆς Πρύτανις τῶν ἐπιζώντων ἱατρῶν τοῦ Γένους.

Ὁ Ἰωάννης Βοῦρος διεκρίθη ὡς ἀνὴρ ἰσχυρᾶς διανοίας καὶ κατέχων πλοῦτον σοφίας καὶ πολυμαθείας. Ὡς μέλος καὶ εἶτα ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρόεδρος τοῦ Ἱατροσυνεδρίου ἐπεδείχθη θαυμασθῆν ἱκανότητα καὶ σειρὰν ἐξόχων ἀρετῶν. Ἄπαντα ἡ ὑγειονομικὴ νομοθεσία εἶναι ἔργον αὐτοῦ. Ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀπέβη ἐθνικῆς ὠφελείας πρόξενος καὶ ἠργάσθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν σύνταξιν καὶ ἐτέρου σπουδαιστάτου νομοθετήματος. Ἡ ἔκδοσις τῆς μέχρι τοῦδε ἰσχυροῦς φαρμακοποιίας εἶναι ἔργον τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Βούρου, συμπράξει τοῦ καθηγητοῦ τῆς χημείας ἐν τῷ ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ ἀειμνήστου διαπρεποῦς ἀνδρὸς Ξαυερίου Λάνδερερ καὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Βασιλικῆ φαρμακείου Ἰωσήφ Σαρτορίου.

Τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιφανοῦς ἀνδρὸς θὰ μένη ἔσαι ἀθάνατον ἐν τῇ εὐγνωμοσύνῃ ἡμῶν, ἡ δὲ ἐπιστήμη αἰετοῦ θὰ γεραίρῃ τὴν μνήμην τοῦ δοξάσαντος αὐτὴν ἐξόχου ἐπιστήμονος. Εὐχόμεθα ἐγκαρδίως, ἵνα ἐν καταλληλοτέρῳ τόπῳ καὶ ἐν ἄλλῳ καιρῷ ἐκτεθῆ ἡ προσηκόντως ὁ βίος τοῦ Ἰωάννου Βούρου, καὶ ἡ ἱστορία ὁμιλήσῃ εὐγλώττως ὡς προσήκει, περὶ τῶν ἱατρικῶν ἔργων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἀρετῶν τοῦ ἐξόχου ἀνδρὸς, ὃν ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἐν γενικῷ πένθει ἐκήδευσεν τὴν 28 Ἰανουαρίου 1885.

ΜΑΡΚΟΣ Γ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ. Τὸ λῆξιν ἔτος τοῦ 1885 ἀφῆρσεν ἐκ τῶν κόλπων τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τοὺς ἐκλεκτοτέρους ἐν αὐτῷ ἀνδρας, καὶ ἀπεστέρησε τὸ ἔθνος ἐγκρίτων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν, ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ὁποίων πολλὰ ἀνέμενε καὶ πάντοτε ἀνεγνώριζε ἱκανότητας πεφωτισμένους καὶ στρατιώτας ἀληθεῖς. Ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐποχὴν νέων αἰσθημάτων, ὅτε ἔμελλον νέα ἔργα νὰ καταδειξωσιν, ὅτι δὲν ἐσθῆσθη ὑπὸ τῆς δηλητηριώδους πνοῆς τῆς ἐποχῆς ἡμῶν τὸ πῦρ τῆς ἑλληνικῆς τοῦ εἰκοσιῆς ἐστίας, ἡ ἀπὸ τοῦ κόσμου κατὰ δυστυχή σύμπτωσιν στέρησις τόσων διαπρεπῶν ἀξιωματικῶν, ἀληθῶν ἐγκαλλωπισμάτων τοῦ στρατοῦ, ὑπῆρξε μέγα δυστύχημα.

Εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀρίστων τούτων ἀνδρῶν ἀνήκει ὁ τελευταῖον ἀποβιώσας Μάρκος Γ. Καρατζᾶς. Υἱὸς τοῦ ἀειμνήστου ἐκείνου στρατηγοῦ Γ. Καρατζᾶ,

τοῦ ὑπηρετήσαντος ὑπὸ τὸν Φαβιέρου καὶ ἀνήκοντος εἰς τὴν ἀθάνατον χορείαν τῶν μεγαλοεργασάντων ἡρώων, τῶν ἀναλαβόντων τὸ ἐπικίνδυνον τῆς εἰσόδου εἰς τὴν πολιορκουμένην Ἀκρόπολιν μετὰ σάκκου πυρίτιδος ἐπ' ὤμων, ἀνεφάνη τύπος ἀληθοῦς στρατιώτου, περιοριζομένου ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν καθαρῶν στρατιωτικῶν καθηκόντων καὶ εἰς τὰ τοῦ διαπρεποῦς αὐτοῦ οἴκου, οὗ τὸ ὄνομα συνδεδεμένον ταῖς ἀρίσταις σελίδι τῆς νεωτέρας στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ἱστορίας, θὰ παραμένῃ ζωντὸν, ὡς ἐν τῶν προσφιλεστέρων τῇ Ἑλλάδι. Φέρων πλήρη τὰ διδάγματα τῆς ἐνδόξης αὐτοῦ καὶ μεγάλης οἰκογενείας, ὁμολογουμένως, εἰ καὶ ἐν ἀκακίᾳ ἡλικίᾳ τελευτήσας, κατέλιπε ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν νεωτέρων στρατιωτικῶν χρόνων τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος, ἀξιολόγους σελίδας. Γεννηθεὶς τῇ 7ῃ Σεπτεμβρίου τοῦ 1845, ἐξῆλθε ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, σπουδᾶσας δὲ πολυτίμως ἐν τῇ στρατιωτικῇ σχολῇ τῶν Εὐελπίδων, βραδύτερον ἐτελειοποίησε τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ ἐν Γαλλίᾳ. Πολλάκις ἐθουμάσθη ἐν ταῖς διαπρεπείαις Στρατιωτικῆς Σχολαῖς τῆς Βυρῶνης τοῦ Ἑλλήνων νεαροῦ ἀξιωματικοῦ ἢ μοναδικῆ καὶ ἀσπληρᾶ παιδείας καὶ ἔφευσε εἰς τελειοτέραν μόρφωσιν.

Ταχέως διὰ τῆς στρατιωτικῆς παιδείας αὐτοῦ ὁ Μάρκος Καρατζᾶς καὶ τῆς διαρκοῦς ἀφοσιώσεώς του ἀπέβη ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἐξίκετος. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐξόχῳ πολιτείᾳ τοῦ κ. Χ. Τρικούπη, ὁ ἀειμνήστος Μ. Καρατζᾶς, ἐν τῷ Ὑπουργίῳ τῶν Στρατιωτικῶν, ὡς διευθυντῆς τοῦ Τμήματος τοῦ προσωπικοῦ, ὑπῆρξεν ὁ διαπρεπῆς εἰσηγητῆς πάσης πεφωτισμένης στρατιωτικῆς πρωτοβουλίας. Αἰετοῦ ἡ ὑπηρεσία τοῦ ἀνδρὸς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἀξία, ἡ πάντοτε ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ὑπουργῶν τῶν Στρατιωτικῶν χρησιμοποιοῦμεθα καταλλήλως, ὅ ἀναφέρεται εὐγνωμότως, καὶ ὅ μνημονεύεται ἰδίᾳ ἡ καρποφόρος τριετής ἐργασία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐξ ἧς ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς συντάξεως τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος. Πλείστα στρατιωτικὰ νομοσχέδια, συντελέσαντα εἰς τὴν ἐπιδιωκομένην βελτίωσιν τοῦ στρατοῦ, οφείλονται εἰς τὴν ἐπισημικότητα καὶ τὴν ἀκαταπόνητον κατεργασίαν τοῦ ἀνδρὸς. Ἰδιαίχοντως ὁ κ. Χ. Τρικούπη, ὁ ἐπιφανέστατος οὗτος πολιτικὸς ἀνὴρ, ἐτίμα καὶ αἰετοῦ προσφιλῶς ἐχρησιμοποίησε τὴν ἀξίαν τοῦ Μ. Καρατζᾶ. Ἡ ἀριεωσις τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὰ καθάρως στρατιωτικὰ, ἀνέδειξεν αὐτὸν ἀνδρα ἐκτάκτου ζήλου καὶ σπανίας ἐπιμελείας, ταχέως δὲ διεκρίθη ἡ εὐρεῖα τοῦ Μ. Καρατζᾶ παιδείας, ὁ ἀληθῆς αὐτοῦ στρατιωτικὸς χαρακτήρ καὶ ἡ φλόξ τοῦ αἰσθηματος τῆς φιλοπατρίας εἰς τὰ στήθη του. Εἶχε συζευχθῆ τὴν θυγατέρα τοῦ ἐγκρίτου κυρίου Σούτσου Μιγάλοδα κ. Ρωξάνην, εὐγενῆ καὶ διακεκριμένην τὰ αἰσθηματικὰ κυρίαν μεταξύ τῶν νεωτέρων παρ' ἡμῶν ἑλληνίδων. Τιμηθεὶς διὰ διαφορῶν ξένων παρασῆμων καὶ τελευταῖον διακριθεὶς ὡς ὑποδιοικητῆς τοῦ Α' τάγματος τοῦ Πυροβολικοῦ, ἀπέθανεν τῇ 27ῃ Ὀκτωβρίου 1885 ἐν τῇ ἀνηροτέρᾳ στρατιωτικῇ του ζωῇ καὶ τῇ ἀκμῇ τῆς δράσεώς αὐτοῦ.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΨΑΘΗΣ. Ἐγεννήθη τῷ 1814 ἐν Σμύρνῃ ἐκ γονέων εὐπόρων καὶ ἐκ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων ἐν τῇ ἐμπορικῇ τῆς πόλεως ταύτης κοινωνίᾳ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ μεμνημένος τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, συνέπραττε αὐτῇ παντοῦ τρόπῳ ἕως οὗ καταδιωχθεὶς διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν Ὀθωμανικῶν ἀρχῶν, διεξέφυγε μὲν τὰς χεῖρας τῶν δεσπῶν, ἀπώλεσε ὅμως τὴν σημαντικὴν αὐτοῦ περιουσίαν, δεμυθεῖσάν ὑπὸ τῶν τυράννων. Ἄλλ' οἱ ἀνθρώποι τῶν χρόνων ἐκείνων πρὸς οὐδὲν ἐλογίζοντο τὴν τῶν χρημάτων ἀπώλειαν ὡσάκις ἀπέμεινεν αὐτοῖς τὸ πολυτιμώτατον κτήμα ἡ ζωὴ καὶ μετ' αὐτῆς ἡ ἀρετὴ πρὸς ἐξυπρέτησιν πάντοτε τῆς πατρίδος. Ὁ Ε. Ψάθης μὴδὲν ἄλλο πλὴν τούτων κληρονομήσας, κατετάχθη νεώτατος ἐπι, εἰς τὸ ναυτικὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ συμμετέσχε τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν πρὸ τῆς Σάμου ναυμαχίας. ἐν ἣ καὶ ἐπληρώθη. Ἐπὶ τούτῳ ἔφευγεν ὁ ἀειμνήστος Ψάθης τὸν Σταυρὸν τοῦ ἀγωνιστοῦ, ἀλλ' οὐχὶ ὡς ἀπλὴν ἀνάμνησιν ἀρετῆς παραλούσας ἢ ἀργῆς πλέον, διότι τὴν γενναϊότητα τῆς ψυχῆς

ἐτήρησεν ἀμείωτον καὶ διὰ τὸν εἰρηνικὸν αὐτοῦ βίον, ἐπανειλημμένως ἐκθέσας τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν εἰς προφανῆ ὑπὲρ τῶν ἄλλων κίνδυνον, οὐχ ἂν ἔπαξ ἐν ποικίλαις περιστάσει γενόμενος θῆμα τῆς ἀξιοζήλου αὐτοῦ αὐταπαρνήσεως καὶ τοῦ πολυτίμου πατριωτισμοῦ. Προαχθεὶς ἐν τῇ πρακτικῇ βίῳ διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς τιμιότητος αὐτοῦ ὁ ἀσίδιμος *Ε. Υἰάθης*, ἠγαπήθη παρὰ πάντων τῶν γνωρισάντων αὐτόν, καὶ ἠγάπησε μετὰ τῶν οἰκείων αὐτοῦ καὶ τὴν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων πατρίδα. Ὑπὲρ ταύτης μὲν προσῆλθε πάντοτε ἀρωγὸς τῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν, τοὺς δὲ ἀδελφοὺς αὐτοῦ ὑπεστήριξεν καὶ ἀνέδειξεν, ἐκπαιδεύσας καὶ ἀποκαταστήσας καὶ ἐκ τῶν τέκνων αὐτῶν οὐκ ὀλίγα. Ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις τῇ 27 Ἰανουαρίου 1885.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΠΟΥΝΗΣ. Ἀγῆρως παραμένει ἡ μνήμη τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν. Ἡ ἱστορία παραδίδει τὰ πρότυπα αὐτῶν τοῖς μεταγενεστέροις πρὸς διδασκαλίαν, καὶ ὁ λόγος ἐξαιρεῖ πρὸς μίμησιν τὸν βίον ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἔργῳ γενομένων, κατὰ δὴλον τοῖς πᾶσι ποιῶν τὰς πράξεις καὶ τὰς ἀρετάς.

Ἡ ἐποχὴ ἐν ἣ εἶδε τὸ εὖς ὁ Ἰωάννης Καρπούνης ὑπῆρξεν ἐποχὴ μεγαλοῦρου γενεᾶς. Ὑπὸ τὴν γονιμοποιὸν αὐραν πόνων εὐγενῶν καὶ ἰδεῶν πανελληνίων, ἀνεβλάστανον γενναῖα σπέρματα προσωπικῶν ἀρετῶν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ ἔθνους, καὶ τὸ φρόνημα τῶν νέων Ἑλλήνων ὤθη εἰς μεγαλοπράγματα βίον ὁ ἐνθουσιασμός καὶ ὁ ἀληθὴς ἔρωσ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὸ καθῆκον.

Τῆς ἐποχῆς ταύτης, τῆς παραγαγούσης ἀξίας καὶ ἀνδρας ἐξόχους εἶτα διακρίθοντας, ὑπῆρξε προῖον καὶ δημιουργημάτων ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης Καρπούνης. Νεώτατος ἐγαλουρήθη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος καὶ ἐδιδάχθη τὸ ὑπηρετεῖν τὴν πατρίδα ἀφιλοκερῶς. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν μετέπειτα ἐνεργὸν αὐτοῦ βίον ὁ Ἰ. Καρπούνης, ἀνδείχθη εἰς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες ἂν δὲν ἔχωσι τὸ προσόν τοῦ ἐπιτηδείου, στολίζονται ὅμως ὑπὸ προτερημάτων ἀξιοζήλων, καὶ διαβιῶσιν ἑλληνοπρεπῶς, μίαν μόνον σκέψιν ἔχοντες τὸ «Μεγαλεῖον τῆς Πατρίδος».

Διατελέσας μετὰ τοῦ Δημητρίου Βότσαρη πρῶτος διαγγελεὺς τοῦ ἀειμνήστου Ὁθωνος, ἦν ὁ τελευταῖος ἐπιζήσας ἐκ τῶν συνοδουσάντων Ἑλλήνων τὸν ἀειμνήστον Βασιλέα κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλευσίαν του, διακριθεὶς πάντοτε ἐπὶ εὐθύτητι χαρακτήρος, καὶ ὑπερετήσας μέχρι τοῦ 1871 εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας, ὅτε ἀπεστρατεύθη, φέρων τὸν βαθμὸν τοῦ Συνταγματάρχου τοῦ πυροβολικοῦ. Τὸν βαθμὸν τοῦτον ἔλαβε, ἀρ' οὐ ἐπέτελεσε τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκον, ἐκτίσαστο δὲ τὰ στρατιωτικὰ ἀξιώματα, κατόπιν προσωπικῶν ὑπηρεσιῶν, ἀρ' οὐ ἐξηκολούθησεν ὑπηρετῶν ἐν τῇ τακτικῇ Στρατῇ, καὶ παρέσχεν εἰς τὴν κρίσιν αὐτοῦ τὰς γνώσεις τῆς πείρας, ἃς ἐν τῇ βίῳ μακρᾷ ἐργασίας περι-συνελέξατο· αἱ στρατιωτικαὶ ὑπηρεσίαι τοῦ Ἰω. Καρπούνη μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ Συνταγματάρχου, ὑπῆρξαν θετικαὶ καὶ καθαρῶς στρατιωτικαὶ, οὐχ ἡδὲ ὑπηρεσίαι εἰς ἀμοιβὴν ἄλλοτριῶν ἐκδουλεύσεων.

Μεγαλοπράγματα ἐκτιμῆνος καρδίαν, χριστιανικὴν μετριοφροσύνην, φέρων ἐν τοῖς μοχλοῖς τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ ἀπαράμιλλον τὸ αἶσθημα τῆς πρὸς τὸ ἔθνος ἀγάπης, παρέμεινε μετὰ τῶν γνωρίμων αὐτῷ ἀληθῆς στρατιώτης, πιστός εἰς τὸ καθῆκον καὶ τὴν τάξιν. Ὑπῆρξε μεγαλοπρεπὲς πρότυπον εἰλικρινείας, ἀδόλου χαρακτήρος, ἀρετῆς καὶ γνησίου πατριωτισμοῦ. Ὑπῆρξεν ἀνὴρ συντηρητικῶν καὶ καθαρῶς φιλοβασιλικῶν φρονημάτων, λάτρης δὲ τοῦ βασιλείου Ὁθωνος καὶ ἀντίθετος τῆς ἀκρας ἐλευθερίας. Ὑπεστήριξε τὰς ἰδέας αὐτοῦ λίαν καθαρῶς, καὶ ἐν τῇ μετριότητι, τῇ ἐμπροσθεῖ εἰς περτωτισμένον καὶ ἀληθῆ στρατιώτην, συζητῶν καὶ μὴ ἐπιμένων νὰ προσηλυτίσῃ τινά. Ἐν ἡλικίᾳ 73 ἐτῶν ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Σεπτεμβρίου 1885.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι. ΣΟΥΤΣΟΣ. Ἀρῆνης τὴν 10 Δεκεμβρίου 1884 ἀπέθανεν ὁ Νικόλαος Ι. Σούτσος, ἀνὴρ διακριθεὶς ἐν τε τῇ στρατιωτικῇ καὶ πολιτικῇ σταδίῳ. Ἐν τῇ ἑλληνικῇ στρατῷ ὁ θάνατος τοῦ Νικόλαου Σούτσου παρή-

γαγε βαθυτάτην θλίψιν καὶ ἀμέριστον λύπην, διότι ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία τοῦ ἀνδρὸς παρεῖχον πολυαρίθμους ἀφορμὰς, ὅπως ἐντονωτέρων καταστάσει τὴν λύπην ἐπὶ τῇ προῶρῳ αὐτοῦ τελευταίᾳ. Ὅσον καὶ ἂν ἦ βέβαιος καὶ ἀναπόφευκτος ὁ θάνατος, ὅταν ὅμως ἀπροσδοκῆτως ἐπέρχεται καὶ κατασυντρίβει ὑπαρξίν διακεκριμένην, ὑπαρξίν πλήρη ζωῆς καὶ δυνάμεως, ὑπαρξίν ἐξυπηρετούσαν πολύτιμα ἐν τῇ κοινωνίᾳ συμφέροντα, ἡ εἰκὼν τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ ἐμποιεῖ θλίψιν βαθύαν συνέχει τοῦ λογισμοῦ τὴν δύναμιν, καὶ εἰς πένθος καταδυθίζει βαθύ.

Ὁ Νικόλαος Ι. Σούτσος. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν εὐαρίθμων ἐκείνων καὶ ἐπιζήλων παραδειγμάτων ἀνδρὸς διαμορφωθέντος ἐν τῇ βίῳ ἀξιοπρεπῶς καὶ δημιουργήσαντος στάδιον εὐρείας καὶ κοινωνωλεοῦς ἐνεργείας. Ἐν τῇ πολιτικῇ σταδίῳ, ἐν ᾗ ὄχι ὀλίγον ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀξία τοῦ ἀνδρὸς, πάντοτε ἐξυπηρετήθη ὑπ' αὐτοῦ πᾶσα ἀγαθὴ καὶ προοδευτικὴ ἰδέα, ἡ δὲ ἐργασία αὐτοῦ ἀπέβη τελεσφόρος, διότι τῶν πράξεων ὁδηγὸς ὑπῆρξε πλήρης καὶ ἀμέριστος εἰς τὸ ἀληθὲς καθῆκον ἀφοσίωσις, διαύγεια διανοίας καὶ πείρας περίσσεια. Δὲν ὑπῆρξε πολιτικὸς ψυχρὸς οὐδὲ κατὰ θεωρίαν συνήθως πολιτευτής. Ἠπίστατο ὅπως ὤφελῃται τῶν ἀξιομάτων τῆς μακρᾶς πείρας καὶ τῶν γνώσεων αὐτοῦ καὶ τελεσφόρως ἐπελαμβάνετο ὅπως χρῆσιμοποιῇ ταῦτα.

Ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας καταγόμενος, παιδευθεὶς μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ πολυτίμου ἐπὶ χρηστότητι ἐν τῇ καθόλου πολιτείᾳ αὐτοῦ ἀναδειχθεὶς ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ σταδίου αὐτοῦ, ἐτιμήθη καὶ ὡς στρατιώτης διὰ τὴν μοναδικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα καὶ σπανίαν εὐστάθειαν, γνῶσιν καὶ ἀφοσίωσιν, καὶ ὡς πολίτης, κατ' ἐπανάληψιν κληθεὶς ὡς βουλευτῆς Σύρου, διὰ τὰς γνώσεις αὐτοῦ, τὸν ἀληθῆ καὶ ἀνεξάρτητον χαρακτήρα του, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὸ ἐλεύθερον τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ καὶ τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἔθνους του. Μέλος ἐγκριτον τοῦ διακεκριμένου οἰκογενείας τῶν Σούτσων, μετέιχε σπανίας ἠθικῆς, ἐμφορούμενος δὲ ὑπὸ τῆς συναισθήσεως τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος, τῆς πρὸς τὸν βασιλέα πίστεως καὶ τοῦ πρὸς ἑαυτὸν σεβασμοῦ, ἐξεζήτηε τὰς περιστάσεις, ἵνα προσεφέρῃ τῇ πατρίδι τὰς πολυτίμους αὐτοῦ ὑπηρεσίας, ἐν τῇ συναφείᾳ μετ' ἀνδρῶν, ὧν ἡ ἱκανότης, ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ, τῶν ἰδεῶν καὶ τῆς προαιρέσεως ἡ κοινωνία παρεῖχον αὐτῷ τὴν ἀσφαλεστέραν ἐγγύτησιν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίμους τῶν θερμότερων τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐπιθυμιῶν. Ἐν τῇ συναισθήσει τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ταύτης δυνάμεως εἶχεν ἀπαιτῶν τὸ ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας φρόνημα, οὐδέποτε δὲ οὔτε τὰ φίλτρα τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ διακεκριμένης αὐτοῦ θέσεως ἀπέναντι τῶν πολιτῶν ἢ συστρατιωτῶν του παρεμποδίζον τὴν εἰς τὸ καθῆκον εἰλικρινῆ ἀφιέρωσιν καὶ ἀμετάβλητον σταθερότητα, οὔτε ἀπέναντι οὐδενὸς μετέβαλλον τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς κρίσεως καὶ τὴν παρρησίαν τῆς γνώμης καὶ πεποιθήσεως τοῦ ἀνδρὸς.

Ὡς Στρατιώτης ἐν τῇ Μηχανικῇ Σώματι, ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν ἀπειρῶν αὐτοῦ φυσικῶν ἀρετῶν καὶ τῶν ἐκ τῆς ἀρίστης στρατιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως του προσόντων, ἐν οἰαδήποτε στρατιωτικῇ περιστάσει ἐφάνθη ὄντως ἐν τῶν ἐγκαλλωπισμάτων αὐτοῦ. Μετὰ τὰς ἐν τῇ Στρατ. Σχολῇ τῶν Ἑὐελπίδων ἐπιμελείας αὐτοῦ σπουδᾶς, τελειοποιηθεὶς ἐν Παρίσις, κατηρτίσθη εἰς τῶν μάλλον ἐπιφανεστέων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ ἡμετέρου Στρατοῦ, χρηματίσας καθηγητῆς τῆς Ὀδοποιίας ἐν τῇ Στρατιωτικῇ Σχολείῳ, ἐκδοὺς δ' εἶτα καὶ ἀξιόλογον σύγγραμματα τοῦ μαθήματος αὐτοῦ. Τελευταίον ὡς Διοικητῆς τῶν τριῶν ταγμάτων τοῦ Μηχανικοῦ ἀφῆκεν ἐξαιρετοῦς ἀναμνήσεις διακεκριμένου καὶ περτωτισμένου στρατιώτου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

'Εποχή, 'Εορτολόγιον, Σημειώσεις κλπ.....	ΣΕΛΙΣ 5—22
'Η τελευταία τοῦ 'Ετους..... ΑΙ... ΕΙ.....	23—24
ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΣΤΟΑ 1886.	
Θεόδωρος 'Ορφανίδης <i>Timeson</i>	26— 34
ΑΣΜΑΤΙΑ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΟΥΣ ΠΡΟΒΕΛΕΓΙΟΥ.....	35— 36
'Η Κωνσταντινούπολις: 'Ιπποδρόμιον. Βόσπορος (Μετ' εἰκόν). Λέον. 'Ολιβιὲ	37— 54
Τὸ Ζῆν εἶναι τοῦ κόπου ἀντάξιον; (Μελέτη) <i>I. Γ. Σκαλισσοῦρη</i>	65— 80
'Επιστολὴ Φίλου 'Εμμ. Γ. Καψαμπέλη.....	55— 64
Μούσα, Μῆτος, Πενία 'Αχιλλέως Παράσχου.....	81— —
Χαρακτῆρες 'Ανδρέα Λασκαράτου ...	82— 92
Εἰς τὴν Νέαν 'Ελλάδα Γουσταῦν Λαφρώ.....	93— 95
'Η 'Αντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους (Μελέτη) <i>Καλλιόπης Κεχαγιᾶ</i>	96—114
'Ονειρα 'Ιωάννου Πολέμη.....	115—117
Γλωσσικαὶ Παρακρούσεις 'Ι. 'Ισ. Σκυλίση.....	118—128
Τὸ Συμπέρασμα 'Α. Σ. Μάτεσι.....	129—135
Γιατὶ γράφω στίχους <i>N. Σταματέλου</i>	136— —
Δίκ. 'Ηθῆ Δουδίνου <i>N. Σπαραδωνῆ</i>	137—140
Τὸ Χρυστὸν Μυστικὸν <i>Κλέωνος 'Ραγκαβῆ</i>	141—143
'Ιστορία Κλεπτῶν <i>Jacques Lozère Γ.</i>	144—147
'Ανία <i>K. Φ. Σκόκου</i>	148—149
Αἰ 'Εταῖροι ἐν τῇ Κλασικῇ 'Αρχαίῳ (Σκιαγραφία) <i>K. Φ. Σκόκου</i> ...	150—167
Μὴ πταίω; <i>E. Λάρτε</i>	167— —
Μυστικὸς ἔρωσ <i>Θ. Βελιλιανίτου</i>	168—169
Σύγχρονοι ἑλληνες ὑποκριταὶ <i>Π. 'Αποστολίδου</i>	170—177
'Απ' τ' 'Ακρογιάλι <i>Π. 'Ραντοπούλου</i>	177— —
'Η Γυνὴ ἐν τῷ Δικαίῳ (Μελέτη) <i>Δ. Ε. 'Ηλιοπούλου</i>	178—199
Νοσταλγία (Παιδικὰ Στερεὰ) <i>Γ. 'Αναστασοπούλου</i>	200—202
Λησμονεῖ με <i>Βιργιλί 'Ευαγγελίδου</i>	202— —
ΝΑΝΟΙ (Μετὰ ἑπτὰ εἰκόνων) <i>Γ. Α. Βαλαβάρη</i>	203—216
'Αλέξανδρος 'Ριζος 'Ραγκαβῆς (Μετ' εἰκόνος)	217—218
Βόσπυρος <i>A. P. 'Ραγκαβῆ</i>	219—223
'Εν φλημ <i>A. Γ. Γιαννοπούλου 'Ηπειρώτου</i>	224—235
Μὴν ἀγαπᾷ ἐμένα. 'Ονειρα	236— —
'Η τέχνη τοῦ 'Αρέσκειν (Ἐκ τῶν τῆς <i>Mme de Saverny ΖΑΧΑΡ. Μ. ΛΑΜΝΗ</i> ,	237—242
<i>Η ΦΙΛΗ ΜΟΥ Δ. Κ. Βαρδουγιώτου</i>	242—243
Βίτωρ Οὐγγῶ (Μελέτη) <i>Νεοκλέους Κιζάζη</i>	244—299
'Απολογία <i>K. Φ. Σκόκου</i>	300— —
Εἰς ἀπόγονος τοῦ Οὐασιγκτῶνος κατὰ τὴν Ἑλλ. 'Επανάστ. <i>Κ.Λ. 'Ραγκαβῆ</i> ,	301—312
'Εν νυκτὶ <i>Βιργιλίας 'Ευαγγελίδου</i>	313—314
Μ' ἀγαπᾷς <i>Δ. Μ. Ψάλλη</i>	314— —
'Η Παγκόσμιος Δημοσιογραφία <i>X.</i>	315—318
'Η πόλις τῶν Χανίων <i>Γ. Καλαϊτάκη</i>	319—329
'Αθῶσι Κατήδικοι <i>I. Γ. Γακασιάνου</i>	329—330
'Η 'Αποδημία τοῦ κ. Στενοπούλου <i>K. Γ. Ξένου</i>	331—343
Μῦθοι Στρατιῶν <i>Δ. Βάλθη</i>	344—345
'Ακροστιχίς <i>Μαρίνου Κουτούβαλη</i>	345— —
Εὐγ. Δελακροῦ κατὰ τὴν Γεωργ. Σάνθη. Μετὰ δύο εἰκ. 'Αδρ. <i>I. Μαζαράκη</i>	346—352
Μικρὰν τῆς Πατρίδος <i>Σπ. Φ. Αντόπα</i>	353— —
Μεσσηνιακὰ 'Εντυπώσεις <i>Αἰκατερίνης I. Ζάρκου</i>	354—375
Πρὸς τὸν Σολωμὸν <i>K. Παλαμά</i>	375—376
'Ιωάννης Καποδιστριας (Μελέτη) <i>Στεφάνου Ξένου</i>	377—446
Τῇ Μεταφραστῇ τῆς 'Επαναστάσεως τῶν 'Ανδρῶν <i>Σ. Ν. Ζαβιτσάνου</i> ..	447—448
Λέγον πῶς δὲν ἀπέθανεν 'Ι. Α. 'Αρσέρη	449—451
Εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Δημητράκη μου (Τιμολέοντος) 'Αγ. Παράσχου ..	452—454
<i>N. Κορέσσου (Μετ' εἰκόνος)</i>	455—456
ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ	457—479
ΜΟΥΣΙΚΗ	

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΛΟΥΝΤΖΗΣ. Ἐκ τῆς διαπρεποῦς Ζακυνθίου οἰκογενείας, ἡεῖος τοῦ διακεκριμένου ἀνδρὸς καὶ Βουλευτοῦ κ. 'Αναστ. Λούντζη, διεκρίθη ὡς ἀληθῆς πατριώτης, καὶ ἀληθῆς εὐπατρίδης τούς τε τίτλους καὶ τὴν καρδίαν. Οὐχὶ μόνον θέσει καὶ καταγωγῇ, ἀλλὰ καὶ φύσει ὁ *N. Λούντζης*, ἐπεδείξατο εὐγενῆ χαρακτῆρα, ἀντάξιον πρὸς τὴν ἔξοχον ἐκ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος γενεᾶν τῶν ἐπιστήμων τῆς νήσου Ζακύνθου, εἰς ἣν περιδύλετο ἀνήκεν.

'Ανατραφεὶς ἐν εὐσεβείᾳ καὶ χρηστότητι ὑπὸ τοῦ εὐκλεοῦς ἀειμνήστου πατρὸς αὐτοῦ, *ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΛΟΥΝΤΖΗ*, διὰ σειρᾶς εἴτα σπουδαίων μελετῶν καὶ σπουδῶν ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις τῆς Γερμανίας καὶ Δανίας κατήρτισεν ἑαυτὸν τέλειον, διὰ ἃς πολλῆς εὐφυΐας, διακριθείσης καὶ ἀναγνωρισθείσης ὑπὸ σοφῶν καθηγητῶν, ἀνεφάνη εἰς τῶν μᾶλλον εὐδοκίμων καὶ ἀληθῶν λογίων. Ὁ Ποιητὴς Σολωμὸς εὐηρεστεῖτο εἰς ποιήσεις αὐτοῦ νὰ ἔχη τὸν ἀειμνήστον *N. Λούντζη*, ἐρμηνευτὴν ἀξιολόγων γερμανιστὶ πραγματειῶν, αἵτινες ἐξηρεῦνον καλλονὰς Ποιήσεως.

Διαδεχθεὶς τὸν πατέρα αὐτοῦ εἰς τὸ Προξενεῖον τῆς Δανίας, διεκρίθη ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ ἐπὶ τῇ ἀφιλοκερδιστάτῃ αὐτοῦ πολιτείᾳ καὶ προστατεύσει τῶν συμφερόντων τῶν ἀποδημούντων εἰς Ζάκυνθον χάριν ἐμπορίας Δανῶν, τὸ ἀνεγερθὲν δὲ Μνημεῖον Δανείων ἐν τῷ Νᾶφ τῶν 'Αγίων Πάντων παραμένει μέχρι σήμερον σεμνὸν ἐνθύμημα τῆς περὶ αὐτῶν φιλοστόργου προνοίας τοῦ ἀνδρὸς.

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀειμνήστου *N. Λούντζη* ἡ χρῆσις τοῦ πλοῦτου ἦτο ὅλως εὐεργετικὴ καὶ ἡ διαχείρησις ἐν γένει φιλάνθρωπος. Ἐν τοῖς μεγαλοπρεπεστάτοις αὐτοῦ μεγάρῳ ἐφιλοξενήθησαν σοφοὶ περιηγηταί, ἐπιφανεῖς ἄνδρες τῆς Εὐρώπης, Ἡγεμόνες, Βασιλεῖς καὶ Αὐτοκράτορες. Αἰετοπε γενναῖος, εὐάρεστος, φιλόφρων, ἐξετιμήθη ὑπὸ περιφανῶν προσώπων, καὶ ἠυλογήθη τὸνομα αὐτοῦ ὑπὸ τῶν πενήτων. Ὡς ἀνὴρ βιώσας ἐν τῇ πράξει καὶ ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ τῶν ἀνθρωπίνων, ἀπέστεργε καὶ ἐβδελύσσετο πᾶσαν ματαιὰν ἐπίδειξιν καὶ κομπορηνείαν, ἀσπαζόμενος τὸ ὠραῖον δόγμα «*Λάτθαρε βίωθ*», διὰ τοῦτο ἀπειράκις προσενηθείσας αὐτῷ τιμᾶς, ἀπέρριψεν. Οὐδὲν ἐπεζητήσεν, ἐν ᾧ ἠδύνατο νὰ ἐξαργυρώσῃ δικαιοτάτα τὰς περγαμνῆς του. Οὕτως ἐτίμησε τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα τῆς ἐνδόξου οἰκογενείας του καὶ τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ οἴκου του, ἀναδειχθεὶς πάντοτε ἀνὴρ φιλελεύθερος καὶ ἐν πᾶσι χρήσιμος διὰ τε τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν του καὶ τῆς πεφωτισμένης διανοίας του. Κρίσις βαθεῖα καὶ δικύγεια πνεύματος, ταχεῖα ἀντίληψις καὶ προορατικότης, θέλησις ἰσχυρὰ καὶ ἀδιάσειστος πεποιθήσις, διέκρινον αὐτὸν ἐν τῷ ἐνεργῶ σταδίῳ τοῦ βίου του. Σπάνοι εἶναι οἱ ἄνδρες, οἵτινες, ἐκ τῆς πείρας ὀμώμενοι, ἐπιδίδονται ἔπειτα εἰς τὴν βασίμῳ μελέτην καὶ ταύτης ἐπιζητοῦσι τὴν μύσιν.

Ἡ στέρσις ἀνδρῶν τοιούτων ἀφίνει ἐγκάρδιον πικρίαν, ἐν τῇ ἀρχῇ ἴσως παραβλεπομένην, ἀλλ' ἔπειτα ἐπαισθητὴν καθισταμένην, ἐν ᾗ στιγμῇ ἀναζητεῖται ἡ σβεσθεῖσα λαμπρὰ διακεκριμένης τινος διανοίας, φωτεινότερας ἐν πάσῃ κρίσει ὥρα.

Ὁ Ν. Λούτζης λαβὼν εἴτα δημοσίας ὑπηρεσίας ἐν ὑψηλοῖς ἐπαγγέλμασι καὶ Ὑπουργείοις, ἐξεδήλωσε διακεκριμένον καὶ φιλοδίκαιον χαρακτήρα. Τῷ 1851 ἐκ τῆς Αὐλῆς τοῦ Οὐίνδσωρ καὶ τῶν Ἀνακτόρων τῶν Ἁγίων Μιχαὴλ καὶ Γεωργίου, ἐκηρύσσεται ἡ διάλυσις τῆς ἐνάτης Ἰονίου Βουλῆς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Ν. Λούτζης κατεῖχε τὸ ἀνώτατον τοπικὸν ἀξίωμα τῶν τοῖς Ἰονίοις ὑπὸ τῆς προστασίας παρεχομένων τοῦ Ἐπαρχοῦ, ἰδίᾳ δὲ μνημονεύηται, ἡ ἐξοχος πολιτεία τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἡ σθεναρὰ αὐτοῦ ἀντίστασις εἰς τὰς καταδιώξεις τῶν Ῥιζοσπαστῶν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τὴν δεκάτην σύνοδον τῆς Ἰονικῆς Βουλῆς.

Τελευταῖον ἀποσυρθεὶς τῶν Δημοσίων πραγμάτων, ἀφωσιώθη ὅλος εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ὃν διήγαγεν ἀμέριμον καὶ εὐφρόσυτον ἐν τοῖς κόλποις τῆς διακεκριμένης αὐτοῦ οἰκογενείας. Τετιμημένος διὰ πολλῶν ξένων παρασήμων, ἀπέθανεν ὀγδοηκοντούτης τὴν ἡλικίαν ἐν Ζακύνθῳ τῇ 15 Ἰανουαρίου, καταλιπὼν ἄριστα ὑποδείγματα ἀρετῆς καὶ λαμπρὰ παραδόσεις, βίου ἐξόχου, εἰς τὸν ἔγκριτον αὐτοῦ υἱὸν καὶ κατὰ πάντα ἀξίον διάδοχον τοῦ ἀειμνήστου πατρὸς αὐτοῦ κ. Δημήτριον Ν. Λούτζην.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὁ τόπος καὶ ὁ στρατὸς ἀπεστερήθη διακεκριμένου, νοημονεστάτου, ἐντιμοτάτου ἀξιωματικοῦ. Ἡ μακροτάτη στρατιωτικὴ τοῦ Δημητρίου Ἀντωνοπούλου ἐργασία, ἀπετέλεσεν ἐν ὄλῳ στρατιωτικῇν ἰδιάζουσαν προσωπικότητα ἀνδρὸς, ἡ δὲ ἀνένδοτος, ἐντιμος, ἀκατάβλητος, φανατικὴ αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς θέσεως, ἣν κατεῖχεν ἀποτελεσματικὴ ὑπηρεσία, παρουσιάζουσιν ἐπιφανῆ βίον, καταναλωθέντα πραγματικῶς καὶ ὄχι μεταφορικῶς ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ Στρατοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ διεκρίθη, ὡς πρότυπον φιλεργίας, φιλοπονίας καὶ ἐξόχου νοημοσύνης. Ἀείποτε ὁ Δ. Ἀντωνοπούλος, μὴ διώκων ἐφήμερον δημοκοπίαν, κατανοῶν δὲ, ὅτι ἡ Ἑλλάς, σωφρονούσα καὶ σοβαρῶς περὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων αὐτῆς μεριμνῶσα, ὀφείλει νὰ μὴ ὑποτάσῃ εἰς καιρικὰς κομματικὰς ἀνάγκας τὰς περὶ Στρατοῦ σκέψεις αὐτῆς, ὑπεστήριξε θαρραλῶς θετικὰς ἰδέας καὶ ἀνεφάνη ἀνὴρ ἀξίος καὶ ἀληθῆς ἀνώτερος ἀξιωματικὸς, ἐν πολλαῖς περιστάσεσι κρατήσας τὴν διοίκησιν τοῦ Στρατοῦ, ἀπηλλαγμένην τῶν παρεμβάσεων τῆς κομματικῆς ἐπιδράσεως. Ὁ βίος του πλήρης, ἀνεξαρτήτως πάσης ἄλλης σκέψεως, παρέσχε ἐγγυήσεις ἀσφαλῆς ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ Στρατοῦ, τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ συνεδέθη δι' ἐπιφανῶν καὶ ἱστορικωτάτων ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς ἰδέας οἰκογενεια-

κῶν ἀναμνήσεων. Κληθεὶς πολλάκις, ἐν ἡμέραις ἀνωμάλαις εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα, ἐπετέλεσε πολυτίμως τὰ σπουδαῖα καθήκοντα αὐτοῦ, κρατύνων τὴν περὶ αὐτοῦ ἀγαθωτάτην πάντοτε καὶ ἀμέριστον ὑπόληψιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. Ἀτυχῶς, ἐν τῇ Ἑλλάδι, τὰ στρατιωτικὰ, πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἔθνη, δὲν προώδευταν μέχρι τοῦ σημείου τούτου τῆς ἀφιλοκερδοῦς ἐκτιμῆσεως τῶν πρὸς τὴν Πολιτείαν ὑπηρεσιῶν καὶ τὴν ἰκανότητα τῶν στρατιωτικῶν προσώπων, ὅπως διακρίνονται καθαρῶς αἱ ἐλδουλεύσεις ἀτόμων. ὧν ἡ ζωὴ ἐν γένει ἐνέκλεισε ἀρετὰς, ἀξίας ἰδίας τιμῆς καὶ ἀναγνωρίσεως.

Ὁ πολῦτιμος ἐν τῷ στρατῷ καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις ἀνὴρ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν χαρακτῆρων ἐκείνων τῶν ἀληθῶς διακεκριμένων, ἐν οἷς πᾶσα σπουδαία ἐποχὴ εὐρίσκει πλήρεις παράγοντας, ἐν οἷαδήποτε σπουδαία ἐργασία.

Μοχθήσας ἐν τῇ στρατιωτικῇ Σχολῇ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν τῇ τῆς Γαλλίας, ὅπως ἀνέλθῃ εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν ὕψος, ὅπερ τὸν διέκρινεν, ἀφιέρωσε τὴν μακρὰν αὐτοῦ ζωὴν ἐν τῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ, ἐν ᾗ ὡς Γόνος εὐκλεοῦς οἰκογενείας, διετήρησεν ἀμείωτον τὴν ἐντιμον καὶ εὐπρεπῆ οἰκογενειακὴν περιωπὴν, καθέξας ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῇ κοινωνίᾳ θέσιν περιφανῆ καὶ ἐξαιρετον. Ἐν τῇ μακρᾷ στρατιωτικῇ αὐτοῦ ὑπηρεσίᾳ, τῇ μακρᾷ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ἐν τῇ Στρατιωτικῇ Σχολῇ καὶ τῇ εὐδοκίμῳ Διευθύνσει ὑπ' αὐτοῦ τῆς ἐνταῦθα Πολυτεχνειακῆς Σχολῆς, διεκρίθη, ὡς ἀνὴρ εὐσυνειδήτων ἀρχῶν καὶ πεποιθήσεων, κατέχων πλήρη τὰ ἐπίζηλα στοιχεῖα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ χαρακτῆρος, διὰ τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον στρατιωτικὸν καὶ ἐθνικόν. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Σεπτεμβρίου 1885.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΠΟΥΛΟΣ. Ἐγεννήθη τῷ 1828 ἐν Ναυπλίῳ ἐξ οἰκογενείας ἐντίμου ἀλλ' ἀφανοῦς. Ἐνωρὶς ἐμελλεν ὁ ἀνὴρ, ἵνα διαδραματίσῃ λαμπρὸν καὶ περιφανὲς πρόσωπον ἐν τῇ πολιτικῇ τοῦ τόπου ἱστορίᾳ. Οἱ καιροὶ ὑπῆρξαν τότε θυελλώδεις, ἐν δὲ τῷ Ναυπλίῳ συνεκεντρωτο ὅλον τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν τῆς Ἑλλάδος μεγαλεῖον. Ἦτον ἡ πρωτεύουσα τοῦ νεαροῦ Ἔθνους, ἀναβιοῦντος, ὡς ὁ φοῖνιξ, ἐκ τῆς τέφρας του, καὶ ἡ ἐστία τοῦ πυρὸς, τῶν παλμῶν, τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ὀνείρων τοῦ Ἀγῶνος καὶ τῆς Ἐλευθερίας. Ἐν τοιαύτῃ ἀτμοσφαίρᾳ ὁ Κ. Εὐθυμίουπουλος ἐν στερήσει καὶ μόχθοις, ἐθεμελίωσεν ἰδίαις χερσὶ τὸ ἀξιόλογον αὐτοῦ στάδιον. Κλίσιν καὶ ἀφοσίωσιν ἰδιάζουσαν ἔχων πρὸς τὰ γράμματα, ἡσχολήθη λίαν εὐδοκίμως, μετ' ὀλίγον καταδείξας πλεονεκτῆματα ἐμβριθοῦς κρίσεως, ἰσχυροῦ καὶ φιλελευθεροῦ νοός. Κατὰ τὸ 1856 μετὰ λαμπρὰς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐξετάσεις ἀνηγορεύθη Διδάκτωρ καὶ διωρίσθη δικηγόρος ἐν Ναυπλίῳ. Πρωίμως ἐν Ναυπλίῳ κατέστη δημοτικώτατος παρὰ τῷ Λαῷ, εἰς οὗ τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἰδίας ἀνάγκας μετὰ σπανίας στοργῆς ἐνέκυπτε.

Ἡ Ναυπλιακὴ Ἐπανάστασις τοῦ 1862 ὑπῆρξεν ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἐξαιρέτου πολιτικοῦ σταδίου τοῦ *Κ. Εὐθυμίου*. Ἀμα τῇ ἐκρῆξαι αὐτῆς ἐξετιμῆθησαν τὰ προτερήματα αὐτοῦ κατὰ συνέχειαν δ' ἀνετέθησαν αὐτῷ ἰδιάζοντα ἀξιώματα, ἐν οἷς διεκρίθη, παρασχὼν πολυτίμους ὑπηρεσίας ἐν τῇ κρίσει καὶ ἀνωμάλῳ ἐκείνῃ ἐπαναστατικῇ ἐποχῇ. Καὶ πρὸ τοῦ 1862 καὶ μετέπειτα ὑπῆρξεν ἐν τῶν μᾶλλον ἐνεργὸν μέρος λαβόντων προσώπων.

Ἐκτοτε ἀρχεται κυρίως τὸ πολιτικὸν τοῦ ἀνδρὸς στάδιον, ὅπερ τυγχάνει ἐπίσης, ὡς καὶ τὸ δικαστικὸν, ἄξιον μεγάλων ἐπαίνων καὶ μνείας εὐφύμου. Ἦρξατο τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ σταδίου ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβούλου, ἐκλεγθεὶς τοιοῦτος πρὸ τῆς Μεταπολιτεύσεως διὰ καταπληκτικῆς πλειοψηφίας. Ἀνεδείχθη εἴτα λαοπερόβλητος Δήμαρχος Ναυπλίου, Πληρεξούσιος τῆς Ἐπαρχίας ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει καὶ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν ἐπὶ τῆς Ὑπουργίας τοῦ ἀειμνήστου πολυτίμου αὐτοῦ συνεπαναστάτου Γεωργίου Πετιμεζᾶ. Ὡς Δήμαρχος ὁ *Κ. Εὐθυμίου* παρέσχε τῷ δήμῳ μεγάλας ὑπηρεσίας, ἐντίμως ἐργασθεὶς καὶ διὰ πάσης βυσίας διαφυλάξας ἀπὸ μυρίους κινδύνους τὸ Ναῦπλιον. Εἰς ἅπαντα τὰ θεινὰ προσκόμματα ἐποχῶν ἐκρῦθμων, ἀντετάχθη καὶ ἐπάλαισεν ἐπ' ἀγαθῷ. Ἡ ἱστορία περιφανῶς μίαν ἡμέραν θά μνημονεύσῃ τῶν ἐξόχων ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις ἐκδουλεύσεων τοῦ ἀνδρὸς.

Ἀπὸ τοῦ 1864 καὶ ἐντεῦθεν ἐπτάκις ἀνεδείχθη Βουλευτὴς, ἀπέτυχε δὲ ἅπαξ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1874 καὶ τὰς δύο προηγουμένας. Τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἀκμὴν καὶ δύναμιν ὁ *Κ. Εὐθυμίου* δὲν ἐστήριζεν εἰς ὑψηλὸν οἰκογενειακὸν ὄνομα, ἀλλ' εἰς τὸ εἰλικρινὲς τῆς ἀείποτε εὐσταθοῦς αὐτοῦ πολιτείας, ἀπεριόριστον ἐμπνέοντος τὴν πεποίθησιν. Ὡς πολιτευόμενος, ἀνέπτυξε μεγάλας ἀρετάς, διεβίωσεν δὲ οὐχὶ ὡς ἀπλοῦς πολιτευτῆς.

Ἀπεβίωσεν ἐν Ναυπλίῳ τῇ 4 Ἰουνίου 1885 ἐν τῇ ἀκμῇ ἐτι τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καὶ τῇ δράσει τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ σταδίου.

ΑΔΕΙΟΣ ΠΑΛΛΗΣ. Ἀνήκων εἰς ἐπιφανῆ τῆς Ἠπειροῦ καὶ διακεκριμένον οἶκον, ὑπῆρξεν εἰς τῶν διαπρεφάντων ἱατρῶν ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, καὶ εἰς τῶν ἐξοχωτέρων μυστῶν τῆς ἱεραῆς ἐπιστήμης τῆς ἱατρικῆς. Γεννηθεὶς τῷ 1809 ἐν Ἰωαννίνοις ἐκ πατρὸς Μπαλάνου Πάλλη, ἐμπορευομένου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ νεότητος ἀφωσιώθη εἰς τὰ γράμματα, καὶ κατεκτήσατο ἐπιζήλον ὄνομα, κληθεὶς εἰς διδασχὴν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ, εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ, ἐν ἔτει 1837, ἐκλεγθεὶς δις κοσμητῶρ καὶ Πρύτανις. Παιδίον ἐτι κατέφυγε μετὰ τῆς Πατρικῆς Οἰκογενείας εἰς Κέρκυραν, φεύγων τὴν θηριωδίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἐνθα καὶ ἐσπούδασεν ἐν τῇ ἐκεῖ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ. Συμπληρώσας ἔπειτα τὰς ἐν τῇ ἱατρικῇ σπουδὰς τοῦ ἐν Βονωνίᾳ καὶ Φλωρεντίᾳ,

κατήλθεν εἰς Ἑλλάδα τῷ 1834 καὶ διωρίσθη ἐν Χαλκίδι Νομοϊατρός.

Τῷ 1847 ἀπεστάλη ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἐν Τουρίνῳ ἱατρικὸν συνέδριον, ἐκλεγθεὶς ἀντιπρόεδρος αὐτοῦ, ὑποβαλὼν καὶ ὑπόμνημα περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι πυρετῶν. Συνέγραψε κατὰ καιροῦς διαφοροῦς διατριβάς, ἱατρικὰς, φιλοσοφικὰς καὶ πολιτικὰς, θιασώτης ὢν τοῦ ἀρχαίου κόμματος τῶν λεγομένων *Ναπαίων*, ἐτιμῆθη δὲ διὰ πολλῶν ξένων παρασῆμων, εἰς ἀμοιβὴν τῆς Ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ ικανότητος καὶ ἀξίας.

Ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ ὁ *Ἀδέλιος Πάλλης* ἐδίδαξε διαρκῶς, ἐπιμελῶς, καὶ ἀνελλιπῶς ἐπὶ ἔτη τεσσαράκοντα τέσσαρα, διακριθεὶς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ διαφορῶν κλάδων τῆς ἱατρικῆς καὶ δημιουργήσας τὴν ἑλληνιστὶ διδασκαλίαν πολλῶν ἐκ τούτων. Ἐν τῇ ἱατρικῇ πράξει, ἐπεδείξατο διαγνωστικὴν ικανότητα σπανίαν, ἐπιτυχῆ δὲ χρῆσιν τῶν διδαγμάτων τῆς θεραπευτικῆς.

Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ *Α. Πάλλη*, *Ι. Βούρου* καὶ τοῦ ἀειμνήστου *Ξ. Ἀνδρεῖ*, ἀπωλέσθησαν οἱ πρῶτοι ἐτι καθηγηταὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου. Μόνος ἐτι ἐπιζῆ ὁ γηραιὸς τῆς *Ποικίλης Στοᾶς* συνεργάτης καὶ σοφὸς ἀνὴρ κ. *Ἰωάννης Σούτσος*. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῇ 4 Φεβρουαρίου 1885.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΑΡΑΒΑΣ. Ἐν μέσῳ τῆς σήψεως καὶ τῆς διαφθορᾶς τῶν χαρακτήρων, ἥτις κυρίως μετὰ τὴν Μεταπολίτευσιν ἀνεπτύχθη, ὁ *Δ. Σαράβας*, οὗ τὸν ἄωρον τάφον ἐστεφάνωσεν ἡ κοινὴ τιμὴ καὶ ἐκτίμησις συμπάσης τῆς Ἑλληνικῆς Κοινωνίας, ἀποτελεῖ φυσικὴν ἐξαιρέσιν. Ἦτο χαρακτήρ. Τοῦτο ἀπέδειξε καὶ ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς δικαστῆς καὶ ὡς πολιτευόμενος. Εἰς οἰονδήποτε κόμμα καὶ ἂν ἀνῆκεν ὁ *Δ. Σαράβας*, οἰονδήποτε ὑπουργεῖον καὶ ἂν ἀπετέλει μέρος, ὑπῆρξε μία ἠθικὴ ἐγγύησις. Διὰ τοῦτο διέπρεψεν ἡ μᾶλλον ἐθαυμάσθη καὶ ἐν τῷ δικαστικῷ καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ σταδίῳ καὶ ὡς Ὑπουργός. Ὡς ῥήτωρ, ἦτο θερμὸς, ἐνθουσιαστῆς δίκαιος καὶ φλογερὸς ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ πρὸ πάντων ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς. Ὁ πανδαμάτωρ χρόνος βαθμηδὸν ἐξαιλεῖται τὴν ὄσω εὐάριθμον τόσῳ καὶ μεγαλόψυχον ταύτην φάλαγγα ἀνδρῶν ἐξόχου χαρακτήρος, ἀλλὰ τὰ τυποθέντα ἐν τῇ διαβάσει τῆς ἔγχει, συγχρόνως καὶ κατόπις γιγαντιαίων διαβημάτων καὶ μεγάλων κατορθωμάτων, μένουσιν ἐσαεὶ ἀναξίτηλα.

Ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ *Δ. Σαράβα*, ἀπὸ τρυφερᾶς ἡλικίας εἶχεν ἐνθρονισθῆ ὁ ἔρος ἐπὶ τὰ μεγάλα ἔργα. Ὁ βίος του, παρουσιάζει πλήρη καὶ διηκενῆ ἀγωνία, ἠθικὰ διδάγματα κατὰ πάσης ἐκ διαλειμμάτων ἀναφύσεως σαθρᾶς καὶ λαοφθόρου ἰδέας περιορισμοῦ, καὶ κατὰ πάσης ἐν γένει στρεβλώσεως τῶν δημοσίων ἐλευθεριῶν, καταδεικνύει δὲ πολῦτιμον σειρὰν ἐργασίας, ἧς διὰ φωνῆς σθεναρᾶς καὶ πατριωτικωτάτης πολιτείας ὁ *Δ. Σαράβας*, ὁ εὐγλωττος ἀντιπρόσωπος καὶ κήρυξ ὑπῆρξεν, ὑπὲρ τῆς καλῆς τῶν δικαιωμάτων, τοῦ ἐλευθέρου πολίτου χρήσεως,

δικαιώματος πλήρους και αληθοῦς, ἐξαλείφοντας τὰς πολιτικὰς ἀνισοτητάς και ὀπλιζοντας τὸν πολίτην εἰς ὑπεράσπιν τῶν καθόλου πολιτικῶν και κοινωνικῶν αὐτοῦ δικαίων. Ὁ Δ. Σαράβας πάντοτε ἀνεδείχθη ἔνθερμος πάσης ὠραίας και φιλελευθέρου ἰδέας και σκέψεως ὑπέροχος και σταθερὸς ὑποστηρικτής. Ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τοῦ ἐπιφανοῦς ἀνδρός, δὲν διακρίνει τις τὸν δεινὸν τύπον, ὅστις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διακρίνει τοὺς ὁμοίους παρ' ἡμῖν σήμερον.

Γεννηθεὶς ἐν Δολοῖς τοῦ δήμου Ἀθίας τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου τῷ 1819, ἐποιήσατο τὰς ἐγκυκλίους αὐτοῦ σπουδὰς μετὰ πλήρους και ἀξιοσημειώτου ζήλου. Τότε ἀμέσως διηνοίγετο αὐτῷ στάδιον μεγαλειότερον και ὀρίζων εὐρύτερος, διὰ πνευματικῷ βίου· ἡ συνείδησις τῷ ἐπέβαλλεν ὡς ἀπαραίτητον αὐτῷ και τῇ πολιτεία καθήκον, ἵνα καταρτίσῃ ἑαυτὸν τελειότερον διὰ τῆς θεωρίας. Ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας, ἠσιολήθη πολυτίμως και ἐπεράτωσε τὰς διδακτορικὰς αὐτοῦ σπουδὰς, ὅτε ἐπανήλθεν εἰς Καλάμας, ὅπου ἐξήσκησε τὸ δικηγορικὸν ἐπιγέγραμα. Ἐνωρὶς ὅμως, κεκτημένος φύσιν ἐνθουσιώδη, ἀπέλιπε τὸ δικηγορικὸν στάδιον, ἐν ᾧ λαμπρῶς ἠύδοκίμει, ἵνα ἐργασθῇ πρὸς πραγματοποίησιν τῶν ἐθνικῶν ἐκείνων ἰδεῶν, αἵτινες ἐπήνεγκον τῆς πρώτης βασιλείας τὴν ἀνατροπὴν, και τῆς ἀνατροπῆς ταύτης ὑπῆρξεν εἰς τῶν εὐλικρινεστέρων ἐργατῶν, ἐξόχως μετὰ τοῦτο ἀφοσιωθείς πρὸς διαρρύθμισιν τῶν πραγμάτων τῆς νέας τάξεως.

Τέκνον τοῦ λαοῦ ἀνυψώθη εἰς τὰ ὑπατά ἀξιώματα, διότι εἰς τὸ σταδιοδρόμιον τῶν ἀγώνων ὠδήγει αὐτὸν ἡ ἀρετὴ και τὰ φῶτα. Γενόμενος διαδοχικῶς γενικὸς γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, πληρεξούσιος ἐν τῇ Ἐθνοσουλῆσει τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου και μετέπειτα κατ' ἐπανάληψιν Βουλευτῆς, ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἐφέτης και ἱεροπαγίτης και εἶτα αὖθις Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης και τῆς Παιδείας ὑπὸ τὸν ἀειμνήστον Θ. Ζαῆμην (1869), διεκρίθη ἐν πᾶσι τοῦτοις ἐπὶ νοημοσύνη και ἀκεραιότητι χαρακτηρὸς, δικαιοσύνη και πολιτικῷ θάρρει, πρὸς δ' ἐπὶ περιφανεῖ κοινοβουλευτικῇ εὐγλωττίᾳ. Ὡς ἀνώτατος δικαστῆς, διατελέσας ἐφέτης, εἰσαγγελεὺς ἐφετῶν και ἱεροπαγίτης, ἀνεδείχθη ἀληθὴς ἱεροφάντης, ἀέμνομα τοῦ Ναοῦ τῆς Θέμιδος.

Τελευταῖον εἶχεν ἀνατεθῆ τῷ ἀειμνήστῳ ἀνδρὶ, ἵνα διευθύνῃ ὡς Πρόεδρος τὰς ἐργασίας τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς ἐκτελοῦσης τὸ 9 ἄρθρον τῆς ἀπὸ 20 Ἰουνίου 1881 συμβάσεως τῆς Ἑλλάδος και τῆς Τουρκίας. Ἡ πολιτεία αὐτοῦ ἐν τῇ τελευταία ταύτῃ ἀνωτάτῃ και ὑπερόχῳ θέσει θὰ μνημονεύηται αἰωνίως, και θὰ φέρηται ὡς μοναδικὸν παράδειγμα ἀνδρός σπανίας χρηστότητος εἰς πᾶν γενναῖον ἔργον.

Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Ἰουνίου 1885.

Ἡ Ποικίλη Στοὰ δημοσιεύουσα ἐπιτυχῇ τοῦ ἀνδρός *Εἰκόνα*, ἀποδίδει ὀφειλομένον ἀπαραμειῶτον τιμὴν εἰς τὴν ἀρετὴν και ἀληθῆ ἀξίαν τοῦ διαπρεποῦς ἀνδρός.

ΤΟ ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΟΝ

Π. Α. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

«Τῶν σοφῶν ἐκείνους μάλιστα ἔγωγε φημι δεῖν ἐπαινεῖν, ὅποσοι «μὴ λόγους μόνον δεξιούς παρέχονται ὑπὲρ τῶν πραγμάτων ἐκάστων, «ἀλλὰ και ἔργοις ὁμοίοις τὰς τῶν λόγων ὑποσχέσεις πιστοῦνται», εἶπέ τις τῶν ἀρχαίων. Τὴν γνώμην ταύτην ἄλλως ὑπ' ἄλλων ἐξενηνεγμένην τῶν ἀμιμήτων και ἐν παντὶ κλάδῳ τοῦ ἐπιστητοῦ ἀνυπερβλήτων Ἑλλήνων συγγραφέων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μνήμῃ τεταμιευμένην ἔχοντες, ταύτην προτάσσομεν ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ τῆς «*Ποικίλης Στοᾶς*» ὡς διδακτικὴν και σωστικῆς ἀληθείας περιεκτικὴν ἐν συνδυασμῷ μάλιστα πρὸς τὴν ἄλλην ἐκείνην,

«Μένεσ' ἀπιστεῖν ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν.»

Ἦόσοι τῷ ὄντι εἰς πόσα κακὰ περιπίπτουσι πιστεύοντες εἰς λόγους μόνον δεξιούς. Τὸ δὲ κακὸν εἶνε καθ' ἡμᾶς ἔτι δεινότερον, ὡς ἀνεπανόρθωτον και θεραπείας ἀνεπίδεκτον, ὅταν γονεῖς εἰς ὑποσχέσεις λόγων και πομπώδεις προκηρύξεις προγραμμάτων Ἐκπαιδευτηρίων πιστεύοντες και εἰς μελετημένους λόγους ἐπιτηδείων μεσιτικῶν ὀργάνων ἐπὶ τούτῳ μισθουμένων τὰ ὄτα ἀνοίγοντες και ὑπὸ ὠραίων ἐπιγραφῶν και ἐξωτερικῶν καλλωπισμῶν δελεαζόμενοι και οὕτως εὐάλωτοι γινόμενοι, πρὶν συνεξετάσῃ και ἐπιμελῶς ἐπισκέψωνται τὰ καθ' ἕκαστον, ἀναθέτουσι τὸ χαλεπώτατον ἔργον τῆς τῶν τέκνων αὐτῶν διανοητικῆς και ἠθικῆς παιδεύσεως ἐνθα τὰ πράγματα ὄλως ἀσύμφωνα πρὸς τοὺς λόγους ὑπάρχουσιν.

Ἄς προσέχωσι λοιπὸν οἱ γονεῖς οἱ τῆς ὑγιῶς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἑαυτῶν τέκνων φροντίζοντες, μὴ ἀντὶ τῆς Ἡρας τὴν Νεφέλην λάβωσιν. Ἄς φεύγωσι τοὺς πολλὰ λαλοῦντας και ἄς πιστεύωσι μᾶλλον εἰς τοὺς οὐδὲν ἢ ὀλίγα ὑπὲρ ἑαυτῶν λέγοντας. Οἱ συνειδότες ἑαυτοῖς ποιᾶν τινα ἀξίαν δὲν κολακεύουσιν οὐδὲ ἔρπουσιν οὐδὲ ἀγυρτάζουσιν, ἀλλ' εὐκαίρως περὶ τῶν προσκόντων αὐτοῖς λέγοντες, μετριοφρόνως ἅμα δὲ και ἀξιοπρεπῶς ἀναφέρουσι τὸ τοῦ Διδασκάλου τῆς ἠθικῆς «Οὐ δοκεῖ σοι ἀξιοτεκαρτότερον τοῦ λόγου τὸ ἔργον εἶναι;»¹. Εἰς δὲ τὴν τάξιν τῶν ὀλίγα λεγόντων και μὴ ἐπαίνους ὑπὲρ ἑαυτῶν ὀρθομαθίζοντων και δημοσιεύοντων μηδὲ ἀγυρτάζοντων ἀνήκει, καθ' ἃς ἔχομεν ἀριθεῖς πληροφορίας, ὁ κ. Π. Α. Οἰκονόμος ἰδρυτῆς και Διευθυντῆς τοῦ ἐν Κερκύρᾳ ἀπὸ ἑπτακαίδεκα ἐτῶν ὁμαλῶς και ἀπροσκόπτως και μετὰ ἐπιδόσεως οὐ τῆς τυχοῦσης λειτουργούντος («*Ε. Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτηρίου*»).

Ὁ κ. Οἰκονόμος ἀνὴρ εὐπαιδευτος και πείραν πλείστην κεκτημέ-

¹ Ξενοφ. Ἀπομν. Δ', δ', 40.

νος, ἄτε ἁξιολόγων παιδευτηρίων καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ προστάς πάνυ δεξιῶς καὶ εὐδόκιμος, ἐν Ἠπειρῷ, Θεσσαλίᾳ, Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Σάμῳ, ἔλθων εἰς Κέρκυραν διωρίσθη ἐν τοῖς πρώτοις Καθηγητῆς τοῦ αὐτόθι ἐνεργείᾳ τῶν ΚΚ. Ν. Μαυροκορδάτου καὶ Ν. Ζαμπέλη καὶ ἄλλων διακεκριμένων ἐπὶ φιλογενεῖα καὶ φιλομαθείᾳ ἀνδρῶν ἰδρυθέντος τῷ 1868 ἠνωτέρου Παρθεναγωγείου ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας ὁμοίου τῷ ἐν Ἀθήναις Ἀρσακείῳ, καὶ τοιοῦτος ἐπι διατελεῖ διδάσκων μετὰ ζήλου ἁξίου ἐπαίνων καὶ εὐγνωμοσύνης. Προτροπῇ δὲ αὐτῶν τούτων καὶ ὑποστηρίξει, πρὸς εὐρυτέραν καὶ τελεσφορωτέραν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἀλλαγῆσε μὲν, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν ἀπέναντι Ἠπειρον, ἔγνω τὴν ἴδρυσιν καὶ τοῦ ἐν λόγῳ Ἐκπαιδευτηρίου, ὅπερ ἀπὸ τοῦ 1869 δεχόμενον μετὰ πατρικῆς στοργῆς καὶ μερίμνης ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων μερῶν παῖδας ὁμογενῶν συμφώνως πρὸς ἐκδεδομένον Κατορισμὸν, ὠφελιμώτατον ὁσημέραι ἀποδεικνύεται τοῖς ἐν αὐτῷ μαθητεύουσι καὶ τὰς προσδοκίας τῶν γονέων καὶ οἰκειῶν οὐδὲν διαψεύδει. Οἱ ἀπὸ τούτου παραγόμενοι καρποὶ εἶνε ἀναμφίλογα ἐπακολουθήματα τῆς εὐσυνειδησίας τοῦ Διευθυντοῦ, ἄνευ πατάγων καὶ κροταλισμῶν ἀσχολουμένου ὅλη ψυχῇ καὶ διανοίᾳ εἰς τὸ ἔργον, ὃ προειλετο ἐν τῇ κοινωσίᾳ. ὀτρυνούς ἔχοντας συμβοηθούς τὸν κατὰ πάντα ἄριστον ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὃν ἀπ' ἀρχῆς τῆς συστάσεως ἐπὶ τούτῳ μετεκκλέσατο, καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐγκρίτους Καθηγητάς. Τούτων δὲ ἕνεκα καὶ ἡ Κυβέρνησις ἐκτιμῶσα τὴν πολυετῆ καὶ εὐδόκιμον τούτου ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ὑπηρεσίαν ἀπένευμεν αὐτῷ πρὸ ἑτῶν τὸ παράσημον τοῦ Β. τάγματος τοῦ Σωτήρος.

Σκιαγραφήσαντες ἀτελῶς καὶ ἐφ' ὅσον τὰ ὅρια τοῦ ἡμετέρου Ἡμερολογίου συγχωροῦσι τὴν εἰκόνα τοῦ ἀρχαίου καὶ γνωστοῦ εἰς τὸ Πανελλήμιον Ἐκπαιδευτηρίου τούτου, ἐπιφυλασσόμενοι δὲ νὰ γράψωμεν ἄλλοτε πλείοτερα, συνιστῶμεν εἰλικρινῶς ἐκ καθήκοντος δημοσιογραφικοῦ καὶ ἐν πεποιθήσει τὸ ἐν Κερκύρᾳ «Ἑλληνικὸν Ἐκπαιδευτήριον» πᾶσι τοῖς βουλομένοις ἀληθινὴν καὶ ἑλληνοπρεπετῆ τῶν παιδῶν αὐτῶν ἐκπαιδεῦσιν ὡς κάλλιστον καὶ χρησιμώτατον καὶ δι' ἔργων ὁμοίων τὰς ὑποσχέσεις τῶν λόγων πιστούμενον.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ.	258,	στ.	3.	ἀντὶ	στολιζουσι	γρ.	σελιζουσι
»	284,	»	7.	»	ἀνθρώπου	»	ἀνδρὸς
»	279,	»	42.	»	4797	»	4799
»	289,	»	25.	»	θανάτου	»	νεκρῶν

ἌΝ ΕΞΑΙΤΙΑΣ ΣΟΥ ΔΕΝ ΑΠΟΘΑΝΩ

ΔΙ ΕΣΣΕ!

ΠΟΙΗΣΙΣ * * ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΠ. ΜΠΕΚΑΤΩΡΟΥ

(Καθηγητοῦ τοῦ Ὑδρείου)

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ ΤΗ ΔΕΣΠΟΥΝΗ.

Moderato

CANTO

PIANO

FORTE

2

Ἄν εἰ-ζαι-τι-ας σου ὄν α-πο

p

βά-νω ἄν ἡ ψυ-χή σου

p

ὄν τυ-ραχ-νεί ἄν ἡ καρ-

p

δί-α σου ε-με λα-τοῦ-ει

p

3

ε-λα να ζή-σωμεν ἑ-λη-μα-

cresc.

ζύ ε-λα να ζή-σωμεν

mf *dim*

rall.

εἰ-λη-μα-ζύ.

rall. *p* *vall.* *p*

v

Ω! vai! Ω!

vall. *p*

This system features a vocal line with two notes and a piano accompaniment. The piano part includes a *vall.* marking and a *p* dynamic.

vai! τι...ω...πα...σώ...πα

p

The vocal line continues with the lyrics "vai! τι...ω...πα...σώ...πα". The piano accompaniment features a *p* dynamic.

σι...ω...πα τον ε...ρω...

p *vall.*

The vocal line continues with "σι...ω...πα τον ε...ρω...". The piano accompaniment includes a *p* dynamic and a *vall.* marking.

τα...μας ε...vai ο... α...σπρω...ειναι...κα...

affret. *vall.*

ped.

The vocal line continues with "τα...μας ε...vai ο... α...σπρω...ειναι...κα...". The piano accompaniment includes *affret.*, *vall.*, and *ped.* markings.

...ας η...ου...χι...α...μας...ειν...η...χα...ρα... του...τα...δα...χρ...

affret. *p* *rall.* *p*

This system features a vocal line with a long melodic phrase and a piano accompaniment. The piano part includes *affret.*, *p*, *rall.*, and *p* markings.

portando la voce

...α...μια...ό...δου...αυ...πό...ς... Α...χ!

vall.

The vocal line includes the instruction "portando la voce" and the lyrics "...α...μια...ό...δου...αυ...πό...ς... Α...χ!". The piano accompaniment includes a *vall.* marking.

poco piu mosso

...α...ν...αι...σι...ας...σου

a tempo

The vocal line includes the instruction "poco piu mosso" and the lyrics "...α...ν...αι...σι...ας...σου". The piano accompaniment includes an *a tempo* marking.

...δεν...α...δα...va

This system features a vocal line with the lyrics "...δεν...α...δα...va" and a piano accompaniment.

6

λά να ζήσω μεν

cresc. *mf*

φιλημα ε

dim.

λά να ζήσω μεν

p

φιλημα ε-λά να

rit. *rit.*

7

ζήσω μεν φιλημα ε Τέλος

vall. *p* Τέλος

- (1) Ἄγε εἰσαίτης σου δὲν ἀποθάνα
 ἂν ἡ ψυχὴ σου δὲν τυραννεῖ
 ἂν ἡ καρδιά σου ἐμὲ λατρύνει
 ἔλα νὰ ζήσωμεν φίλη μαζί.
-
- (2) Ρίπω τὴν τύχην μου ὀπισθεν σου
 τὸν κόσμον ὅλον τὸν λοισμονῶ
 δὲν ἔχω ἄλλο νὰ ἐπιθυμήσω
 ἢ Σὺ, ἦν πάντοτε ἀποζητῶ.
-
- (3) Τῶρ ἂν ἐλπίζω Σὺ μ' ἐνθαρρῶνῃς
 εἰάν ὑπάρχω σὺ μὲ κρατεῖς
 τὰ δῆματά μου, τὴν ὑπαρξίν μου,
 τοὺς λογισμοὺς μου Σὺ ὀδηγεῖς.
-
- (4) Ὄϊναί! σιώπα τὸν ἔρωτά μας
 εἶναι ὁ ἄνθρωπος εἶναι κακός
 ἢ δυστυχία μας εἶν ἡ χαρὰ του
 τὰ δάκρυά μας ὁ θησαυρός.
-
- (5) Ἄλλα σιώπα τὸν ἔρωτά μας
 κρύπτε τὸ βλέμμα σου τὸ μαγικόν
 θὰ τὸ φθονήσωσιν οἱ ἀστέρες
 καὶ θὰ στολίσῃ τὸν Οὐρανόν.
-
- (6) Καὶ ἂν ἡ ψυχὴ σου τὰ ὄνειρά της
 εἶχει ἐπάνω τ' ἀναζητεῖ
 φοβουμὶ οἱ Ἄγγελοι μὴ τὴν κρατήσουν
 μὴ τὴν σφαλίσουν οἱ Οὐρανοί.
-